De Tweede Ronde. Jaargang 25

bron
De Tweede Ronde. Jaargang 25. G.A. van Oorschot, Amsterdam 2004

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_twe007200401_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

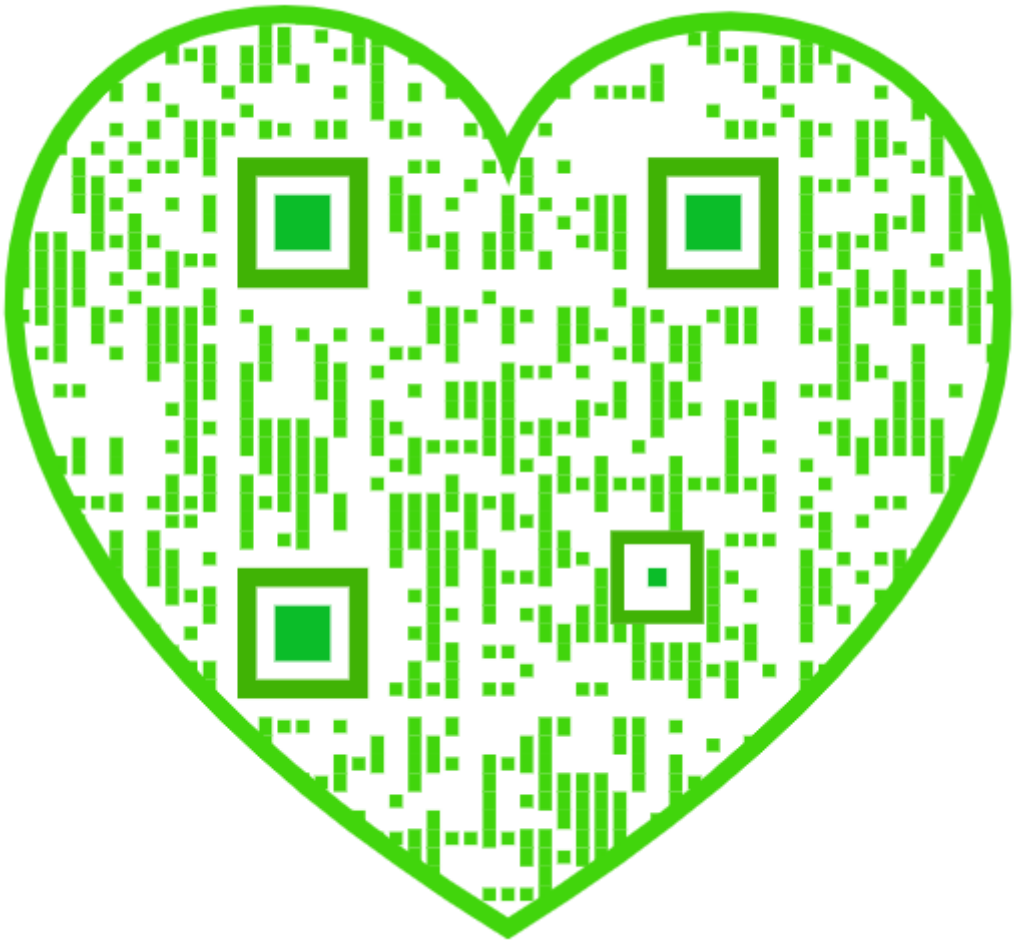

[De Tweede Ronde 2004, nummer 1]

Voorwoord

Dit is het vijfde Hoofdzonde-nummer, gewijd aan het middeleeuwse begrip *Acedia* of *Acidia* dat was ontleend aan het Griekse *akèdeia* (onverschilligheid) en doorgaans wordt vertaald als Luiheid of Traagheid. Waarom zagen de middeleeuwse theologen zo'n zware zonde in luiheid, traagheid of onverschilligheid? Vermoedelijk is de weergave van het begrip onvolledig, want er viel ook onder wat nu 'apathische depressie' heet. Als dat ziektebeeld zondig en des duivels was, kon de kerk ertegen optreden. Depressieve middeleeuwers die van hun biechtvader op blote knieën de trappen naar een hooggelegen kerk moesten beklimmen, herstelden door zo'n penitentie misschien wel sneller dan hedendaagse patiënten dankzij psychotherapie. Depressie is van alle tijden, maar was vroeger bekend onder namen als melancholie, spleen, ennui, Weltschmerz of taedium vitae. Hoe dan ook, Lamlendigheid lijkt de algehele lading het beste te dekken.

Maar ook de vrolijker aspecten van *Acedia* komen aan bod in dit naar tijd, plaats en taal rijk gesorteerde nummer: echte luiheid, laksheid, vadsigheid en gemakzucht, ledigheid, indolentie en dolce far niente. In *Nederlands proza* beschrijven Monika Sauwer, Manon Uphoff en Sana Valiulina heel verschillende kanten van de vijfde hoofdzonde. In *Nederlandse poëzie* wordt het thema belicht door Ton Derksen, Jan Eijkelboom, Marijke Hanegraaf, Hester Knibbe, Ed Leeflang, Victor Vroomkoning en Menno Wigman. In *Light Verse* vijftien oude bekenden, aangevuld met Igor Guberman, Erich Kästner en Nico Weber. *Essay* besteedt aandacht aan depressie bij schrijvers en, dankzij Victor Bulthuis, aan het luie leven van Eduard Mörike; daarnaast korte beschouwingen van Leo Jacobs, Dorinde van Oort en Jean Schalekamp. In *Vertaald proza* acht verhalen van merendeels weinig bekende auteurs uit zes taalgebieden (Albert Cossery, Jerofeëv, von Kieseritzky, Koumandaréas, Eduardo Mallea, Somerset Maugham, Papadiamandis en Vila-Matas). In *Vertaalde poëzie* tenslotte werk van Achmatova, Auden, Álvaro de Campos (Pessoa), Keats, Larkin, Laskarátos, Mörike, Nekrasov, Pinto do Amaral, Poesjkin, Ronsard en Spenser. Wij wensen alle lezers die hun luiheid weten te overwinnen menig uur van stimulerend leesgenot.

Redactie

Nederlands proza

Blowin' in the wind
Monika Sauwer

(Amsterdam 1972)

Alice wilde van de ochtendkoelte profiteren door te gaan wandelen in het Vondelpark, straks zou het te warm zijn. Ze nam een bankje in de ochtendzon en keek naar de Spelende Mens. Nog nooit in de wereldgeschiedenis had er een plek met zoveel mogelijkheden voor zoveel jonge mensen bestaan, dacht ze, naar al die rondhangende bloemenkinderen kijkend. Sommigen waren hoogzwanger onder hun soepjurk of minirok, of droegen baby mee in kleurige draagdoeken. Zou zij hier binnenkort ook zo rondlopen? Met een kleintje op haar buik? Was dat voor haar weggelegd? Ze kon het haast niet geloven. Als ze had kunnen bidden, had ze het nu gedaan. God, geef mij de kracht om mijn kind te voldragen. Laat mij nu eindelijk eens iets goed doen! En niet weer buiten de boot vallen, net als al die andere verliezers die hun ledigheid trachtten te verbergen onder een dikke hasjwalm, luie folkgitaar-accoorden en vals gezang van ‘Blowing in the wind.’ Leegloperij met drank en drugs onder het vaandel van de nieuwe tijd.

Tijdens het mislukken van haar studie Engels had ze zich vastgeklampt aan het haar door familie en vrienden toegedichte tekentalent. Toen ze was afgewezen voor de Kunstacademie tuimelde ze in een leegte.

Ze had een cursus modeltekenen gevolgd en een week lang in Artis dierfiguurtjes geboetseerd in beeldhouwerswas. Vergeefs! De twee wassen olifantjes en de gorilla stonden te verstoffen in de vensterbank. De kans dat de dieren ooit in brons zouden worden gegoten leek verkeken.

De cameraman van wie ze twee maanden zwanger was verbleef onwetend van zijn vaderschap al weken op Ibiza. Hoe kon hij weten dat ze verliefd op hem was? Na die ene dronken keer na dat feestje had ze hem niet meer gezien en hem nu alsnog met de gevolgen confronteren durfde ze niet aan. Ze zag zijn stomverbaasde smoel al voor zich: ‘God, ik dacht dat jij de pil gebruikte!’ Ze was als de dood dat hij haar een abortus zou voorstellen. Zo'n beslissing nam ze liever niet onder zijn, of onder wie dan ook zijn

druk. Het was goed dat hij voorlopig uit de buurt bleef, maar dat maakte de situatie er niet fleuriger op. Nu zat ze alleen met haar geheim in een te warme stad met te weinig geld. Dat werd binnenkort schoonmaken of enquêteren.

Maar zolang ze het financieel nog even kon uitzingen schoof ze de gang naar het uitzendbureau voor zich uit. Ze kreeg zich nauwelijks in beweging, zo ongemakkelijk zat ze in haar lichaam. Als ze stond hingen haar handen groot en zwaar aan haar nutteloze armen. Als ze zat verstrengelden haar vingers zich onrustig in haar schoot, de droge wijsvingertoppen wreven rondjes over haar duimen. Bijna was ze weer shagjes gaan rollen, om in godsnaam iets om handen te hebben, maar roken mocht nu zeker niet. Als ze tenslotte uitgeput van niets op bed ging liggen, om midden op de dag siësta te houden, schoot ze na tien minuten met bonzend hart weer recht overeind. Door hazenslaapjes overdag groeide het schuldgevoel over haar falen soms uit tot regelrechte paniek. Zwanger, gezakt, hoe moest ze dit alles aan haar ouders vertellen? Haar moeder die er zo vast van overtuigd was geweest dat Alice zou worden toegelaten tot de academie.

Haar vader had meer oog voor de werkelijkheid, die vond een kunstacademie niet veel voorstellen. Maar als ze haar studie daar ‘met hart en ziel’ zou aanvatten, kon hij ‘ermee leven’. Nu was ze afgewezen, de droom was voorbij, en dat net terwijl haar moeder herstelde van een maagoperatie.

Ze had het twijfelachtige geluk dat het die zomer elke dag prachtig weer was. De warme dagen regen zich aaneen in een lange reeks waarvan het begin uit zicht begon te raken. Een loom gevoel van tijdloosheid doordrong haar dagen die zich nauwelijks meer van elkaar onderscheidden. Tijdloosheid, terwijl ze toch de lege uren aftelde, de minuten één voor één voelde verstrijken en zich overbewust werd van hun duur.

‘Jij boft maar met dit weertje,’ zeiden haar werkende vriendinnen op beschuldigende toon. Wisten die meiden veel, ze had hun nog niets verteld over haar kind. Gek genoeg was het nu al zo heel erg van haar dat ze geen goed bedoelde adviezen kon gebruiken.

Ze zou ook graag willen werken, maar steeds als ze wilde gaan solliciteren hield de angst om zelfs voor ongeschoold werk ongeschikt bevonden te worden haar tegen. En ze was zo moe!

Het weer gedroeg zich als een dwingeland, het zeurde aan haar

hoofd dat ze iets leuks en vooral gezonds moest gaan doen. Naar het strand gaan, bijvoorbeeld. Ze kon de fiets nemen, tijd genoeg, maar op een doordeweekse dag zomaar naar zee was haar onmogelijk. Ze zou zich te opgelaten voelen tussen de verliefde stelletjes en de soepele, gebruinde beroepsleeglopers die haar zouden lastigvallen. Ze zou net zo ver langs de vloedlijn kunnen lopen tot ze niemand meer zag, op die paar handballende nudisten met zwiepende piemels na. Maar daar zou de leegte haar doen duizelen van ruimtevrees.

Nee, in haar toestand was ze gedwongen het dicht bij huis te zoeken. Rustig aan, dan brak het lijntje hopelijk niet. Om te beginnen moest ze zich oefenen in het uitslapen. Maar in plaats van later werd ze vroeger wakker dan toen ze nog college liep. Om zes uur 's ochtends stak ze gewassen en gekleed haar bezwete gezicht door het raampje van haar zolderkamer naar buiten. Frisse lucht happen tegen de misselijkheid. De zoveelste schitterende ochtend. Met lange tanden at ze twee bruine boterhammen met komkommer en dronk een glas karnemelk, verliet daarna het huis samen met haar rugzak. Ook als ze geen boodschappen hoefde te doen ging de rugzak mee naar buiten. Daarin vervoerde ze haar ochtendkrant, een of meer leesboeken, een agenda waarin ze soms een notitie maakte, een banaan en een fles water.

Een bankje verder hadden twee vrouwen elkaar gevonden voor een praatje. De jongste duwde een kinderwagen met een gele parasol zacht op en neer. ‘Wat een mooi kindje, een meisje, hè? Hoeveel maanden?’

Geboeid luisterde Alice mee vanachter haar krant. Opeens was ze lotgenoot.

Ze las haar krant van linksboven tot rechtsonder. Ze miste geen woord, geen advertentie, hield haar hoofd in een bankschroef om maar vooral niet om zich heen te hoeven kijken. Boven de zacht ruisende boomtoppen scheerden de zwaluwen extatisch gierend langs de hemel. Op het verdorde grasveld spreidden de eerste zonnebaders hun handdoek, kleedden zich uit tot op de onderbroek en begonnen zich vervolgens omstandig in te vetten tegen de al brandende zonnestralen. Honden plonsden uitgelaten in het water, kwamen er pas na langdurig schelden van hun eigenaar weer uit en begonnen zich dan wellustig droog te schudden.

Grote spetters modderwater vielen op Alices krant, de natte snuit

van een boxer wrong zich tussen haar blote knieën. Zijn baas, een brede man in trainingspak stond grijnzend toe te kijken hoe de reu Alice met zijn avances in verlegenheid bracht. Geërgerd duwde ze de kwijlende kop weg, maar het dier liet zich niet afschepen en bleef aandringen. Kwaad stond ze op en deed een paar kloeke stappen in de richting van de brede man. Pas toen ze haar buurman herkende schrok ze terug en slikte haar woorden in. De buurman lachte zijn blauwe ogen tot spleetjes, wat zijn glimmende, roodbruine drankhoofd ontegenzeggelijk vrolijk maakte. Buurman Lavies zat in de amusementsautomaten, Verhuur en Reparatie, volgens de tekst op zijn verstofte etalageruit en op zijn busje. Als je veel tijd wilde overhouden moest je in de amusementsautomatenverhuur gaan. Zou buurman op korte termijn een assistente nodig hebben? Ze kon goed rekenen, maar een rijbewijs had ze nog niet.

‘Heb je ook vakantie, buurfje?’ vroeg hij.

‘Ja,’ loog Alice. ‘Ik blijf thuis dit jaar. Ik ben m'n zolder aan het opknappen.’

‘Zo, mooi. Verven en stukadoren zeker?’

Alice klemde haar katoenen rok beschermend tussen haar dijen, want weer probeerde de boxer zijn snuit in haar kruis te duwen. Ze werd van twee kanten belaagd en hield amper stand.

Om elf uur 's ochtends werd het haar al te warm in de zon. Toch had ze zich voorgenomen niet voor twaalven naar huis te gaan om zich op te frissen en daarna tram en trein naar Maren te nemen. Ze zou op ziekenbezoek gaan bij haar moeder. Hoewel ze ziekenhuizen beklemmend vond, betrapte ze zich erop dat ze nu al verlangend uitkeek naar het bezoekuur. Een uitje! Ze wilde praten en zich vooral ook nuttig maken. Ze zou een extra mooie bos bloemen gaan kopen, maar ook daarmee kon ze beter tot later wachten, wilde ze de bloemen vers ter plekke krijgen. Wachten, tijd over hebben, terwijl mensen die meetelden tijd te kort kwamen. Wachten is voor zieken, voor verslaafden en andere buitengeslotenen. Hoe moest zij het aanpakken om weer toegelaten te worden tot het banale dagelijkse leven?

Ze verliet haar bank en trok zich terug in de nog koele schaduw van de rododendrons. Daar zette ze zich met een zucht neer op een afgezaagde stronk van een oude kastanje die ze bij leven en welzijn vaak bewonderd had. Vorig najaar was de boom omgehaald. Ziek, naar men zei. Tot haar verrassing had iemand toen

een bosje chrysanten op de vers afgezaagde stomp neergelegd. Met een kaartje eraan: ‘Uit dankbaarheid en respect.’ Zoiets zou zij nooit hebben durven doen. Stel je eens voor dat ze haar betrapt en vreemd gevonden hadden!

Ze schoof heen en weer tot ze voldoende gerieflijk zat, sloot haar ogen, legde haar hoofd in haar handen, ademde diep en dacht na. Of nee, bewust nadenken was het niet te noemen, het was een zich openstellen, het was overgave aan het nu. Haar oren vulden zich met de verre stadsgeluiden, trams, een heimachine, claxons, motoren, en dichterbij de twinkelende symfonie van mensen- en vogelstemmen. De blote huid van haar armen en benen registreerde de klamme kilte van de schaduw, haar billen de hardheid van het ruwe zaagvlak, haar slapen en buik het kloppen van haar bloed. De tijdsstroom kwam langzaam tot stilstand, verbreedde zich.

Ze was weer op de Zwarte Weg in haar geboortedorp, op zeven minuten fietsen van haar woonhuis. Daar, in een verlaten tuin hield ze zich verborgen omdat haar schaamte te groot voor haar was. Nog niet lang geleden was er brand geweest, het vernielde huis afgebroken, de bittere rook in de tuin nog te ruiken, de aangetaste bomen omgezaagd maar nog niet gerooid. De rododendrons en de hulsthaag woekerden alweer meters hoog. Daarachter hield Alice zich verborgen, zittend op een dode stronk vol elfenbankjes. Ze zat daar omdat ze was afgekeurd. Van pure spanning had ze vals geklonken tijdens het om beurten voorzingen voor het kerstkoor van school. Onbegrijpelijk verschrikkelijk, normaal zong ze altijd zuiver! Binnenkort zou het koor voor de radio mogen optreden en daarom werden alle valszingers en brommers vanaf nu van de repetities geweerd. De meeste afgekeurden waren jongens, die het wel best vonden niet mee te mogen doen. Maar Alice had haar afgang voor geen goud aan haar moeder durven bekennen, haar muzikale moeder die zo teleurgesteld zou zijn! Dus moest ze zich elke vrijdagmiddag voor de duur van de naschoolse repetitie verstoppen. Anderhalf uur lang, van kwart over vier tot kwart voor zes.

Op haar kastanjestronk zat ze te kleumen achter de hoge hulsthaag en de vochtige rododendrons. December, elke week werd het eerder donker, maar dat was juist goed, in geen geval mocht ze zichtbaar zijn vanaf de straat.

Het moeilijkste was te weten hoe laat het was. De tijd beweegt

niet zichtbaar zoals stromend water. Je kon hem alleen afmeten aan iets anders dan zichzelf. Een horloge zou ze pas op haar tiende verjaardag krijgen. De tijd aan een willekeurige voorbijganger vragen durfde ze niet. Verraad loerde immers overal: haar moeder kende de gekste mensen van de kerk. Gespannen zat ze op haar stronk te luisteren naar de stilte waarin af en toe een hond blafte, een verre trein of een brommer voorbijreed. Met smart zat ze te wachten op de vijf slagen van de torenklok. En dan lang, onmetelijk lang daarna, op die ene slag van half zes. Als het eindelijk half zes sloeg, was het ergste voorbij, dan hoefde ze hier nog maar een kwartier te zitten hunkeren. Vanaf de Zwarte Weg kon ze met een omweg langs haar school naar huis fietsen om op die manier haar bedrog voor zichzelf zo echt te doen lijken dat het voelde of ze lijfelijk aanwezig was geweest bij de koorrepetitie. Kwart voor zes, dan mocht ze eindelijk naar huis, naar het warme gele lamplicht, de ronde tafel die net gedekt werd, de avondkrant die ze vooral niet mocht kreuken, naar haar vader die, als hij niet hoefde overwerken, tegelijk met haar zou binnenkomen, naar haar moeder en broertje. ‘Hoe ging je repetitie?’ zou haar moeder vragen. ‘O, goed,’ zou ze zeggen, erop vertrouwend dat meteen na haar de vader aan de buurt kwam: ‘En hoe was de vergadering, Bram?’

Zo had Alice daar over haar gelukkige thuis zitten dromen als een zondaar in het vagevuur over de hemel. Maar om half zes moesten er nog vele, oneindig lange minuten afgeteld worden. Na elke keer langzaam tot zestig tellen mocht ze weer een vinger of duim buigen. Dat tien keer achter elkaar, tien vingers. Toen ze schor geteld met twee gebalde vuisten zat, was ze zeshonderd tellen, dus evenzovele seconden verder. Zeshonderd seconden zijn tien minuten. De tijd duurde lang, ontdekte ze, haar leven zou ook wel heel lang duren. Tenzij ze opeens zou sterven van kou en honger. Dan zou ze hier weken lang dood achter de haag liggen totdat de politiehonden haar ten slotte zouden vinden. Wat zou haar moeder dan huilen!

En nu, dacht Alice, opschrikkend, nu was het zoveel gevaarlijker dan toen! Nog zeven maanden gezond zien door te komen, en dan? Toen was er de vanzelfsprekendheid van haar beschermde thuis, haar school waar ze redelijk mee kon komen. Maar nu? Afgezien van haar eindexamen had ze nog niets gepresteerd. Erger nog, alle geboden kansen had ze achteloos bedorven. Ze had zitten wachten

op liefde, een bestemming, een doel. Ze was als de vrouw die een trui wilde breien maar niet wist hoe ze steken moest opzetten. Maar nu was er een begin, hier kon ze mee verder, als ze dit begin weer liet schieten was ze terug bij af. Rustig aan, het hoofd koel houden.

Straks zou haar moeder, bleek en lief in haar lichtblauwe peignoir, geforceerd stralend vragen of ze al uitslag had van haar examen.

Zou ze de waarheid durven zeggen? Dat ze een positieve uitslag had, niet van haar examen maar van haar zwangerschapstest? Dat ze het kind wilde houden, maar dat de vader nog van niks wist. Dat er een grote kans bestond dat ze ongehuwd moeder zonder vast inkomen zou worden.

Duizelig stond ze op, rekte zich uit, raapte haar rugzak op en liep tijd rekkend traag naar de stad om toch maar vast bloemen te kopen.

Grob
Manon Uphoff

Afgezant, residu, restverschijning van bijvoorbeeld de duivel wanneer die eens geen zin heeft zich te verroeren en lui uitgestrekt op zijn divan ligt te kluiven aan een kippenpoot of kinderbeentje, om daarna met een scherp botje tussen zijn rookgrijze tanden te peuteren (die naar as en schimmel ruiken, zoals het haar van onze oudste zuster als je je neus erin drukt, maar er is geen mens meer die dat bij haar doet).

Het is met een gevoel van zorg, schaamte, maar soms ook bijna van boosaardigheid dat ik terugdenk aan Grob.

Ik ben vergeten in welk jaar hij bij ons kwam, maar we waren nog jong en zijn komst verbaasde ons niet. Zijn volle naam, met blauwe inkt ingevuld op de papieren, was Grobertinus (maar steeds wanneer iemand die gebruikte, knepen zijn ogen zich samen alsof hij in de felle zon keek en het gebruik van de laatste tinkelende lettergrepen hem pijn deed.) *Wij* hadden al de eerste dag besloten dat het ‘Grob’ zou zijn, als we hem al aanspraken met die naam, want eigenlijk was dit niets meer dan een label dat we alleen gebruikten als we in de buurt van anderen naar zijn bestaan verwezen. ‘Waar is Grob?’ ‘Dat heeft Grob gedaan!’ ‘Hoe moeten wij dat weten, dat kunnen jullie beter maar aan Grob vragen.’ Onder elkaar gebruikten we onze namen nooit. Omdat we zo dicht in elkaars blik en tastveld verkeerden, had het gebruik ervan niet alleen iets volstrekt overbodigs maar ook iets irrelevants en zelfs onwenselijks.

Grob werd bij ons geplaatst omdat iedereen van mening was, onze ouders incluis, dat waar al zoveel monden aten en waar al zoveel leven was eentje meer of minder geen kwaad kon. En ook omdat hij het recht had eens ‘mee te draaien in het hart van een echt gezin’. Zijn eigen moeder had al lang geleden afstand van hem gedaan. Kennelijk wilde ze liever niet meer aan hem herinnerd worden. Toen onze ouders na lang aandringen bij de staf van het tehuis haar adresgegevens kregen, en zijn moeder later in een grote bruine envelop eens een foto, schoolrapportje en een kopie van zijn zwemdiploma (a) stuurden, kwam er geen enkele reactie en in de periode dat hij bij ons was, heeft ze hem, voorzover ik me herinner, maar één keer opgezocht. In de beschutting van haar nieuwe man

en kind (een roodharige peuter met een mosgroene plak snot onder het neusje) stond ze onwennig - haar lange regenjas nog aan - in onze huiskamer en het was duidelijk, in alles, dat Grob onmogelijk nog bij haar hoorde. Ook hijzelf moet dat hebben ingezien, want hij reageerde niet op haar en bleef zitten waar hij zat, even bewegingloos als een dikke, lusteloze kleuter.

De plechtige aankondiging van onze ouders dat een onbekend, achtjarig kind een plek zou krijgen in ons midden, had bij mij en mijn broers de grootst mogelijke opwinding veroorzaakt. In de weken voorafgaand aan zijn komst stoeiden en jongleerden we met het abstracte idee van dit andere kind dat zo'n andere achtergrond had en (zeiden onze ouders) van meet af aan onwelkom was geweest in de wereld, tot in onze harten naast de taaie en lenige liaan van nieuwsgierigheid ook warme empathie opschoot, en we rozig en gloedvol beseften dat we goed zouden doen. Dat we niet alleen iemand zouden ontmoeten wiens leven totaal niet had geleken op het onze (*wij* woonden in een huis met een groot balkon, *wij* konden een keer in de week kiezen wat we wilden eten, *wij* hadden kasten vol met speelgoed en een vader en moeder die van ons hielden) - ja, wiens leven feitelijk en objectief erger en onaangenamer was verlopen - maar dat we hiermee ook een kans kregen hoog boven onszelf uit te stijgen en iedereen te verbazen met onze betrokken omgang. En ik weet dat in onze verbeelding (in de mijne zeker) de diepe wonden die het bestaan in hem moest hebben geslagen, even zichtbaar opdoemden als die van de kruisbeeldjes die boven onze deuren hingen, met hun gestolde bloedriviertjes van karmozijn.

Misschien geloofden we dat hij in onze handen zou glijden als de vale vervilte teddybeer die zijn stofuitdrukking volledig kwijt was en overal zijn kapok verloor, en die meer van ons was dan wat dan ook in huis. Of dat hij zou lijken op de ongenaakbare blokjes gekleurd plastic die door ons werden samengevoegd tot kleine en grotere bouwwerken, met een slag van de hand vernietigd, en daarna opnieuw, maar anders, opgetrokken.

In ieder geval, vol spanning zagen we uit naar de komst van Grob. Ik herinner me dat hij op een maandag in een stoel in onze hoek van de kamer bij de gaskachel zat en dat hij, zoals hij daar zat, in elkaar gedoken en met de blik strak op de micaruitjes van de kachel gericht, waarachter lenige vlammetjes op en neer dansten, deed denken aan een standbeeld. Niet van marmer of brons, maar van iets donkers en vochtigs, zoals ongebakken klei. Het is de moei-

te waard om de eerste aanblik te beschrijven. Daarmee wordt duidelijk hoe onmogelijk het was Grobs verschijning te koppelen aan het beeld dat in de voorafgaande weken in onze hoofden van hem was ontstaan.

Hij was niet lelijk, eerder onopvallend. Zijn haar was heel sluik en lichtbruin. Hij had donkere ogen met de kleur van hazelnoten. Zijn lippen waren rond en vochtig. Zijn wangen breed en vol. Maar laat ik ophouden afzonderlijke trekken te beschrijven, want het waren niet de ingrediënten. Het was de bruuske, onhandige manier waarop ze waren samengevoegd. Alsof iemand hem met grote haast had afgerond. Ja, dat is wat het nog het dichtst in de buurt van een totaalbeeld komt, het idee dat het allemaal niet af was, maar ruw en slordig bij elkaar geveegd. Zijn neus, mond en ogen (met verwijde pupillen en blauwig oogwit) leken in de leegte van zijn gezicht dolende en verweesde elementen. En zodra je bij hem weg was, werd het onmogelijk je hem nog visueel te herinneren, alsof je hersens wanhopig zochten naar een herkenningspunt, een ordening en patroon.

In de kamer van mijn oudere broers kreeg hij de slaapplek van Tobias (die met zijn verloofde een klein flatje had gevonden en grootmoedig afstand had gedaan van zijn plaats in het bovenste deel van het stapelbed.) Voortaan sliepen ze daar weer met zijn vieren, terwijl mijn twee jongste broers en ik onze kamers voor onszelf hielden.

We begonnen met hem op te trekken. Teleurgesteld en bewust vriendelijker dan we ons werkelijk voelden - en vaak ook geïrriteerd door zijn blokkige aanwezigheid of zijn onbegrijpelijke gewoontes. Zoals het in zijn mond stoppen van zijn gebalde vuist en het kluiven op zijn knokkels en vingertoppen, iets dat hij automatisch deed. Als onze vader (met engelengeduld) of onze moeder (licht geprikkeld) hem zachtjes maar dwingend bij de pols vatten en zeiden: ‘Grob, doe dat eens niet, jongen, vandaag of morgen heb je geen hand meer over om mee te schrijven, of slik je je hele arm nog eens door,’ liet hij zich gedwee leiden en veegde zijn hand af aan zijn trui of broek, maar even later verdween die hand opnieuw in de vochtige holte van zijn mond, terwijl Grob verdiept was in een spel, en uit alles was duidelijk dat hij zich hier niet van bewust was.

Voor iemand die opgenomen had moeten worden met warmte,

aandachtige tederheid of alleen een prettig medelijden, ontbrak het aan elk aanknopingspunt. Hij was een gretige maar toch lusteloze eter. Zonder te kijken naar zijn maaltijd, schoof hij om het even wat in grote snelheid, als een machientje, naar binnen en hij leek ook niet echt van het eten te genieten.

Als wij met hem probeerden te spelen, en hem een beetje uitdaagden door halverwege van tactiek te veranderen, of het spel onverwacht afbraken, en de kamer waar we met elkaar hadden gezeten, verlieten, wachtte hij zwijgend en zonder verzet tot we terugkeerden. Zo zat hij op Koninginnedag uren achter ons geblokte kleed met oude legpuzzels, Donald Ducks, een *mens-erger-je-niet* zonder de blauwe pionnen, met balpen bekraste poppen, een stuk of drie Barbies en een Ken met een vlammend paarse haardos (ik had het nylon pruikje in de ecoline gedrenkt) terwijl mijn broers en ik vrij en machtig heen en weer liepen over de markt.

Hoewel onze ouders hun best deden geen onderscheid te maken en Grob behandelden alsof hij al van meet af aan een van ons was, vestigde dit er alleen de nadruk op dat Grob in niets, ik herhaal, in niets, leek op wie wij waren. Niet in uiterlijk, niet in gedrag.

Toen hij twee maanden bij ons was, verloor Grob op een nacht zijn zindelijkheid, teken van menselijkheid en beschaving, en deed in het duister, onder de beschutting van zijn wollen dekens, zijn behoefte in zijn broek. Al snel raakte de kamer doortrokken van de damp van zijn fecaliën. De scherpe, broeierige lucht wekte mijn broers en veroorzaakte een nachtelijke paniek omdat Grob onwrikbaar diep in slaap bleef, terwijl mijn broers luidruchtig de gang opstormden en onze ouders wakker maakten.

Vanaf dat moment deden zulke incidenten zich een, twee keer in de paar maanden voor. Te zeldzaam om er een straf regime op los te laten. Te frequent om over het hoofd te zien. Onze ouders bezochten een arts met hem en hij werd zelfs drie dagen en nachten ter observatie in een ziekenhuis gehouden, maar we kwamen nooit te weten wat onderzoek en onderhoud met artsen hadden opgeleverd, en onze ouders - die mijn broers op het hart hadden gedrukt geduld te hebben, omdat het iets was dat vanzelf weer over zou gaan: ‘hoe minder aandacht we er aan besteden, hoe minder we er een probleem van maken, hoe minder vaak hij hier last van zal hebben’ - weigerden daarna nog met begrip op hun weerzin en woede te reageren. De schaarse momenten dat Grob 's nachts, in het labyrint van zijn slaap, zijn eigen broek nog bevuilde, wekte

mijn moeder hem vriendelijk, verschoonde zijn bed in een razend tempo, opende de ramen en trad op met zo'n efficiëntie en zo'n krachtige vastberadenheid hem dit niet aan te rekenen, dat mijn broers hun ergernis maar verbeten. Maar mij vertelden ze hoe ze na afloop tegen zijn bedspiraal trapten en het draadwerk lieten veren met hun voeten zodat hij de slaap niet meer kon vatten en kreunend wakker bleef. Ook begonnen ze zich aan tafel te vermaken met grimmige imitaties van zijn nachtelijke geluiden, en trokken ze bij sommige groentesoorten vergelijkingen met een bepaalde - hen zeer vertrouwde - stank. Hoewel venijnig genoeg voor wie het begreep, ontsnapte het grotendeels aan de aandacht van onze vader en moeder.

Zo leefde Grob bij ons, in onze schaduw, een gesloten, in zichzelf gekeerde jongen. Wij hadden geleerd ons aan zijn aanwezigheid te onttrekken.

Hij groeide snel en onze vader, die de groei altijd nauwkeurig bijhield (alsof we hiermee reageerden op een zachtjes door hem voor zich uit gefluisterd programma en het iets in hém was dat de verschuivingen veroorzaakte, onze botten rekte, onze spiermassa deed toenemen), sneed trots zijn kerfjes bij in de beige deurlijst. ‘Jongen,’ zei hij op een dag, ‘je gaat als kool, als je zo doorgaat schiet je mij nog eens voorbij.’ Terwijl hij zijn meetplicht met zichtbaar plezier vervolgde, keek Grob onwennig om zich heen, zijn vingers friemelend aan de zoom van zijn trui. Toen ging hij met gebogen hoofd en ingetrokken schouders zijwaarts van ons staan.

Ik was lange tijd gelijk opgegaan met de jongsten, maar nu hadden ze me ingehaald en was ik de kleinste.

Het is moeilijk me voor de geest te halen waaruit het plezier bestond van Grob's gezelschap.

Hij was een goede schaker.

Dat was het enige waar hij in uitblonk en dat hem het plezier bezorgde eens in de week (op woensdagavond, terwijl wij ons voor de tv verzamelden) met onze vader aan zijn ronde kersenhouten tafeltje te kunnen zitten, het schaakbord tussen hen in, en een spel te spelen dat hij regelmatig won. Dan hoorden we onze vader verbaasd zuchten bij *alweer* een goede zet. Zagen we hoe hij zich het hoofd krabde. Vingen we zijn kleine, knarsende geluidjes op, of het bewonderend ‘tsss’ dat in een fluitje van lucht tussen zijn tanden ontsnapte, en een hardop: ‘Jongen, daar heb je me toch alweer lelijk te pakken,’ afgewisseld met het schuiven van Grob over de zit-

ting van de eikenhouten stoel die piepte en kraakte, en zijn zacht en opvallend jong gegrinnik. Alsof er tijdens het spel iets elegants en fris aan hem ontsnapte. Zijn gezicht lichtte op en kreeg iets aantrekkelijks met de witte tanden, de open mond gulzig en jongensachtig.

Ondertussen kon ik in de spiegel zien hoe mijn trekken meer volwassen en vrouwelijker werden. Mijn haar was lang. Het glansde en viel neer tot aan mijn billen. Ik borstelde en kamde het obsessief en ergerde me ongelooflijk aan een weerbarstige kruin die zich niet liet temmen. Ik zag mijn borsten voorzichtig groeien, de welving van mijn buik, en had voorlopig nog genoeg aan mezelf.

's Nachts voerde ik in bed lange gesprekken met de minnaars die oprezen uit het schuim van mijn verbeelding. Ik liet ze allerlei opdrachten voor mij vervullen en probeerde ze volledig ondergeschikt te maken aan mijn strenge wil, waarna, als ze zich waardig van hun taak gekweten hadden, hete omstrengelingen volgden waarin ik beurtelings minnaar en beminde was, kronkelend en trappelend onder mijn eigen lakens terwijl het zweet van mijn lichaam gleed.

De badkamer deed ik nooit op slot omdat het een prettig idee was dat mijn broers op hun gang naar boven zouden weten dat hun zusje in bad zat. En het gebeurde regelmatig dat een van hen naar binnen stormde, bij de wastafels bleef staan en me van top tot teen bekeek. Of dat ze me, hoe tergend, negeerden, een handdoek uit de kast pakten, de badruimte verlieten, maar aan de blik die ze over hun schouders zo achteloos in de spiegel wierpen, zag ik toch dat ze dit niet vol konden houden en dat hun gulzige ogen gluurden naar mijn gestalte die zich in het warme water bevond en er gedeeltelijk bovenuit rees, ach, mijn broers.

Ook Grob moet zich wel eens schuins in de deuropening hebben opgesteld. Een keer hoorde ik zijn haastige voeten op de trap naar boven, toen er geluiden van beneden kwamen. Hij was erg jong, net elf, en ik was bijna veertien.

Op een dag bracht Simon, onze een-na-oudste, een hond met zich mee naar huis. Een slank, rank dier, tegen het magere aan. Nerveus, jong, fel en hoog op zijn poten. Na enige aarzeling besloten onze ouders dat hij kon blijven. Ze wezen Simon, die de kalmste van ons was, en het meeste overwicht bezat, aan als zijn baas. Degene die de hond zou opvoeden en verzorgen. Het was duidelijk dat Grob en ik niet erg op ons gemak waren met de hond, die de

naam Clyde kreeg, maar Simon stortte zich gedreven en met toewijding op zijn taak. Hij zorgde ervoor dat Clyde me niet besprong en hield hem steeds op afstand, tot ik tenslotte voldoende met hem vertrouwd was en mijn schrik verloor. Maar Grob, die zijn angst niet uitsprak (het was zichtbaar aan zijn gedrag) werd steeds bleek als hij Clyde zag. Zachtjes sidderend bewoog hij zich altijd in een komieke bocht om hem heen, alsof hij elk moment een uitval verwachtte. Na een blik op hem besloot onze vader dat Clyde in de keuken zou slapen, en niet in de slaapkamer van de jongens, waar Simon de mand al had neergezet.

Op een dag troonde Simon mij fluisterend mee naar hun kamer, opende het kussensloop van Grob als een envelop, en liet mij een fotootje zien dat daar verkreukeld onder het geblokte kussen lag. Ik wist precies wanneer die foto gemaakt was, dat was de afgelopen zomer. Ik stond op het balkon naast de vogelkastjes, in een wit half-transparant zomerjukje, mijn haren naar voren in een lange staart, een blauw gespikkeld eitje in mijn hand. De vondst van die foto overtuigde mijn broers ervan dat zich in Grob een ontoelaatbare passie voor mij had ontwikkeld. Hoe die overtuiging zich precies verhield tot de enscenering later die week, onttrekt zich aan mijn geheugen. Onze ouders waren vrolijk naar het theater vertrokken, wij bleven alleen in huis, en na fluisterend overleg zocht ik in mijn moeders juwelenkistje haar gouden ring met de steen van aquamarijn, en de ketting met de bijpassende aquamarijnen hanger. Ik weet dat ik me omkleedde in datzelfde witte jurkje (dat verkreukt was en vaag naar de oude zomer geurde) mijn haren hoog opstak en mijn nagels lakte, en dat ik me ten slotte giechelend van binnenpret nestelde in een van de diepe stoelen in onze voorkamer, dat ook mijn broers in dezelfde kamer hun plekje zochten, en dat Simon toen alleen naar boven ging om Grob te halen (met de mededeling dat ze in de huiskamer iets speciaals voor hem hadden). Hij kwam de trap af, nieuwsgierig, en keek vanuit de deuropening recht naar mij zoals ik daar, opgetuigd als een kleine keizerin op de stoel zat. Niet op zijn gemak bleef hij staan, terwijl Simon zich voor hem posteerde, het verfomfaaide fotootje uit zijn zak nam en er op korte afstand van zijn gezicht pesterig mee heen en weer zwaaide. ‘Waarom ligt dat zo stiekem onder je kussen...? Wat doe je daarmee? Gebruik je dat voor je vieze spelletjes?’

Grob gaf geen antwoord. Onhandig begon hij met zijn vingers te frummelen aan zijn broekriem, en Simon rechtte zijn rug, alsof hij

zich klaarmaakte voor een langdurige ondervraging.

Precies op dat moment kwam Clyde, alsof een van ons hem geroepen had, snuffelend en zoekend de gang binnen, en zagen we hoe Grob verstarde en zich tegen de deurpost drukte.

Simons ogen begonnen te schitteren, en bijna alsof het van tevoren zo door hem bedacht was, richtte hij zich tot de hond en riep: ‘Clyde! Clyde! Pak ze - Pak ze Clyde! Waar zijn ze dan, Clyde, poesssjes!’ En daar schoot Clyde als een hardloper die het startschot had gehoord, naar voren en in een opeenvolging van bewegingen begon ook Grob te rennen. Schel blaffend, totaal uitgelaten, springend en bijna zijn evenwicht verliezend begon Clyde Grob te achtervolgen, die als een dolle figuur uit een tekenfilm, slippend op het kleed, kerend en draaiend in een angst die ons belachelijk en overdreven aandeed (hij moest toch weten dat Clyde hem niets zou doen en hem niet werkelijk te grazen zou nemen) in komische cirkels door de kamer stoof. Ik kreeg een slappe lach die me de adem benam. Daar ging Grob voor de vrolijke Clyde uit, de benen hoog opgetrokken, het hoofd steeds draaiend en achterom kijkend, zijn ogen groot, het sluike haar over zijn voorhoofd vallend, terwijl Clyde door dit alles wilder en wilder werd. Ik lachte tot het pijn deed, tot het overging in hikken. Hikkend hing ik over de gekrulde leuning van de stoel, tot ik Simon plotseling hoorde vloeken en ik door het waas van mijn betraande ogen Grob zag die in doods-angst, niet meer tot bewegen in staat, alsof hij via een door het lichaam gestoken pin aan vloer en plafond was bevestigd, stokstijf op het kleed stond - terwijl de hond, nog steeds blaffend, tegen hem op sprong, met zijn poten krabbend aan zijn trui - en we het water zagen dat via de binnenkant van zijn broekspijpen naar beneden stroomde op het zijden kleed dat onze vader uit het buitenland had meegebracht.

Onthutst riepen mijn broers de hond bij zich en stuurden hem terug naar zijn plek in de keuken, en wij werkten samen, eendrachtig en in een hoog tempo. Simon ging naar boven en kwam terug met een broek en ondergoed, een vochtige handdoek. Ik depte en droogde het kleed met behulp van een spons en wat strijkwater. De jongste gooide de vuile kleren van Grob in de wasmand. Alsof onze ouders bruten waren, deden we ons best om elk spoor uit te wissen. Gedwee liet Grob zich meetronen naar de badkamer, waar Simon hem de opdracht gaf zich goed te wassen, een schone pyjama werd uit de kast gehaald en tien minuten later al was er niets meer dat

wees op een onrechtmatigheid, en hing er in de kamer alleen nog de vage geur van seringen.

Maar daarna waagde hij het niet meer mij nog recht in de ogen te kijken. Als ik in zijn buurt kwam, sloeg hij zijn blik neer. Het viel onze ouders niet op, zo had zijn gedrag een holte gefreesd in ons bestaan, en waren we aan zijn schuwheid gewend geraakt. We repten met geen woord over het incident - en na een tijdje was het alsof het niet was voorgevallen, al waakte Simon over Clyde en hield hij hem voortaan omzichtig uit de buurt van Grob.

Een paar maanden later (Grob was in de slaapkamer en mijn ouders hadden hem gevraagd daar te blijven tot hij beneden werd geroepen) werden we uitgenodigd voor een ‘familievergadering’. Onze vader zei dat hij overwoog om Grob langere tijd bij ons te laten wonen, en aan hoe hij het zei, wisten en voelden we hoe ze allebei bereid, en ook van plan waren, hem voorgoed op te nemen, maar dat ze om ons een gevoel van betrokkenheid en zeggenschap te geven, besloten hadden ons hierin een stem te geven (overtuigd dat we ons zonder bezwaar zouden aansluiten bij hun wens). Toen maakten we ieder op onze eigen manier subtiel duidelijk tot welke problemen Grobs verblijf zou kunnen leiden. We deden ons best om ook onszelf in een minder daglicht te zetten. Haalden kleine irritaties aan, onaangenaam gedrag van onze kant, bedoeld om de indruk te geven dat wij van goede wil waren en dat we onze bezwaren niet zonder schaamte, maar onwillig prijsgaven. Dat we gedwongen moesten worden ons tegen een verlenging van zijn verblijf uit te spreken, alsof we hem op voorhand misten en onszelf al lang de schuld hadden gegeven van het falen.

Simon schraapte zijn keel bijvoorbeeld, en zei schor dat hem een paar dingen waren opgevallen, onder anderen in verband met mij. Dat hij... Nou ja... dat Grob... Hij noemde de badkamer, en ook een moment dat Grob mij 's nachts zou hebben gadegeslagen. Ook zei hij hoe ze eens gemerkt hadden dat hij klaarwakker in bed lag en willens en wetens zijn broek had bevuild, en daarna deed alsof hij diep in slaap was. Kleine dingen, die tot nu toe verzwegen waren omdat we wisten met hoeveel geduld en inzet...

In ieder geval, wat we ook zeiden, hoe we het ook zeiden, we slaagden erin twijfel te zaaien en raakten ook zelf overtuigd van de absolute waarheid van wat we zeiden.

Toen Grob op de eerste dag van onze zomervakantie ons huis

voorgoed verliet, was ons verdriet echt, even echt als al het latere in ons leven. Ik huilde en zocht in mijn kast naar spulletjes die me dierbaar waren, om aan hem mee te geven. We deden de plechtige belofte hem regelmatig op te zoeken in het internaat waar hij (een jongen van bijna negen) zou verblijven. Maar we gingen maar een enkele keer. En toen we hem zagen in de lage, vriendelijk ingerichte woonkamer van het instituut en nog later onwennig met hem meeliepen naar zijn kamer (die hij deelde met een tanige jongen die Igor heette) leek hij meer op een vreemdeling dan elk ander kind dat we daar die zondagmiddag zagen en met wie we voor de duur van enkele uren vriendschap sloten. Zo herinner ik me heel precies een meisje dat Marenthe heette. Met haar wisselde ik gedachten uit over de ‘liefdes’ in ons leven en wat we later zouden worden. Ik heb onthouden dat mijn broers, wijs knikkend, luisterden naar Igors geëxalteerd verslag over allerlei gewoontes en gebruiken in zijn vaderland. En dat ze thuis in de atlas zochten naar de steden die hij had genoemd en wekenlang interesse bleven houden in de door Igor genoemde locaties, ze zelfs noemden als mogelijke bestemming voor onze aanstaande vakantie. Maar onze vader verdroeg geen felle zon en verkoos de beschutting van een koelere plek boven de zindering van een onbekende, exotische omgeving.

Ook heb ik duidelijk gezien hoe mijn vader en moeder hun bittere teleurstelling over Grob's onverschilligheid voor hun bezoek, of die nu echt of gespeeld was, voor hem probeerden te verbergen. Al hoorde ik ze later die dag tegen elkaar zeggen dat er misschien van meet af aan wat mis was geweest met de jongen, en dat er - hoe tragisch ook - een moment was in je leven waarop een mens moest beseffen dat hij gedaan had wat hij kon. Met een serie trieste zuchten deden ze Grob toen uitgeleide de donkere schachten van het geheugen in, waar hij ten slotte als een steen op de bodem kwam te liggen.

Ik heb lange tijd niet meer aan Grob gedacht. De wereld rukte aan ons, en Grob's zwaartekracht was van meet af aan een andere dan de onze.

Maar ergens in een kast vond ik kort geleden het portret dat hij van me heeft gemaakt op de dag van mijn dertiende verjaardag, en dat, hoewel ik het ook toen al erg vond lijken en ik verbaasd was over het feit dat zulke simpele trefzekere en toch aarzelende potloodlijnen in staat waren mijn gezicht en expressie weer te geven, me nu treft als bijzonder en onkinderlijk goed. Ik was helemaal ver-

geten hoe goed hij kon tekenen. En nu spijt het me dat in zijn etui kleuren en stiften ontbraken en dat niemand ooit op het idee is gekomen kleurkrijt, waterverf en viltstift aan hem af te staan, want we beschikten allen, ver voor zijn komst, over deze spullen die nu eenmaal behoorden tot het instrumentarium van onze volstrekt normale kindertijd.

De nieuwe Boeddha
Sana Valiulina

Op een nacht droomde Akihito dat hij weer op school zat en in een sportzaal sliep, samen met zijn schoolgenoten. Ze moesten nog twee examens doen en het licht in de zaal bleef de hele nacht branden omdat de meeste leerlingen zich zaten voor te bereiden, met gekruiste benen - de beste leerhouding volgens de leraren. Hun matrassen waren bedolven onder stencils, schriften en open boeken zodat er geen plaats was om te liggen. Sommige lieten hun hoofd even op hun borst vallen, tilden het weer geschrokken op en verdiepten zich verder in hun boeken. Bij anderen kon je niet eens zien of ze sliepen of leerden, dan moest je wachten of ze een bladzijde omsloegen. Af en toe stonden de gelukkigen op die al één werden met de stof, wankelden naar de deur, verwisselden hun sloffen en verdwenen.

Degenen die geslaagd waren herkende je meteen. Die stonden nog bij de deur hun sloffen aan te trekken, maar alle neuzen waren al naar hen gericht. Alsof de overwinning een speciale geur had en iedereen er iets van wou opsnuiven. De verliezers daarentegen keurde niemand een blik waardig, met gebogen hoofd liepen ze terug naar hun matras en knielden weer voor hun boeken. Voldaan pakten de geslaagden hun rugzakken in, vouwden hun matrassen op en verlieten de zaal.

Hoewel het steeds leger om hem heen werd, maakte Akihito zich geen zorgen. ‘Al is er straks niemand meer, mij pakken ze niet,’ dacht hij, strekte zich verzaligd uit onder zijn deken en draaide zich op zijn rug. ‘Wat een geluk om er niet te zijn.’ Op hetzelfde moment trapte iemand hem hard op zijn borst.

‘Korechita Akihito!’ brulde Sakamoto-san. De anders zo kleine oogjes van de wiskundeleraar puilden uit hun kassen. Zijn brilletje was verdwenen. Rode strepen liepen als bliksemschichten dwars door zijn gezicht. In plaats van de kortgeknipte haren wapperde er een wilde haardos om zijn ronde kop.

‘Kom je nog logaritmen doen of blijf je hier in je neus liggen peuteren?’

‘Ik ben er niet!’ riep Akihito.

‘Ha, ha, ha!’ denderde Sakamosto-san en drukte nog harder met

zijn voet op Akihito's borst.

‘Ik kan niet alleen je laffe smoel zien, maar ook je luie ziel. Je bent een schande voor je familie en voor de hele natie. Ben je wel de zoon van je vader die een eervolle dood stierf op zijn werkplek?’

‘Mijn vader is niet dood!’

‘Durf je mij tegen te spreken, slappe worm?’

Sakamoto-san slaakte een strijdkreet, trok zijn langzwaard en hakte in de lucht boven het gezicht van Akihito. ‘Het is de fluit van de dood,’ wist Akihito en stopte zijn oren dicht om de akelige fluittoon van de flitsende zwaardpunt niet te horen. De pijn aan zijn borst was ondraaglijk, tussen zijn benen werd het warm en nat, hij werd wakker en zag dat het al halfzes was.

Hij hoorde zijn moeder in de keuken rommelen, zijn vader was om deze tijd al weg.

‘Akihito!’ riep zijn moeder die altijd voelde wanneer hij wakker werd, alsof hij nog steeds op haar rug zat. ‘Het ontbijt is over tien minuten klaar.’

Het was nu koud en nat tussen zijn benen. ‘Ik heb in bed geplast,’ dacht Akihito met ontzetting. Hij wou opstaan maar de hevige pijn aan zijn borst smeet hem terug op zijn kussen. Niet begrijpend probeerde hij weer overeind te komen. Nu lukte het hem rechtop te gaan zitten, maar zodra hij zijn benen wou strekken om op te staan ging er zo'n pijnlijke steek door zijn borst dat Akihito haast het bewustzijn verloor en achteroverviel.

‘Akihito!’ riep zijn moeder weer. ‘Je vader en ik hebben al voor je gebeden. Vergeet straks niet je amulet uit de Toji-tempel mee te nemen. Ik weet dat je vandaag gaat slagen!’

Akihito kreunde maar ze hoorde hem niet, ze was juist alle tempels aan het opsommen waar zijn vader, zijzelf en hun familie het hele jaar door steeds diezelfde wens hadden geuit en aan de monniken doorgegeven, en vertelde voor de zoveelste keer dat ze talloze wierrookstokjes hadden gebrand, waarbij geen enkel stokje vroegtijdig was uitgegaan, zodat ze zich nog lang op hun wens konden concentreren terwijl ze de heilige rook inademden. De goden waren dus beslist welwillend, maar ook de sterren lieten zich gunstig uit over de kansen van Akihito, behalve dan die ene voorspelling uit de Horugji-tempel, die erop neerkwam dat ze niet te veel rijst moesten verspillen en geen vuurvliegjes meer mochten vangen alsof ze dat ooit hadden gedaan, maar goed, er waren meer mensen ontevreden over die voorspellingen.

Intussen vocht Akihito met het natte laken dat hij vanonder zijn achterste weg wilde trekken. De nattigheid onder zijn lichaam ergerde hem meer dan de pijn in zijn borst. Het was zo vernederend dat hij bijna huilde terwijl hij zijn kont tevergeefs omhoog probeerde te duwen.

'Je laatste examen en je gaat een grote toekomst tegemoet.' Zijn moeder verscheen in de deuropening. 'Lig je nog in bed? Wat doe je? Wat is er aan de hand? Heb je in je bed geplast? Kun je niet opstaan?'

Ze begon te gillen en aan zijn armen en zijn benen te trekken. Zijn borst werd verscheurd door pijn alsof iemand met een zwaard in zijn longen roerde. Het werd donker voor zijn ogen en toen hij weer bijkwam, zag hij zijn moeder op haar handen en voeten naast zijn bed staan.

'Akihito!' schreeuwde ze. 'Laat je op mijn rug vallen, ik draag je naar de universiteit!'

'Sta op, moeder. Ik ga nergens heen,' zei Akihito. 'Mijn bestemming ligt hier.' Zodra hij deze woorden had uitgesproken, daalde er een grote rust op hem neer. Hij knoopte zijn stropdas los die zijn moeder om zijn hals had gedaan en gooide die op de vloer. Zijn moeder die wenend aan haar haren trok, keurde hij geen blik waardig.

Nee, Korechita Akihito was geen oridinaire *hikikomori.* Daarover was de hele familie het eens. Om te beginnen was er niets op de familie Korechita aan te merken. De puurheid van het geslacht, niet bezoedeld met Chinees, laat staan met Koreaans bloed, was boven iedere twijfel verheven. Het afwijkend gedrag van Akihito kon dus niet verklaard worden door de slechte invloeden van buiten. De voorouders van beide families waren respectabele mensen die altijd trouw de keizer hadden gediend. De oudoom van de vader van Akihito was zelfs *kamikaze* geweest, die zijn hoogste geluk op de bodem van de Stille Oceaan had gevonden, en twee andere familileden waren bij Midway gesneuveld. Er rustte dus geen vloek op de familie Korechita die Akihito getroffen kon hebben. Wat de kleinere zondes betreft, de monnik uit het Zilveren Paviljoen kwam er nog niet helemaal uit, maar ried de ouders van Akihito toch aan om voor de zekerheid twee keer per dag tot de *kami* te bidden. Hijzelf zou de goden en de geesten blijven uitvragen.

En Akihito zelf? Aan hem had het zeker niet gelegen. Hij onder-

scheidde zich in niets van andere gezonde Japanse jongens. Hij was niet echt knap maar ook niet lelijk genoeg om op school gepest te worden. Hij had goede cijfers behaald en was tijdens de examenperiode zonder morren op school blijven overnachten om zonder onderbreking te kunnen leren. Zijn verdere studie aan de universiteit liep uitstekend, hij hield van zijn pak, las manga's, leerde golf spelen, bestelde in restaurants altijd hetzelfde als zijn oudere familieleden, stak zijn stokjes nooit rechtop in een kommetje rijst, droomde van een baan in de handelsfirma van zijn vader en van een meisje dat net zo goed kon koken als zijn moeder maar ook uitblonk in het bloemenschikken.

En ook nu... Hij zat dan misschien een halfjaar in zijn kamer opgesloten, net als andere *hikikomori*, maar hoe anders was zijn houding, hoe anders zijn hele voorkomen.

Terwijl de andere *hikikomori* in hun rommelige, verdonkerde kamers dag en nacht in luie, oneerbiedwaardige poses met een glazige blik naar honkbalwedstrijden lagen te staren of videogames speelden - slechts enkele verlieten 's nachts hun kamer om een ommetje te maken -, zat Akihito met rechte rug in kleermakershouding.

Al een maand na de bewuste dag toen hij opeens niet meer van zijn bed kon opstaan, liet hij TV en geluidsinstallatie uit zijn kamer verwijderen. Een week later volgden zijn bed, bureau, lesboeken, stripverhalen en kleren. ‘Akihito vraagt om stilte en leegte,’ had hij tegen zijn ouders gezegd en er was zoveel kracht in zijn stem dat zijn ouders hem onmiddellijk gehoorzaamden. Over zichzelf praatte hij voortaan in de derde vorm, alsof hij in zijn nieuwe hoedanigheid niet gehinderd wilde worden door de last van het ‘ik’. Ook het woord ‘willen’ kwam niet meer over zijn lippen, hij verzocht en vroeg, en omdat zijn behoeftes al spoedig niet meer bedroegen dan een kommetje rijst, met wat vis en groente, hoefde Akihito op den duur helemaal niets meer te zeggen. Zijn moeder zette het eten voor zijn deur, klopte zachtjes aan en liep weer weg. De dagen dat ze zich krijsend voor de voeten van haar zoon wierp, met smeekbedes om terug te keren in de schoot van de familie en de maatschappij, waren voorgoed voorbij.

Met schaamte dacht zijn moeder terug aan de dag toen ze stiekem, zonder dat haar man of de familie het wisten, een in Amerika opgeleide psycholoog in huis had gehaald. De man, een magere, sterk behaarde dertiger - er staken zelfs plukken haar vanonder

zijn manchetten, wat ze meteen een slecht teken vond - zou het met Akihito over zijn kinderjaren en dromen hebben. Met bonkend hart bleef ze bij deur staan. Eerst hoorde ze alleen de psycholoog. Omdat hij zacht praatte kon ze niet verstaan wat hij zei, ze ving alleen losse woorden op die haar vreemd en onaangenaam in de oren klonken. Angst, keuzes, binding, vrijheid, verdringing en individu, dan weer vrijheid maar nu van de wil, geblokkeerd, seks, het onbewuste, geslachtsdrift, sublimatie, symbolen, dromen, seks, seks, seks... Akihito zweeg. Plotseling werd de woordenstoom van de psycholoog onderbroken door een wilde kreet als die van een aanvallende samoerai. Ze stormde de kamer binnen en zag de psycholoog onder haar zoon spartelen. De handen van Akihito omsloten de hals van de man, zijn ogen puilden uit, zijn gezicht was angstaanjagend als de bliksem. ‘Akihito!’ gilde zijn moeder, hij liet zijn handen los en keerde terug in de lotushouding.

De psycholoog kroop op zijn achterste de kamer uit en wou al op zijn sloffen het huis ontvluchten toen ze hem, huilend, aan zijn broekspijpen vastgreep. Terwijl hij tandenklapperend het geld in zijn jaszak stopte, zei hij dat er iets ernstig mis was gegaan bij de vorige reïncarnaties van haar zoon, dat ze vooral veel moesten blijven bidden en dat een duiveluitdrijvende monnik waarschijnlijk meer voor hen kon betekenen dan de moderne wetenschap.

De dagen erna bleven de schoteltjes met eten onaangeroerd. Ze bad, schaamde zich, huilde en bleef vers eten voor zijn deur neerzetten. Op de vierde dag kreeg ze de schoteltjes leeg terug.

Toen ze zijn deur weer dorst openen, zag ze dat Akihito in die paar dagen veranderd was. Zijn ongezond bleke teint was opgelost in een licht parelmoerig, haast transparant schijnsel dat zijn huid van binnen verlichtte. Alle plekken van zijn gezicht en zijn lichaam die vroeger door blind vlees waren opgevuld - zijn lippen, dikke neus, pafferige wangen, blubberige buik - waren geslonken en hadden iets onbeschrijfelijk nobels gekregen, hemels bijna. Hoe kon hij ooit hebben geslurpt, gesmakt, zijn neus hebben gesnoten, erin gepeuterd, geniest, gekotst, gezweet, gepoept, zich afgetrokken? Al die handelingen die bewezen dat je leefde, waren voor eens en altijd verbannen door dat nieuwe, onwerkelijke, porseleinen lichaam. Bevend ontwaarde zijn moeder de lichtroze tenen die haar vanaf zijn dijen als parels tegemoet straalden. Alle woorden bleven in haar keel steken. Hoe kon ze Akihito met een of andere onbenulligheid lastig vallen, terwijl hij, doodstil en met neergeslagen ogen,

met niets minder bezig was dan de vervolmaking. Er was voor haar geen twijfel meer mogelijk - Akihito koos voor de weg van de verlichting en de familie moest het accepteren.

Ze trok de deur dicht en liep naar het keukentje. Terwijl haar vingers rijstrolletjes voor sushi aan het kneden waren, onderging ook zij de verlichting. Opeens realiseerde ze zich wat voor schat er in dat kleine kamertje van anderhalf bij twee verborgen zat. Akihito had zich afgekeerd van het wereldse, hij had de wereld niet meer nodig, maar gold het ook voor de wereld? Als die ergens behoefte aan had, dan was het een levende Bodhisattva. Want hoeveel mensen werden tegenwoordig niet belaagd door problemen? Oudere vrouwen die voor hun hoogbejaarde schoonouders moesten zorgen, de vrouwen van mannen die hun geld bij *pachinko*'s verspeelden, de mannen van huisvrouwen die het huishoudgeld bij *pachinko*'s verspeelden, hun eigen lotgenoten, de ouders van de *hikikomori*, die alles in hun zoons hadden geïnvesteerd en wat kregen ze terug? Die zoons sloten zich op in hun kamer, kwamen er jaren niet meer uit, gooiden alles te grabbel - hun carrière, huwelijk - en werden een schande én een last voor hun ouders. Dan had je nog die ongelukkige ouders van tieners die torenhoge schulden hadden van hun mobieltjes, of van schoolmeisjes die zich in ruil voor merkkleren door papa's lieten adopteren. En de vrouwen en kinderen van die papa's die met lede ogen moesten aanzien hoe hun inkomen in de klerenkasten van de tienermeisjes verdween... Er was, kortom, veel ellende in deze wereld die verlicht diende te worden.

Ze wikkelde plakjes vis om rolletjes rijst en dacht terug aan haar eigen leed. Want wat vond zijzelf het ergste van die hele geschiedenis? Natuurlijk had ze zich bedrogen gevoeld door de weigering van Akihito om deel te nemen aan de maatschappij, zoals alle leden van de familie Korechita altijd hadden gedaan. Ze was teleurgesteld geweest, ontdaan en verdrietig, ook omdat haar man en zij er vanuit waren gegaan dat ze op hun oude dag door hun zoon gesteund zouden worden. Nu leek het echter dat zij hém tot in lengte van dagen zouden moeten onderhouden. Toch was ook dat niet het ergste; waar ze nog steeds met gesloten ogen aan terug dacht, dat was de schaamte die zich, tot het moment dat ze begrepen had dat Akihito op weg was naar de verlichting, meester had gemaakt van haar hele wezen. Ze had geen honger, dorst of kou meer gevoeld, geen hitte, regen of pijn, alleen die eindeloze, nooit ophoudende schaamte. Ze schaamde zich tegenover haar man,

haar familieleden, levende of dode, tegenover Akihito, de buren, de winkeliers, tegenover zichzelf en de Boeddha uit de plaatselijke tempel die ze bezocht. De familie van beide kanten was smetteloos, de *kami* die door de monnik werden uitgevraagd, zwegen, het was dus zijzelf die de schuld droeg voor het gebeurde. En waar kon zij met haar getergde hart terecht? Akihito bleef onverstoorbaar, de rest ging door met bidden en zwijgen, en zij deed boodchappen met een donkere bril op en huilde stilletjes om niemand tot last te zijn. Al die tijd had ze van één ding gedroomd - om met iemand te praten die af en toe 'ja' zou zeggen of desnoods alleen met zijn hoofd zou knikken, iets waar de stenen Boeddha niet toe in staat was.

Gelukkig was dit nu allemaal voorbij en kon haar zoon, die met de hemelse trekken bleek gezegend, misschien troost bieden aan anderen en ook voor de oude dag van zijn ouders zorgen.

Ze waste haar handen, zette de sushi in de koelkast en liep naar de telefoon. Nagato nam meteen op.

'Misschien weet ik hoe ik u kan helpen, maar dan moet u hierheen komen. Zegt u tegen uw schoonmoeder dat u naar de tempel gaat.'

Het leed van Nagato was haar vijftienjarige dochter Katsuro. Al een jaar zat ze in de zeepbusiness - ze had inmiddels al haar derde papa die haar in de nieuwe kleren stak.

De laatste keer dat de moeder van Akihito Katsuro had gezien, droeg ze een witte jurk met kersenmotief en korte mouwen waarvan de randen met wit bont waren afgewerkt, een wit schortje en witte kanten handschoenen die tot haar ellebogen reikten. Op haar lange, mahonie geverfde haren prijkte een rode diadeem met een wit kanten kroontje en twee beertjes aan weerszijden. Haar voeten waren gestoken in witte sokjes en knalrode plateauschoenen met een vergulde gesp. Vrolijk zwaaide Katsuro met een witrieten handtasje, in haar andere hand klemde ze een rammelaar in de vorm van een halvemaan waarin een blond poppetje met een rose jurk zat.

Katsuro was huppelend naar de metroingang gelopen en de trap afgedaald. De moeder van Akihito had nog twee lange staarten heen en weer zien zwaaien voordat Katsuro definitief onder de grond was verdwenen.

Nagato scheen ook binnenshuis rond te lopen met een zonnebril op. Die maakte haar schaamte minder fel, zodat ze naar behoren

haar huishoudelijke taken kon vervullen.

‘Wilt u een kopje thee?’ vroeg de moeder van Akihito aan Nagato. Deze knikte en liep een beetje zijdelings de kamer binnen. Hoewel haar zonnebril van heel donker glas was, zodat je haar ogen niet kon zien, zat ze met gebogen hoofd aan haar theekopje te nippen. Toen ze klaar was, zette ze haar kopje neer, legde haar handen op haar knieën en boog haar hoofd nog dieper.

‘Komt u maar,’ zei de moeder van Akihito. Voor de kamer van haar zoon stopte ze en liet Nagato naar binnen gaan. Zachtjes trok ze de deur weer dicht en ging het theegerei opruimen.

Een uur later hoorde ze voetstappen - Nagato kwam de kamer in, zonder donkere bril, met behuilde ogen maar met rechte rug en roze wangen. Ze vouwde haar handen voor haar borst en maakte een diepe buiging. ‘Vindt u het goed als ik nog een keer kom?’

‘Akihito vindt het goed.’

Nagato maakte nog een buiging. ‘En vindt hij het goed als Katsuro hier komt?’

‘Hij kan haar vast opnemen in zijn wijsheid.’

Nagato maakte drie kleine buigingen, trok haar schoenen aan en ging weg. Vanaf die dag nam het leven van het gezin Korechita een heel andere wending. Naast de brievenbus hing nu een houten doos met een spleet waarin men zijn bijdrage kon deponeren. De levende Bodhisattva trok zoveel belangstelling dat er in de straat soms een lange rij slingerde. Bij Akihito kon je niet alleen op medeleven rekenen maar ook op vergiffenis en de verlichting van schaamte en gevoelens van overbodigheid of verwarring. Degenen die in zijn wijsheid wilden delen, kwamen evengoed aan hun trekken. Bij hem kon je praten, kletsen of zwijgen, gekke bekken trekken, klagen, dreinen, gillen, schelden, tieren. Zolang je maar op anderhalve meter afstand bleef. Hij luisterde, of knikte ‘ja’ met zijn hoofd, of hij liet een traan over zijn blanke wang glijden of hij verdiepte zich in meditatie. wat de hoogste vorm van zijn goedkeuring betekende.

's Avonds telde zijn moeder de donaties en liep er de volgende ochtend vroeg mee naar de bank, om terug te zijn voordat de eerste klanten zich zouden aandienen. Zijn vader had ontslag genomen en reisde het hele land door, op zoek naar een geschikte plaats om een nieuw huis te bouwen - zijn vrouw en hij wilden allang weg uit de stad -, liefst met een grot in de buurt, waar Akihito het Nirvana kon bereiken en nog beter mensen kon helpen.

‘Nooit gedacht, dat je van een luie zoon zo rijk kon worden,’ dacht hij tevreden en bestelde nog een glas whisky die hij straks tussen de borsten van een geisha zou gieten en tot de laatste druppel opslurpen.

Verklarende woordenlijst:

Hikikomori (eenzaamheidssyndroom): jonge Japanse drop-outs (overwegend van het mannelijk geslacht) die zich soms jarenlang opsluiten in hun kamer en met niemand contact willen hebben.
Kami: geesten en goden van de shinto-religie.
Zeepbusiness: prostitutie voor vrouwelijke scholieren.
Papa's: de klanten van de schoolmeisjes (meestal mannen van middelbare leeftijd).
Pachinko's: grote hallen met speelautomaten.
Midway: de slag bij de eilandengroep Midway op 3 juni 1942 waardoor de Amerikanen in het Stille-Oceaangebied aan de winnende hand raakten.

Nederlandse poëzie

Acidia
Ton Derksen

Lamlendeling,
verzaker van je duurste geloften,
kijfzieke paters - of wat daarvoor door moet gaan -
zullen je godvergeten voeten met nagels beslaan
en terwijl het gebonk van de smidse nog in je doordreunt,
zullen voornoemde paters je met krijsende zweepslagen voortdrijven
tot hun kletsende zweep je minder benauwt
dan de spijker die je bot doormidden splijt.

En de kijfzieke paters - of wat daarvoor door moet gaan -
zullen je dulle lijf met koorden en strengen
zó op het rasterwerk van gloeiende pinnen snoeren
dat het teken van je traag geloof
zich allengs in je vlees zal branden.

En om je rooster kruipen en krielen de wormen
- de spoelworm, de zuigworm en de platworm -
en ze bevuilen je lijf en je leden.
En je zult je ketens vervloeken
wanneer de zuigworm
onder gegniffel van voornoemde paters
de sluitspier tot je lichaam vindt.

Twee gedichten
Jan Eijkelboom

Aet. 77

Kan het wel deugen
deze verheugenis om wat er is,
niet in het Eden van weleer
maar in het heden van dit uur
en dan ook nog eens geen oog
voor onheil dat zijn tijd verbeidt.

Als ik loop denken mijn benen
alleen maar aan lopen, mijn longen
aan het aangename van ademhalen,
oorlogen en pestilentiën nu
even daargelaten.

Misschien omdat er aan gram
al veel uit mij is weggesneden
ga ik als nieuw over straat
in de stad die mij toekomt.

Straks geef ik nog kraaiend de geest.

Te lui om ooit nog op te staan

Te lui om ooit nog op te staan
prees ik de balkjes van haar zoldering,
de spiegelende bol die daarvan afhing,
vervolgens de vergulde lijst
die haar spiegel en zijzelf daarin
omving.

Kijk nou eindelijk eens beter
zei zij. Die lijst is niet verguld
maar van blank hout. Je maakt weer
alles mooier dan het is.

Toen roemde ik maar de bittere geur
van haar okselhaar, de moedervlek
die zij zelf niet kon zien,
de onwelluidende kreet ten slotte
waaraan zij zich zojuist te buiten ging.

Het slaappaleis
Marijke Hanegraaf

Ze stapt uit de straat het slaappaleis in
voor een hoofdkussen. Op een demobed probeert ze

een medium, het ligt goed. Starend naar het plafond
gaat ze na waarom.

Ze weet het niet.
Ze test uit de serie het softe. Dat ligt ook goed.

De verkoper reikt haar een kussen aan met een compartiment
waar de nek op rust als het hoofd door zijn dromen reist.

Het ligt goed.
Ook de andere twee uit deze lijn liggen goed.

Ze draait zich op haar zij en ziet zichzelf in een spiegel.
Ze ligt goed, zo te zien.

Uit een volgende serie geeft de verkoper haar een kussen
gevuld met bolletjes wol. Legt ze daar haar hoofd op

dan draagt de lucht tussen de materie het.
Het idee en het kussen liggen goed.

Door het slaappaleis schuifelt en fluistert het;
ze ligt al een half uur op het bed

en nu pas ontdekt ze via de spiegel
dat ze zicht heeft op een raam aan de straat.

Er staat een vrouw voor de etalage, hoe lang al,
en ze ziet dat de vrouw ook vindt dat ze goed ligt.

Lichaam & Co.
Hester Knibbe

In meeuwen weegt die zwaarte niet, zij
vliegen doelbewust, hun dobberen zelfs
is vitaal - kop in de wind -, de luiheid
van de kat krijgt koninklijke
zin zodra zij spint.

Een lijst aan ‘nog te doen’. Begin
beveel ik, maar mijn lijf zeurt dat het
naar iets anders snakt, de krant
een wandeling omdat het hoofd
het hoofd -. Hoe krijg ik

klaar wat achter horizon en dieper nog
verborgen is, hoe graaf ik mij zo in
dat wieg en kist, de zin van
helder wordt, hoe tem ik ooit
de dooie boel die in mij

woedt. Nee, in het krijsen
van de meeuwen klinkt die hinder niet.

Drie gedichten
Ed Leeflang

Zak en as

Ze trokken weg uit de zwijgende stad,
hingen nat goed over bottende takken,
liepen door stugge verwarde grassen.
Bruisend vlogen er zwanen over.
Ze zeulden met palen en spanden touw.
De weken gingen, ze zaten op kisten.
Ze telden zichzelf, ze telden hun kogels,
ze slachtten, verdeden, krabden met messen
modder van leer en wreven de lopen.
Weer vlogen zwanen luid bruisend over,
andere zwanen, eendere zwanen.
Licht bevuild steeg de maan in de hemel.
Ze stapelden hout, ze brachten hun offers
en zagen geen eind aan de plaag van verveling.

Afkomst

We hebben het over de genen
en over je ogen, die blauwe,
over dolfijnen en draken.
Stel dat je mijn lange
kleurloze dagen zal kennen,
mijn vroegere gehorige kamers,
nachten en maanden zonder genot.
Er is niet zoveel voor nodig,
slordig kijken, ongeduld,
iemands geprikkelde zinnen.

Vóór de verlamming

Toen niets meer zin had, toen
ze wrokkend schopten in het zand,
maar voortstapten tussen krabben en hout,
lichtte de zee. Ze kleedden zich uit
en zagen hun lijven zilveren sporen
in onafzienbaar donker maken.

Zo waren ze bezig aan hun vaarwel,
even nog soepele dieren. Daarna zouden
wekkers en regens tikken. Dan werd het tijd
om in te binden, niets meer te wagen, de boel
de boel te laten en de bel de bel.

Metafysiek
Victor Vroomkoning

Een middag in de tuin een boeddha
geprobeerd, dat viel niet mee:
ik zocht vergeefs naar blijvende
balans, buren blaatten, mijn ogen
werden bang in hun donker,
in mijn kop loeide de verveling,
muggen konden mijn bloed wel drinken.

Verderop wist ik de geliefde
die me dit had aangedaan
in lotushouding stil en tevreden
omdat ik zo een aantal uren
van haar af bleef.

Spleen
Menno Wigman

Oktober is het Irkoetsk van het jaar.
De regen, droever dan een roebel, praat
hoogmoedig op je in. Het heeft geen zin

om tussen kamerwanden te verwijven,
geen zin om driftig naar de kust te rijden.
Het regent twijfels en gedachtestrepen.

‘Zo is het leven.’ Ja, en op het eind
zit je niet eens meer aan het eind te denken.
Konden we maar de oerknal achterna,

bewusteloos een barre steenklomp in,
warmbloedig vreugdevuur van winkelstraten,
kassa's, disco's, kathedralen, alles samen,

ver voor het Irkoetsk van mijn kamer.

Light Verse

Papabile
Jan Boerstoel

Ik zal mij boven niemand ooit verheven voelen,
alleen al de gedachte daaraan maakt mij moe.
Trouwens, ook hebzucht vind ik nogal een gedoe,
om maar te zwijgen over wentelen in poelen

van ontucht, dank u dames, nooit wat aan gevonden.
Nijdig, drank- of vraatzuchtig, stoned als een garnaal
of kikkerdriftig? Té vermoeiend allemaal.
Traag en wel mijd ik, als het kan, elk soort van zonde

en acht ik zes uit zeven toch al vrij uniek.
Ik kon wel paus zijn... Was ik nou maar katholiek.

Twee gedichten
Jaap van den Born

Ledigheid

‘De Duivel slaapt nooit,’ wordt terecht gezegd
Wild briesend als een leeuw waart hij maar rond
Een bezig baasje zonder mededogen

Hij gaapt wel vaak met wijdgesperde mond
Of stommelt rond met roodomrande ogen
En hij verlangt voortdurend naar zijn bed

Maar altijd, naar zijn ledikant getogen
Vindt hij zijn oorkussen opnieuw bezet;
Nooit wordt het moede hoofd dus neergelegd

Steeds liggen twee geloven op zijn kussen
En Ware Liefde, daar komt niemand tussen

[2]

‘Schenk in!’ riep ik met snedigheid;
‘Mijn glas is weer vol ledigheid!’

Twee gedichten
Hendrik Jan Bosman

Ter verontschuldiging

Laat me het uitleggen:
Psychisch symptoomgedrag
Bracht me tot nietsdoen en
Lijntrekkerij

Nu wordt het beter. Mijn
Procrastinatiedwang
Is, dat beloof ik u,
Morgen voorbij

Gezegend uiteinde

Je snapt dat ouderen ze vrezen,
de avonden.
Ze kunnen zo mistroostig wezen,
de avonden,
dat men zijn ledigheid beseft,
en met zichzelf het glaasje heft,
TV kijkt, of wat zit te lezen
(‘De Avonden’).

Ledigheid
Gé van den Bovenkamp

Luid klinkt mijn roep en striemend mijn verwijt,
niet langer wil ik het verval verhullen.
Ach Heer, verlos ons van de ledigheid!

Traagheid en apathie in plaats van vlijt:
ons volk bestaat uit bankzappers en sullen!
Luid klinkt mijn roep en striemend mijn verwijt.

Een hangplekjongerenfaciliteit?
Het werkkamp in met dat soort jonge knullen!
Ach Heer, verlos ons van de ledigheid.

Geen huisvrouw die nog uren vlees bereidt.
Nee, friet gehaald! Dat noemen we dan ‘smullen’!
Luid klinkt mijn roep en striemend mijn verwijt.

In deze kroeg zie je waar het toe leidt:
die ober staat maar aan de bar te lullen!
Ach Heer, verlos ons van de ledigheid.

We zitten hier alweer een hele tijd.
Graag zag ik hem de glazen nog eens vullen.
Luid klinkt mijn roep en striemend mijn verwijt:
‘Ach heer, verlos ons van de ledigheid!’

Twee gedichten
Frits Criens

Navolging

*L*aat mij m'n ledigheid, ik wil niks doen
*A*pathisch zal ik uw verachting dragen
*M*ijn traagheid is geen smet op mijn blazoen

*L*ethargisch wil ik zijn, geen winst bejagen
*E*lan en hoger honing zijn taboe
*N*aargeestig en verveeld slijt ik mijn dagen

*D*at iemand werken wil, maakt mij al moe
*I*k wenste die fanaat het liefst de klere
*G*ewoonlijk kom ik daar niet eens aan toe

*H*et leven dat ik koos, lijkt zonder hoop
*E*en vlucht in vadsigheid en zó goedkoop
*I*n feite echter volg ik slechts de Here:
*D*ie laat Zijn zaken ook op hun beloop

Leed

Zielige Abraham
Letterlijk lusteloos
Minnaars van vijftig zijn
Lui als de pest

Ik ben met voorsprong de
Allerlamlendigste
Volgens mijn vrouw
Na een diepgaande test

Vier gedichten
Koos Dijksterhuis

Werklui

Ze vragen me de werkploeg te versterken
tot dusver doe ik aan geen opdracht mee
ik zap de hele dag door mijn TV
en heb geen fut en zin om te gaan werken

Toch stap ik maar eens naar die werklui toe
ik ben nou eenmaal liever lui dan moe

Buurtwacht

De jochies hebben wild geplast
het zijn brutale aapjes!
ik richt daarom mijn linnenkast
als hangplek in voor knaapjes

Verelendung

Ik kende Marx, ik kende mijn klassieken
de vakbond heb ik jarenlang versterkt
(ik was modelarbeider in fabrieken)
Als staker heb ik duidelijk gemerkt:
actief noemt men degene die niet werkt

Lamsvlees

Het was rond zessen dat ik bij haar kwam
voor haar befaamde chili con rollade
con ossehaas, gehakt en karbonade
con spek en kip en worst; ik vrat me lam

Het viel me zwaar, al smaakte het niet vies
want wat is chili sin lamlendespies?

Zeven gorrekes
Igor Guberman[*]
(Vertaling Hans Boland)

Een sigaretje roken, lekker sloom
en nevelig, hoort tot mijn topverrichtingen:
me laten gaan op mijn gedachtenstroom,
in bed, in alle mogelijke richtingen.

*

Voor mij persoonlijk had het leven zin
zolang ik mij aan één principe wijdde:
nooit en te nimmer spande ik me in
en ik ontspande me te allen tijde.

*

Ik ben tevreden als ik weinig doe.
Jij holt van hot naar haar, maar zonder doel.
Mijn niksdoen maakt me blij in plaats van moe,
het jouwe leidt tot een bezweet gevoel.

[Russisch]

Что я люблю? Курить, лежать,
в туманных нежиться томлениях
и вяло мыслями бежать
во всех возможных направлениях.

Держусь я тем везде всегда,
что никогда нигде
я не даю себе труда
усердствовать в труде.

Нисколько от безделья я не маюсь,
а ты натужно мечешься - зачем?
Я - с радостью ничем не занимаюсь,
ты - потно занимаешься ничем.

* *Igor Guberman - zie ook het Israël-nummer, herfst 1998 - is de bekendste levende Russischtalige satiricus. Hij woont sinds 1985 in Jeruzalem. De Russische maatschappij, het jodendom, seks, drank en zalig nietsdoen zijn de belangrijkste thema's van zijn eindeloze stroom vierregelige 'gorrekes'.*

[Nederlands]

Het Russisch landschap is tot op het bot
mistroostig, akelig en deprimerend,
en met mijn innerlijk, als ik me rot
en diep ellendig voel, harmoniërend.

*

Niet voor niets hou ik van slapen
en verwarde dromen, want
zijn die geen verstandig wapen
tegen afmattend verstand?

*

Als ik niet slim en nuchter ben
en niet tot daadkracht word gedreven,
is mij dit nationale gen
niet door mijn ouders meegegeven.

*

Al kan ik vaak genoeg enorm genieten,
het leven is geen onverdeeld genot,
omdat je altijd dreigt tekort te schieten
als je niet werkt. Wat een onzalig lot!

[Russisch]

Тоскливы русские пейзажи,
их дух унынием повит,
и на душе моей чем гаже,
тем ей созвучней этот вид.

Спать не зря охоч я очень,
сонный бред люблю я с юности,
разум наш под сенью ночи
отдыхает от разумности.

Мой деловой, рациональный,
с ухваткой, вскормленной веками,
активный ген национальный
остался в папе или в маме.

С восторгом я житейский ем кулич,
но вдосталь мне мешает насладиться
висящая над нами, словно бич,
паскудная обязанность трудиться.

Drie gedichten
Kees Jiskoot

Gat

Ik zie nog geen rond gat
   of ik begin te gapen,
om na een tel of wat
   verzaligd in te slapen.

Mijn bijnaam? Oblomov.
   (Oblómov, lieve leken,
die nooit van Gontsjarov
   één boek hebt ingekeken).

Nou slaap ik in de dag
   wéér een rond gat, dus, vrinden,
geen wonder dat ge, ach,
   mij steeds in bed kunt vinden -

maar altijd met de vrees
   dat Wie me heeft geschapen
me wakker schudt met: ‘Kees,
   genoeg gedut, ónt-slapen!’

Grafschrift

Hier rust mijn man, de luie Ad
- die nooit iets anders deed dan dat -
tot zijn genoegen, want hij wordt
ten jongsten dage pas gepord,
al zie ik hem er wel op aan
dat hij ook dan niet op zal staan.

Doen

Spreuken 6:6-10; 26:13-16

Zoals een deur op haar scharnieren,
draait zich de luiaard om in bed,
moe van zijn studiereis naar mieren,
nochtans jaloers op deze dieren,
want als zíj niets doen doen ze het.
(Al trof ie *het* noch aan in Spreuken,
noch, bij Jaap Bakker*, onder *euken*).

* *Jaap Bakker: auteur van het* Nederlands rijmwoordenboek; *de omissie beperkt zich tot de eerste druk.*

Burgers, spaart uw reserves
Erich Kästner
(Vertaling Paul van den Hout)

Werken laat zich slecht vermijden,
't is de prijs voor zekerheid.
Maar zoals de Ouden zeiden,
het getuigt nog niet van vlijt.

Wie niet werkt, bezorgt zich zorgen,
want de mens bestaat uit maag.
Werken doe je niet pas morgen,
maar, je leven lang, vandaag.

Kijk vooruit, voor je gaat sloven!
Blaren aan je hand doen pijn.
Wie de geur van zweet gaat loven,
is (heel objectief) een zwijn.

Reken werken tot de straffen!
Wie niets hoeft, hoeft niets te doen.
Ga braaf met de kippen maffen.
Als het kan: per haan een hoen.

Bürger, schont eure Anlagen

Arbeit lässt sich slecht vermeiden,
und sie ist der Mühe Preis.
Jeder muss sich mal entscheiden.
Arbeit zeugt noch nicht von Fleiß.

Arbeit muss es quasi geben.
Denn der Mensch besteht aus Bauch.
Arbeit ist das halbe Leben,
und die andre Hälfte auch.

Seht euch vor, bevor ihr schuftet!
Zieht euch kernen Splitter ein.
Wer behauptet, dass Schweiß duftet,
ist (ganz objektiv) een Schwein.

Zählt die Arbeit zu den Strafen!
Wer nichts braucht, braucht nichts zu tun.
Legt euch mit den Hühnern schlafen.
Wenn es geht: pro Mann ein Huhn.

[Nederlands]

Velen blijven rennen, jagen,
werken zich een slag in 't rond.
Wat ze dóén, moet je niet vragen,
maar ze ogen niet gezond.

Durf eens lui in bed te blijven!
Goed gedroomd maakt blij van zin.
Handen zijn om in te wrijven:
Wie wil werken, spuugt erin.

Laat de wekker rustig razen!
Lap je bankroet aan je laars.
Laat de moralisten dazen.
Luiaards zijn géén bedelaars.

Waartoe geld en goed najagen?
Is de aarde soms geen ster?
Alle dagen zijn zondagen.
Als je zó denkt, kom je er.

Want veel doen leidt tot veel lijden.
Geld is vaak een valse munt.
Werken laat zich slecht vermijden,
Maar wie buffelt, is een rund!

[Duits]

Manche geben keine Ruhe,
und sie schuften voller Wut.
Doch ihr Tun ist nur Getue,
und es kleidet sie nicht gut.

Lasst euch auf den Sofas treiben!
Gut geträumt ist halb gelacht.
Hände sind zum Händereiben.
Sprecht schon morgens: ‘Gute Nacht.’

Lasst die Wecker ruhig rasseln!
Zeigt dem Krach das Hinterteil.
Lasst die Moralisten quasseln.
Bietet euch nich täglich feil.

Wozu macht ihr Karriere?
Ist die Erde denn kein Stern?
Tut, als ob stets Sonntag wäre,
denn es ist der Tag des Herrn.

Vieles tun heißt vieles leiden.
Lebt, so gut es geht von Luft.
Arbeit lässt sich slecht vermeiden,
doch wer schuftet, ist ein Schuft!

De mokkende muze
Arjaan van Nimwegen

Ik schuif mijn pennen nijver op een rij.
Werklustig poets ik beide brillenglazen.
Ferm nog wat shag van 't blank A-viertje blazen.
Ik krab mij krachtig in het kruis. Opzij!

Ligt alles recht? Rijmwoordenboek erbij?
Ik pomp mij op tot lyrische extase
En grijp de pen: de creatieve fase.
‘Strijk nu maar neer, mijn Muze!’ roep ik blij.

Maar hoe ik haar bezweer, sommeer, verlok,
Ze mokt. En daar begint de tweede ronde:
Geschuif, gepoets, geblaas, gekrab - ik stok.

Mijn Muze heeft haar meerdere gevonden:
Het is Lamlendigheid, geen writer's block.
En dat is zonde, en het is een zonde.

Gedicht
Drs. P

Ik lig in bed
Ginds ligt papier
Om te beschrijven

Toch wil ik hier
Nog maar wat blijven -
Een ogenblik...

Lyriek bedrijven?
Misschien dat ik
Het ooit eens red

Ik word zo moe
Van dat gedoe

Drie lamlendige sonnetten
Frank van Pamelen

Net niet*

Ik dacht net bij mezelf: het moet niet gekker
Ik lig al dagen met een vage kwaal in
Ik ben eenvoudigweg niet helemaal in
Vandaar dat ik vandaag maar weer geen wekker

Normaal gesproken zou je als een stekker
Behalve als je er een goed signaal in
Want kwalen? Er zit vaak een mooi verhaal in
Dus balen als een stekker doe ik lekker

Alleen wil dat verhaal nog voor geen meter
Omdat het laatste woord mij steevast parten
Maar naar ik hoop zal dat gebrek de pret niet

Er is geen medicijn dat dichters beter
Dan een sonnet. Dus geen gezeur en starten
Want anders speel ik deze klus straks net niet

* *Huiswerk: vul zelf de ontbrekende woorden in, en maak en passant van het Italiaanse rijmschema (abba/abba/cde/cde) een Shakespeariaanse variant (abab/cdcd/efef/gg).*

Klaar*

worden
bed
orde
zet

balen
ziet
kwalen
niet

lukken
speelt
drukken
heelt

maar
klaar

Ikea

Bonde, Balser, Björken, Billy, Reda, Ribba, Dokument, Tjabba, Manne, Mäkta, Tilly, Nyland, Sanni, Dirigent, Fjelldal, Knut, Rektangel, Stave, Lagfors, Ljus, Laterna, Lack, Klämma, Klitten, Klubbo, Klave, Klappa, Klippan, Klunsa, Klack, Årstid, Öresund, Jakt, Jekke, Wicke, Smila Måne, Läns, Flimrick, Flät, Flabb, Flöte, Flekke, Flit, Flax, Flamma, Flygel, Fläns.

(Dit sonnet is nog niet klaar. Zet het zelf maar in elkaar.)

* *Huiswerk: maak dit Shakespeariaanse sonnet (abab/cdcd/efef/gg) zelf af door er een Italiaans sonnet (abba/abba/cde/cde) voor te zetten.*

Zomerslaap
Ton Peters

Dezelfde zon die wekenlang vertrouwd
de grens trok tussen met of zonder jas
en voor het oog toch vrij bescheiden was
heeft nu de hele stad tot hel verbouwd

Men zucht en zweet, gaat wankelend knock-out
en zit lamlendig bloot op een terras
als routineuze drinker met een glas
en zeer veel lichaam zonder vormbehoud

Maar ergens ligt een vroege held in bed
zwaar afgetraind te dromen van zwart ijs
en twee geslepen schaatsen in het vet

Als voorschot op het eerste vorstverlet
heeft hij verlangend naar een startbewijs
de tijd vast in de winterstand gezet

Twee gedichten
Jan van der Pol

Rust in het stadhuis

Het draait om een of ander document,
geboorte, overlijden ofwel trouwen
of om vergunning voor een kermistent.

Geen mens steekt hier de handen uit de mouwen;
m'n buurman zit heel languit onderuit
de punten van zijn schoenen te aanschouwen,

een meisje snuit de neus voortdurend luid,
een man probeert z'n bril wat te ontvetten
en die daar blaast steeds kauwgumbellen uit.

Maar bij het staren naar de tien loketten
vergeet hier niemand op z'n beurt te letten.

De nietsnut tot de lamzak

Dat men ons allebei beticht
van profiteren en van lethargie
is echt een harde klap in ons gezicht.
Ik zie het zuinig zijn met energie
als onze burgerplicht.

Paradox
Peter van den Tillaart

Je hoeft het mijn omgeving maar te vragen:
ik ben een ongemeen rechtschapen vent,
welopgevoed, betrouwbaar en attent.
Ik kan die visie met bewijzen schragen.

Van kindsbeen af is mij al ingeprent
me nimmer tot jaloersheid te verlagen
en me, vóór alles, zedig te gedragen.
De arrogantie is me onbekend.

Ik heb me nooit aan vraatzucht willen wagen,
maar Goede Doelen sponsor ik frequent.
Ik uitte - zelfs als puber - geen moment
in blinde razernij mijn onbehagen.

'Ik ben,' zo hoor ik critici verkondigen,
'gewoonweg te lamlendig om te zondigen.'

Het huishouden van Keja
Nico Weber

De maden barsten uit de vuilniszakken.
Langs potscherven, door resten leverworst,
trekken de mieren en de kakkerlakken.
Een kelderzog kleeft aan een schimmelkorst.

Verstopte gootstenen verspreiden stank.
De wandberen krioelen op de muren.
Er spelen jonge ratten op de bank.
Moeder zit bij het venster te borduren.

Je broertje steekt punaises in condooms.
En in een natgezeken onderbroek
leest vader uit de Openbaring voor.
Een voddepop kijkt kwijlend om de hoek,

terwijl je neefje, nichten en je ooms
als heimachines een zesstemmig koor
van Oberländer brullen, en je tante
de maat slaat met een pas geslepen bijl

op vensterbanken. Water van constante
lekkages drupt op 't vette gaskomfoor.
De gang ligt vol met vuil gevulde tassen,
vochtig karton en zeven kleuren stront.

En jij ligt met je mooie, luie kont
op stapels aangevreten kamerjassen
te wachten naast het bad op iemand die
niet vies is van contrasten en verschillen.

Hoewel 't je moeite kost en energie,
je lichaam in de kuip te laten tillen,
laat jij, je steekt geen vinger uit, je billen
een keer of drie per dag door minnaars wassen.

Essay

Depressie bij schrijvers*
Pierre Assouline
(Vertaling Antonia Bolweg)

Psychose, manie, neerslachtigheid, zwaarmoedigheid, zelfmoordneigingen - de woorden die met depressie te maken hebben worden door jan en alleman te pas en te onpas gebruikt, terwijl juist schrijvers opvallend vaak door de gevreesde ziekte worden getroffen. Zo opvallend vaak dat psychiaters zich afvragen of een aantal van hen zich niet opzettelijk in een depressie laat glijden, bij wijze van literaire ervaring. Drie schrijvers vertellen over hun afdaling in de hel. Drie gevallen die er niet om liegen.

Het moet maar eens gezegd: de grote meerderheid van de scheppende kunstenaars lijdt aan depressies. Schrijvers voorop. Het verschijnsel is een constante in het literaire wereldje, met name de vorm die periodiek optreedt, (cyclothymie). Een psychiater kijkt hier allang niet meer van op en gaat er niet over in discussie. Temeer daar de meeste schrijvers het ronduit toegeven. Met uitzondering van degenen die als de dood zijn dat ook maar iets van hun talent aan de psychofarmaca zou kunnen worden toegeschreven, schamen ze zich absoluut niet voor hun depressie. Het lijden zou hun scheppingsdrang juist bevorderen. In tegenstelling tot managers en technologen hoeven ze van de samenleving niet betrouwbaar te zijn, als ze maar talent hebben. Men beseft terdege dat het velen van hen materiaal voor een boek oplevert, ongeacht het beoefende genre. Voor wie zich hiervan wil overtuigen volstaat een kijkje in de boekwinkel. Niet op de plank met de klassieken, dat

* *Schrijvers en depressie. Een onderzoek van Pierre Assouline Zie: LIRE, Le Magasin des Livres Jaargang 1991, no. 186 Zie ook: Le Monde, 2-12-2003:* Cent ans de Goncourt: Le cauchemar de Jean Carrière (Honderd jaar Goncourt: De nachtmerrie van Jean Carrière) *waarin naast bovengenoemde, meerdere facetten van het levensverhaal van de gelauwerde schrijver worden belicht: zijn liefde voor het Zuid-Franse platteland, waar hij geboren en getogen is, zijn diepe afkeer van de grote stad (met uitzondering van New York!), zijn angst om in de schijnwerpers te staan, zijn vriendschap met Julien Gracq, die de Prix Goncourt weigerde, in 1951, omdat hij een principieel tegenstander was van het instituut van de literaire prijzen. Julien voelde de tien voor zijn schrijverschap verloren jaren die volgden op zijn 'succes' als een terechte straf voor zijn 'verraad'.*

zou te gemakkelijk zijn, die puilen ervan uit, maar bij de recentere uitgaven: depressie alom. Nog enigszins verdoezeld in Jean-Philippe Domecqs roman *Antichambre*, maar veel wranger al in de verschrikkelijke getuigenis van Adéla de Blasquez, *La Ruche*, vluchtig aangeroerd in de herinneringen van Françoise Giroud, *Leçons particulières*, permanent aanwezig bij Jean-Luc Payen in *Un moment d'absence*, breed uitgemeten in de kroniek van William Styron, *Darkness Visible* en juist weer ingehouden in de Literaire Herinneringen van Philip Roth, *The Facts.* En dit is nog maar het begin. In de lente van 1991 verschenen in Frankrijk *La séduction mélancolique* van Yves Hersant (Fayard), die met de van hem bekende intellectuele virtuositeit de paradoxale aantrekkingskracht van de dodelijke aandoening ontleedt, behandelt de neuroloog Henri Rubinstein in *Le virus de la déprime*, uitgekomen bij François Bourin, de nieuwe perspectieven die een virale besmetting als mogelijke veroorzaker van de ziekte biedt, laat Ferdinando Camonés *Conversations avec Primo Levi* (Gallimard) zien waarom een door infernale concentratiekampbeelden achtervolgde schrijver zijn depressie hardnekkig blijft ontkennen, terwijl de Italiaanse filmacteur Vittorio Gassman in zijn *Mémoires dans une soupente* (Fallois) tenslotte, vertelt hoe een depressie hem bijna tot zelfmoord bracht.

Maar pas op: zelfs als neerslachtigheid soms erger is dan een depressie, dit laatste woord is de enig juiste benaming als we een ziekte bedoelen. In principe zijn er twee typen depressie: de reactieve, die zich openbaart na een duidelijk aanwijsbare, objectief waarneembare gebeurtenis (rouw, separatie, geboorte, succes in het beroep, etcetera) en de endogene, die bij ontstentenis van een uitlokkende aanleiding wellicht veroorzaakt wordt door een stoornis in de biochemie van de hersenen. In het tweede geval zou van genetische aanleg sprake kunnen zijn.

De manisch-depressieve psychose, een geestesziekte waarbij de erfelijkheidsfactor een rol speelt, is de ernstigste vorm van de nerveuze depressie. De aandoening manifesteert zich door een sterke wisseling van twee tegengestelde toestanden: agitatie en euforie enerzijds, apathie en verdriet zonder objectief aanwijsbare reden anderzijds. Stemmingsstoornissen ten gevolge van een ontregelde hersenfunctie worden behandeld met medicijnen die het evenwicht weer moeten herstellen, de neuroleptica (in de opgewonden fase) en antidepressiva (in de neerslachtige fase).

Voor de leek, die al te gemakkelijk tegen de depressieve mede-

mens zegt dat hij ‘een beetje flinker moet zijn’, is depressie eerder een geval van karakterzwakte dan van ziekte. Er is toch zeker niets onbenulliger dan iemands humeur, goed of slecht! Toch zijn die stemmingswisselingen het symptoom van een onderliggende kwaal, die tragisch en zelfs dodelijk kan aflopen als hij wordt onderschat. Reden waarom de door hun omgeving onbegrepen patiënten blij zijn als ze worden opgenomen: hun depressie wordt dan zelfs in de ogen van de grootste sceptici een echte ziekte.

In de opgewonden fase is het subject een van energie en optimisme overlopende maniak, ervan overtuigd dat hij op de toppen van zijn intellectuele vermogens functioneert. Hij rent van de ene activiteit naar de andere, doet in feite van alles teveel. Je wordt dol van zijn woordenstroom als hij praat, en als hij schrijft bekladt hij een indrukwekkende hoeveelheid overbodige vellen papier.

In de neerslachtige fase ziet de manisch-depressieve alles somber in, ervaart hij een geweldige angst die zich tot ogenschijnlijk volslagen onbeduidende kwesties uitstrekt en is hij zo besluiteloos dat de kleinste dagelijkse karweitjes hem de grootst mogelijke inspanning kosten. Hij praat zichzelf een schuldgevoel aan, stelt zichzelf ter discussie, haalt zichzelf omlaag en kan zich onvoldoende concentreren om onverschillig welke intellectuele prestatie te leveren. Niet alleen zijn wilskracht heeft hem verlaten, hij kan zelfs niet het minimum aan motivatie opbrengen om een ‘normaal’ leven te leiden in de maatschappij. Hij ziet zich van alle kanten belaagd door het schrikbeeld van de dood. Melancholie is de ernstigste vorm van de neerslachtige fase: het einde van de tunnel, de zelfmoord, het angstvisioen van de psychiaters, die zich nooit in slaap zullen laten sussen door een periode van schijnbaar herstel.

Van alle depressieve symptomen lijkt er echter één specifiek aan schrijvers voorbehouden: de overtuiging dat een diep doorleefde wanhoop hen toegang zal verschaffen tot een hoger bewustzijnsniveau waar uithoeken van de ziel zichtbaar worden die gewoonlijk aan de gezonde logica ontsnappen. Er zijn manisch-depressieven die, teruggekeerd uit een extatische fase, heimwee hebben naar de staat van genade die, volgens hen, niet zal nalaten effect te sorteren op hun literaire voortbrengsels. Daarbij geloven ze dikwijls sowieso in de heilzame werking van schrijven. En hoewel een lijder aan depressie dikwijls over een scherp aanvoelingsvermogen beschikt dat anderen missen, staat evenzeer vast dat de farmacologie de scheppende verbeeldingskracht niet alleen nauwelijks ten goede

komt, maar ook elk intellectueel functioneren in de kiem kan smoren. Wetenschappelijk aangetoond voor zowel de niet verslavende anti-depressiva zonder directe euforische bijwerkingen, als voor de verslavende tranquilizers.

Dit gezegd hebbende, bleek echter lithium noch psychotherapie Malraux ervan te kunnen weerhouden om zijn laatste boeken te schrijven, eerder integendeel.

Dus toch een literaire troef, een depressie meemaken? Een voorzichtig bevestigend antwoord is mogelijk, als het geheugen tenminste niet te ernstig door de chemische medicatie wordt beschadigd en de patiènt daarentegen wel het genot van die fameuze 'superieur' scherpe kijk op de wereld mag smaken. In welk geval men zich kan afvragen of en in hoeverre schrijvers zich inderdaad door het avontuur van de smartelijke introspectie laten verleiden, ongeveer zoals Michaux[1] met mescaline experimenteerde. De kwestie wordt expliciet aan de orde gesteld door Jani Namyas, een jonge, in Parijs gevestigde psychiater die destijds een verhandeling schreef over het geval Peter Handke: 'Aangezien er in de hedendaagse literatuur een groeiende tendens tot zelf-analyse valt waar te nemen, mag men zich afvragen of bepaalde schrijvers soms, bewust of onbewust, bezig zijn te flirten met hun zelfbeleefde depressie, teneinde inzage te krijgen in de wereld van de melancholie.' zegt hij. 'Zoals ze zich ook in de depressie laten glijden uit angst voor de leegte (het blanco vel papier) en om zichzelf te verdoven. In die zin zou hun depressie tegelijkertijd zelfbedacht en zelfbeleefd kunnen zijn. Als ultieme ervaring en als verweer tegen de angst.'

Een boude bewering die, door de authenticiteit van sommige literaire depressies ter discussie te stellen, onvermijdelijk de nodige controversen zal opleveren. In zijn lange en onderhoudende voorwoord bij Jacqueline de Segonzacs *Le délire et le deuil*, lijkt een psychiater van de generatie die met het gebruik van neuroleptica pionierde, Dr. Louis Bertagna, hierop al te anticiperen met zijn uitspraak: 'Al word ik zo oud als Methusalem, geen mens zal me er ooit van kunnen overtuigen, denk ik, dat iemand die alleen wat gedeprimeerd is zich voor zijn plezier in een depressie kan storten.'

Aan het slot van zijn beroemde boek *Le métier de vivre* (Folio), de mooiste en huiveringwekkendste kroniek van een depressie die we

1 *Henri Michaux, Namen, 24 mei 1899 - Parijs, 17 oktober 1984*

kennen, schrijft Cesare Pavese: ‘Ik walg van dit alles. Geen woorden. Een daad. Ik zal niet meer schrijven.’ Waarna hij zelfmoord pleegde.

Charles Juliet verkeerde vijftien jaar onafgebroken in dezelfde gemoedstoestand. Hij zat in een depressie. Van dokters wilde hij niets weten. Zijn enige houvast was een dagboek. Het geeft een zeldzaam beeld van een schokkend innerlijk avontuur. Een speciaal geval, die man. Omdat hij een ras-schrijver is, een uitstervende soort in zijn land. Omdat zijn *Journal* de aangrijpende kroniek is van jaren waaraan geen eind leek te komen, een koel verslag van een niet als zodanig aangeduide depressie. Omdat hij hoorde bij de patiënten die weigeren patiënt te zijn.

Lyon, 1957, de jongeman van 23 die zojuist zijn medicijnenstudie heeft afgebroken na een uit de hand gelopen opleiding aan de École militaire van Aix-en-Provence, besluit zich met hart en ziel aan het schrijven te gaan wijden. En dat is deze keer geen holle frase. Werken wil hij, om zijn verheven ideeën over kunst en kunstenaars waardig te zijn. Een ideaal dat al spoedig te hoog gegrepen lijkt, in de verpletterende schaduw van zijn twee grote voorbeelden: Samuel Beckett en Michel Leiris. Er zijn misschien slechtere, maar zeker geen strengere of veeleisender leermeesters te bedenken. Juliet waagde zich aan de beklimming van de noordflank van het papieren fort, de gevaarlijkste, gezien de tallozen die daar het leven gelaten hebben. De flank van de zelfanalyse en het innerlijk avontuur waar uitglijden suïcide wordt.

Jarenlang leeft hij materieel en financieel in kommervolle omstandigheden. Maar hij schrijft. Het is zelfs zijn enige bezigheid. De man die het altijd vertikte om een dokter te consulteren, met een psychoanalyticus of een psychiater over zijn lijden te praten, houdt een dagboek bij waarin haarscherp alle symptomen van een ernstige depressie beschreven worden. Het gevoel helderziend te zijn (‘Ik verkeer in een soort helderziende toestand, die me tot spreekbuis maakt van een murmelende innerlijke stem.’), de zelfafwijzing (‘Zelfs tijdens het vrijen blijf ik mezelf spottend bekijken.’), de zelfhaat (‘Ik haat mezelf om wie ik ben, om mijn totale overgave aan de verveling, om mijn negatieve levenshouding, mijn lijden.’) de mislukkingsneurose (‘De neurotische behoefte om een mislukkeling te zijn - alsof je het leven een wond wilt toebrengen, wilt vernederen, beschamen, het wilt laten weten dat je niet kunt accepteren

om op een koopje te leven, die belediging te verduren.'), de diepe neerslachtigheid ('Hele middagen zit ik achter mijn bureau niets te doen, in het stikdonker, de woorden ver buiten mijn bereik, zonder iets te verlangen, zonder noemenswaardige gevoelens.'), de verveling ('Ik schrijf om de verveling te verdrijven, om te ontsnappen aan die slopende minachting voor mezelf.'), de zelfmoordgedachten ('het enige dat me enigszins op de been houdt'), waarbij nog de slapeloosheid komt, de geëxalteerdheid, de permanente afmatting meer nog dan de uitputting.

Zijn dagboek is een bijna ondragelijke opsomming van de dagelijkse angsten van hen die alleen nog maar lijden. Die reddeloos stuklopen tegen de grenzen van het zelfonderzoek. Zich langzaam naar de dood toe schrijven. De dood in zijn ultieme gedaante: de suïcide. Die niet weten waar ze de energie vandaan moeten halen om geconcentreerd woorden te kunnen opschrijven. Machteloze toeschouwers van hun eigen ondergang. Juliet ziet het moment van omslag gloren op die dag in 1964, de dag dat hij eindelijk kan schrijven: 'Van nu af houd ik afstand tot mezelf, ben ik in staat om de rotzooi in mezelf binnenboord te houden, de aanvallen te bedwingen die me zomaar overvielen en me van mijn continuïteit, mijn innerlijke samenhang beroofden.' Voortaan hoort hij bij het legioen invaliden en kreupelen van het innerlijk avontuur die het klassieke 'Kent Uzelve' te ver doordreven en weigerden zich bloot te stellen aan de therapeuten, omdat ze zichzelf daarvoor te slim vonden. Terugziend op die dertig jaar waarvan hij de helft op de bodem van de afgrond doorbracht, zegt Charles Juliet dat hij zich er nooit bewust van is geweest dat hij een dagboek schreef of een depressie doormaakte. Hij is ervan overtuigd dat een schrijver niet in het diepste van zijn zelf kan afdalen zonder, door het overhoop te halen, zijn leven op het spel te zetten. In 1991 schreef hij een bundel novellen en het vervolg op zijn *Journal* en werkte hij met een fotograaf en een criminoloog aan een boek over zelfmoordenaars. Wie zijn brievenroman *Dans la lumière des saisons* leest krijgt een typisch geval van schrijfangst te zien: 'Als vroeger de bron opdroogde, raakte ik in paniek en dacht ik dat hij nooit meer water zou geven, dat er nooit meer iets uit zou komen. Nu weet ik dat ik kan blijven vertrouwen op de dag dat ik het zachte gemurmel weer zal horen.'

Philip Roth stort volledig in, na tien jaar literaire topactiviteit. Op een operatietafel. Het was het begin van een lange terugblik op zijn leven die hem naar de dood van zijn moeder brengt. Een queeste die het onderwerp werd van *The Facts: A Novelist's Autobiography* (Cape, 1989).

Autobiografie of autotherapie? zou de lezer van *The Facts* - De feiten, het eerste deel van een drieluik met Literaire Herinneringen, zich kunnen afvragen. Het boek geeft in een briljante, grillig van fictie naar werkelijkheid en weer terug bewegende zoektocht een aantal verklaringen voor de kwellingen van een door zijn status geobsedeerde schrijver: waar komen personages als Zuckerman of Portnoy vandaan? Waarom schrijf je *Goodbye Columbus*, of *The Counterlife*? In hoeverre was het werkelijke leven van de auteur een inspiratiebron voor het imaginaire? Kortom, hoe word je wat je bent als je het leven ‘op z'n Roths’ gaat zien?

Tot dan toe had hij zich tamelijk bescheiden in de schaduw opgehouden, bewandelde hij de gulden middenweg tussen al te nadrukkelijke afzondering en mediageilheid. Zonder depressie zou hij daar misschien nu nog zijn. Maar het liep anders. De depressie bracht hem naar de lente van 1987. Na tien jaar literaire topproductie vraagt de tot de bodem uitgeputte schrijver zich angstig af hoe hij zijn accu's weer opgeladen moet krijgen. De fatale klap valt niet in de eenzaamheid van zijn werkkamer, maar op een operatietafel: ‘Wat een onschuldige chirurgische ingreep zou zijn, werd een langdurige psychische beproeving, uitmondend in een diepe depressie die me naar de rand van de emotionele en mentale desintegratie voerde.’ Schrijft hij. Er voor de duidelijkheid aan toevoegend: ‘In de periode dat ik, met de luciditeit van iemand die herstelt van deze ziekte, nadacht over mijn inzinking, begon ik zonder dit te willen, integendeel zelfs, bijna al mijn terugkerende aandacht te richten op werelden waar ik me tientallen jaren verre van had gehouden omdat ik weer wist waar ik vandaan kwam en hoe alles was begonnen.’

Roth begint dan een omvangrijke queeste, keert terug naar zijn verleden, op zoek naar het fameuze moment, de verdrongen ervaring, die de bron van zijn psychische gesteldheid en dus de oorzaak van het verstoorde psychische evenwicht zou zijn. Na zich dertig jaar onledig te hebben gehouden met het kneden van het vlees van zijn fictieve personages, besluit hij het naakte skelet te gaan bestu-

deren van een reëel bestaande man, de kale structuur van een leven. Het zijne. Feiten, feiten en nog eens feiten. Een wonderlijke stap van de auteur van *The Great American Novel* (Cape, 1973). Gezien zijn zowel fysiek als psychisch deplorabele gezondheidstoestand is hij ervan overtuigd dat hem geen ander uitdrukkingsmiddel meer rest dan non-fictie. De feiten opschrijven, ontdaan van alles wat naar literatuur zweemt. 'Ik had behoefte aan opheldering, zoveel mogelijk opheldering: mezelf door ontmythologisering bevrijden van het pathologische.' Schrijft hij.

Tijdens zijn terugkeer naar de bron stuit hij onvermijdelijk op de pijnlijke herinnering aan zijn enkele jaren eerder 'onverklaarbaar' gestorven moeder en op de troostende aanwezigheid van zijn vader, een man van 86 die de dood nog altijd recht in de ogen kijkt om te voorkomen dat hij een schrikbeeld wordt. Een dubbele bewustwording die tegelijkertijd zijn angst versterkt en hem een van de sleutels tot zijn neurose aanreikt. Aan het begin van zijn boek, in een brief aan zijn grote held, Zuckerman, zegt Roth: 'Ik vraag me af of zo'n door een depressie uitgelokte aanval van nostalgie bij een man van vijfenvijftig in feite niet de hoeksteen is van wat ik nu opschrijf. [..] Ik vraag me af hoe troostend het was om terug te keren naar mijn eigen rol in de periode van mijn leven dat je het verdriet om de dood van de ouders nog niet onder ogen hoeft te zien, omdat er nog niets van te bespeuren was, je er geen vermoeden van had en het eigen heengaan onvoorstelbaar was omdat je ouders er waren, als een beschermende wal.' Philip Roth laat niet het achterste van zijn tong zien. Maar wat hem betreft vertelt hij meer dan genoeg.

Deze schending van de privacy was hij ons misschien schuldig, ter compensatie van wat het hem opleverde: de verzoening met zichzelf. De depressie voerde hem, naar eigen zeggen, tot de grens van de mentale en affectieve ondergang. Tot het uiterste randje van de afgrond. En daar moeten we het mee doen. Voorlopig. In de tweede acte van 'verlossing door te schrijven' wordt misschien duidelijk hoe onze held er weer bovenop gekomen is. Dan zullen we het precies weten: autotherapie of autobiografie?'

*

Jean Carrière heeft de Prix Goncourt voor zijn roman *L'épervier de Maheux*, (Pauvert, 1972)* duur moeten betalen. De prijs voor dit even fenomenale als onverwachte succes was een depressie die hem bijna tot zelfmoord dreef.

Staat de Prix Goncourt garant voor het oplopen van een geestesziekte? Dan heeft de vervloeking van de gevreesde jury, tien willekeurig bij elkaar geraapte personen, het syndroom van Drouant op haar geweten. Schrijvers die dromen van de prestigieuze Franse literaire beloning worden er minder door getroffen dan wie hem al in hun bezit hebben. Jean Carrière overleefde de vloek. Na een Odyssee door de hel, in het teken van Borges, voor wie succes het ergste van alle misverstanden is.

April 1973. De 41-jarige schrijver uit Nîmes legt in een boekwinkel in Nantes, onder vleugelgeklap van zijn *Épervier de Maheux*[*], een maandenlange marathon af. Oververmoeid van de promotiecampagne voor zijn fenomenale 'Goncourt' (1 700 000 verkochte exemplaren in Frankrijk, veertien vertalingen) en de eindeloze tournees meer dan beu, besluit hij plotseling een punt te zetten achter het hele gedoe en meteen maar de eerstvolgende signeersessie af te zeggen. Excuus: ernstige familieomstandigheden. Een paar uur later komen ze hem vertellen dat zijn vader dood is, aangereden door een auto, tijdens een fietstochtje. 'Ik heb hem gedood, ik heb hem gedood. Als ik niet in Nantes was geweest, had hij een andere route genomen' zegt hij.

De zelfbeschuldiging zet het melancholische raderwerk in gang. En viel bovendien in vruchtbare aarde: hij was van kinds af aan bekend met slapeloosheid, angst, anorexia en drugs. Het woordje 'einde' stond nog niet onder het manuscript van *L'épervier de Maheux*, of hij zonk terug in de ellende die zijn consumptie van neuroleptica weer eens hoog opvoerde. De man die zijn leven heeft gewijd aan de literatuur wordt door walging bevangen zodra hij iets moet lezen of schrijven, zijn pen droogt op, zijn hoofd vult zich met zand. Hij zegt dat hij alleen nog vegeteert en ziet eruit als een zwartgallige doodgraver. De 'Goncourt' brengt een stroom van duizenden brieven, telefoontjes, aanbiedingen en uitnodigingen op gang. Maar zowel de man als de auteur geven sinds de dood van de vader niet thuis. 'Ik was op zoek naar de transparantie en lichtheid die je alleen maar kunt bereiken ten koste van je eigen leven,' zal hij schrijven. Ze willen dat er een vervolg op het succesboek komt, terwijl hij altijd alleen zijn fantasie de vrije loop liet. Wat passie was wordt plicht. Tegen wil en dank wordt hij de lijfeigene van zijn miljoenen lezers, Carrière ziet met afgrijzen hoe weinig een literaire prijs in wezen voorstelt.

* De Sperwer van Maheux, *vertaling Kees Jongenburger; De Arbeiderspers, 1974*

Hij begint weer, moeizaam, te schrijven, krabbelt aantekeningen in een boekje, zonder echter te pretenderen een dagboek bij te houden: achtendertig pagina's in zes maanden. Hij draait rond in een steeds vicieuzer wordende cirkel: ‘In het hart van mijn innerlijke duisternis, wacht ik tot ik in het bodemloze gat van de verstandsverbijstering wordt geworpen,’ verklaart hij, in de overtuiging dat zijn psychisch verval hem tot een plant heeft gereduceerd. Hij laat geen middel onbeproefd om de afstomping, de gevoelloze ledematen, de permanente angst en de met spinnen bevolkte nachtmerries te bestrijden: zenuwversterkende en kalmerende middelen, neuroleptica, antidepressiva, opwekkende middelen, homeopathie, koude douches, yoga.

Carrière zet tenslotte alle op zijn gezondheid betrekking hebbende gegevens onbarmhartig op een rijtje, gaat met het overzicht naar een bevriende arts en vervolgens weer naar huis. Diagnose? Hij lijdt aan een nooit behandelde chronische depressie ‘aan ziekelijk perfectionisme als hij schrijft’. De eerste tijd laat Dr. Raoux hem met behulp van een nieuw geneesmiddel tien jaar slaap inhalen. Na een paar weken ‘proeft’ Carrière dat hij herstellende is. Ook al keert zijn literaire scheppingsdrang nog niet terug. Hij gaat van drie naar twee pillen per dag, dan naar één, tot hij, overtuigd dat hij zonder kan, op eigen houtje besluit ook die laatste kruk te laten vallen: ‘Ik dacht dat ik gek werd.’ Een alternatief antidepressivum krijgt hem weer op de been. Voorgoed. Maar dokters en medicijnen mogen dan hebben geholpen om zijn aan alle kanten lekkende schip weer vlot te krijgen, Jean Carrière weigert zijn wederopstanding uitsluitend aan de wonderen van de biochemische heelkunde toe te schrijven. ‘Ik heb mijn overleving te danken aan de enorme woede waarmee ik de zinloosheid van alles bestreed en het universum het voordeel van de twijfel schonk. Een kleine, in de duisternis van het onbewuste verstopte kern van mijn geweten heeft weerstand geboden aan alle beproevingen die ik moest doorstaan.’ Dat, en het schrijven. Het was er allemaal. Om te begrijpen wat hij hiermee bedoelt moeten we *Le prix du Goncourt* (Laffont-Pauvert, 1987) lezen. Een boek van een zeldzame zeggingskracht, geschreven als zelfmedicatie. Om de demon van het misverstand uit te drijven.

Kleine poëtica van het luieren*
Victor Bulthuis

Mörikes gewijde ledigheid

Fysiognomie is een hachelijke bezigheid. Wie foto's bekijkt van Eduard Mörike op latere leeftijd en hoopt daarin iets te herkennen van de taaltovenaar, de klankmagiër, de woordmusicus die hij was, komt bedrogen uit. In plaats daarvan ziet men een oude man met ‘een wat week, druilerig gezicht’, zo zegt C.O. Jellema. Op de achterzijde van één van de fotografische portretten, uit zijn sterfjaar 1875, staat geschreven: ‘E. Mörike trauernd und sehr alt’. En op andere zien we hem in huiselijke kring, steeds met dat lege, uitgestreken gezicht. Waar is de dromer, de humorist, de scherpzinnige observator en dito criticus, de virtuoze dichter die alle vormen beheerste, de geniale vertaler van Griekse en Romeinse dichtkunst, de misschien niet zo geniale maar toch getalenteerde romanschrijver? Is dit echt de man die door één van zijn studievrienden, de beroemde theoloog David Friedrich Strauss, als volgt werd getypeerd: ‘Mörike neemt een handvol modder, kneedt die een beetje en kijk, daar vliegt een vogeltje weg’?

Toen ik voor in de twintig was - nu zo'n tien jaar geleden - en ik in de ban raakte van de virtuositeit, de muzikaliteit en de kleurenrijkdom van Mörikes poëzie, was ik geschokt door het contrast met de portretten van de dichter, waarin ik niets kon ontdekken van wat mij in zijn werk zo had betoverd. En toch bedrogen deze portretten mij niet: de ledigheid, de traagheid die zich in Mörikes hangwangen en zware oogleden weerspiegelt, kleurt zijn leven en werk evenzeer. Dat lijkt haast op een beschuldiging: een groot dichter betichten van ledigheid, getuigt dat niet van hoogmoed, een nog zwaardere zonde? Ik zou deze boude conclusie echter niet durven trekken als ledigheid niet zo'n veelledig begrip was geweest, zeker in het leven en werken van Mörike, wiens tweehonderdste verjaardag dit jaar wordt gevierd. Daarover wil ik het hebben.

* *Zie ook Mörikes gedichten in* Vertaalde poëzie.

Een veelledig woord

In de christelijke zondeleer spreekt men in plaats van ledigheid ook wel van traagheid - denk aan het Duitse *Müßiggang* - of lauwheid. Maar ledigheid is zoals gezegd veellediger. In het Nederlands zijn ‘ledig’ en ‘ledigheid’ woorden met een januskop: ze hebben zowel een positieve als een negatieve betekenis. ‘Ledig’ heeft betrekking op het vrij zijn van verplichtingen, maar ook op luiheid, inhoudsloosheid - letterlijk én figuurlijk - en (geestelijke) leegte. Het Duitse *ledig* impliceert vrijheid en onafhankelijkheid. *Ledig* in het algemeen is iemand die ergens vrij of bevrijd van is, meer in het bijzonder heeft het woord betrekking op de ongehuwde staat - hoewel het tevens ‘buitenechtelijk’ kan betekenen. Ook kent het Duits nog het ‘ledig sprechen’, het vrijspreken van iets. Kortom, ‘ledig’ is dus wie vrij is van verplichtingen en tijd en ruimte voor zichzelf heeft, maar evenzeer wie inhoudsloos, geestelijk leeg of uitgeput is.

Ledigheid opgevat als zonde, dus als traagheid, ja als nalatigheid en gebrek aan verantwoordelijkheidszin, speelt zeker een rol in het leven van Mörike. Maar deze ledigheid heeft duidelijk een keerzijde, die ik wil belichten aan de hand van twee van zijn gedichten. Eduard Mörike liet een bescheiden oeuvre na: een band gedichten, novellen en verhalen, sprookjes en de kunstenaarsroman *Maler Nolten.* Op grond van de thema's die in zijn poëzie een rol spelen - natuur en kunst, innerlijk leven, liefde en vriendschap - wordt hij wel als Goethe-epigoon beschouwd. ‘Zijn leven groeit in de stilte,’ zegt de germanist Benno von Wiese. Als kind al trekt Mörike zich, hoewel hij andere kinderen graag sprookjes en zelfbedachte verhalen vertelt, graag terug in een stil hoekje om er te lezen en zich over te geven aan mijmeringen en dagdromen. Aan huiselijke verplichtingen en taken op school onttrekt hij zich het liefst. Een uitmuntend leerling wordt hij dan ook niet. Blijkbaar is hij met zijn aandacht vaak niet bij de les, getuige de aantekeningen ‘mangelnder Aufmerksamkeit’ en ‘nachlässig’ op zijn schoolrapporten en de opmerking van een docent: ‘Büble, von welchem Brückle hast jetzt wieder nunterguckt?’ (‘Jochie, vanaf welk bruggetje heb je nu weer naar beneden zitten staren?’) Deze neiging tot ledigheid die zich uit in een dromerige passiviteit is deels aangeboren, maar wordt in de loop der jaren tevens gevoed door een reeks ingrijpende confrontaties met de dood die een regelmatige gast is in huize Mörike. De vader sterft als Eduard nog klein is, zijn broer August overlijdt ge-

heel onverwacht als jongen van zeventien, zijn zuster Luise wordt niet ouder dan 29 jaar. Hier wordt al duidelijk dat ledigheid voor Mörike geen kwestie van louter luiheid en nalatigheid is. Zij is voor hem een eerste levensbehoefte, die hem in staat stelt zich te ontworstelen aan beklemming en angst en een nieuwe ruimte te betreden, waar hij kan herademen en scheppende kracht kan verzamelen. Dat zien we als Mörike naar het beroemde Tübinger Stift gaat met het doel predikant te worden. Ook daar is hij geen harde werker en qua studieprestaties daarom geen uitblinker. Wegens herhaaldelijk zondigen tegen de huisregels wordt hij van alle studenten van zijn studiejaar het vaakst gestraft. Maar opnieuw heeft de ledigheid een keerzijde: met Ludwig Bauer, een van de vrienden voor het leven die hij hier maakt, schept hij de mythe van de opkomst en ondergang van het fictieve eiland Orplid, een ‘Atlantis van de ziel’ (Hans Egon Holthusen), met zijn koningen en goden.

‘Alles, nur kein Geistlicher!’

Maar als Mörikes studie erop zit en hij aan zijn vicariaatstijd kan beginnen, wreekt zich zijn neiging tot ledigheid voor het eerst. Nu wordt hem namelijk duidelijk dat het geestelijk ambt geenszins zijn roeping is. Het wordt een acht jaar durende lijdensweg die hem van de ene naar de andere gemeente voert. Hij twijfelt en twijfelt, wil zich niet binden en aardt daarom nergens. Op een gegeven moment is hij zo wanhopig dat hij bereid is elk baantje aan te pakken. ‘Alles, nur kein Geistlicher!’, schrijft hij aan een vriend. Om gezondheidsredenen neemt hij verlof en probeert van het consistorium van de Lutherse kerk een ‘lebenslängliche Dispensation vom theologischen Leben’ te krijgen. In de tussentijd gooit hij het over een andere boeg en wordt hij redacteur bij een *Damenzeitung,* maar zijn weerzin tegen het journalistieke bedrijf is uiteindelijk nog groter dan die tegen het predikantschap. Nog geen tien maanden na zijn uitroep nooit geestelijke te willen worden schrijft hij aan zijn vriend Johannes Mährlen dat de enige plek waar hij al zijn plannen kan verwezenlijken, ‘de zolder van een Württembergse pastorie’ is. De brief besluit hij met de hartenkreet: ‘Vivat Vicariat!’ Die plannen hebben overigens weinig te maken met het ambt, maar hoofdzakelijk met de schone letteren.

Het is tijdens Mörikes *Wanderjahre* als vicaris dat hij Luise Rau leert kennen, met wie hij zich verlooft en aan wie hij de mooist

denkbare liefdesbrieven schrijft. Uiteindelijk echter loopt de verloving stuk. Dat is vooral te wijten aan Mörikes geweldige besluiteloosheid en zijn weigering het ambt te aanvaarden dat hem en zijn verloofde een maatschappelijke positie, een evenwichtig leven en de bestaanszekerheid kan garanderen waarnaar Luise zo verlangt: zij wil geen dichter maar een dominee. Maar dit verlangen kan of wil Mörike dan nog niet vervullen. En als hij uiteindelijk tóch voor het ambt kiest, doet hij dat op oneigenlijke gronden. Hij verwacht zoals gezegd dat de rust van de pastorie hem de ruimte zal bieden om aan zijn eigenlijke roeping gehoor te kunnen geven, die van dichter en schrijver.

Die verwachting komt in zekere zin ook uit. Slechts enkele maanden na de beëindiging van de verloving met Luise krijgt Mörike zijn eerste benoeming en wel in het landelijke Cleversulzbach, een gehucht niet ver van Heilbronn. Dat het tevens zijn laatste zal zijn, kan hij nog niet voorzien. Terugblikkend op de jaren die hij hier samen met zijn moeder en zijn zuster Glara doorbrengt, zal Mörike later spreken van een idyllische situatie. Dat klopt echter maar ten dele. Het is waar dat zijn ambt hem hier alle ruimte laat voor zijn passies: gedichten, proza en brieven schrijven, lezen, tekenen en schilderen, musiceren, munten en mineralen verzamelen, tuinieren en lange wandelingen maken. De jaren in Cleversulzbach zijn dan ook in alle opzichten productief. Veel van zijn gedichten schrijft hij hier, inclusief de beroemde idylle *Der alte Turmhahn,* die de Mörike-adept Toergenjev regel voor regel uit zijn hoofd kon citeren. Maar waar je ook gaat of staat, je neemt jezelf overal mee naartoe. Dat geldt ook voor Mörike met zijn instabiele, kwetsbare gemoed en dito fysiek. Al in zijn eerste jaar wordt hij ziek, het begin van een jarenlange ziektegeschiedenis. Het is echter niet goed te beoordelen of deze ziekte echt, ingebeeld of voorgewend is. Hoe dan ook, Mörike verzoekt het consistorium van de kerk meermalen om verlof, waarop telkens welwillend wordt gereageerd.

Hoe is dit toch mogelijk? De zes- tot zevenhonderd zielen tellende gemeente van Cleversulzbach bestaat voor het overgrote deel uit boeren, aan wie exegetische zwaarwichtigheid of retorische spitsvondigheid ongetwijfeld niet zijn besteed. Een preek schrijven moet voor Mörike dus een koud kunstje zijn - bij de gemeenteleden is hij als verkondiger van Gods Woord zelfs geliefd. Bovendien is de werkdruk niet hoog. Kortom, een luizenbaan. En toch kan of wil

Mörike de toewijding, verantwoordelijkheid en discipline niet opbrengen om zich aan zijn bescheiden taken te wijden. Aan het schrijven van een preek heeft hij een zodanige hekel dat hij niet schroomt zijn boezemvriend Wilhelm Hartlaub te vragen hem enkele van diens preken te sturen. En kan hij niet onder het schrijven van een eigen preek of een ambtelijk stuk uit, dan dwalen zijn gedachten tijdens het schrijven vaak af. Dan maakt hij in de marge of op een apart blad tekeningen: schetsen van huiselijke situaties, illustraties bij eigen werk, fantastische voorstellingen, cartoon-achtige schetsen van al dan niet bestaande personen. Het eigenlijke werk blijft dan vaak liggen. Bovendien laat Mörike op de Dag des Heren regelmatig verstek gaan: een vicaris of een collega uit een naburige gemeente neemt dan zijn plaats in op de kansel. Reden voor één van zijn ambtsbroeders, een zekere Hartmann, om hem een ‘faul's Luder’ te noemen, een luilak. Niet geheel ten onrechte. Een fragment uit een brief aan Hartlaub: ‘Ik lag de halve voormiddag met rusteloze gedachten al lezend en piekerend op bed, slenterde door de tuin en zag de hommels in de zonnebloemen wroeten.’

Al na negen jaar laat Mörike zich pensioneren. Hij kan zijn ambt, hoe beperkt ook qua omvang, wegens ziekte - wellicht nog meer wegens hypochondrie - en andere persoonlijke omstandigheden niet meer aan. Bovendien heeft de gemeente er genoeg van op zondagochtend telkens iemand anders te horen preken. Enerzijds verdient de dichter-dominee het vanwege deze ledigheid - want dat is het toch - te worden gekapitteld, wat het consistorium overigens niet doet. Anderzijds is deze ledigheid de uitdrukking van zijn onvermogen om zich het geestelijk ambt eigen te maken. Maar het feit blijft dat Mörike altijd een grote weerzin heeft gekoesterd tegen geregelde arbeid, die hij misschien wat al te gemakzuchtig omschrijft als een onvermogen, als ‘Kraft der Untüchtigkeit’. Dat zien we ook als hij op latere leeftijd literatuurgeschiedenis gaat doceren aan het Katharinenstift in Stuttgart. Slechts één uur per week hoeft hij de meisjes van het internaat les te geven. Maar ook dit luizenbaantje is hem uiteindelijk nog teveel. Vanaf dat moment zien we de dichter mensenschuwer worden en zich steeds meer op zichzelf terugtrekken. Dan is hij zoals hij op de portretten te zien is: ‘trauernd und sehr alt’.

Het is moeilijk een eenduidig oordeel te vellen over Mörikes fysieke zwakte. Zoals gezegd is, ondanks alle medische indicaties,

het onderscheid tussen voorgewende, ingebeelde en daadwerkelijke ziekte soms nauwelijks te maken. Peter Härtling, die over Mörike de biografische novelle *Die dreifache Maria* schreef, zegt dat Mörike al op jonge leeftijd zijn ziekte aanwendde om ergens onderuit te komen en zich in zichzelf te kunnen verschansen. Dat is waarschijnlijk niet bezijden de waarheid. Ook als echtgenoot en huisvader - Mörike trouwde in 1851 met Margarethe von Speeth, die hem twee dochters schonk - is hij vaak tekortgeschoten; een voorbeeld daarvan zijn de diverse schulden waarmee hij zijn gezin heeft opgezadeld. Traagheid, nalatigheid en gebrek aan verantwoordelijkheidsgevoel - Mörike heeft zich gedurende zijn leven veelvuldig aan ledigheid bezondigd.

'Horch!'

Maar zoals gezegd heeft deze ledigheid een keerzijde, die de voedingsbodem vormt voor Mörikes dichterschap. Dat wordt iets duidelijker als we kijken naar twee gedichten waarin deze ledigheid wordt gethematiseerd: *Am Walde* en *Im Frühling* (te vinden op de pagina's 165-167.)

In het sonnet *Am Walde* zien we de dichter langs de bosrand in het gras liggen, blij dat hij zich voor een moment kan ontrekken aan het gepeupel waarnaar hij zich dient te voegen en dat dichters maar nietsnutten vindt. In werkelijkheid gaat achter de ledigheid die men de dichter verwijt een werkzaamheid schuil die het gedicht als vanzelf doet ontstaan. De dichter hoeft niet te werken zoals anderen dat doen, hij lijkt het gedicht slechts in ontvangst te nemen. De met dichtkunst vaak in verband gebrachte woorden 'aandacht' en 'ontvankelijkheid' worden hier bewaarheid. De dichteres Marjoleine de Vos schrijft: 'Misschien is de dichter, elke kunstenaar, in de eerste plaats iemand die ontvankelijk is voor wat de wereld, de mensen om hem heen, de dingen, de insecten, de vlekken op de tafel, de slootkant, het stadslawaai, woorden, hoe een hand op tafel ligt, het ademen van een dier - voor wat alles wat er is hem te zeggen heeft.'

Een waar woord, denk ik, dat echter niet mag worden misverstaan. In de eerste plaats omdat deze opvatting van het dichterschap niet wegneemt dat dichten altijd ook een ambacht is. Zeker het sleutelen aan een sonnet, waarbij de vorm de inhoud dwingt en de oorspronkelijke inspiratie deels vertekent door het nodige knip-

en plakwerk dat eraan te pas komt. Zoals Goethe verzucht in zijn poëticale gedicht *Das Sonett*:

> *Ich schneide sonst so gern aus ganzem Holze,*
> *Und müßte nun doch auch mitunter leimen.*

Deze ambachtelijkheid echter komt pas op de tweede plaats. Misschien gaat Mörike er in *Am Walde* te gemakkelijk aan voorbij. Maar toch, er gaat een ontvankelijkheid aan vooraf die bestaat in het zich ontdoen van alles wat tussen de dichter en de dingen in staat en verhindert dat de dingen hun betekenis onthullen. In Mörikes geval van de 'Fratzen (letterlijk: smoelen) der Gesellschaft', die hem dwingen tot aangepast, sociaal wenselijk gedrag. Maar daarmee zijn we er nog niet. De als ledigheid vermomde ontvankelijkheid die Mörike in *Am Walde* tentoonspreidt is namelijk meer dan een achterover leunen. Het gedicht komt de dichter niet zomaar aanwaaien: zijn ontvankelijkheid is een activiteit, of liever gezegd een actieve passiviteit, die wellicht het treffendst wordt verwoord door de Tao, die spreekt van het 'doen van het niet-doen'. Maar we kunnen ook spreken van een gewijde ledigheid, waarbij 'gewijd' geen synoniem is voor 'heilig' - de door romantici als Novalis gehuldigde opvatting van de dichter als bemiddelaar van het goddelijke deelt Mörike niet meer - maar voor toewending, overgave. De dichter die dit realiseert, kan de ervaring hebben dat het gedicht zichzelf schrijft.

Het tweede terzet van *Am Walde* doet daarmee denken aan een gedicht van Ida Gerhardt, *Na de dag.* Ook dit gedicht handelt over de vanzelfsprekendheid en moeiteloosheid waarmee het vers onder de handen van de dichter lijkt te ontstaan:

> *En óók het vers, waarop ik zon,*
> *hoe werd het zó van zelf bevrijd:*
> *elk woord of het niet anders kon*
> *volstrekt in zijn aanwezigheid.*

Voorwaarde daarvoor is een ontvankelijke, luisterende houding, zoals Gerhardt schrijft in een ander gedicht, *Kosmos.* Dichten is daar in de eerste plaats een 'luist'ren' naar de natuur en naar het eigen leven, die als vanzelf 'stollen' in het gedicht:

- Wij luist'ren: hoorbaar, op ons ademen bewogen,
stuwende en gestadig is het eigen leven

verborgen arbeidend; totdat het diepst verlangen
tot rust wordt in het woord. Dan ligt voor onze ogen
de vorm, waarin het trillende is ingevangen.

Mörike schreef het gedicht *Nachts,* waarin het luisteren naar 'het onuitputtelijke gisten van natuurkrachten' centraal staat en dat opent met de imperatief: 'Horch!' Alleen wie zijn oor te luisteren legt, ja een en al oor is geworden, is in staat iets van dit krachtenspel op te vangen. Zo iemand dient de dichter te zijn. De laatste regel van *Na de dag* is dan ook een retorische vraag: 'Is dichten slechts aandachtigheid?' En op zijn beurt stelt het gedicht dankzij zijn voorbeeldige sensibiliteit de lezer in staat zelf ontvankelijk te worden. Mörikes 'Horch!' is zeker ook tot de lezer gericht. 'Gedichten zijn, ook, ontvankelijkheidsvergroters', aldus Marjoleine de Vos. 'Wie ze met echte aandacht leest, vergroot zijn eigen sensibiliteit, zowel voor de taal als voor de wereld.'

In *Am Walde* gebruikt Mörike de zintuigen als metaforen voor deze ontvankelijkheid: het oor dat naar de koekoek luistert, de ogen die langs de verte glijden. Nog explicieter doet hij dat in *Im Frühling,* waarin overigens het oog gaandeweg plaats maakt voor het oor, dat uiteindelijk het enige orgaan vormt waardoor de buitenwereld binnentreedt. Maar de sterkste metafoor voor deze ontvankelijkheid is die van de zonnebloem (die overigens niet in het voorjaar thuishoort!), die geheel en al toewending is naar de zon in het licht waarvan alles verschijnt en daarvan een kus in ontvangst neemt die doordringt tot in het bloed. 'Geblüt' heeft hierbij zowel betrekking op 'Blüte' als op 'Blut': via de bloesem dringt de buitenwereld door tot in het bloed en tenslotte tot in het hart, het centrum van de binnenwereld. Daar wordt een onbestemd verlangen wakker geroepen dat tegelijk vreugdevol en droevig stemt, dat zowel herinnering als verwachting is en daarmee aan het onzegbare raakt. Nog sterker dan in *Im Walde* wordt in *Im Frühling* de *Aufnahmebereitschaft* gethematiseerd die het dichterschap mogelijk maakt en die zich bij Mörike vertaalt in een verwachtingsvolle houding. Zij is de keerzijde van de ledigheid, die de volledigheid van binnen- en buitenwereld stem geeft. Natuurlijk hoeft men daarvoor niet in het gras te gaan liggen. De luierende dichter echter is de metafoor bij uitstek voor deze

ontvankelijkheid. Wellicht dat we daarom mogen spreken van een kleine poëtica van het luieren.

Je hoort wel eens zeggen dat deze ontvankelijkheid kenmerkend is voor kinderen. Maar ik aarzel om me van deze uitdrukking te bedienen, omdat die zo ongelooflijk triviaal is geworden. En toch. In Mörikes roman *Maler Nolten* geeft de baron toe dat hij mensen benijdt die ten opzichte van hun leeftijd enigszins achtergebleven zijn. Hij doelt daarmee op de genoemde dromerige passiviteit die een dichter als Mörike al op jonge leeftijd kenmerkte en waarin zijn gehele dichterschap geworteld is. Omwille hiervan mogen we hem 'ledig sprechen' van het feit dat hij als *Alltagsmensch* zo vaak verstek liet gaan.

Sommige biografen beweren het kinderlijke in Mörikes wezen te kunnen lezen in de zachtheid van de gelaatstrekken van de dichter op leeftijd. 'Kinderlijk verongelijkt,' zo noemt Jellema Mörikes gezichtsuitdrukking op de portretten, terwijl Holthusen spreekt van een 'unmannliche Mundpartie'. Prachtige observaties, ware het niet dat fysiognomie een hachelijke bezigheid blijft.

Acedia
Leo Jacobs

Vaak voel ik mij lamlendig. Vaker nog vonden dan wel vinden anderen mij lamlendig. Desondanks blijkt het niet eenvoudig de betekenis van het woord *lamlendigheid* te omschrijven. Vreemd genoeg komt het woord in mijn woordenboek Nederlands (Koenen, 30e druk, waarschijnlijk 1999) niet voor. Is het wel een Nederlands woord? Stellig: de 'Herziene Woordenlijst van de Nederlandse taal' (1990) bevat de term wel. Van Dale kan ik er niet op naslaan, want ik schrijf dit stukje in het zuid-westen van Frankrijk.

Het verbaasde mij niet dat ik *lamlendigheid* evenmin aantrof in mijn trouwe 'Nederlandse concordantie van de bijbel' door Abraham Trommius, 25e druk, bewerkt naar de originele uitgave (1672-1691). En *lamlendig* evenmin: dat zijn geen bijbelse begrippen. Via de omweg van Koenen, die voor *lamlendig* als min of meer synoniemen *naar, beroerd* en *traag* geeft, kom ik toch verder. Het woord *traag* komt zeven keer voor in de bijbel; *traagheid* één keer, maar nooit in de betekenis van *lamlendigheid.*

Van de redactie kreeg ik de tip dat *lamlendigheid* overeenkomt met de term 'acedia'. Dat begrip was ik wel eens tegengekomen. Na enig zoeken vond ik het terug in een boekje van de Duitse Benedictijn Anselm Grun, met de intrigerende titel 'Omgaan met het kwaad'. Grun is theoloog, bedrijfseconoom en psychiater. Dat is nogal wat; toch heeft hij ook nog een eindeloze hoeveelheid publicaties op zijn naam staan.

In 'Omgaan met het kwaad' berijdt hij opnieuw met verve een van zijn stokpaardjes, de kerk- en woestijnvaders, meestal tussen de tweede en de zevende eeuw. In dit boek trekt hij vergelijkingen tussen de door die onderscheidene vaders ervaren demonen en door de Duitse psychoanalyticus C.G. Jung beschreven en geanalyseerde psychosen. Een van de demonen is die van de acedia, middeleeuws Latijn voor, jazeker, *lamlendigheid,* afgeleid van het Koinè-Griekse 'akèdeia'.

Volgens een van de bekendste monnik-schrijvers uit het Oosten, Evagrius Ponticus (344-399) is het zelfs de lastigste van alle demonen. Zijn beschrijving hoe de demon een monnik tart in diens cel, herinnert mij hevig aan de uren op school, lang geleden, dat de tijd

stil leek te staan en een minuut een uur scheen te duren. En dat ik zou willen vluchten, waarheen dan ook. Volgens die oude monniken uit de late oudheid is de demon van de acedia de gevaarlijkste omdat deze zijn slachtoffer berooft van diens veerkracht.

In die toestand heb je nergens meer zin in. Het heeft de opinieleiders van het vroege christendom nogal beziggehouden. Zo meent paus Gregorius I (de Grote, ca 540-604; paus 590-604) dat de demon van de acedia bij zijn prooi wanhoop, ontmoediging, wrevel, verbittering, onverschilligheid, slaperigheid, verveling, vlucht voor zichzelf, tegenzin, nieuwsgierigheid, verstrooid geklets, onrust in geest en lichaam, rusteloosheid, haast en besluiteloosheid veroorzaakt.

Gregorius sluit trouwens aan bij een traditie sinds de derde eeuw, om steeds weer te waarschuwen tegen die vermaledijde demon der acedia. De kerk- en woestijnvaders geven ook tips hoe de demon onschadelijk gemaakt kan worden. Belangrijk is de demon te leren kennen. Het kwaad kan alleen bestreden worden als men weet waartegen gestreden wordt. Een tweede middel om van de demon af te komen, is volgens Evagrius Ponticus de woede.

Een opmerkelijk middel omdat de demon van de woede door de oude monniken eveneens als onwenselijk werd beschouwd. Ponticus geeft zelfs suggesties voor het woordgebruik, naast het advies om de demon met bijbelteksten te lijf te gaan. Zowel het eerste als het laatste lijkt nog steeds een zinvolle therapie. De woede als strijdmiddel laat zich vergelijken met een advies dat mij ooit gewerd om Lundiakasten te monteren: flink vloeken - dan gaat het beter.

De benadering van de acedia in de late oudheid is gericht op monniken die celibatair in een cel en beperkte gemeenschap ver van de samenleving afstaan. Is echter in onze tijd de eenzaamheid van geïntegreerde burgers veel geringer? Zijn mensen die op alles zijn uitgekeken andere prooien van de demon der *lamlendigheid* dan die eerste Christenen? Wat het laatste betreft: de bijbel heeft voor elke fase van lamlendigheid toepasselijke teksten. Vooral de psalmen. Als het echt tegen zit - dan is psalm 22 heel toepasselijk. Niet voor niets citeert Jezus die psalm aan het kruis.

De kanker van het hart
Dorinde van Oort

Bij de andere zonden - de hoogmoed, de hebzucht, de lust, de jaloezie, de vraatzucht en de woede - kun je jezelf wijsmaken dat het de laatste tijd best is meegevallen. Met de ogenschijnlijk zo onschuldige lamlendigheid is het anders gesteld. Het is de vijand van alledag, de verraderlijkste van de zonden; de geruststelling in persoon, begrijpend gniffelend bij de gestage stuwing van opgeschorte beloftes, onbetaalde rekeningen, uitgestelde klusjes - de vertrouwde stoffering van ons bestaan. Zelf immer waakzaam, gedijt deze *fiend* op niets dan inertie; kwebbelt naast ons, ontspannen kuierend op de weg van de minste weerstand: ‘Ik-zie-we’, ‘doen-we-toch-straks?’, ‘komt-allemaal-goed’, ‘morgen-weer-een-dag’. Het is de zachte heelmeester, de vriend(in) die geen eisen stelt; die plichtgevoel en geweten sust, en ons - als een *Erlkónig* - vleit en verleidt tot overgave aan de eigen zwaartekracht.

> Meine Töchter sollen dich warten schön;
> Meine Töchter führen den nächtlichen Reih'n
> Und wiegen und tanzen und singen dich ein.

Ik denk aan een vriend, briljant en vol humor, in staat tot creëren en genieten, charmant, innemend, vol belofte. Hij kwam tweemaal te laat op een afspraak, de derde keer kwam hij helemaal niet. Dat we elkaar nog gesproken hebben, was min of meer toevallig. Hij schaamde zich diep. Het was structureel, zei hij. Hij maakte zijn post niet meer open, verdomde het om de tandarts te bellen, al verrekte hij van de kiespijn. Hij kreeg aanmaningen voor de huur, het gas en het licht. Zijn werk deed hij wel, op de automatische piloot, en - verzekerde hij me, niet zonder hoogmoed - niemand die iets aan hem had gemerkt.

Het klonk niet eens zo alarmerend. Alledaags, eerder. Toch rezen de haren me te berge. Want ik herkende het, achter zijn schouder: het laffe monster dat van achteren aanvalt, de gluiperige wolf in schaapsvacht, die de wil aanvreet en het voornemen uitholt, die zelfrespect en moraal ondergraaft: het sluipend bederf, de kanker van het hart.

Mein Vater, mein Vater, jetzt faßt er mich an!
Erlkönig hat mir ein Leids getan.

Mijn raad om hulp te zoeken heeft de vriend toen wel opgevolgd. Maar de hulp kwam te laat. Na dagen verzuim op het werk werd hij gevonden, aan een balk in zijn huis - de deur door post en reclamedrukwerk gebarricadeerd.

Lui zijn
Jean Schalekamp

Luiheid is niet hetzelfde als lui zijn, een lui mens is iets anders dan iemand die lui is. Luiheid is een eigenschap; lui zijn is, hoe gek het ook klinkt, een bezigheid. Het eerste is passief, je ondergaat het, misschien ga je er zelfs wel onder gebukt. Het tweede is een actieve daad die voor een groot deel op vrije keuze berust.

Wat betreft de morele waardering kun je ervan uitgaan dat de luiheid als eigenschap in alle beschaafde landen als iets schandelijks wordt beschouwd, iets waarvoor een weldenkend mens zich hoort te schamen, maar bij de interpretatie van het begrip doen zich veel misverstanden voor. In de jaren zestig bijvoorbeeld had het weldenkende deel van de Nederlandse natie het over ‘werkschuw, langharig tuig’, maar luiheid en werkschuwheid zijn geen synoniemen en bovendien waren die jongens en meisjes van Provo - want daar hadden ze het over - nu juist geweldig in de weer om de gezapige, in Normen en Waarden vastgeroeste samenleving weer een beetje prettig leefbaar te maken. Lui zijn daarentegen wordt, al naar het land waarin men woont en mits men het niet al te dol maakt, min of meer getolereerd. In de zuidelijke landen is die tolerantie ten opzichte van het lui zijn groter dan in de noordelijke. Vandaar het hardnekkige misverstand dat zuiderlingen luie mensen zijn. Niets is minder waar. Zuiderlingen werken even hard als hun collega's in het Noorden. Ze verstaan alleen als geen ander de kunst om op gepaste tijden onbekommerd lui te zijn.

Want lui zijn is een vorm van levenskunst die niet ieder mens is aangeboren. Opvallend is bijvoorbeeld dat veel vrouwen het beslist niet kunnen. Ik durf gerust beweren dat lui zijn een typisch mannelijke bezigheid is. Vrouwen hebben altijd wel iets te doen. En als een vrouw al eens lui zit te zijn, dan gebeurt het nog niet op een onbekommerde en ongeremde wijze zoals mannen dat kunnen; ze blijven gespannen. Je ziet haar denken: het is onverantwoordelijk hier zomaar te zitten of te liggen, ik verdoe mijn tijd, ik bega een zonde. Een gevolg waarschijnlijk van vele generaties sloven in de huishouding. Zoiets zetje niet zomaar van je af.

Overigens, ook lang niet alle mannen kunnen het. Lui zijn is een kunst die in de efficiënte, overontwikkelde landen van het Noorden

steeds meer in verval raakt. Zelfs in het veelgeprezen Zuiden schaffen steeds meer bedrijven en instellingen de lange middagpauze af en stellen Intensieve Arbeidstijden in, waardoor de Heilige Siësta in het gedrang komt: op je gemak lunchen met alle voor- hoofd- en nagerechten, nog wat natafelen, dan soezerig van de wijn een lekker dutje doen en daarna weer fris en vrolijk aan het werk. Maar is dat wel echt lui zijn, zo'n loom middagdutje doen? Nee. Het is een activiteit die uitgaat van een puur utiliteitsbeginsel: de siësta is onmisbaar voor het behoud van een goede gezondheid, net als veel sla en vruchten eten.

Echt lui zijn is de kunst van het niet-zijn, niet slapen en ook niet wakker zijn. Je zit of ligt daar wel, maar je bent er even niet. Kan ik dat eigenlijk zelf wel, vraag ik me nu af. Heb ik me die kunst eigen gemaakt na meer dan veertig jaar in het zogenaamd zo luie Zuiden? Waarom moet ik dan toch altijd weer een boek of schrift bij me hebben, om toch iets nuttigs te kunnen doen, geen minuut verloren te laten gaan, zelfs als ik op het strand lig of in het bos onder de wilde olijven zit? Waarom denk ik zelfs op ogenblikken dat ik niets doe en aan niets probeer te denken toch weer met ongeduld aan wat ik straks allemaal zal gaan doen? Is het dan zo moeilijk me volledig, relaxed en onbekommerd over te geven aan het Niets, de volmaakte Leegte, het gedurende enkele ogenblikken niet-zijn, wat toch uiteindelijk de essentie van het lui zijn is? Misschien zou ik het toch eens moeten leren, want zij die deze kunst verstaan, lopen in elk geval minder kans om aan een maagzweer of hartinfarct ten onder te gaan.

Vertaald proza

De wraak van de postbode (fragment)

Albert Cossery*

(Vertaling Mirjam de Veth)

Het was verschrikkelijk heet.

In de Zwangerevrouwenstraat stopte de postbode zoals iedere morgen voor het nerinkje van Hanafi de strijker.

‘Vrede op jou,’ zei hij.

De strijker, die als altijd zat te dutten, leed in zijn ziel onder deze dagelijkse, onontkoombare inbreuk op zijn rust. Langzaam deed hij

* *Het werk van Albert Cossery is één grote lof der luiheid. Alle hoofdpersonen uit zijn niet zeer omvangrijke oeuvre weigeren mee te doen met de jacht op carrière of bezit, maar zoeken liever vergetelheid in de slaap of de roes van de hasjiesj. Dit levensgevoel wordt het meest uitvergroot in zijn roman* De luiaards in de vruchtbare vallei, *waarin drie broers met hun vader en oom hun dagen in snurkende staat doorbrengen, als een nest Oblomovs. Maar Cossery's eerste verhalenbundel* Les hommes oubliés de Dieu (De mensen die God vergat), *die opent met* De wraak van de postbode, *is al doordrenkt van de filosofie waarin nietsdoen wordt verheven tot levenskunst. Lucide nietsdoen welteverstaan, want ‘een luie domkop blijft een domkop’, aldus Cossery. Slapen is bij hem een vorm van nee-zeggen. Nee tegen de domheid, tegen de bureaucratie, tegen de machthebbers.*
Cossery heeft zelf altijd volgens dit principe geleefd. Hij verlaat zijn bed nooit voor het middaguur en vertelt trots dat niemand in zijn familie ooit hoefde te werken. Hij werd in 1913 geboren als nakomertje in het gezin Kusairi in Caïro, destijds een kosmopolitische stad, waar Frans gold als een van de voertalen. Hij bezocht er het lycée français, zodat alles wat met kennis te maken had in het Frans tot hem kwam. Zijn twee oudere broers, die gedichten schreven maar nooit publiceerden, brachten hem al vroeg in aanraking met de grote literatuur - Stendhal, Baudelaire en Dostojevski. Als klein jongetje weet Albert al zeker dat hij ook schrijver wil worden. Begin jaren dertig vertrekt hij naar Parijs om te studeren, maar het leven is er te mooi om het op stoffige collegebanken te slijten. Uiteindelijk wordt zijn gezwierbol zelfs vader Kusairi te gortig: de ellendige nietsnut moet terug naar huis. Daar publiceert hij in literaire tijdschriften zijn eerste verhalen, die later gebundeld worden in Les hommes oubliés de Dieu *(Caïro, 1940). Cossery schrijft in het Frans, maar denkt in het Arabisch: hij gebruikt letterlijke vertalingen van Arabische begroetingen (‘vrede op u’ en ‘met de vrede’), bloemrijke verwensingen, en laat zich inspireren door op straat opgevangen grappen en anekdotes. Lawrence Durrell stuurt de eerste verhalenbundel naar Henry Miller, die zorgt voor een Amerikaanse uitgave. Na de oorlog vertrekt Cossery voorgoed naar Parijs, mede dankzij een aanbeveling van Albert Camus, een* frère du soleil en copain de drague. *Hij neemt zijn intrek in een hotelkamer in de Rue de Seine, waar hij nu nog woont. Op zijn negentigste flaneert de scherpgesneden faraonische dandy nog steeds iedere middag door Saint Germain des Prés en observeert vanachter een kop koffie in café de Flore geamuseerd of geërgerd het langs trekkende publiek. Schrijven doet hij lopend, in zijn hoofd. Slechts zelden komen er regels op papier, en die eindigen dan nog vaak in de prullenmand. Maar ondanks dat tempo van misschien één regel per week staat er nu na meer dan zestig jaar een achtdelig oeuvre dat klinkt als een klok.*

zijn ogen open en keek de postbode aan met het wezenloze gezicht dat hem al vanaf zijn geboorte achtervolgde. Hij wilde zijn ogen uitwrijven, maar zijn gebaar bleef halverwege steken, hij werd altijd verlamd door vreemde, onbestemde bedenkingen. Afgezien van die aanstekelijke loomheid was het een doodgewone buurtbewoner.

Hij beantwoordde de groet van de postbode en zakte weer weg in zijn primaire, zinledige slaap, rimpelloos, moeiteloos, zwaar als een steen die naar de bodem van het water zinkt. De slaap was zijn natuurlijke element.

Maar daar dacht de postbode anders over. Die ochtend moest hij Hanafi spreken over een bijzondere zaak die hem ernstig zorgen baarde. Uit zijn gelaatsuitdrukking sprak inderdaad een angstig voorgevoel, al was het onbeduidend, maar daardoor des te nijpender. Zoals we hierna zullen zien was de vrees van de postbode niet helemaal ongegrond. De verhouding tussen hem en de bewoners van de Zwangerevrouwenstraat was bijzonder gespannen. Toch waagde hij te roepen: ‘Wakker worden, Hanafi!’

‘Wat nou weer?’ vroeg de strijker met slaapdronken stem.

‘Niets. Alleen dat ik een brief voor je heb.’

De verwoedheid waarmee de postbode hem wakker wilde maken, was voor Hanafi het toppunt van menselijke wreedheid. Zo'n kwelling verzon je toch niet. Omdat die vermaledijde postbode kon lezen en schrijven werd hij een waar vergif. Zouba heette hij. Hij had al een paar keer een aframmeling gehad in de buurt, maar hij kwam toch steeds terug. Hij viel niet af te schrikken. Om aan de eisen van de bezorging te voldoen riskeerde hij dagelijks om op een brancard bij zijn vrouw thuisgebracht te worden. Vooral zijn kaki linnen uniform viel verkeerd, het wekte wrevel door de militaire, bijna oorlogszuchtige uitstraling. Een tijdlang had de directie van de posterijen hem moeten laten vergezellen door een dappere politieman op zijn tochten door deze vijandige, ontaarde buurt.

De man was klein en schriel. Alles in zijn uiterlijk lokte boosaardigheid uit en wekte vijandigheid op. Met zijn grote postzak, die aan één kant van zijn lichaam hing, zag hij eruit als een vreemde uitwas van de menselijke soort, een of ander buitenissig, duidelijk misbaksel. Als hij zijn ronde liep, streken de schoffies uit de buurt hem vaak met een slinks en behoorlijk obsceen gebaar over zijn magere achterste. Dan foeterde hij ze in nette bewoordingen uit, als een ontwikkeld man.

Door zijn ondankbare beroep en alle gevaren die het in zo'n

geval met zich meebracht vond hij zichzelf nogal heldhaftig. Uit louter superioriteitsgevoel was hij een bril gaan dragen.

Als een duiker die uit het water omhoog komt, verscheen de strijker weer aan het oppervlak van het leven. Hij bracht een heel assortiment mooie dromen met zich mee die, ternauwernood aangeraakt door het licht van het ontwaken, verlepten en verflensten, de waarschijnlijkheid van dromen verloren en alleen nog maar angstaanjagende fragmentjes van het werkelijke leven waren vol benauwenis en kwelling. En hij nam het zichzelf kwalijk dat hij altijd zo slap was geweest tegenover die dodelijk vermoeiende postbode. Nu wilde die vent hem beletten te slapen. Hoe kon de hemel zo'n misdaad toelaten! Waar was de menselijkheid, waar waren de humane mensen, waar was alle beschaving gebleven? Om te laten merken hoe kwaad hij was, schreeuwde hij, maar zonder veel overtuiging, want hij was nog lam van de slaap: ‘Wat zeg je, hondenjong? Een brief, voor mij? Welke hoerenbaas haalt het in zijn hoofd om mij te schrijven? Je mag hem houden, die smerige brief van je, of geef hem maar aan je moeder. Ik wil hem niet. Mij neem je niet in de maling, duivelse postbode!’

Zijn vastberadenheid was volkomen oprecht en strookte geheel met zijn onverschillige luie aard. Hij moest niets hebben van die brief. Het was niet anders.

De postbode had kunnen weggaan en de brief bij hem achterlaten, maar tot overmaat van ramp was het een aangetekend stuk. Hoe kreeg hij hem zover dat hij het ontvangstbewijs zou tekenen? Zouba wist dat het niet gemakkelijk zou zijn. De strijker had principes die zo ver buiten de gewone werkelijkheid lagen dat het onmogelijk was hem zomaar van iets te overtuigen.

‘Bij Allah! Hanafi, mijn broeder, ik neem je helemaal niet in de maling! Die briefis echt aan jou gericht. En het is een aangetekende brief bovendien.’

‘Ik wil hem niet, zeg ik je toch, hondenjong! Een aangetekende brief, die is zeker niet voor mij.’

‘Hij is wel voor jou, kijk hier maar! Niemand ter wereld kan zo goed een adres ontcijferen als ik. Als je hier even wilt tekenen...’

Deze laatste woorden sprak hij aarzelend, hij leek aan niets in het bijzonder of aan helemaal niets te denken. Hierna raadde zijn hele ziel hem aan te wachten, en verder niets te zeggen.

De strijker, die de hele nacht zijn vrouw had geneukt, bezweek gemakkelijk onder lange dialogen. Hij hield niet van uitgebreide

gesprekken, vooral niet overdag. Die aangetekende brief leek hem een onwaarschijnlijk verhaal, een soort valstrik. Omdat hij niet kon lezen, was hij niet in staat zijn naam op de envelop die de postbode hem bracht te herkennen.

Na een slopende discussie - die bijna een kwartier duurde - was hij bereid een soort omgekeerde piramide te krabbelen bij wijze van handtekening. Maar hij troostte zich met de gedachte dat hij door die handtekening de spot dreef met de directie, die grote hooghartige postdirectie, die oneindig veel mannetjes in dienst had als Zouba. Dat was in ieder geval mooi meegenomen.

‘En nu, hondenjong, ga je me lezen wat er in staat of ik vermoord je.’

De postbode, gevleid in zijn intellectualisme, begon gretig te lezen. Nu kon hij aan die domkop van een strijker eens laten zien waartoe hij in staat was.

De Zwangerevrouwenstraat (zo genoemd vanwege zijn immer zwangere bewoonsters) neemt in Manchieh, een autochtonenwijk van de stad Caïro, een bijzondere, vooraanstaande plaats in. De meeste mannelijke bewoners leiden een wonderbaar leven en slaan hun vrouwen bijna iedere dag. Dat verklaart voor een deel waarom deze straat hoger aangeslagen wordt dan de andere straten van de wijk, waar het vrouwelijke element onbeperkt overheerst. Hier waren de mannen de baas en ze waren onontkoombaar de baas.

Uit gezondheidsoverwegingen hadden ze een aantal rampzalige geluiden moeten uitbannen die behoorden tot de natuurlijke aard van de straat. De straatventers waren de eersten die door de maat-regelen werden getroffen. Want die barbaarse wezens kwamen al om zes uur 's ochtends aanzetten, prezen als prostituees luidkeels hun smerige etenswaren aan en vergeleken die onbeschaamd met zeldzame vruchten. Onder die omstandigheden werd de ochtendslaap, waar onze vreedzame bewoners zo op gesteld zijn, een moeilijk te verwezenlijken luxe, een fabelachtige droom. Er waren ruim een paar maanden nodig om aan die plaag een einde te maken. Maar in dezelfde tijd dat de oorlog tegen de straatventers duurde, werd ook de strijd aangebonden tegen de automobilisten en een heleboel andere vormen van geluidsoverlast die het voortdurend dromen hinderden. Kortom, men trad genadeloos op tegen alle verstoorders van de openbare rust. Er waren voorbeelden genoeg van de meedogenloze aanpak van de overtreders. Zoals onder anderen de groenteventer die op een goede ochtend onderste boven

op zijn kar werd aangetroffen in de houding van iemand die ligt te slapen, en die gewoon dood was.

Het politie-onderzoek bracht een opzienbarende ontdekking aan het licht. Niet die van de moordenaar, want daar hoefde men niet lang naar te zoeken, maar een ontdekking van ander, diep menselijk belang. De groenteventer bleek bezweken onder de te zware druk van een aardewerken pispot, die Radwan Aly, de armste man van de wereld, hem vanuit het raam van zijn krot op het hoofd had gegooid. En de menselijke trek school hem hierin: de aardewerken pispot waarmee Radwan Aly de venter had geveld, was zijn enige meubelstuk, en dat had hij opgeofferd om de ochtendslaap van de hele straat veilig te stellen. Geconfronteerd met een zo grote opofferingsgezindheid stonden zelfs de politiemensen sprakeloos.

Nu, nu de straat betrekkelijk rustig was, kon men tot het middaguur rustig doorpitten, geheel ongestoord door geluiden van buitenaf. De hitte was extreem en werd ronduit verschrikkelijk. Hanafi wachtte wezenloos tot de postbode die verrekte brief gelezen had. Hij werd gekweld door de slaap.

‘Nou, wat staat er nou?’ vroeg hij tenslotte.

De postbode trok een geleerd gezicht en sprak met grote stelligheid: ‘Het is een brief van Chantouh de slager.’

‘Chantouh de slager? Wat moet díe nou van me?’

‘Ik meen te begrijpen, beste Hanafi, dat je hem iets schuldig bent.’

‘Ik, hem iets schuldig? Wat dan? Zouba, zoon van je moeder, hou nou eens op me te kwellen! Bij Allah! Je bent geen postbode, je bent mijn ondergang. Zouba, mijn zoon, ik hou van je... als je me maar met rust laat.’

Maar Zouba was onvermurwbaar. Hij vond dit literaire werk hoogst interessant. In werkelijkheid gingen bepaalde termen van de brief hem finaal boven de pet. Hij had hier bloemrijke literatuur voor zich met een geslepen woordkeuze. Chantouh de slager had de brief zo te zien laten schrijven door een publieke schrijver begiftigd met buitengewoon veel talent en ijver.

Om zekerder van zijn zaak te zijn las Zouba de brief nog een paar keer door en vatte toen onomstotelijk samen: ‘Hanafi, mijn broeder, het is zo klaar als een klontje... Jouw winkel is eigendom van slager Chantouh... Je hebt hem sinds een halfjaar geen huur meer betaald. Dus hij laat je vriendelijk weten dat hij, als hij nu binnen vierentwintig uur zijn geld niet ontvangt, beslag laat leggen.

Dat is alles.'

'Dan laat hij beslag leggen? En wat dan nog?'

De postbode, die op een triomf rekende, was ontstemd over dat onverwachte antwoord.

'Ik ga,' zei hij. 'Met de vrede.'

'Blijf hier, hondenjong! Ongelukspostbode! Ik dacht wel dat je me alleen maar onheil kon brengen. Zeg op: gaat hij beslag leggen op de winkel?'

'Op wat er in de winkel staat.'

'Maar er staat niets in de winkel!'

Dat viel gemakkelijk te constateren. Men hoefde zijn ogen niet te vermoeien om te zien dat de strijkerij langzaamaan een soort woestijn was geworden. Behalve een grote houten tafel, bekleed met een grijze stof, die vroeger gebruikt werd als strijktafel, vond men er slechts een paar schaarse gammele voorwerpen, die trouwens overschaduwd werden door het vuil en de armetierigheid van de plek.

'Hij zal zeker de strijkijzers verkopen,' zei Zouba.

'De strijkijzers? Daar sla ik hem zijn kop mee in voor hij tijd heeft om ze te verkopen, dat hoerenjong!'

Die strijkijzers stonden ongebruikt in de ruimte achter de winkel, helemaal aangevreten door roest; ze hadden veel weg van archeologische vondsten. Alles in die ruimte leek trouwens afkomstig van een recente opgraving. In die achterkamer kwamen buurtbewoners die het goed hadden getroffen ook sommige nachten proeven van de verboden geneugten van de hasjiesj. In die zin was de winkel van Hanafi van kapitaal belang voor de hele buurt.

De onverwachte slag die de slager toebracht, zou de voor eeuwig vaststaande orde der dingen omverwerpen. Waar moest er dan hasj gerookt worden? Er moest zo snel mogelijk een oplossing gevonden worden voor deze plotselinge, verschrikkelijke ramp.

'Denk je dat hij erg rijk is?' vroeg de postbode.

'Wie?'

'Chantouh natuurlijk.'

'Natuurlijk is hij rijk; deze hele winkel is zijn eigendom,' antwoordde Hanafi, die meende dat iemand die eigenaar was van zijn winkel daardoor alleen al een onmetelijk fortuin bezat. De hasjgeur die nog in de lucht hing, had daar veel mee te maken. Een plek waar hasj gerookt was, werd in de geest van de strijker een soort heilige plek.

'Wat ga je nu doen?' vroeg de postbode, die wilde opstappen

maar wachtte tot Hanafi een oplossing vond voor zijn ongeluk, ongerust.

‘Gewoon, ik ga mijn vrouw slaan,’ zei Hanafi met sombere, onheilspellende stem. ‘Er zit niets anders op.’

‘Waarom, heeft zij dan wel geld?’

‘Nee, mijn schoonmoeder. En zij houdt er niet van als haar dochter geslagen wordt. Ze heeft het hart op de juiste plaats. Begrijp je?’

De postbode begreep het heel goed. Maar dergelijke gewoonten stuitten hem tegen de borst. Als superieur, ontwikkeld man gaf hij geen antwoord.

‘Nu ben ik wel verplicht die verdorven vrouw te gaan slaan,’ vervolgde de strijker. ‘Ze schreeuwt zo hard dat ze in haar eentje een heel koor klaagvrouwen bij een begrafenis kan vervangen. En dan zeggen ze natuurlijk weer dat ik schandaal schop, dat het lawaai uit mijn souterrain ieders leven vergalt en de hele straat ziek maakt. Maar wat moet ik anders? Ik moet die verdoemde Chantouh toch betalen. Anders is het afgelopen met de hasj-avonden.’ Het idee op te staan pijnigde hem al evenzeer. Hij verordonneerde de postbode: ‘Wacht hier op me. Ga vooral niet weg, ik heb je nog nodig.’

Met een trage, volstrekt onnutte, onwerkelijke beweging maakte hij zich los van de stoel waarop hij sinds de ochtend vastgenageld zat, toen rekte hij zich een paar keer uit en gaapte ontspannen, subliem. Zijn witte galabiyya zag er erbarmelijk grauw uit. Hanafi was niet alleen vuil omdat hij arm was, maar uit nalatigheid voor alles wat niet direct betrekking had op zijn innerlijke droom, zijn nobele droom, zo kostbaar en goddelijk, dat hij bang was hem te verliezen als hij bewoog, als hij maar een vin verroerde. En zijn hele persoon loste op in de winkel, verstrooide zich in de atmosfeer, toen hij de slaap van zich had afgeschud en in actie kwam, als een onbeduidend kort intermezzo.

Hij ging de ruimte achter de winkel in om een ruw stuk hout te zoeken dat hij gebruikte als knuppel.

De zon, die hoog aan de hemel staat, omknelt de aarde in een waanzinnige omhelzing. De lucht is bezwangerd met gekreun dat lijkt op de gesmoorde kreten van een maagd die wordt opengescheurd. Een hete substantie doordringt en doorstroomt alles wat leeft, schroeit de mensen, maakt monsters wakker in weerloze kinderlichamen, verwoest alles met zijn helse razernij en maakt alles dorstig: de lippen, de ziel, de ogen, het vlees. Oh, wie zal de men-

sen verlossen van deze hel, van de verblindende stofwolken, van het stof dat je inademt, dat je altijd en overal binnenkrijgt, van het zweet dat je overspoelt met zijn lauwe water, dat over je huid loopt en zelfs de lichtste kleren ondraaglijk en plakkerig maakt, zo erg dat je dood wil. Ergens tegen een muur liggen uitgedroogde uitwerpselen, en dan zijn er nog de vliegen, het gruwelijke vliegenvolk dat triomfantelijk neerstrijkt op wonden en voedsel zoekt in lege, bloederige oogkassen of bij kinderneusjes waar het glimmende snot hun akelige zwerm heen lokt, ze vergeven het grove voedsel van de armen, van de armen die niet meer ploeteren en niet meer in beweging komen omdat ze genoeg hebben van de wereld en van al deze dingen.

Hanafi kwam terug en legde zijn knuppel voor zich op tafel. Hij was nog niet helemaal vastbesloten om zijn vrouw te gaan slaan. Zijn diepe vermoeidheid ontried hem een daad waar zoveel beweging bij te pas kwam.

‘Sla jíj je vrouw, Zouba?’ vroeg hij de postbode.

‘Ik, mijn vrouw slaan?’ zei Zouba gepikeerd. ‘Waar zie je me voor aan, voor een fellah? Ik respecteer mijn vrouw en zij respecteert mij. Ze weet wat voor een intelligent man ik ben.’

‘Luister, Zouba,’ zei de strijker, ‘het zou beter zijn als je een galabiyya zou dragen. Dat militaire pak staat je helemaal niet. Bij Allah, nee, dat staat je voor geen meter. Geloof mij, ik vind je meelijwekkend.’

‘Bewaar jij je medelijden maar voor jezelf en voor alle sukkels van de buurt. Ik heb het niet nodig, ik sta boven jullie. Hoe jullie me ook haten en dwarszitten, ik zal altijd sterker zijn dan jullie.’

‘Hoezo dan?’ vroeg Hanafi sceptisch. Alle onwaarschijnlijke gebeurtenissen van deze ochtend hadden hem door elkaar geschud. Hij wist niet zeker wat hem ervan weerhield te postbode te kelen.

Geritsel van droge bladeren, gegons van insecten. De minste trilling van de materie is hoorbaar. De mensen slapen. De tijd wordt plechtstatiger zonder de mensen en hun eeuwige gepalaver. De voortdurende, brandende hitte alom maakt het wachten ondraaglijk en als het ware zwanger van gevolgen. Zouba wordt heen en weer geslingerd tussen zijn verlangen zich ten volle te doen kennen, alles te zeggen, en zijn ingebakken angst voor vergelding. Maar hij voelt dat hij al teveel heeft gezegd en dat zijn gedachten, als hij nu stopt, juist verkeerd opgevat zouden kunnen worden. De ramp lijkt Zouba onnodig, hij wil er het stempel van zijn grootsheid aan ge-

ven. Nee, het is het beste om niet langer te wachten. De kans doet zich misschien nooit meer voor. Die Hanafi is de kwaadste niet. Zouba heeft vertrouwen in hem, hij weet dat hij niet opvliegend van aard is, als men hem maar laat slapen. Dus waar zou hij bang voor moeten zijn? Er is niemand in de straat, en er is ook niemand in de buurt die hen kan afluisteren. Iets in hem zegt dat dit moment een beslissende invloed op zijn lot zal hebben.

Vanuit de verte klinkt het gemauw van een hongerige kat. Op een nabijgelegen erf laat een kromme oude palm zijn overrijpe dadels vallen. Het droge geluid waarmee ze in het zand ploffen, dringt als een messteek in het hart. Want ze vallen met lange tussenpozen en tussen twee ploffen is er steeds een moment van benauwdheid. En hoe langer Zouba zwijgt, hoe sterker hij voelt hoe die benauwdheid zich van hem meester maakt, raadselachtig en onbedwingbaar als zin om te neuken. Zwijgen, hoe lang nog zwijgen? Hij draait zich om naar de straat, kijkt nog een laatste keer, om zeker te weten dat er niet het kleinste dier is dat hem kan horen, en fluistert de strijker dan in zijn oor: ‘Nou, dat zal ik je zeggen! Je moet bedenken, Hanafi, dat ik in deze tas alle geheimen van de buurt heb zitten. Dat is nogal wat, vind je niet? Stel je voor, al die geschiedenissen opgesloten in een tas die ik meezeul zoals ik wil. Ik zou ze misschien in een riool kunnen gooien. Maar nee, ik neem liever kennis van hun inhoud, lach me rot om de teksten en lees wat er nu weer gebeurd is in jullie absurde leven. Besef je nu hoe belangrijk ik ben?’

‘Nee, helemaal niet. Je raaskalt, arme stakker.’

‘Erg intelligent ben je inderdaad niet, laat ik me nader verklaren. Je zult zien hoe ik jullie in mijn macht heb. Luister, Hanafi, wat betekenen al die brieven die ik hier in mijn bezit heb voor jullie, die niet kunnen lezen? Niets meer dan een hoop papier, nietwaar? Niemand van jullie zou in staat zijn een brief die hij door mijn toedoen ontvangt te ontcijferen. Ik moet ze altijd voor jullie lezen. Begrijp je me nu? Al jullie zorgen, jullie uitspattingen en jullie ondeugden ken ik tot in de kleinste en weerzinwekkendste details. Ach Hanafi, beste kerel, je zult nooit weten wat een brief kan verbergen.’

Wat brengt hem er in vredesnaam toe zijn geheime gedachten zo naar buiten te brengen die hij in het diepst van zijn ziel bewaarde als de welverdiende troost van zijn offer, zijn verborgen maar zekere glorie? Hij had het niet kunnen zeggen. De woorden welden

in hem op, ondanks de jaren van taai binnenhouden, ze stroomden vreemd en duidelijk over en dreigden alles op het spel te zetten. Maar hij kon niet meer stoppen.

‘Ja, er is niets wat voor mij verborgen blijft. Ik weet alles, zeg ik je.’

Hij ging op zijn tenen staan en kreeg het gevoel alsof hij een hoge minaret werd die overal bovenuit torende, boven de mensen uit deze buurt en ook uit andere buurten, allemaal werden ze verpletterd door de wijsheid die van zijn woorden afstraalde, hij de profeet, de lichtende profeet die eindelijk erkend werd. En zijn ogen achter de brillenglazen glinsterden als die van een roofdier op het moment dat het zijn tanden in een prooi zet. De strijker was heel even verbouwereerd door deze metamorfose van de postbode. Bedremmeld en omdat hij nu ook niet meer kon stoppen en er meer van wilde weten vroeg hij: ‘Wat weet je? Hondenjong!’

Bibliografie:

Les hommes oubliés de Dieu, 1940
La maison de la mort certaine, 1945
Les fainéants dans la vallée fertile, 1947
Mendiants et orgueilleux, 1955
La violence et la dérision, 1964
Un complot de saltimbanques, 1973
Une ambition dans le désert, 1984
Les couleurs de l'infamie (eerder aangekondigd als *Petits voleurs et grands voleurs*) 1999

In Nederlandse vertaling:

De trotse bedelaars (Mendiants et orgueilleux) vert. Rosalie Siblesz, uitg. Meulenhoff, 1987.
De luiaards in de vruchtbare vallei (Les fainéants dans la vallée fertile), vert. Mirjam de Veth, uitg. Coppens & Frenks, 1997

Uitgeverij Joëlle Losfeld brengt binnenkort een cassette met al het werk van Cossery.

Aantekeningen van een psychopaat

Venedikt Jerofeëv[*]
(Vertaling Hans Boland)

22 november

Uit betrouwbare berichten blijkt het volgende:

Jerofeëv gedroeg zich gedurende het eerste semester voorbeeldig. Hij slaagde met prachtige cijfers voor de decembertentamens, waarna hij met wintervakantie ging.

Misschien lag het aan de strenge weersomstandigheden, misschien ook aan ‘gezinsgerelateerd alcoholgebruik’, maar zijn modelgedrag was bij aanvang van het tweede semester volledig ondermijnd. Hij vertoonde onmiskenbaar tekenen van beginnende degeneratie.

De hele maand februari sliep Jerofeëv, en al slapend schetste hij zijn weinig benijdenswaardige vooruitzichten. Die vruchteloze bezigheid ging hem vanaf de eerste dagen van maart vervelen - Jerofeëv was van nature een ondernemende knaap - en hij besloot tot actie over te gaan.

Halverwege die maand zette Jerofeëv het stilletjes op een drinken.

Aan het eind van de maand begon hij net zo stilletjes met kettingroken.

De heilige maand april bracht Jerofeëv door met diezelfde wierook en datzelfde gewijde water, al had hij de porties nog verhoogd.

Rond die tijd bedacht Jerofeëv dat hij de natuur wellicht recht moest doen wedervaren. Tengevolge van dat ongepaste ‘wedervaren’ kwam hij in een poel van weemoed terecht. De hoek van het hellend vlak waarlangs hij gedoemd was in stilte af te glijden, werd scherper.

* *Venedikt (Benedictus: in het communistische Rusland een niet minder ongebruikelijke voornaam dan in het calvinistische Nederland) Jerofeëv werd geboren in 1938, op het Kola-schiereiland, boven de Poolcirkel, die hij voor het eerst overstak na zijn eindexamen. Hij overleed in 1990 aan de gevolgen van keelkanker. Zijn roem werd gevestigd met de cultnovelle* Moskou op sterk water, *die in 1979 in Nederland verscheen en in 1989 in Rusland. Even geniaal en in alcohol gedrenkt is zijn toneelstuk* Walpurgisnacht. *Zijn* Aantekeningen van een psychopaat, *een talentvol jeugdwerk, noemde hijzelf zijn ‘meest ongerijmde’ schrijfsel.*

In april werd zijn broer gearresteerd.

In april werd bij zijn vader een dodelijke ziekte geconstateerd.

Mei was heet en putte Jerofeëvs krachten uit. Hij had graag een touw willen vinden waaraan zestig kilo vlees kon hangen. Anderzijds dompelde de hitte hem in een gezegende toestand van inertie en ontnam hem de lust op zoek te gaan naar touw. Het tempo waarin hij langs het bovengenoemde hellend vlak afgleed, werd al met al trager.

Zomerhitte was voor een genie een te laf argument om zich gewonnen te geven, vondjerofeëv in juni. Bovendien bleken zowel externe als interne gebeurtenissen als ventilator te fungeren.

Begin juni werd zijn broer tot zeven jaar veroordeeld.

Midden juni overleed zijn vader.

Vermoedelijk was er sprake van nog een ander hoogst onaangenaam voorval.

Vanaf de tweede helft van juni totdat hij wegging op zomervakantie duikelde Jerofeëv verticaal naar beneden, waarbij hij grote rookwolken uitblies en jongleerde met kwartliterflesjes. Hij zakte voor zijn tentamens. In juli bevond hij zich opeens in de verrukkelijke schoot van de Chibinheuvels, die hem zo dierbaar waren.

Wat Jerofeëv in juli en augustus deed in die schoot, bleef buiten het blikveld van de commentator.

In september drong Jerofeëv het grondgebied van de hoofdstad binnen. Nadat hij het heelal uitvoerig had vervloekt, ging hij naar bed.

Daar bleef hij de hele maand liggen, vrijwel roerloos, hoewel hij ondertussen zijn jaargenoten voor rotte vis uitmaakte en zelf zwelgde in zijn neergang.

Deze kwam hem in oktober minder diep voor, alleen al omdat hij fysiek niet in staat was tot onder zijn bed te geraken.

In oktober begon Jerofeëv zich zeer verdacht te gedragen, terwijl hij met prijzenswaardige koelbloedigheid wachtte op het moment dat hij uit de wieg van zijn degeneratie zou worden gestoten.

Eind oktober begroef hij zijn broer en kwam hij even uit bed, om als een gek over straat te gaan zwerven en 's nachts onder schuttingen te zoeken naar de geest van het heelal.

De novemberkou koelde zijn verhit gemoed af en dwong hem ertoe zich wederom uit te strekken in zijn warme bed, waar hij zijn dromerij over krankzinnigheid kon omhelzen.

Traagheid of scènes uit het *vita activa*

Ingomar von Kieseritzky*
(Vertaling Klaus Siegel)

35

Ik werd op 21 april 1930 als zoon van een Baltische moeder en een vader met de Duitse nationaliteit in Zwitserland geboren, was een typische phthisicus, en werd in een kort tijdsbestek door alle mogelijke op een bepaalde leeftijd rondwarende kinderziektes bezocht; ik bezat weinig animo regelmatig adem te halen.

Mijn vader, jurist en emigrant, was een fanaticus op het gebied van de zogenoemde vrije wil en geloofde niet in het idee van aangeboren traagheid. Toen ik vier jaar was wierp men mij in een zwembassin, dat optimaal op temperatuur was gebracht teneinde me de zwemkunst bij te brengen; ik zonk echter als een baksteen en werd door een gespierde badmeester opgevist van de door kristalhelder water goed zichtbare bodem, en vanaf dat ogenblik viel men mij nooit meer lastig met deze vorm van sportbeoefening. Toen mijn zuster (1935) werd geboren, bracht men mij onder in een exclusieve kinderbewaarplaats waar de stelregels van Emerson en Thoreau in praktijk werden gebracht; zie Emersons dagboeknotitie van 16 oktober 1837: ‘baby staat vandaag voor de eerste keer geheel zelfstandig rechtop’.

Zoals de pedagogische medewerkers van de kinderbewaarplaats aan mijn ouders rapporteerden, wilde ik (tussen mijn vierde en zes-

* *Ingomar von Kieseritzky (Dresden 1944) is in Nederland nauwelijks bekend, hoewel hij in zijn vaderland vele literaire prijzen ontving. Hij irriteert zijn lezers bewust, maar voor hen die enige kennis bezitten van Wittgensteins theorie over het gestoei met de taal en bijvoorbeeld van de* Summa technologica *van Stanislaw Lem houden is het werk van Von Kieseritzky delicieuze lectuur. Wat bij Lem* science fiction *is wordt bij hem* fictieve science. *De roman* Trägheit oder Szenen aus der vita activa *is overigens in vergelijking met de rest van zijn werk bijzonder toegankelijk. De* spleen *van de ik-figuur is voor velen herkenbaar en voor sommigen invoelbaar. Doorgaans jaagt von Kieseritzky ons danig in het harnas door zijn niet in onze dagelijkse realiteit gewortelde taalexercities op het gebied van een hypothetische werkelijkheid. Maar de afgrijselijke hypochonder - natuurlijk is zo'n figuur slechts als een onbehaaglijk fantasma bestaanbaar binnen wat de taal een schrijver aan mogelijkheden ter beschikking stelt - vertoont een behoorlijk gevoel voor relativerende humor en daardoor stoot deze antiheld ons niet af. De hoofdstukken van de roman kennen geen nadere aanduiding dan een cijfer. In dit geval 35 en 36.*

de) noch lopen, noch staan of kruipen. Waar men mij ook neerzette of op de vloer legde, ik bleef geduldig op de bij toeval gekozen plek liggen. Werd ik rechtop gezet, dan viel ik om. Werd ik op mijn rug gelegd, dan bleef ik onbeweeglijk liggen. Ik zette nooit een keel op en maakte evenmin de op die leeftijd gebruikelijke bewegingen met mijn vingers, mond of andere organen. Mijn spijsvertering was, als ik het me wel herinner, regelmatig en vertoonde permanent dezelfde kleur, samenstelling en hoeveelheid. Gemoedsroerselen, ook wel infantiele opvlieginkjes genoemd, werden in mijn geval nimmer waargenomen. Ik vertoonde altijd dezelfde, enigszins droefgeestige gelaatsuitdrukking terwijl ik daar maar lag te liggen. Bepaalde voedingsmiddelen spuwde ik geluidloos weer uit, dat wil zeggen: mij ontbrak de energie te laten merken wat ik lekker vond en wat ik niet lekker vond. Tenslotte werd er een autoriteit bij gehaald die mijn reflexen controleerde. Gedurende enige tijd (na het kennelijk niet positief uitgevallen onderzoek) overlegden mijn ouders of ze mij niet beter konden laten opvoeden volgens de methodes van Basedow. Tenslotte werd ik maar weer naar het ouderlijk huis teruggebracht.

Aangezien een gangbare lagere school niet in aanmerking kwam voor een kind dat de loopkunst niet machtig was, werd een huisonderwijzer in dienst genomen. De man was nogal in de ban van het piëtisme. Mijn moeder had veel waardering voor hem en liet hem (een belangrijk biografisch detail overigens) wekelijkse reportages over de behaalde vorderingen samenstellen. Op een bepaald ogenblik maakte ik me dan toch meester van de zogeheten verticale manier van voortbewegen van de mens. Waarschijnlijk was dit uit gemakzucht of omdat mijn gewrichten weigerden mijn lichaam nog langer tijdens het kruipen te torsen.

Specifieke *vapeurs* vertoonde ik destijds nog niet. Ik beperkte me ertoe bepaalde heimelijke symptomen uit eerdere stadia te herhalen, dat wil zeggen allerlei soorten tics (de benaming die onze huisarts eraan gaf).

De voorbereiding op het gymnasium duurde tot mijn dertiende. Volgens een van mijn huisonderwijzers was er iets mis met mijn geheugen. Gedurende een korte periode onthield ik zo goed als alles, daarna vergat ik zo goed als alles. Uiteraard viel de keuze op een Hernhutter-instituut. Het enige dat ik me daarvan herinner was dat het niet in de buurt van de zee lag. Niettegenstaande mijn gewoonte mijn ogen gesloten te houden, werd mij een bril aange-

meten. Daardoor werd ik opgescheept met een blijvende bijziendheid (dioptrie 1,23, min).

Tijdens de ochtendwijding viel ik in slaap, zette na een onderbreking door een luidruchtig begin van de les mijn slaap voort en bleef al in het eerste leerjaar in de overvolle laagste fase van het gym zitten.

Mijn ouders overlegden voor de zoveelste keer wat te doen. Mijn arme vader, die aan de vrije wil geloofde, deed me op zijn visitekaartje een citaat van Plinius toekomen: *quasi vero mensuram ullius rei possit agere, qui sui nescit.*

De schooltijd verliep voor alle deelnemers, behalve voor mij dan, uiterst voorspoedig. Op de Hernhutters volgden andere schooltypes: Lietz bijvoorbeeld, en Christophorus. Op het moment dat mijn prestaties steeds minder werden, hoorden mijn ouders tijdens een uitstapje naar Luzern net op tijd dat je op de zogenoemde Waldorfscholen met geen mogelijkheid kon blijven zitten en dat geen kind op dit type school op grond van zijn indolentie ooit enig nadeel ondervond, als het maar zijn best deed en bestendig op één lijn lag met de gemiddelde vorderingen. Mijn ouders waren enthousiast en zetten dadelijk een foto van Rudolf Steiner neer. (De lijst was bekleed met een lap gelige ijsberenvacht, waarvan de haren bij warm weer recht overeind gingen staan.)

Helaas gleed ik aldoor verder af en bereikte op grond van de voor mij haalbare prestaties en beschikbare energie weldra dezelfde status als de zwaarlijvige en geliefde klasse-imbeciel, in dit geval een schattige mongoloïde jongeman. Opnieuw beraadslaagden mijn beste ouders en vonden een plaats voor mij in uiteenlopende cursussen voor minder begaafde leerlingen. Een sportarts stelde voor mijn lichaam via een heel speciale bewegingstherapie vormen van energie en prestatievermogen te doen toestromen. Mijn ouders gingen volstrekt akkoord. (Mijn vader koesterde de hoop daardoor een algehele vrijmaking van mijn wil te bewerkstelligen.)

Tegen vier uur in de namiddag diende ik mijn opwachting te maken in een gymnastieklokaal, waar men mij met de stopwatch in de hand opwachtte. Ik kreeg de opdracht te rennen (rechtuit en in het rond), te springen (over objecten die bok of springplank werden genoemd, of over andere hindernissen ten aanzien van het je rechtop voortbewegen; helemaal precies herinner ik me dat niet meer). Voorts diende ik hangend aan twee ringen heen en weer te schom-

melen of als een aap te slingeren. Bij het rennen botste ik toen tegen een wandtoestel met zestien sporten en liep ik een hersenschudding op. Mijn vader informeerde bij de sportarts naar de energie vrijmakende eigenschappen van hersenschuddingen en was bijzonder geïnteresseerd in het uiteindelijke resultaat. Maar de preventieve geneesheer deed zijn verwachting teniet dat mijn toestand door de collisie een wending ten goede zou nemen en liet doorschemeren dat hem uit zijn praktijk geen geval bekend was waarbij door een commotie een verbetering was opgetreden.

Mijn vader deed me weer een van zijn verwijtende visitekaartjes cadeau. Deze keer met een uitspraak van Rousseau: ‘Het eerste en belangrijkste dat een kind moet leren is lijden te kunnen verdragen.’ Om me ten volle ervan te doen genieten had hij het zinnetje ook in het Frans voor me opgeschreven.

Er werd echter op alle fronten slechts een geringe vooruitgang geboekt; mijn loopsnelheid was hopeloos en wat betreft mijn springvaardigheid zag men erop toe uit mijn buurt te blijven omdat ik er altijd naast sprong. Slaperig in de touwen hangen lukte me nog het best tot ik op zekere dag eruit viel en mijn arm brak. De breuk bleek gecompliceerd en wekte voor een keertje dan toch een zekere belangstelling. (Wederom een belangrijk item in mijn biografie: het betreft de geneugten verbonden aan erkende lichamelijke klachten.)

Ondertussen leed ik reeds aan slaapinsulten, constante flikkeringen voor mijn ogen en merkwaardig gevormde knieën, waarvan de meniscus me door zijn bolling leek aan te kijken. Nu verordonneer-de de sportarts opnieuw zwemoefeningen en inderdaad zonk ik onmiddellijk op de bodem toen ik ze beproefde.

In deze laat-puberale fase vallen mijn eerste experimenten op gevoelsgebied. Ze werden voortgezet aan de coëducatieve drilscholen in de provincie die ik later bezocht.

36

Destijds werkte ik een kwartier per dag, tussen twee rustperiodes, aan een soort privé pijn-woordenboek. Ik bracht met zilverstift een weergave van mijn lijf op een vel papier over, met daarop mijn lichaamszones en hun toestand. Om de uiteenlopende gevoelighe-

den, de gezondheidsconditie, de staat en lichamelijke klachten uit te beelden nam ik mijn toevlucht tot rode, blauwe, zwarte en groene aquarelverf. Ik had ook graag het tijdsbegrip van de pelgrims-pijn (de drang naar verre streken, tijdens de voorpuberteit) in mijn schets geïntegreerd, maar dan zou het ontwerp door het toevoegen van een vijfde kleur te polychroom worden, en aangezien veelkleurigheid opdringerig is en het opdringerige niet serieus is te nemen wanneer het ziektes betreft, beperkte ik me tot deze vier kleuren.

In het centrum van mijn amorfe lichaamsmassa had ik het merendeel van de stereometrische gegevens genoteerd. Er doorheen liep als een bliksem met een nauwkeurige telling van de veroorzaakte zwellingen de pijnkromme (rood). Het was een bijzonder indrukwekkende afbeelding. De *mal-de-gorge* zone strekte zich uit van de adamsappel tot de beide sleutelbeenderen; de schaduwen onder het sleutelbeen had ik met potlood gearceerd; de slikklachten gaf ik in de picturale weergave aan met een bescheiden vlek in de vorm van een wolkje. Omdat ik geen verschil zag tussen deze plek en de overige lichaamsopeningen en die eveneens als open wond interpreteerde, koos ik voor een schaal van 1 op 8. In mijn gestileerde jejunum-windingen was een delicate blauwrode gleuf zichtbaar waardoor de P-pijn kronkelde. De *froideur-* en *chaleur*-zones waren in zachtgroene tinten met daarover geaquarelleerde kleurcomponenten. Een en ander om het belang van de tijdsduur tussen de stippen van de pijnuiting in kwestie te beklemtonen. In overeenstemming met het karakter van de topografie waren de gebieden zonder symbolen wit; een draad in zachtrood doorkruiste deze zones zonder gedetailleerde getalsaanduiding op talrijke plaatsen.

De sectoren met fantoompijn werden gemarkeerd door zwartgroene strepen; hetzelfde gold voor de koudegevoelige centra *froideur*-sectoren). Het gevolg was dat deze gedeelten op het vel de herinnering opriepen aan van die ouderwetse pepermuntsnoepjes.

Een dar
Menis Koumandaréas[*]
(Vertaling Hero Hokwerda)

We zijn een heel gewoon gezin. Pa doet iets bij de beurs. Ma werkt als secretaresse in een gynaecologenpraktijk. Mijn jongere zus volgt een masters aan de letterenfaculteit. Mijn jongere broer heeft een HBO computers gedaan. Hij wil eerst zijn dienstplicht afwerken om daarna net als pa tot het systeem toe te treden. Nee, rijk zijn we niet, maar ook niet echt arm. Met twee auto's, een Renault Clio van pa en een Fiatje van mijn zus. Zoals anderen naar een kind uitkijken, kijken wij naar een derde auto uit, zodra onze computeraar afzwaait. Het huis in Kypseli waar we wonen is van ons, met een hypotheek. Airco op afbetaling, stereo-installatie en vlakbeeldtelevisie op afbetaling. Twee keer per jaar komt de agent het geld voor de levensverzekering ophalen. Elke maand is er ook de rekening van het instituut waar ma heen gaat voor haar *peeling,* epileren en weet ik wat nog meer. Van de sportschool van mijn broer hebben ze ons al een hele tijd niet meer aan de kop gezeurd, aangezien hij nu gratis training krijgt bij het leger. Voor de boeken die mijn zus via internet bestelt komen ook nog eens pittige rekeningen binnen. Dat is het wel, kort samengevat.

Wat mijzelf betreft, nu. Daar begint het gedonder pas, makker.

Ik ben de oudste, binnenkort word ik dertig - ja, kijk maar eens, niet gedacht, hè? - en ik heb nul inkomsten en bijna nul uitgaven. Geen auto, nog geen brommertje. Hooguit een paar kleren bij Sarafis vandaan. Mijn middagkoffie drink ik in de Fokíonos-straat. Mijn zesuurskoffie al naar gelang, Viktóriaplein of Theseion.

* *Menis Koumandaréas (geb. 1931, Athene) heeft sinds 1962 een reeks van romans, novelles en verhalenbundels geschreven; veel daarvan hoort thuis in het genre 'Grieks realisme', over het leven van de eenvoudige Atheense middenklasse (vaak in Kypseli, een drukke noordelijke wijk van Athene, waar hij zelf ook woont). In het Nederlands verschenen van hem o.a., in één band, de twee novelles* De kapperszaak *en* Mevrouw Koula *(Groningen 2000, vertaling Johan Kwist).*
Het hier vertaalde verhaal is afkomstig uit Zeven hoofdzonden vinden een schrijver *(uit de weekendbijlage* Anti-verhalen *van dagblad* Ta Néa, *17-12-2003): zeven verhalen, elk over een van de hoofdzonden, speciaal voor deze bijlage geschreven door zeven bekende Griekse auteurs.*
Koumandaréas' verhaal valt onder de okniría, *het 'geleerde' Nieuwgriekse woord voor luiheid (met* oknirós *'luiaard'); het alledaagse woord is* tembeliá *(uit het Turks), met* tembélis *'luiaard', dat in het verhaal ook voorkomt.*

Op zaterdagavond voor een discootje naar de *Calua* of *Hell* in Bournazi. Soms een bioscoopje, en haast nooit een concert, 's Ochtends? Hm, om een uur of twaalf kom ik mijn bed uit. Aan de late kant, vindt u? Moet u anderen eens zien, die doen hun ogen pas open tegelijk met de vleermuizen. Ja, toegegeven, opstaan 's ochtends valt niet mee. Wekker uitzetten, pantoffels opduikelen, beetje behoorlijk radiostation zoeken, naar de wc, kopje koffie, sigaretje. Scheren? Nou, haast nooit. En daarna nog een sigaretje. Vindt u dit wel interessant allemaal, of zeur ik teveel? Goed, dan ga ik door.

's Ochtends is er verder meestal niemand thuis. De rust helpt mij bij mijn concentratie. Een van de problemen die ik de laatste jaren heb, is mij ergens op concentreren, op wat dan ook. Ik zoek de zenders af of er niet iets anders bij zit dan die eeuwige grappigheid, astrologie of nieuwsberichten. Nieuwsberichten haat ik. Als ik thuis een krant zie liggen, loop ik de kleine berichten langs of er misschien iets geks tussen staat, iets dat mijn interesse kan wekken. Nee, sport of politiek nooit. Ik haat alles wat de grote massa bezighoudt. Ja, goed geraden, dat is een van mijn ziektes. Ziek word ik ook als ik mijn zus tegen het lijf loop. Ik probeer uit de buurt te blijven van dat gestress van haar om haar masters en van al dat gesurf op internet; dat is haar tot een tweede natuur geworden. Pure neurose. Ma en ik spreken elkaar haast nooit. Als ze niet naar dat instituut is voor haar peeling, zit ze wel aan de telefoon gekluisterd. Die is van de praktijk naar huis doorgeschakeld voor de middagafspraken die ze met klanten moet maken.

Daarom neem ik de telefoon ook nooit op. Wat mijn vrienden betreft, die bellen naar mijn mobieltje, en niet voor zonsondergang. We sturen boodschappen naar elkaar. Waarom? U vraagt waarom? Snapt u dat niet? Maar, als het leven geen boodschap geeft, dan bedenken we er zelf wel een. Nog mooi, trouwens, dat mijn broer mij nu niet voor de voeten loopt. Die volgt fanatiek de beurs, de sport - hij is voor Olymbiakós speelt in de lotto, wedt bij de paardjes. Hij luistert naar hiphop en cross-overmuziek. Dat is iets wat ik haat. Geef mij maar de Rolling Stones óf Wagner, Vivaldi óf de Doors. Daar bestaat geen gemiddelde van. Voor de rest is alles compromis. Muziek helpt mij bij mijn concentratie, daarmee word ik lichaam, gedachten en beelden. Muziek helpt mij om niet blij te zijn - wat ik maar stompzinnig vind -, maar ook niet heel treurig, iets waar ik aanleg voor heb. Muziek en boeken - vooral esoterie -

geven mij het gevoel dat mijn leven iets als een mythe heeft, een plot. Ja, ziet u wel, mijn leven leent zich helaas niet voor een verhaal, laat staan voor een roman, u weet wel, van die dikke pillen waar je een supermarktkarretje voor nodig hebt. Net als voor de zondagskranten.

Waarom ik lees? Ik lees niet om te vergeten of er helemaal in op te gaan, zoals ze zeggen, maar om te begrijpen wat me overkomt. Iets waar ik maar zelden in slaag, natuurlijk. Vroeger las ik Dostojevski; tegenwoordig, als ik probeer een boek te vinden, verzuip ik in de titels. Met als gevolg dat ik na een halfuurtje elke belangstelling kwijt ben. Met films vergaat het me net zo. Vrijdagsavonds lees ik Danikas en bij elke zeven of hoger die hij uitdeelt, zeg ik: ‘Ja man, dat is het, vanavond ga ik naar de film.’ Maar door al die cijfers die ik zie staan is tegen de avond mijn belangstelling verdampt en ga ik liever wat zappen op de televisie of vrienden ontmoeten. Wat toneel betreft, daar begin ik niet aan. Zoals de critici op elkaar in hakken! Wat mij daar opvalt is een en al fanatisme en, hoe heet dat, ‘intermenselijke’ verhouding met de acteurs. Als mij al eens de lust bekruipt, is dat altijd in een paar uur weer over.

Ik kom nergens, makker. Hoe zei u? Muziekpaleis? Ik haat al dat marmer en die kroonluchters, en die ouvreuses die je ‘veel luister-plezier’ toewensen. God weet wat die arme meiden wel niet allemaal aan moeten horen! Bovendien, voor de evenementen waar ik in geïnteresseerd ben zijn nooit kaartjes meer te krijgen. Die zijn al weg naar topadvocaten, topartsen, ondernemers, sponsors en andere patsers. Naar mensen die gaan voor de glamour. Je zou er *mujahedin* van worden. Waarom ik dat niet wórd? Het antwoord luidt: geen zin. Hoe heet dat, jongen, ik verveel me. Ik verveel me stierlijk met alles en iedereen. Uitgezonderd dan met mijn vrienden. Als ik met hen samen ben, kunnen we met weinig toe, we spreken met de ogen. Meisjes, vroeg u? Die gaan alleen met je mee als je een cabrio hebt en goed in de flappen zit. Bovendien, als u 't nog niet wist, hebben ze zich tot mannenjagers ontwikkeld. Niks zo erg als dat. Vrouwenhater, zei u? Was dat maar zo. Of was ik maar homo. Die komen onder elkaar aan hun trekken, al hebben ze dan een broek aan en heten ze nichten. Zo zit het dus. Ik blijf maar liever thuis of ga uit met mijn vrienden. Twee of drie, meer zijn het er niet als u dat denken mocht.

Het begrip vriend is tegenwoordig synoniem met dienst-en-

wederdienst, lenen en alle soorten bedrog.

Wat ze er thuis van zeggen? Zal ik u eens vertellen... maar kunnen we geen je en jou zeggen? Bedankt. Ja, de geliefde vraag van mijn familie is dus: ‘Wat ga je in het leven doen, jongen?’ ‘Niets,’ zeg ik dan, en daar blijft het bij. Uit moederlijk instinct of weet ik wat, zwijgt mijn moeder dan. Mijn vader? Die smeekt mij naar de beurs te gaan. Hij belooft me gouden bergen. Waarom ik niet ga? Omdat ik ze niet hoef, die lui die een leven lang met aandelen, dubieuze transacties en de jacht op een paar duiten in de weer zijn. En schandalen natuurlijk. Schandalen bij de vleet. Als er iets in de wacht te slepen valt, willen ze desnoods de bak wel in. Wat trouwens sinds de dagen van Koskotas al niet meer voorgekomen is, natuurlijk. En wie draaien ervoor op? De ongelukkige gebruikers die voor een paar grammetjes worden opgepakt, de anarchisten, de terroristische organisaties. De anderen ontspringen de dans. Het hele systeem is één grote verzameling vensters en achterdeurtjes. Vensters op de televisie, achterdeurtjes bij alle dienst-en-weder-dienst. Die radicale ‘openheid’ waar de politici zo de mond vol van hebben is alleen maar een zoethoudertje. Geef mij maar échte snoepjes, van *Ion.*

Wat mijn zus ervan zegt? La-me-nie-lachen. Ze doet zo haar best een vriendje te krijgen (wat stukloopt op haar brillenglazen en die manie van haar met haar masters, maar tegenwoordig kan elk kippetje die halen) dat ze tegen mij meent te moeten zeggen: ‘Wat kan het jou ook schelen, jij hebt niet gestudeerd en hebt er geen idee van wat het zeggen wil: je best doen. Denk je dat je je hele leven maar op andermans zak kunt blijven teren?’ ‘Ach, schei toch uit, zeg,’ antwoord ik, ‘ja hoor, daar ga ik op blijven teren, want daar ben ik mee geboren en daar ga ik mee dood.’ ‘Nou zeg, schaam je je niet,’ en ze schuift haar bril naar het puntje van haar neus, die glanst van de pukkeltjes. ‘Wanneer kom jij ook eens een keer in actie?’ ‘Dat soort actie kan mij gestolen worden,’ zeg ik, ‘geef mij maar de actie van Hollywoodfilms, waar jij je neus zo voor ophaalt met al die Iraanse en melige Franse films die jij alleen maar wilt zien.’ ‘Hoe durf je, heb je dan geen greintje schaamte?’ ‘Schaamte niet, nee, wel weed - wou je ook wat?’ Daar heeft ze niet van terug. ‘Ja, hoor eens even, ik ga me daar een beetje uitsloven zeker,’ zeg ik, ‘en als de eerste de beste lui in paniek achter het succes aan hollen. Succes en geluk, die twee woorden vind je alleen maar in Babiniotis.’ ‘Wat ben jij cynisch,’ zegt ze dan. ‘Cynisch?

Nee hoor, jij kent de betekenis van woorden niet. Een luiaard, zul je bedoelen, een *tembelis* - dat klopt. Dat wou je horen, toch? Om precies te zijn, luidt het woord eigenlijk *oknirós.* Ik lijd aan *okniría.'* Dan zijn al haar argumenten uitgeput en keert ze mij de rug toe.

Wat vroeg je? Ja, 's avonds blow en snuif ik weieens wat. Had ik wel verwacht dat je dat vragen zou. Is er iets mis mee? Stelt niet veel voor, hoor, heel onschuldig. Die klotedrugs zijn echt een uitvinding voor onze tijd. Hoezo, vraagje? Omdat onze tijd gemaakt is door jullie en omdat wij, kinderen, haar zó hebben aangetroffen dat je niet zonder hallucinogenen kunt. Om te kunnen vergeten. Te reizen. De wereld niet te zien zoals ze is, maar zoals je haar zou willen zien. Kunnen we beter revolutie plegen, zei je? Dat is zo'n afgesleten woord, zo misbruikt. Zie het bestaande socialisme. Vind jij dat ook? Mooi zo. Daarom komen we dus 's avonds met twee of drie man bij elkaar in Kypseli Noord, in *Vossenhol* - ken je die tent niet? Lesvou-straat uit en helling op of richting Krissis-plantsoen - en daar blowen we wat. Hooguit wat coke. Haast nooit een pilletje. Harddrugs haat ik. Al noemen die hypocrieten mij ook junk. Ik begrijp ze wel, die junks, maar ik wil niets met ze te maken hebben. Wat zei je nou, of ik met ze te doen heb? Laten die Ithaca-clubs er maar voor zorgen dat ze ontnuchteren. Wat een woord ook, ontnuchteren! Mijn vader gebruikt het vaak. Wat kan het die lui ook schelen. Ze treffen elkaar in hun cafés, en maar lullen over bezetting, burgeroorlog, dictatuur.[1] Daar leven ze van. En hun diploma's hebben ze thuis ingelijst aan de wand hangen. Nee, voor mijn pa was er geen plaatsje als minister of pedel weggelegd. Die zat niet in de club van het verzet. Nog mooi dat hij op de beurs terecht kon. Wat wil je verder nog horen? Ik heb je alles verteld, of vrijwel alles.

Nee, ik betaal je niet van mijn eigen geld, dat weet je best. Pa en ma dokken hier evengoed voor. Komen we niet verder zo? Des te beter. Ik zit hier niet om verder te komen. Thuis zeiden ze dat ik naar een psychiater moest. Hier ben ik dan. Ik loop tegen de dertig, voor revoluties is het mijn tijd nu wel geweest. Waarom ik jou dat aan je neus hang? Je vraagt me toch? Ik heb niets te verbergen. Mijn middagen zijn toch leeg, dus ik mag dat wel: beetje lullen met iemand die ouder is, beetje stoom afblazen. Werk ik niet genoeg mee? Waar moet ik aan meewerken, en waarom? Nee man, ik geloof niet in jouw aanpak. Ik hoef niet zo nodig iets te corrigeren.

Als er iets gebeurt wat de moeite waard is, dan gebeurt dat ín mij en nergens anders, en dat kan niemand voor mij veranderen. Mag ik roken? De hele tijd hou ik me al in. Nee, geen hasj of weed, schei uit, man, gewoon sigaretten van de kiosk. Ook eentje? Rook jij nooit onder therapie? Heel goed. Dus, als je 't maar weet, ik ben een persoon die onschadelijk is voor de samenleving, ik krijg niets en ik geef niets; ik ben een waardige dar. Kun jij waardigheid wel waarderen? Dat zou iedereen moeten kunnen, maar de meesten hebben ergens in hun achterhoofd een belang zitten waar ze niet voor uit willen komen. Ja, klopt, ikzelf misschien ook wel. Wat mijzelf betreft, als je 't weten wilt, zijn jouw sessies - zo heet dat toch? - een generale repetitie voor wat ik op een dag ga schrijven. Betwijfel je dat? Ik moet mijn luiheid overwinnen, ik weet het. Maar ik kan je meedelen dat dat mijn enige ambitie is. Alles te kunnen zeggen, eindelijk eens aan mijn trekken te kunnen komen. Het is de enige inspanning die ik in mijn leven ga verrichten. En later pas, veel later. Wanneer ik volwassen ben. Tenzij ik intussen weggerot ben. Luister je wel? Je kijkt op je horloge. Ik weet het, ons uur is om. Kijk, hier heb je het losgeld voor het verraad. Steek maar in je zak. Jij hebt mazzel, je kunt léven van het lullen. Niet slecht. Overmorgen, dus, zelfde tijd. Tot dan dus maar, hoi.

Eindnoten:

1 Het Griekse woord voor ‘ontnuchteren’ (ananífo) werd, door rechts, ook gebruikt voor de communisten die uit hun ideologische ‘verdoving’ dienden ‘bij te komen’, ‘tot bezinning’.

Gesprek
Eduardo Mallea[*]
(Vertaling Johanna Vuyk-Bosdriesz)

Hij gaf geen antwoord, ze liepen een café in. Hij bestelde whisky met water; zij bestelde whisky met water. Hij keek naar haar; ze droeg een zwartfluwelen mutsje strak om haar kleine hoofd; haar ogen tekenden zich groot, donker, af in een veld van blauw; zij richtte haar blik op zijn das, die rood was, smoezelig wit gestippeld, slordig gestrikt. Door de ruit was de gevel van een stomerij te zien; bij de deur van de stomerij speelde een kind; in het trottoir gaapte een groot gat waaruit, onbegrijpelijkerwijs daar geboren, een dikke kastanjeboom oprees; de straat was heel breed. De kelner kwam met de fles en twee grote glazen en ijs: 'Sigaretten,' zei de man, 'Máspero'; de jongen nam de bestelling op zonder zijn hoofd te bewegen, haalde het servet over het vlekkerige tafelblad, waarop hij vervolgens de glazen neerzette; in de gelagkamer waren bijna alle tafels leeg; achter een enorme kamerpalm zat de baas te schrijven op in een ordner bevestigde bladen; aan een tafel helemaal achterin de hoek zaten twee mannen te praten, blootshoofds, de een met een volle, kortgeknipte snor, de ander gladgeschoren, een afstotelijk, kaal, gelig type; je kon in de gelagkamer een speld horen vallen; alleen de jongste van de twee mannen achterin de hoek praatte soms gejaagd, zweeg dan weer plotseling; de baas sloeg zijn ogen op toen hij die bruuske, onregelmatige manier van praten hoorde en keek naar hem, daarna verdiepte hij zich opnieuw in zijn cijfers; het was zeven uur.

Hij schonk haar whisky in, ongeveer twee centimeter, en gaf haar vervolgens wat ijs, en water; daarna schonk hij zichzelf in en nam meteen een snelle, energieke slok; hij stak een sigaret op, de si-

* *Eduardo Mallea, 1903-1982, is een Argentijnse schrijver. 'Gesprek' maakt deel uit van een samenhangende reeks verhalen over de bewoners van Buenos Aires onder de titel* La ciudad junto al río inmóvil (De stad bij de onbeweeglijke rivier), *1936. In veel van zijn werk - verhalen, romans en essays - is Mallea, onder een door hem beschreven oppervlakte die voornamelijk indolentie, bitterheid en eenzaamheid toont, op zoek naar een ander, verborgen Argentinië waar het bestaan een zin en een doel heeft. Dit Argentinië is, naar zijn mening, eerder op het platteland dan in de stad te vinden. Zijn stijl valt op door traagheid en herhalingen en is rijk aan beschrijvingen; gesproken woord is schaars.*

garet bleef in zijn mondhoek hangen en hij moest zijn ogen dichtknijpen tegen de rook terwijl hij naar haar keek; zij hield haar ogen strak gericht op het kind dat voor de stomerij speelde; de letters van het woord stomerij waren zilverkleurig en van de S, die eens een pretentieuze, barokke hoofdletter was geweest, waren de twee uiteinden afgebroken en in plaats van sierlijke krullen zaten er twee vlekken, lichter dan de egale houten achtergrond waarop zich het roet van vele jaren had gehecht; zijn stem klonk autoritair, mannelijk, kortaf.

‘Je trekt je witte jurk nooit meer aan,’ zei hij.

‘Nee,’ zei zij.

‘Die stond je veel beter dan dit,’ zei hij.

‘Vast wel,’ zei zij.

‘Veel beter.’

‘Ja.’

‘Je verzorgt je niet meer. Nee, je verzorgt je niet meer.’

Ze keek naar het gezicht van de man, naar de twee rimpels die loodrecht op de hoeken van zijn bleke, krachtige mond stonden; haar oog viel weer op de slordig gestrikte das, op de vuile stippen die er als een streep van spetters schuin overheen liepen.

‘Ja,’ zei ze.

‘Wil je niet iets nieuws laten maken?’

‘Later,’ zei ze.

‘Dat eeuwige “later”,’ zei hij. ‘Ons bestaan kun je geen leven meer noemen. We laten de tijd voorbijglippen en leven niet. Alles is “later”.’

Ze reageerde niet; de smaak van de whisky was aangenaam, fris, met een nauwelijks merkbaar vleugje bitter; de gelagkamer was als het ware een toevluchtsoord voor het laatste verstrijken van de namiddag; er kwam een man binnen, gekleed in een wiüinnen pak met een donker overhemd en een bruine pochet die uit de borstzak van zijn jasje stak; hij keek om zich heen en ging dicht bij de bar zitten en de baas sloeg zijn ogen op en keek naar hem, en de kelner liep naar hem toe en haalde het servet over de tafel en hoorde de bestelling van de man aan en herhaalde die vervolgens luid; de man die aan de tafel achterin naar de stoterig sprekende ander luisterde, wierp een trage, vermoeide blik op de klant die zojuist was binnengekomen; een lome kat lag op het zwart eikenhouten stuk balustrade dat de twee delen van de gelagkamer scheidde, beginnend bij de grote ruit waarop in spiegelschrift te lezen was: ‘Café

de la Legalidad'; ze dacht bij zichzelf: waarom zou het Café de la Legalidad heten? - ooit had ze in de haven een boot gezien die *Causalidad* heette; wat bedoelden ze daarmee, *Causalidad,* waarom was het woord *Causalidad* bij de kapitein opgekomen, wat kon een grijze zeeman weten van causaliteit, behalve als het iemand was met een zekere belezenheid die betere dagen had gekend; misschien had het woord *Causalidad* juist met die rampspoed te maken; of misschien had hij *Casualidad* willen zetten; en dan kon dat woord het tegenovergestelde uitdrukken - toeval in plaats van oorzaak en gevolg - en daar terechtgekomen zijn door onwetendheid of doordat iemand de klok had horen luiden...; naast de stomerij waren de deuren al dicht, maar in de vitrines hingen nog, ordelijk, alle mogelijke grijze, witte, gele aankondigingen, met foto's van intellectuelen en in grote zwarte letters gedrukte mededelingen.

'Dit is geen goede whisky,' zei hij.

'Nee?' vroeg ze.

'Hij heeft een rare smaak.'

Zij proefde helemaal geen rare smaak; maar ja, ze had ook zo zelden whisky gedronken; hij dronk het ook niet vaak; soms, als hij moe thuiskwam, een bodempje; hij dronk liever andere soorten alcohol, maar nooit in zijn eentje, altijd met vrienden, voor de lunch; maar daar kon het toch niet aan liggen, aan zo'n beetje, die groenige kleur die van zijn voorhoofd over het benige, magere gezicht gleed, tot aan de kin; het was geen ziekelijke kleur maar kon ook geen teken van gezondheid zijn - geen van de gebruikelijke middelen had die matte teint kunnen veranderen die soms licht naar paars neigde.

Hij vroeg:

'Wat kijkje naar me?'

'O, niks,' zei zij.

'Gaan we nou morgen wel of niet naar Leites...'

'Ja,' zei zij, 'natuurlijk wel, als jij wil. We hebben toch gezegd dat we zouden komen?'

'Dat heeft er niets mee te maken,' zei hij.

'Ik weet wel dat het er niets mee te maken heeft, maar als we niet gaan zouden we nu af moeten zeggen.'

'Goed. Dan gaan we.'

Het was even stil.

'Waarom zeg je dat zo: dan gaan we?' vroeg ze.

'Hoe bedoel je "zó"?'

‘Nou, op zo'n berustende toon. Alsof je er eigenlijk geen zin in hebt.’

‘Ik kan moeilijk zeggen dat ik me erop verheug.’

Het was even stil.

‘Ja, dat zeg je altijd. En toch, als je er eenmaal bent...’

‘Wat, als ik er eenmaal ben,’ zei hij.

‘Als je er bent lijkje het wel leuk te vinden en lijkje het leuk te vinden op een speciale manier...’

‘Dat begrijp ik niet,’ zei hij.

‘Lijk je het leuk te vinden op een speciale manier. Lijkt het praten met Emma een soort verademing voor je te zijn, verfrissend, wantje verandert...’

‘Doe niet zo raar.’

‘Je verandert,’ zei zij. ‘Ik heb het gevoel dat je verandert. Zoiets tenminste. Aan de andere kant, en ontken het maar niet, een ontmoeting met hém kan je gestolen worden.’

‘Hij is een onbetekenende, kleurloze figuur, maar ik heb wel het een en ander aan hem te danken,’ zei hij.

‘Ja. Maar toch, hoe moet ik het zeggen, ik heb de indruk dat een paar woordjes van Emma je opvrolijken, je goed doen.’

‘Doe niet zo raar,’ zei hij. ‘Haar vind ik ook saai.’

‘Waarom doe je nou of je haar saai vindt? Waarom zeg je dat, als het tegenovergestelde het geval is?’

‘Ik heb er geen enkele behoefte aan de dingen anders voor te stellen dan ze zijn. Wat ben jij hardnekkig, zeg. Ik vind Leites saai en ik vind Emma saai en ik vind hun hele omgeving en alles waar ze zich mee bezighouden saai.’

‘Je vindt alles waar ze zich mee bezighouden irritánt. Maar dat heeft een andere reden,’ zei zij.

‘Wat voor andere reden?’

‘Omdat je de gedachte niet kunt verdragen aan die vertoning van Emma, gekoppeld aan zo'n banale, onbenullige figuur.’

‘Dat is een idiote bewering. Wat heb jij je in je hoofd gehaald? Iedereen gaat relaties aan in overeenstemming met zijn of haar behoefte. Dat Emma samenleeft met Leites is heus geen beschikking van een hogere macht, geen onvermijdelijk noodlot, maar komt alleen doordat haar blik niet verder reikt.’

‘Je wilt er niet aan dat haar blik niet verder reikt.’

‘Hou alsjeblieft op, doe niet zo belachelijk.’

Het was weer even stil. De man in het witte pak ging weg.

‘Ik doe niet belachelijk,’ zei zij.

Ze zou nog iets hebben willen toevoegen, iets kernachtigers hebben willen zeggen, iets dat al die vaagheden die ze uitwisselden in een helder licht zou hebben geplaatst; maar ze zei niets; ze richtte haar blik weer op de letters van het woord Stomerij; de baas riep de kelner en gaf hem fluisterend een opdracht en de kelner liep naar een van de twee mannen die aan de tafel achter in de gelagkamer zaten en zei iets tegen hem; zij zoog de laatste druppels van de amberkleurige drank op.

‘Emma is in wezen een vrouw die tamelijk tevreden is met haar lot,’ zei hij.

Ze antwoordde niet.

‘Een beetje een koele vrouw,’ zei hij.

Ze antwoordde niet.

‘Vind je ook niet?’

‘Misschien wel,’ zei zij.

‘En jij moet dan weer zo nodig dingen zeggen die nergens op slaan.’

Ze zei niets.

‘Wat denk je dat mij in Emma zou kunnen interesseren? Wat denk je nou eigenlijk?’

‘Ach, moeten we het daar nu weer over hebben?’ zei zij. ‘Ik zei zomaar wat. Gewoon zomaar.’

Ze zwegen alletwee; hij keek naar haar, zij keek naar buiten, naar de straat die zich langzaam, heel langzaam, heel langzaam vulde met duisternis, de straat waarin de nacht aan de beurt kwam; naar het plaveisel dat van wit al grijs was geworden, dat al gauw zwart zou zijn, met een zekere diepblauwe glans op het oppervlak; er reden auto's voorbij, snel, en af en toe een bus, afgeladen vol; plotseling was een onbekende klok te horen - waar zat die klok? - en er klonk een stem, ver weg, van een jongen die luid de avondbladen aanprees, vijfde editie, net verschenen; de man bestelde voor zichzelf nog een whisky; zij dronk nooit meer dan een klein beetje; de kelner keerde zijn rug naar de tafel en brulde de bestelling door met de overdreven stentorstem waarmee hij ook de andere bestellingen had doorgegeven en waarmee dit soort ondergeschikten van een tirannieke patroon zichzelf het genoegen gunnen autoritair te klinken; de man klopte op de ruit en de jongen die voorbij rende met de stapel naar inkt ruikende kranten kwam het café in en de man kocht een krant en vouwde hem open en begon

de koppen te lezen; zij bekeek twee of drie foto's die op de achterpagina stonden, een jonge vrouw uit de aristocratie die trouwde en een Engelse autofabrikant die in Argentinië was gearriveerd om zaken te doen; de kat op de balustrade was overeind gekomen en gaf met haar poot speelse zetjes tegen de stelen van een paar oude, onooglijke bloemen in een pot; ze vroeg de man of er nog belangrijk nieuws was en de man aarzelde voordat hij antwoordde en zei toen:

‘Het eeuwige liedje. Onbegrip tussen Russen en Duitsers. Onbegrip tussen Duitsers en Fransen. Onbegrip tussen Fransen en Engelsen. Niemand begrijpt elkaar. Er is ook niets van te begrijpen. Alles lijkt van het ene moment op het andere te kunnen instorten. Maar het kan net zo goed nog een tijdje zo doorgaan: de mensen zonder iets van elkaar te begrijpen en de aarde rustig draaiend om zijn as.’

De man schoof de krant naar de zijkant van de tafel, vulde zijn glas met wat whisky, gooide er een ijsblokje in en daarna water.

‘Het is beter om er niet in te roeren. Kenners zeggen dat het beter is er niet in te roeren.’

‘Denk je dat er oorlog komt?’ vroeg ze hem.

‘De een denkt van wel, de ander van niet, wat zal ik je zeggen? Ze weten het zelf niet eens, denk ik. Ze weten het zelf niet.’

‘Hij zou maar twee weken duren, die oorlog, met alle nieuwe uitvindingen...’

‘De vorige ook, dat zeiden ze van de vorige ook, dat hij twee weken zou duren.’

‘Dat was wat anders...’

‘Dat was precies hetzelfde. Het is altijd hetzelfde. Zou de mens zich laten tegenhouden door een paar grammetjes meer bloed, een paar duizend offers extra? 't Is net als met het geld van de vrek. De liefde van het geld voor het geld is onverzadigbaar. Geen enkele dosis haat is voldoende om de haat van de mens tegen de mens te stillen.’

‘Niemand laat zich graag afslachten,’ zei zij. ‘Dat is sterker dan alle haat.’

‘Dacht je?’ zei hij. ‘Algemene verblinding vertroebelt alles. In de oorlog is de gruwelijke vervoering van het doden sterker dan de angst om te sterven.’

Ze zweeg; ze dacht erover na, ze wilde reageren maar zei niets; ze bedacht dat het niet de moeite waard was; een jonge vrouw met

grijzend haar, gehuld in een grijze stofjas, was op het trottoir aan de overkant naar buiten gekomen en trok met behulp van een lange staaf de metalen rolluiken van de stomerij naar beneden, wat met een dof geratel gepaard ging; de elektrische straatverlichting was erg zwak en het verkeer was nu sterk uitgedund, maar nog steeds kwamen met tussenpozen mensen voorbij.

‘Elke keer dat je over Emma begint, breng je me uit mijn humeur,’ zei hij.

Zij zei niets. Ze had geen zin meer om te praten.

‘Vrouwen zouden af en toe hun mond moeten houden,’ zei hij.

Zij zei niets; de gladgeschoren man met de gelige huid nam afscheid van zijn vriend en liep tussen de tafels door het café uit; de eigenaar keek even in zijn richting en sloeg zijn ogen daarna weer neer.

‘Wil je ergens gaan eten?’ vroeg hij bits.

‘Och, 'k weet niet,’ zei zij, ‘als je wilt.’

Na verloop van enige tijd zei zij: ‘Als een mens zijn leven eens een doel kon geven.’

Er kwam geen antwoord.

Ze bleven nog een tijdje zitten en gingen daarna naar buiten, begaven zich in de straten waar eenzaamheid, armoede en de zoele avondlucht hingen; er leek zich tussen hen tweeën een atmosfeer, een temperatuur te hebben genesteld die niets te maken had met het klimaat in de straat; ze liepen een paar zijstraten voorbij, tot de buurt in het centrum met de verlichte gegalvaniseerde arcades, en ze gingen het restaurant in.

Wat een mensen! Wat een gelach, rumoer, gepraat! Het tien man sterke orkest speelde onvermoeibaar in een wonderlijk ritme; ze aten zwijgend; af en toe wisselden ze een vraag, en een antwoord; ze namen niets na de kalkoensalade; alleen fruit, en koffie; het orkest gunde zichzelf maar korte pauzes.

Toen ze buiten kwamen, toen de stad, de avondlucht ze weer opnam, slenterden ze nog wat langs de verlichte bioscopen. Hij was afwezig, geërgerd, en zij bekeek de roze en gele aanplakbiljetten; ze zou van alles hebben willen zeggen, maar het was de moeite niet waard, ze zweeg.

‘Laten we maar naar huis gaan,’ zei hij. ‘We kunnen toch nergens heen.’

‘Laten we maar gaan,’ zei zij. ‘Wat moeten we anders?’

De mier en de krekel
W. Somerset Maugham
(Vertaling Peter Verstegen)

Als klein jochie moest ik bepaalde fabels van La Fontaine uit mijn hoofd leren en mij werd zorgvuldig uitgelegd wat de moraal ervan was. Een van de fabels heette ‘De mier en de krekel’ en was bedoeld om de jeugd te doordringen van de nuttige les dat in onze onvolmaakte wereld vlijt wordt beloond en lichtzinnigheid bestraft. In deze bewonderenswaardige fabel (mijn excuses als ik iets vertel waarvan men beleefdheidshalve maar abusievelijk aanneemt dat iedereen het weet) besteedt de mier een hele zomer aan het moeizaam verzamelen van zijn wintervoorraad, terwijl de krekel op een grasprietje zit te zingen in de zon. Dan komt de winter en terwijl het de mier aan niets ontbreekt, is de provisiekast van de krekel leeg: hij gaat naar de mier en vraagt iets te eten. Dan geeft de mier hem het klassieke antwoord:

‘Wat heb je de hele zomer uitgevoerd?

‘Als je het niet erg vindt, ik heb gezongen, dag en nacht gezongen.’

‘Gezongen. Ga dan nu maar dansen.’

Ik wil het niet toeschrijven aan dwarsheid mijnerzijds, maar veeleer aan de inconsistentie van de moreel onvolwaardige kindertijd, dat ik mij nooit helemaal heb kunnen verzoenen met die les. Mijn sympathie lag bij de krekel en een tijd lang heb ik geen mier kunnen zien zonder mijn voet erop te zetten. Op die standrechtelijke (en naar ik sindsdien heb gemerkt, volkomen menselijke) manier probeerde ik mijn aversie van voorzichtigheid en gezond verstand tot uitdrukking te brengen.

Aan deze fabel moest ik denken toen ik George Ramsay onlangs in zijn eentje zag lunchen in een restaurant. Ik heb nooit iemand gezien die door een zo diepe somberheid getekend was. Hij staarde in de ruimte. Hij keek of de last van de hele wereld op zijn schouders rustte. Ik had met hem te doen, meteen vermoedend dat zijn ongelukkige broer weer voor narigheid had gezorgd. Ik liep op hem toe en stak mijn hand uit.

‘Hoe gaat het?’ vroeg ik.

Ik ben niet in een feestelijke stemming,’ was zijn antwoord.

‘Is het Tom weer?’

Hij zuchtte.

‘Ja, het is Tom weer.’

‘Waarom laat je hem niet barsten? Je hebt al het mogelijke voor hem gedaan. Je moet nu toch weten dat hij totaal hopeloos is.’

Ik neem aan dat er een zwart schaap is in iedere familie. Tom was al twintig jaar een zware beproeving voor de zijne. Aanvankelijk was op zijn leven weinig aan te merken: hij ging het zakenleven in, trouwde en kreeg twee kinderen. De Ramseys waren echt keurige mensen en er was alle reden om aan te nemen dat Tom Ramsey een nuttige en eervolle carrière te wachten stond. Maar zonder de geringste waarschuwing verkondigde hij op een dag dat hij een hekel had aan werken en niet geschikt was voor het huwelijk. Hij wilde plezier in het leven. Naar protesten luisterde hij niet. Hij ging weg bij zijn vrouw en liet zijn bedrijf in de steek. Hij had wat geld en leidde een paar jaar lang een aangenaam leven in de diverse hoofdsteden van Europa. Zo nu en dan kreeg de familie schokkende geruchten te horen over wat hij uitvoerde. Hij had het in elk geval geweldig naar zijn zin. Hoofdschuddend vroeg men zich af wat er zou gebeuren als zijn geld op was. Daar kwam men snel genoeg achter: hij leende. Hij was charmant en zonder scrupules. Ik heb nooit iemand ontmoet die je zo moeilijk een lening kon weigeren. Zo hield hij aan zijn vrienden een regelmatig inkomen over en hij maakte gemakkelijk vrienden. Maar hij zei altijd dat het hem verveelde om geld te besteden aan noodzakelijke uitgaven; geld dat je uitgaf aan luxe, dat was geld waar je plezier aan beleefde. Voor dat geld was hij afhankelijk van zijn broer George. Aan hem verspilde hij zijn charme niet. George was een serieus man en niet gevoelig voor verleiding van dat soort. George was achtenswaardig. Een paar keer viel hij voor Toms belofte zijn leven te beteren en schonk hem een aanzienlijk bedrag om een nieuwe start te maken. Met die bedragen kocht Tom een auto en een aantal bijzondere juwelen. Maar toen George door de omstandigheden gedwongen werd in te zien dat zijn broer nooit een geregeld leven zou gaan leiden en zijn handen van hem aftrok, aarzelde Tom geen moment en begon hem te chanteren. Het was niet zo leuk voor een respectabele advokaat om te merken dat zijn broer de cocktailbar bediende in zijn favoriete restaurant of om hem achter het stuur van een taxi te zien bij de uitgang van zijn Club. Tom zei dat barman of taxichauffeur zijn een keurig beroep was, maar als

George hem kon plezieren met een paar honderd pond had hij er geen bezwaar tegen om het terwille van de familie-eer op te geven. George betaalde.

Eén keer belandde Tom bijna in de gevangenis. George was in alle staten. Hij verdiepte zich in de schandelijke affaire. Tom was echt te ver gegaan. Hij was altijd onbesuisd, onnadenkend en egoïstisch geweest, maar niet eerder had hij iets oneerlijks gedaan en George bedoelde daarmee iets onwettigs. Zou er een zaak van komen, dan werd hij zeker veroordeeld. Maar je kan niet toestaan dat je enige broer in de gevangenis belandt. De door Tom bedrogen man, een zekere Cronshaw, was wraakzuchtig en vastbesloten om de zaak voor de rechter te brengen; hij zei dat Tom een schurk was en gestraft moest worden. Het kostte George gigantisch veel moeite en vijfhonderd pond om de kwestie uit de wereld te helpen. Nooit heb ik hem zo razend gezien als toen hij hoorde dat Tom en Cronshaw samen naar Monte Carlo waren afgereisd zodra ze de cheque hadden geïnd. Ze brachten er een heerlijke maand door.

Twintig jaar lang hield hij zich bezig met gokken en paardenrennen, het versieren van de mooiste meisjes, dansen, eten in de beste restaurants en elegante kleren. Hij zag er altijd uit om door een ringetje te halen. Hij was zesenveertig maar je zou hem nooit meer dan vijfendertig gegeven hebben. Hij was een hoogst amusante metgezel en al wist je dat hij totaal niet deugde, toch moest je wel blij zijn met zijn gezelschap. Hij was altijd in een opperbest humeur, altijd vrolijk en ongelooflijk charmant. Nooit misgunde ik hem de regelmatig van mij gevorderde bijdragen om te voorzien in de behoeften van zijn bestaan. Nooit heb ik hem vijftig pond geleend zonder het idee te hebben dat ik bij hem in de schuld stond. Tom Ramsay kende iedereen en iedereen kende Tom Ramsay. Je kon zijn levenswijze afkeuren, maar of je wilde of niet, je vond hem sympathiek.

De arme George was maar één jaar ouder dan zijn nietsnut van een broer, maar zag eruit als zestig. Al een kwart eeuw was hij nooit meer dan veertien dagen per jaar op vakantie gegaan. Hij kwam elke ochtend om half tien op kantoor en ging nooit voor zessen weg. Hij was eerzaam, ijverig en braaf. Hij had een goede vrouw die hij zelfs in gedachten nooit ontrouw was geweest en vier dochters voor wie hij een uitstekende vader was. Hij maakte er een punt van eenderde van zijn inkomen op de bank te zetten en hij was van plan op zijn vijfenvijftigste stil te gaan leven in een huisje

buiten de stad, waar hij zich voorstelde in de tuin te werken en golf te spelen. Er was niet dat op hem aan te merken. Hij was blij dat hij oud werd, want Tom werd ook oud. In zijn handen wrijvend zei hij:

‘Het was allemaal tot je dienst toen Tom jong en knap was, maar hij is maar één jaar jonger dan ik. Over vier jaar is hij vijftig. Dan zal het leven hem niet meer zo makkelijk vallen. Als ik straks vijftig word, heb ik dertigduizend pond. Ik zeg nu al vijfentwintig jaar dat Tom in de goot zal eindigen. We zullen eens zien hoe goed hem dat bevalt. We zullen eens zien of werken niet meer loont dan nietsdoen.’

Arme George! Ik voelde met hem mee. Ik schoof bij aan tafel en vroeg me af wat voor schandelijks Tom nu weer gedaan zou hebben. George was duidelijk ernstig over zijn toeren.

‘Weet je wat er nu gebeurd is?’ vroeg hij.

Ik was op het ergste voorbereid en vroeg me af of Tom eindelijk in handen van de politie was gevallen. George kon er zich nauwelijks toe brengen om te spreken.

‘Je zult toch niet ontkennen dat ik mijn hele leven hard heb gewerkt, dat ik een fatsoenlijk, eerbaar en rechtschapen leven heb geleid. Na zo'n arbeidzaam, spaarzaam leven kan ik me verheugen in een rustige oude dag en een bescheiden maar solide inkomen. Ik heb altijd mijn plicht gedaan, wat voor plaats in de wereld het de Voorzienigheid ook behaagde mij te geven.

‘Zeker.’

‘En je kunt niet ontkennen dat Tom een luie, waardeloze, zedeloze en eerloze schoft is geweest. Als er enige rechtvaardigheid bestond, dan zou hij in het armenhuis zitten.’

‘Zeker.’

George werd rood in zijn gezicht.

‘Een paar weken geleden heeft hij zich verloofd met een vrouw oud genoeg om zijn moeder te zijn. Nu is ze overleden en heeft hem alles nagelaten. Een half miljoen pond, een jacht, een huis in Londen en een villa buiten.’

George Ramsay sloeg met zijn gebalde vuist op tafel.

‘Het is niet eerlijk, zeg ik je, niet eerlijk. Het is verdomme niet eerlijk.’

Ik kon het niet helpen. Kijkend naar Georges toornige gezicht barstte ik uit in een bulderend gelach. Ik moest zo schuddebuiken dat ik haast uit mijn stoel viel. George heeft het me nooit vergeven.

Maar Tom nodigt me vaak uit voor een uitmuntend diner in zijn prachthuis in Mayfair en als hij nog wel eens een klein bedrag van mij leent, dan is dat puur uit de macht der gewoonte. Het is nooit meer dan een pond.

Het kerstfeest van de luiaard
Aléxandros Papadiamandis[*]
(Vertaling Hero Hokwerda)

Op een ochtend, toen er een noordenwind stond en hogerop in de bergen sneeuw viel, trad baas Pavlos Piskolétos de taverna van Patsópoulos binnen om een glaasje rum te drinken voor de warmte. Hij was verjaagd door zijn vrouw, uitgescholden door zijn schoonmoeder, afgetuigd door zijn zwager, vervloekt door zijn huisbazin, vrouw Stratína, en verwenst door zijn driejarig zoontje, dat van die fraaie oom van hem - zoals in de 'lagere klassen' zelfs ouders wel doen - ijverig onderwezen kreeg hoe hij moest verwensen, schelden, tieren en alle kruisen, madonna's, godslampjes, wierookbran-ders en grafspijzen bij elkaar vloeken. Schrijf dan maar eens Atheense verhalen!

In zijn voorzienigheid had de kastelein, opdat de keurige huisvrouwen uit de buurt zonder aanstoot te geven boodschappen bij hem konden komen halen, naast de vaten en flessen - veeleer voor de schijn - ook een voorraadje zeep, lijm, rijst en suiker; verder had hij nog een molen om koffie te malen. Maar 's ochtends en 's avonds kon je slonzige vrouwen met ongekamd haar naar buiten zien komen met, ter hoogte van hun middel, één hand onder de omslag van hun jurk, wat erop duidde dat de boodschap die ze gehaald hadden geen zeep, rijst of suiker was.

Heel wat keren op een dag kwam daar oma Vasílo, arm, eenzaam en vreemde onder vreemden; zij kende geen vooroordelen en dronk openlijk haar glaasje rum. Ook kwam daar vrouw Kóstena de Kosteres, die in de kerk naar vermogen assistentie verleende door zich bij de kaarsenstandaard op te stellen om de kaarsjes erin te zetten; elke stuiver die zij op zondag verdiende, dronk ze met gewetensvolle nauwgezetheid op maandag, dinsdag en woensdag op.

Verder kwam daar Stratína, huisbazin met twee huizen, die in

* *Aléxandros Papadiamandis (1851-1911) is vooral bekend door zijn roman* De moordenares *(Groningen 1997) en zijn verhalen over het eiland Skiathos, waarin hij zich afzet tegen Athene; daarnaast, en niet minder belangrijk, heeft hij een aantal 'Atheense verhalen' geschreven, over het leven van het eenvoudige volk van de (toen nog kleine) hoofdstad. Bovenstaand verhaal dateert uit 1896 en is vertaald uit de standaardeditie, bezorgd door N.D. Triandafyllópoulos,* Ápanda *dl. III, Athene 1984.*

de poort van haar binnenplaats, op straat en in het kroegje luid sprak over al haar geheimen, dat wil zeggen: die van de anderen. Een deel daarvan kwam niet verder dan de binnenplaats, een deel belandde in het kroegje en het grootste deel ging over straat. Zo bazuinde ze uit welke huurster twee huren bij haar in het krijt stond, welke debiteur haar nog rente verschuldigd was, welke buurvrouw een voorwerp van haar geleend en nimmer terugbezorgd had. Kleermaker baas Dimítris was haar drie huren verschuldigd, baas Pavlos Piskolétos vijf, de lopende maand meegerekend zes. Haar peettante Lenió had valselijk een tweede hypotheek op het huis genomen en nu moest zij advocaten en notarissen aflopen om haar rechten veilig te stellen. Katina, haar nichtje van de kant van haar eerste man, had haar een onderpand gegeven om tien drachmen te lenen, en nu had taxatie door twee goudsmeden uitgewezen dat het zilverwerk vals was, nog minder waard dan de twee patroonhulzen met roestige kopermunten die zij - na zoals gewoonlijk (dat vertelde zij er niet bij, maar het was algemeen bekend) haar man, oude Stratis, haar dochter Margarita en haar kleindochter Lenoula naar buiten te hebben gewerkt, en na de bergplaats geopend, de borg erin gelegd, de oude sok eruitgehaald en de patroonhulzen gepakt te hebben - die zij aarzelend (moest ze ze nu geven of toch maar niet, ze leken wel aan haar handen vast te plakken) aan de arme Katina ter hand had gesteld.

Haar vroegere huurster Asimina, zangeres van beroep, was haar, toen ze haar biezen pakte, nog drie maanden en negen dagen huur schuldig. En haar meubels, die ze billijkheidshalve aan haar huisbazin had moeten afstaan, had ze aan haar bikker, haar laatste minnaar, gegeven - had ze haar been maar gebroken, was ze maar... - en aan háár had ze alleen een oude, vettige talisman gegeven met daarin, zo vertelde ze heel geheimzinnig, een stukje van het Heilig Kruis... Toen het mens opgehoepeld was, had Stratína het uit nieuwsgierigheid opengemaakt en, in plaats van hout van het Heilig Kruis, wat zag ze...? Wat rafels, haren, Turkse letters die je toch niet lezen kon, toverspreuken, waardeloze rommel... Horen jullie dat?

Rillend trad baas Pavlákis binnen en vroeg om een glas rum. De jongen van het kroegje, die hem al langer kende, vroeg: ‘Heb je een stuiver?’

De man haalde op dubbelzinnige wijze zijn schouders op.

‘Schenk die rum nou maar in,’ zei hij.

Hoe moest hij aan stuivers komen? Heel mooi dat geld, heel mooi dat werken, heel mooi die wijn, heel mooi een praatje, allemaal heel mooi. Maar het allermooist was nog het nietsdoen, het *dolce far niente* van onze Italiaanse broeders. Als híj nou eens opdracht kreeg een weekindeling op te stellen, zou hij de zondag als vrije dag aanwijzen, de maandag om uit te slapen, de dinsdag om wat te kuieren, de woensdag, donderdag en vrijdag om te werken en de zaterdag om op verhaal te komen. Wie zei daar dat de Orthodoxe Grieken wel erg veel feestdagen hebben en maar weinig werkdagen? Dat zeggen degenen die nog nooit lichamelijke arbeid hebben hoeven te verrichten en alleen voor ánderen wetten kunnen maken.

Juist op dat ogenblik kwam van de overkant Dimítris, kleermaker voor Europese coupes, aanlopen om zijn ochtendglaasje te drinken. Zijn enige troost was het maken van die geregelde uitstapjes, zoals hij het noemde. Tien keer per dag legde hij voor vijf minuten het werk neer om een glas wijn te gaan drinken. Hij nam bestellingen aan van de winkels en werkte als gezel in zijn kamer. Hij trad binnen en bestelde een glas wijn. Toen zag hij Pavlos zitten.

‘En schenk baas Pavlákis ook een glaasje rum in,’ zei hij.

Als van God gezonden om de stuiverskwestie tussen klant en bediende op te lossen, kwam hij bij Pavlos zitten en begon aan het volgende gesprek, dat weliswaar op zijn eigen gedachten voortborduurde, maar op Pavlos overkwam als een pleidooi ten gunste van zijn eigen klachten.

‘Vrije dagen, feestdagen, kom daar eens om, mijn beste baas Pavlétos,’ zei hij. ‘Beetje luieren, uitslapen, ho maar. Op Sint-Nicolaas hebben wij gewerkt, op Sint-Spyrídon hebben wij gewerkt, eergister zondag hebben wij gewerkt. Nu is het zo meteen Kerstmis, en je zult zien dat we op zo'n hoogtijdag ook nog moeten werken!’

Pavlos knikte.

‘Ik wil wat zeggen, maar de woorden weet ik d'r niet percies voor, baas Dimítris,’ zei hij. ‘As je 't mij vraagt, hebben al die bazen, de heren en de hele maatschappij de zaken maar knudde geregeld. In plaats dat het werk eerlijk over de werkdagen verdeeld is, komt alles boempats in ene keer. Op feestdagen werken we ons uit de naad, en daarna verlummelen we weken en maanden achtermekaar de werkdagen.’

‘D'r is ook nog zoiets als luiheid,’ zei de jongen van het kroegje sluw-brutaal, profiterend van een ogenblik dat de kroegbaas in de

deur met iemand stond te praten en niets hoorde.

‘Ach, degelijkheid of luiheid, wat maakt het uit?’ zei Dimítris. ‘Waar het op aankomt is, dagenlang niets om handen en als er een beetje werk is alles in één keer. Baas Pavlos heeft gelijk. Los ervan of ik bijvoorbeeld een nietsnut ben, of Pavlos, of Petros, of Kostas, of Gikas. Bij mij thuis werkt moeders, ik werk, mijn zoon werkt, het meisje gaat naar de modiste. En nog komen we niet uit voor de huur van vrouw Stratína. We werken voor de huisbazin, voor de groenteboer, voor de schoenlapper, voor de koopman. Zo'n dochter moet zich kunnen opdoffen, zo'n jongen moet naar het café, kleren, feestvieren. Kom dan maar eens vooruit.’

‘En al die vochtigheid!, baas Dimítris,’ zei Pavlétos in reactie op zijn eigen gedachten. ‘Vochtig dat het er is beneden bij de looierijen, zo laag als die liggen, je werkt je kapot, rheuma, verkoudheid. Ga dan maar eens huiden looien als je wilt. Ons eigen vel is intussen gelooid, grondig gelooid...’

‘En óf het gelooid is, dat vel van jou, baas Pavlos,’ kwam de bediende er weer brutaalweg tussen, misschien met een toespeling op de taferelen die zich tussen Pavlos en zijn zwager afspeelden.

Toen kwam de waard naar binnen. Baas Dimítris stond op om weer naar zijn werk te gaan en het gesprek was ten einde.

Baas Pavlos gaf zich aan zijn fantasieën over. Vandaag was het zaterdag, overmorgen kerstavond, de volgende dag Kerstmis. Had hij maar wat geld om een kalkoen te kopen en thuis net als iedereen kerst te vieren. Hij had er nu bitter spijt van dat hij de laatste dagen niet naar de looierijen geweest was om te werken en een paar duiten te verdienen, om daarmee in alle armoede de feestdagen door te komen. ‘En vochtig dat het er is, zo laag als ze liggen, je werkt je kapot. Ga dan maar eens huiden looien! Ons eigen vel mag ook weieens gelooid.’

Hij had het volksverhaal gehoord over de luiaard die, toen ze hem naar de galg brachten, erin toestemde te blijven leven op voorwaarde dat ‘de beschuit geweekt was’. Ook kende hij het verhaal over het luilekkertehuis[1] dat door Mehmet Ali gesticht zou zijn in zijn vaderstad Kavala. Toen het daar uit de hand begon te lopen, bedacht de intendant er iets op: hij legde een stromat op de grond en beval de werklozen erop te gaan liggen. Vervolgens stak hij de mat in brand. Wie liever verbrandde dan van zijn plaats overeind te komen was een echte luiaard en mocht kosteloos zijn

pilaf eten. Wie opsprong en voor het vuur op de loop ging was geen echte luiaard en verloor zijn rechten. Rijke stinkers genoeg in Athene, met zo'n Vallianós, zo'n Avérof, zo'n Syngrós, overwoog baas Pavlos, maar dat er nou niemand hier ook eens zoiets opricht!

Baas Pavlákis lanterfantte twee dagen rond en toen was het de dag vóór kerstavond. Al die tijd was hij, met het water in de mond, van die kalkoen blijven dagdromen. Maar hoe kwam hij eraan?

Na het invallen van de duisternis waagde hij het, uit huis verjaagd als hij was, via een zijstraatje op het kroegje aan te gaan, en hij stond op het punt naar binnen te glippen. De kalkoen was niet uit zijn gedachten te branden. Als hij er een had, zou die meteen dienst kunnen doen als middel tot verzoening met zijn vrouw.

Toen hij naar het kroegje wilde afslaan om naar binnen te gaan, zag hij een winkeljongen met een mand op de schouders, met daarin zo te zien nu juist een kalkoen, wilde groente, sinaasappels en misschien ook boter en andere benodigdheden. De jongen keek naar alle kanten om zich heen en scheen naar een bepaald woonhuis op zoek te zijn. Hij wilde juist het kroegje binnengaan om te vragen, toen hij Pavlos zag, en hij klampte hem aan: ‘Zeg stadsgenoot, weet jij misschien waar hierzo het huis van meneer Thanasis Beliópoulos is?’

‘Van meneer Thanasis Be-...’

In een flits kreeg Pavlos een idee.

‘Hij heeft het nummer wel gezegd, maar dat ben ik vergeten... Nog maar kort terug moet hij hierzo zijn komen wonen, in deze straat... Het is een ouwe klant van me... Toen woonde hij verderop, in Yerani.’

‘Van meneer Thanasis Beliópoulos!’ improviseerde baas Pavlos. ‘Kijk, dit hier is zijn huis. Roep maar om vrouw Pávlena, in de kamer achter, op de begane grond... zij doet voor hem de huishouding... hoe zal ik het zeggen? Ze is familie... zij heeft het voor het zeggen... als beheerster van zijn huis... ze is een schoonzus van hem, of-eh, ik bedoel een nichtje... roep haar maar en geef haar de boodschappen.’

En terwijl hij zelf een paar stappen in de richting van de deur van de binnenplaats liep, deed hij of hij riep: ‘Vrouw Pávlena, komen, je moet de boodschappen aannemen die gestuurd worden door meneer... je heer.’

Tot zover liep alles naar wens. Baas Pavlákis wreef zich in de han-

den en voelde in zijn neus al de kietelende geur van gebraden kalkoen. En het ging hem niet eens om de kalkoen, maar zo zou hij zich met zijn vrouw kunnen verzoenen. Die nacht bracht hij in een nachtcafeetje door en de volgende ochtend ging hij naar de kerk.

De hele dag verder bleef hij eerst bij één en toen bij een ander gezelschap van oude bekenden plakken in het kroegje, dat de meeste uren openbleef met de luiken toe; met een paar hapjes en ruimschoots rondjes kwam hij de dag door.

Die avond, na het invallen van de duisternis, begaf hij zich vol goede moed, dankzij de talrijke plengoffers en de herinnering aan de kalkoen, naar de deur van zijn gezin en klopte aan. De deur zat van binnen op slot.

‘Goeienavond, vrouw Pávlena,’ riep hij vanaf de straat. ‘Nog vele jaren. En, hoe was de kalkoen? Had ik weer mooi voor mekaar, wat?’

Taal nog teken. De hele binnenplaats was in diepe rust. De kamers op de begane grond, de kippenhokken van vrouw Stratína, alles was in diepe slaap. Alleen de hond herkende baas Pavlos; hij gromde even en was weer stil.

Behalve het zielental van de drie of vier gezinnen die in de kamers waar geen zon kwam huisden, leefden daar twee geiten, twaalf kippen, vier katten, twee kalkoense hanen en een menigte duivenpaarfjes. De twee geiten lagen achter in hun kleine overdekte kooi te herkauwen, de kippen kakelden gedempt in hun hokken, de duiven hadden zich, uit angst voor de jacht die de katten 's nachts op hen openden, in hun tillen teruggetrokken. Al die kleine geluiden tezamen waren als het snurken van de slapende binnenplaats.

Op dat ogenblik klonken er stappen in het huis.

‘Hé, baas Pavlos,’ zei vrouw Stratína naderbij komend. ‘Als ik vragen mag..., wat was me dat voor fraais met die kalkoen van jou, beste kerel? Het was nog een hele toer om de zaak te sussen en de eer van het huis te redden... De man van wie de kalkoen was kwam hier om middernacht aanzetten, schreeuwde de hele buurt bij elkaar en bedreigde ons allemaal, en je vrouw, die de kalkoen immers al in stukken gesneden en in de pot gestopt had, zat in het nauw... Ze sloot zich in haar kamer op en wist zich geen raad... Je zwager zei ook: “Mooi buitenkansje was me dat...,” en je vrouw heeft de hele dag binnen gezeten, met de deur vergrendeld, uit angst dat de man van wie de kalkoen was terug zou komen met de

politie... Straks zou mijn huis ook nog in opspraak komen. Zulke geintjes moet je niet wéér uithalen, baas Pavlákis. Die schande wil ik niet over mijn huis hebben! Hoor je dat?'

Baas Pavlos vroeg timide: 'En nu dan... is mijn vrouw binnen?'

'Allemáál zitten ze binnen, deuren op slot en het licht laag gedraaid, uit angst voor die ouwe joden. Kijk maar uit dat die onverlaat van een zwager je niet weer in de smiezen krijgt...'

'Is hij ook binnen?'

'Ofwel hij is binnen, of hij kan elk ogenblik komen... Hoor ik daar zijn stem niet ergens?'

En inderdaad klonk er in de nabijheid een stem die weinig goeds voor de nachtelijke bezoeker beloofde.

'Hé, baas Pavlínos,' zei de stem, 'was ie lekker, de kalkoen?'

Wie deze woorden sprak was niet duidelijk. Misschien de buurman, baas Dimítris, maar evengoed kon het ook de geduchte zwager van baas Pavlos zijn.

'En is er voor mij geen hapje overgeschoten?' klaagde onze man desalniettemin.

'Wat moet jij met hapjes, beste baas Pavlákis?' hernam Stratína. 'Zo beroerd als de zaken ervoor staan, schei toch uit! Werken, werken! Van werken word je een kerel. Wat gebeurd is, is gebeurd, maar ga toch aan het werk, misschien dat ik al die huur dan ook nog een keer van je krijg. Hoor je dat?'

'Ja, ik hoor het.'

'Kom jij mij het geld brengen, dan offer ik, zo arm als ik ben, een kalkoen en eten we die op.'

Uit het huis klonk een schor gesmiespel en vervolgens zei een kinderstem: 'Assebief, paas Pallos, lui varreke, sechte fader. Die kakkoen hebbe we opchechete. Dieduppel vevoekte fent!'

Blijkbaar was de geduchte zwager thuis en had hij de jongen geïnstrueerd die dingen te roepen.

'Blijf hier geen ogenblik langer rondhangen, beste baas Pavlétos,' zei Stratína. 'Voor je eigen bestwil, wegwezen nu, en overmorgen aan het werk, aan het werk!'

Uit het huis klonken geluiden of iemand overeind kwam en naar de deur beende...

'Wegwezen,' herhaalde Pavlos werktuiglijk, terwijl hij de daad bij het woord voegde... 'Wegwezen en aan het werk!'

Eindnoten:

1 *De* Imaret, *een armen- en weeshuis met gaarkeuken voor 300 personen, uit 1817 (het gebouw staat er nog steeds).*

Bartleby & company (elf episoden)

Enrique Vila-Matas*

(Vertaling Jean Schalekamp)

Ik heb nooit geluk gehad met de vrouwen, berustend verdraag ik een ellendige bochel, mijn naaste verwanten zijn gestorven, ik ben een zielige eenzame man die op een schrikwekkend kantoor werkt. Voor de rest ben ik gelukkig. Vandaag meer dan ooit want ik begin - op de achtste juli 1999 - aan dit dagboek dat tegelijkertijd een schrift met voetnoten zal worden, die commentaar zullen geven op een onzichtbare tekst en waaruit, hoop ik, zal blijken hoe bekwaam ik ben als opspoorder van Bartleby's.

Vijfentwintig jaar geleden, toen ik nog erg jong was, publiceerde ik een romannetje over de onmogelijkheid van de liefde. Sindsdien heb ik, als gevolg van een trauma dat ik later nog zal uitleggen, niet meer geschreven, want ik heb daar radicaal van afgezien; ik ben een Bartleby geworden, vandaar sinds enige tijd mijn belangstelling voor die mensen.

We kennen ze allemaal, de Bartleby's, het zijn wezens in wie een diepgaande negatie van de wereld huist. Hun naam is ontleend aan de klerk Bartieby, de kantoorbediende uit een verhaal van Melville, die niemand ooit heeft zien lezen, zelfs geen krant; die zeer lang achtereen door het vale raam achter een kamerscherm naar buiten staat te kijken, naar een bakstenen muur in Wall Street; die nooit een biertje drinkt, en zelfs geen thee of koffie zoals de anderen; die nog nooit ergens heen is gegaan, want hij woont in het kantoor en brengt daar zelfs de zondagen door; die nog nooit heeft gezegd wie hij is, of waar hij vandaan komt, en evenmin of hij familie heeft op deze wereld; die, als iemand hem vraagt waar hij geboren is of hem een werkje opdraagt of hem verzoekt iets over zichzelf te vertellen, steevast antwoordt:

‘Dat doe ik liever niet.’

* *Enrique Vila-Matas, geboren in 1948 in Barcelona, schreef boeken als* La asesina ilustrada (De verlichte moordenares), Historia abreviada de la literatura portátil *(Beknopte geschiedenis van de draagbare literatuur),* Suicidios ejemplares *(Voorbeeldige zelfmoorden),* Lejos de Veracruz *(Ver van Veracruz),* El viaje vertical *(De vertikale reis),* París no se acaba nunca *(Aan Parijs komt nooit een eind) en* El mal de Montana *(De ziekte van Montana)*

Een hele tijd al speur ik het brede gamma van het Bartleby-syndroom in de literatuur na, een hele tijd al bestudeer ik die ziekte, die wijdverbreide kwaal van de eigentijdse letteren, die negatieve impuls of dat zich aangetrokken voelen tot het niets, waardoor zekere scheppers, ook al hebben ze een zeer veeleisend literair bewustzijn (of misschien wel juist daarom), nooit tot schrijven komen; ofwel een of twee boeken schrijven en het daarna opgeven; ofwel, nadat ze zonder problemen aan een werk begonnen zijn, op een dag voor altijd letterlijk verlamd raken.

Het idee de literatuur van het Nee, die van Bartleby & Company, na te speuren, ontstond afgelopen dinsdag op kantoor, toen ik meende dat de secretaresse van de baas door de telefoon iets tegen iemand zei.

‘Mijnheer Bartleby is in vergadering.’

Ik lachte in mezelf. Het is moeilijkje een Bartleby in vergadering voor te stellen, ondergedompeld, bijvoorbeeld, in de geladen atmosfeer van een raad van bestuur. Maar het is niet zo moeilijk - en dat ben ik van plan in dit dagboek of schrift met voetnoten te doen - een aardig kluitje schrijvers bijeen te brengen die door de Ziekte, door de negatieve impuls zijn aangetast.

Vanzelfsprekend verstond ik ‘Bartleby’ in plaats van de daar erg veel op lijkende achternaam van mijn baas. Maar zeker is dat die vergissing me wel erg goed van pas kwam, want daardoor ging ik onmiddellijk van start en besloot na vijfentwintig jaar zwijgen opnieuw te gaan schrijven, en wel over de verschillende diepste geheimen van enkele van de meest opzienbarende gevallen van scheppers die de brui aan het schrijven gaven.

Ik maak me dus gereed om door de doolhof van het Nee te gaan lopen, over de paden van de meest verwarrende en aantrekkelijke tendens in de eigentijdse literatuur: een tendens waarin zich de enige weg bevindt die nog voor de ware literaire schepping openstaat; een tendens die zich afvraagt wat het schrijven eigenlijk is en waar het is, en die de onmogelijkheid ervan besnuffelt en de waarheid zegt over de ernstige - maar uiterst stimulerende - staat van de literatuur in dit einde van het millennium.

Alleen uit de negatieve impuls, alleen uit de doolhof van het Nee kan de toekomstige literatuur voortkomen. Maar hoe zal die literatuur zijn? Onlangs stelde een collega van kantoor me die vraag met een zekere boosaardigheid.

‘Weet ik niet,’ zei ik. ‘Als ik het wist, zou ik hem zelf schrijven.’

Eens kijken of ik ertoe in staat ben. Ik ben ervan overtuigd dat alleen uit het naspeuren van de doolhof van het Nee de wegen kunnen voortkomen die voor de toekomstige literatuur openstaan. Eens kijken of ik in staat ben die voor te stellen. Ik zal voetnoten schrijven die commentaar geven op een onzichtbare tekst, die daarom nog niet niet-bestaand is, want het is heel goed mogelijk dat die spooktekst ten slotte in suspensie in de literatuur van het komende millennium zweeft.

4) In werkelijkheid komt het Bartleby-syndroom van heel ver. Tegenwoordig is die negatieve psychische energie of dat zich aangetrokken voelen door het niets, waardoor sommige literaire auteurs er ogenschijnlijk nooit toe komen schrijver te worden, een endemische kwaal van de eigentijdse literaturen.

Inderdaad begint onze eeuw met een paradigmatische tekst van Hofmannstahl *(Brief van Lord Chandos* is van 1902), waarin de Weense auteur vergeefs belooft nooit meer één enkele regel te schrijven. Franz Kafka houdt niet op met te zinspelen op de wezenlijke onmogelijkheid van de literaire materie, vooral in zijn *Dagboeken.*

André Gide schiep een romanfiguur die een hele roman doorloopt met de bedoeling een boek te schrijven dat hij nooit schrijft *(Paludes).* Robert Musil verheerlijkte in *De man zonder eigenschappen* de idee van een niet productieve auteur en maakte er bijna een mythe van. Monsieur Teste, het alter ego van Valéry, gaf niet alleen het schrijven op, maar gooide zelfs zijn bibliotheek uit het raam.

Wittgenstein heeft maar twee boeken gepubliceerd: het beroemde *Tractatus Logico-philosophicus* en een Oostenrijks *Wörterbuch für Volksschulen.* Bij meer dan één gelegenheid zinspeelde hij op de moeilijkheid die het voor hem betekende zijn denkbeelden uiteen te zetten. Evenals het geval van Kafka, is ook het zijne een compendium van onvoltooide teksten, schetsen en plannen voor nooit gepubliceerde boeken.

Maar we hoeven maar een blik in de literatuur van de negentiende eeuw te werpen om te begrijpen dat de onmogelijke schilderijen of boeken een bijna logische erfenis zijn van de Romantische esthetiek zelf. Francesco, een figuur in *De elixers van de duivel* van Hoffmann, slaagt er nooit in een Venus te schilderen die hij zich als volmaakt voorstelt. In *Het onbekende kunstwerk* vertelt Balzac ons van een schilder die niet verder komt dan vorm te geven aan slechts een stukje voet van een gedroomde vrouw. Flaubert heeft nooit het

project van *Garçon* voltooid, terwijl dat toch zijn hele oeuvre richting geeft. En Mallarmé bleef steken in het volkladden van honderden velletjes met handelsberekeningen, terwijl er van zijn geplande grote *Livre* weinig meer kwam.

Het moderne spektakel van al die mensen die verlamd raken tegenover de absolute dimensies die iedere schepping met zich meebrengt, komt dus van ver. Maar ook de niet-schrijvers maken paradoxaal genoeg literatuur. Zoals Marcel Bénabou in zijn *Waarom ik geen van mijn boeken geschreven heb* schrijft: ‘U moet vooral niet geloven, lezer, dat de boeken die ik niet geschreven heb louter niets zijn. Integendeel (en laat dit voor eens en voor al duidelijk zijn), ze zweven als het ware in suspensie in de universele literatuur.’

11) Het is helemaal niet zo'n drama in afzondering te leven, maar af en toe heb ik toch wel behoefte om eens met iemand te communiceren. Alleen, bij gebrek aan vrienden (als het Juan maar niet is) en andere relaties, kan ik op niemand een beroep doen en ik heb daar ook geen zin in. Maar goed, ik ben me ervan bewust dat het me, als ik dit aantekenboekje vol wil schrijven, wel van pas zou komen als ik de medewerking kreeg van andere mensen die mijn informatie over Bartleby's, over schrijvers van het Nee, wat zouden kunnen uitbreiden. Want misschien heb ik niet genoeg aan de lijst met Bardeby's die ik al heb en aan het afzoeken van de boekenplanken. Daarom waagde ik het vanmorgen een brief aan Robert Derain in Parijs te schrijven, die ik helemaal niet ken maar die de auteur is van *Éclipses littéraires,* een schitterende anthologie met verhalen van schrijvers wier gemeenschappelijke noemer is dat ze in hun leven maar één boek hebben geschreven en daarna de brui hebben gegeven aan de literatuur. Alle auteurs van dit boek van eclipsen zijn verzonnen, zoals ook de aan deze Bardeby's toegeschreven verhalen in werkelijkheid door Derain zelf zijn geschreven.

Ik heb Derain een kort briefje gestuurd waarin ik hem verzoek zo vriendelijk te zijn mee te willen werken aan het redigeren van dit schrift met voetnoten. Ik heb hem uitgelegd dat dit boek na een literaire eclips van vijfentwintig jaar mijn terugkeer naar het schrijven zal betekenen. Ik heb hem een lijst gestuurd met de al geïnventariseerde Bardeby's die ik heb en hem gevraagd me bericht te zenden over die schrijvers van het Nee die, zoals hij wel zal merken, me nog ontbreken.

Nu maar afwachten wat er gebeurt.

13) Sinds ik aan deze voetnoten zonder tekst ben begonnen, hoor ik als achtergrondgeluid iets dat Jaime Gil de Biedma eens over het niet-schrijven schreef. Zijn woorden zorgen er ongetwijfeld voor dat het labyrintachtige onderwerp van het Nee nóg ingewikkelder wordt: Misschien zou ik hier nog iets meer moeten zeggen over het niet-schrijven. Veel mensen vragen me ernaar, ikzelf vraag het me af. En het me afvragen waarom ik niet schrijf, loopt onvermijdelijk uit op weer een andere vraag die nog veel alarmerender is: waarom schreef ik eigenlijk? Per slot van rekening is lezen de normale gang van zaken. Hier volgen mijn twee meest geliefde antwoorden. Ten eerste, dat mijn poëzie - zonder dat ik het wist - bestond uit een poging om voor mezelf een identiteit te bedenken; eenmaal bedacht, en aangenomen, overkomt het me niet meer dat ik geheel en al postvatte in ieder gedicht dat ik begon te schrijven, en dat bracht me in extase. Ten tweede, dat het allemaal een vergissing was: ik dacht dat ik dichter wilde zijn, maar eigenlijk wilde ik gedicht zijn. En voor een deel, voor het ongunstigste deel, heb ik dat bereikt; evenals ieder willekeurig, redelijk goed gemaakt gedicht ontbreekt het me nu aan innerlijke vrijheid, ben ik een en al behoefte en innerlijke onderwerping aan die gekwelde tiran, die slapeloze, alles wetende en alomaanwezige Big Brother: Ik, half Calibán, half Narcissus, vrees hem vooral wanneer ik hoor hoe hij me naast een open balkon ondervraagt: ‘Wat doet een jongen uit 1950 als jij in zo'n onverschillig jaar als dit?’ *All the rest is silence.*

19) Ik ben heel vroeg opgestaan en terwijl ik het ontbijt klaarmaakte, dacht ik aan al die mensen die niet schrijven, en plotseling drong het tot me door dat in werkelijkheid meer dan 99% van de mensheid dat, in je reinste Bartleby-stijl, liever niet doet, liever niet schrijft.

36) Derain heeft me geschreven, hij heeft me echt geschreven, deze keer verzin ik het niet. Ik had helemaal niet verwacht dat hij het zou doen, maar des te beter.

Hij vraagt me om geld - je kunt wel zien dat hij geen gebrek aan humor heeft - voor al het documentatiemateriaal dat hij me voor mijn aantekeningen stuurt.

Waarde collega, schrijft hij, ik stuur u fotokopieën van enkele literaire dokumenten die u misschien wel kunnen interesseren, u

mogelijk van nut zijn voor uw aantekeningen over de kunst van de negatie.

U zult in de eerste plaats enkele zinnen aantreffen uit *Monsieur Teste* van Paul Valéry. Ik weet wel dat u met Valéry rekening houdt - onmisbaar in het onderwerp dat u behandelt -, maar misschien hebt u de zinnen die ik u stuur over het hoofd gezien, namelijk die bondig geformuleerde parel van een boek, *Monsieur Teste,* dat geheel en al op één lijn staat met, laten we zeggen, de problematiek van het Nee.

Dan is er nog een brief van John Keats waarin hij zich, onder andere, afvraagt wat er zo verbazingwekkend aan is als hij zegt van plan te zijn voor altijd op te houden met schrijven.

Ik zend u ook nog *Adieu,* voor het geval u dat kwijt bent geraakt, die korte tekst van Rimbaud waarin velen, onder wie ikzelf, zijn onomwonden afscheid van de literatuur zien.

Ook stuur ik u een essentieel fragment van *De dood van Virgilius,* een roman van Hermann Broch.

Verder nog een zinnetje van Georges Perec, dat niets te maken heeft met het onderwerp van de negatie (het niet meer willen schrijven of alles waarover u zich zorgen maakt en waarnaar u onderzoek doet), maar dat voor u, geloof ik, zoiets zou kunnen zijn als de rustpauze welke u na die loodzware Broch verkwikt.

Ten slotte zend ik u iets dat beslist niet mag ontbreken in een benadering van de kunst der negatie. *Crise de vers,* een tekst uit 1896 van Mallarmé.

Dat wordt dan duizend franc. Ik geloof dat mijn hulp die best waard is.

Geheel de uwe,

Derain

41) Het zinnetje van Georges Perec dat Derain me stuurt bij wijze van rustpauze die me na de loodzware Broch verkwikt, parodiëert Proust en is betrekkelijk geestig, ik schrijf het hier over: ‘Een hele tijd lang ging ik schriftelijk naar bed.’

61) De droefgeestigheid van het schrijven van het Nee die zich weerspiegelt in niets minder dan in de kopjes thee bij het haardvuur, in het huis van Álvaro Pombo in Madrid.

Dat kun je lezen in zijn opdracht van *De kwadratuur van de cirkel:* ‘Voor Ernesto Calabuig ter herinnering aan de duizend-en-nog-

wat A-viertjes die we zo uiterst zorgvuldig hebben volgeschreven, herschreven en in de prullenmand gegooid en die zich nu, met dat luminoze air van tevreden eeuwigheid, in die plotseling zo winterse valavond van half juni in Madrid, weerspiegelt in de kopjes thee bij het haardvuur.'

Plotseling heeft de droefgeestigheid van het schrijven van het Nee zich weerspiegeld in een van de kristallen tranen van de plafondlamp in mijn werkkamer, en mijn eigen droefgeestigheid heeft me geholpen daarin de weerspiegeling te zien van het beeld van de laatste schrijver, van de auteur met wie - want vroeg of laat moet dat toch gebeuren - het kleine mysterie van de literatuur zal verdwijnen zonder dat iemand er getuige van kan zijn. Vanzelfsprekend zal die laatste schrijver, of hij dat nu prettig vindt of niet, de schrijver van het Nee zijn. Een paar ogenblikken geleden nog meende ik hem te zien. Geleid door de ster van mijn eigen droefgeestigheid, heb ik hem in zichzelf zien verzwijgen dat woord - het laatste van alle woorden - dat samen met hem voor altijd zal sterven.

63) In alle geschiedenissen komt een figuur voor die ons, soms om ietwat onduidelijke redenen, ergert, niet zo dat we echt een hekel aan hem hebben, maar we willen wel met hem afrekenen, zonder eigenlijk goed te weten waarom.

Ik moet nu bekennen dat ik in de hele geschiedenis van het Nee maar heel weinig figuren tegenkom die me antipathie inboezemen en als ze dat al doen, dan toch in zeer geringe mate. Maar goed, als iemand me zou dwingen de naam te noemen van iemand die me af en toe, als ik iets over hem lees, in het verkeerde keelgat schiet, dan zou ik geen moment aarzelen de naam Wittgenstein te noemen. En dat allemaal door dat ene zinnetje van hem dat zo beroemd is geworden en doordat ik, vanaf het moment waarop ik deze aante-keningen begon te schrijven, weet dat ik me vroeg of laat gedwongen zal zien er iets over te zeggen.

Ik wantrouw die mensen die iedereen eensgezind als intelligent kwalificeert. En nog des te meer als, zoals in het geval van Wittgenstein, de meest geciteerde uitspraak van die zo intelligente persoon volgens mij nu juist helemaal geen intelligente uitspraak is.

'Waarover men niet kan spreken, daarover *moet men* zwijgen,' zei Wittgenstein. Het is wel duidelijk dat dit een uitspraak is die een ereplaats in de geschiedenis van het Nee verdient, maar ik vraag me af of dit niet eerder een plaats in die van de belachelijkheid

moet zijn. Want, zoals Maurice Blanchot al zei, ‘het al te beroemde voorschrift van Wittgenstein, waar al zo veel over gedramd is, wijst er inderdaad op dat je (want door het te formuleren kon hij zichzelf het zwijgen opleggen) om te kunnen zwijgen, kortom, moet praten. Maar met wat voor soort woorden?’ Als Blanchot Spaans had gekend, had hij eenvoudig kunnen zeggen dat je voor zo'n reisje niet zoveel bagage nodig hebt, ofwel over zoiets niet zo veel drukte hoeft te maken.

Aan de andere kant, heeft Wittgenstein zichzelf werkelijk het zwijgen opgelegd? Hij sprak weinig, maar hij sprak. Hij gebruikte een wel heel eigenaardige vergelijking om te zeggen dat, als op een dag iemand in een boek de ethische waarheden zou schrijven en daarbij in heldere, bewijsbare zinnen zou uitdrukken wat het goede en wat het kwade in absolute zin is, dit boek zoiets als een explosie van alle andere boeken zou veroorzaken, zodat ze in duizend stukken uiteen zouden spatten. Het lijkt alsof hij zelf een boek wilde schrijven dat alle andere zou elimineren. Mooie ambitie! Hij heeft al het precedent van de Tafelen der Wet van Mozes, waarvan de regels niet in staat bleken de grootsheid van hun boodschap mee te delen. Zoals Daniel A. Attala zegt in een artikel dat ik net gelezen heb: het afwezige boek van Wittgenstein, het boek dat hij wilde schrijven om een eind te maken aan alle andere boeken die geschreven zijn, is een onmogelijk boek, want het simpele feit dat er miljoenen boeken bestaan is al het onbetwistbare bewijs dat geen enkel daarvan de waarheid bevat. En bovendien - zeg ik nu bij mezelf - wat een verschrikking als het boek van Wittgenstein het enige boek zou zijn en wij ons nu aan zijn wet zouden moeten houden. Ik voor mij zou, als ik zou mogen kiezen, in het geval dat er maar één enkel boek zou moeten bestaan, duizend maal liever een van de boeken willen hebben die Rulfo schreef dan het boek dat, dank zij Mozes, Wittgenstein niet heeft geschreven.

66) Ik heb goed gewerkt, ik kan tevreden zijn over wat ik heb gedaan. Ik leg de pen neer, want de avond valt. Droombeelden van schemering. Mijn vrouw en mijn kinderen zitten in de kamer naast de mijne, boordevol leven. Ik ben gezond en heb genoeg geld. Mijn God wat ben ik ongelukkig!

Maar wat zeg ik toch? Ik ben niet ongelukkig, ik heb de pen niet neergelegd, ik heb geen vrouw, ik heb geen kinderen, geen kamer naast de mijne, ik heb niet genoeg geld, de avond valt niet.

71) Het lijkt wel alsof hij met Herman Melville heeft gesproken en deze hem heeft opgedragen een tekst te schrijven over hen die nee zeggen, over ‘de mensen van het Nee’.

Ik kende die tekst niet, een brief van Melville aan zijn vriend Hawthorne. En ja, die lijkt wel speciaal voor deze aantekeningen geschreven:

Het *nee* is wonderbaarlijk omdat het een leeg middelpunt is, maar altijd vruchtbaar. Een geest die met donder en bliksem *nee* zegt laat zich zelfs door de duivel niet dwingen om *ja* te zeggen. Omdat alle mensen die *ja* zeggen liegen; en wat de mensen die *nee* zeggen aangaat, nu ja, die verkeren in de gelukkige omstandigheid dat ze verstandige reizigers door Europa zijn. Ze overschrijden de grenzen van de eeuwigheid met niets meer dan een koffer, dat wil zeggen, het Ego. Terwijl daarentegen al dat gespuis dat *ja* zegt met stapels koffers op reis gaat en, de verdomde zielepoten, nooit door de poorten van de douane zal gaan.

75) De dichter uit Lima Emilio Adolfo Westphalen, die in 1911 werd geboren, bracht de Peruaanse poëzie tot ontwikkeling door deze op geniale wijze te combineren met de Spaanse poëtische traditie en zo een hermetische lyriek te scheppen in twee bundels die, in 1933 en 1935 gepubliceerd, hun lezers verbijsterden: *De vreemde eilanden* en *Afschaffing van de dood.*

Na zijn eerste aanval verkeerde hij vijfenveertig jaar lang in een volstrekt poëtisch stilzwijgen. Zoals Leonardo Valencia schreef: ‘Deze door afwezigheid voortgebrachte, vijfenveertig jaar durende stilte van nieuwe publicaties deed hem niet in vergetelheid raken, maar maakte hem juist prominent, het *omlijstte hem.’*

Aan het eind van die vijfenveertig jaren van zwijgen keerde hij geluidloos tot de poëzie terug met gedichten - zoals die van mijn vriend Pineda - van een of twee versregels. Gedurende al die vijfenveertig jaar stilzwijgen vroeg iedereen hem waarom hij was opgehouden met schrijven, dat vroegen ze hem bij de zeldzame gelegenheden dat Westphalen zich liet zien, hoewel hij zich nooit helemaal liet zien, want in het openbaar hield hij altijd zijn linkerhand voor zijn gezicht, een nerveuze hand met lange pianistenvingers, alsof het hem pijn deed in de wereld van de levenden te worden gezien. In de loop van die vijfenveertig jaar werd hem, bij de zeldzame gelegenheden dat hij in de buurt kwam, altijd weer de-

zelfde vraag gesteld, een vraag die trouwens sterk leek op de vraag die ze in Mexico aan Rulfo stelden. Altijd weer dezelfde vraag en altijd weer, gedurende die bijna een halve eeuw, terwijl hij met zijn linkerhand zijn gezicht bedekte, hetzelfde - misschien wel raadselachtige - antwoord:

‘Ik ben niet bij machte.’

Vertaalde poëzie

Drie gedichten
Anna Achmatova
(Vertaling Margriet Berg en Marja Wiebes)

Eerste terugkeer

Er ligt een zware wade op de aarde,
Het plechtig klokgelui daalt galmend neer,
En Tsarskoje Selo met zijn bedaarde
Eentonigheid bedrukt mij als weleer.
Vijf jaar verstreek. Alles is doods en ledig,
Alsof de hele wereld is vergaan,
En het paleis rust in een doodsslaap, vredig,
Een thema dat voorgoed heeft afgedaan.

1910

Первое воэвращение

На землю саван тягостный возложен,
Торжественно гудят колокола,
И снова дух смятен и потревожен
Истомной скукой Царского Села.
Пять лет прошло. Здесь всё мертво и немо,
Как будто мира наступил конец.
Как навсегда исчерпанная тема,
В смертельном сне покоится дворец.

[2]

Alles is weg: mijn kracht, de liefdesgloed.
Beland in deze stad die niet vertrouwd is,
Geniet mijn lijf niet van de zon. Het bloed
Dat in mijn aderen stroomt voelt of het koud is.

Het lachen is mijn Muze hier vergaan:
Ze zegt geen woord, zit voor zich uit te staren.
Haar hoofd met 't zwarte kransje op de haren
Vlijt ze vermoeid tegen mijn boezem aan.

't Geweten gaat steeds heftiger te keer
En blijft van mij een grote inzet vragen.
Ik antwoord, handen voor 't gezicht geslagen...
Maar heb geen tranen of excuses meer.

1916

[Russisch]

Всё отнято: и сила, и любовь.
В немилый город брошенное тело
Не радо солнцу. Чувствую, что кровь
Во мне уже совсем похолодела.

Веселой Муэы нрав не узнаю:
Она глядит и слова не проронит,
А голову в веночке темном клонит,
Изнеможенная, на грудь мою.

И только совесть с каждым днем страшней
Беснуется: великой хочет дани.
Закрыв лицо, я отвечала ей...
Но больше нет ни слез, ни оправданий.

[3]

Jij voelt je nu neerslachtig en verloren,
Van dromen, roem heb je je afgewend,
Maar toch blijf je me dierbaar als tevoren,
Hoe droever, hoe ontroerender je bent.

Je zit van vroeg tot laat je te bedrinken,
Weet het verschil niet tussen dag en nacht,
Maar ik zie droefheid in je ogen blinken,-
De drank heeft zo te zien geen rust gebracht.

Jouw hart vraagt slechts een snelle dood te vinden,
Vervloekt de traagheid van 't bestaan.
Steeds vaker dragen westelijke winden
Jouw beden en ook jouw verwijten aan.

Maar zou ik 't wagen bij jou terug te komen?
Onder het bleke vaderlandse blauw
Kan ik slechts zingen en van vroeger dromen,
Maar dromen over mij verbied ik jou.

De tijd verstrijkt, de droefheid groeit gestadig.
Hoe kan ik voor jou bidden tot mijn God?
Zo lief heb ik, je hebt het al geraden,
Zelfs jij krijgt deze liefde niet kapot.

1917

[Russisch]

А ты теперь тяжелый и унылый,
отрекшийся от славы и мечты,
На для меня непоправимо милый,
И чем темней, тем трогательней ты.

Ты пьешь вино, твои нечисты ночи,
Что наяву, не знаешь, что во сне,
Но зелены мучительные очи, -
Покоя, видно, не нашел в вине.

И сердце только скорой смерти просит,
Кляня медлительность судьбы.
Всё чаще ветер западный приносит
Твои упреки и твои мольбы.

Но разве я к тебе вернуться смею?
Под бледным небом родины моей
Я только петь и вспоминать умею,
А ты меня и вспоминать не смей.

Так дни идут, печали умножая.
Как за тебя мне господа молить?

Ты угадал: моя любовь такая,
Что даже ты не мог ее убить.

Rois fainéants*
W.H. Auden
(Vertaling Peter Verstegen)

Ze werden en public gelucht op kerkelijke hoogtijdagen:
Met schouderlang blond haar, gekamd en nieuw gevlochten,
Zo werden ze door witte ossen in een wagen rondgedragen
Voor de ogen van het volk, kinderen die de namen mochten
Voeren van fabuleuze voorvaders, Chlotar, Chilperic,
Clovis, Theodoric, Dagobert, Childeric,
Met in hun aders vorstenbloed dat rechtstreeks af moest stammen
(De feiten werden wel eens door iets passenders vervangen)
Van oude zeegoden of -monsters, want van die adel leek
't Geluk van de nu katholieke Franken nog steeds af te hangen.
Iedereen wist natuurlijk dat het theater was en dat
Er iemand anders was die werkelijk de macht bezat,

Rois Fainéants

On High Feast-Days they were given a public airing:
Their shoulder-length blond haircombed and braided,
In carts drawn by white oxen they were paraded
Before the eyes of the people, children bearing
The names of fabulous ancestors, Chlotar, Chilperic,
Clovis, Theodoric, Dagobert, Childeric,
In whose veins ran the royal blood, declared descended
In unbroken line (the facts were sometimes amended)
From sea-gods or sea-monsters of old, on which succession
The luck of the French, though now Catholic, still depended.
Everyone knew, of course, it was a staged play,
Everyone knew were the real power lay,

* *De Frankische vorst Clovis bekeerde zich aan het eind van de vijfde eeuw tot het christendom en begon Frankrijk te onderwerpen uit naam van deze godsdienst. Dit was het begin van de Merovingische dynastie die tweeëneenhalve eeuw standhield, al werd het land geregeld versnipperd door erflating. Vanaf de zevende eeuw grepen de 'hofmeiers', koninklijke rentmeesters, de feitelijke macht, terwijl de Merovingers - de 'vadsige koningen' - het lot ondergingen dat Auden in dit gedicht beschrijft. De prinsen stierven doorgaans voor ze volwassen werden en een bedreiging konden gaan vormen. In 751 werd de laatste koning onttroond door hofmeier Pepijn III, de Korte (de vader van Karel de Grote), waarmee de Karolingische dynastie begon.*

[Nederlands]

Dat de Meier van het Hof alles voor 't zeggen had,
Maar de Meiers waren maar bisschop. (Grimoald had geprobeerd
Te heersen zonder hen, maar hij werd wreed geliquideerd.)
Zo werden ze in promenade rondgevoerd van vroeg tot laat,
Terwijl de lucht van krijgshoorns galmde; zijden vaandels woeien
Fier in de wind, gejuich klonk uit de enthousiaste stammen.
Maar als er 's avonds dan aan hun excursie weer een einde kwam en
Zij werden teruggevoerd naar hun verafgelegen hoeven,
Werden ze dag en nacht bewaakt, en streng (om te verhoeden
Dat ze ontsnapten of dat vreemden iets zouden vermoeden),
Met niets te doen, hooguit hun zegel aan een oorkonde gehecht
Die ze nooit hadden leren lezen, maar altijd ruim voorzien
Van vlees en bier en meisjes, waardoor ze volgens plan een
Vroege dood stierven, de meesten amper negentien.

Ze zien als politieke martelaren, is dat niet terecht?

[Engels]

That it was the Mayor of the Palace who had the say,
But Mayors were only bishops. (Grimoald had tried
To rule without them: he soon and violently died.)
So from dawn till dusk they made their triumphal progression,
While war-horns dindled the heavens, silken banners
Flapped in the wind, and the rapt tribes shouted away.
But when darkness feil and their special outing was ended,
Off they were packed again to their secluded manors,
Closely watched day and night to prevent the danger
Of their escaping or talking too much to a stranger,
With nothing to do but affix their seals to charters
They had never been taught to read, and supplied with plenty
Of beef and beer and girls from which, as was intended,
They died young, most before they were twenty.

May we not justly call them political martyrs?

Drie gedichten
Álvaro de Campos[*]
(Vertaling August Willemsen)

Uitstel

Overmorgen, ja, overmorgen pas...
Morgen zal ik denken over overmorgen
En dan zal het kunnen; niet vandaag...
Nee, vandaag is niks gedaan; vandaag ben ik tot niets in staat.
Het vage persisteren van mijn objectieve subjectiviteit,
De slaap, bij tussenpozen, van mijn ware leven,
De vermoeidheid, bij voorbaat en oneindig,
Een vermoeidheid van werelden om een tram te nemen...
Dit soort ziel...
  Nee, overmorgen pas...
Vandaag wil ik me voorbereiden,
Ik wil me voorbereiden op morgen denken over de dag daarna...
Die is beslissend.
Ik heb mijn plannen al gemaakt; maar nee, vandaag maak ik geen plannen...
Morgen is het plannendag.
Morgen zet ik mij aan mijn bureau om de wereld te veroveren;
Maar die verover ik pas overmorgen...
Ik heb zin om te huilen,
Ik heb zin om plotseling heel hard te huilen, van binnen...
Nee, vraagt u me niet meer, dat is geheim, ik houd mijn mond.

Adiamento

Depois de amanhã, sim, só depois de amanhã...
Levarei amanhã a pensar em depois de amanhã,
E assim será possível; mas hoje não...
Não, hoje nada; hoje não posso.
A persistência confusa da minha subjectividade objectiva,
O sono da minha vida real, intercalado,
O cansaço antecipado e infinito,
Um cansaço de mundos para apanhar um eléctrico...
Esta espécie de alma...
  Só depois de amanhã...
Hoje quero preparar-me,
Quero preparar-me para pensar amanhã no dia seguinte
Ele é que é decisivo.
Tenho já o plano traçado; mas não, hoje não traço planos...
Amanhã é o dia dos planos.
Amanhã sentar-me-ei à secretária para conquistar o mundo;
Mas só conquistarei o mundo depois de amanhã...
Tenho vontade de chorar,
Tenho vontade de chorar muito de repente, de dentro...
Não, não queiram saber mais nada, é segredo, não digo.

* *Álvaro de Campos was een van de alter ego's van Fernando Pessoa (1888-1935). Onder deze naam publiceerde Pessoa gedurende de laatste twaalf jaar van zijn leven zijn meest gekwelde en wanhopige gedichten. Na c. 1930 overheerste een soort doffe berusting. Het laatste hier opgenomen gedicht dateert van drie maanden voor Pessoa's dood.*

[Nederlands]

Pas overmorgen...
Toen ik kind was vermaakte het zondagscircus mij elke week.
Vandaag vermaakt mij slechts het zondagscircus van elke week van mijn jeugd...
Overmorgen zal ik een ander mens zijn,
Mijn leven zal zichzelve meester zijn,
Al mijn ware eigenschappen van verstandig en belezen, praktisch mens
Zullen bij proclamatie worden opgetrommeld...
Maar bij een proclamatie van morgen...
Vandaag wil ik slapen, morgen stel ik die proclamatie op...
Vandaag, wat is vandaag de voorstelling die mij mijn jeugd zou prolongeren?
Zelfs om morgen de kaartjes te kopen,
Want de voorstelling is overmorgen pas...
Eerder niet...
Overmorgen zal ik de openbare pose hebben die ik morgen bestuderen zal.
Overmorgen zal ik eindelijk zijn wat ik vandaag nooit zijn kan.
Overmorgen pas...
Ik heb slaap als de kou van een zwerfhond.
Ik heb erge slaap.
Morgen zal ik je de woorden zeggen, of overmorgen...
Ja, misschien pas overmorgen...

Later...
Later, ja...
[1928]

[Portugees]

Só depois de amanhã...
Quando era criança o circo de domingo divertia-me toda a semana.
Hoje só me diverte o circo de domingo de toda a semana da minha infância...
Depois de amanhã serei outro,
A minha vida triunfar-se-á,
Todas as minhas qualidades reais de inteligente, lido e práctico
Serão convocadas por um edital...
Mas por um edital de amanhã...
Hoje quero dormir, redigirei amanhã...
Por hoje, qual é o espectáculo que me repetiria a infância?
Mesmo para eu comprar os bilhetes amanhã,
Que depois de amanhã é que está bem o espectáculo Antes, não...
Depois de amanhã terei a pose pública que amanhã estudarei.
Depois de amanhã serei fmalmente o que hoje não posso nunca ser.
Só depois de amanhã...
Tenho sono como o fno de um cão vadio.
Tenho muito sono.
Amanhã te direi as palavras, ou depois de amanhã...
Sim, talvez só depois de amanhã...

O porvir...
Sim, o porvir...
[1928]

[2]

Geen plichten hebben, geen vaste uren, geen werkelijkheden...
Een menselijke vogel zijn
Die halcyonisch zweeft boven de onverzoenlijkheid der wereld -
Zijn nachtelijk brood verdienend met het zweet van andermans aanschijn -
Treurig manusje-van-alles
In het colosseum van tranen,
En een antieke compère, iets gevulder dan Venus van Milo,
In de kortdurendheid der toevalligheden.
En een beetje zon, tenminste, voor de dromen waarin ik niet leef.

Zou het niet beter wezen
Niets te doen?
Alles langs het leven omlaag te laten rollen
Naar een schipbreuk zonder water?

[Portugees]

Não ter deveres, nem horas certas, nem realidades...
Ser uma ave humana
Que passé halciónica sobre a intransigência do mundo -
Ganhando o pão da sua noite com o suor da fronte de outros -
Faz-tudo triste
No coliseu com lágrimas,
E compère antigo, um pouco mais cheio que Vénus de Milo,
Na insubsistência dos acasos.
E um pouco de sol, ao menos, para os sonhos onde não vivo.

Não será melhor
Não fazer nada?
Deixar tudo ir de escantilhão pela vida abaixo
Para um naufrágio sem água?

[Nederlands]

Zou het niet beter wezen
Niets te plukken
In de gedroomde rozelaars,
En rustig liggen, denkend aan de ballingschap van anderen,
In de te komen lentes?

Zou het niet beter wezen
Af te zien, net als het knappen van ballonnetjes
Op volkse kermissen,
Van alles,
Ja, van alles,
Absoluut van alles?

[1934]

[Portugees]

Não será melhor
Colher coisa nenhuma
Nas roseiras sonhadas,
E jazer quieto, a pensar no exílio dos outros,
Nas primaveras por haver?

Não será melhor
Renunciar, como um rebentar de bexigas populares
Na atmosfera das feiras,
A tudo,
Sim, a tudo,
Absolutamente a tudo?

[1934]

[3]

De slaap die over mij komt,
De geestelijke slaap die fysiek over mij komt,
De universele slaap die individueel over mij komt -
Die slaap
Zal anderen de slaap van slapen lijken,
De slaap van willen slapen,
De slaap van slaap zijn.

Maar hij is meer, meer van binnen, meer van boven:
Het is de slaap van de som van alle desillusies,
Het is de slaap van de synthese van alle vertwijfelingen,
Het is de slaap van dat er wereld bij mij binnen is
Zonder dat ik daartoe in iets heb bijgedragen.

De slaap die over mij komt
Is niettemin als alle soorten slaap.
De vermoeienis heeft althans mildheid,
De neerslachtigheid heeft althans rust,
De overgave is althans het eind van elke inspanning,
Het eind is althans dat niets meer te hopen valt.

[Portugees]

O sono que desce sobre mim,
O sono mental que desce fisicamente sobre mim,
O sono umversal que desce individualmente sobre mim -
Esso sono
Parecerá aos outros o sono de dormir,
O sono da vontade de dormir,
O sono de ser sono.

Mas é mais, mais de dentro, mais de cima:
É o sono da soma de todas as desilusões,
É o sono da síntese de todas as desesperanças,
É o sono de haver mundo comigo lá dentro
Sem que eu houvesse contnbuído em nada para isso.

O sono que desce sobre mim
É contudo como todos os sonos.
O cansaço tem ao menos brandura,
O abatimento tem ao menos sossego,
A rendição é ao ménos o fim do esforço,
O fim é ao menos o já não haver que esperar.

[Nederlands]

Er is een geluid van een venster dat opengaat,
Onverschillig draai ik mijn hoofd naar links
Over de schouder die het voelt,
Ik kijk door het halfopen raam:
Het meisje van tweehoog aan de overkant
Leunt naar buiten met haar blauwe ogen naar iemand op zoek.
Naar wie?,
Vraagt mijn onverschilligheid.
En dit alles is slaap.

Mijn God, wat een slaap!...

[1935]

[Portugees]

Há um som de abnr uma janela,
Viro indiferente a cabeäa para a esquerda
Por sobre o ombro que a sente,
Olho pela janela entreaberta:
A rapariga do segundo andar de defronte
Debruça-se com os olhos azuis à procura de alguém.
De quem?,
Pergunta a minha indiferença.
E tudo isso é sono.

Meu Deus, tanto sono!...

[1935]

Ode op de indolentie
‘Zij arbeiden niet en spinnen niet.’
John Keats
(Vertaling W. Hogendoorn)

I

's Ochtends zijn drie gestalten mij verschenen,
Handen ineen, hoofd hangend, van opzij.
Zij schreden kalm achter elkander henen,
Vredig geschoeid, in witte feestkledij.
Zoals, draait men een marmeren vaas in 't rond
Opdat men ook de ommezijde ziet,
Gestalten gaan en komen, de eerste 't eerst,
Zo keerden zij weerom; en ik bevond
Hen onbekend, wat bij zo'n vaas geschiedt
Als men door Phidias' erfgoed wordt beheerst.

Ode on indolence
‘They toil not, neither do they spin’
I

One mom before me were three figures seen,
With bowed necks, and joined hands, side-faced;
And one behind the other stepp'd serene,
In placid sandals, and in white robes graced;
They pass'd, like figures on a marble urn,
When shifted round to see the other side;
They came again, as when the urn once more
Is shifted round, the first seen shades return;
And they were strange to me, as may betide
With vases, to one deep in Phidian lore.

II

Waartoe, o Schimmen, die als vreemden kwaamt,
Vermomd in heimelijk hulsel hier geraken?
Was er een stil, verholen plan beraamd
Mijn lediggang te stelen, lui te maken,
Werkloos? Rijp was de doezelige tijd;
De wolk van zalig zomers lomigzijn
Verlangzaamde mijn pols, verdoofde mij;
Vreugd droeg geen krans, geen prikkel had de pijn:
O waarom smolt ge niet, liet mij niet vrij
Van elke taak - tenzij de ledigheid?

III

Ten derden male zijn zij langsgegaan
En kort was elks gelaat mij toegewend,
Voor 't vager werd. O, nu achter hen aan
Op vleugelen! Ik had die drie herkend!
De eerste was de Liefde, een schone maagd.
En de Eerzucht, immer afgesloofd en grauw
Rondspiedend, was de tweede van die drie.
De laatste, die, hoe vaak ook aangeklaagd,
Mij des te liever is, die wilde vrouw
Herkende ik als mijn demon Poëzie.

II

How is it, Shadows! That I knew ye not?
How came ye muffled in so hush a mask?
Was it a silent deep-disguised plot
To steal away, and leave without a task
My idle days? Ripe was the drowsy hour;
The blissful cloud of summer-indolence
Benumb'd my eyes; my pulse grew less and less;
Pain had na sting, and pleasure's wreath no flower:
O, why did ye not melt, and leave my sense
Unhaunted quite of all but - nothingness?

III

A third time pass'd they by, and, passing, turn'd
Each one the face a moment whiles to me;
Then faded, and to follow them I burn'd
And ach'd for wings, because I knew the three;
The first was a fair Maid, and Love her name;
The second was Ambition, pale of cheek,

And ever watchful with fatigued eye;
The last, whom I love more, the more of blame
Is heap'd upon her, maiden most unmeek, -
I knew to be my demon Poesy.

IV

Waarachtig, ik wou vleugels toen zij gingen!
O dwaasheid! Is de Liefde ooit gewis?
En de Eerzucht, pover, kan alleen ontspringen
Als een klein hart kortstondig koortsig is.
De Poëzie - nee - kan niet zo bekoren,
Tenminste mij niet, als de middagdut
En 's avonds honingzoete ledigheid.
Geef mij een tijd zo stoorloos en beschut
Dat ik nooit weet hoe het seizoen verglijdt
Of het actief gezond verstand moet horen!

V

En nogmaals - ach, waartoe? - verschenen zij.
Mijn slaap was in een dromenwaas verwikkeld;
Mijn ziel was als een bonte bloemenwei,
Met schaduwspel en flitsend licht bespikkeld.
De ochtend grijs, toch regende het niet,
Al blonk in 't oog van Mei een zoete traan.
Het venster, open op nieuw wingerdblad,
Liet prille warmte in en 't lijsterlied.
O Schimmen, het was tijd voorgoed te gaan,
Waarbij 'k geen traan om u vergoten had.

IV

They faded, and forsooth! I wanted wings:
O folly! What is love! And where is it?
And for that poor Ambition! It springs
From a man's litde heart's short fever-fit;
For Poesy! - no, - she has not a joy, -
At least for me, - so sweet as drowsy noons,
And evenings steep'd in honied indolence;
O, for an age so shelter'd from annoy,
That I may never know how change the moons,
Or hear the voice of busy common-sense!

V

And once more came they by; - alas! wherefore?
My sleep had been embroider'd with dim dreams;
My soul had been a lawn besprinkled o'er
With flowers, and stirring shades, and baffled beams:
The morn was clouded, but no shower fell,
Tho' in her lids hung the sweet tears of May;

The open casement press'd a new-leav'd vine,
Let in the budding warmth and throstle's lay;
O Shadows! 'Twas a time to bid farewell!
Upon your skirts had fallen no tears of mine.

VI

Gij, Geesten drie, kunt nooit mijn hoofd doen rijzen
Uit dit koel, bloemrijk gras - en dus: vaarwel!
Mijn leeftocht is niet dat men mij zal prijzen,
Een troetellam in een week herdersspel!
Vervaag zacht uit mijn blik, betreed nu weer
De dromenvaas als maskerspelfiguren.
Adieu! 'k Heb voor de nacht nog tal van beelden,
Ook bleke beelden voor de lichte uren.
Verdwijn, Fantomen, uit mijn luie weelde
De wolken in - en zonder wederkeer!

VI

So, ye three Ghosts, adieu! Ye cannot raise
My head cool-bedded in the flowery grass;
For I would not be dieted with praise,
A pet-lamb in a sentimental farce!
Fade softly from my eyes, and be once more
In masque-like figures on the dreamy urn;
Farewell! I yet have visions for the night,
And for the day faint visions there is store;
Vanish, ye Phantoms! From my idle spright,
Into the clouds, and never more return!

Drie gedichten
Philip Larkin[*]
(Vertaling Peter Verstegen)

Laat dit mijn grafschrift zijn

Ze naaien je, je pa en ma,
  Al was het ook niet zo gemeend;
Ze laten je hun fouten na
  En nog een paar voor jou alleen.

Maar zij kregen hetzelfde mee
  Van zot volk in kledij van toen,
Dat streng was, maar een beetje wee,
  En dat elkaar wat aan wou doen.

De mens vererft zijn narigheid
  Die hem soms naar de lippen stijgt,
Schei er zo gauw je kan mee uit
  En zorg dat je geen kinderen krijgt.

This Be The Verse

They fuck you up, your mum and dad.
  They may not mean to, but they do.
They fill you with the faults they had
  And add some extra just for you.

But they were fucked up in their turn
  By fools in old-style hats and coats,
Who half the time were soppy-stern
  And half at one another's throats,

* *Philip Larkin (1922-85) geldt als de belangrijkste Engelse dichter sinds Auden; hij was een groot deel van zijn leven de eenzelvige, vrijgezelle bibliothecaris van de Universiteit van Hull en schreef zijn pessimistische gedichten op een toon van lakonieke zwartgalligheid. Larkin ontleende de titel* This Be The Verse *aan R.L. Stevensons gedicht* Requiem, *dat handelt over Stevensons eigen grafschrift.*

Wilde haren

Zo'n twintig jaar geleden
Verschenen er twee meisjes op mijn werk -
Een rondborstige Engelse roos
En haar bebrilde vriendin met wie ik kon praten.
In die tijd bracht een gezicht
Je meteen in alle staten en ik denk niet
Dat er iemand ooit een gezicht had als zij:
Maar met de vriendin ging ik uit,

En schreef haar in de zeven jaar daarna
Meer dan vierhonderd brieven,
Gaf haar een dure ring
Die ik uiteindelijk terugkreeg en bezocht haar
In menige domstad waar
De clerus geen weet van had. De mooie
Zag ik, denk ik, twee maal. Beide keren
Deed ze haar best om niet te lachen (dacht ik).

Wild oats

About twenty years ago
Two girls came in where I worked -
A bosomy English rose
And her friend in specs I could talk to.
Faces in those days sparked
The whole shooting-match off, and I doubt
If ever one had one like hers:
But it was the friend I took out,

And in seven years after that
Wrote over four hundred letters,
Gave a ten-guinea ring
I got back in the end, and met
At numerous cathedral cities
Unknown to the clergy. I believe
I met beaudful twice. She was trying
Both times (so I thought) not to laugh.

[Nederlands]

Het scheiden, na zo'n vijf keer
Repeteren, was een akkoordverklaring dat ik
Te egoïstisch was en in mijzelf gekeerd
En te snel verveeld om lief te kunnen hebben.
Dat had ik tenminste geleerd.
Nog heb ik in mijn portefeuille twee foto's
Van de rondborstige roos met bonthandschoenen aan.
Ongeluksbodes misschien.

[Engels]

Parting, after about five
Rehearsals, was an agreement
That I was too selfish, withdrawn,
And easily bored to love.
Well, useful to get that learnt.
In my wallet are still two snaps
Of bosomy rose with fur gloves on.
Unlucky charms, perhaps.

De literaire wereld
I

‘Tenslotte, nadat ik vijf maanden van mijn leven niets had kunnenschrijven dat mij bevredigde, maanden waarvoor geen macht ter wereld mij schadeloos zal stellen...’

Mijn waarde Kafka,
Als je dat geen vijf maanden hebt gehad, maar vijf jaar,
Vijf jaar dat een onweerstaanbare kracht op iets
  Onwrikbaars stuit in je buik,
Dan weet je wat depressie is.

The Literary World
I

‘Finally, after five month of my life during which I could write nothing that would have satisfied me, and for which no power will compensate me...’

My dear Kafka,
When you've had five years of it, not five months,
Five years of an irresistible force meeting an
  Immoveable object right in your belly,
Then you'll know about depression.

II

De vrouw van Alfred Tennyson
Beantwoordde
  bedelbrieven
  fanbrieven
  scheldbrieven
  brieven met vragen
  brieven over zaken
  en uitgeversbrieven.
Daarbij
  zag ze toe op zijn kleren
  zorgde voor zijn eten en drinken
  ontving de bezoekers
  beschermde hem tegen roddel en kritiek
En tenslotte
  (nog afgezien van het huishouden)
  voedde ze de kinderen op en gaf ze les.

Terwijl dit alles plaatshad
Zat de heer Alfred Tennyson als een dreumes
Op zijn poëtische potje.

II

Mrs Alfred Tennyson
Answered
  begging letters
  admiring letters
  insulting letters
  enquiring letters
  business letters
  and publishers' letters.
She also
  looked after his clothes
  saw to his food and drink
  entertained visitors
  protected him from gossip and criticism
And finally
  (apart from running the household)
  brought up and educated the children.

While all this was going on
Mister Alfred Tennyson sat like a baby
Doing his poetic business

De verveelde
Andreas Laskarátos[*]
(Vertaling Hero Hokwerda)

Hoefde ik mij maar niet meer uit te kleden
wanneer ik 's avonds uit de kleren moet;
hoefde ik mij maar niet meer aan te kleden
wanneer ik 's ochtends in de kleren moet.
Verveeld ben ik bij alle bezigheden,
uitrusten is voor mij het grootste goed.
Ja, nooit of nimmer voel ik mij tevreden,
niets wat nog mijn verveling ooit verzoet.
Wat is het dat ik wil? Wat zijn mijn wensen?
Verandering van plaats, van heel mijn deel.
Mijzelfben ik tot last en andre mensen.
Alles verveelt mij of is mij te veel.
Verandren? Best, maar niet weer meer van 't zelfde;
'k ben oud en smacht naar de Elyzeese velden.

Ο βαρεμένο□

Ήθελα να ευρισκόμουνα 'γδυμένος,
Κάθε βράδι όταν πηαίνω να γδυθώ.
Ήθελα να ευρισκόμουνα ενδυμένος,
Κάθε αυγή, όταν θέλω να ενδυθώ.
Σ' όλα τα πράμματα είμαι βαρεμένος.
Ανάπαψη είν' εκείνο που ποθώ.
Μα δεν είμαι ποτέ ευχαρισπημένος,
Κι όπως και αν κάμω, θε να βαρεθώ.
Τείναι που θέλω, Τείνει που γυρεύω;
Θέλω ν' αλλάξω πράμματα και τόπο.
Αγκονσεύομαι, κι άλλους αγκουσεύω.
Και σ' όλα 'βρίσκω βάρεμα και κόπο.
Ν' αλλάξω· μα όχι γι' άλλα παραπλήσια,
Γέροντας είμαι, και ποθώ τα Ηλύσια.

* *Andreas Laskarátos (1811-1901): geboren en gestorven in Lixouri, op het Ionische eiland Kefaloniá; studie in Korfoe, Parijs en Pisa, verder alleen twee verblijven in Londen. Als dichter en prozaschrijver in de eerste plaats satiricus, vaak tegen (bij)geloof en kerk gericht, wat hem een ex-communicatie opleverde. 'De verveelde' is postuum gepubliceerd (hier vertaald uit de verzameld-werkeditie door A. Papayeoryíou uit 1959).*

Twee gedichten
Eduard Mörike[*]
(Vertaling Victor Bulthuis)

Langs de bosrand

Hier langs de bosrand lig ik halve dagen
in 't gras, de koekoeksroep slechts in mijn oren;
hij lijkt het dal tot sluimer te bekoren
met zijn harmonieus en vredig klagen.

Dit doet mij goed; de ergste van mijn plagen,
het mensenvolk dat ik moet toebehoren,
is nu niet meer in staat mij te verstoren:
hier hoefik niemand anders te behagen.

En mochten al die brave burgers vinden
dat dichters enkel maar wat lanterfanten,
uiteindelijk zouden zij mij benijden.

Want zie, de strengen van 't sonnet verbinden
zich, als ging het vanzelf, onder mijn handen,
terwijl mijn ogen langs de verte glijden.

Am Walde

Am Waldsaum kann ich lange Nachmittage
Dem Kuckuck horchend, in dem Grase liegen;
Er scheint das Tal gemächlich einzuwiegen
Im friedevollen Gleichklang seiner Klage.

Da ist mir wohl, und meine schlimmste Plage,
Den Fratzen der Gesellschaft mich zu fügen,
Hier wird sie mich doch endlich nicht bekriegen,
Wo ich auf eigne Weise mich behage.

Und wenn die feinen Leute nur erst dächten,
Wie schön Poeten ihre Zeit verschwenden,
Sie würden mich zuletzt noch gar beneiden.

Denn des Sonetts gedrängte Kränze flechten
Sich wie von selber unter meinen Händen,
Indes die Augen in der Ferne weiden.

* *Zie over Mörike ook Essay.*

In de lente

't Is lente, ik lig op de heuvel:
de wolk wordt mij tot vleugel,
een vogel vliegt voor mij uit.
Al-enige liefde, ach zeg mij toch gauw
waar jij verblijft, dan blijf ik bij jou!
Doch jij en de winden hebben geen huis.

De zonnebloem gelijk staat mijn gemoed nu open,
verlangend,
bezwangerd
door liefde en hopen.
Lente, wat is 't dat je wilt?
Wanneer word ik gestild?

Im Frühling

Hier lieg ich auf dem Frühlingshügel:
Die Wolke wird mein Flügel,
Ein Vogel fliegt mir voraus.
Ach, sag' mir, all-einzige Liebe,
Wo du bleibst, daß; ich bei dir bliebe!
Doch du und die Lüfte, ihr habt kein Haus.

Der Sonnenblume gleich steht mein Gemüte offen,
Sehnend,
Sich dehnend
In Lieben und Hoffen.
Frühling, was bist du gewillt?
Wann werd' ich gestillt?

[Nederlands]

Wolk en rivier, zie ik, bewegen zich;
de gouden kus van 't zonnelicht
dringt diep tot in mijn bloed nu door;
mijn ogen, wonderlijk beneveld, doen
alsof zij slapen, het oor
slechts luistert nog naar het bijengezoem.

Mijn denken zwenkt van hier naar daar
en ik verlang, maar weet niet goed waarnaar:
half is het vreugd, halfis het klagen;
mijn hart, mag ik je vragen:
wat weef je voor herinnering
tussen de twijgen in groengouden schemering?
- vervlogen, onnoembare dagen!

[Duits]

Die Wolke seh ich wandeln und den Fluß;,
Es dringt der Sonne goldner Kuß;
Mir tief

bis ins Geblüt hinein;
Die Augen, wunderbar berauschet,
Tun, als schliefen sie ein,
Nur noch das Ohr dem Ton der Biene lauschet.

Ich denke dies und denke das,
Ich sehne mich, und weiß; nicht recht nach was:
Halb ist es Lust, halb ist es Klage;
Mein Herz, o sage,
Was webst du für Erinnerung
In golden gruner Zweige Dämmerung?
- Alte unnennbare Tage!

Lied op de arbeid
Nikolaj Nekrasov[*]
(Vertaling Kees Jiskoot)

Wie graag een domoor worden wil
  Zij deze raad gegeven:
Maak van de arbeid een paskwil,
  Begin met lui te leven.

Hoewel gigant van kindsbeen af,
  Met hersenen van klasse,
Zal hij naast uitgesproken laf
  Ten slotte week als was zijn.

Voor wie des daags geen taak vervult
  Is vrij-zijn geen beloning.
De dar wordt door de bij geduld
  Bij overvloed aan honing.

Maar als bij nooddruft in het land
  Een tijd aanbreekt van vasten,
Dan zul jij, luie lanterfant,
  Elkeen tot dubbele last zijn.

Песня о труде

(Из лирической комедии ‘Медвежья охота)

Кто хочет делаться глупцом,
  Тому мы предлагаем:
Пускай пренебрежет трудом
  И жить начнет лентяем.

Коть Геркулесом будь рожден
  И умственным атлетом,
Всё ж будет слаб, как тряпка, он
  И жалкий трус при этом.

Нет в жизни праздника тому,
  Кто не трудúтся в Будень.
Пока есть лишний мед в дому,
  Терпим пчелами трутень;

Когда ж оБщественной нужды
  Придет крутое время,
Лентяй, не годный никуды!
  Ты всем двойное бремя.

* *Nikolaj Aleksandrovitsj Nekrasov leefde van 1821 tot 1877 en schreef gedichten en literaire kritieken. Van 1847 tot 1866 was hij uitgever en hoofdredacteur van* Sovremennik, *het invloedrijke orgaan van de revolutionair-democratische beweging. Het hier vertaalde gedicht is afkomstig uit zijn lyrische komedie* De berenjacht.

[Nederlands]

Als nummer één te biecht bij God,
  Zo pest en pokken dreigen,
Werp jij de deuren in het slot;
  Toch zal de dood jou krijgen!

Degeen die enkel oog heeft voor
  Het eelt dat komt van werken
Is stom en heeft volstrekt niets door!
  Wie leegloopt lijdt veel erger.

En treedt verval van krachten in,
  Verzeld van sombere buien,
Geen zwerfhond huilt neerslachtiger,
  Geloof me, dan die luie!

Dus niet gedroomd van roem en eer,
  Noch om de centen geven!
Werk naar vermogen en begeer
  Er vreugd aan te beleven,

Opdat gij, mens, de geest ooit geeft
  Al wérkend - niet: slabakkend;
Zoals mijn oude hond, gesneefd
  In 't moer, een snip oppakkend!

[Russisch]

Когда придут зараза, мор,
  Ты первый кайся Богу,
Запрешь ворота на запор,
  Но смерть найдет дорогу!..

Кому бросаются в глаза
  В труде одни мозоли,
Тот глуп, не смысдит ни аза!
  Страдает праздность боле.

Когда придет упадок сип,
  Хандра проступит злая -
Верь, ни единый пес не выл
  Тоскливее лентяя!

Итак, о славе не мечтай,
  Не будь на деньги падок,
Трудись по силам и желай,
  Чтоб труд был вечно сладок,

Чтоб испустить последний вздох
  Не в праздности,- в работе,
Как старый пес мой, что издох
  Над гартеном в болоте!..

Spleen
Fernando Pinto do Amaral[*]
(Vertaling August Willemsen)

Hoe de wereld beweegt. Hoe nutteloos
het was naar dat huis terug te gaan
en een gedicht te schrijven. Zonder jou
is herinnering geen herinnering. Zo armzalig,
dit licht van september op de bodem van de
zee.

Soms dient ons eigen lichaam
nergens toe, een stad gewend
aan leven en aan dood, de onze en die
van anderen. Vrijblijvend
waren altijd wonderen, de schoonste
geheimen diep in ons.

Spleen

Como se move o mundo. Como foi
inútil regressar àquela casa
e escrever um poema. Sem ti
a memória não é a memória. Tão pobre,
a luz de setembro no fundo do
mar.

Às vezes não serve de nada
o próprio corpo, uma cidade habituada
à vida e à morte, as nossas e as dos
outros. Fortuitos
foram sempre os milagres, os mais belos
segredos que guardámos.

* *Fernando Pinto do Amaral (Lissabon, 1960) is een vooraanstaand Portugees dichter en criticus, die in 1990 debuteerde met de bundel* Acedia*(!). Hij doceert literatuur aan de Universiteit van Lissabon en oogstte veel lof voor zijn vertalingen van Baudelaires* Les Fleurs du Mal *en Verlaines* Poèmes Saturniens. *Het vertaalde gedicht is uit bovengenoemde bundel.*

[Nederlands]

Men zou van niemand moeten houden
en vertrouwen op de tijd, naar liedjes luisterend
die lichamen als dat van jou nog steeds
lijken te dansen. Een ogenblik
geloofde ik in redding, in alles wat
jij zei.

Want dan misschien gingen de lichten aan
voor ons alleen, en kwam iemand
een gin drinken met ons of zomaar
met ons praten. Dan begrepen wij
hoe goden sterven en geboren worden,
dat vreemde fenomeen van ijs
dat in de glazen smelt, een hoop
tot in de vroege ochtend. Ik heb nooit begrepen
wie je was - muziek slechts
zou mij trouw zijn. Waartoe,
na zoveel pijn, het zoeken naar een naam
opnieuw beginnen, een ander leven
leven?

Hoe de wereld beweegt. Hoe vals
de avondschemer is, dat web
van tranen. Tevergeefs
stijgt de treurige rook op van een sigaret,
verlangen naar onmogelijke dingen.

[Portugees]

Era preciso não amar ninguém
e confiar no tempo, entre canções
que corpos como o teu ainda parecem
dançar. Por um instante
acreditei na salvação, em tudo o que
dizias

Talvez então as luzes se acendessem
apenas para nós, e alguém viesse
beber connosco um gin, falar-nos por
acaso. Entenderíamos
como nascem e morrem os deuses,
esse estranho fenómeno do gelo

derretendo nos copos, uma esperança
até de madrugada. Nunca soube
quem eras - só a müsica
me seria nel. Para quê
depois de tanta dor, recomeçar
à procura de um nome, viver outra
vida?

Como se move o mundo. Como é falsa
a penumbra da noite, essa teia
de lágrimas. Em vão
sobe o fumo infeliz de um cigarro,
a saudade das coisas impossíveis.

Elegie
Aleksander Poesjkin
(Vertaling Margriet Berg en Marja Wiebes)

Mijn wensen heb ik opgegeven,
Mijn dromen zijn reeds lang voorbij;
Alleen het lijden is gebleven:
Vrucht van de leegte diep in mij.

Het wrede lot heeft met zijn vlagen
De bloemen in mijn krans verdord;
Ik ben alleen, terneergeslagen,
En wacht of dit mijn einde wordt.

Zo, in de winterkou bevroren,
Wanneer het stormgeraas begint,
Trilt aan een kale tak, verloren,
Een laatste blaadje in de wind.

1821

Элегия

Я пережил свои желанья,
Я разлюбил свои мечты;
Остались мне одни страданья,
Плоды сердечной пустоты.

Под бурями судьбы жестокой
Увял цветущий мой венец -
Живу печальный, одинокой,
И жду: придет ли мой конец?

Так, поздним хладом пораженный,
Как бури слышен зимний свист,
Один - на ветке обнаженной
Трепещет запоздалый лист!..

O lieveling, sta op
Pierre de Ronsard[*]
(Vertaling Jan Kal)

O lieveling, sta op, mijn jonge luie grietje:
Reeds zingt de leeuwerik, die in de hemel troont,
Terwijl de nachtegaal, die in de meidoorn woont,
Zijn trillers horen laat, een droevig liefdesliedje.

Sta op! We gaan door 't gras, met parels op elk sprietje,
Net als de rozenstruik, met botteltjes bekroond,
En ook de anjelier, zo stralend fris verschoond
Gisterenavond nog door jou: hoe zorgzaam giet je.

Toen jij naar bed toe ging, bezwoeren mij je ogen
Dat jij vandaag vóór mij je opstaan had geregeld;
Maar ochtendsluimering, die meisjes zo graag mogen,

Houdt nog met zoete slaapje ogen dicht verzegeld.
Hier! Hier! Dat ik ze kus, en ook je mooie borst
Wel honderd keer. Begrijp: 's ochtends geen tijd vermorst.

Mignonne, levez-vous

Mignonne, levez-vous ma jeune paresseuse:
Ja la gaye alouette au ciel a fredonné,
Et ja le rossignol doucement jargonné,
Dessus l'espine assis, sa complainte amoureuse.

Sus! Debout! Allons voir l'herbelette perleuse
Et vostre beau rosier de boutons couronné,
Et vos oeillets mignons ausquels aviez donné,
Hier au soir, de l'eau d'une main si songneuse.

Harsoir en vous couchant vous jurastes vos yeux
D'estre plus-tost que moy ce matin esveillée;
Mais le dormir de l'Aube, aux filles gracieux,

Vous tient d'un doux sommeil encor les yeux sillée.
C,a! C,a! Que je les baise et vostre beau tetin
Cent fois, pour vous apprendre à vous lever matin.

* Uit: *Amours diverses* (1555)

Uit: De Elfenkoningin (I/iv/18-20)*
Edmund Spenser
(Vertaling Peter Verstegen)

Zes beesten voor de koets, een bonte stoet,
Waarop haar wijze Raad van Zes mocht rijden;
Ze waren afgericht om zich zo goed
Hun aard het toeliet aan vervoer te wijden.
Vooraan, op 't dier dat heel de rest moest leiden,
Reed *Ledigheid,* die voedingsbron van 't kwaad;
Een slome ezel koos hij te berijden,
Gekleed in smalle kap en zwart gewaad,
Als vrome Monnik die de mis bedienen gaat.

[Engels]

But this was drawne of six unequall beasts,
On which her six sage Counsellours did ryde,
Taught to obay their bestiall beheasts,
With like conditions to their kinds applyde:
Of which the first, that all the rest did guyde,
Was sluggish *Idknesse* the nourseof sin;
Upon a slouthfull Asse he chose to ryde,
Arayd in habit blacke, and amis thin,
Like to an holy Monck, the service to begin.

* *Zoals in de vorige hoofdzonde-nummers is hier een fragment opgenomen uit Spenser's* The Faerie Queen. *Spenser koos niet voor de naam* Sloth; *bij hem heet de zonde* Idlenesse, *Ledigheid, een der raadslieden die, gezeten op een ezel, samen met zijn trawanten (Gulzigheid op een zwijn, Wellust op een bok, Hebzucht op een kameel, Afgunst op een wolf en Toorn op een leeuw) de kar trekken met Lucifera, personificatie van de Hoogmoed. Opvallend is dat Spenser van de Ledigheid een soort gevallen priester maakt.*

[Nederlands]

Zijn sleets brevier hield hij nog in de hand,
Maar daar devotie hem geen vreugde bood,
Las hij alleen de letters op de band,
Als hij niet sliep - in slaap was hij halfdood;
Zijn zwaar hoofd hief hij amper uit zijn schoot
Om eens te zien of 't nacht was dan wel dag;
De koets had 't moeilijk met zo'n reisgenoot
Als voerman, die de richting niet meer zag
En niet wist of de weg achter of voor hem lag.

Van alle zorg wilde hij verre zijn
En jacht meed hij niet minder dan 't gevecht,
Want alle bezigheid was hem venijn;
Hij peinsde liever, maar het dient gezegd:
Zijn wakend leven was liederlijk slecht,
En hij liep kwade kwalen op daarmede;
Zijn zwarte daden maakten hem tot knecht
Van koorts en beving over al zijn leden:
Zo kwam, 't gezelschap leidend, *Ledigheid* gereden.

[Engels]

And in his hand his Portesse still he bare,
That much was worne, but therein little red,
For of devotion he had little care,
Stille drownd in sleepe, and most of his days ded;
Scarse could he once uphold his heavie hed,
To looken, whether it were night or day:
May seeme the wayne was very evill led,
When such an one had guiding of the way,
That knew not, whether right he went, or else astray.

From worldly cares himselfe he did esloyne,
And gready shunned manly exercise,
From every worke he challenged essoyne,
For contemplation sake: yet otherwise,
His life he led in lawlesse riotise;
By which he grew to grievous malady;
For in his lusüesse limbs through evill guise
A shaking fever raignd continually:
Such one was *Idlenesse,* first of this company.

Gedicht
Aleksej Konstantinovitsj Tolstoj (Vertaling Kees Jiskoot)*

Ik dutte in, het hoofd gebogen,
Vond niets meer van mijn oude kracht;
Blaas, Heer, de vaak toch uit mijn ogen,
Bestorm mijn ziel uit alle macht.

Rol boven mij, als reprimande,
Uw donder voort, Uw luid verwijt,
En wil de roest der rust afbranden.
Veeg 't stof weg van mijn vadsigheid.

Dan spring ik op - U immers schraagt me -
En breng op het mij striemend woord,
Zoals een steen door hamerslagen,
In mij verscholen vonken voort!

[Russisch]

Я задремал, главу понуря,
И прежних сил не узнаю;
Дохни, Господь, живящей бурей
На душу сонную мою.

Как глас упрека, надо мною
Свой гром призывный прокати,
И выжги ржавчину покоя,
И прах бездействия смети.

Да вспряну я, тобой подъятый,
И, вняв карающим словам,
Как камень от удара млата,
Огонь таившийся издам!

1858

* *Aleksej Konstantinovitsj Tolstoj (1817-1875) werd geboren in Sint-Petersburg en debuteerde in 1841 met de novelle* De vampier. *Hij schreef poëzie en historische romans. Veel van zijn lyrische gedichten zijn op muziek gezet door Tsjaikovski en Rimski-Korssakov.*

[De Tweede Ronde 2004, nummer 2]

Voorwoord

Een geruchtmakende literaire affaire is onlangs vrijwel ongemerkt aan Nederland voorbijgegaan. Nabokov zou plagiaat hebben gepleegd! Er was een Duits verhaal uit 1916 opgedoken, van de obscure auteur Heinz von Lichberg, waarin een sensuele Spaanse nimfijn figureert met de naam Lolita, tevens de titel van het verhaal. In *Vertaald proza* brengen wij deze ultraromantische exercitie in vertaling, zodat de lezer zelf kan oordelen; daarnaast een eigentijds verhaal van Adam Thorpe en een nooit eerder vertaald verhaal van Anton Tsjechov, wiens dood in 1904 dit jaar wordt herdacht. In *Essay* relativeert Klaus Siegel de plagiaatkwestie, terwijl Henk Romijn Meijer de relatie tussen fictie en werkelijkheid in eigen en andermans werk onder de loep neemt.

In *Vertaalde poëzie* gedichten uit de Renaissance van Camöes, Gongora, Lope de Vega, Ronsard en Quevedo; de negentiende eeuw wordt vertegenwoordigd door Byron, Eminescu, Keats, Nietzsche, Poesjkin en Oscar Wilde, de twintigste door Jesenin, Kästner, Nikiforos Vrettakos en Robert Walser, de eenentwintigste door Hans Magnus Enzensberger en Velibor Vidakovíc uit Servië. Voor het heden kan de lezer verder terecht bij de Nederlandse afdelingen. In *Nederlands proza* twee verhalen van vaste medewerkers Noud Bles en Lambert Lambertz, naast twee veelbelovende debuten van Willem du Gardijn en van Kristina Goikoetxea, wier verslag over een bezoek aan Curaçao veeleer werkelijkheid dan fictie is.

In Nederlandse poëzie werk van zestien dichters. Graag signaleren we nestor Max Nord, Jan Eijkelboom, Erik Coenen (wiens ‘Antropiade’ pas volgend jaar wordt hervat) en debutant Menno van der Beek. Elf luchtiger dichters tekenen voor *Light Verse,* merendeels oude rotten maar ook twee nieuwelingen, Kristiaan Laps en Paul Romeny; hartelijk verwelkomen we de wederkeer van Simon Knepper. Al met al, zoals elke zomer, een rijke literaire ratatouille voor de ware liefhebber.

Redactie

Nederlands proza

Het korte avontuur van het leven en de dood
Noud Bles

‘Hoe meer ik over het leven weet, hoe minder ik ervan begrijp,’ mompelde ik en het meisje met het rode haar dat op de barkruk zat, keerde zich om. Alles aan haar was rood en rond en levend, in haar hand een groot glas rode wijn, haar rode lippen bewogen. ‘Interessant,’ zei ze.

‘Waarom interessant?’ Als wetenschapper had ik de waaromvraag altijd bij de hand.

‘Omdat ik het met jou eens ben,’ antwoordde ze. ‘Ik heb in mijn leven alles gezien en alles al meegemaakt. Dan blijft er niets te raden over.’

‘Er blijft altijd te raden over,’ wierp ik tegen. ‘Elk antwoord roept nieuwe vragen op. Elke nieuwe vraag kun je gaan onderzoeken. Dat geldt zeker voor vragen over het leven. Ik wed dat je nog nooit in een levenslaboratorium bent geweest.’

‘Klopt,’ gaf ze toe, ‘in een levenslaboratorium ben ik nog nooit geweest.’

‘Ik geef je die kans,’ bood ik aan, ‘nu meteen als je wilt.’

Even later liepen we door de straten waar de winterduisternis zich klaarmaakte om vroeg in te vallen.

‘Weet je,’ zei ik, ‘ik ben onderzoeker, aan de universiteit.’

‘In welke wetenschap?’ Die vraag bewees dat ze niet van de straat was.

‘In de moleculaire levenswetenschap.’

‘Klonen,’ giste ze, terwijl ze stevig naast me voortstapte, ‘genetische manipulatie en dat spul.’

‘Mijn specialiteit is voortplanting. Op moleculair niveau,’ voegde ik eraan toe.

Ze knikte.

*

Aan de buitenkant oogt ons laboratorium niet spectaculair. Toch doen over het onderzoek op de zeven verdiepingen de wildste verhalen in de stad de ronde. Wanneer één procent ervan op waar-

heid berustte, zou ik me er geen moment vervelen. Maar het onderzoek naar de moleculen van het leven is dodelijk saai en daarom schuimde ik in mijn vrije tijd de straten af en zocht in café's naar iemand zoals zij.

Voor we het gebouw binnengingen, vroeg ze me mijn mobiele telefoonnummer dat ze in haar gsmmetje opsloeg. ‘Uit veiligheid,’ zei ze.

‘Krijg ik dan ook jouw nummer?’ ‘Beter van niet,’ hield ze af.

Ik wilde haar de experimenten op de zevende verdieping laten zien en mijn collectie ingevroren zaadcellen tonen. Ik heb het zaad van bijna alle diersoorten op aarde. En daarna, schatte ik, werd het tijd voor de inwendige mens. In het keukentje van ons lab staat een magnetron, en een fles wijn kon ik ook tevoorschijn toveren. Vervolgens, hoopte ik, kon ik mijn onderzoek verleggen naar de levensfuncties die zo mooi combineren met de goed gevulde maag. Maar, zover waren wij niet. We stonden op de drempel van ons gebouw en zij wees verschrikt naar het bordje *Mortuarium.* Ik was gewend aan de rouwkapel op de begane grond. De dood en het leven zijn bij ons nauw met elkaar verbonden. In een flits besefte ik haar aarzeling. Bovendien zag ik in zijn hoog geplaatste loge de portier van de rouwkapel; de man had ons nog niet opgemerkt.

‘Bukken,’ siste ik en ze bukte zich. In het gedempte licht van de hal schoven wij onderlangs het hoge raam, zij voorop. Haar rode haar gloeide boven haar lichte mantel, ze leek een lucifer van dichtbij. In mijn hoofd waren wij een stuk verder, op mijn onderzoekafdeling waar de ultra-kleine dingen het verschil maakten. Daar ging ik grote verhalen vertellen, tegen haar die alles al had meegemaakt.

Te laat. Ze richtte zich te vroeg op en trok de aandacht van de portier.

‘Wat komt u doen?’ kraakte zijn stem door het luidsprekertje.

‘Afscheid nemen van je overleden oma,’ siste ik door mijn knieën zakkend.

‘Afscheid nemen van mijn oma,’ herhaalde ze.

‘Die overleden is,’ siste ik.

‘Die overleden is,’ zei ze braaf.

‘Rechtdoor. Bij de deur op het knopje drukken. U wordt opgehaald.’

Ik zag haar gaan, in de donkere gang doofde haar vuurrode

haar. De portier keek haar na en ik glipte door de deur naar de hal van de lift. In de kleine ruimte die geen ramen bezat, hoorde ik het kloppen van mijn hart. Wat nu? Naar beneden kon ik, naar het magazijn en naar boven, naar de laboratoriumverdiepingen. Ik probeerde me voor te stellen waar zij zich nu bevond. Niet in een alledaagse omgeving, maar, gokte ik, als je overal bent geweest, heb je ook wel eens een mortuarium bezocht.

In mijn binnenzak piepte de telefoon. Ik schrok.

‘Hoi. Jij raadt niet waar ik nu ben.’

‘Nee, maar ik wil het dolgraag weten.’

‘Ik ben niet meer waar ik was.’

‘Waar ben je dan?’

‘Dat weet ik niet.’

‘Dat weet jij wel. Jij bent iemand die heel goed weet waar je bent.’

‘Toch niet. Ik kan het niet weten.’ Ze giechelde.

‘Ik kan je niet volgen. Als je zegt waar je bent, kom ik meteen naar je toe.’

‘Mijn moeilijkheid is niet waar, maar wat ik ben.’

‘En, wát ben je dan?’

‘Ik ben dood.’

‘Maak dat de kat wijs.’

‘Het ís zo. Ik stond voor het mortuarium en eer ik op de bel kon drukken, zwaaide de deur open. Kan mij wat schelen, dacht ik en ik liep naar binnen. Eerst kwam ik in een halletje met zitjes en planten, enkele kamers waren open, dus ik ging verder. In een ervan zag ik een prachtige doodskist. Ik wist niet dat er zulke mooie kisten bestonden. Ik zei tegen mezelf: Alles heb je meegemaakt, maar dit nog niet, en ik klim er in.’

‘Jij klimt er in.’

‘Ja. Een beetje wiebelig, maar het ging. Mooi op maat, een heerlijk zacht bedje en grandioos bekleed aan de binnenkant, niets dan pure zijde. En het ruikt zalig, naar hout en een vleugje parfum.’

‘Lig je er nog steeds?’

‘Ja. In het donker. Gelukkig heb ik mijn mobieltje en jouw nummer. Ik kan jou bellen.’

‘Maar weet je absoluut niet waar je bent?’

‘Nee. Ik lag net lekker in die kist en stelde me voor hoe het zou zijn om in zo'n kist te liggen. Plotseling hoorde ik stemmen. Ik dacht, ik houd me stil. Zo stil als een lijk.’

‘Idioot.’

‘Dat dacht ik niet. Weet je dat je alles kunt, wanneer je in een lastige situatie je helemaal afzondert?’

‘Je nog meer afzonderen dan nu, kun je niet.’

‘Precies. Ik hield mijn ogen stijf dicht. En wat gebeurde er?’

‘Het is niet waar,’ riep ik.

‘Jawel. Ze gooiden de deksel erop.’

Ze kirde. Door de telefoon klonk het gedempt. Zij houdt me niet voor de gek, dacht ik.

‘Voor ik het wist, was de deksel vastgeschroefd. Ze pakten de kist op, ik rolde bijna om. Maar ik zette me schrap met armen en benen.’

Ik zag alles voor me. ‘Ze zetten de kist op de brancard en reden je weg.’

‘Alweer goed. Ze reden me een stukje. Waarheen?’

‘Naar de achteruitgang, daar komen de begrafenisauto's de kisten ophalen.’

Even bleef het stil. Ze lachte niet meer en zei benepen: ‘Gaan ze mij begraven?’

‘Of erger.’ Zonder nadenken zei ik: ‘Cremeren.’

Nu bleef het lang stil in de kist. Ik riep: ‘Blijf waar je bent. Ik kom er aan.’

‘Natuurlijk blijf ik. Wat kan ik anders?’

Een oude wet in de wetenschap zegt: als de dingen eenmaal verkeerd lopen, gaan ze van kwaad tot erger. Ik keerde terug naar de entreehal. De portiersloge was donker. Ik rende naar de rouwkapel. Belde, klopte op de deur en bonsde. Als er iemand opendeed, zou ik een goed verhaal verzinnen. Of ik vertelde de waarheid. Maar er kwam niemand. Voor alle bewakers van onze Hades was het weekend begonnen. Koortsachtig dacht ik na: De begrafenisondernemer heeft de sleutel van de achterdeur. Hij neemt de kist mee. Waarheen? Naar zijn bewaarplaats. Een koelcel waarschijnlijk. Geen aanlokkelijk idee. Mijn plannen met haar zijn heter.

De telefoon in mijn zak ging alweer.

‘Waar blijf je nou?’

‘Ik kan niet bij je komen. Alles zit op slot.’

‘En ik kan hier niet uit. Je wordt bedankt.’

‘Hoor eens, wie kwam er op het idee om in een doodskist te gaan liggen.’

‘En wie nodigde mij uit om naar zijn levensonderzoek te kijken?

Wie riep er “bukken” bij de portier? Wie zei dat ik naar mijn overleden oma moest? Ik heb niet eens een oma.’

Ik reageerde op de grootste onwaarheid. ‘Iedereen heeft een oma. Jouw moeder heeft een moeder gehad, ooit.’

‘Mijn moeder niet.’

‘Dat moet, anders zou jij niet bestaan.’

‘Mijn moeder komt uit een reageerbuis. Ze was de eerste in ons land.’

Ik floot. ‘Daar moet je mij meer over vertellen.’

‘Mooi niet. Zeker niet nu. Haal mij eerst hier uit.’

‘Omdat jij het bent. Ik ga proberen het mortuarium binnen te komen. Hoe weet ik niet.’

‘Schiet je op?’

‘Waarom?’

‘Ik moet nodig naar de wc.’

‘Doden plassen niet.’

‘Hou op. Kom, alsjeblieft.’

*

Ik nam de lift naar de zevende verdieping en liep naar mijn lab. Door de ramen viel het grijze winterlicht binnen. De tafels, de apparaten en het glaswerk zagen er levenloos uit. Ik keek naar buiten. In de wereld van de moleculaire biologie vergelijken wij het leven in de cel met het leven in de stad. Zoals in de stad het verkeer rondgaat van mensen en dingen, zo functioneren ook de onderdelen binnen de levende cel. Er wordt energie opgewekt en afval gedumpt, boodschappen worden doorgegeven en goederen verwerkt. Toevallige en georganiseerde ontmoetingen vinden in de cel plaats. Geboorte, groei, vermenigvuldiging, krimp en dood. Levensmoleculen kopiëren zichzelf, ze leiden een tijdje een ingewikkeld bestaan en houden ermee op, de resten worden opgeruimd. In de straten beneden reden miniatuurauto's met kleine koplampen.

Mijn telefoon rinkelde opnieuw.

‘Ben je er al?’

‘Nee, dan had je mij wel gehoord.’

‘Ik hoor hier helemaal niets.’

‘Zoveel te beter. Kun je ademhalen, heb je genoeg lucht?’

‘Lucht zat, maar ik doe het bijna in mijn broek.’

Ik zag haar voor me. Ineens kreeg ik een idee. ‘Ik probeer de nood-

uitgang. Langs die weg kunnen we naar buiten.'

'Als je maar opschiet.'

Vlug schoof ik de voorraaddozen voor de noodtrap weg en opende de deur. Een smal, slecht verlicht betonnen trappenstelsel werd zichtbaar. Trap na trap daalde ik af. Ik dacht: Zij is een kind van een reageerbuiskind. Die kans op onderzoek mag ik niet laten lopen. Zij en haar moeder, een prachtproject. Is de genetische informatie compleet en onbeschadigd doorgegeven? Kan ik de eicel van de dochter opnieuw kunstmatig bevruchten? Dat is andere koek.

Op de begane grond kwam ik uit in een minder donker, vierkant hok. Boven de deur wees een groen oplichtend mannetje op de nooduitgang. Langs die deur kon ik naar buiten. Kon ik ook terug, de rouwkapel in? Luid rinkelend klonk mijn gsm.

'Stil,' riep ik, 'ik ben dichtbij.'

'Ik houd het niet. Schiet op.'

'Ik probeer de deur naar jou toe.'

Ik voelde. De deur naar het mortuarium had geen klink. Alle nooddeuren, wist ik, gaan slechts naar één kant open. Ik bonsde, er gebeurde niets. Een weg terug is er nooit, zei ik tegen de betonnen wanden om mij heen. Ten einde raad duwde ik onder het groene mannetje tegen de buitendeur. Die deur zwaaide onmiddellijk open en ik was buiten, aan de achterkant van ons gebouw. Mijn adem wasemde. In mijn ooghoek keerde een omvangrijke, zwarte Amerikaanse stationwagon met een overdreven lange neus en een ruime, zachtgrijze, van ramen voorziene laadruimte. Ik schreeuwde en vloog het voertuig achterna. Vergeefs, de begrafenisauto draaide de weg op. Ik stond stil en probeerde met beide armen de aandacht van de bestuurder te trekken. Die reed, voor mij zittend aan de andere kant, onverstoorbaar verder in de richting van de stad. Naast de chauffeur dook een hoofd op, tegen de zwarte achtergrond zag ik vuurrode krullen oplichten. Ze stak een hand omhoog en bewoog die. Ook meende ik een glimlach waar te nemen om haar geheimzinnige, nog even rode mond.

De dictator
Willem du Gordijn

Over de rand van zijn grijze Bosatlas keek Mark Feijt naar zijn vader. Hij zat in zijn stoel aan het raam bij het balkon. In zijn rechterhand stak een sigaar waaruit een kolom van witte rook opsteeg die, opgenomen in de luchtcirculatie boven zijn kalende hoofd, horizontaal uitwaaierde en ijl werd.

Er zat beweging in zijn schoenen, maar hij zei niets. Alleen al zoals hij in zijn stoel zat, die rot-rookstoel, zijn vierpotige vesting. Hij kon er hardnekkig in zwijgen en imponeerde daarmee, wekte daarmee zelfs angst op omdat je je afvroeg hoe hij *jou* waarnam, wat er op dat moment aan *jou* te zien was.

Ach, de periode thuis liep ten einde. Als het moest kon Mark, een jonge universitaire student, de hele boel zo achter zich laten. Natuurlijk, vrienden en geld had je voor zoiets nodig, veel geld zelfs. Op jezelf wonen ergens in de binnenstad scheen vreselijk duur te zijn. Maar hij zou. Ooit zou hij.

Hij wierp een blik op zijn moeder die aan de eettafel in een tijdschrift las. Daarna bespioneerde hij opnieuw zijn vader, de sigaren-nevel boven de Noordelijke IJszee, zijn broeierige gedachtenstroom.

Hij sloot zijn kamerscherm, Wolters Groningen, 48ste druk, 1971. Azië verduisterde, de Japanse Zee gleed in de Kaspische, Wladiwostok daalde neer op de donkere Krim. Het was genoeg, zijn geduld was op. De wandklok gaf aan dat het dertien minuten voor acht was. Allemachtig, de man die gewoon van het Amsterdamse Obrechtplein moest komen was meer dan een kwartier te laat. Ook dat nog. Hij was zijn afspraak toch niet vergeten?

Mark schoof zijn atlas op de tafel. Op dat moment - het had niet veel langer moeten duren - werd het sonore teken alsnog gegeven: de bel brak als vanuit het niets de woonkamer binnen, een langdurig onheilspellend schel en rauw geluid.

Zijn vader boog zich naar voren, doofde met een schroevende beweging zijn sigaar in zijn asbak. Hij zei, meer als een bevel dan als een vraag: ‘Jij gaat, Rebecca?’

Natuurlijk ging zij. Zijn moeder schoot van haar stoel en beende in de richting van de kamerdeur. Haar vlecht rolde van het ene

naar het andere schouderblad. Zij, in haar koude magere jurkje, had ook zitten wachten - zij had de man gevraagd, zij kende hem.

Mark hoorde de dreinerige zoemer van de ontgrendeling en kort daarop de stem van de man. Een heldere stem, hij was binnengetreden.

Mark stond op, liep in de richting van de kamerdeur. O ja, een totale vreemdeling was die man niet. Hij zag hem wel eens lopen, hier door de buurt. Wekelijks eigenlijk, op hun dag, op de sabbat, aan de overzijde langs de beroerde kale huurkazernes, langs de stenen trappen naar de souterrains - hij, een keurige man, excellerend in een prachtig maatkostuum. Op weg naar de synagoge konden orthodoxen prachtig afsteken, zwarte pluimen op de hoed van een versleten buurt.

Daar was hij.

Een corpulent, zwart gekleed heerschap met een zware glimmende leren tas trekkend aan de schouder. Zijn hoofd boog zich naar voren, hij leek in zijn stappen te vallen.

Midden in de woonkamer bleef de man staan, hij knikte en liep door naar zijn vader.

Zijn vader trad de man tegemoet en schudde hem de hand. Omtrent een ieders welbevinden werden beleefde woorden gewisseld.

Nu stak de man zijn zwarte arm over de salontafel naar hem uit. Zij schudden elkaar de hand, hij keek hem in het gezicht. Een band van bleek, gespikkeld spek trilde onder zijn kin - een man als een goedgestopte worst die een zurige geur van zweet en knoflook verspreidde. Van verontschuldigingen wilde de man, die Noesmijer, Ben Noesmijer heette, niets weten. Eerst zou er koffie gedronken worden.

De klok sloeg half negen toen Noesmijer met duim en wijsvinger aan de hoeken van een plastic zak de eerste postzegels op tafel liet vallen. Zeveneneenhalve kilo, ongesorteerd. De eerste zeveneneenhalve kilo nog maar, in totaal had hij dertig kilo meegenomen.

De hoeveelheid was overweldigend, ontmoedigend bijna. Onder de beweeglijke handen van de man zakte de hoop ineen en verspreidden de zegels zich over het tafelblad. De man zat met de rug recht tegen de leuning en klemde een van moeders emmers tussen zijn bovenbenen. Hij keek zijn vader en zijn moeder met opgetrokken wenkbrauwen aan en schoof met zijn rechter wijsvinger de eer-

ste postzegel over het tafelblad in de emmer. Hij voerde het tempo op. Postzegels die in de emmer belandden waren waardeloze zegels. Zegels die nader bestudeerd moesten worden schoof hij op tafel naar links of naar rechts. Kaveltjes bouwen, daar ging het om - kaveltjes.

‘Dure zegels,’ zei hij met een keurende blik op de zegels die voorbijgleden, ‘zijn oud, klein, een beetje verbleekt. Er staan vrijwel altijd ouwe koppen op.’

Hij vertelde en vertelde, nee hij *vertelde* niet, hij doceerde. Had je een bijzondere zegel, dan pakte je de bijbehorende catalogus. De Borek, de Yvert en Tellier, de Johnsons. Je zocht naar de staat of het land, dan de datum, dan het type, de verschillende emissies, de nadrukken, de misdrukken. De eerste emissie van de eerste zegels, dat was het beste van het beste. Ook zegels met opdrukken waarvan de waarde was aangepast waren leuk, zegels met zwarte strepen of rare stempels, er was eilandpost, scheepvaartpost, onderzeebootpost, gettopost, zeppelinpost. Er waren zoveel zegels waarmee je een kaveltje kon opbouwen.

Plotseling zweeg Noesmijer.

Hij boog zich voorover, hij had iets, hij pakte de Borek, bladerde, las erin, maar concludeerde dat het niets bijzonders was.

Mark keek liever naar Noesmijer dan naar de hellende berg zegels voor hem. Jezus, die man daar tegenover hem wist wat, hij wist echt wat! Oké, hij rook niet helemaal kosjer, maar het was ongelooflijk wat er in de windingen van zijn hersenen schuilging. Hij was blij dat hij dit mee kon maken, dat zo'n man van de synagoge een keer hier thuis was. Hij was tamelijk dik, hij stonk, maar hij was een man die met een oplossing kwam voor hun problemen. Was dit geen *aangename* manier om geld te verdienen? Met een postzegelverzameling?

Een collectie postzegels, had de man zojuist nog gezegd, was een levend geschiedenisboek. Prachtig! O God ja, het was fantastisch, voor zoiets moest hij maar wat met zweet aangelengde knoflook verdragen. Aan elke zegel kleefde een natte tong, elke zegel bevond zich op geringe afstand van mensenhanden, vrouwelijke en mannelijke, die epistels geschreven hadden over familiezaken en liefdesverhoudingen die reeds lang hadden afgedaan. Wat dacht je van een heroïsche kop van een stoïcijns staatsman die over links of over rechts buiten de kartelrand keek?

Als kind al, had Noesmijer verteld, openhartig en naïef, had hij Hindenburgzegels en Deutsches Reich in zijn gebedenboekje gehouden. Zijn vader had dat toegestaan, zelfs als hij ermee naar de synagoge aan de Obrecht ging. De Amsterdamse rabbijnen dachten daar natuurlijk anders over, maar die hadden niets door. Zegeltjes in de naad tussen de geboden en verboden, om naar te kijken, om mee te spelen tijdens het reciteren van de lofzeggingen. Stel je voor: Ode voor den Eroeb, Kopfe berühmter Deutscher, Goethe, Schiller, Sabari Maranan Werarbanan Werabbotai, Hindenburg 80. Geburtstages, Lofzang over den Loelab, Luftpost, dat kon allemaal aan het Amsterdamse Obrechtplein. Geweldig, Mark genoot er van.

En zijn vader? Onder een spichtige frons op zijn voorhoofd zag hij hem denken: Noesmijer, een praatjesmaker; hij kwam hier om zijn eigen belangen te dienen; waarom had hij *zijn* familie eigenlijk nodig? Zijn vader (beweerde hij altijd) had op zichzelf niets tegen joden, hij was immers met een jodin getrouwd. Het kon hem niks verdommen al die aandacht, al die tegemoetkomingen die die lui, de mannen vooral en hun instituten, gekregen hadden na de oorlog. Hoe vaak had hij dat niet tegen hem gezegd? Maar dan wel op een manier dat je dacht: het kan hem dus *wel* heel veel verdommen! Ooit was hij op een Engels pantservoertuig Duitsland binnengereden. Hij had een concentratiekamp bevrijd, hun concentratiekampen, lijken geborgen, deelgenomen aan de bezettingsmacht en uiteindelijk zelf ook tyfus gekregen. De variant met de vlekken. Kon je van zo'n bezettingsmacht zelf ook bezeten worden? *Hij* had toch maar mooi zijn leven gewaagd, meende zijn vader en *hij* zou de laatste zijn om met zijn oorlogservaringen propagandastunts uit te halen. Die trots over hun uitroeiing! De oude grijpgrage Adam kwam uit de mouw! Zijn vader had van die genuanceerde gedachten.

Weer keek hij naar Noesmijer, er gebeurde iets. Uit het binnenzakje van zijn zwarte colbert toverde de man een rood katoenen zakje te voorschijn, formaat washandje, dichtgebonden met een aan de uiteinden opgeknoopt geel koord. De man ademde door zijn neus, ontrafelde volkomen beheerst de knoop, opende het zakje en haalde er met zijn dikke vingers het instrumentarium van de specialist uit: een pincet, een tandingskaart en een monocle, gereedschap dat onmiddellijke betrekkingen mogelijk maakte. Zijn monocle klemde

hij vast in zijn rechter oogkas. De groeven van een frons liepen vanaf zijn voorhoofd over de barrière van zijn rechter wenkbrauw in het ronde glas alsof het vergrote bruine oog erachter een verdwijnpunt was. De kaart in zijn hand was een troef met mysterieuze tekens.

‘Hiermee kun je,’ zei hij, ‘de tandingen van een postzegel meten.’

De tandingen? Wat was dat nu weer?

Noesmijer boog zich naar voren met zijn logge lichaam, de spiegelende monocle strakker in zijn oogkas geklemd. Hij nam een zegel van de hoop. Een in het pincet geklemd bleek staatshoofd schoof over de kartonnen kaart waarop als een uitgevouwen vissen-bekken een reeks tandingen was afgebeeld. Hij was op zoek naar gelijkenis.

Hij ademde luidruchtig, hij studeerde, hij kantelde de kaart, schoofde zegel, goochelend bijna, langs alle zijden, voor en achter. De donkere mond ging open en dicht, heel voorzichtig, zijn monocle zou van het oog kunnen vallen. Mark zag zijn tong, zijn grote groezelige roodbruine tong, die, zo gepassioneerd leek hij te zijn, de postzegel zou willen aflikken, om er echt *in* te zijn, om er een soort verhouding mee te hebben, een van het onverklaarbare soort. Een koude rilling liep over zijn rug.

‘Kom es kijken,’ zei Noesmijer. ‘Dit is een zegel van de oude Oostenrijkse keizer. Tachtig heller, zie je? En nu moet je de tanding bepalen. Dat is cruciaal.’

Noesmijer ademde diep en ging verder.

‘Je legt hem op de tandingskaart, zo, en dan zie je vanzelf wat je hebt.’

Mark schoof zijn stoel aan, hij moest dichterbij.

‘Kijk hier, deze past. Tandinkje 12. Die is dus niets waard, maar het had ook tandinkje 12,25 kunnen zijn, zie je. Of tandinkje 12,50 of tanding 13.’

‘12,75 bestaat niet, dat is geen universele tandingsmaat. 12,75 staat niet op de kaart. Maar dat betekent niet dat die er in het echt niet is. Er zijn ook ongecatalogiseerde zegels. Die zijn het meest uitzonderlijk. Begrijp je?’

‘Nog een voorbeeld van een ongecatalogiseerde zegel, luister. Als de plaat niet goed op de pers ligt kan dat vellen misdrukken opleveren. Dat is interessant, maar vellen zijn vellen. Wat dacht je van een peukje op de plaat, een lucifer of een baardhaar? Dat levert

hele vreemde drukken op die over het algemeen direct vernietigd worden door de drukkers, maar,' de man verhief zijn wijsvinger, hier werd werkelijk ernstig gesproken 'soms ontsnapt zo'n druk aan de controle van de drukkers en wordt hij gewoon in omloop gebracht. Ze hebben het niet door gehad, die uilskuikens! Vooral de haren, daar kun je de veilingmeester en de verzamelaars mee in extase brengen. Met een haar in een drukgang wordt geld verdiend! Dat kan ik je verzekeren. Druk "toevalligheid" heten deze zegels op de veiling. Ze worden in speciale vitrines vlak bij de hamer aangeboden. Druk "toevalligheid" vind je niet terug in de catalogus. Begrijp je?'

Zijn vader had de graanjenever gepakt en schonk weer bij. Nu en dan bekeek hij met een zure blik een zegel, maar hij was toch voornamelijk aan het traineren. Noesmijer wekte Marks belangstelling, maar wat moest hij met zijn vader? Wat moest hij met een bezettingsmacht?

Mark keek naar een zegel in zijn hand, hij had iets. Ja dit was iets... dit was er een, hij had een bijzondere. Noesmijer stopte met uitsorteren, keek hem aan, vroeg hem om de zegel. In de palm van zijn hand droeg hij zijn vondst over.

Noesmijer bestudeerde het grafisch wereldmonster voor zijn grote gezicht, mond open, tanden zichtbaar, hij liet er zijn adem over gaan. Een rode, een bloedrode, het bekende snorretje, alles erop en eraan. Een prachtig exemplaar. Opbergen, dacht hij, per direct in de klemstrook, aangesnoerd moest hij worden.

Noesmijer dacht daar anders over. Hij ademde ronkend, hij studeerde in de Borek. De tandingskaart, Noesmijer moest de tandingskaart hebben.

Mark boog zich naar de man en zijn zegel toe, dichterbij, allemachtig, hij sidderde. Zat er toevallig niet een haar in de drukgang, of eentje dwars op de snor of tussen de ogen van de dictator? Op zoek naar afwijkingen, hopen op mislukkelingen, dat had de man hem geleerd.

'O nee,' zei Noesmijer plotseling, 'nummer 781 is een aardige zegel, maar niet meer dan een dubbeltje waard.'

Noesmijer gaf de zegel terug, hij schoof de dictator in de klemstrook en legde hem op tafel. Het was niets. Geen haar, geen nagel, geen stofje. Een onbenulligheid in de filatelie.

'Er komt wel meer,' zei Noesmijer geruststellend. 'Dit is een hele

aardige zak, immigrantenzegels, daar moet je het van hebben. Wacht maar.'

Noesmijer ging verder. Razendsnel verdwenen er weer postzegels in de emmer. Het tempo ging omhoog. Zijn vader nam de klemstrook met de dictator in zijn hand. Hij bekeek de zegel, nam een grote slok graanjenever en begon, nadat hij een nieuwe Corona had opgestoken, achterdochtig in de Duitse catalogus te bladeren. Hij blies de rook van zijn sigaar in het boek, maar scheen de juiste pagina in de Borek niet te vinden. Ook in hem, dat kon Mark zien, accumuleerde opwinding.

De klok had tien uur geslagen. Buiten was het helemaal donker. Noesmijer boog zich over een zegel, de onderkin gezwollen, het oog op enkele centimeters. Van vermoeidheid was bij hem geen enkel spoor.

'A-haa! Zie je wel.... *dit* is een hele bijzondere. Dit is echt een hele bijzondere!'

Noesmijer keek hem met grote ogen aan.

'Een Schwärzung, jongen. Een Schwärzung!'

Een Schwärzung? Wat was dat nou weer?

Mark schoot van zijn stoel en ging naast de man staan.

Zijn vader sloeg zijn glas achterover.

Was het zover? Was het nu dan zover?

'Schwärzungen... ik zal je vertellen wat dat zijn. Het hoofd van de dictator is weggestempeld door een zwarte inktvlek, kijk maar, hier...'

Noesmijer wees naar het stempel op de zegel, vroeg zijn vader om de Borek en verklaarde zich nader. Natuurlijk, er waren geen brievenbussen meer daar tussen al die ruïnes in '45, maar post moest verzonden worden. Tussen de geallieerden onderling bijvoorbeeld.

'Maar geen post met deze tirannenkop erop!'

Noesmijer verhief (apocalyptisch bijna) de vinger van zijn rechterhand.

'En dus moest er gestempeld worden. Weer moest er gestempeld worden zou je kunnen zeggen. Maar nu was *hij* aan de beurt.'

Mark keek van de zegel naar de man, Noesmijer bladerde in de Borek.

Voorzichtig nam Mark de pincet met de Schwärzung in zijn hand en bracht hem onder zijn ogen.

Adolf Hitier, hij leek verrek wel een neger.

Alleen het puntje van zijn neus was wit gebleven.

Hij keek heel goed, je moest erin kruipen inderdaad. Een zwarte vlek, een mystiek bedrijf, geestuitdrijving, het allereerste begin ervan, stempelen oud wijf, erbovenop met die natte kurk, pats boem, daar ergens in Berlijn tussen de ruïnes. Onder de inkt kon hij zijn priemende ogen zien; ook de snor en de stijve lippen waren bewaard gebleven.

Had die zwarte stempel een conserverende werking?

Was dat de betekenis van zwart?

'Die Unkenntlichmachung des Hitlerkopfes,' declameerde Noesmijer met de Borek opengeslagen alsof het een boek was uit zijn religieuze traditie.

Iedere letter verheugde hem: *Die Un-kennt-lich-mach-ung des Hit-ler-kopf-es.*

Er zat venijn in zijn stem.

Mark gaf hem de pincet, Noesmijer moest opnieuw kijken. De monocle spiegelend voor het oog, de mond eerst zakelijk gesloten, daarna scheef en halfgeopend.

'Tienduizend gulden,' sprak Noesmijer onverwacht kalm. 'Tienduizend hele guldens!'

Maar dwars door die tienduizend guldens van Noesmijer sloeg zijn vader genadeloos met zijn vuist op tafel. De zegels spatten in het rond, de jeneverfles wankelde, maar bleef, dankzij zijn moeder, staan.

'Geef hier!' schreeuwde zijn vader. 'Geef!!'

Zijn vader sprong op van zijn stoel.

'Geef! Geef godverdomme hier! Dit is mijn huis! Hier ermee!'

Zijn vader haalde met zijn rechterarm uit naar de pincet die Noesmijer in zijn handen hield, Noesmijer schoof naar de rechterkant van zijn stoel om de aanval te ontwijken en viel, met de zegel in zijn pincet als een banier in de hoogte gestoken, afwerend en klapwiekend op de grond. Zijn benen staken in de lucht, zijn monocle was uit zijn oog. Niet alleen zijn ogen, maar het hele gevaarte van zijn fysiek puilde uit.

Mark wilde zijn razende vader tegenhouden, maar hij was te laat. Zijn vader boog zich voorover in de richting van de gevloerde Noesmijer, greep hem bij zijn pols, pakte de zegel van hem af. Noesmijer trapte, rolde op zijn zij, probeerde op te staan, maar tevergeefs. Zijn vader verfrommelde de zegel in zijn vuist en smeet

het propje in een doos met gesorteerde zegels.

‘Weg ermee, ik wil die hele rotzooi uit mijn huis hebben,’ schreeuwde hij.

Hij liep met de doos in zijn armen naar de deuren van het balkon.

‘Ik doe godverdomme niet mee aan deze geldklopperij! Denk je dat jullie maar geld kunnen blijven verdienen aan de oorlog? Doe het maar in die mooie synagoge van jullie, maar niet hier!’

Hij greep zijn vader bij de schouders, maar die rukte zich los. Zijn vader opende de deuren naar het balkon, gaf een trap tegen het houtwerk zodat zij open slingerden, deed een drietal stappen naar voren en wierp met een krachtige, lange zwaai van zijn armen een grote wolk zegels over het hek van het balkon de donkere nachtlucht in. Het was stil, de zegels werden door een lichte wind opgenomen en zweefden als vlinders door de nacht langs de kale takken van de kersenboom de tuin in van de onderbuurman. Zijn vader keek toe, de kaken van woede op elkaar geperst, hij durfde niet te dicht bij hem te komen.

Het voorste gedeelte van de tuin werd verlicht. De keukendeur van de onderbuurman ging open. Fraanje liep de tuin in. Mark zag hem door het hoge gras naar de kersenboom strompelen, een mechanisch bewegend decorstuk in een kom van bleek licht.

Fraanje draaide zich om, langzaam, alsof hij in het hoge natte gras om kon vallen. Hij keek met zijn lepe ogen omhoog naar het balkon en vroeg met een hese in de olie gedrenkte stem wat er aan de hand was, waarbij hij heel kort, bijna onhoorbaar en onmiddellijk wegstervend, een aan waanzin grenzend piepend lachje voortbracht.

Mark had er genoeg van. Met een snelle beweging pakte hij de lege doos die naast zijn vader stond en rende de woonkamer in. Noesmijer was zijn spullen aan het inpakken, hij stuiterde de trap af met de lege doos in zijn handen.

Hij belde bij Fraanje aan, geen respons.

Fraanje was in de tuin, nog een keer belde hij aan, langer nu.

Hij keek door het raam naar binnen, de kier tussen de gordijnen was niet groot.

Alsnog werd er opengedaan. Fraanje stond in het portaal, in een excentrieke paarse kamerjas, het grijze sliertige haar over zijn gerimpeld gezicht, de armen voor zijn hoge borst gevouwen.

‘De politie?’ vroeg hij.

Fraanje stak hem zijn morsige kin toe.

Er waren er meer op de Ruysdaelkade die gek waren. Wat moest hij goddomme hier! In deze achterbuurt!

Hij zette Fraanje opzij, betrad de woonkamer, de geur van reuzel sloeg hem in het gezicht, het stonk. Hij ging de neonverlichte keuken in, de geur van reuzel werd werkelijk onaangenaam, hij opende de keukendeur en liep de tuin in. Rechts van de kersenboom, verspreid tussen het struikgewas, lagen de postzegels. Hij voelde de ogen van zijn vader in zijn rug, hij moest hem overwinnen, hij moest doorgaan.

‘Mark? Wat doe jij?’

Hij keek omhoog. Zijn stem klonk dreigend.

‘Mark?’

Hij liet zich op zijn knieën vallen, hij hoorde zijn moeder uitvallen tegen zijn vader.

Hij schraapte de zegels bijeen, het gras was vochtig, de zegels kleefden aan elkaar en aan zijn handen.

Na een tweetal minuten had hij de meeste zegels in de doos verzameld. Hij liep door de keuken naar de kamer. In de kamer stond Fraanje met het grijze haar voor zijn gezicht.

‘Alles wat in de tuin ligt is mijn eigendom, jongen. Hé.’

Fraanje wilde in de doos kijken, Mark liet hem kijken.

Hij liep de gang in, opende de voordeur. Hij hoorde Fraanje naar hem roepen.

Hij was weer buiten. Noesmijer stond met zijn leren tas aan zijn schouder bij zijn auto. De man was woest, hij liep op hem toe. Het schonkige hoofd van de postzegelhandelaar was naar voren gebogen, de zwartgrijze haren staken in punten over zijn gezicht, het schuim van wraak stond op zijn lippen. De man opende een portier en schoof zijn tas op de achterbank.

Hij duwde de man de doos met zegels in zijn handen en bedankte hem voor alles wat hij verteld had.

‘Je vader zal betalen,’ sneerde de man. ‘Hij zal betalen!’

Hij hielp hem met inladen, Noesmijer smeet het portier dicht, stapte in, startte de motor en reed de kade af.

Met de lippen op elkaar geperst liep hij de trap op. Hij liep naar zijn kamer, pakte zijn koffer met kleren, boeken, aantekeningen, het geld dat hij nog had liggen en denderde de trap weer af. Hij betrad de woonkamer, zijn vader stond nog steeds op het balkon,

zijn moeder zat op de bank in de woonkamer, de ellebogen op de knieën, het gezicht in de handen.

Hij ging naast haar zitten, hij sloeg een arm om haar heen, ze voelde koud aan. Hij bood aan een vest voor haar te halen, zo in haar jurk was veel te koud. Ze antwoordde niet. Over haar schokkende schouder zag hij hoe zijn vader naar hen keek. Hij gaf zijn moeder een kus, legde zijn hand op haar betraande wang en stamelde (meer kon hij niet uitbrengen) dat zij met haar broer moest gaan praten. Dat ze dat echt moest gaan doen, morgen al.

Hij nam zijn koffer in zijn handen, liep de kamer uit, daalde de trap af, ontgrendelde de klinkhaak van de voordeur. Hij stond buiten, hij hoorde iets, hij draaide zich om en keek zijn vader, die boven aan de trap stond, recht in de ogen.

Zijn armen hingen slap aan zijn schouders, hij rookte niet. Las hij in zijn vaders gezicht toch iets van schuld, spijt misschien?

Hij walgde van elk woord dat hij gesproken had. Zijn vader moest maar weer in zijn stoel gaan zitten bij het raam en daar blijven zitten, tot hij helemaal van steen was.

Met een klap trok Mark de deur in het slot. Hij beende de donkere Ruysdaelkade op in de richting van de Bliekstraat, de uitnodigende lichten van cafés en restaurants. Uit zijn broekzak pakte hij het propje, stopte het in zijn mond, verzamelde met zijn tong speeksel en begon te kauwen. De dictator werd vermalen tussen zijn tanden, de zwarte vlek loste op in het speeksel en gaf nauwelijks smaak.

Welkom op Curaçao
Kristina Goikoetxea

Nadat we door een dikke wolk gevlogen zijn, zie ik het eiland. Gelukkig valt er geen schaduw van bewolking over het land. Ik ben vanochtend weggevlucht uit de grijze lucht van Amsterdam en hoop dat alle wolken daar zijn achtergebleven. We zweven nu boven de zuidwestkust. Het water is inderdaad zo turquoise als op de foto's van de reisgids die ik in mijn hand houd. Morgen zwem ik in de Caribische Zee. Misschien vanmiddag al, want het is nog geen vier uur en de zon blijft zeker lang genoeg staan om me warm te verwelkomen. Eindelijk *chillen* op de Antillen. Twee Antilliaanse vrouwen op de kaft van de Guido Derksen-reisgids glimlachen me vriendelijk toe vanaf de Wilhelminabrug. Straks loop ik daar ook.

Er wordt geklapt na de landing, wat niet altijd gebeurt. Ik denk dat het vooral te maken heeft met de stemming aan boord. Als ik naar Spanje ga, trilt het met toeristen volgeladen vliegtuig even van het geklap na de landing, maar als ik terugvlieg naar Nederland hoor ik nooit applaus. De purser zegt dat we nog even moeten blijven zitten. Door het raampje zie ik al het personeel van het vliegveld in korte mouwen. Het is zeker warm.

Onderweg naar de aankomsthal waait de wind met kracht. Ik doe mijn jas uit en laat de warmte mijn schouders aanraken. Ik haal diep adem. Curaçao. Zelfs de naam klinkt mooi. Als ik de deur door ga, hoor ik de eerste woorden Papiamento uit de luidspreker komen. Het lijkt erg op Spaans. Waarschijnlijk zal ik in mijn eigen taal heel goed met de mensen kunnen praten.

De rijen bij de immigratiepolitie zijn lang. Een politievrouw gekleed in een rok loopt voortdurend tussen de rijen mensen door zonder te glimlachen. Ze heeft een klein brilletje op en grote borsten onder de hooggesloten kraag. Misschien heeft zij het niet warm.

Na lang wachten ben ik aan de beurt. Achter het glas van het loket zit een kleine vrouw met een piercing in haar neus. Ze ziet er moe uit, alsof ze al de hele dag vliegtickets zit te bekijken. Ik zeg goede-middag in het Spaans en laat haar mijn vliegticket zien samen met mijn paspoort. Ze zegt geen goedemiddag en kijkt me niet aan.

Nadat ze mijn Spaanse paspoort heeft opengeslagen, vraagt ze hoeveel geld ik bij me heb. Ik laat haar mijn creditkaart en mijn pinpas zien.

‘Hoeveel contant geld heeft u?’ vraagt ze op harde toon.

‘Mevrouw, ik reis niet met contant geld. Mijn bank heeft me verteld dat ik hier zonder probleem kan pinnen of met creditkaart betalen,’ leg ik haar uit met de kaarten nog in mijn hand.

‘Ik vraag, hoeveel contant geld heeft u?’ vraagt ze op nog hardere toon.

‘Gewoon. Wat ik in mijn zak had toen ik uit Amsterdam vertrok.’

‘Ga daar maar zitten,’ zegt ze terwijl ze mijn paspoort en vliegticket op haar tafeltje legt.

Ik ga zitten, maar wil eigenlijk staan. Vanaf mijn stoel blijf ik kijken naar de lange rijen mensen die door de paspoortcontrole gaan. De mevrouw met de piercing stelt geen vragen over geld aan andere reizigers van de KLM. Ik zie dat de vrouw met het kleine brilletje nu dichtbij me loopt.

‘Goedemiddag mevrouw. Ze zei dat ik hier moest wachten,’ zeg ik tegen haar terwijl ik met mijn ogen naar de mevrouw met de piercing wijs. ‘Ze houdt mijn paspoort en ticket vast. Ik zit al een tijdje hier en ik heb haar dit bij niemand anders zien doen. Is het misschien omdat ik een Spaans paspoort heb?’

‘Hoeveel geld heeft u bij zich?’ vraagt ze ook zonder goedemiddag te zeggen en op dezelfde harde toon als de mevrouw van de piercing.

‘Ik reis nooit met contant geld,’ zeg ik en laat weer mijn pinpas en creditkaart zien.

‘Hoeveel contant geld heeft u bij zich?’ herhaalt ze onvriendelijk.

‘Bij anderen wordt dat niet gevraagd. Is het soms omdat mijn paspoort Spaans is?’

Ze kijkt me nu aan over haar strenge kleine bril.

‘Denkt u soms dat wij Curaçaoënaars racistisch zijn?’

‘Dat zeg ik niet. Ik zei dat...’

‘U moet vijfhonderd dollar op zak hebben om Curaçao binnen te komen.’

‘Hoe bedoelt u?’

‘Gaat u daar maar zitten. De mevrouw zal het u uitleggen.’

Ik zit al een uur op dezelfde stoel. Ik probeer me op het turquoise

water te concentreren om niet zenuwachtig te worden. Alleen zenuwen kunnen mijn gezondheid schaden. Ik haal diep adem, maar toch bonst mijn hart een beetje harder dan een uur geleden. Dat verhaal van de vijfhonderd dollar vind ik raar. Als het echt zo is, hadden ze me dat zeker op het reisbureau verteld, of ik had het gelezen in een van de brochures die het Curaçao Toeristenbureau uit Rotterdam me had gestuurd. Ik pak de reisgids van Guido Derksen. Ik lees erin over de luchthavenbelasting, het postkantoor in Willemstad, de luchtvaartmaatschappijen, de Antilliaanse gulden, vervoer op Curaçao... niks over die vijfhonderd dollar. Ik kijk nog even in de brochures van het Toeristenbureau. Ook niets. Onder ‘Wat u zeker moet weten: geldtips’ lees ik: ‘Neem niet meer vreemde valuta uit Nederland mee dan nodig is.’ Dat ik in Willemstad met mijn Postbank pasje geld ‘uit de muur’ kan halen, dat ik in alle hotels met creditkaart kan betalen. De sectie ‘Enkele nuttige tips’ in de brochure meldt ook niets over de vijfhonderd dollar. Ik sta op en ga weer naar de vrouw met het kleine brilletje.

‘Mijn reisbureau heeft me niets verteld over vijfhonderd dollar.’

‘Denkt u soms dat ik lieg?’

‘Dat zeg ik niet. Ik zei...’

‘Ga maar daar zitten, als de mevrouw tijd heeft zal ze u roepen,’ en ze beent weg.

Ik ga weer zitten. Eigenlijk kan ik niet meer zitten. Alle passagiers van alle mogelijke vluchten zijn al langs de mevrouw met de piercing geweest. Ze heeft nu geen rij voor zich. Toch roept ze me niet en lijkt niet van plan dat te gaan doen. Mijn paspoort en mijn ticket heeft ze nog steeds. Al langer dan een uur. Dit is me nog nooit overkomen, in geen enkel land. Maar dit is toch een beetje Nederland, dus ik hoef niet bang te zijn voor de politie of zo. Ze hebben misschien een slechte dag. Het wordt laat en ik wil niet in Willemstad aankomen als het donker is. Ik ga naar haar toe.

‘Mevrouw, wat is er eigenlijk aan de hand?’

Ze kijkt me niet aan maar komt het hokje uit.

‘Kom mee,’ zegt ze en loopt voor mij uit met mijn paspoort en ticket in haar hand.

‘Laat u uw tas daar.’

‘Waar?’

‘Daar. Op die stoel.’

‘Moet ik midden op de luchthaven mijn bagage achterlaten?’

‘Ik zeg: laat uw tas daar.’

‘Dan kan iemand alles meenemen.’

‘Denkt u dat wij Curaçaoënaars dieven zijn?’

‘Dat zeg ik niet. Ik zei dat...’

‘Ik zeg, laat u uw tas daar.’

Ik kijk naar de stoel. Het is een lege stoel temidden van vijf andere lege stoelen. Iedereen loopt voorbij die lege stoelen. Ze staan middenin de verkeersstroom van mensen die door de douane gaan. Even denk ik aan verhalen over mensen die dingen in je bagage stoppen voordat je bij de douane bent. Ik kijk naar mijn bagage, dan naar het gezicht van de politievrouw met de piercing die per se wil dat ik mijn bagage daar laat.

‘Zou ik het niet ergens in uw bureau of zo kunnen laten?’

‘Mevrouw, ik zeg, laat uw tas daar. Ik heb geen tijd meer te verliezen,’ zegt ze op felle toon, met een strenge wijsvinger naar de stoel.

Ik laat mijn tas daar, onder de stoel in plaats van op de stoel, en hoop dat die er nog is als we terugkomen van de plaats waar ze me naartoe wil nemen.

We staan buiten de luchthaven. Ik zie rijen taxi's en geparkeerde minibusjes. Chauffeurs lopen van de ene naar de andere kant. Het is druk. Ze neemt me mee naar een hoek waar een automaat te vinden is. We blijven staan achter iemand die geld uit de automaat neemt.

‘Wat gaat er nu gebeuren?’ vraag ik haar.

‘Nu ga je vijfhonderd dollar pinnen,’ zegt ze op bevelende toon.

‘Waarom moet dat?’

‘Luister meisje, ik heb geen tijd te verliezen met jou. Of je pint nu vijfhonderd dollar of je gaat terug naar huis met dezelfde vlucht.’

Even zie ik mezelf weer instappen in het vliegtuig met alle spanning die ik in dit anderhalf uur heb opgebouwd. Een te macaber beeld om waar te zijn. Ik zeg tegen haar dat ik wel vijfhonderd dollar wil pinnen als het klopt dat dat moet, maar dat ik dan eerst wil zien waar dat opgeschreven staat.

‘Je hebt de kans gehad om te pinnen, dat heb je niet gedaan. Nu gaan we weer naar binnen. Je gaat terugvliegen.’

Als we naar binnen lopen, zie ik gidsen met borden die op groepen staan te wachten, ook stewardessen. Ik zou ze allemaal willen vragen of het klopt dat ik vijfhonderd dollar moet pinnen, of het

waar is dat ze me anders naar huis kunnen sturen zonder een strand van Curaçao te hebben betreden, of het normaal is dat deze politievrouw zo dreigend tegen mij praat, of dit wel eens vaker gebeurt, of ze me zouden kunnen helpen, want dat ik hier niemand ken. Ze lopen allemaal voorbij, snel naar hun groep, naar de uitgang. Ik zie mijn tas nog steeds onder de stoel staan.

De vrouw gaat weer in haar hokje zitten. Er komt een lading mensen uit een nieuw vliegtuig. Ik vraag haar wat er nu gaat gebeuren. Ze beveelt me weer te gaan zitten op de stoel waaronder mijn tas staat. En ze begint weer paspoorten te bekijken.

Terwijl ik op de stoel probeer te ontspannen, kijk ik naar de nieuwe rijen mensen. Ze laten hun paspoort zien, pakken hun bagage, en hup! ze zijn buiten. En ik binnen. Ik wil er niet aan denken, maar toch zie ik af en toe het beeld voor me van negen uur in een vliegtuig terug naar Amsterdam, met mijn bleke gezicht, mijn grote hoofdpijn en het grote vraagteken op mijn voorhoofd. Ineens zie ik een zwarte vrouw die ook Spaans praat tegen de politievrouw. Ze haalt geld uit haar broekzak en begin het te tellen voor de neus met de piercing van de politievrouw. De grote politievrouw met de kleine bril loopt weer langs. Ik ga naar haar toe.

‘Mevrouw, als het waar is dat ik vijfhonderd dollar moet pinnen, wil ik het best doen, maar ik wil zien waar dat staat, dan kan ik het ook aan het reisbureau melden als ik terug ben.’

‘U hebt uw kans gehad om geld te pinnen, u heeft het niet gedaan. Nu moet u terug.’

In haar ogen zie ik dat ze dat meent. En toch kan ik het niet echt geloven. Ik zie aan haar uniform niets dat doet denken aan de Nederlandse politie en wel veel van wat ik zag in het Zimbabwe van Mugabe.

‘Ik wil met de baas spreken,’ zeg ik. *Whoever* de baas mag zijn, hij/zij zal het niet leuk vinden dat deze politievrouwen een toerist zo behandelen.

‘Ik ben de baas.’

‘Dan wil ik met de bovenste baas spreken.’

Zij wijst naar een trap en zegt nog eens dat ik vanavond terugvlieg.

Ik loop snel de trappen op. Er komt een politieman uit een van de kamers en ik zeg dat ik de baas wil spreken. Ik neem aan dat hij de baas van het politieteam is, maar eigenlijk wil ik de baas van de hele luchthaven spreken, de baas van heel Curaçao, om hem te

vertellen dat ik hier al twee uur zit te wachten en hoe. Dat ze me terug naar huis willen sturen. Dat ik gewoon aan het strand wil liggen en in het turquoise water zwemmen. Ik word binnengelaten en zie veel politievrouwen die op elkaar lijken. Aan een van hen vertel ik dat de vrouw beneden wil dat ik vijfhonderd dollar pin, dat ze niet genoeg heeft aan het zien van mijn pasjes, dat ik heb gezegd dat er genoeg geld op mijn rekening staat en dat ze zegt dat ik terug moet vliegen als ik niet pin. Ze kijkt me raar aan en brengt me naar de enige gesloten deur van het hele kantoor. Ze doet de deur open en zegt iets in het Papiamento tegen degene die daar zit. Ik kom dichterbij om te kijken wie er zit, maar de vrouw houdt de deur halfdicht terwijl ze naar binnen praat. Degene die binnen zit, zegt iets op kalme toon. Dat stelt me gerust. Ik probeer nog eens door de deuropening naar mijn redder te gluren, maar het lukt me niet. De vrouw gooit ineens de deur helemaal open. Een grote man komt naar me toe, terwijl hij zijn overhemd met beide handen in zijn broek stopt. Hij brengt zijn gezicht dichtbij het mijne, en terwijl hij met zijn wijsvinger naar de politievrouw met het brilletje beneden wijst, zegt hij op de hardste toon die ik tot nu toe heb gehoord:

‘Je hebt je heel slecht gedragen in het vliegtuig. Nu moet je terugvliegen naar huis.’

‘Vliegtuig? Welk vliegtuig?’ vraag ik en begin weer over de vijfhonderd dollar, maar word onderbroken door zijn boze stem.

‘Als je niet doet wat die mevrouw daar vraagt, vliegt u zo meteen terug. Begrepen?’

Nu tril ik echt. Tot nu toe voelde ik een mengeling van bezorgdheid en wantrouwen, nu is het een angst waarover ik niets kan zeggen, want iedereen schijnt hier een beetje anders dan anders te zijn. Ik loop langzaam de trappen af naar beneden. Ik ben moe en wil slapen. Waarom heb ik uitgerekend voor Curaçao gekozen?

‘Ik wil de vijfhonderd dollars pinnen. Ik wil hier nu weg,’ zeg ik tegen de vrouw met het kleine brilletje die triomfantelijk onder aan de trap op mij staat te wachten.

‘Nu kan het even niet. Ga daar maar zitten.’

Ik ga even zitten, maar hou het geen vijf minuten vol. Opnieuw loop ik naar de vrouw met de piercing. Ze is klaar met de laatste rij reizigers.

‘Ik heb je al een kans gegeven. Nu is alles in handen van haar,’ en ze wijst naar de vrouw met het brilletje. Die is nu ontspannen

met de grote chef aan het praten. Ze lachen luid. Ik voel me duizelig en wil gewoon weg. Ik ga naar haar toe en zeg dat ik het geld nu wil pinnen. De grote chef zegt haar gedag, zijn dienst is afgelopen. Zij neemt me mee naar buiten en zegt dit keer niets over mijn reistas. Blijkbaar mag ik nu ineens wel met de tas naar buiten. Er is niemand bij de automaat. Eerst doe ik mijn pinpas in de gleuf en toets mijn code in. Je kunt kiezen uit dollars, euro's of Antilliaanse guldens. Ik vraag haar of ze eigenlijk niet vijfhonderd Antilliaanse guldens bedoelde. Ze zegt dat dat ook oké is. Ik toets de vijf en de twee nullen. Ik wacht lang. Ik kijk naar haar. Ze staat toe te kijken in haar uniform van lange rok en blauwe blouse, dichtgeknoopt tot de kraag, de portofoon in haar hand. Ze groet een taxichauffeur, daarna nog een taxichauffeur. Ik hoor een geluid bij de automaat, kijk weer en zie PLEASE TRY AGAIN LATER. Misschien heb ik iets verkeerds getoetst. Ik probeer met mijn creditcard. De politievrouw kijkt ongeduldig, PLEASE TRY AGAIN LATER. Ik probeer het nog eens met allebei de kaarten, PLEASE TRY AGAIN LATER. Mijn lege maag krimpt samen. De vrouw kijkt mij aan.

‘Deze automaat is kapot of zoiets. Ik krijg steeds deze melding,’ zeg ik terwijl ik haar uitnodig om op het schermpje te kijken.

‘Jij hebt geen geld. We gaan naar binnen. Je vliegt terug.’

De pijn in mijn maag en in mijn hoofd zijn bewijzen dat ik hier echt ben, dat dit geen nachtmerrie is waar ik uit kan stappen op het goede moment. Ik verwacht nog half dat ik de wekker hoor en wakker word. Misschien zit ik eigenlijk nog in het vliegtuig te slapen. Maar haar stem is het enige dat ik hoor en die is levensecht. Ze zegt dat ik naar Curaçao ben gekomen zonder geld, ik antwoord dat dat een rare gedachte is en dat ze maar naar de Postbank moet bellen als ze me niet gelooft. Ik vind het ineens belachelijk dat ik deze dingen moet zeggen, dat ik deze dingen moet bewijzen, alsof ik een misdaad heb begaan waarvoor ik me moet rechtvaardigen.

‘Kunnen we het niet bij een andere automaat proberen?’ vraag ik haar.

‘Er is geen andere automaat op deze luchthaven,’ zegt ze terwijl ze weer naar het douanekantoor begint te lopen en mij gebaart om haar te volgen. Ik blijf staan.

‘Maar dit is een internationale luchthaven!’

‘Er is er nog één. Maar het is niet mijn werk om je daar naartoe te begeleiden’.

‘Waar is die automaat?’

Een taxichauffeur komt naar haar toe. Ze schenkt hem een glimlach die ik me nooit om haar lippen had kunnen voorstellen. Ze maken een praatje in het Papiamento en lachen even. Ik probeer te begrijpen wat ze zeggen, maar het spookbeeld van mijn lichaam op een vliegtuigstoel richting Amsterdam is te sterk.

‘Het is daar,’ zegt ze, ‘maar je hebt geen geld. Ik weet het.’

Ik zeg niks en loop erheen zonder dat ze me tegenhoudt. Bij de nieuwe automaat blijft ze wat verder weg staan. Ik toets mijn code in en het bedrag, en wacht of er een wonder gebeurt. Ik doe mijn ogen dicht. Als ik ze weer open, zie ik er briefjes uitkomen die op de oude Nederlandse bankbiljetten willen lijken, zonder dat het ze lukt. Surrogaatgeld, Antilliaanse guldens. Ik laat ze haar zien.

‘Wat nu?’ vraag ik.

‘Je bent blijkbaar nooit in de VS geweest. Daar is het veel erger. Ik kom daar vaak en je kunt je niet voorstellen hoe moeilijk ze daar zijn.’

Ik zeg niets. Ik wil hier gewoon zo snel mogelijk weg. We moeten opnieuw naar binnen en ze zegt dat ik de briefjes een voor een neer moet tellen voor de neus van de politievrouw met de piercing. Ik doe snel zoals me bevolen is, krijg mijn ticket en paspoort terug en mag weg. Bij de douane hoef ik mijn bagage niet te laten zien. Ik kom buiten en adem diep in. Het is half zeven. Misschien is de laatste bus al weg. Het begint donker te worden. Ik loop door de drukte met vijfhonderd gulden in mijn tas. Een taxichauffeur blijft lang naar mij kijken.

In dubio abstine
Lambert Lambertz

Het eerste dat tot zijn bewustzijn doordrong was de geur van lysol, daarna op de achtergrond een gezoem als van een koelsysteem. Recht boven hem hoorde hij een licht snuiven. Ineens wist hij. Rond de operatietafel waarop hij lag uitgestrekt stonden zijn vier vrienden; mondmaskers dwongen hen door de neus te ademen. Hij wilde zich oprichten, maar kon zich niet bewegen. Natuurlijk! Zijn lichaam lag vastgesnoerd. Ook de benen, de armen, de vingers zelfs? Hij zette al zijn wilskracht in om een ooglid op te lichten. Als hem dat lukte zouden ze bemerken dat hij bij bewustzijn was gekomen. Het leek of de oogleden waren dichtgeplakt.

Geleidelijk begon hij zich te herinneren. De anesthesist was de ziekenhuiskamer binnengekomen.

‘Ik kom je een spuitje geven,’ had hij gezegd. ‘Daardoor zul je wegdoezelen. Voor je naar de operatiekamer wordt gebracht, ben je praktisch al van de kaart.’

‘En wat doe je deze oude man verder nog aan?’

Ze spraken op de amicale toon die ze gewend waren van hun tennisclubje.

‘In de operatiekamer verdoof ik je met lachgas. Als je helemaal buiten westen bent, word je geïntubeerd,’ was Hans verdergegaan. ‘Ik breng een slang in je luchtpijp, dat is voor de beademing.’

‘Maar als je buiten westen bent, blijf je toch gewoon doorademen?’ had hij geprotesteerd.

Ja, dat was waar, maar hij kreeg nog een ander verdovingsmiddel: curare. Misschien wist hij het nog uit de boeken van Karl May: indianen die pijlpunten vergiftigden met curare. Dat was hetzelfde spul als de anesthesist gebruikte om de spieren van een operatiepatiënt te verlammen. Daardoor raakten ook de ademhalingspieren buiten werking, vandaar die beademing. Zonder curare was het een beetje moeilijk opereren, had Hans op ironische toon gezegd. De patiënt kon in een reflex met zijn benen trappelen of om zich heen gaan slaan.

‘Maar ik voel toch niks, hoop ik?’ had hij bezorgd gevraagd.

Daar hoefde hij niet bang voor te zijn. Hij kreeg nog een derde verdoving toegediend, die zou de pijnzenuwen uitschakelen.

Terwijl hij zich op zijn zij draaide om de verpleegster de verdo-vingsspuit in zijn bil te laten prikken, had hij zijn tennisvriend de anesthesist nog gevraagd hoe groot de kans was dat dat spul was uitgewerkt voordat hij weer was dichtgenaaid.

‘Alledrie die verdovingen? Nou, bereken die kans maar op één miljoen maal één miljoen maal één miljoen.’

Dat een van de drie verdovingen uitgewerkt zou zijn was dus een kans van een op de miljoen. Met die vage gedachte was hij ingeslapen. Met dezelfde gedachte werd hij thans klaarwakker. Het lachgas, het verdovingsmiddel dat zijn bewustzijn moest uitschakelen, was uitgewerkt! Hij wilde het hun toeschreeuwen. Maar ook de mondspieren waren verlamd. Gelukkig voelde hij niets.

Voelde hij niets? Nee, voelen zoals je pijn voelt kon je het niet noemen. Het was alsof hij het inwendige van zijn borstkas hóórde.

‘Zo op de snijtafel ziet het er toch weer anders uit dan op die zwart-wit plaatjes van mij.’

Het was Peter.

‘Frans, als je die ribben wat uit elkaar haalt is die plek op Peter zijn scan beter te zien,’ hoorde hij Fons, de longarts, zeggen tegen Frans, die als chirurg de leiding had. Achter hem moest Hans de anesthesist bij zijn beademingsapparatuur staan.

Hij had zelf voorgesteld dat ze alle vier bij de operatie aanwezig zouden zijn, zodat ze zich gezamenlijk konden overtuigen van zijn goede inborst, had hij erbij gezegd.

Boven hem was een wat sneller ademhalen, als van iemand die zich inspande. Het moest Frans zijn, die met haken zijn ribben uit elkaar trok.

‘Ziedaar het corpus delicti,’ hoorde hij hem zeggen, ‘die grijze plek daar. Bekijk maar eens goed wat jij je slachtoffer hebt aangedaan.’

‘Mijn slachtoffer?’ protesteerde Peter.

‘Kerel, zoals jij die ouwe baas laat hollen, dat moet hem op de longen zijn geslagen,’ klonk het lacherig in quasi-medisch jargon.

‘Daar krijg je toch warempel geen vlek van op de long, van een beetje hollen. Volgens mij kijken we naar het resultaat van dikke sigaren roken en zware Medoc drinken.’

Hoe lang kende hij ze, de mannen rond de operatietafel?

Na zijn benoeming bij de rechtbank in B., nu goed twintig jaar geleden, had hij zijn dispuutgenoot Frans teruggevonden, chirurg

aan het plaatselijke ziekenhuis. Die had hem binnengehaald in een viermans tennisclubje van medische collega's, die zondagsochtends ‘een balletje sloegen’, zoals hij het had geformuleerd. Vanwege zondagsdienst moest er nogal eens één verstek laten gaan. Een vijfde man was zeer welkom.

Drie waren van dezelfde leeftijd als hij, zestigers inmiddels. Meestal speelden ze rustige dubbels. Van lieverlee was het tennissen vooral een wekelijkse kout geworden bij een kopje koffie en bij de frisdrankjes die zij tussen de sets door op het terras dronken. Waren ze met zijn tweeën of drieën, dan werd er meestal gesingeld. Wanneer Peter erbij was, tien jaar jonger dan zij, ging het er soms fanatiek aan toe. Het was waar, hij was een willige prooi van de radioloog, die hem van de ene naar de andere kant van de *baseline* joeg.

Het was goed een maand geleden geweest, een warme zondag in juni. Ze waren met z'n drieën: Fons, Peter en hij. Hij had een rustig triootje voorgesteld, maar Peter wilde met alle geweld singelen. Hij had eerst Fons aan zijn zegekar gebonden. Toen was het zijn beurt. Had de inspanning van de eerste partij de radioloog uitgeput? Wat hem in tijden niet meer was gelukt, lukte hem die zondagochtend. Hij wist zijn vervaarlijke tegenstander een derde set af te dwingen, waarin het gelijk op was gegaan. Drie-drie in games was het en hij stond op het punt opnieuw zijn servicegame te halen. Bij de slagenwisseling die op zijn opslag volgde werd hij naar de hatelijke baseline teruggedrongen. Een *volley* diep in de linkerhoek wist hij nog net te retourneren. Hij zag Peter naar het net komen om de *rally* met een *smash* af te maken. De bal was echter te laag. Het werd een half mislukt *dropshot.* Hij holde naar voren en wist struikelend de bal over zijn verbouwereerde tegenstander heen te lobben. Hij viel daarbij echter voorover en smakte met zijn borstkas op de handgreep van zijn racket. Terwijl hij kreunend bleef liggen hoorde hij Fons uitbundig applaudisseren. Peter sprong over het net en hielp hem overeind. Hij was naar de kant gestrompeld en had zich, de handen op de borst gedrukt, in een ligstoel laten vallen.

‘Een rib gekneusd?’ vroeg Peter bezorgd.

‘Gekneusd? Als-ie goddorie maar niet gebroken is!’

Het moest nader onderzocht, vonden de beide medici. Peter had hem in zijn auto thuisgebracht. Als hij de volgende dag rond lunchtijd met de taxi naar het ziekenhuis kwam, liet hij een thoraxfoto maken, beloofde de radioloog.

Er was geen rib gebroken, maar de foto liet een verdacht plekje zien op de rechter long. Fons de longarts werd erbij gehaald. Zo'n plekje kon van alles zijn, had-ie uitgelegd. Een litteken bijvoorbeeld van jeugd-tb. Maar hij had nooit tb gehad. Dan moest het een tumor zijn. Het kon een maligne tumor zijn, had Fons bedachtzaam geopperd, hem daarbij vorsend aankijkend alsof hij zijn overlevingskansen woog. Nee, het zou wel een goedaardig knobbeltje zijn, had hij er geruststellend op laten volgen. Een man die zo'n vervaarlijke partij tennis speelde kon geen kanker onder de leden hebben - althans niet in een vergevorderd stadium, had hij zijn geruststellende diagnose meteen weer getemperd.

Zijn beide vrienden hadden besloten dat hij onder de scan moest om vlekje of knobbeltje of wat het ook mocht zijn, te diagnosticeren. Gewillig had hij zich onderworpen aan de procedure van de afdeling radiologie. Peter had hem de foto laten zien en tussen het grillige zwart-wit een grijze plek aangewezen. Het kon natuurlijk kwaadaardig zijn, had hij bruusk verklaard, maar uitzaaiingen zag hij in ieder geval niet. Het ding moest er hoe dan ook uit, en onderzocht.

Daarmee was het derde lid van de tennisclub tot het medisch team toegetreden, de chirurg. Frans had een snelle opname geregeld. Hij was door de onderzoeksroutine gegaan waar iedere ope-ratiepatiënt doorheen moest. ‘Ik moet u even pijn doen,’ had een verpleegster gezegd terwijl ze een buisje bloed aftapte en ‘Hierin mag u een plas doen,’ terwijl ze hem een urinaal in de handen drukte.

De chirurg had hem uitgelegd wat de kijkoperatie die nodig was inhield. Hij zou ter hoogte van de verdachte plek in de borst een insnijding maken. De bloedvaten van de operatiewond werden elektrisch dichtgebrand. Daarna zou hij met haken de ribben uit elkaar leggen. Anders kon hij er niet bij, had Frans er op verontschuldigende toon bij gezegd. Ten slotte sneed hij de knobbel eruit.

‘De knobbel?’ had hij benepen gevraagd. Het onschuldige vlekje leek van een knobbeltje tot een volwassen knobbel uitgegroeid!

‘Knobbel...? Nou ja. Aan de foto's te zien lijkt het me iets tussen een kers en een pruim.’

Onwillekeurig had hij onder het colbert zijn borst bevoeld en in gedachten een vergelijking gemaakt tussen een morel en een reine-claude.

Het weefsel dat hij uitsneed, was Frans verdergegaan, werd naar

het laboratorium gebracht voor onderzoek door de patholoog-anatoom. De omloop zorgde daarvoor. De ‘omloop’, had hij begrepen, was de ok-zuster, die met zijn knobbel of knobbeltje naar het laboratorium zou hollen. Daar werd het verdachte weefsel ingevroren. Het leek allemaal nogal tijdrovend. De chirurg had verteld dat je weefsel anders niet kon onderzoeken. Dat invriezen gebeurde overigens niet in het vriesvak van een koelkast maar in vloeibare stikstof, want dat ging een stuk vlugger. Het bevroren longweefsel werd in schijfjes gesneden. De patholoog-anatoom kleurde die onder de microscoop in. Aan de vorm van de cellen die in de schijfjes zichtbaar werden kon je zien of het gezwel goed- of kwaadaardig was.

Het kostte zijn tennisvriend bijna een uur om het hem uit te leggen en antwoord te geven op de vragen die hij ertussendoor wierp. Het speurwerk van de patholoog-anatoom zou echter niet meer dan een halfuurtje vergen, had hij verzekerd. Wat er onderwijl met hem daar op de operatietafel gebeurde, had hij gevraagd.

‘Nou, eigenlijk niks,’ had zijn vriend geantwoord. ‘Terwijl we op de uitslag wachten drinken we een kopje koffie, maken we een praatje of gaan we een luchtje scheppen. Jou laten we rustig op de operatietafel liggen.’

Hoorde hij van de patholoog-anatoom dat het een onschuldig ding was, dan'naaide hij het zaakje weer dicht, had Frans op huiselijke toon zijn uideg vervolgd. Was het kwaadaardig, dan sneed hij eerst zoveel mogelijk weefsel rond de vindplaats weg. In dat geval werd het daarna bestraling, om mogelijke tumorpartikelen te doden die voor het blote oog onzichtbaar waren. Na de operatie werd hij naar de ‘rekoeverkamer’ gereden, waar hij uit de verdoving zou bijkomen. Ten slotte werd hij naar zijn kamer teruggebracht. Daar zou hij vreedzaam ontwaken.

‘Rekoeverkamer? Is dat oud-Nederlands of zo?’ had hij gevraagd.

Rekoever bleek te komen van het Engelse *recover.* In de rekoeverkamer *recoverde* je. Bij vrijwel iedere patiënt ging dat gepaard met nogal wilde dromen, had Frans gezegd.

‘Angstdromen, bedoel je?’

‘Nou vraag je meer dan een eenvoudig chirurg wordt bijgebracht,’ was het ontwijkende antwoord geweest. ‘Ik heb wel eens gehoord dat de kern van een droom vrijwel altijd bestaat uit recente herinneringsresten. Misschien droom je wel dat je ons de een na de ander met die vervaarlijke lob van jou van de baan veegt,’ had Frans lachend een eind aan het gesprek gemaakt.

Opnieuw had hij een gewaarwording alsof hij zijn borstkas hoorde resoneren.

‘Ik snij de verdachte plek rondom uit, zoals jullie zien. Als het niks is kunnen we de wond dadelijk meteen weer afsluiten.’ Frans sprak op een belerende toon, alsof hij college gaf.

Hij hoorde een tikken, als van een lepel of vork op de rand van een metalen kom.

‘Alstublieft zuster, voor het lab. Ach, wilt u daar op de uitslag wachten en hem ons komen vertellen?’

Hij hoorde het openen en sluiten van een deur en realiseerde zich dat de verdwijnende zuster het antwoord zou meebrengen op de vraag: kanker of niet?

Vlak naast hem hoorde hij Hans, die kennelijk meer aandacht had voor de opengelegde borstkas dan voor zijn instrumentenpaneel, op vragende toon zeggen: ‘Waarom laat je haar beneden wachten? Het lab kan de uitslag toch gewoon doorbellen?’

‘We hebben haar hier nu niet nodig,’ reageerde Frans. ‘Ze kan beneden evengoed een kopje koffie drinken. Nu we onder elkaar zijn...’ Hij dempte zijn stem. ‘We moeten het hebben over wat Peter ons zondag heeft verteld, over die Liechtenstein-connectie.’

Doordat ze rond de operatietafel waren blijven staan, kon hij het gefluister woordelijk volgen. Was er koffie gebracht? Hij hoorde iemand een slok nemen. Zondag? Toen lag hij hier al in observatie. Een Liechtenstein-connectie? Wel, wel. Hij spande zich in om geen woord te missen.

‘Als ik Peter goed begrepen heb,’ hoorde hij Frans, ‘dan zou je op een of andere manier een deel van je zuurverdiende geld naar Liechtenstein kunnen wegsluizen zonder dat de fiscus ermee aan de haal gaat?’

‘Ik heb het van mijn buurman, een advocaat. Daar in Liechtenstein zit een of andere weldadigheidsstichting die alle goede doelen ondersteunt die je maar bedenken kunt: natuurbehoud, kunst, milieu, gezondheidszorg, vrijheidsrechten. Onder die moederstichting, zal ik haar maar noemen, ressorteren ik weet niet hoeveel dochterstichtingen op het terrein van de vrije beroepen. Er is een stichting ter bevordering van de rechtswetenschap, van de architectuur, van de letterkunde, en ook een die de geneeskunde bevordert.’

‘Je doet dus schenkingen aan die Liechtensteinse weldadigheidsstichtingen en kunt die van je inkomstenbelasting aftrekken? Maar

dat kan ik hier in Nederland ook. Wat word ik daar wijzer van?' Het was de sceptische Fons.

'Het zit zo,' ging Peter op de opmerking in, 'donaties aan je beroepsstichting daar in Liechtenstein worden geboekt op een geheime bankrekening, die beheerd wordt door advocatenkantoren daar. Doen we het met ons vieren samen, dan wordt het bedrag geboekt op één geheime rekening. Onderling maak je uit hoe je je participaties verrekent.'

Zijn spanning over de uitslag van het laboratoriumonderzoek werd verdrongen door professionele nieuwsgierigheid naar wat leek op een plan van zijn tennisvrienden om de fiscus op te lichten. Met het fiscale strafrecht had hij niet van doen. Als hoofdofficier deed hij de zwaardere criminaliteit. Maar op stafvergaderingen hoorde hij wel eens over belastingparadijzen. Liechtenstein was dus het belastingparadijs voor de vrije beroepen. Maar waarin school de winst?

'Laten we zeggen dat we jaarlijks tien procent van ons bruto inkomen overmaken naar die stichting ter bevordering van de geneeskunde,' hoorde hij Peter weer. 'Eén procent daarvan wordt door die advocaten overgemaakt aan de moederstichting waar ik het over had. De rest blijft op de spaarrekening van hun *Begünstigtengruppe.* Voor de Nederlandse fiscus geldt nu het volle bedrag als gift en dus als aftrekpost. Tel uitje winst,' sloot hij zijn uiteenzetting af.

'Accepteert de belastinginspecteur zulke forse schenkingen?' wilde Fons weten.

'Jazeker. Je kunt maximaal tien procent van je inkomen als gift aftrekken.'

Tien procent van het bruto inkomen, dat was voor deze medisch specialisten een fiks bedrag. Hij begreep hoe de Zwitserse francs van Liechtenstein sedert het zondagse koffie-uurtje op de tennisbaan hun door het hoofd moesten hebben gespeeld. Frans had goed aangevoeld dat de spannende pauze tijdens de operatie het moment was om na het ontspannen praatje op de tennisbaan spijkers met koppen te slaan. Hij nam opnieuw de leiding.

'Ik wil een voorstel doen. Ieder van ons stort jaarlijks hetzelfde bedrag: 25.000 gulden. Dan krijgen we geen scheve gezichten. We openen zo'n rekening als Peter heeft genoemd, komen daar de eerste vijf jaar niet aan en verdelen dan het saldo. Met rente op rente wordt dat zowat een miljoen, schat ik. Als ik het goed zie kunnen

we ons saldo in het buitenland besteden of daar in Liechtenstein cash opnemen. Wat vinden jullie van mijn voorstel?'

'Je moet er toch niet aan denken dat onze vriend hier dit allemaal hoort.' Het was weer de cynische Hans.

'Laten we onze grapjes even voor ons houden,' reageerde Fons geprikkeld. 'Ik heb nogal wat vragen. Hoe betrouwbaar zijn die advocaten daar in Liechtenstein aan wie we onze centjes toevertrouwen? Stuurt die bank regelmatig bankafschriften van je saldo of blijft dat ook geheim?'

Hij pauzeerde even.

'Ik vind dat iemand van ons daar in Liechtenstein poolshoogte moet nemen voordat we erop ingaan.'

'Als jullie dat vinden, mij best,' hoorde hij Frans zeggen. 'Peter, jij bent het beste geïnformeerd.'

Hij hoorde de twee anderen hem bijvallen.

'Als jullie daarop staan...' reageerde de radioloog. 'Eens zien... deze en de volgende week heb ik dienst. We zitten midden in de vakanties. Over drie weken zou ik me wel een weekje kunnen vrijmaken.'

Op de achtergrond klonk een bescheiden klopje op de deur.

'Daar is de omloop. We praten zondag verder,' hoorde hij Frans gehaast zeggen.

Een vrouwenstem vertelde dat ze een brief had van de patholoog-anatoom. Hij hoorde geritsel van papier. Gespannen wachtte hij af.

'We zullen onze tennisvriend nog lang in ons midden hebben,' verklaarde Frans plechtig. 'Het is een onschuldig hamartoom. Laten we hem maar weer netjes dichtnaaien. Hans, ga jij weer achter je metertjes?'

Hij had de neiging een zucht van verlichting te slaken. Maar zuchten kon hij ook al niet. De anesthesist moest een van zijn verdovingskraantjes wat verder hebben opengezet. Hij gleed weg in een diepe bewusteloosheid.

'Wakker worden, meneer Van D., wakker worden!'

Moeizaam tilde hij één ooglid op. Hij keek in het gezicht van een meisje.

'Goed zo. Nu wakker blijven, hoor.'

Het loden lid viel willoos neer. Hij voelde een fikse klap tegen zijn wang. Woedend deed hij beide ogen open. Het gezicht was

weg. In een reflex sloeg hij met zijn armen om zich heen.

‘Kan hier een bed worden vrijgemaakt?’ riep ergens uit de verte een mannenstem. ‘Ik heb een nieuwe klant.’

‘Ja, opa hier kan wel terug naar zijn kamer,’ hoorde hij opnieuw de meisjesstem vlakbij. ‘Bij hem functioneert het allemaal weer prima. Hij sloeg me bijna in mijn gezicht.’

Opa! Boos, maar intens moe gleed hij weg in een diepe slaap.

Hij werd wakker met een onbestemd gevoel van woede. Vaag herinnerde hij zich dat een of ander jong ding hem diep beledigd had. De oorzaak van de woede stak echter dieper. Op het nachtkastje naast het bed zag hij het boek dat hij aan het lezen was. Hij spande zich in en spelde de titel op de rug van het boek: *Fraude en fiscus.* Ineens herinnerde hij zich het gesprek van de tennisvrienden rond de operatietafel.

Er werd geklopt. Meteen ging de deur van de ziekenkamer open. Het was zijn vriend de chirurg.

‘Je kunt hem eerder een pruim noemen dan een kers, die knobbel die ik bij je heb weggehaald,’ koos zijn bezoeker een joviale toon. ‘Maar niet iets om je al te ongerust over te maken. Wat ik eruit heb gehaald, is het residu van een leven lang sigaren roken en zware wijn drinken. Ik ga jou geen leefregels voorschrijven. Dood gaan we allemaal, ieder op zijn tijd. Er zijn er die hun hele leven doende zijn om in optimale conditie te sterven. Ze roken niet, drinken niet, eten vegetarisch en tot op hun laatste dag blijven ze in training. Ik denk niet dat het ze daarboven iets kan schelen in welke conditie je aan de hemelpoort verschijnt.’

‘En, hebben onze vrienden wat opgestoken van je operatie?’

Zag hij een schrikreactie?

‘Ja, ik dacht van wel, hoor,’ zei de ander snel. ‘En jij? Je moet een kwaaie droom hebben gehad, in de rekoeverkamer. Je hebt zowat een verpleegster in het gezicht geslagen.’

Had hij het allemaal gedroomd? Nee, nee. Hij wist nog exact wat hij op de operatietafel had gehoord. Dromen was je vergeten zodra je wakker werd.

Frans pakte zijn pols.

‘Een prima polsslag,’ zei hij na een poosje.

Hij pakte de stethoscoop die losjes uit zijn jaszak bungelde. Toen hij diep zuchtend, zoals hem werd gevraagd, zich vooroverboog om op de rug de longen te laten beluisteren voelde hij een pijn-

scheut. De arts liet hem zich weer oprichten en drukte zachtjes op de omzwachtelde borstwond. Het deed hem een benauwd ‘au! au!’ uitroepen.

‘De verdoving is uitgewerkt,’ gaf Frans uideg. ‘Wat je voelt is de wondpijn. Ik houd je nog een weekje hier. Dan haal ik het naaigerei uitje vel en kun je naar huis. Over drie weken tennis je weer als de oude. Wat zeg ik... Als een jonge god! Peter wil met alle geweld die partij van jullie afmaken. Geef hem van katoen.’

Toen hij weer alleen was, probeerde hij opnieuw de belevenissen in de operatiekamer te reconstrueren. Moest hij zijn vrienden verraden? Vrienden? Ach, wat waren vriendschappen meer dan fragmenten van je leven? Wat waren die tennisochtenden meer dan koffie drinken, een balletje slaan en praten over de krantenkoppen van de afgelopen week? Zijn taak in het leven was het hooghouden van de Nederlandse rechtsstaat, dat was belangrijker dan dat ten-nisclubje. Hij besefte echter ook hoe aangenaam het was, die paar onnozele zondagse uurtjes, dat rustpunt in de week. Dat te moeten opgeven... Maar hij hoefde niets op te geven, bedacht hij. Het enige dat hij had te doen, was een collega van het Openbaar Ministerie inseinen. Die zou de belastinginspecteur opdracht geven de belastingaangiften van het viertal grondig te onderzoeken. Of de heren bewijzen konden overleggen dat de giften aan een stichting in Liechtenstein voor de volle honderd procent aan goede doelen werden besteed? Dan was het meteen met die Liechtenstein-connectie gedaan.

In de loop van de dagen dat hij, voorzichtige wandelingetjes makend, eerst op de gang, daarna in de tuin, wachtte op de genezing van de operatiewond, begon geleidelijk de herinnering aan wat hij in de operatiekamer had meegemaakt te vervagen. Wanneer hij het gesprek probeerde te reconstrueren, leken delen ervan uit zijn geheugen te zijn weggewist. Hij dacht aan wat zijn vriend de chirurg had verteld over droomervaringen van operatiepatiënten in de rekoeverkamer. Er was echter één punt in de herinneringsbeelden waaraan hij zich vastklampte: hun afspraak dat Peter in Liechtenstein poolshoogte zou nemen.

Na vijf dagen was de wond zo goed genezen dat de hechtingen eruit konden. Twee dagen later mocht hij naar huis. 's Maandags ging hij weer naar de rechtbank. Drie bloemstukken verwelkomden hem, een van het OM, een van het griffiepersoneel en een van de

zittende magistratuur. Binnen enkele dagen had de routine zich hersteld. In de loop van de week had hij tijdens het koffieuurtje met een fiscale collega een gesprekje over belastingparadijzen. Liechtenstein, bevestigde deze, was er een van. Of dit het toevluchtsoord was voor de vrije beroepen? Hij wist het niet, maar het kon best zo zijn.

De derde zondag na de operatie was hij weer present op de tennisbaan. Peter was er niet! Met de drie anderen, die hem hartelijk verwelkomden, zette hij zich op het terras.

Fons had het over de rookbommen die vandalen in Amsterdam naar de trouwkoets hadden gegooid. De verontwaardiging was algemeen.

Toen er even een pauze was in het gesprek opperde hij als terloops: ‘Peter is naar Liechtenstein...?’

Gelijktijdig draaiden de drie zich in de ligstoelen naar hem om.

‘Naar Liechtenstein? Wat moet-ie daar in godsnaam?’

Het was Frans die hun gezamenlijke verwondering uitsprak - of was het verontrusting?

Met de koffiekop in de hand zag hij door het gaas van de omrastering een witte auto de parkeerplaats oprijden. De man in korte, witte broek en polohemd die uitstapte was Peter! Met het racket onder de arm en een tasje aan de pols kwam hij door het hek opgewekt op hen toe gelopen.

‘Sorry dat ik wat laat ben. Ik moest even in het ziekenhuis zijn,’ zei de radioloog toen hij bij hen stond. Joviaal klopte hij hem op de schouder. ‘Zo ouwe reus, blij je weer heelhuids terug te zien. Vierdrie in de derde set en ik aan service, weet je nog? Die moeten we beslist uitspelen. Vandaag lukt het me niet... heb deze week achter-dienst. .. kan elk moment opnieuw worden opgeroepen. Volgende week maar.’

Hij ritste een polstasje open en haalde er een kleine ontvanger uit, die hij op tafel zette. ‘Een uitvinding, die apparaten! Hoef je tenminste niet de hele dag thuis bij de telefoon te zitten wachten. Met dit ding kunnen ze me in de hele Benelux oproepen.’ Was het werkelijkheid geweest of een droom?

Hij zocht zijn toevlucht bij het oude adagium van de jurist: *in dubio abstine.* Als je niet zeker bent van je zaak, moet je hem laten rusten.

Nederlandse poëzie

Dark Horse
Menno van der Beek

Een foto van een man op een zwart paard
heb ik geleend. En naast hem staat een oude boer
het hoofdstel ongedwongen vast te houden.

Alleen de ruiter kijkt mij aan: een jonge man
die hen heeft overleefd. Het paard zal zijn verwerkt
tot lijm. De boer stierfin zijn slaap. Niets van gemerkt.

En vanaf dat moment tot aan zijn dood
zonder dat paard zonder die boer had hij een foto.

Ik weet niet goed meer wat ik kan geloven:
De foto moet terug. Een donker paard staat in mijn hoofd.

Twee gedichten
Bernd Bevers

Zegels

Nooit werden het er genoeg
voor de kopjes en schotels, de zo goed
als zilveren lepels en vorken
in de beduimelde folder.
We spaarden een leven bij elkaar in de gedeukte
trommel met kruimelbodem en piepende klep.
Likkend en plakkend onder de gouden lamp
van menige winteravond, groeide de stapel
zegelboekjes als de voorraad paperassen
van een opgeheven bureaucratie.
Dagboeken van speeksel en vet,
door de armoede geschreven.

Dagboek

Wie was je vandaag?
Een goed en een slecht bericht,
een register van stemmen door niemand verstaan.
Een droom die de slaap onderbrak
met het water en brood van zijn angst.

Wat was je vandaag?
Een buiten en binnen, een stoel en een bed,
een honger die at van zijn dorst,
een vlam die brandt van zijn bloedeigen vlees,
een dag die zijn jaren vergat.

Waar was je vandaag?
Een blik in de diepte van honderden stiltes.
Een krant van verhalen, vergeeld in de kast.
Een gezicht in de menigte opgelost.

Twee gedichten
Fred Bloemink

Hexa

Oude kiezen waren
gevuld met oerwit ijs.
Ik ben de heks zei ze
toen ik aan wal klom.

Het was nacht en dag
tegelijk. Onder zeil
cirkelden zeearenden
al de hele dag boven

het schip. Zij maakte
zeeduivel klaar voor
mij en liet in de keuken
de vreselijke kop zien.

Ik zal je vertroetelen
zei ze, in een warm bad
en daarna geef ik je
champagne. Ik deed

het zware zeiljack uit.
Daar zijn foto's van
waar niets op staat.
Dat voorspelde ze.

Kabeljauw

Noordwater als glas tussen
zwarte keramiek van tanden
gekroond met sneeuw. Dat ik
daar eenzaam was kwam door

gebrek aan contact. Ik gooide
een lijntje uit naar een mooi lijf.
Zo schijnt dat te moeten. Dat
iemand nijdig reageert ook.

We overlegden, we vochten,
kom ik naar jou toe of jij naar mij.
Naar mij dus. Zo zagen we elkaar
voor het eerst, op de waterlijn

van onze werelden. De eerste
ontmoeting die altijd fataal
eindigt voor een van de twee.
Maar wel heel goed contact.

Twee gedichten
Erik Coenen

Toledo

Het schemert op de wijken van de Joden,
op huizen van Morisken en Maranen,
op sleutelgaten van versteende tranen,
op resten van de tempels van drie Goden,

maar niet meer op het Volk van de Geboden,
niet meer op wapperende halve manen,
niet meer op Santiago's Castilianen,
niet meer op zwaarden, niet meer op de doden.

Hier hebben Roderik, Abd al-Rahman,
Theotocopoulos en broeder Juan
de Taag bij schemer traag naar zee zien stromen.

Zij stroomden zelf hun avond tegemoet,
maar deze schemering bewaart hun bloed
en steen bewaart hun hoop, hun vrees, hun dromen.

Hier en nu

Alles is nu. Alle voltooide tijden
zijn tegenwoordig; nu is wat vervliedt.
Alle geschiedenis is nu geschied
en alle morgens zullen nu verglijden.

Alles is hier. De kosmos is bijeen
in één besef dat alle daars omspant.
Hier houdt bewustzijn werelden in stand
die hier verdwijnen: hier en hier alleen.

Op deze tocht langs steeds dezelfde grens,
op deze weg al lopend geplaveid,
is elke tel de trechter van de tijd
en elke mens het masker van de mens.

Nu is wat is geweest. Nu is elk zullen.
Hier is de mens en *ik* moet hem vervullen.

De vrouw die in mij woont
Job Degenaar

De vrouw die in mij woont
kijkt uit het raam van een stil huis
en laaft zich aan de fado
de weemoed van de cello
het vuur van de gitaar
de waaierende zang

minstens één vergeefse liefde
kent ze, een val die haar deed
wankelen en misschien
een vijand in haar vlees

mooier is ze dan haar leven
zachter haar strelen dan haar handen
dieper haar kussen dan haar mond

De vrouw die in mij woont
werd onvermijdelijk poëzie

Drie gedichten
Leo Dooper

Buitenleven

Wij zien voor ons geestesoog, in evenwicht
op een notenbalk, een balletdanseres.
Zij praat zonder woorden, draait om haar as
uit noodzaak of gewoonte, op de horizon, springt
ter verpozing haasje over, raakt verblind
door de schoonheid van dit denkbeeldig landschap.

Wij vragen het vergeziene niets;
achterwaarts leunend tegen de puntmuts
van een omgekomen tuinkabouter, kijken wij, ogen
in het achterhoofd, naar het bleke groen
van een pasgemaaid grasveld dat nog
voorbij moet komen.

Wij bloeien op door de lach van
een ontluikend theeroosje, begeleiden
de laatste gang van een openbarstende tarweaar
naar de graanmolen waar meelmijt bidt om regen.

Verdriet

Gaandeweg de dag zoeken onze oren
onderdak in een tehuis voor
gehoorgestoorden.
Restanten van vijftig miljoen euro
liggen te vondeling
in onze tuin.

Wij zijn er, maar ook niet.
De zoektocht naar de katten
voert ons naar dorpen waarvan
wij het bestaan niet kennen.
Onmacht slaat een bres
in ons vertrouwen op een
goede afloop.
Nieuwjaarsdag tweeduizenddrie
gaat in de doos voor het volgende jaar.

In het schemeruur
(brandende kaarsen voor hun portretten)
bidden wij
(uit versterving op onze knieën)
voor elk dier een rozenhoedje.

De schreeuw om hulp
verkort het borreluur.
Dit offer brengen wij voor onze poezen.

Slagveld

Je pookt in smeulend vuur.
Een flakkerende vlam bespreekt
levensverwachting met zuurstof.

Je verliest het wit tussen woorden,
sprakeloos, door het heengaan van de taal.

Je denkt aan de houdbaarheidsdatum
van een relatie.
Niets is onderheviger aan inflatie
dan het wisselgeld van
de hartstocht.

Dromen luiden de noodklok
in een oververhit hoofd.
Sigaretten blazen reveille.
Hoe kan het slagveld beperkt?

De dorpsgek, met kalk bestoven,
onthaalt de vijand,
propt in de mond der gewonden
bloedworst bij gebrek
aan medicamenten.

Je trekt een jas aan
van grijze wolken waarachter het duister
van naderend onweer.

Alleen de bliksem
heeft voorkennis van de donder.

Sluitertijd
Jan Eijkelboom

Zie de afbladderende dichter.
Heb ik het goed? Kijkt hij
vanuit die plooien, de gelaagdheid
van aangezicht en overjas
nog steeds de lens tegemoet?

Zal die hem vertellen hoe het
eindtraject moet worden afgelegd?
Ach, je gelooft je ogen niet
en wat hij zegt of prevelt
gaat ook al op de prent verloren -

De plek heeft hij zelf uitgekozen.
Een dichtgemetseld godshuis.
Maar in verweerde steen en brokkelige
kalk schuilt een betekenis
die nog verwoord wil zijn
wie weet nog uitgelegd.

Ongerijmd
Kees Hermis

Ver voorbij middernacht, als het huis zich terugtrekt
op zijn muren, steeds verder en met grotere tussenpozen
de laatste daggeluiden worden afgezonken

de kat zich uitstrekt in zijn slaap, zijn kop verlegt
en verder slaapt, het was al bijna morgen, dat door
mij heen gedacht werd god hoe ver terug in tijd

hoe vaak nog dat dit ooit en waar dan ook gebeurt, dit
komen en weer gaan - nu zou iets moeten rijmen op
dit onontkoombare bestaan - als water dat zich opent

en zich onweerhoudbaar sluit, hoe weerzinwekkend
haast, hoe ongerijmd niet te ontwijken tijd zich met
verte voedt, verte zich voedt met tijd

Corso
Hans Hoenselaars

Met mijn neus erop: de trein van tulpen,
hyacinten, de vloot tableaux vivants

gescheiden door korpsen en kapellen
trommels en trompetten harder dan

mijn hart, zodat mijn oren zullen fluiten.
En dan de scholen dansmariekes -

Zie die roze majorette voor me, wier
stok met rubber einden drie, vier keren

als een chromen uitroepteken op 't asfalt
stiet. Ze hurkte met gebogen ogen:

blozend op gelijke hoogte werden wij
gewekt door smaad: Barbie heeft het

fout gedaan. Zij greep de staf, streek
laks als in gedroomde achtervolging

het glimmen van haar panty glad, om zich
te verliezen in de mensenzee. Zij was

een meermin, anders dan bij Andersen
met benen en ik dacht was ik maar even

groot. Daar stond ik met mijn armen vol
ballonnen toen de tocht weer op was, zonder

in een zweem van tulpen, hyacinten
het meisje van mijn tiende terug te vinden.

Enkel verderop de duikelende stok!

Dorpje aan de Oosterschelde
J.J.B. Kuipers

Drie populieren in het land:
van Passie glad geen weet,
maar steeds weer stom bereid
tot het offer van hun hout

- echt, alles laat die bomen koud.
Zongeslagen land galmend van
gier, bespoeld door stromen zilter
dan je zonden die men pekel heet.

Hier gingen landarbeiders getaand
in schuren met geteerde wand
en daar rot het even zwarte wier
aan de dijk z'n buitenkant.

De kerktoren (een monument) stort
spoedig in, aldus vandaag de krant.

Twee gedichten
Frans van Mastrigt

Poldermodel

Hondsbrutale wolken, de kunst
van een zeewaardig schilderij.
Het water wil zichzelf verliezen
in weerlicht en aardedonker ontwaken.

Piepschuim overspoelt de dijken.
Het drama van de kust verbeeld en
ook het Noorden is zijn glans verloren.

Een reepje veen dat wegzinkt
in de polder, een uur vol vogels,
fluisterende krachtcentrales en
- verrassing in een muur van stilte -
de mistige koers van een beurtschip.

Wielrijder

Odes aan de orchideeën,
afkeer van het optimisme,
volhardend zijn in weer en wind.
De banden van zijn fiets kusten de aarde.

Hij wilde reizen door gekleurde stadsgezichten,
meisjes zoenen op het kerkhof,
een startbaan in de achtertuin, rammen
op de ergometer en dwalen langs de Amstel.

Hij leefde in de schaduw van de twijfel.
Steeds maar weer dat uitzicht,
het erfgoed van de zadelpijn.

De helse asbak
Lodewijk Modderman

Ze zijn niet waard te worden opgesomd:
De stoffelijke resten van het roken,
Maar laat me, als mijn hartslag is verstomd,
Ja dan wel nee van hele wolken smoken,
Totdat de werkster met een emmer komt,
Nog even in de grijze puinhoop spoken.
Zo dood als as en peuken zal ik wezen,
Verklaar ik aan Beëlzebub bij deze.

Variaties
Max Nord

naar Emily Dickinson

Ik kon niet blijven staan voor Dood,
voor mij was hij hiertoe bereid
met plaatsen die zijn rijtuig bood
voor ons, en voor onsterflijkheid

*

Terug van Troje en avontuur,
listig vermomd als bedelaar,
bleef hij een vreemde, ook in dit uur,
was niet van hier, zelfs niet van haar.

*

Een wereld zonder god en Bach,
vier oude letters en vier noten,
een wereld zonder nacht of dag
waarin geen traan meer wordt vergoten.

Twee gedichten
Marc Tritsmans

Lenteschoonmaak

Weinig zachtzinnig zoals deze lentedag
in de luwte van het bos als een
woesteling tekeergaat: mijn ziel

zich snijdt aan het breekbare, messcherpe
groen van jong blad, door tomeloze
vogeldrift wordt overmand en vertrappeld,

binnenstebuiten gekeerd door de
goddelijke geur van kamperfoelie,
gekraakt en schoongeschraapt

door de weerloze zachtheid van dit
uit koude dromen ontwaakte landschap.
Door de mangel gehaald, verhakkeld,

als een voor mezelf onbekend man
ben ik blij als ik 's avonds nog mijn
eigen huis herken en binnenga.

E=mc2*

Het gaat om verbanden. Om de droom
van een dichter: de wereld in een regel
gevat. Maar verbanden waar niemand

zich ooit eerder had gewaagd. Zo mengde
hij het onkreukbare, stijfdeftige van massa
met het springerige, flirterige van licht en

het wilde, ontembare van energie. Als
een duivels alchemist maaide hij voorgoed
het gras voor ieders voeten weg. Slechts

vijf tekens bleken nodig om te bergen l
heelal. Met daarin zowel het edelste als
het donkerste. Zoals spoedig zou blijken.

* *Einstein publiceerde de beroemde vergelijking E=mc2 al in 1905. Het zou nog dertig jaar duren voor de implicaties op atomair niveau helemaal ontrafeld waren en daarmee de weg werd geëffend voor de ontwikkeling van de eerste atoombom. Einstein zelf waarschuwde president Roosevelt reeds in 1939 voor dit reële gevaar. Uiteindelijk zou het Robert Oppenheimer zijn die het Manhattan Project (een uiterst geheim project om als eerste een atoombom te ontwikkelen) 'succesvol' zou leiden. Daarmee werd de eerste atoombom op Hiroshima een feit. (M.T.)*

Twee gedichten
Nico Weber

Dichterwoning

Hier staat het oude huis bijna een meter
opzijgeschoven, daar aanzienlijk meer.
De heester weigerde, hangt in de lucht,
verlangend naar de muur, het raamkozijn.

Het dak oogt kaal, de pannen zijn verdwenen.
De vijver is de straatweg afgelopen.
Een denneboom groeit uit een kerselaar.
Het gras hangt moe en geel over het hek.

Geen zon scheen obligater op kabouters
die uit de tuinen van de buren kropen.
Meer is niet nodig dan een handgebaar

en alles staat weer keurig op zijn plek.
Maar 't zal nooit meer zo worden als voorheen:
de hele buurt verklaart dit huis voor gek.

Huisvesting

Je loopt een kamer in die groter blijkt
te zijn dan je voorzag, en ook veel hoger.
De schaduwen staan zuiver in het zicht.
De vloer glanst, waardoor alles dieper lijkt.

Een drempel schittert. Deuren geven licht,
gedempt, in evenwicht. Het streelt je ogen.
Gesloten vensters wijken, lange muren
schuiven opzij en het plafond verbrokkelt

in ruimte die je zelf hebt vrijgemaakt.
Je laatste voetstap geeft een zachter geluid.
Je brengt je lichaam terug naar het begin,

zo ver dat je de oorsprong ervan ziet,
en glipt eruit. Je liep een kamer in.
Wat jij daar achterliet dat ben je niet.

Twee gedichten
Staf de Wilde

Kei

geen kei verlegd
de rivier is de rivier gebleven
speelt soms, onverschillig, met een blad

vergeeld, vuurrood misschien
een herinnering aan een boom
die moest verdwijnen
omdat seizoenen wentelen
zoals een zaagblad wentelt
dat bomen velt
en er is geen die meer telt
dan de andere

waar de steen
de stenen tafel
die het water scheidt
zoals een geheven hand dat doet
in een heilig boek
zoals woorden verhalen
die geslagen zijn uit keien

jij hebt geschreven
maar voorbij het blad
geen kei
om het geschrevene op te eisen

Verrijzenis in steen

- yo no voy a morirme.
Pablo Neruda

ieder woord zoekt de steen
die het bewaren wil
zoals een stad bewaard blijft
onder lagen van steden

gangen worden opgegraven
die straten waren
en naar plekken leidden
waar geofferd werd
aan verjaagde goden
waar gedanst werd
en men de borsten zag
die bij de botten hoorden

een hoofd zal zich breken
over de ontcijfering
en woorden voegen
bij lagen van afgebroken
lettergrepen, van uitgevlakte
namen
en hoofden zullen samen komen
en redetwisten
zoals goden twisten over een offer
en licht zal op de schedels dansen
zoals een meisje met naakte benen

en het steen zal rillen
alsof het geen steen was
maar een warmbloedig wezen

dàt zoekt elk woord
dat uit een hoofd is weggerend
het wil minstens door een verbaasde
verbannen god worden opgelezen

Light Verse

Klaar*

Jaap van den Born

Dat gaat weer eens een van die lange nachten	worden
Je gaat weer eens een keer voorlopig niet naar	bed
Je hebt weer eens die rare hunkering naar	orde
Zodat je je weer eens aan dwanggedachten	zet
Hoe vaak ik niet van deze hobby lag te	balen
Want nooit blijkt dat de Muze mij als minnaar	ziet
Wie slim is en verstandig hunkert niet naar	kwalen
En ondermijnt op die manier zijn krachten	niet
Maar wil die heldenstrijd in nachtgewaad je	lukken
Wanneer de Muze eens niet met je tenen	speelt:
Het opperste geluk als je het af ziet	drukken!
De woordvondst die dan toch het laatste gaatje	heelt!
(Ziezo: het is gelukt, ik kruis mijn benen	maar
Ik heb toch goed geteld? Of ben ik nog niet	klaar?)

* *Dit sonnet is de uitwerking van de onvoltooide tekst 'Klaar' van Frank van Pamelen. Zie het Lentenummer 2004, p. 59.*

Hoho!
Gé van den Bovenkamp

Voor Isis

Dat laat me nou blauwblauw, denk ik dan dom:
die echte ‘mannenmannen’ die alom

bij wilde volken, zoals de Maumau
(erg duur, dus vaak samsam, wat ik je brom)

en midlife dol geworden (Frans: gaga!)
drukdruk op jacht gaan. Steeds met veel aplomb.

Weg willen ze, hun kerker uit! Er is
geen vrouw (Lulu, Deedee) die snapt waarom

noch goena-goena, noch de slinkse beet
van de tseetsee (testes! wervelkolom!)

ze angst aanjaagt. Mij noemt men ‘nono’ want
als niet-genegene roer ik mijn trom!

Geen Berber krijgt mij mee naar de woestijn,
een zelf geschoten struistrui vind ik stom!

Renderende Groot-Wild-jacht met dumdum?
‘Gedenk de dodo!’ klinkt mijn boze grom.

Ziet u het voor u? Tenten? De bush-bush?
Gé van den Bovenkamp? Tuttut! Komkom!

Drie ollekebollekes
Frits Criens

Mensenkennis

Slim ondernemerschap
Kerntaken uitgebreid
Veedokter neemt er
Een handeltje bij
Klanten die vallen op
Zoöerotica
Staan voor zijn opblaaskoe
Graag in de rij

Correct

Ken uw grammatica
Schandelijk taalgebruik
‘Volgens mijn mening
Kan dat niet bestaan’
Lelijk, zo'n storende
Contaminatiefout
Ik als purist
Irriteer me daaraan

Hulpvaardigheid

Toonbeeld van burgerzin
Kerels met ruggengraat
Spermabank stond na
Beroving haast droog
Maar een daadkrachtige
Handwerkerszelfhulpgroep
Trok hoogstpersoonlijk
Het peil weer omhoog

Rambo
Quirien van Haelen

‘Ik ben commando, man, ik ben geslaagd’
Vertelde laatst een kennis bij het stappen
‘Van harte dan,’ zei ik vrij afgezaagd
Toen heb ik naar zijn kundigheid gevraagd
Zijn antwoord wil ik graag aan u verklappen

‘Ik laat mijn vijand eerst naar adem happen
Voordat hij van de aardkloot wordt gevaagd
Ik kan een bovenbeen doormidden trappen
Heb met een speer op luipaarden gejaagd
Ik kan nu zelfs uit Alcatraz ontsnappen

Dus raak je ooit bij een conflict betrokken,
Of word je door een sloeber uitgedaagd
Dan roep je mij, want ik ben dol op knokken
En schroom vooral niet om wat uit te lokken’

Twee gedichten
Kees Jiskoot

Ontboezeming aan de bar

... dat rare, komieke ding...
Erasmus, *Lof der Zotheid*

‘Ik vroeg voor mijn voorhuidvernauwing in Burgh
advies aan een kundige plastisch chirurg;
die wou me besnijden, maar dan ziet mijn fluit,
zo mogelijk, er nog veel lulliger uit.

Ik zie het maar liever nog eventjes aan,
zoals ie gewillig en pijnloos komt staan,
wat trouwens voor mij, een Narcissus, volstaat:
die was van nature geen man van de daad.

Maar zo ik mijn zelfzucht een keer overwin,
verslingerd zou raken aan toch een vriendin,
dan laat ik me helpen, dan word ik weer mans
en toon haar timide en blozend mijn glans.’

Grafschrift op een zeezeiler

Wie hier na zijn finale tocht
ligt afgemeerd met zijn gebeente,
betaalt, al werd zijn boot verkocht,
nog wel steeds liggeld de gemeente.

Vier gedichten
Simon Knepper

Wat vliegt daar

Het buitelt om de twijgjes
en fluit zijn keeltje hees:
we noemen dit verleidertje
gewoonlijk pimpelmees.

Tenzij het glad en rond is,
niet bang is voor de poes
en sappig in de mond is;
dan heet het pompelmoes.

Oost, west

Een dagje Spijkenisse,
beetje vissen langs de dijk,
heeft iets zeldzaam onverbleekbaars
en iets breekbaars tegelijk.

De Pieterskerk in Rome,
waar je meer toeristen ziet,
heeft ook wel iets bezoekbaars
maar veel snoekbaars is er niet.

[3]

Een winternacht. De aarde ligt
in diepe slaap verzonken,
maar achter 't ijle wolkendek
staan sterretjes te vonken.
En als de maan zijn spiegeling
laat wiegen op de zee,
dan flikkeren die sterretjes
parmantig naar benêe.

[4]

Onbestendig is het leven,
onberekenbaar het lot:
hier besproeit het zandwoestijnen,
elders bijt het in de strot.

Zo krijgt iedereen het zijne
maar tevreden is er geen,
want de armen worden armer
en de benen blijven been.

Zeven gedichten
Kristiaan Laps

Hobby

De hobby van Constant is 't kweken
van nieuwe soorten tamme teken.
Ik wens geen teken aan de wand:
voor zijn verjaardag krijgt Constant
in plaats van andere cadeaus
een goed gesloten tekendoos.

In Excelsis

Het Klein Castratenkoor uit Koog
zong in de nachtmis hemelhoog.
Wij luisterden, en voelden allen:
Kerst kan ook mooi zijn zónder ballen.

Ornithologie

Was het een wonder, was 't gewoon een tref,
of zou mijn oog mij voor één keer bedriegen?
'k Zag boven 't IJ zo'n vijftig vogels vliegen,
die vormden overduidelijk een *F.*

Ik vroeg een plaatselijke vogelaar:
‘Ziet u die letter ook? Is dat niet raar?’
Met een neerbuigend lachje meldde hij:
‘Hier fliege ganse altaajd in een Fei.’

Kleine boodschap

Ik vul mijn mandje bij 's lands grootste kruidenier
met boekweitgrutten en met zacht toiletpapier,
en denk, terwijl ik nog een afgeprijsd stuk zeep kies:
Welk een voldoening geeft toch zo'n AH-erlebnis.

Aftelversje

‘Krijg de tering,’ zei Leen
en ik kreeg hem meteen.
Maar ik heb hem zonet
naar de nering gezet.

Orkestrepetitie

De dirigent roept aangeslagen:
‘Wie heeft er mijn baton gejat?
Wanneer hij niet snel op komt dagen,
dan zwaait er zowel niets als wat.’

Straatgesprek

Een schoen sprak tot zijn medeschoen:
‘Werd onze baas maar kampioen.
Dan zou hij ons niet langer slopen,
maar kwam gezellig naast ons lopen.’

Gedicht
Drs. P

‘Ik was uit Azië geïmporteerd
Al spoedig had mijn baas, een winkelier
Mij aan een zondagsschooljuffrouw gesleten

En ach, ik heb niet veel te klagen hier
Ik zit behoorlijk warm en krijg te eten
Iets evenwel vergeef ik haar niet gauw

Het zijn de afgezaagde, loze kreten
(Dag! Lekker koekje! Lorre! Koppiekrauw!
En meer nog) die dat mens me heeft geleerd

't Is alles zo onrijp, zo braaf, zo saai...
Geef mij maar zeelui,’ dacht de papegaai

Drie gedichten
Ton Peters

Kalme streek*

Hij was al vroeg uit Leeuwarden vertrokken
En kwam na zeven dagen aan in Sneek,
Als schaatser van de ingehouden vaart
Gaf hij de voorkeur aan een kalme streek

Ooit blonk hij uit in carrière knokken
Waaraan hij haast met hart en ziel bezweek
Maar toen hij overspannen werd verklaard
Gaf hij de voorkeur aan een kalme streek

Daar handelt hij in schapen en in bokken,
Vermaakt het kroegvolk 's avonds met de preek
Dat God, als hij bestaat, door Friesland waart,
Die gaf de voorkeur aan een kalme streek

Maar 't meest liet hij zich door het tempo lokken
Waaraan de Fries het liefdesleven paart:
Men geeft de voorkeur aan een kalme streek

* *Gedicht naar aanleiding van een anekdote uit de negentiende eeuw: een hoer zegt tegen zoon Van Lennep dat ze bij hem 'de kalme streek' van zijn vader herkent.*

Belasting

Rondom het huis de vleugelslag van gieren,
er zit er zelfs een grijnzend op het hek
te kijken hoe ik in dit stil vertrek
belaagd word door belastingformulieren

Van alles kan een mens worden verlost,
relatieleed en aanverwante kwalen,
maar valt men in de handen der fiscalen
dan rest alleen een kleine aftrekpost

Ik steek mijn hoofd behoedzaam door de strop,
ik heb het zelf verdiend, ik geef het op

Postbus 51

Als toppunt van het burgermansfatsoen
volg ik de Postbus 51 lessen,
creëer met harde hand bij lege flessen
apartheid tussen bruin en wit en groen

Ook vul ik met een achteloos gemak
de chemobox met lege batterijen
en ledig ik na afloop van het vrijen
condooms in de daarvoor bestemde bak

Maar wie, o wie zal na mijn overlijden
de ziel van het doorrookte lichaam scheiden?

Verslaafd
Jan van der Pol

Omdat elk voordeel ook een nadeel heb
en omgekeerd, zoals al vaak mocht blijken,
zal nooit een zwerver kleren hoeven strijken
en mist een koningin een uitlaatklep.

Het surfen werkt verslavend op het net,
een blinde hoeft niet mee naar soaps te kijken,
en bussen rijden nooit door villawijken.
Soms is het boffen, soms een handicap.

Ook hebben alle huisjes wel wat kruisjes,
zoals ikzelf sinds jaar en dag ervaar,
maar niemand wordt mijn hulpgeroep gewaar.

Het heeft betrekking op beschuit met muisjes
waaraan ik ben verslaafd. Dus vraag ik u:
Beperk beperking van geboorten. Nu!

Amsterdamsche Football Club
Paul Romeny

Ik sta net aan de lijn bij AFC
Of daar deelt zich alweer een regel mee
Die ik natuurlijk snel moet notuleren

De inval wordt gehoorzaam neergepend
Ik mis daardoor een prachtig spelmoment
Dat achteraf de kansen heeft doen keren

De hoogste tijd dus voor een ernstig woord
Mijn lief, dat jij mijn leven zo verstoort
Dat zelfs de sport eronder moet gaan lijden

Dat is een reden voor een gele kaart
De rode blijft je ditmaal nog bespaard
Maar is bij recidive niet te mijden

Essay

En wat zei tenslotte de sprekende hond?
Over de schrijver en zijn model*

Henk Romijn Meijer

‘Elke gelijkenis van figuren of voorvallen in dit verhaal met werkelijke personen of gebeurtenissen is toevallig’ - zo waarschuwt Simon van het Reve de lezer van zijn *De avonden* en zo laat hij de ironie voorafgaan aan een verhaal dat aan het toeval erg weinig overlaat. Toen het boek bezig was schandaal te maken, zei mijn vader, met ingehouden woede: ‘Ze verdenken hem ervan dat hij zijn vader en moeder heeft uitgebeeld.’ Waar ze je al niet van verdenken als je het waagt om te schrijven! Maar de grootste schande was misschien dat deze jonge schrijver zich niet schaamde voor zijn schaamteloosheid.

Een uur ongeveer voordat ik in 1954 de Reina Prinsen Geerligs-prijs in ontvangst zou nemen - de prijs die door de toekenning aan *De avonden* vijf jaar eerder gezicht had gekregen - ontstond rumoer omdat een van de commissieleden had gezien dat in het verhaal ‘Na het concert’ uit de bekroonde bundel een opgezette en tijdens zijn leven sprekende hond voorkwam. Het commissielid wist dat die opgezette hond uit het leven was gegrepen, evenals zijn nog in leven zijnde bazin. Bazin en hond bezaten samen een vermaardheid waarvan ik niet wist - het verhaal was in alle onschuld geschreven, maar vóór de uitreiking deed het commissielid mij een zo dringend verzoek om het verhaal, vanwege de herkenbaarheid, niet voor te lezen dat ik een ander, minder karakteristiek verhaal koos, een verhaal waarin mijn eigen vader een paar onschuldige dingen zegt die in zijn aanwezige oren uitgroeiden tot een vernietigende aanklacht, waardoor de ceremonie van de uitreiking voor hem was verpest, en zodoende ook voor mij, min of meer.

Het commissielid dat zich zulke zorgen had gemaakt was de beminnelijke dr Meertens die zich later ongezochte faam verwierf als meneer Beerta, de directeur van Voskuils Bureau. Een van de leden van de jury die me de prijs toekende was Adriaan Morriën, die zich door de opwinding niet liet opwinden.

* *Lezing gehouden voor de Jan Campert-Stichting op 31 oktober 2003.*

Ik had kennis gemaakt met die opgezette hond toen ik een studentenbaantje had als violist in een varieté-orkestje onder leiding van zijn bazin met wie wij *Die Czardas Fürstin* zouden uitvoeren. De operette zou haar haar come-back verzekeren. We repeteerden in haar bovenhuis en daar stond het opgezette dier te midden van de tekens van haar vergane glorie. Die tekens lieten me niet meer los en leidden vijftig jaar geleden tot een verhaal dat misschien de indruk maakt woord voor woord waar te zijn, maar dat niettemin voor negentig procent aan de fantasie is ontsproten. Het gesprek tussen de zangeres en haar logge minnaar, het bezoek waarin haar louche manager haar na het mislukte concert het einde van haar carrière aanzegt - ze hebben alleen plaatsgehad in de werkelijkheid van de verbeelding, evenals bijvoorbeeld de vernissage aan het eind van mijn roman *Lieve zuster Ursula,* waar de galeriehoudster haar toespraak houdt in een drastisch verhaspeld Engels en waarvan een kritische vriend indertijd zei: ‘Dat zal dan wel echt zijn gebeurd.’ Over het werkelijk echt gebeurde had hij zijn twijfels.

Maar ik had iets eerder willen beginnen - bij Tolstoi, of bij de indertijd beroemde en provocerende roman *Point Counter Point* van Aldous Huxley. Daarin komt de figuur van Mark Rampion voor, waarin de schrijver van *Lady Chatterky's Lover* D.H. Lawrence voor hemzelf en voor anderen gemakkelijk herkenbaar was. In de vaak bijtend satirische roman viel deze Mark Rampion op door zijn oprechte bezieling en zijn geloof in de ideeën waarmee hij de mechanisatie van na de Eerste Wereldoorlog verdoemde. Nergens roept de koortsachtige ernst van Rampion de spotlust op van Huxley, zodat je zou denken dat Lawrence reden had om tevreden te zijn. Dat het tegendeel het geval was, weten we uit een brief van hem aan Huxley waarin hij schrijft: ‘Jouw Rampion is een blaaskaak...’

Lawrence zelf liet zich niet onbetuigd. Zijn *Women in Love* wordt bevolkt door destijds gemakkelijk herkenbare schrijvers, intellectuelen en bohémiens gegrepen uit het leven dat Lawrence leidde en zonder een poging tot veel objectiviteit ondergeschikt gemaakt aan zijn bedoelingen. De modellen voor Gerald Crich en Hermione Roddice zullen weinig plezier hebben beleefd aan hun rol van vertegenwoordiger van alles wat ziek is en zich naar de ondergang beweegt in de moderne tijd.

Wat doet de wereld met iemand die zich zoveel vrijheid veroorlooft als een D.H. Lawrence? F.R. Leavis, de meest puriteinse kriti-

cus uit de Scrutiny-school, zegt: wie model stond doet er niet toe. Hij wijst biografische informatie van de hand als niet ter zake bij de waardering van een kunstwerk, en dat is misschien de beste manier om een schrijver te lezen, al heeft de mening van Leavis de haat niet gestild die lang na het verdwijnen van de mens Lawrence in zijn omgeving is blijven voortleven, tot de dag van vandaag, naar men zegt.

Women in Love is een ingewikkeld boek waarin de schrijver zichzelf heeft vermomd als Birkin, die hij af en toe zelf het mikpunt laat zijn van een venijn dat in niets onderdoet voor de hatelijkheid waarmee hij van tijd tot tijd andere figuren treft. De boosaardigheid waarmee Birkins geliefde hem eens aanvalt is zo ongeremd dat je je als lezer afvraagt hoe het mogelijk is dat de auteur de scherven van zichzelf in een volgend hoofdstuk weer aaneen weet te passen. Deze en dergelijke passages zijn direct autobiografisch, opgetekend met zo'n directheid dat het is alsof je de stem van de woedende Ursula hoort.

Geeft het vermogen om zulke zelfkastijding op papier te krijgen de schrijver het recht om anderen er even genadeloos van langs te geven - zoals Lawrence het Gerald Crich doet in wie de literaire mandarijn John Middleton Murry herkenbaar was, en Hermione Roddice die in de Londense society bekend was als Lady Ottoline Morrell. De ruzie tussen Birkin en Ursula lost zich op in een ritueel van verzoening, maar Gerald en Hermione bezwijken onder het slechte dat hen wordt toebedacht: geen mens biedt ze een reddende hand. Ook bij zelfspot houdt de spotter een voorsprong.

Er bestaat een gehechtheid aan het nabije en verdere verleden en een verlangen om ermee in het reine te komen. Een verknochtheid aan plaats en persoon die zich kan uiten in liefde of haat en vooral in de ontelbare nuancen daartussen. In het werk van James Joyce, een veel milder schrijver dan Lawrence, en bovendien één die in zijn werk geen emotie toeliet die niet opgelost werd binnen het werk zelf, liet in zijn verhalen en zijn *Ulysses,* naast gefictionaliseerde karakters, mensen optreden onder hun eigen naam - als een soort eerbewijs, denk ik, alsof een gefingeerde naam afbreuk zou doen aan het unieke van de persoon, die overigens niet naar zijn mening werd gevraagd. De drang om iets van de werkelijkheid vast te houden en op een hoger plan te brengen is voelbaar in elke alinea die hij schreef. Bij het verhaal van de omzwervingen van Leopold Bloom in Ulysses documenteerde Joyce zich op de meest

scrupuleuze manier - dwangmatig, zou je kunnen zeggen, zodat de advertentiecolporteur geen misstap kan begaan in het Dublin waarvan Joyce zich niet los kon maken. Bij deze volledige herkenbaarheid is het curieuze dat Bloom nooit heeft bestaan behalve in de verbeelding van de auteur. In haar gedicht ‘Poetry’ schrijft Marianne Moore over de echte dichters die ons ‘denkbeeldige tuinen met echte padden erin’ laten zien, maar wat de dichterlijke Joyce ons toont is: een echte tuin met een denkbeeldige pad, al is de pad als beeld voor de vluchtige, gehaaste Bloom niet erg geslaagd. In elk geval wordt zo de tastbare werkelijkheid opgenomen in de wereld van de verbeelding en behoed tegen slijtage.

Of er ooit mensen zijn geweest die hebben gemeend zichzelf te herkennen in de op Italo Svevo geïnspireerde Bloom weet ik niet. Maar ik zelf ben wel eens bedreigd door een schilder die zich in een van de schilders in mijn schildersroman *Lieve zuster Ursula* meende te hebben herkend - een vermeende gelijkenis die hem razend maakte. Van die schilder had ik nooit gehoord en ik had hem ook nooit gezien en misschien voelde hij zich daarom miskend. Van het voorgestelde handgemeen is het niet gekomen.

Er zijn natuurlijk massa's voorbeelden te geven van schrijvers die mensen min of meer herkenbaar hebben uitgebeeld, of herkenbare mensen in hun geschriften onherkenbaar hebben verminkt. Het is waarschijnlijk moeilijker om een lijst van schrijvers op te stellen die het niet hebben gedaan, en wie denkt dat in Nederland de hoogst mogelijke nawijsbaarheidsfactor is bereikt, zou eens in de Engelse achttiende eeuw moeten kijken bij satirici als Swift, en Pope wiens *Dunciad* beroemdheden van allerlei slag, of het een poet laureate is of een prominente society-dame of een of andere mandarijn, verpletterende slagen toebrengt in verzen die elegant en streng van vorm zijn en virtuoos van stijl.

Zulke poëzie overleeft zijn modellen. Leavis had gelijk: als de tekst sterk genoeg is om een beeld op te roepen, hoefje niet te weten wie al die mensen zijn of waren. Wat voor de schrijver misschien levensbelang is, gaat de lezer minder aan. Maar de lezer blijft nieuwsgierig, wat voor theorie zijn medemens ook verzint om die nieuwsgierigheid de kop in te drukken.

In 1978 heb ik ter gelegenheid van het tienjarig bestaan van galerie Siau, in opdracht, de korte roman *De stalmeesters* geschreven waarin ik het aanvaarden van de opdracht tot het onderwerp van de

roman heb gemaakt. Een fictieve journalist aanvaardt de opdracht die ik had aangenomen omdat het een uitdaging was. Ik wilde een boek schrijven dat niet een verzameling interviews was met kunstenaars die een ander ook had kunnen afnemen.

Het komt vaak genoeg voor dat mensen een portret van zich laten schilderen, maar dat mensen zeggen: Hier staan wij, teken ons naar het leven - dat komt minder voor. Als deze buitenbenen zo de eeuwigheid in wilden, waarom zou ik ze dan mijn medewerking ontzeggen?

De stalmeesters is een boek geworden waarin de galerie als, laten we zeggen 'herkenbare fictie', centraal staat en waarin de fictieve journalist interviews afneemt van niet-fictieve schilders en dat zijn interviews die in werkelijkheid hebben plaatsgehad. Zo is er een gesprek met de weduwe van de schilder Kees Maks, en zo komt Mathilde Willink voor in het boek, als schilderij en ook als nog in leven zijnde persoon - tot grote woede van Willinks daaropvolgende helaas niet-fictieve vrouw Sylvia, die in het boek niet voorkomt. *De stalmeesters* is, kortom, een boek waarin fictie en werkelijkheid elkaar in stand houden als om te bewijzen dat ze het moeilijk zonder elkaar kunnen stellen.

In het titelverhaal van mijn bundel *Hartstocht* ziet de romantische vrouw-op-leeftijd Reineke in een museum de vroegere minnares van de Berendjan van wie ze jaren geleden is gescheiden. Ze vertelt over Berendjans affaire met die Ellen: hoe Berendjan haar achteloos de laan uitstuurde om haar nog geen tien dagen later wanhopig te smeken om bij hem terug te komen, wat ze prompt en onvoorwaardelijk deed. Bij haar terugkeer blijkt Berendjan zijn noodkreet alweer goeddeels te zijn vergeten - een scène die lijkt op een scène in *Oprechter trouw.* Reineke is bij dit terugzien nog even jaloers als dertig jaar geleden: dat ze van Berendjan is gescheiden maakt voor haar gevoelens weinig verschil. Tegen het eind van het verhaal overweegt de verteller over Reineke en Berendjan:

Ze waren in de echt verbonden, al waren ze al een eeuwigheid uit elkaar. Ze waren een voorbeeldig echtpaar. Ketens van ontrouw hadden hen voor het leven aaneengesmeed. Ze hadden zo lang in elkaars vaarwater gedreven dat de een of de ander aanstonds bij het eigenlijke afscheid in oprechtheid zou kunnen zeggen: Treur niet, want het is mooi geweest en daarom ga ik nu maar, en misschien wel tot ziens, want helemaal zeker weten doe je het nooit, al

heb je nog zoveel computers, 't Is goed dat we elkaar een poosje hebben gekend.

Hoewel ik geen *Oprechter trouw* in mijn hoofd had toen ik dat verhaal had geschreven, werd het toch onmiskenbaar een prelude op de roman. In het fragment is het thema van de roman gegeven: het samenleven van een man en een vrouw die elkaar dingen aandoen die je naar gangbare maatstaven gemeten onvergeeflijk zou kunnen noemen, waaruit blijkt dat die maatstaven zo gangbaar ook weer niet zijn.

Het verhaal ‘Hartstocht’ is ingegeven door het leven van Adriaan Morriën en zijn vrouw - een verhaal over twee mensen die evenmin zonder elkaar kunnen leven als met elkaar en die zodoende al een mensenleeftijd een precaire eenheid vormen waarin de vrouw weliswaar minder vermaard is, maar daarom niet minder onmisbaar.

De voorgeschiedenis van ‘Hartstocht’ is het verhaal dat de gekwelde vrouw van Morriën me vertelde met de toevoeging: ‘Zo - en daar mag jij nu over schrijven.’ En in tegenstelling tot het meeste wat welwillende mensen me met dergelijke woorden vertellen, intrigeerde deze ware geschiedenis me, al intrigeerde het verhaal me waarschijnlijk niet helemaal zoals ze het zich had voorgesteld.

Aan het schrijven van *Oprechter trouw* ging geen toestemming vooraf, en ook geen plan, geen besluit. Het boek begon als een aarzelend gekrabbel, droedels die uitgroeiden tot mogelijke scènes naar aanleiding van wat ik hoorde en zag. Het idee van een samenhang kwam pas later, eigenlijk pas toen iemand die me dierbaar is zei: ‘Waarom schrijf je niet over iets dat je kent.’ Het deed me denken aan een oud interview met de Amerikaanse schrijver Nelson Algren waarin hij vertelt hoe lang het duurde tot hij besefte dat zijn eigenlijke onderwerp de mensen waren te midden van wie hij verkeerde. Zo ontstond zijn vermaarde *The Man With the Golden Arm.* Langzamerhand kwam in mijn notities het thema boven van de trouw-ondanks-alles, een trouw-tegen-beter-weten-in, als het ware - een trouw die zich aan alle conventies onttrekt en zich niet voegt naar één verklaring - een trouw die zelfs het verlangen van de een om van de ander verlost te zijn glansrijk overleeft. Niet helemaal zoals de moraal het je voorhoudt, het leven van deze twee grenzeloos egocentrische mensen, maar het heeft zijn eigen poëzie, en het zijn niet altijd de fraaiste eigenschappen die tot de fleurigste geschriften leiden.

Het verhaal is niet alleen een ironisch commentaar op de huwelijkstrouw die Vondel zo braaf bezingt - de moeizame aanhankelijkheid van de fictieve Barend Fijnvandraat en zijn niet minder fictieve Hetty wordt uiteindelijk gezien als oprechter, want minder braaf en sentimenteel. Het boek tekent de post-huwlijkse symbiose van twee onmogelijke mensen die niettemin een mogelijk leven leiden - elkaar aanvullend en ondermijnend, vernederend en vererend, verwennend en verwensend, verwaarlozend en steunend - een koortsachtig leven dat in de verte doet denken aan het leven van D.H. Lawrence, de schrijver van de schandaalroman *Lady Chatterley's Lover* die Barend aan het vertalen is en waarvan hij de inhoud af en toe probeert uit te leggen aan de leergierige Hetty - een leven dat tenslotte tot rust komt in de grote verzoening van de laatste slaperige hoofdstukken - een fictieve verzoening waarin ik indirect mijn erkentelijkheid bewijs aan mijn rusteloze modellen. Al neemt *Oprechter trouw* Adriaan Morriën en zijn vrouw als uitgangspunt, toch zal wie het boek leest als 'echt gebeurd', een 'ware geschiedenis', voortdurend om de tuin worden geleid. Waarom iemand het zo zou willen lezen is me overigens een raadsel. En ik moet zeggen dat in wat er over het boek is geschreven over het algemeen weinig is gezegd over Morriën, die in zijn proza en poëzie zijn eigen leven zo ongegeneerd uit de doeken heeft gedaan dat er weinig te raden overbleef. Al schrijvend dwaalde ik steeds verder af van de mensen over wie ik niet eens zou hebben gepraat als de herkenbaarheid niet het onderwerp van een symposium was geworden: een boek moet op eigen benen staan. Ik heb geen verantwoord onafhankelijk onderzoek gedaan, maar ik denk toch wel dat een derde van de gebeurtenissen alleen op papier heeft plaatsgevonden - het verhaal van de vertaling, de tocht naar Duitsland, de presentatie van de vertaling en Barends toespraak daarbij, kortom het hele verzoenende slot waarbij het op de veilige afstand van het televisiescherm kijken naar de Elfstedentocht is ingegeven door mijn persoonlijke fascinatie met die spectaculaire en gruwelijke beproeving - het is een voortborduren op een thema dat symbolische betekenis krijgt: het is niet echt gebeurd. Ik denk dat, als het erop aankomt, niet één zin het preciese handelen en denken van de Morriëns weergeeft.

Ik besefte gaandeweg dat ik een vorm had gevonden waarin ik in Barend allerlei ideeën kon onderbrengen zonder hem als romanfiguur geweld aan te doen - ideeën over het ouder worden, over de

liefde, etc. etc. - waarbij ik moet zeggen dat ik het jammer vind dat zo weinig is opgemerkt over Barends relatie tot *Lady Chatterley* - het boek dat als een soort contrapunt in *Oprechter trouw* aanwezig is - een voortdurende parallel en contrast met de roman van de auteur die met zijn bevrijdende moraal zo choqueerde indertijd en die zo gechoqueerd zou zijn door Barends bevrijdende levenswandel.

Bij het uitbeelden van Hetty probeerde ik me voor te stellen hoe de werkelijkheid zou zijn van iemand die niets liever dan een romanfiguur zou willen zijn. Om iemand met zulke theatrale gevoelens en gedachten over zichzelf een vooraanstaande plaats te geven in een werkelijke roman was een uitdaging, en dat de gescheiden vrouw van Morriën zelf niet opgetogen was over haar rol in het boek vind ik jammer maar begrijpelijk.

Iemand vertrouwde me toe dat hij alle anekdotes kende in het boek, maar anekdotes komen er niet in voor. Er zijn alleen concrete scènes die soms zijn afgeleid van een anekdote, soms ook niet, en in ieder geval geschreven om de lezer het gebeurde te laten ondergaan - te laten mee-beleven hoe het zich voordeed, hoe het plaatsvond, hoe het verliep, wat de emotionele inhoud was van het voorval. Zo worden in een roman of verhaal biografische hoofdzaken soms tot bijzaak, bijzaken tot hoofdzaak. In haar roman *Memento Mori* laat Muriel Spark de actrice Charmian in een prachtige scène thee zetten. Charmian is zesentachtig en pas opgebeld door de onbekende kwelgeest die haar eraan herinnert dat ze moet sterven. Maar Charmian richt zich op het veel belangrijker zetten van thee. Kon ze het nog zelf? Ja, ze zou het proberen: ‘De ketel was zwaar terwijl ze hem onder de kraan hield. Hij was nog zwaarder toen hij half vol water was. Hij wiebelde in haar hand, en haar broodmagere pols vol grote sproeten deed pijn en trilde van de inspanning. Tenslotte lukte het haar om de ketel veilig op het gas te zetten’ etc, nog twee bladzijden lang. De schrijfster noteert het geringste detail van een handeling die doorgaans te alledaags is om veel aandacht te krijgen. Maar vanwege haar leeftijd is voor Charmian het alledaagse heel bijzonder geworden, en in plaats van te zeggen dat het heel bijzonder is geworden, laat Muriel Spark liefdevol zien hoe dat theezetten in zijn werk gaat - het slagen van de handeling betekent een triomf voor de oude vrouw waarbij de dreiging van het memento mori in het niet valt: het betekent dat ze niet hulpbehoevend is, al heeft ze meer tijd nodig dan vroeger. De passage die doortrokken is van Sparks bewondering voor de doorzetting van de sterke,

dominante Charmian is zo suggestief dat je je ademloos afvraagt of het haar zal lukken - een spanning die blijft bestaan, ook al weet je de afloop.

Ik denk dat een dergelijke passage in een biografie al gauw als overbodig zou worden gesignaleerd in een commentaar als: ‘Helaas verliest de auteur zich maar al te vaak in onbeduidende details, zodat je na een paar hoofdstukken door de bomen het bos niet meer ziet’. Een biograaf geeft feiten die gecontroleerd kunnen worden, of veronderstellingen die veronderstelling blijven. *Oprechter trouw* wordt verteld door een ik-figuur die nooit heeft bestaan - de roman is één grote veronderstelling, een veronderstelling op vaste schroeven.

Een roman komt tot leven in zijn stijl die, wanneer het verhaal in de ik-vorm is geschreven, door de ik-figuur wordt bepaald. In *Oprechter trouw* is de verteller zo gekozen dat hij het verhaal kan behoeden voor het kadaver-realisme dat alle poëzie op de vlucht jaagt, terug de zee in, en een mens niet dichter brengt bij de realiteit. De ik kan sprongen maken in de tijd en afstand bewaren waar de suggestie belangrijker is dan het feit. Hij kan levens hun raadselachtigheid laten behouden waar een verklaring alleen vragen zou oproepen. Wat ben ik blij dat mijn verteller niet alwetend is!

Eén criticus vindt Hetty onnozel, een schaap - als om de schrijver iets te vertellen dat hij misschien had gemist, of om de lezer te waarschuwen. Maar de fictieve ik-figuur neemt ruim de tijd om aan te tonen hoe geduldig de intelligente Barend haar poging aanhoort om een eenvoudig krantenbericht te doorgronden, daarbij gehinderd door haar letterlijkheid, haar slechte oren en ogen en een te grote ijdelheid om een bril op te zetten en misschien nog een paar minder gemakkelijk waar te nemen stoornissen. Juist haar ‘schaapachtigheid’ vertedert hem, ook al is het zijn woord niet. Barend is te intelligent, of beter gezegd, heeft te veel begrip, om zijn waarneming door zijn intelligentie te laten blokkeren, maar voor de criticus is de scène verloren en zijn lezers heeft hij een slechte dienst bewezen.

Wat is intelligentie? De psychologie heeft geen eenvoudig antwoord. Hetty is winkelmeisje geweest, ze is op haar dertiende van school gegaan. Ze hoort tot een generatie waarin meisjes uit een arm gezin weinig kansen kregen. Haar kans was Barend, een half ei, zou je kunnen zeggen. Hij leidde haar de betoverende wereld binnen van boeken en mensen waarin ze kon gedijen. Ze gedijde.

Ze bleef een hulpvaardige, praktische vrouw en levenslang de weerspannige huishoudster van de slonzige Barend, al had ze hem graag laten barsten, bij tijd en wijle, zoals hij haar liet barsten, als het hem uitkwam. Hetty hield van mannen en winkels. Ze liet zich meeslepen door een dramatisch verhaal en was in staat om een stralende operaheld te herkennen in een vrijgezel met vaste gewoontes, maar ironie herkennen kon ze niet en die eigenschap deelde ze met menig intellectueel. Zodra de taal even scheef gaat, zodra iemand iets zegt waarvan de betekenis niet de kortste afstand tussen twee punten volgt, verzeilt ze in de problemen. Om haar te pesten spreekt Barend haar soms toe in ontwijkende, dat wil zeggen onbegrijpelijke zinnen. Hij probeert haar de poëzie van Wallace Stevens uit te leggen, de minst letterlijke onder de dichters, en in zijn geestdrift voor de poëzie denkt hij dat ze het zal kunnen begrijpen, want op zo'n moment verliest Barend zijn ironie. Hij is vertaler - iemand die zich voortdurend bezighoudt met woorden en hun betekenis - *Oprechter trouw* gaat onder andere ook over taal, over taalgebruik, taalmisbruik, taal-onbruik. In hun verstrengeling sluiten die twee zich af van de conventies van de wereld. Barend kijkt niet op Hetty neer, zoals de criticus op haar neerkeek: ze is zijn uitgangspunt - en zijn toeverlaat wanneer een avontuur hem plotseling angst aanjaagt, omdat het zijn eigen gang dreigt te gaan en een hoge vlucht dreigt te nemen die hem te dicht bij de zon zou kunnen brengen. Geen lezer zal Hetty's uitdrukkelijke verlangen om ‘een gewone huisvrouw’ te zijn erg serieus nemen en toch was ze het ook nog eens een keer: ‘goed voor haar man, dol op haar kin-deren’. Aan Barend heeft ze een kleurrijk leven te danken, een unieke plaats in zijn rommelige leven, hoe weinig hij zich ook van haar aantrekt, als zijn eigenbelang hem geen keus laat. En bij alles blijft ze hem dankbaar.

Een vriendin zei tegen me: ‘Je hebt een monument voor haar opgericht.’ Een monument voor een schaap misschien, maar wel een schaap dat er mag wezen en dat haar mannetje staat, al heeft het geen vijf poten. En de criticus hoeft niet met haar te trouwen.

Ik ben wat afgedwaald van het thema: hoe herkenbaar mag je iemand beschrijven? Ik heb een lange omweg nodig om te zeggen dat ik het niet goed weet. Het antwoord ligt ook eigenlijk al besloten in bovenstaand verhaal. En ik denk dat in de praktijk van het schrijven de vraag dikwijls pas wordt gesteld wanneer het antwoord al is gegeven - impliciet en bepaald door iets dat sterker is dan de

rede die de schrijver had kunnen behoeden voor de problemen die hij zich op de hals heeft gehaald. Maar elk nadeel heb z'n voordeel, zoals Johan Cruijff ons al heeft voorgehouden. Zo ook hier. Dat Adriaan Morriën in Barend hoe dan ook zou worden herkend, besefte ik natuurlijk lang voordat het boek was voltooid. Maar de aarzelingen verdwenen naarmate ik meer werd geboeid door die twee mensen die voortdurend handelen met de ander in gedachten, of ze het leuk vinden of niet, en zonder met die ander rekening te houden. En op hun ongebruikelijke manier vermaken die mensen zich uitstekend in hun krakkemikkigheid. *Oprechter trouw* gaat ervan uit dat de oude dag, met al zijn verdriet en beperkingen, een heel eigen vertier schept, ook al zijn de verhalen over de gevorderde leeftijd nog zo zeurderig.

Terwijl ik het boek schreef, verdween de gedachte aan de persoon van Adriaan en Guusje steeds meer naar de achtergrond. Toen het uitkwam las Adriaan niet meer en was hij al bijna een figuur geworden in een historische roman, net als dokter Garrigue. Het verhaal ‘Hartstocht’ had hij voor kennisgeving aangenomen, zonder het te lezen, tot verontwaardiging van zijn vrouw. Ik bezocht hem af en toe, tot niet lang voor zijn dood - meer een korte begroeting dan een bezoek, waarvoor hij te zwak was geworden. Wanneer hij me zag, kwam hij langzaam en toch zeker overeind van achter de tafel waarop een geopende biografie lag, een van Freud, herinner ik me, waarin hij meer bladerde dan las. Wanneer hij stond aarzelde hij even en liep dan tot opzij van de tafel, waar hij weer bleef staan. Dan stak hij zijn hand uit om me minzaam te begroeten, een beetje zoals die Charmian in Sparks *Memento Mori* thee zette.

Dit is een van de talloze details die in *Oprechter trouw* niet voorkomen. En wanneer de gewezen vrouw van Adriaan nu over de Hetty die ze dacht te zijn uitroept: ‘Maar ik BEN het niet!’ heeft ze een veel groter gelijk dan ze ooit zal vermoeden. Een Hetty die perfect zou samenvallen met het beeld dat Guusje zich van zichzelf heeft aangemeten, zou aan de gezondheid van *Oprechter trouw* ernstige schade hebben toegebracht. De roman gaat ook over de grenzen van de zelfkennis. En nu, in de tijd waarin we leven, geeft Guusje, Adriaans levensgezellin, heftig af op de critici die kritische opmerkingen hebben gemaakt over de Hetty die ze dus niet is: het pad van een romanfiguur gaat niet over rozen.

Wat ik tot nu toe heb gezegd, lijkt misschien op een verdediging,

maar ik heb niets te verdedigen. Ik blijf dankbaar dat ik een paar buitenbenen heb leren kennen die mij er onvermoed steeds aan herinnerden hoe vreemd en ondoorgrondelijk het vanzelfsprekende dikwijls is, en hoe vanzelfsprekend het ondoorgrondelijke ons vaak voorkomt. Ik denk niet dat ik Hetty en Barend zonder wat hulp van buitenafhad kunnen bedenken. Ik ben ze dank verschuldigd.

Toen ik een vriendin vroeg of de mensen die zij beschreef in een verhaal zich zouden herkennen, zei ze afgemeten: ‘Ik hoop het.’ Een schrijver moet zorgen dat hij niet gevangen wordt gezet en niet wordt onthoofd, maar hij moet ook niet voor de volle 100% gezagsgetrouw zijn. Hij heeft wat dichterlijke vrijheid nodig in een wereld die zoveel gruwelijks zonder veel slag of stoot aanvaardt, als ze al geen morele verdienste verbindt aan de rampen die ze veroorzaakt. Hij heeft een beetje fantasie nodig, zodat hij, ook al weet hij niet precies wat die sprekende hond heeft gezegd, toch tekst en uitleg kan geven. Literatuur mag een beetje subversief zijn, zoals Adriaan Morriën het was, die schreef over herkenbare mensen, en schaamteloos over zichzelf. En zoals Barend Fijnvandraat het is in *Oprechter trouw,* waar het niet direct kwaad kan. Vergeleken bij de politici die elkaar onder het genot van een warme handdruk verlinken en naar het leven staan, blijft de schrijver voorlopig toch een heilige. Ik hoop dat de schrijver iets zal behouden van het kind dat bij zichzelf denkt: Ook al mag het niet, ik doe het toch.

Van een mus die opsteeg om als feniks weer te keren
Klaus Siegel

The bigger they are, the harder they fall, moet menigeen gedacht hebben toen hij in de dag- en weekbladpers voor het eerst iets over een vermeend plagiaat van Nabokov las. Daar plaatste zich weer eens iemand op de voorgrond door middel van het modieuze gezelschapsspel ‘reputatietje vernietigen’. Maar nadat ik me verdiept had in de bron van het nieuws, bleek de sensationele berichtgeving, met name die in Europa, op vals alarm te berusten. Nabokovs zoon Dimitri moet de aantijging als ‘een journalistieke orkaan in een glas water vol doelbewuste mystificatie’ hebben gekarakteriseerd. Oorsprong van de opwinding bleek een volstrekt integer essay van Michael Maar, getiteld *Curse of the first Lolita,* in *Times Literary Supplement* van 2 april jongstleden. Hij toont daarin aan dat Nabokov op een gegeven moment ‘Lolita’ kan hebben gelezen, een van de twaalf vertellingen uit *Die verfluchte Gioconda* van een zekere Heinz von Lichberg, een boek dat in 1916 bij Falken Verlag verscheen. Ofschoon een oudere man daarin verliefd wordt op een vampje dat Lolita heet, lijkt het Michael Maar onwaarschijnlijk dat Nabokov zich schuldig zou hebben gemaakt aan letterdieverij. Daartegen pleit volgens hem alleen al het feit dat in voorstadia van de roman *Lolita,* die tientallen jaren in beslag namen, de vroegrijpe jongedame door de auteur telkens met een andere naam bedacht werd. Trouwens, ligt het voor de hand dat een plagiator zijn ‘schepping’ dezelfde titel zou geven als de bron van zijn ‘inspiratie’?

Michael Maar maakt aan de hand van een schat aan passages aannemelijk dat Lichbergs *Lolita* als nucleus kan hebben gediend voor talrijke thema's en verwikkelingen, voor een stoet van verleidelijke kindvrouwtjes, en zelfs voor namen in Nabokovs uitgebreide oeuvre nadien. Hij meent in Nabokov het fenomeen te herkennen dat je bij veel andere schrijvers aantreft: gebeurtenissen maar ook lectuur worden in het onderbewuste opgeslagen om tijdens het schrijfproces de ‘verbeelding’ van impulsen te voorzien. Hij introduceert daarvoor het begrip ‘cryptomnesia’, tot dusver alleen in de dieptepsychologie gehanteerd, en breidt het daarmee uit tot het gebruik van, laten we zeggen, ‘legitieme’ bronnen voor literaire

inspiratie. In zekere zin kun je het met hem eens zijn. Is een schrijver als Shakespeare minder groot omdat hij stof ontleende aan inferieure teksten?

Michael Maar ontkracht de bewering van Nabokov dat hij het Duits niet machtig was. Hij licht de lezer er eveneens over in dat de twee schrijvers tegelijkertijd vijftien jaar in dezelfde wijk in Berlijn gewoond hebben.

Op 19 april jongstleden verscheen de volgende aflevering van de plagiaat-soap, een even vals-humoristisch als op nuchtere feiten gebaseerd artikel in de *New York Observer* van een zekere Ron Rosenbaum. Die plaatst om velerlei redenen een hele zak kritische noten bij Maars theorieën. Hij vindt het totaal overbodig een term als ‘cryptomnesia’ te verzinnen om de integriteit van Nabokov intact te laten; in zijn ogen gaat van het woord veeleer de suggestie uit van een aardrijkskundige naam voor een geheimzinnige archipel.

Rosenbaum poneert dat Nabokov velerlei hints geeft die erop neerkomen dat hij Lichbergs Lolita wel degelijk kende, maar dat hij dit op de hem eigen manier als het ware met een knipoog duidelijk wil maken. Als een van zijn belangrijkste bewijsgronden voert hij inhoud en titel van *Pale Fire* aan. De intrigerende en nauwelijks navertelbare plot vol dwaalsporen van het duizend regels tellende gedicht met zijn tweehonderd pagina's bizarre annotaties, komt immers neer op de bewering van de ‘bezorger’ Charles Kinbote dat hij en niet John Shade, zijn buurman, hoogleraar Engelse Letterkunde aan de universiteit van ‘New Wye’, de inspirator, ten dele de auteur en zelfs de hoofdpersoon is van *Pale Fire.* Dus een geval van vermeend plagiaat (Shade is nota bene gespecialiseerd in Pope en die wordt menigmaal in *Pale Fire* geciteerd.) Dat sterkt Rosenbaum in zijn overtuiging dat Nabokov zichzelf en zijn gespiek in de *Lolita* van 1916 spiegelt en ridiculiseert in het personage van Charles Kinbote.

Rosenbaum vindt een sterker argument in de titel *Pale Fire.* De term is afkomstig uit Shakespeares *Timon of Athens.* Daarin staan de regels: *‘The moon's an arrant thief, / And her pale fire she snatches from the sun.’* Haar veelbezongen licht steelt de maan dus van de zon. In andere woorden: wat is originaliteit? Het maanlicht van de kunst is immers net als Nabokovs *Lolita* in laatste instantie afkomstig van een verborgen bron.

Hoe het ook zij, ik vind Rosenbaum inderdaad overtuigend, te meer omdat er nog andere overeenkomsten te vinden zijn. In het

begin van Lichbergs *Lolita* wordt bijvoorbeeld al over de verhouding tussen fictioneel en werkelijk leven gefilosofeerd. En is de kern van *Pale Fire* niet een bespiegeling over de relatie van kunst en werkelijkheid? Dan is er nog de zelfdoding van Shades dochter én de neiging tot pederastie van de hoofdfiguur (al dan niet een ‘gestoorde’ Russische banneling!).

Een ander voorbeeld van zo'n knipoog naar de lezer ontleen ik aan een brief van de eerdergenoemde Michael Maar die op 7 mei in TLS gepubliceerd werd. Daarin wordt gewezen op een passage in Nabokovs boek. Humbert Humbert, die zich aan de rand van het zwembad verlustigt in de aanschouwing van zwemmende meisjes, zegt daar: ‘I really do not think that any of them ever surpassed her in desirability, or if they did, it was so two or three times at the most [....] - once in the case of a pale Spanish child’ [...]. Twee pagina's verder noemt hij het Spaanse meisje ‘the lesser nymphet’ en ‘her litüe Spanish friend’ en neemt dan afscheid van haar, ‘flashing a smile to the sly, dark-haired page girl of my princess’. Dit zou inderdaad een wel heel subtiele verwijzing kunnen zijn naar de Spaanse Lolita van Lichberg.

Wie was deze Lichberg, naar wie men in literatuur-naslagwerken tevergeefs zal zoeken? Tevergeefs, maar afgaande op zijn *Lolita,* waarschijnlijk terecht tevergeefs. Lichberg is het pseudoniem van de in 1890 geboren laag-adellijke Heinz von Eschwege die, na enkele publicaties in belangrijke literaire tijdschriften als *Simplicissimus* en *Jugend,* de inspiratie van zijn pen hoofdzakelijk voor journalistieke doeleinden zou gebruiken. Het spreekt voor Lichberg die, als zoveel andere door de Eerste Wereldoorlog gefrustreerde officieren, zijn heil zocht in het fascisme, dat hij al na een jaar als politiek onbetrouwbaar uit de redactie van de *Völkische Beobachter* werd gezet. Daarna verscheen er nog een roman, *Nantucket-Lightship,* van zijn hand. Hij stierf totaal vergeten in 1951.

Je vraagt je af wat een uitgever kan hebben bewogen Lichbergs in warrig Duits geschreven maakwerk *Die verfluchte Gioconda* uit te geven. Daarmee heeft het verschijningsjaar 1916 veel te maken. Dat valt in een periode waarin er een soort legitimatie van de kitsch heerste. Twee jaar eerder was de absolute bestseller in de triviaalliteratuur verschenen: *Die Heilige und ihr Narr* van Agnes Günther. De dikke roman speelt net als Lichbergs *Lolita* in ‘doorluchtig’ gezelschap. Agnes Günther was, evenals Lichberg, niet van de straat en zou het volk wel eventjes literair verheffen boven de lectuur van de

nog steeds gretig verslonden Hedwig Courths-Mahler. Ondanks de sjiek verpakte clichés slaagde Günther er niet in haar tweedelige roman uit te tillen boven de kitsch van wat we tegenwoordig een Bouquetreeks-werkje noemen. Maar het grote publiek vrat en vreet tot op de dag van vandaag haar 'hogere' leesvoer. Er werden miljoenen exemplaren van gedrukt, meer dan van menige klassieke schrijver. In 1996 verscheen de 142ste oplage. Geen wonder dat de uitgever zijn kans schoon zag toen hij bij Lichberg passages aantrof als:

> En toen kwam die avond van een onvergetelijke echtheid en tegelijk sprookjesachtig dromerig, de avond dat Lolita, zoals zo vaak, op mijn balkon zat en op zachte toon liederen voor me zong. [...] En terwijl haar ogen de glinsterende maneschijn in het water zochten, sloeg ze als een bedelend kind haar bevende tengere armen om mijn hals, legde haar hoofd tegen mijn borst en begon onbedaarlijk te snikken. Haar ogen stonden vol tranen, maar haar zoete mond lachte. [....] 'Je bent zo sterk,' fluisterde ze.

Het lijkt me niet onwaarschijnlijk dat gruwelverhalen over de loopgravenoorlog in België en Frankrijk, die in het vaderland doordrongen, er de oorzaak van werden dat triviaalliteratuur, met inbegrip van alle romantische kitsch uit die tijd gedoogd en zelfs gelegitimeerd werd: even vluchten uit de werkelijkheid. Intellectuelen zongen zonder esthetische wroeging luidkeels het Vilja-lied, dat een tekst heeft die alle ooit op schrift gestelde prulwerk in de schaduw stelt. ' *Vilja, o Vilja, Du Waldmägdelein, laß mich, o laß mich dein Trautliebster sein. Vilja, o Vilja, was tust du mir an? Bang fleht ein liebkranker Mann.'* Ineens mocht iedereen schrijvers als Ganghofer en Spoerl lezen. Bellettrie volgens overbekend schema. Dialogen uit het zakje, eenheidsproductie voor de sprookjesbehoeftige consument. De schrijfmachine-output is onderling verwisselbaar. Vergelijk eens een willekeurige passage uit Lichbergs *Lolita* met een alinea uit het bejubelde *Narziß und Goldmund* van de Nobelprijswinnaar Hermann Hesse:

> Toen schrok hij wakker en staarde ongelovig: de kamerdeur had zich geopend, in het donker trad een gestalte in een lang wit hemd binnen, geruisloos kwam Lydia op haar blote voeten over de stenen vloertegels de kamer in, sloot zachtjes de deur, en ging op zijn sponde zitten.

> ‘Lydia,’ fluisterde hij, ‘mijn hertje, mijn witte bloem! Lydia, wat doe je?’
> ‘Ik kom bij je,’ zei ze, ‘een ogenblikje maar, hoor. Ik wil tenminste één keer zien hoe mijn Goldmund in zijn bedje ligt. Mijn gouden hartendief.’
> Ze ging bij hem liggen, stil lagen ze, met hevig kloppend hart. Ze stond toe dat hij haar kuste, liet zijn bewonderende handen over haar ledematen spelen; meer was hem niet vergund. Na een tijdje maakte ze zijn handen zachtjes los van haar lijf, kuste hem op zijn ogen, stond stilletjes op en verdween.

In dit literaire klimaat pakt Lichberg zijn kans. Zijn literaire aspiraties zijn groot; hij wil E.T.A Hoffmann evenaren. Maar hij legt de lat meters te hoog en struikelt. Tal van malen kan men constateren dat de zesentwintigjarige, nota bene latere journalist, het Duits bijzonder slecht beheerste. Van zijn onnozelheid in de letteren getuigt bijvoorbeeld ook zijn opvatting over wat een ‘groteske’ zou zijn. *‘Grotesken’* is nota bene de ondertitel van zijn verhalenbundel. Hij noemt in de passage over de twee broers het belachelijke als element van de groteske. Maar ‘groteske’ is een strikt gedefinieerde omschrijving van een literair genre waarin beslist geen plaats is voor lachwekkendheid. Zeker in de Duitse literatuuropvatting vermengen zich daarin tragische en komische elementen van de *condition humaine* tot een op zichzelf onbestaanbare mélange.

Rondweg ridicuul is het smartelijke happy end van Lichbergs *Lolita.* De held verlost zijn deerniswekkende garconne uit de eeuwenlange vloek die op alle vrouwen uit haar geslacht rust, doordat hij nobel afziet van de consummatie van hetgeen zij hem lijkt te bieden. Daarvoor moet ze zich wel van kant maken. Nabokovs *Lolita* moet ook sterven, maar haar dood vervolmaakt Nabokovs satire van de *senex amans.*

Hoe het ook zij, Lichberg verdient de nodige eer omdat zijn nepnimfje, direct of via de kronkelige wegen van het onderbewustzijn, een mogelijke inspiratiebron werd voor een aanbiddelijke romanfiguur, die tot de verbeelding spreekt van de vele Humbert Humberts onder ons.

Het uiteindelijke oordeel over Nabokovs eventuele letterroof zij na lezing van mijn vertaling van Lichbergs *Lolita* (zie pagina 100) aan de lezer overgelaten. Het lijkt me, na alles wat nu boven water is gekomen, op zijn minst aanvaardbaar te veronderstellen dat Lich-

bergs *Lolita* de oudtante van Nabokovs geesteskind is geweest. Temeer daar de latere *Lolita* onder eenzelfde, zij het geïnverteerde vloek lijkt te lijden: zij sterft aan de geboorte van een doodgeboren kind. Als dat geen Nabokoviaanse humor is, weet ik het niet meer. En dan hebben we aan hem ook nog, zij het indirect, de literatuurwetenschappelijke term ‘cryptomnesia’ te danken.

Een komische noot bij dit alles is dat Hoffmann, die naast schrijver en componist ook nog een uitstekend karikaturist was, een voorgevoel moet hebben gehad van het misbruik dat precies honderd jaar na de publicatie van zijn *Nachtstücke* van zijn meesterschap zou worden gemaakt. Onbarmhartig portretteerde hij het gezelschap waarin Lichberg zijn verhaal vertelt. De titel die hij zijn prent gaf is even raak als dodelijk: *Ästhetischer Tee.*

‘Ästhetischer Tee’ van E.T.A. Hoffmann

Vertaald proza

Lolita*

Heinz von Lichberg
(Vertaling Klaus Siegel)

In de loop van het gesprek begon iemand onverwacht over de verhalen van E.T.A. Hoffmann. De jeugdige vrouw des huizes, Beate, legde de sinaasappel die ze net wou gaan schillen terug in de schaal en zei tegen de jonge schrijver: ‘Wilt u wel geloven dat ik na het lezen van dat soort dingen, en dat doe ik toch maar zelden, nachtenlang de slaap niet kan vatten? Mijn gezonde verstand zegt me dat alles fantasie is, en toch...’

‘Omdat het nu eenmaal niet allemaal fantasie is, mevrouw de gravin!’

De gezantschapsraad glimlachte welwillend: ‘Maar u gaat me toch niet vertellen dat Hoffmann die griezelverhalen zelfheeft meegemaakt!’

‘Dat is precies wat ik beweer,’ reageerde de schrijver, ‘hij heeft ze wel degelijk meegemaakt! Natuurlijk niet in concreto. Maar omdat hij schrijver was, ervoer hij wat hij schreef als werkelijkheid, of preciezer gezegd, hij schreef op wat hij in de geest beleefde. Daarin zie je ook het verschil tussen de ware schrijver en de broodschrijver. In de geest van de ware schrijver wordt de verbeelding door bespiegeling in werkelijkheid veranderd.’

Het was heel stil geworden in de kleine empire-eetkamer van de mooie gravin Beate.

‘Waarschijnlijk heeft u gelijk,’ zei de kunstkenner, die er nog jong uitzag. ‘Ik zou graag iets willen vertellen dat ik al jaren op mijn hart heb en waarvan ik vandaag de dag nog niet weet of ik het heb beleefd of dat het op fantasie berust. Maar het zal wel wat tijd in beslag nemen.’

‘Dat zouden we bijzonder op prijs stellen,’ zei de vrouw des huizes. En de man van de wetenschap begon aan zijn verhaal:

‘Tegen het eind van de vorige eeuw woonde ik om studieredenen in een heel oude, vrij grote stad in Zuid-Duitsland. Het zal zo'n twintig jaar geleden geweest zijn. Ik woonde, omdat het me daar

* *Zie het toelichtende essay van Klam Siegel op pagina 93.*

beviel, in een nauwe straat met oeroude huizen. In de buurt van mijn woning had je een klein wijnlokaal dat in mijn ogen tot de wonderlijkste kroegen behoorde die ik ooit ben tegengekomen. Ik ging er in de herfst vaak laat in de middag heen, als ik tussen dag en schemering een pauze inlaste in mijn werkzaamheden.

De kroeg bestond uit één laag vertrek, keer op keer verbouwd en met een verzakt, grauw verkleurd plafond. Bij de ramen aan de straatkant stonden twee gladgeboende tafels met harde houten stoelen. Achter in de donkere hoek bij de tegelkachel was nog een derde kleine tafel met twee vreemdsoortige, met bontgekleurd trijp overtrokken armstoelen. Over een van die leunstoelen bij de kachel hing een kanten doek van zwarte zijde, van het soort dat Spaanse meisjes op feestdagen om hun hoofd dragen. Behalve mezelf heb ik daar nooit een gast gezien en nog steeds kan ik het idee niet uit mijn hoofd zetten dat het eigenlijk helemaal geen publieke gelegenheid was.

Hoe dan ook, de deur ging iedere avond klokslag zeven uur op slot en dan werden de luiken voor de ramen geschoven. Ik heb destijds nooit naar de reden gevraagd, want weldra begon ik een hevige en onverklaarbare belangstelling voor de eigenaars van dit merkwaardige etablissement te koesteren. Aloys en Anton Walzer heetten ze, en ze waren zo te zien heel erg oud. Ook waren ze allebei onwaarschijnlijk groot van stuk en knokig bovendien. Ze hadden geen hoofdhaar meer en droegen lange, warrige, rossig-grijze baarden. Ik heb ze nooit anders gezien dan in een gelige pantalon en een lange slobberige zwarte jacquetjas. Ze moesten wel tweelingen zijn, want ze leken bedrieglijk veel op elkaar en het duurde lang voor ik in staat was Anton aan zijn wat diepere stem te herkennen.

Als ik binnenkwam, zetten ze zonder iets te vragen of te zeggen met een vriendelijke glimlach een glas verrukkelijke, zoete Spaanse wijn op de tafel bij de kachel. Aloys zat altijd in de leunstoel naast me, terwijl Anton met zijn rug naar het raam zat. Ze rookten beiden een bijzonder welriekende tabak uit het soort pijp dat je vaak op Vlaamse gravures vindt afgebeeld. Ze leken altijd op iets te wachten.

Als ik zou beweren dat de twee oude mannen een groteske indruk op mij maakten, dan is dat onjuist. In het woord grotesk schuilt immers een zekere mate van belachelijkheid. De indruk die

de Walzers maakten, had eerder iets onzegbaar vermoeids, angstigs, welhaast iets tragisch.

Een vrouwelijk wezen leek in hun huis niet te wonen; ik heb althans nooit iets bespeurd dat in die richting wees.

Het bezoeken van het berookte lokaal werd al gauw een behoefte voor me, vooral toen de winter kwam met zijn vroege schemer en lange avonden. Mijn omgang met de eigenaren werd steeds vertrouwelijker en bij tijd en wijle knoopten ze zelf een kort gesprek met me aan. Het leek overigens of ze elk besef van het heden totaal kwijt waren, want ze spraken alleen maar over lang vervlogen tijden en hun stem had dan een ongewoon dorre, krakerige klank. Ik vertelde ze over mijn reizen en telkens als er sprake was van Zuid-Europese landen kwam er een loerende, schuwe glans in hun ogen, waarin soms ook iets van een weemoedige hoop lag. Ze leken in de een of andere herinnering te leven. Ik heb het lokaal nooit kunnen verlaten zonder het onbestemde gevoel dat er na mijn vertrek iets gruwelijks zou gebeuren, en toch moest ik steeds weer glimlachen om dat idee.

Op zekere avond passeerde ik het huis tamelijk laat en hoorde achter de luiken de zachte, betoverende klanken van een viool. Ik werd er zo door geobsedeerd dat ik op straat een hele tijd bleef stilstaan. De volgende dag vroeg ik de oude heren wat het geweest kon zijn, maar ze schudden alleen maar glimlachend hun hoofd.

Er gingen enkele weken voorbij en opnieuw passeerde ik 's nachts de ramen. Wie weet was het dit keer nog later. Opeens hoorde ik vanachter de luiken een dermate hels geschreeuw en ongehoord gevloek en gescheld dat ik van schrik bleef staan. Er was geen twijfel mogelijk, de stemmen kwamen uit het lokaal dat ik zo goed kende, maar het waren niet de twee oude mannen die daar een heftige woordenwisseling hadden, want ze hadden nooit zulke diepe, jeugdige en oorverdovend driftige klanken kunnen produceren. Het moesten twee jonge, krachtige mensen zijn die het daarbinnen met elkaar aan de stok hadden. De kreten werden steeds luider, om in mateloze opgewondenheid te eindigen. Nu en dan sloeg een vuist dreunend op de tafel.

Plotseling weerklonk het lachje van een vrouw, helder als zilver, en even later zwollen de opgewonden stemmen aan tot een waanzinnig gebrul. Ik stond er als verlamd bij en het kwam geen moment in me op de deur te openen om te kijken wat er aan de hand kon zijn.

Onverwachts stootte de vrouwenstem een gil uit, of eigenlijk was het meer een vluchtige kreet, maar zo vervuld van ontzetting en verschrikkelijke angst dat ik hem vandaag de dag nog niet ben vergeten. Daarna werd het stil.

Toen ik de volgende dag het lokaal betrad, zette Anton, vriendelijk glimlachend als altijd, een glas wijn voor me op tafel en alles was zo onveranderd dat ik begon te denken dat het een droom was geweest. Ik geneerde me ervoor de oude mannen een vraag te stellen.

Het liep al tegen het eind van de winter toen ik op een middag de broers vertellen moest dat ik niet meer zou komen, omdat ik de volgende dag naar Spanje moest vertrekken. De onverwachte mededeling leek een merkwaardige uitwerking op Anton en Aloys te hebben. Hun harde, schilderachtig lelijke gezichten verbleekten als bij toverslag en ze keken naar de grond. Ze verlieten het vertrek en ik hoorde ze op de gang met elkaar fluisteren.

Na een tijdje kwam Anton weer binnen en vroeg of ik ook in Alicante zou komen. Na mijn bevestigende antwoord verdween hij op een koddig drafje naar zijn broer. Toen kwamen ze weer binnen en deden of er niets was gebeurd.

Door de voorbereidingen op mijn reis vergat ik de bejaarde broers, maar die nacht had ik een onduidelijke, verwarde droom waarin een klein, scheef, zalmkleurig geverfd huisje in een van de beruchte havenstraten van Alicante een rol speelde. Toen ik de volgende dag naar het station ging, viel het me op dat Anton en Aloys op klaarlichte dag hun luiken potdicht hadden gehouden.

Tijdens de reis was ik, in beslag genomen door mijn studie, mijn kleine wederwaardigheden in Zuid-Duitsland weldra vergeten. Op reis vergeet je immers alles maar al te makkelijk. Ik verbleef een dag of wat in Parijs om een paar vrienden op te zoeken en in het Louvre rond te snuffelen. Op zekere avond bezocht ik, vermoeid van het rondkijken, een cabaret in het Quartier Latin. Ik was van plan naar een van die curieuze barden te gaan luisteren die me vanwege zijn kunstenaarschap door een van mijn kennissen was aanbevolen. Ik trof een blinde grijsaard aan die met zijn ernstige, weemoedige stem inderdaad erg mooi zong. Hij werd door zijn knappe dochter op haar viool virtuoos begeleid. Naderhand speelde ze ook solo en onverwachts herkende ik de verfijnde melodie die mij 's nachts een paar weken eerder vanuit het huis van de Walzers

zo verrast had. Ik informeerde ernaar en het bleek een gavotte van Lully te zijn uit de tijd van Lodewijk XIV.

Een paar dagen later reisde ik door naar Lissabon en begin februari kwam ik via Madrid in Alicante aan. Ik heb altijd een zwak voor het Zuiden gehad, en speciaal voor Spanje. Je leeft daar beneden in Europa bij wijze van spreken in het kwadraat, alles wat je meemaakt wordt tot de tweede macht verheven, de zon maakt je bestaan er tot iets wulps, tot iets tomeloos. De mensen zijn er als hun wijn. Die is krachtig, vurig en zoet, maar ook bruisend en gevaarlijk heetbloedig als hij begint te gisten. Dat versterkt het gevoel in me dat door de aders van iedere zuiderling een beetje Don Quichot-bloed stroomt.

Op de keper beschouwd had ik niets bijzonders te doen in Alicante, maar ik houd nu eenmaal van die onzegbaar zoete nachten aan de haven daar, als de maan boven het kasteel van Santa Barbara staat en onverwacht spookachtige contrasten oproept. In welke Duitser schuilt niet een tikkeltje poëtisch sentiment?

Op het moment dat ik de stad binnenreed, werd ik ongewoon krachtig overvallen door de herinnering aan de gebroeders Walzer en hun zonderlinge woonhuis. Het kan natuurlijk verbeelding of een constructie achteraf zijn, maar het leek alsof ik mijn muildier haast zonder het te willen langs het paleis Algorfa naar beneden leidde, in de richting van de haven. Daar, in een van de oude straten waar zeelui wonen, vond ik het onderkomen dat ik zocht.

De herberg van Severo Ancosta was een klein, scheefstaand bouwsel met grote balkons, ingekneld tussen huizen van hetzelfde soort. De vriendelijke, praatlustige waard bracht me naar een kamer met een prachtig uitzicht op zee en niets zou me beletten een week ongestoord van al dat schoons te genieten.

Tot ik op de tweede dag Lolita, de dochter van Severo, zag. Gezien door de ogen van ons noorderlingen was ze bloedjong en haar haren hadden bij haar omschaduwde mediterrane ogen een weinig voorkomende roodgouden kleur. Haar lijf was jongensachtig en soepel en haar stem vol en donker.

Maar het was niet alleen haar schoonheid die me boeide; ze riep ook de suggestie op van een wonderlijk raadsel dat me in de maannachten vaak vol vragen in zijn greep hield. Als ze mijn kamer kwam opruimen, dan kwam het wel voor dat ze midden in haar werk opeens stilhield en haar goedlachse lippen samenperste tot twee smalle strepen, terwijl ze met van angst vervulde ogen naar de

zon buiten staarde. Dan maakte ze de gebaren van een grote tragédienne in de rol van Iphigeneia. Op zulke momenten werd ik door de dwingende behoefte overvallen het kind in mijn armen te nemen om het tegen een ongekend gevaar te beschermen.

Er kwamen dagen waarop Lolita me schuw aankeek met haar grote ogen, waarin een onuitgesproken vraag leek opgesloten, er kwamen avonden waarin ik moest aanzien hoe ze onverhoeds in een krampachtige huilbui uitbarstte. Het kwam toen geen moment bij mij op om te vertrekken. Het Zuiden hield me in zijn greep... én Lolita. Gouden, opwindende dagen en zilveren melancholieke nachten.

En toen kwam die avond van een onvergetelijke echtheid en tegelijk sprookjesachtig dromerig, de avond dat Lolita, zoals zo vaak, op mijn balkon zat en zachte liederen voor me zong. Maar plotseling liet ze haar gitaar op de vloer glijden en kwam met aarzelende passen naar mij toe. Ik stond aan de balustrade. En terwijl haar ogen de glinsterende maneschijn in het water zochten, sloeg ze als een bedelend kind haar bevende tengere armen om mijn hals, legde haar hoofd tegen mijn borst en begon onbedaarlijk te snikken. Haar ogen stonden vol tranen, maar haar zoete mond lachte.

Het wonder was geschied.

“Je bent zo sterk,” fluisterde ze.

Dagen en nachten kwamen en gleden voorbij... Het mysterie van de schoonheid hield haar ingesponnen in een eeuwig zichzelf blijvende zangerige berusting. De dagen werden weken en het drong langzamerhand tot me door dat het tijd werd om te vertrekken. Niet dat welke verplichting dan ook me wachtte, maar Lolita's extreme, gevaarlijke liefde joeg me angst aan. Toen ik haar min of meer overviel met mijn plannen, keek ze me aan met een onbeschrijfelijke blik en knikte zonder ook maar één woord te zeggen. Toen pakte ze vlug mijn hand en beet erin met alle kracht van haar kleine mond. Zelfs vijfentwintig jaren zijn niet in staat gebleken het litteken van haar liefde uit te wissen.

Voor ik iets kon zeggen was Lolita ergens in het huis verdwenen. Ik heb haar daarna nog maar één keer gezien...

Dezelfde avond had ik met Severo een ernstig gesprek over zijn dochter.

“Komt u maar eens mee, mijnheer,” zei hij, “dan zal ik u iets laten zien en u de hele zaak uit de doeken doen.” Hij bracht me de

trap op naar een vertrek dat slechts door een deur van het mijne was gescheiden. Verrast bleef ik staan.

In de vierkante lage ruimte stonden alleen een tafel en drie leunstoelen. Maar die stoelen waren identiek aan, of leken bijzonder veel op de leunstoelen in het lokaal van de gebroeders Walzer. Op hetzelfde moment besefte ik dat het Severo Ancosta's huis was geweest dat ik in de nacht voorafgaande aan mijn vertrek uit Duitsland in mijn droom had gezien. Aan de muur hing een tekening van Lolita die zo'n gelijkenis met haar vertoonde dat ik er op af stapte om het portret nader te bestuderen.

“U denkt dat dit Lolita is,” zei Severo met een glimlach, “maar het is Lola, de grootmoeder van Lolita's overgrootmoeder, die honderd jaar geleden tijdens een ruzie tussen haar minnaars door hen werd gewurgd.”

We gingen zitten en Severo vertelde op zijn beminnelijke manier zijn verhaal. Hij had het over Lola, die in haar tijd de mooiste vrouw van de stad was geweest, zo mooi dat de mannen die verliefd op haar werden gedoemd waren te sterven. Kort na de geboorte van haar dochter werd ze vermoord door twee van haar minnaars, die ze had gekweld tot beiden krankzinnig werden. Sinds die tijd rustte er een soort doem op het geslacht. De vrouwen hadden altijd maar één dochter, en altijd vielen ze enkele weken na de geboorte van hun kind ten prooi aan waanzin. Maar het waren allemaal schoonheden, mooi als Lolita.

“Mijn vrouw is op die manier gestorven,” fluisterde hij ernstig, “en mijn dochter zal op dezelfde manier sterven.”

Ik vond nauwelijks woorden om hem te troosten, want de angst over wat mijn kleine Lolita te wachten stond, had zich van mij meester gemaakt. Toen ik die avond mijn kamer betrad, zag ik op mijn kussen een mij onbekende, kleine rode bloem liggen. Lolita's afscheidsgroet, dacht ik, en pakte het bloempje op. Toen drong het tot me door dat het eigenlijk wit was, dat de rode kleur alleen van Lolita's bloed afkomstig kon zijn.

Zo sterk was haar liefde.

Die nacht kon ik de slaap niet vatten. Duizenden dromen achtervolgden mij. En plotseling, het moet middenin de nacht zijn geweest, gebeurde het verschrikkelijke. Ik zag hoe de deur naar de aangrenzende kamer opensprong en dat er drie personen op de stoelen om de tafel zaten die in het midden van de kamer stond.

Rechts en links twee forse blonde knapen en tussen hen in Lolita. Nee, het was Lolita helemaal niet, het was Lola... of was het toch Lolita?

Voor hen stonden glazen met donkerrode wijn. Het meisje lachte luidkeels en uitgelaten, maar ze had een harde, honende trek om haar mond. Toen zetten de beide mannen de strijkstok op de snaren en begonnen te spelen. En ik, ik voelde hoe het bloed in mijn polsen vlugger begon te kloppen... Uit de violen stegen zangerig de welbekende tonen op: de oude gavotte uit de tijd van de zonnekoning.

Nadat de laatste tonen waren verklonken, gooide de vrouw haar glas overmoedig op de grond en opnieuw liet ze haar kirrende, zilverheldere lach horen.

Toen gaf een van de knapen een schreeuw: het was degene die met zijn gezicht naar me toegewend zat. Hij legde zijn viool op tafel: “En nu zeg je ons wie van ons tweeën je wilt nemen!”

Ze lachte: “De mooiste... Maar jullie zijn allebei zo mooi. Jullie bezitten een vreemde, kille schoonheid die we hier niet kennen.”

De andere schreeuwde nog harder: “Wil je hem of wil je mij, vertel op, vrouw, of bij God...!”

“Jullie beminnen mij?” vroeg ze met een loerende blik. “Jullie houden immers allemaal van mij! Maar als jullie liefde werkelijk zo groot is, dan zullen jullie nu om me vechten met alle kracht van jullie wil, en ik roep de Heilige Maagd aan om mij door een wonder te kennen te geven wie van jullie twee de sterkste liefde voor mij voelt! Zijn jullie daartoe bereid?”

“Ja,” zeiden de knapen en keken haar vijandig in de ogen.

“Ik zal diegene van jullie mijn liefde schenken die de sterkste is!”

Toen barstten de jacquetjassen van de mannen, zo zwollen hun spieren op. Maar ze merkten dat ze allebei even sterk waren.

“Ik houd van degene die het grootste is!” Haar ogen fonkelden.

En zie, de mannen groeiden en groeiden, hun nek werd lang en mager, en de mouwen van hun jas reikten nog slechts tot hun elleboog. Hun gezichten werden lelijk en vervormden zich dusdanig dat ik dacht hun botten te horen kraken. Maar de een werd nog geen haar groter dan de ander.

Toen sloegen ze met hun wanstaltige vuisten zo hard op tafel dat de violen op de vloer terechtkwamen, en ze begonnen godslasterlijk te vloeken.

“Ik houd van de oudste van jullie twee,” krijste ze.

Hun haren vielen van hun schedel, rimpels trokken diepe sporen in hun gezicht, hun handen werden krachteloos en trilden, en toen ze moeizaam en kwijlend in de hoogste staat van opwinding overeind sprongen, beefden hun knieën. Hun giftige blikken werden mat en de onvoorstelbaar harde klanken van woede en teleurstelling die ze uitstieten, veranderden in een krassend geluid. “Bij God, vrouwmens,” brulde een van hen, “noem je laatste voorwaarde! Noem je laatste... of je zult ter helle varen met je driemaal vervloekte schoonheid!”

Toen viel ze met haar bovenlijf over tafel van het lachen en gilde met betraande ogen: “Hem zal ik mijn liefde schenken die de langste en lelijkste baard heeft!”

Er kwamen lange rode haren uit hun vertrokken gezicht te voorschijn en ze stootten een bezeten, bestiaal geschreeuw van woede en wanhoop uit. Met geheven vuisten stonden ze tegenover elkaar. Toen wilde de vrouw vluchten.

Maar op hetzelfde moment stortten beiden zich op haar en wurgden haar met hun knokige, lange vingers.

Ik was niet in staat me te bewegen, een ijskoude rilling voer langs mijn ruggengraat omhoog, en ik moest mijn ogen sluiten. Toen ik ze weer opende, zag ik dat de twee mannen in het aangrenzende vertrek, die zich juist met verwilderde blik verhieven boven de prooi van hun wraakzucht, Anton en Aloys waren. Dat was het moment waarop ik buiten bewustzijn moet zijn geraakt.

Ik werd pas weer wakker toen de zon helder mijn kamer in scheen. Ik zag dat de deur naar het vertrek naast het mijne gesloten was, deed die haastig open en trof alles zó aan als het de avond daarvoor had gestaan. Ik meende me echter te herinneren dat op de meubels een dun laagje stof had gelegen dat er nu niet meer was. Ook leek het mij dat er een lichte geur van wijn in de kamer hing.

Een uur later ging ik de straat op. Ik zag hoe Severo helemaal ontdaan en bleek op me afkwam. Er stonden tranen in zijn ogen.

“Lolita is vannacht gestorven,” zei hij zacht.

Ik ben niet in staat te beschrijven wat er na deze woorden met mij gebeurde en al zou ik het kunnen, dan zou het voor mij een ontwijding zijn om erover te spreken.

Mijn teerbeminde kleine Lolita lag met wijd opengesperde ogen op haar smalle bedje. Ze moest haar tanden in een laatste stuip in

haar onderlip hebben gezet. Haar geurige blonde haar lag er verward bij.

Ik weet niet waaraan ze is gestorven. In mijn mateloze verwarring ben ik vergeten ernaar te vragen. Zeker niet aan het smalle sneetje dat over haar bruingetinte linkerarm liep. Daarin had ze enkel de witte roos gedoopt... voor mij.

Ik sloot haar liefderijke ogen en verborg toen knielend mijn hoofd in haar koele handje. Ik weet niet hoe lang.

Tot Severo het vertrek betrad en me eraan herinnerde dat het stoomschip dat me naar Marseille moest brengen over een uur zou vertrekken.

Toen ging ik maar.

Het schip was al ver buitengaats toen ik voor de laatste keer de contouren van de Santa Barbara herkende. Ik kreeg het idee dat dit hoekige kasteel toezag hoe een dierbaar klein lichaam ter aarde werd besteld. Ik kon me er niet tegen verzetten dat mijn ogen en mijn hart met smachtende intensiteit, zoals ik nooit eerder had ervaren, tot de hoge torens het gebed richtten: “Groet haar van mij, groet haar op het laatste ogenblik... en altijd... altijd weer.”

Lolita's ziel echter nam ik met me mee.

Pas jaren later keerde ik terug naar de oude stad in Zuid-Duitsland. In het kleine wijnlokaal van de Walzers woonde nu een onaantrekkelijke vrouw die in zaaigoed deed. Ik informeerde bij haar naar de broers en kreeg te horen dat ze de ochtend na de nacht waarin Lolita stierf allebei dood waren aangetroffen, vriendelijk glimlachend in hun leunstoel bij de kachel.’

De wetenschapsman wiens blik tijdens zijn verhaal zoekend over de schaal met sinaasappelen was gegleden, keek op. Na een tijdje opende gravin Beate haar ogen.

‘U bent een echte schrijver,’ zei ze en reikte hem met een vlugge beweging haar hand, zodat de armbanden om haar ranke pols rinkelden.

In de voetsporen van de schrijver
Adam Thorpe[*]
(Vertaling Harm Damsma en Niek Miedema)

Davids hobby was natuurlijk een statement, dat begreep Gillian ook wel. Als iemand ernaar vroeg, zei ze altijd dat hij wandeltochten maakte, dat wandelen zijn hobby was. Waarmee ze in feite wou zeggen dat hij een lastig stuk vreten was.

Geen van beiden had ooit iets met een ander gehad. Voor de buitenwacht was hun huwelijk zo degelijk als maar kon. Ze hadden allebei hun hele leven in de volwasseneneducatie gezeten en Gillian was pastor. Milieubewust als ze waren, wisten ze alles van vogels. Maar als Davids hobby nog verder de spuigaten uitliep, zou Gillian zich genoodzaakt zien haar biezen te pakken. Of misschien zou hij, als het meezat, nu eens een keer daadwerkelijk worden opgepakt en voor een poosje worden opgeborgen, in plaats van er met een waarschuwing vanaf te komen en voor schut te staan in een of ander plaatselijk sufferdje. Misschien dat hij daar zo van zou schrikken dat hij ermee ophield.

Volgens Gillian was de ellende begonnen op het moment dat David met vervroegd pensioen was gegaan, toen de kinderen het huis uit waren. Ludlow was te stil geweest, na Bracknell. Levens van *stille wanhoop,* zoals de Beatles het hadden genoemd. Gillian draaide vaak haar oude grammofoonplaten als David in de keuken over oude landkaarten gebogen zat. Ze vroeg zich af hoe het zover met haar had kunnen komen. Leren op Afstand aan de Open Universiteit. Geen collega's. Regen die tegen het raam met het weidse uitzicht tikte en David die een lastig stuk vreten was geworden. Ze was zelfs weer gaan roken, waarop David haar naar de tuin had verbannen. Op een ochtend was het tot een flinke aanvaring gekomen, waarbij Gillian hem een van die vermaledijde boeken naar het hoofd had geslingerd. Het had zijn doel gemist, maar

* *Adam Thorpe (1956), een van de meest vooraanstaande Britse schrijvers van dit moment, publiceerde tot dusver drie gedichtenbundels, een bundel met korte verhalen en vijf romans, waarvan met name de eerste,* Ulverton, *bijzonder veel opzien baarde. Volgend jaar verschijnt in Nederland een vertaling van zijn jongste roman* No Telling. *Het verhaal* 'In The Author's Footsteps' *verscheen eerder in* The Guardian.

was met een klap op de grond terecht gekomen, er waren een paar bladzijden uitgewapperd en David had haar een klap in het gezicht gegeven. Althans, dat zou hij hebben gedaan als ze niet tijdig was weggedoken.

Het hele huis stond op stelten, zoals haar moeder zou hebben gezegd.

'Waarom kun je nooit eens een normale wandeltocht maken, zoals andere mensen?' had ze hem een keer gevraagd toen hij bezig was zijn onooglijke, kotsgroene rugzakje met de chocoladevlekken om te doen, klaar om op pad te gaan naar Telford.

'Ik máák normale wandeltochten,' had hij geantwoord. 'Het is de wereld die abnormaal is.'

'Er is niks abnormaals aan verandering,' had ze gezegd. 'Kijk maar naar onszelf.'

'Ik maak graag zelf uit wat voor leven ik leid, Gillian,' had hij gezegd.

'Maar als je zo doorgaat binnenkort wel zonder mij.'

Het was tot een uitbarsting gekomen toen hij weer eens met een van die vermaledijde boeken was thuisgekomen. Hij had er inmiddels genoeg voor drie tjokvolle planken. Er was een tweetal antiquariaten in de omgeving. Het ene was overzichtelijk en duur, met een voormalig effectenmakelaar achter de toonbank, het andere was rommelig en goedkoop, met Mike die je met zijn ongewassen baard vanuit een duister hoekje begluurde. Voor wie bereid was een hele ochtend onder zijn blik rond te snuffelen, viel in de laatste winkel nog wel eens een pareltje te vinden. Vandaag had dit een pareltje naar Davids hart opgeleverd.

Hij zwaaide ermee onder Gillians neus, glimmend van zelfgenoegzaamheid. Zijn overjas rook naar de winkel: een geur van pijp en ontbinding.

'Gevonden,' zei hij, 'eindelijk.'

'Laat me raden. *Het Himalayapad, 1914.* Misschien dat ik je voor nu een maand of wat kwijt ben en jij vervolgens in een kloof van na 1914 stort.'

'Moet je per se in de keuken roken?'

'Godsamme, David. In de boekwinkel heb je er toch ook geen last van?'

Hij ging zitten en sloeg het boekje open. 'Grandioos. De parel in de kroon.'

'Het ziet er net zo uit als de rest. Oud en sneu.'

‘Voetpaden van Buckinghamshire door J.H.B. Peel, uitgegeven in 1949.’

‘Precies. Net als al die andere. *Wandelen in Warwickshire, Het landschap rond Londen, Engelsche ervaringen..’*

Hij haalde een rossig boomblaadje tevoorschijn dat iemand tussen de bladzijden had gestopt.

‘Dit kan zomaar vijftig jaar oud zijn. Ruwe iep. Kijk dan. Dieptreurig.’

Het verkruimelde tussen zijn vingers als verdroogde tabak.

‘David, dit is het laatste van die rotboeken geweest, anders wordt het scheiden.’

‘Dat zou ik ook over jouw sigaret kunnen zeggen.’

Ze aarzelde. Ze voelde de rook in haar longen.

‘Goed dan. Laten we het zo afspreken: ík geen sigaretten meer en jíj geen boeken.’

Hij keek even over zijn brillenglazen heen naar haar, en vervolgens naar het geopende boek dat voor hem lag.

‘Oké,’ zei hij. ‘Meer heb ik er niet nodig. Dit is het *nec plus ultra,* het ultieme boek.’

‘Hoezo dan?’

‘Luister maar.’

Hij hield het boek wat verder van zijn bebrilde hoofd af (het zoveelste teken van ouderdom) en las voor:

‘Milton Keynes is een genoeglijk oord. De velden reiken tot aan de stoffige landweggetjes en omgeven de verspreid liggende boerenhuisjes. Niets hier doet denken aan de bekende trekpleisters, want niemand lijkt ooit van deze plaats te hebben gehoord, met uitzondering dan van het handjevol inwoners, en die zijn er zo mee ingenomen dat zij het plaatsje zelden verlaten. Ik ken Milton Keynes al sedert mijn kindertijd, doch nimmer heb ik er op mijn menigvuldige tochten derwaarts een vreemdeling aangetroffen. Het kerkje van Milton Keynes, dat tot de fraaiste...’

‘Zo is het wel duidelijk. Zeg, je gaat het toch niet in Milton Keynes proberen, hè?’

‘Natuurlijk wel. Ik ga een rondwandeling maken vanaf Newport Pagnell, via Milton Keynes, Woughton en - ik citeer - de “lieflijke gehuchten” Little Woolstone en Willen, met een uitstapje naar Bradwell Abbey en dan door naar Great Linford met zijn enkel-spoor terug naar Newport Pagnell. In de voetsporen van de schrijver.’

‘Och hemel.’

‘Het is toch Engeland?’ zei hij. ‘Wat let me? Moet je horen: *Men bereikt het kerkje door een lage bomenrij, daar de weidegrond van de bijbehorende hoeve tot aan de kerkmuur reikt, zodat de koeien soms tegen de ruggen aangrazen van nietsvermoedende gelovigen, die rustig verwikkeld zijn in gesprekken over de afloop van de Krimoorlog, of wat er ook maar voor nieuws doorgaat in deze zo gezegende wijkplaats van het zindelijke gezond verstand.’*

‘Dan zitten ze daar niet op jou te wachten, schat, als het een wijkplaats is van gezond verstand’.

David glimlachte.

‘Die koeien zijn tegenwoordig van beton, is het niet?’

Hij had het nog bijna gehaald ook. Hij werd pas gearresteerd toen hij probeerde het terrein te betreden van de Japanse kostschool Gyosei in Willen.

‘Willen is ongerept, daar het onbekend is,’ riep hij, wild met het boekje zwaaiend. *‘Hier hebben de boerenhuisjes iets beklijvends over zich, bereiken de eiken een geweldige omvang, en zijn bejaarde lieden kras.’*

De politie had rond de honderd meldingen binnengekregen over een figuur met een verfomfaaid groen rugzakje en sleurde hem zonder veel plichtplegingen het fietspad over naar het busje. Het feest was begonnen toen hij bij afslag nr 14 de MI was overgestoken, op de plek waar de heer Peel had genoten van het uitzicht op ‘ontelbare dommelende dorpjes omgeven door boompartijen.’ Een vrachtwagen had moeten uitwijken naar de vluchtstrook omdat David de MI beschouwde als een fata morgana. Tot zijn verbazing, misschien wel tot zijn teleurstelling, bleek het dorp Milton Keynes nog te bestaan. De foto's uit het boek van boerenhuisjes met rieten daken, bultig als natuurlijke, begroeide aardhopen langs een zandweg, met in de verte een kerktoren achter magnifieke olmen, vertoonden weinig overeenkomsten met de gemillimeterde voorstedelijke grasstroken en siercipressen van de huidige verschijningsvorm, maar het was tenminste niet verdwenen onder een expeditiemagazijn van Tesco, zoals dat oerbos van zijn vorige wandeltocht.

‘Bij de herberg kiest u een voetpad in zuidwestelijke richting naar Woughton-on-the-Green.’

Dankzij dagenlange bestudering van oude landkaarten was de exacte locatie van zowel dit voetpad als de herberg vastgesteld. Hij liep dwars door enkele rijkeluistuinen en belandde in de Asda-hypermarkt, waar de route via de afdeling Kant en Klare Maaltijden voerde. Met behulp van een kompas volgde hij het voetpad

met zijn sleutelbloemen en sneeuwklokjes onder de eiken en olmen (het was vroeg in het voorjaar) door de diepvriesafdeling en verder via een parkeerhaven voor de afgifte van goederen van de Dixons, waar de laptops van Toshiba juist in de aanbieding waren. In de Top Shop raakte hij enigszins in de problemen doordat het voetpad over een achterplaats voerde waar net een kassajuffrouw met een vrij uurtje in innige omhelzing stond met een assistent-bedrijfsleider. Maar gearresteerd werd hij niet. Toen hij uitlegde wat hij aan het doen was en het boek uit zijn rugzak tevoorschijn haalde, hadden ze hem gewoon als een malloot beschouwd.

Bradwell Abbey stond op het terrein van het City Discovery Centre, waar hij zijn meegebrachte boterhammen in alle rust verorberde. Hij kreeg het nog even lastig toen de loop van het onvolprezen wandelpad, na twintig minirotondes, acht fietspaden en een parkeergarage te hebben gekruist, dwars door diverse kantoren en de herentoiletten van Mercury Communications bleek te voeren. Eerst dachten ze dat hij een van de Albanezen van de buitendienst was, totdat hij zijn mond opendeed. Hij was inmiddels gesignaleerd door in totaal 243 meebewegende bewakingscamera's: een kortstondige, schimmige verschijning die de vreemdste dingen uitspookte. Zijn enige redding was dat het onmogelijk was alle tienduizend bandjes die gelijktijdig aanstonden in de plaatselijke videobewakingspost in de gaten te houden.

Toen hij eenmaal over de zee van geparkeerde auto's heen was geklauterd en de naburige villawijk had bereikt, bevond hij zich weer op het terrein van de particuliere inbraakpreventie. Toen hij een keurig gazon met een bakstenen kunstwerk in het midden overstak, ging er ergens een alarm af, waarna hij een paar minuten later door de hermandad in de kraag werd gevat toen hij bezig was over de muur van de Japanse kostschool Goysei te klimmen. Het betreffende alarm was in feite een werkneemster van de Milton Keynes Projectontwikkelingmaatschappij, die dacht dat hij haar weggelopen echtgenoot was, die was teruggekomen om haar iets aan te doen. Hij verzette zich niet tegen de agenten en verwees slechts naar de heer Peel, maar ze arresteerden hem evengoed. Het afgelopen uur was de ene na de andere melding binnengekomen over iemand die zich wederrechtelijk op andermans terrein ophield. Verscheidene mensen hadden de politie gebeld toen hij over hun auto's heen was geklauterd, omdat die nu eenmaal op het voetpad stonden. De eigenaar van een Mazda MX-5 convertible was zelfs

handtastelijk geworden, waarbij David zijn wollen muts met pompon was kwijtgeraakt. De politie had er genoeg van gehad. Ze waren het spuugzat, al dat alternatieve straattheater in Milton Keynes van allerlei kunstzinnige types uit Londen die de openbare ruimte onveilig maakten met hun gesubsidieerde gefröbel, stijf van de stuff, of van wat dan ook. Dus sloegen ze hem in de boeien.

Maar ze kwamen tot de conclusie dat hij een echte gek was, met zijn praatjes over sleutelbloemen, olmen en meanderende, vredig voortkabbelende beekjes.

'Ik wil alleen maar gewoon door naar Great Linford,' bleef hij maar herhalen, 'over dat typisch Engelse slingerweggetje met zijn hoge wallen in de bochten, met aan weerszijden de door groene heggen doorsneden landerijen. Kijk!'

En hij had hun het boek onder de neus geduwd, dat ze tenslotte in beslag namen.

'Jezus,' zei een van de dienders, 'wat voor spul gebruik jij, vader? Gooi hem maar een nachtje in de cel.'

Toen ze hem de volgende ochtend lieten gaan, werd er geen proces verbaal opgemaakt. Gillian stopte met roken en werd daar behoorlijk chagrijnig van. David hield zich geruime tijd gedeisd en keek veel televisie. Gillian voelde zich bijna opgelucht toen hij op een dag aan kwam zetten met *Wandelingen door Middlesex,* een uitgaafje uit 1929. Ze ging er onmiddellijk op uit om tien pakjes Marlboro te halen.

'Hij is tenminste geen zuiplap,' mompelde ze bij zichzelf, terwijl hij met behulp van zijn oude kaarten zijn volgende wandeltocht zat te plannen en zijn vinger dwars door het slaperige gehucht Heath Row sneed.

Het jubileum*
Anton Tsjechov
(Vertaling Anne Stoffel)

In hotel Kars was een bescheiden plechtigheid gaande: het acteursvolk gaf een diner voor de tragediespeler Tigrov ter ere van diens vijfentwintigjarige arbeid op artistiek terrein. Aan een lange tafel zat het hele personeel met uitzondering van alleen de directeur, die zich uit gierigheid niet had opgegeven voor het diner maar beloofd had tegen het einde te komen. De ‘geachte collega’ zat in zijn hoedanigheid van feestvarken op de voornaamste plaats, in een armstoel met een hoge, rechte rug. Hij zag rood, zweette erg, kuchte, knipperde met zijn ogen, kortom voelde zich niet op zijn gemak. Of hij ontroerd was door een vloed van jubileumgevoelens of doordat hij bij aankomst al ‘in stadium zeven’ was, viel moeilijk uit te maken. Aan zijn rechterhand zat de grande dame Likanida Ivanovna Svirepejeva, het *objet* van de directeur, met een schildpad pince-nez en een rijk gepoederde neus, links de ingénue Sofja Denisovna Oenylova. Vanaf de dames strekte zich langs beide kanten van de tafel een rij mannen met gladgeschoren gezichten uit.

Voor de soep, na de wodka met garnituur, stond Babelmandevski, de raisonneur, op en sprak:

‘Dames en heren! Laten we toosten op de gezondheid van Vasilisk Afrikanytsj Tigrov! Hoe...ra...a!’

De acteurs brulden hoera, stonden op van hun plaatsen en dromden naar de jubilaris toe. Toen de acteurs na langdurig klinken en kussen weer zaten, verhief zich Violanski, de jeune premier, een man zonder talent maar met de reputatie van een erudiet acteur, alleen omdat hij door zijn neus praatte, het woordenboek ‘30.000 vreemde woorden’ op zijn kamer had en goed was in lange toespraken.

* *Dit verhaal, door Tsjechov (1860-1904) in 1886 voor een krant geschreven, is in tegenstelling tot de gelijknamige ‘klucht in één bedrijf’ voor zover wij konden nagaan niet eerder in een Nederlandse vertaling gepubliceerd. Deze vertaling zal worden opgenomen in deel 2 van de nieuwe editie* Verzamelde verhalen *van Tsjechov (te vertalen door Tom Eekman, Aai Prins en Anne Stoffel) die in de nabije toekomst zal verschijnen in de Russische Bibliotheek van uitgeverij G.A. van Oorschot.*

‘Geachte collega!’ begon hij, met zijn ogen rollend. ‘Heden is er precies een kwart eeuw verstreken sinds het moment dat gij het doornig pad der kunst betrad. Ja! Verwonderd en met enige angst ziet ge terug op de afgelegde weg, en ik zie hoe uw voorhoofd zich in rimpels fronst. Ja, het was een angstaanjagende weg! In de verte flikkerde uw ster... Omhuld door ondoordringbaar duister spoedde gij daar gretig heen, maar op uw weg lagen afgronden en ravijnen vol sissende slangen, reptielen en amfibieën.’

Verder zei de spreker dat niemand zoveel vijanden had als een acteur. De ene gedachte na de andere ventilerend betoogde hij dat zelfs een middelmatige acteur, die ergens in de rimboe bescheiden zijn werk deed, veel nuttiger was voor de mensheid dan Stroeve de bruggenbouwer of Jablotsjkov, de bedenker van de electrische verlichting - dat het nog maar de vraag was wat meer nut had, het theater of de spoorwegen. Steeds meer ontvlammend verklaarde hij dat de aarde, als er geen kunsten waren geweest, in een woestijn zou zijn veranderd, dat de wereld te gronde ging aan materialisme en dat op de mensen van de kunst de plicht rustte de dienaren van het gouden kalf ‘de harten te branden’. Hij beweerde Joost mag weten wat en eindigde ermee dat hij dreigend zijn vuist hief naar het raam, zijn servet van zich af smeet en zei dat alleen het dankbare nageslacht Tigrov kon waarderen.

Toen hij stilviel, brulden de acteurs weer hoera, stonden rumoerig van hun plaatsen op en dromden naar de jubilaris toe. Violanski gaf Tigrov drie zoenen en overhandigde hem namens alle collega's een klein pluchen album waarop met gouddraad de letters ‘V.T.’ geborduurd waren. De ontroerde tragediespeler huilde, omhelsde alle eters, liet zich vervolgens in zoete uitputting in zijn stoel zakken en begon met bevende vingers het album door te bladeren. In totaal zaten er ongeveer twintig foto's in, maar niet één gezicht had ook maar enigszins fatsoenlijke menselijke trekken. Het waren een soort bakkesen met scheve monden, geplette neuzen en veel te dichtgeknepen of onnatuurlijk uitpuilende ogen. Geen das zat recht, alle bakkesen hadden een dierlijke uitdrukking, en het hoofd van Poekojedov, de souffleur, had twee omtrekken, waarvan er één slecht was weggeretoucheerd. (De acteurs hadden zich namelijk laten fotograferen op Sint-Nicolaasdag, na drie naamdagfeestjes te hebben bezocht, en wel door ‘fotograaf Dergatsjov uit Warschau’, een klein bijziend mannetje dat drie ambachten tegelijk uitoefende: fotograferen, kiezen trekken en geld uitlenen tegen onderpand.)

Voor het vleesgerecht sprak de hansworst, een acteur zonder identiteitspapieren die zich Grigori Borsjtsjov noemde. Hij strekte zijn hals, legde zijn hand op zijn hart en zei:

‘Moet je luisteren, Vasja... Op mijn erewoord... de Heer mag me straffen, je hebt talent! Dat vindt iedereen... En je zou het ver geschopt hebben, jongen, zonder dittem (de spreker bracht een denkbeeldig borrelglas naar zijn mond) en zonder je hondse karakter... Jij moet verdomme altijd vechten en ruzie maken, je bemoeit je met je eerlijkheid overal tegenaan... Neem me niet kwalijk, jongen, maar ik spreek de waarheid... bij God! Je hebt zo'n beroerd karakter dat geen duivel het met je uithoudt... Zo is het echt! Je moet het me niet kwalijk nemen, jongen, want ik hou van je... en iedereen houdt van je...’

Borsjtsjov rekte zich uit en kuste de jubilaris op de wang.

‘Neem me niet kwalijk, lieve jongen,’ vervolgde hij. ‘Je hebt talent! Alleen moet je niet eh... moet je van de port afblijven... Na wodka is die rommel dodelijk!’

Na Borsjtsjov nam de jubilaris zelf het woord. Met een bezield, huilend gezicht, knipperend met zijn ogen en zijn zakdoek in zijn handen verscheurend, stond hij op en begon met bevende stem:

‘Mijn lieve en dierbare vrienden! Op deze vreugdevolle dag wil ik alles tegen jullie uitspreken wat zich hier in mijn borst heeft opgehoopt, onder de gewelven van mijn innerlijk gebouw... Voor jullie staat een oude man, grijs van haar, met één been in het graf... Ik... ik moet huilen. Overigens, wat zijn de tranen van een mens? Alleen maar laffe psychiatrie, meer niet! Flink zijn, ouwe! Weg met die tranen! Veroudert niet, gij zenuwen, maar houdt mij stevig overeind! Voor jullie staat, vrienden, het acteurtje Tigrov, dezelfde die de wanden van zesendertig theaters heeft doen beven, dezelfde die gestalte gaf aan Belisario, Othello, Franz Mohr! Zesendertig steden kennen mijn naam... Hier!’

Tigrov greep in zijn zijzak, trok daar een pakje caférekeningen uit en schudde ermee in de lucht.

‘Hier is het bewijs!’ riep hij, trots het hoofd heffend. ‘Een rekening van het Grand Hôtel in Moskou, een rekening van hotel Bellevue in Charkov, van Varentsov in Penza, van De l'Europe in Taganrog, het Stedelijk in Saratov, De l'Europe in Orenburg, het Grand Hôtel in Tambov, het Gouden Anker in Archangelsk enzovoort! Hier! Zesendertig steden! En wat zien we? Er is geen dag in mijn leven verstreken dat ik niet het slachtoffer werd van een vuige intrige.’

Zo'n overgang kan in een toespraak van Tigrov niet vreemd aandoen: er bestaat een natuurwet die zegt dat een Russische acteur, zelfs als hij over het weer praat, altijd iets kwijt moet over intriges.

‘Iedereen die maar kon, zette netten van venijn en jezuïtisme voor me uit!’ vervolgde de tragediespeler, boos met zijn ogen rollend. ‘Ik zal u alles vertellen! Laten uw haren te berge rijzen, laat uw bloed in uw aderen stollen, laten de wanden beven, maar laat de waarheid aan het licht komen! Ik ben nergens bang voor!’

Maar de waarheid kreeg de kans niet, want de deur ging open en in de zaal verscheen Feniksov-Diamantov, de directeur, een magere man met het gezicht van een procureur in ruste en met grote watten in zijn oren. Hij kwam binnen zoals alle Russische theaterdirecteuren altijd binnenkomen: trippelend, handenwrijvend en schichtig achteromkijkend, alsof hij zojuist kippen had gestolen of een flinke uitbrander van zijn vrouw had gekregen. Zoals alle theaterdirecteuren zag hij er verkleumd en schuldbewust uit, sprak hij met een akelig, slijmerig tenorstemmetje en maakte hij telkens de indruk dat hij haast had en iets vergeten was.

‘Dag Vasilisk Afrikanytsj,’ begon hij vlug, op de jubilaris toelopend. ‘Gefeliciteerd, lieverd... Och, ik ben kapot! Nou, God geve je, je begrijpt me wel... Ik ken je immers al vijftien jaar! Al van toen je nog bij Miloslavski werkte! Och, ik heb me suf gerend.’

Diamantov keek schichtig om en ging handenwrijvend aan de tafel zitten.

‘Ik was net bij de burgemeester,’ vervolgde hij, argwanend langs de borden kijkend. ‘Hij bood me thee aan, maar ik weigerde... Ik heb me kapot gerend! Ik heb me geloof ik niet opgegeven voor het diner, maar ik zal toch... een wodka drinken.’

‘Ga door, ga door!’ zeiden de acteurs, hem wegwuivend, tegen de jubilaris.

Tigrov keek nog bozer en zei:

‘Als het, dames en heren, iemand niet bevalt wat ik zeg, dan mag die weggaan, maar ik ben gewend de waarheid te spreken en... en ik ben voor geen duivel bang... Niemand kan me verbieden te spreken... Ja... Ik zeg wat ik wi... wil... Ik ben vrij!’

‘Nou, zeg het dan!’

‘Ik wens u vooral te zeggen dat de toneelkunst de laatste jaren a... achteruit is gegaan... En waarom? Omdat zij in handen is gevallen van... (de tragediespeler trok een dierlijk gezicht en vervolg-

de op sissende fluistertoon) in handen is gevallen van vuige koelakken, verachtelijke s-s-slaven die zich in kopeken wentelen, beulen van de kunst, geschapen om te kruipen en niet om te heersen in de tempel der muzen! Ja-a!'

'Wacht, wacht,' viel Diamantov hem in de rede, terwijl hij zichzelf een stuk gans met kool opschepte. 'Helemaal mis! De kunst is inderdaad achteruitgegaan, maar waarom? Omdat de opvattingen veranderd zijn! Tegenwoordig is het in zwang om voor het toneel levensechtheid te eisen! Mamma mia, het toneel heeft geen levensechtheid nodig! Weg met de levensechtheid! Die zie je overal: in de kroeg, en thuis, en op de markt, maar voor het theater wil ik expressie! Het theater heeft expressie nodig!'

'Expressie, m'n zolen! Wat nodig is, dat is minder oplichters en boeven, geen expressie! Wat heb je verdomme aan expressie als de acteurs maandenlang geen salaris krijgen!'

'Zie je nou hoe je bent!' zuchtte de directeur en trok een huilerig gezicht. 'Jij moet altijd iets stekeligs zeggen! En waarom die toespelingen, die halve woorden? Zeg het dan recht in m'n gezicht... Trouwens, ik heb geen tijd, ik zou maar heel even blijven... Ik moet nog langs de zetterij...'

Diamantov sprong op, draalde nog wat bij de tafel, loerde verlangend naar de gans, groette allen tegelijk en trippelde naar de uitgang.

'En die stoel hebben jullie uit het theater meegenomen!' zei hij op weg naar de deur, naar de stoel wijzend waarop de jubilaris zat. 'Vergeet niet hem terug te brengen, anders moeten we straks Hamlet spelen en dan heeft Glaudius niks om op te zitten. Het beste!'

Toen hij weg was, trok de jubilaris een verongelijkt gezicht.

'Zo doen fatsoenlijke mensen niet,' mopperde hij. 'Dat is gemeen van jullie... Waarom hebben jullie me niet gesteund? Ik wilde die hond aan gruzelementen slaan...'

Toen de dames na het dessert afscheid hadden genomen en vertrokken waren, kreeg de jubilaris het helemaal te kwaad en begon onbehoorlijk te schelden. De wijnflessen waren leeg, daarom begonnen de acteurs opnieuw met wodka. Van alle kanten van de tafel regende het moppen, en toen de voorraad moppen was uitgeput, begonnen de eigen herinneringen. Die herinneringen geven een samenzijn van acteurs altijd de meeste fleur. Een Russische acteur is oneindig sympathiek wanneer hij oprecht is en in plaats van te leuteren over intriges, de teloorgang van de kunst, de voorin-

genomenheid van de pers e.d. vertelt wat hij gezien en gehoord heeft... Soms is het luisteren naar een verpauperde, verlopen komiek die herinneringen ophaalt genoeg om in uw fantasie een van de aantrekkelijkste, meest poëtische beelden te doen opbloeien, het beeld van iemand die lichtzinnig is tot aan het graf, onberekenbaar, vaak verdorven, maar onvermoeibaar op zijn zwerftochten, gehard als een steen, onstuimig, rusteloos, gelovig en altijd ongelukkig, die door zijn ruimhartige natuur, zijn zorgeloosheid en onalledaagse levenswijze aan de reuzen van weleer doet denken... Het luisteren naar die herinneringen is genoeg om de verteller al zijn gewilde en ongewilde zonden te vergeven, in vervoering te raken en hem te benijden.

Tegen tienen begonnen de eters af te rekenen voor het diner, wat natuurlijk niet lukte zonder lang delibereren en een beroep op de baas van het hotel. Omdat het nog te vroeg was om te gaan slapen, verplaatsten alle acteurs zich van Kars naar ‘Georgië’, waar ze biljartten en bier dronken.

‘Heren, champagne!’ riep de jubilaris uitgelaten, ‘heden... wens ik champagne te drinken! Ik betaal!’

Maar van champagne drinken kwam het niet, aangezien de tragediespeler geen kopeke op zak had.

‘Grrisja!’ bromde hij, toen hij ‘Georgië’ uitliep met Borsjtsjov en Violanski. ‘Als we eens een rijtuig naar “Prraag” namen... Het is nog te vroeg om te slapen! Hoe komen we aan vijf roebel?’

De acteurs bleven staan en begonnen na te denken.

‘Weet je wat?’ bedacht Violanski. ‘Laten we dat album naar Dergatsjov terugbrengen! Wat moet je met dat ding? Bij God! Hij geeft er drie roebel voor - dan heb je genoeg!’

De jubilaris ging accoord en een kwartier later klopten de drie voetgangers bij Dergatsjov aan.

Vertaalde poëzie

De pelgrimstocht van jonker Harold*
Begin van het eerste canto
Lord Byron
(Vertaling Ike Cialona)

1

O Muze, die in Hellas werd verheven
Tot godendochter in des dichters lied,
Beschaamd door wie in later tijden schreven!
Ik roep u niet omlaag uit uw gebied;
Toch zwierf ik waar uw heilig water vliet
En waar ik geen orakel hoorde spreken:
Meer dan uw bron hoort men in Delphi niet.
Ik mag de rust der negen niet verbreken
Om voor dit aardse lied hun zegen af te smeken.

2

Er was een jonge Brit die niet wou deugen.
Hij wijdde zich aan bandeloze pret,
Kon zich alleen in roerigheid verheugen,
Hield joelend zelfs de moede Nacht uit bed.
O wee! Hij was een schaamteloos sujet,
Voor wie fatsoen of eer niet leek te tellen.
Het liefste vulde hij zijn dagen met
Een goddeloos gebras met lellebellen
En wie hem - heer of knecht - verkoos te vergezellen.

1

Oh, thou! in Hellas deem'd of heavenly birth,
Muse! form'd or fabled at the minstrel's will!
Since shamed full oft by later lyres on earth,
Mine dares not call thee from thy sacred hill;
Yet there I've wander'd by thy vaunted rill;
Yes! sigh'd o'er Delphi's long-deserted shrine,
Where, save that feeble fountain, all is still;
Nor mote my shell awake the weary Nine
To grace so plain a tale - this lowly lay of mine.

* *Lord Byron was vierentwintig jaar oud toen, op 1 maart 1812, de eerste twee canto's van zijn autobiografische epos* Childe Harold's Pilgrimage *gepubliceerd werden. 'Ik werd op een ochtend wakker en bleek beroemd te zijn', schreef hij in zijn dagboek. Een van zijn bewonderaars was de Rus Alexandr Poesjkin (zie het begin van de nieuwe vertaling van* Jevgeni Onegin *op pagina 153).* Childe Harold's Pilgrimage *werd nog niet eerder in het Nederlands vertaald. De volledige vertaling zal t.z.t. verschijnen bij uitgeverij Athenaeum - Polak & Van Gennep.*

2

Whilome in Albion's isle there dwelt a youth,
Who ne in virtue's ways did take delight,
But spent his days in riot most uncouth,
And vex'd with mirth the drowsy ear of Night
Ah me! in sooth he was a shameless wight,
Sore given to revel and ungodly glee;
Few earthly things found favour in hls sight
Save concubines and camal companie,
And flaunting wassailers of high and low degree

3

Ik zeg slechts dat hij jonker Harold heette,
Noem niet de naam en rang van zijn geslacht.
Hij was een edelman, dat mag u weten,
En ooit werd zijn familie zeer geacht,
Maar één zo'n losbol heeft helaas de macht
Een langbestaande goede naam te schaden.
Geen faam, uit grafkelders bijeengebracht,
Geen honingzoete ode of ballade
Verheft tot ridderdicht die schandelijke daden.

4

De jonker ging lichtzinnig door het leven,
Een eendagsvlieg in wilde werveling,
Te gretig om zich rekenschap te geven
Van 't broze wezen ener sterveling.
Toen bracht het lot helaas een kentering:
Nog voor een derde om was van zijn jaren,
Was hij blasé van de verzadiging.
Het leven in zijn land ging hem bezwaren,
Waar mensen zoals hij, zo dacht hij, eenzaam waren.

5

Want hij had Zonde's labyrint betreden
Waar schuldbesef noch wroeging hem verdroot,
Had één bemind maar velen aangebeden,
Daar men de omgang met zijn lief verbood.
Gelukkig dat ze aan zijn greep ontvlood!
Zijn kus kon haar volmaaktheid slechts onteren.
Hij zou ontrouw zijn als haar echtgenoot,
Haar uitgestrekte landgoed opsouperen
En nooit de kalme rust van huis en haard waarderen.

3

Childe Harold was he hight - but whence his name
And lineage long, it suits me not to say.
Suffice it, that perchance they were of fame,
And had been glorious in another day:
But one sad losel soils a name for aye,
However mighty in the olden time;
Nor all that heralds rake from coffin'd clay,
Nor florid prose, nor honey'd hes of rhyme
Can blazon evil deeds, or consecrate a crime.

4

Childe Harold bask'd him in the noontide sun,
Disporting there like any other fly,
Nor deem'd before his httle day was done
One blast might chill him into misery.
But long ere scarce a third of his pass'd by,
Worse than adversity the Childe befell:
He feit the fulness of satiety;
Then loathed he in his native land to dwell,
Which seem'd to him more lone than Eremite's sad cell.

5

For he through Sin's long labyrinth had run,
Nor made atonement when he did amiss,
Had sigh'd to many, though he loved but one,
And that loved one, alas, could ne'er be his.
Ah, happy she! to 'scape from him whose kiss
Had been pollution unto aught so chaste,
Who soon had left her charms for vulgar bliss
And spoil'd her goodly lands to gild his waste,
Nor calm domestic peace had ever deign'd to taste.

6

Zwartgalligheid begon hem nu te kwellen;
Hij schuwde braspartij en beuzelpraat.
Soms zag men tranen in zijn ogen wellen,
Door Trots meteen bevroren. Desolaat
En eenzaam zwierf hij peinzend over straat,
Tot hij besloot om uit zijn land te wijken
Naar streken met een schroeiender klimaat.
Leed ging hem, zat van pret, begeerlijk lijken:
Hij zou, op zoek daarnaar, zelfs in de hel gaan kijken!

7

Dus heeft de jonker zich op weg begeven
Vanuit zijn vaders huis dat, onversaagd
Antiek, maar wonderbaar intact gebleven,
Door zijn massieve zuilen werd geschraagd.
De kloosterhof werd jammerlijk verlaagd
Tot lusthof! Waar men Bijgeloof vereerde,
Werd nu de Venuscultus nagejaagd;
En paters dachten dat hun tijden keerden -
Indien het waarheid blijkt wat ons legenden leerden.

8

Vaak, in de dolste uren in zijn leven,
Gevoelde hij een steek van vreemd verdriet
Om liefde die men hem niet had gegeven,
Een vete die zich niet verzoenen liet:
Een spijt die niemand kende, niemand ried.
Hij was het niet gewend zijn leed te uiten,
Zo argeloos en open was hij niet.
Hij vroeg advies noch troost aan zijn kornuiten,
Berustend in een smart die hij niet wist te stuiten.

6

And now Childe Harold was sore sick at heart,
And from his fellow bacchanals would flee;
'Tis said, at times the sullen tear would start,
But Pride congeal'd the drop within his e'e;
Apart he stalk'd in joyless reverie,
And from his native land resolved to go,
And visit scorching climes beyond the sea:
With pleasure drugg'd, he almost long'd for woe,
And e'en for change of scene would seek the shades below.

7

The Childe departed from his father's hall,
It was a vast and venerable pile,
So old, it seemèd only not to fall,
Yet strength was pillar'd in each massy aisle.
Monastic dome! condemn'd to uses vile!
Where Superstition once had made her den,
Now Paphian girls were known to sing and smile;
And monks might deem their time was come agen,
If ancient tales say true, nor wrong these holy men

8

Yet ofttimes, in his maddest mirthful mood,
Strange pangs would flash among Childe Harold's brow,
As if the memory of somc deadly feud
Or disappointed passion lurk'd below;
But this none knew, nor haply cared to know,
For his was not that open, artless soul
That feels relief by bidding sorrow flow;
Nor sought he friend to counsel or condole,
Whate'er his grief might be, which he could not control.

9

En niemand hield van hem, ook al verwende
Hij velen in zijn huis: niet anders dan
Meelopers, vleiers, naar hij nu erkende,
De parasieten van de edelman.
Zijn liefjes hielden niet van hem, maar van
De macht, die in de vrouw het vuur doet laaien;
Ook geld vermag meer dan de liefde kan.
De vlinders blijven om die kaarsvlam draaien
Daar hen de Geldgod wel, maar Eros niet kan paaien.

10

Hij had een moeder, niet door hem vergeten,
Al viel het afscheidnemen hem te zwaar.
Hij liet zijn zuster slechts van verre weten
Dat hij vertrok, al hield hij veel van haar,
Sprak niet met vrienden - had hij vrienden? - Maar
Wil, lezer, hem niet ongevoelig achten:
Wie net als hij vertrouwt op maar een paar
Gelieven, deelt mijn droevige gedachte:
Zo'n afscheid breekt het hart dat daarvan heil verwachtte.

11

Zijn erfgoed, huis en thuis en ommelanden,
De lachende vriendinnenschaar wier pracht
Van lokken, ogen, lelieblanke handen
Een heilige zelfs in verleiding bracht
En die hij lang voldoende had gedacht,
Zijn goede wijn, al wat mocht inviteren
Tot ledigheid, verliet hij zonder klacht
Om aan mohammedaanse kust te meren
En voorts de middellijn der aarde te passeren.

9

And none did love him - though to hall and bower
He gather'd revellers from far and near,
He knew them flatterers of the festal hour,
The heartless parasites of present cheer.
Yea! none did love him - not his lemans dear -
But pomp and power alone are woman's care,
And where these are hght Eros finds a feere.
Maidens, like moths, are ever caught by glare,
And Mammon wins his way where Seraphs might despair.

10

Childe Harold had a mother - not forgot,
Though parting from that mother he did shun;
A sister whom he loved, but saw her not
Before his weary pilgrimage begun;
If friends he had, he bid adieu to none.
Yet deem not thence his breast a breast of steel:
Ye, who have known what 'tis to dote upon
A few dear objects, will in sadness feel
Such partings break the heart they fondly hope to heal

11

His house, his home, his heritage, his lands,
The laughing dames in whom he did delight,
Whose large blue eyes, fair locks and snowy hands
Might shake the saintship of an anchorite,
And long had fed his youthful appetite;
His goblets bnmm'ed with every costly wine,
And all that mote to luxury invite,
Without a sigh he left to cross the brine,
And traverse Paynim shores, and pass Earth's central li

12

De zeilen bolden zich, de winden stuurden
Hem blij, zo leek het, uit zijn thuisland heen,
Terwijl hij naar de witte krijtkust tuurde
Totdat ze achter ziedend schuim verdween;
En hij besloot zijn twijfel - zinloos scheen
Ineens zijn zwerflust - manlijk te bedwingen:
Hij klaagde niet, en droeg zijn leed alleen,
En zag de anderen hun handen wringen
Die bij de wilde wind vergeefs te rade gingen.

13

Maar toen de zon in zee begon te zinken,
Nam hij de harp waarop hij, niet gestoord
Door vreemden, soms een eigen lied liet klinken
En tokkelde een aarzelend akkoord.
Hij heeft zijn heimwee dichterlijk verwoord
En in de schemer stemde hij de snaren.
Op witte vleugels vloog het scheepje voort,
En toen zijn oog geen land meer kon ontwaren,
Zong hij zijn afscheidslied voor hemel, wind en baren.

Vaarwel, vaarwel! Mijn vaderland
Vervaagt. De branding ruist.
De zeemeeuw krijst zijn dissonant,
De nachtwind zucht en suist.
De dag zinkt aan de einder, want
Hij heeft zijn taak volbracht.
Ik wens de zon en jou, mijn land,
Een waarlijk goede nacht!

12

The sails were fill'd, and fair the light winds blew,
As glad to waft him from his native home;
And fast the white rocks faded from his view,
And soon were lost in circumambient foam;
And then, it may be, of his wish to roam
Repented he, but in his bosom slept
The silent thought, nor from his lips did come
One word of wail, whilst others sate and wept,
And to the reekless gales unmanly moaning kept.

13

But when the sun was sinking in the sea,
He seized his harp which he at times could string
And strike, albeit with untaught melody,
When deem'd he no strange ear was listening;
And now his fingers o'er it he lid fling,
And tuned his farewell in the dim twilight.
While flew the vessel on her snowy wing,
And fleeting shores receded from his sight,
Thus to the elements he pour'd his last ‘Good Night.’

Adieu, adieu! my native shore
Fades o'er the waters blue;
The night-winds sigh, the breakers roar,
And shrieks the wild sea-mew.
Yon sun that sets upon the sea
We follow in his flight;
Farewell awhile to him and thee,
My native land - Good Night!

[Nederlands]

Weldra verbleekt de morgenster,
Terwijl het duister vlucht.
Dan is mijn moeder aarde ver,
En zie ik zee en lucht.
De vensters van mijn huis zijn blind,
Het haardvuur vlamt niet meer,
Het onkruid woekert in het grind,
Mijn jachthond mist zijn heer.

Mijn kleine page, kom nabij!
Waarom ben je ontdaan?
Sidder je voor de razernij
Van storm en oceaan?
Waarom heb je het zo te kwaad?
Ons schip is snel en sterk.
Zelfs onze beste jachtvalk gaat
Zo rap niet door het zwerk.

‘Ik vrees, hoezeer hij kolkt of raast,
De wind of golfslag niet,
Maar wees, heer jonker, niet verbaasd
Dat u mij treuren ziet.
Ik mis mijn verre vader en
Mijn lieve moeder zeer.
Ik heb geen naasten, buiten hen,
Dan u - en God de Heer.

[Engels]

A few short hours, and he will rise
To give the morrow birth;
And I shall hail the main and skies,
But not my mother earth.
Deserted is my own good hall,
Its hearth is desolate;
Wild weeds are gathering on the wall,
My dog howls at the gate.

Come hither, hither, my little page:
Why dost thou weep and wail?
Or dost thou dread the billow's rage,
Or tremble at the gale?
But dash the tear-drop from thine eye,
Our ship is wift and strong:
Our fleetest falcon scarce can fly
More merrily along.

‘Let winds be shrill, let waves roll high,
I fear not wave nor wind.
Yet marvel not, Sir Childe, that I
Am sorrowful in mind;

For I have from my father gone,
   A mother whom I love,
And have no friend, save these alone,
   But thee - and One above.

[Nederlands]

Mijn vader gaf zijn zegen mee
   En treurde minder, maar
Mijn arme moeder heeft geen vrêe
   Totdat ik keer naar haar.'
Huil maar gerust, mijn kleine vent,
   En schaam je niet voor mij!
Was ik zo eerlijk als jij bent,
   Ik huilde net als jij.

Mijn trouwe huisknecht, laat je zien!
   Hoe bleek is je gezicht!
Uit angst voor de Fransoos, misschien,
   Of voor de storm, wellicht?
'Denkt u dat ik een lafaard ben?
   Welnee, ik ben niet bang.
Ik mis mijn echtgenote en
   Daardoor verbleekt mijn wang.

Mijn vrouw woont met mijn jongens bij
   De grens van uw gebied.
Als ze mij roepen, antwoordt zij:
   "Je vader hoort je niet."'
Genoeg, genoeg, mijn brave knecht,
   Je lijdt in eer en deugd.
Maar ik ben nergens aan gehecht
   En vlied mijn land met vreugd.

[Engels]

My father bless'd me fervently,
   Yet did not much complain;
But sorely will my mother sigh
   Till I come back again.' -
Enough, enough, my little lad!
   Such tears become thine eye
If I thy guileless bosom had,
   Mine own would not be dry.

Come hither, hither, my staunch yeoman,
   Why dost thou look so pale?
Or dost thou dread a French foeman,
   Or shiver at the gale? -
'Deem'st thou I tremble for my life?
   Sir Childe, I'm not so weak;
But thinking on my absent wife
   Will blanch a faithful cheek.

My spouse and boys dweil near thy hall,
   Along the bordering lake,
And when they on their father call,
   What answer shall she make?' -

Enough, enough, my yeoman good,
   Thy grief let none gainsay;
But I, who am of hghter mood,
   Will laugh to flee away.

[Nederlands]

Want wie vertrouwt de tranenvloed
  Van vrouw of minnares?
Een nieuwe liefde stopt met spoed
  Het korte rouwproces.
Ik vrees niet wat er komen gaat,
  Ik rouw niet om gemis,
Maar treur omdat ik niets verlaat
  Dat tranen waardig is.

Op deze wijde, wijde zee
  Ben ik alleen en vrij.
Ik leef met niemand anders mee:
  Geen mens leeft mee met mij.
En zelfs mijn hond mist mij niet meer,
  Nu hem een ander voedt,
En komt mij, als ik huiswaarts keer,
  Vijandig tegemoet.

Mijn kleine schip, je voert me snel
  Over de oceaan,
En waar we landen zien we wel -
  Als je maar voort blijft gaan.
Gegroet, blauw water! Op het strand
  Achter de einder wacht
Het nieuwe leven. Vaderland,
  Ik wens je goedenacht!

[Engels]

For who would trust the seeming sighs
Of wife or paramour?
Fresh feeres will dry the bright blue eyes
We late saw streaming o'er.
For pleasures past I do not grieve,
Nor perils gathering near.
My greatest grief is that I leave
No thing that claims a tear.

And now Im in the world alone,
Upon the wide, wide sea;
But why should I for others groan,
When none will sigh for me?
Perchance my dog will whine in vain,
Till fed by stranger hands;
But long ere I come back again
He'd tear me where he stands.

With thee, my bark, I'll swiftly go
Athwart the foaming brine;
Nor care what land thou bear'st me to,
So not again to mine.

Welcome, welcome, ye dark blue waves!
And when you fail my sight,
Welcome, ye deserts and ye caves!
My native land - Good Night!

Vier sonnetten
Luiz de Camões[*]
(Vertaling August Willemsen)

[1]

Zolang Vrouwe Fortuna mij toestond
Nog enig zielsgenoegen te verwachten,
Was ik vervuld van lieflijke gedachten
En deed ik van hun toverkrachten kond;

Maar Amor, die het onverstandig vond
Dat ik zou zeggen wat men niet verwachtte,
Verduisterde mijn geest met boze krachten
Opdat men niet zijn listigheid verstond.

O gij die, onder Amors juk gebogen,
Wellicht een weinig welbehagen schept
In 't lezen van wat mij is aangedaan:

Het is de pure waarheid, ongelogen;
En weet dat, naar gelang gij liefde hebt,
Ge wat mijn verzen zeggen zult verstaan.

[Portugees]

Enquanto quis Fortuna que tivesse
Esperança de algum contentamento,
O gosto de um suave pensamento
Me fez que seus efeitos escrevesse;

Porém, temendo Amor que aviso desse
Minha escntura a algum juízo isento,
Escureceu-me o engenho co'o tormento,
Para que seus enganos não dissesse.

Ó vós, que Amor obriga a ser sujeitos
A diversas vontades, quando lerdes
Num breve livro casos tão diversos,

Verdades puras são, e não defeitos;
E sabei que, segundo o amor tiverdes,
Tereis o entendimento de meus versos.

* *Luis de Camões (1524-1580), Portugals nationale dichter, is vooral beroemd om zijn epos* Os Lusiadas, *maar schreef ook toneel en lyriek. August Willemsen werkt aan de vertaling van een selectie uit zijn sonnetten.*

[2]

Mijn ziel, mijn liefde, die zijt heengegaan,
Vroegtijdig en onwillig uit dit leven,
Hemelse rust zij eeuwig u gegeven,
Laat mij op aarde treurig voortbestaan.

Als in de ijlten waar gij wijlt, voortaan
Men heugnis gunt aan dit ons aardse streven,
Moge de vlam van liefde dan herleven
Die ge in mijn oog zo zuiver hebt zien staan.

En mocht ge zien dat u van nut kan zijn,
In iets, de smart die blijvend in mij schreit,
Van uw verlies de onstilbare pijn,

Bid dan tot God, scherprechter van uw tijd,
Dat zó snel Hij mij leidt naar uw domein
Als uit mijn oog Hij u heeft weggeleid.

[Portugees]

Alma minha gentil, que te partiste
Tão cedo desta vida, descontente,
Repousa lá no Céu eternamente
E viva eu cá na terra sempre triste.

Se lá no assento etéreo, onde subiste,
Memória desta vida se consente,
Não te esqueças daquele amor ardente
Que já nos olhos meus tão puro viste.

E se vires que pode merecer-te
Alguma cousa a dor que me ficou
Da mágoa, sem remédio, de perder-te,

Roga a Deus, que teus anos encurtou,
Que tão cedo de cá me leve a ver-te
Quão cedo dos meus olhos te levou.

[3]

Jacob diende als herder zeven jaar
Laban, de vader van Rachel, de schone;
Maar slechts Rachel zou hij zijn dienst betonen,
Want als beloning wilde hij slechts haar.

De dagen gingen, eender aan elkaar,
En Jacob kon alleen van één dag dromen;
Maar Laban zou zijn trouw met list belonen

En wees hem Lea toe, de leugenaar.

Toen Jacob zag dat hij door contramine
Zijn zielsgeliefde herderin verloor,
Als had hij niet voor haar alles gegeven,

Begon hij zeven jaar opnieuw te dienen,
Zeggend: ‘Méér zou ik dienen, ware voor
Zo lange liefde niet zo kort het leven!’

[Portugees]

Sete anos de pastor Jacó servia
Labão, pai de Raquel, serrana bela;
Mas não servia ao pai, servia a ela,
E a ela só por prémio pretendia.

Os dias na esperança de um só dia
Passava, contentando-se com vê-la;
Porém o pai, usando de cautela,
Em lugar de Raquel lhe dava Lia.

Vendo o triste pastor que com enganos
Lhe fora assim negada a sua pastora,
Como se a não tivera merecida,

Começa de servir outros sete anos,
Dizendo: ‘Mais servira, se não fora
Para tão longo amor tão curta a vida!’

[4]

Mijn feilen, onfortuin en liefdes gloed
Hadden tot mijn verderf samengezworen;
Feilen en de fortuin gingen verloren
Naast liefde, die alléén mij boeten doet.

Het is voorbij nu; maar in mijn gemoed
Leeft zó het leed om dingen mij beschoren
Dat mijn gekrenkte toorn mij heeft bezworen
Dat ik nooit naar geluk meer streven moet.

Gefaald heb ik altijd, mijn hele leven.
Ikzelf heb de Fortuin reden gegeven
Mij te kastijden voor mijn dwaas verwachten.

Van liefde mocht ik slechts bedrog beleven.
O! kon ik dit verharde hart slechts even
Verzadigen aan wraak, met wraak verzachten!

[Portugees]

Erros meus, má fortuna, amor ardente
Em minha perdição se conjuraram;
Os erros e a fortuna sobejaram
Que para mim bastava o amor somente.

Tudo passei; mas tenho tão presente
A grande dor das cousas que passaram,
Que as magoadas iras me ensinaram
A não querer já nunca ser contente.

Errei todo o discurso de meus anos;
Dei causa a que a Fortuna castigasse
As minhas mal fundadas esperanças.

De amor não vi senão breves enganos.
Oh! quem tanto pudesse que fartasse
Este meu duro génio de vinganças!

Twee gedichten
Mihai Eminescu[*]
(Vertaling Ton Peters)

De Ster

Soms komt van onwaarneembaar ver
Wat al bestond in zicht,
Onthult de nacht een nieuwe ster
In duizend jaar oud licht.

Misschien ging zij al eeuwen zacht
Vervagend weer teloor,
Toch dringt ze pas in deze nacht
Tot onze ogen door.

De ster is slechts een beeltenis
Van wat voorgoed verdween,
Een blik in de geschiedenis,
Een afdruk van voorheen.

Wanneer de hartstocht op den duur
Voor dof berusten zwicht,
Rest enkel van het oude vuur
De gloed die ons verlicht.

La Steaua

La steaua care-a rasarit
E-o cale-atât de lunga,
Ca mii de ani i-au trebuit
Liminii sa ne-ajunga.

Poate de muit s-a stins în drum
În departari albastre,
Iar raza ei abia acum
Luci vederii noastre.

Icoana stelei ce-a murit
Încet pe eer se suie;
Era pe când nu s-a zarit,
Azi o vedem, si nu e.

Tot astfel când al nostru dor
Pieri în noapte-adânca,
Lumina stinsului amor
Ne urmareste înca.

* *Mihai Eminescu werd geboren op 15 januari 1850 in het noorden van Moldavië en overleed op 15 juni 1889 in Boekarest. Hij studeerde onder andere in Wenen en Berlijn. Hij wordt tot de groten van de Roemeense literatuur gerekend. Opvallend is het groot aantal talen waarin zijn werk is uitgegeven.*

Venetië

Venetië, haar glorie is verdwenen,
De stilte werd het meest gehoorde lied
Op marmertrappen en door poorten ziet
Men haar in maanlicht zilverbleek beschenen.

Okéanos kan haar tot zijn verdriet
Geen vleug van eigen eeuwigheid verlenen,
Hij breekt zijn golven klagend op haar stenen,
Maar niets doet haar teloorgang nog teniet.

Zoals het graf, zo stil is hier het leven,
Met enkel nog de priester van weleer,
San Marco die de avonden doet beven,

Alsof hij onheilspellend keer op keer
Het antwoord op de laatste vraag wil geven:
‘De doden, kind, ze komen nimmer weer.’

Venetia

S-a stins viata falnicei Venetii,
N-auzi cintari, nu vezi lumini de baluri;
Pe scari de marmura, prin vechi portaluri,
Patrunde luna, inalbind paretii.

Okeanos se plinge pe canaluri...
El numa-n veci e-n floarea tineretii,
Miresei dulci i-ar da suflarea vietii,
Izbeste-n ziduri vechi, sunind din valuri.

Ca-n tintirim tacere e-n cetate.
Preot ramas din a vechimii zile,
San Marc sinistru miezul noptii bate.

Cu glas adinc, cu graiul de Sibile,
Rosteste lin in clipe cadentate:
‘Nu-nvie mortii - e-n zadar copile!’

Vier gedichten*
Hans Magnus Enzensberger
(Vertaling René Smeets)

Herinnering aan het indringende ogenblik

De morgen van de rouw, die in je kleren kruipt als het spit;
de dag waarop je jezelf voor eeuwig belachelijk hebt gemaakt;
de avond waarop je op de grond ligt en het bloed uitje neus vloeit;
het uur waarin je ontdekt dat je je veertien jaar, negen maanden
en twee weken lang hebt vergist;
de minuut waarop je eigen dochter je aankijkt als een vreemde;
het ogenblik waarop je meent de punt van het mes in je rug te voelen;
het moment waarop je de afscheidsbrief op de keukentafel vindt;
het tiende deel van een seconde waarin de lawine onder je voeten begint te schuiven;
en daarvoor en daarna de onvoorstelbaar talrijke ogenblikken van zorgeloosheid.

Andenken an den prägnanten Moment

Der Morgen der Reue, die dir in die Glieder fährt wie ein Hexenschu;
der Tag, an dem du dich lächerlich gemacht hast für ewige Zeiten;
der Abend, wo du am Bodem liegst und das Blut läuft dir aus der Nase;
die Stunde in der du entdeckst, da du dich vierzehn Jahre neun Monate und zwei Wochen lang getäuscht hast;
die Minute, da dich deine eigene Tochter ansieht wie eine Fremde;
der Moment, in dem du die Spitze des Messers im Rücken zu spüren glaubst;
der Augenblick, in dem du den Abschiedsbrief findest auf dem Küchentisch;
die Zehntelsekunde, wo die Lawine unter deinen Füen sich zu lösen beginnt;
und davor und danach die unvorstellbar vielen Augenblicke der Sorglosigkeit.

* *Uit* Die Geschichte der Wolken. 99 Meditationen, *Suhrkamp, Frankfurt am Main, 2003.*

De voortreffelijke eigenschappen van mijn vrouw

De voortreffelijke eigenschappen van mijn vrouw zijn te talrijk
voor een velletje A4.
Zij is een veelcellige met spetterende haren,
die 's nachts, wanneer zij slaapt, voortreffelijk gedijen.
Ik hou van elk ervan. Van zachte delen
is zij goed voorzien. Wanneer haar neusgaten
lichtjes beven, weet ik dat zij denkt.
Hoe vaak zij denkt, en hoe onwillekeurig zij leeft!
Ik weet dat zij haar tong kan krullen,
dat zij voetjes kan geven. Wanneer zij lacht of boos is,
vormt zich aan haar mond een nieuwe plooi,
die mij bevalt. Niet helemaal wit is zij,
zij heeft verscheidene kleuren. Ook haar ademtochten
zijn talrijk, om nog maar te zwijgen van de zielen in haar borst.
Het verwondert mij dat zij meestal hier is,
waar ik toevallig ben.

Die Vorzüge meiner Frau

Die Vorzüge meiner Frau sind zu zahlreich
für ein Blatt Din A4.
Sie ist ein Vielzeller mit knisternden Haaren,
die nachts, wenn sie schläft, vorzüglich gedeihen.
Jedes einzelne ist mir lieb. Mit weichen Stellen
ist sie wohl versehen. Wenn ihre Nüstern
ein wenig beben, dann weiss ich: sie denkt.
Wie oft sie denkt, und wie unwillkürlich sie lebt!
Ich weiss, sie kann ihre Zunge ringeln,
kann fusseln. Wenn sie lacht oder zürnt,
zeigt sich am Mund eine neue Falte,
die mir gefällt. Nicht ganz weiss ist sie,
hat mehrere Farben. Auch ihre Atemzüge
sind zahlreich, ganz zu schweigen
von den mannigfaltigen Seelen in ihrer Brust.
Es wundert mich, dass sie hier,
wo ich zufällig bin, meistens da ist.

Het verhaal van de wolken

Ter bestrijding van stress, kommer, jaloezie en depressie
verdient het aanbeveling naar de wolken te kijken.
Met hun roodgouden avondranden
overtreffen ze Patinir en Tiepolo.
De vluchtigste aller meesterwerken,
moeilijker te tellen dan een rendierkudde,
belanden in geen museum.
Wolkenarcheologie - een wetenschap
voor de engelen. Ja, zonder de wolken
zou alles wat leeft, sterven. Uitvinders zijn het:
zonder hen geen vuur, geen elektrisch licht.
Ja, het verdient aanbeveling om bij vermoeidheid,
woede en vertwijfeling de ogen
ten hemel te wenden.

Die Geschichte der Wolken

Gegen Stress, Kummer, Eifersucht, Depression
empfiehlt sich die Betrachtung der Wolken.
Mit ihren rotgoldenen Abendrändern
übertreffen sie Patinir und Tiepolo.
Die flüchtigsten aller Meisterwerke,
schwerer zu zählen als jede Rentierherde,
enden in keinem Museum.
Wolkenarchäologie - eine Wissenschaft
für die Engel. Ja, ohne die Wolken
stürbe alles, was lebt. Erfinder sind sie:
Kein Feuer ohne sie, kein elektrisches Licht.
Ja, es empfiehlt sich, bei Müdigkeit,
Wut und Verzweiflung, die Augen
gen Himmel zu wenden.

Astronomische zondagspreek

Wanneer het over onze ellende gaat -
honger, moord, doodslag etcetera -
akkoord! Een gekkenhuis!
Maar sta mij alstublieft toe
in alle bescheidenheid op te merken
dat het al met al
een tamelijk gunstige planeet is
waarop wij geland zijn,

je reinste rozenhaag,
vergeleken met Neptunus
(min tweehonderdentwaalf graden Celsius,
windsnelheden tot duizend km/h
en verdomd veel methaan
in de atmosfeer).
Alleen maar opdat jullie zouden weten
dat het elders nog veel ongezelliger is. Amen.

Astronomische Sonntagspredigt

Wenn von unserm Elend die Rede geht -
Hunger Mord Totschlag etcetera -
Einverstanden! Ein Irrenhaus!
Doch erlaubt mir bitte,
in aller Bescheidenheit zu bemerken,
da es alles in allem
ein ziemlich günstiger Wandelstern ist,
auf dem wir gelandet sind,

der reinste Rosenhag,
im Vergleich zum Neptun
(minus zweihundertzwölf Grad Celsius,
bis zu tausend km/h Windgeschwindigkeit
und verdammt viel Methan
in der Atmosphäre).
Nur damit ihr wisst, dass es anderswo
noch viel ungemütlicher ist. Amen.

Sonnet
Luis de Góngora[*]
(Vertaling Erik Coenen)

Gezwinder dan de pijl de lucht doorsnijdt
naar 't doel verkoren door de schuttershand,
en stiller dan de strijdkar door het zand
naar de vooraf bepaalde eindstreep rijdt,

zal onherroepelijk de schaarse tijd
verstrijken die een levensloop omspant;
alleen een beest, verstoken van verstand,
verloochent hoe het leven ons ontglijdt.

Carthago roept het met verwoeste muren;
houd jij je doof? Op schijn en schimmen jagen,
frivole Licius, is vol gevaren.

Vergeving zal niet komen met de uren
die stadig blijven vijlen aan je dagen,
die stadig blijven knagen aan je jaren.

[Spaans]

Menos solicitó veloz saeta
destinada señal, que mordió aguda;
agonal carro por la arena muda
no coronó con más silencio meta,

que presurosa corre, que secreta,
a su fin nuestra edad. A quien lo duda,
fiera que sea de razón desnuda,
cada sol repetido es un cometa.

Confiésalo Cartago, ¿y tú lo ignoras?
Peligro corres, Licio, si porfias
en seguir sombras y abrazar engaños.

Mal te perdonarán a ti las horas,
las horas que limando están los días,
los días que royendo están los años.

* *De Cordobees Luis de Góngora (1561-1627) ontwikkelde een sublieme dichtstijl die 'gongorisme' is komen te heten. Deze barokke stijl, door velen geïmiteerd en door niemand geëvenaard, wordt gekenmerkt door een latiniserend taalgebruik en complexe syntactische en metaforische constructies. De duidelijkste voorbeelden zijn de verhalende gedichten* Soledades *en* Fábula de Polifemo y Galatea, *die hevige polemieken uitlokten. Met name de latiniserende facetten van zijn stijl verdragen helaas geen vertaling naar een niet-Romaanse taal. In dit sonnet combineert hij de barokthematiek bij uitstek - het verstrijken van de tijd - met een vermaning aan zichzelf ('Licius').*

Twee gedichten
Sergej Jesenin[*]
(Vertaling Kees Jiskoot)

[1]

Drasland en moerassen,
's Hemels linnen blauwt,
Met zijn goudnaald-jas aan
Rinkelde het woud.

In het krullend lover
Zingt een mees het uit.
Sparren dromen over
Hakkend bijlgeluid.

Een konvooi gaat krakend
Over 't weidepad -
Geur slaat van de spaken:
Halfdroog lindeblad.

Wilgenbomen horen
Briesje's fluiten aan...
Land van mij, verloren,
Land, mij toegedaan!

[Russisch]

Топи да болота,
Синий плат небес,
Хвойной позолотой
Взвенивает лес.

Тенькает синица
Меж лесных кудрей.
Темным елям снится
Гомон косарей.

По лугу со скрипом
Тянется обоз -
Суховатой липой
Пахнет от колес.

Слухают ракиты
Посвист ветряной...
Край ты мой забитый,
Край ты мой родной!

* *Jesenin (1895-1925), voorman van de Russische 'imagisten', was aanvankelijk enthousiast over de revolutie, maar pleegde gedesillusioneerd zelfmoord. Hij werd na zijn dood lange tijd doodgezwegen in de Sovjetunie.*

[2]

De ruw bekapte kar ging zingen,
Struweel, de vlakte vliegt voorbij.
Wéér kruisen ter herinnering en
Kapellen onderweg terzij.

Wéér ga ik ziek aan warme weedom
Als mij de haver toewaait thuis.
En op het nieuws van klokkenklepels
Slaat ongewild de hand een kruis.

O Ruslands velden, diepkarmijn, je
In de rivier gevallen blauw,
Ik min tot vreugde en tot pijn toe
Die merendroefenis van jou.

Onmeetbaar is het koel verdriet van
Je nevelige oeverriet.
Maar níet geloven in je, níet je
Beminnen, nee, dat leer ik niet.

Mijn droom laat ik me nooit ontwringen
En nooit geef ik die ketens prijs,
Wanneer vertrouwde steppen zingen
Uit grashalms psalmboek, voor de wijs.

[Russisch]

Запели тесаные дроги,
Бегут равнины и кусты.
Опять часовни на дороге
И поминальные кресты.

Опять я теплой грустью болен
От овсяного ветерка.
И на известку колоколен
Невольно крестится рука.

О Русь, малиновое поле
И синь, упавшая в реку,
Люблю до радости и боли
Твою озерную тоску.

Холодной скорби не измерить,
Ты на туманном берегу.
Но не любить тебя, не верить -
Я научиться не могу.

И не отдам я эти цепи,
И не расстанусь с долгим сном,
Когда звенят родные степи
Молитвословным ковылем.

Uit: Die lyrische Hausapotheke
Erich Kästner
(Vertaling Paul van den Hout)

Het bejaardentehuis

Hier woont alleen wie oud en grijs is,
geen klok meer kijkt.
Het eindpunt van de levensreis is
Vrijwel bereikt.

Gisteren leerde je nog fietsen;
heden één been in het graf;
morgen reis je 't eeuwig niets in,
terug naar af.

Ach, amper heb je tijd van leven,
hoe oud je ook wordt.
Je bent er net, je wilt nog even!
Dit was te kort.

Wie hier zitten weg te kwijnen,
zij weten één ding goed:
dat de trein naar 't levenseinde
geen halte meer aandoet.

Das Altersheim

Das is ein Pensionat für Greise.
Hier hat man Zeit.
Die Endstation der Lebensreise
Ist nicht mehr weit.

Gestern trug man Kinderschuhe.
Heute sitzt man hier vorm Haus.
Morgen fährt man zur ewigen Ruhe
in Jenseits hinaus

Ach, so ein Leben ist rasch vergangen,
wie lange es auch sei.
Hat es nicht eben erst angefangen?
Schon ist's vorbei.

Die sich hier zur Ruhe setzten,
wissen vor allem das Eine:
Das ist die letzte Station vor der letzten.
Dazwischen liegt keine.

Zakelijke romance

Toen ze elkander al acht jaar beminden
(en elkaar dóórhadden, na al die tijd),
konden ze plots hun liefde niet vinden,
weg was-ie, zomaar, ze waren hem kwijt.

Ze waren bedroefd, bedrogen elkander,
kusten het af weer (moest kunnen, zoiets);
Géén die nog wist hoe het moest met de ander,
tot zij ging huilen. En hij, hij deed niets.

Vanuit het raam zag je boordlichtjes pinken.
Hij zei: ‘'t Wordt laat. Veeg je tranen eens droog.
Kom, we gaan uit, een borreltje drinken.’ -
En iemand studeerde piano, driehoog.

Ze liepen naar 't kleinste buurtcafé
en staarden er stil in hun glazen.
Ze zaten er tot 's avonds laat, die twee,
alleen, en ze zwegen, nog steeds geen idee
wat hun liefde had weggeblazen.

Sachliche Romance

Als sie einander acht Jahre kannten
(und man darf sagen: sie kannten sich gut)
kam ihre Liebe plötzlich abhanden,
wie andern Leute ein Stock oder Hut

Sie waren traurig, betrugen sich heiter,
versuchten Küsse, als ob nichts sei,
und sahen sich an und wußten nicht weiter.
Da weinte sie schließlich. Und er stand dabei.

Vom Fenster aus konnte man Schiffe winken.
Er sagte, es wäre schon Viertel nach Vier
und Zeit, irgendwo Kaffee zu trinken. -
Nebenan übte ein Mensch Klavier.

Sie gingen ins kleinste Café am Ort
und rührten in ihren Tassen.
Am Abend saßen sie immer noch dort.
Sie saßen allein, und sie sprachen kein Wort,
und konnten es einfach nicht fassen.

Sommige echtparen

Waar ze ook gaan of staan, ze kijken tegen
elkaar steeds aan.
Ze zijn nu uitgepraat en uitgezwegen.
Het is gedaan.

Hun haar wordt dun, hun huid krijgt bruine vlekken.
Ze ogen broos,
maar vinden steeds elkanders zwakke plekken,
meedogenloos.

Ze zwijgen, maar hun zwijgen spreekt boekdelen.
Elk heeft ze uit.
Doodstil laat elk zijn eigen film afspelen:
beeld, geen geluid.

De aanblik van hun ziel, hun doen en laten,
maakt hen nerveus.
Ze zijn als grammofoons met maar drie platen.
Te weinig keus

Gewisse Ehepaare

Ob sie nun gehen, sitzen, oder liegen,
sie sind zur zweit.
Man sprach sich aus, man hat sich ausgeschwiegen.
Es ist soweit.

Das Haar wird dünner, und die Haut wird gelber,
von Jahr zu Jahr.
Man kennt den andren besser als sich selber.
Der Fall liegt klar.

Man spricht durch Schweigen. Und man schweigt
mit Worten.
Der Mund läuft leer.
Die Schweigsamkeit besteht aus neunzehn Sorten.
(Wenn nicht aus mehr.)

Vom Anblick ihrer Seelen und Krawatten
wurden sie bös.
Sie sind wie Grammophone mit drei Platten.
Das macht nervös.

[Nederlands]

Ze waren meesters in elkaar bedriegen,
heel hypocriet.
Maar, ach, je eigen hart kun je bedriegen,
het andere niet.

Ze hebben laf geleefd, als kleine zielen,
voor 't eigen ik,
en lijken op elkaar nu, twee schlemielen,
zien ze met schrik.

Ze zijn zo afgestompt geraakt als dieren.
Te lang gekooid.
Ze konden weg, op allerlei manieren,
maar vluchtten nooit.

's Nachts liggen ze gevangen in hun sponde,
en steunen zwaar.
Hun droom heeft aan hun bed hen vastgebonden,
en opgebaard.

Waar ze ook gaan of staan, ze kijken tegen
elkaar steeds aan.
Ze zijn nu uitgepraat en uitgezwegen.
Ze gaan eraan...

[Duits]

Wie oft sah man einander beim Betrügen
voll ins Gesicht!
Man kann zur Not das eigne Herz belügen,
das andre nicht.

Sie lebten feig und wurden unansehnlich.
Jetzt sind sie echt.
Sie sind einander zum Erschrecken ähnlich.
Und das mit Recht.

Sie wurden stumpf wie Tiere hinterm Gitter.
Sie flohen nie.
Und manchmal steht vorm Käfige ein Dritter.
Der ärgert sie.

Nachts liegen sie gefangen in den Betten
und stöhnen sacht,
während ihr Traum aus Bett und Kissen Ketten
und Särge macht.

Sie mögen gehen, sitzen oder liegen,
sie sind zur zweit.
Man sprach sich aus. Man hat sich ausgeschwigen.
Nun ist es Zeit...

Ode op de Melancholie
John Keats
(Vertaling W. Hogendoorn)

I

Niet naar de Lethe! Wring geen giftig nat
Uit wortels van de winterakoniet;
Geen doodkruid houde uw bleke slaap omvat,
Dat u Proserpina's robijndruif biedt;
Laat taxusbessen niet uw bidsnoer zijn,
De kever noch de doodshoofdvlinder mogen
Uw trieste Psyche wezen, nimmer dele
De donzen uil in uw geheime pijn;
Want zwart bij zwart brengt doezel in de ogen
En zal de ziel haar waakzaam leed ontstelen.

Ode on Melancholy

I

No, no, go not to Lethe, neither twist
Wolf's-bane, tight-rooted, for its poisonous wine;
Nor suffer thy pale forehead to be kiss'd
By nightshade, ruby grape of Proserpine;
Make not your rosary of yew-berries,
Nor let the beetle, nor the death-moth be
Your mourning Psyche, nor the downy owl
A partner in your sorrow's mysteries;
For shade to shade will come too drowsily,
And drown the wakeful anguish of the soul.

II

Maar als de bui van weemoed plotseling
De hemel uitvalt als een wolk die schreit
En, fletse bloemen ter verzadiging,
Een lentewade op groene heuvels spreidt,
Vier dan uw smart uit op een ochtendroos,
Of op de regenboog van 't zoute zand,
Of op een klokpioen in al haar praal;
Of, toont uw liefste zich uitzinnig boos,
Laat haar dan razen, vat haar zachte hand
En drink haar weergaloze ogentaal.

III

Zij toeft bij Schoonheid - Schoonheid die ooit rot;
En Vreugd, wier hand steeds naar haar lippen gaat
Ten afscheid; na aan 't pijnlijke Genot
Dat gif puurt uit de zoetste honingraat.
De Weemoed heeft zelfs in de zuilengangen
Waar de Verrukking woont, haar troon gezet,
Gezien alleen door hem wiens tong met kracht
De druif der Vreugd op zijn papillen plet;
Dan proeft zijn ziel de droefheid van haar macht
En zal bewolkt bij haar trofeeën hangen.

II

But when the melancholy fit shall fall
Sudden from heaven like a weeping cloud,
That fosters the droop-headed flowers all,
And hides the green hill in an April shroud,
Then glut thy sorrow on a morning rose,
Or on the rainbow of the salt sand-wave,
Or on the wealth of globed peonies;
Or if thy mistress some rich anger shows,
Emprison her soft hand, and let her rave,
And feed deep, deep upon het peerless eyes.

III

She dwells with Beauty - Beauty that must die;
And Joy, whose hand is ever at his lips
Bidding adieu; and aching Pleasure nigh,
Turning to Poison while the bee-mouth sips:
Aye, in the very temple of delight
Veil'd Melancholy has her sovran shrine,

Though seen of none save him whose strenuous tongue
Can burst Joy's grape against his palate fine;
His soul shall taste the sadness of her might,
And be among her cloudy trophies hung.

Sonnet
Lope de Vega[*]
(Vertaling Erik Coenen)

Wat heb ik toch, dat jij nog steeds zo trouw
mijn vriendschap zoekt? En waarom bleef je wachten,
o Christus, in die lange winternachten,
voor mijn gesloten deur, bedekt met dauw?

Hoe hard was toch mijn hart, dat ik voor jou
niet open wilde doen, je zó verachtte
dat mijn ondankbaarheid zelfs niet verzachtte
toen al jouw wonden barstten van de kou!

Hoe vaak zei mij de Engel: ‘Kijk naar buiten,
kijk uit het raam, ziel, stel hem niet teleur,
zie hem zijn mateloze liefde uiten!’

Hoe vaak geschiedde het dat ik kortaf
tot hém zei: ‘Morgen open ik de deur,’
en morgen weer hetzelfde antwoord gaf!

[Spaans]

¿Qué tengo yo, que mi amistad procuras?
¿Qué interés; se te sigue, Jesús mío,
que a mi puerta cubierto de rocío
pasas las noches del invierno escuras?

¡Oh cuánto fueron mis entrañas duras,
pues no te abrí! ¡Qué extraño desvarío,
si de mi ingratitud el hielo frío
secó las llagas de tus plantas puras!

Cuántas veces el Ángel me decía:
‘Alma, asómate agora a la ventana,
verás con cuánto amor llamar porfia!’

¡Y cuántas, hermosura soberana,
‘Mañana le abriremos’, respondía,
para lo mismo responder mañana.

* *Lope de Vega (1562-1635) is auteur van een van de omvangrijkste oeuvres uit de wereldliteratuur: alleen al zijn toneel omvat meer dan een miljoen berijmde verzen. Ook zijn privé-leven is zeldzaam veelomvattend, met diverse huwelijken, echtelijke en buitenechtelijke kinderen, schandalen, verbanning, deelname aan de rampzalige tocht van de Ononverwinnelijke Armada, enzovoort. Zijn lyrische poëzie is minder verzorgd dan die van Góngora en Quevedo, maar slaagt erin zijn uitzonderlijke vitaliteit over te brengen. Dit sonnet, dat deel uitmaakt van zijn* Heilige sonnetten, *kenmerkt een periode van inkeer en berouw over zijn levenswandel, die hem ertoe bracht zich in 1614 tot priester te laten wijden.*

De zon verzinkt*
Friedrich Nietzsche
(Vertaling Khalil Touqâne)

1

Niet lang meer zul je nog dorst hebben,
   mijn hart in sintels!
Beloften gaan door de lucht,
uit onbekende monden blaast het mij toe:
   de grote koelte komt.

Heet stond mijn zon 's middags boven mijn hoofd:
wees gegroet om jullie komst,
   jullie onverwachte winden,
koele geesten in de namiddag!

Vreemd en rein stroomt de lucht.
Loenst de nacht mij niet aan
met haar scheve
   verleidersblik?
Blijf sterk, mijn dapper hart!
Vraag niet: waarom?

Die Sonne sinkt
1

Nicht lange durstest du noch,
   verbranntes Herz!
Verheißung ist in der Luft,
aus unbekannten Mündern bläst mich's an,
      - die große Kühle kommt...

Meine Sonne stand heiß über mir im Mittage:
seid mir gegrüßt, daß ihr kommt,
   ihr plötzlichen Winde,
ihr kühlen Geister des Nachmittags!

Die Luft geht fremd und rein.
Schielt nicht mit schiefem
   Verführerblick
die Nacht mich an...
Bleib stark, mein tapfres Herz!
Frag nicht: warum? -

* *Het gedicht 'De zon verzinkt' maakt deel uit van de zgn.* Dionysos-Dithyramben, *die Friedrich Nietzsche in de jaren '80 van de 19e eeuw op papier zette. Zij werden aangetroffen in zijn nalatenschap en in 1891 gepubliceerd. Over hun aantal heeft men uitvoerig gediscussieerd. In de periode dat Nietzsche deze gedichten schreef ging hij namelijk vrij chaotisch te werk (hij leed aan syfilis). Enkele van de* Dithyramben *had hij al een plaats gegeven in* Also sprach Zarathustra *(1883-1885), zij het in een iets andere vorm. 'De zon verzinkt' daarentegen komt alleen als* Dionysos-Dithyrambe *voor.*

2

Dag van mijn leven,
de zon verzinkt!
Reeds staat de gladde
   vloed verguld.
Warm ademt de rots:
   sliep in de middag
het geluk daarop zijn middagslaap?
   In groene schijnsels
klimt geluk langs de bruine afgrond omhoog.

Dag van mijn leven,
het loopt tegen de avond!
Reeds gloeit je oog,
   half gebroken,
van je dauw welt reeds
   tranengedruppel,
reeds loopt het purper van je liefde
over witte zeeën:
je laatste aarzelende zaligheid.

2

Tag meines Lebens!
die Sonne sinkt.
Schon steht die glatte
   Flut vergüldet.
Warm atmet der Fels:
   schlief wohl zu Mittag
das Glück auf ihm seinen Mittagschlaf? -
   In grünen Lichtern
spielt Glück noch der braune Abgrund herauf.

Tag meines Lebens!
gen Abend gehts!
Schon glüht dein Auge
   halbgebrochen,
schon quillt deines Taus
   Tränengeträufel,
schon läuft still über weiße Meere
deiner Liebe Purpur,
deine letzte zögernde Seligkeit.

3

Gouden vrolijkheid, kom!
   Jij geheimste,
zoetste voorsmaak van de dood!
Liep ik mijn weg soms te snel?
Nu pas, nu mijn voeten moe zijn,
   haalt je blik mij nog in,
   haalt je *geluk* mij nog in.

Rond mij slechts golven en spel.
   Wat ooit zwaar was,
verzonk in blauwe vergetelheid.
Ongebruikt staat mijn kaan.
Storm en vaart - hoe verleert zij die!
   Wens en hoop zijn verdronken,
   glad liggen ziel en zee.

Zevende eenzaamheid!
   Nooit ondervond ik
dichter bij zoete zekerheid,
een warmere blik van de zon.
Gloeit niet het ijs op mijn toppen nog?
   Zilver, licht, als een vis
   zwemt nu mijn bootje naar buiten...

3

Heiterkeit, güldene, komm!
   du des Todes
heimlichster, süßester Vorgenuß!
- Lief ich zu rasch meines Wegs?
Jetzt erst, wo der Fuß müde ward,
   holt dein Blick mich noch ein,
   holt dein *Glück* mich noch ein.

Rings nur Welle und Spiel.
   Was je schwer war,
sank in blaue Vergessenheit -
müßig steht nun mein Kahn.
Sturm und Fahrt - wie verlernt er das!
   Wunsch und Hoffen ertrank,
   glatt liegt Seele und Meer.

Siebente Einsamkeit!
   Nie empfand ich
näher mir süße Sicherheit,
wärmer der Sonne Blick.
- Glüht nicht das Eis meiner Gipfel noch?
   Silbern, leicht, ein Fisch
   schwimmt nun mein Nachen hinaus...

Jevgeni Onegin*
Fragmenten uit het eerste hoofdstuk
Alexandr Poesjkin
(Vertaling Hans Boland)

1

‘Mijn oom is door en door fatsoenlijk,
En nu hij op zijn sterfbed ligt
Is hij van mening - heel aandoenlijk -
Dat zoiets tot respect verplicht.
Hij geeft daarmee het goede voorbeeld,
Maar zijn verwanten zijn veroordeeld
Bij de patiënt te waken. God!
Nu al verveel ik me kapot.
Wat zijn wij mensen toch een loeders:
Je maakt zo'n lijk het naar de zin,
Je stopt het nog 's lekker in,
Je voert het pilletjes en poeders,
Je zucht - en denkt maar aan één ding:
Ik wou dat hij de pijp uit ging.’

I

‘Мой дядя самых честных правил,
Когда не в шутку эанемог,
Он уважать себя эаставил
И лучше выдумать не мог.
Его пример другим наука;
Но, боже мой, какая скука
С больным сидеть и день и ночь,
Не отходя ни шагу прочь!
Какое ниэкое коварство
Полуживого эабавлять,
Ему подушки поправлять,
Печально подносить лекарство,
Вэдыхать и думать про себя:
Когда же черт воэьмет тебя!’

2

Aldus een losbol met Gods zegen
En een solide erfenis.
Per postkoets jakkert hij langs wegen
Waar stof de hoofdattractie is.

* *In de zomernummers van de jaren '80 zijn in DTR uitvoerige fragmenten voorgepubliceerd van Wim Jonkers' in 1989 bij Uitg. Van Oorschot verschenen vertaling van Poesjkins* Jevgeni Onegin. *Sindsdien zijn nog diverse Nederlandse vertalingen van Poesjkins meesterwerk verschenen. Hans Boland, die bezig is Poesjkins Volledig Werk te vertalen (9 delen, Uitg. De Papïeren Tijger) voorziet publicatie van zijn Onegin-vertaling pas rond 2010, maar stond bovenstaande gedeelten uit Boek I als voorpublicatie af.*

Na zijn Ljoedmila en Roeslan stelt
De dichter ditmaal een romanheld
Met uw permissie aan u voor.
Omslachtigheid is niet mijn *fort*:
Onegin. Ík kan hem waarderen.
Hij komt uit Petersburg. Wellicht
Zag u daar zelf het levenslicht
Of liet u zich er adoreren?
Ik hing er ook een tijdje rond
Maar vond het Noorden ongezond.

II

Так думал молодой повеса,
Летя в пыли на ночтовых,
Всевышней волею Эевеса
Наследник всех своих родных.
Друэья Людмилы и Руслана!
С героем моего романа
Беэ предисловий, сей же час
Поэвольте повнакомить вас:
Онегин, добрый мой приятель,
Родился на брегах Невы,
Где, может быть, родились вы
Или блистали, мой читатель;
Там некогда гулял и я:
Но вреден север для меня[1].

3

Zijn vader was gaan rentenieren
(Na jaren staatsdienst) op krediet.
Pa's hobby was het financieren
Van bals. Hij ging al gauw failliet.
Jevgeni hoefde niet te bloeden:
De hemel scheen hem te behoeden,
Eerst met *madame*, toen met *monsieur.*
Het kind was lief - en lang niet bleu.
De huisleraar was snel tevreden
En eerder slap dan serieus:
Geen intellectuele reus
Die hamerde op strenge zeden.
Hij sloeg hem niet meteen tot puin,
Maar bracht hem naar de Zomertuin.

III

Служив отлично благородно,
Долгами жил его отец,
Давал три бала ежегодно
И промотался наконец.
Судьба Евгения хранила:
Сперва *Madame* эа ним ходила,
Потом *Monsieur* ее сменил.
Ребенок был реэов, но мил.
Monsieur l'Abbé, француэ убогой,
Чтоб не иэмучилось дитя,
Учил его всему шутя,
Не докучал моралью строгой,
Слегка эа шалости бранил
И в Летний сад гулять водил.

4

Doch na zijn kinderjaren braken
De jaren van rebelsheid aan,
Van hoop en smart en dat soort zaken.
Monsieur kwam prompt op straat te staan.
Jevgeni had zijn plek gevonden:
Als *dandy* dweepte hij met Londen,
Wat uit zijn kapsel en zijn pak
En ongedwongen houding sprak.
Hij was het Frans niet minder machtig
Dan de mazurka, en hij boog
Perfect. Het hoeft dus geen betoog:
De *monde* vond Onegin prachtig,
Het was een jongen met verstand,
Charmant, galant en elegant.

IV

Когда же юности мятежной
Пришла Евгению пора,
Пора надежд и грусти нежной,
Monsieur прогнали со двора,
Вот мой Онегин на свободе;
Острижен по последней моде,
Как *dandy*[2] лондонский одет -
И наконец увидел свет.
Он по-французски совершенно
Мог изъясняться и писал;
Легко мазурку танцевал
И кланялся непринужденно;
Чего ж вам больше? Свет решил,
Что он умен и очень мил.

5

Bij ons laat iedereen zich voorstaan
Op wat men scholing noemt - hapsnap -
En kan een mens al heel rap doorgaan
Voor peiler van de wetenschap.
Personen die het weten konden
En strikte normen hadden, vonden
Onegin een pedante vent

V

Мы все учились понемногу
Чему-нибудь и как-нибудь,
Так воспитаиьем, слава богу,
У нас немудрено блеснуть.
Онегин был по мненью многих
(Судей решительных и строгих)
Ученый малый, но педант:

[Nederlands]

Maar wel briljant, met het talent
Om losjes, vlot het woord te voeren.
Zijn aandacht scheen bijzonder scherp
Bij een gewichtig onderwerp
(Als hij zijn tong niet placht te roeren),
En bij de dames vielen vaak
Zijn epigrammen in de smaak.

[Russisch]

Имел он счастливый талант
Без принужденья в разговоре
Коснуться до всего слегка,
С ученым видом знатока
Хранить молчанье в важном споре
И возбуждать улыбку дам
Огнем нежданных эпиграмм.

6

Ook aan Latijn had hij geroken,
Wat nu beschouwd wordt als passé.
Hij had wat spreuken opgestoken,
Hij kon naar iedereens idee
Met Juvenalis uit de voeten,
En in een brief met *vale* groeten.
Soms gaf hij zelfs een enkel vers
Ten beste in hexameters.
Hij had nooit één moment genoten
Van een of ander duf verhaal
Uit een langdradige annaal,
Maar kende tal van anekdoten -
Zo wist hij menig wapenfeit
Van Romulus tot onze tijd.

VI

Латынь из моды вышла ныне:
Так, если правду вам сказать,
Он знал довольно по-латыне,
Чтоб эпиграфы разбирать,
Потолковать об Ювенале,
В конце письма поставить *vale,*
Да помнил, хоть не без греха,
Из Знеиды два стиха.

Он рыться не имел охоты
В хронологической пыли
Бытописания земли;
Но дней минувших анекдоты
От Ромула до наших дней
Хранил он в памяти своей.

7

De muze kon hem niet verleiden
Onrecht met inkt te lijf te gaan.
Hem jamben leren onderscheiden
Van dactylen was niks gedaan.
Homerus vond hij doodvermoeiend,
Net als Theocritus. Wél boeiend,
Bezwoer hij, was economie.
Zijn stokpaard was de theorie
Van Adam Smith: een overbodig
Vereiste voor een sterke staat
Was zo bezien de goudvoorraad,
Want *simple product* had je nodig.
Zijn vader, die dat wazig vond,
Hypothekeerde al zijn grond.

VII

Высокой страсти не имея
Для звуков жизни не щадить,
Не мог он ямба от хорея,
Как мы ни бились, отличить.
Бранил Гомера, Феокрита;
Эато читал Адама Смита
И был глубокий эконом,
То есть умел судить о том,
Как государство богатеет,
И чем живет, и почему
Не нужно золота ему,
Когда *простой пробукт* имеет.
Отец понять его не мог
И земли отдавал в залог.

8

Om alles wat mijn held presteerde
Hier op te sommen, gaat te ver.
Maar waar hij echt in excelleerde,
Waar hij een kei in was, een ster,
Wat hij vanaf zijn puberjaren
Soms als frustrerend had ervaren
En soms als vreugde, wat beslag
Op hem bleef leggen, dag aan dag,
Dat was de minnekunst. Hier wijdde
Ovidius een lofzang aan -
Waarna diens kleurrijke bestaan
Verwoest werd, en het lot hem scheidde
Van zijn Italië, en wreed,
Ver in Moldavië, verdeed.

[...]

VIII

Всего, что знал еще Евгений,
Пересказать мне недосуг;
Но в чем он истинный был гений,
Что знал он тверже всех наук,
Что было для него измлада
И труд, и мука, и отрада,
Что занимало целый день
Его тоскующую лень, -
Была наука страсти нежной,
Которую воспел Назон,
За что страдальцем кончил он
Свой век блестящий и мятежный
В Молдавии, в глуши степей,
Вдали Италии своей.

15

Geen vroege vogel van nature,
Neemt hij de post door op een zacht,
Warm bed. Bij wie, te welker ure
En met welk doel wordt hij verwacht?
Een bal, een lunch, een naamdag. Stellig
Zijn al die uitjes oergezellig.
Waar kiest hij voor? Het ene sluit
Het ander trouwens geenszins uit.
Als hij zich eerst eens aan zou kleden?
Zo rijdt hij naar de boulevard,
Met op zijn hoofd een bolivar,
Om zich een weinig te vertreden,
Tot zijn Bréguet zonder respijt

Hem waarschuwt tegen etenstijd.

XV

Бывало, он еще в постеле:
К нему запнсочки несут.
Что? Приглашенья? В самом деле,
Три дома на вечер зовут:
Там будет бал, там детский праздник.
Куда ж поскачет мой проказник?
С кого начнет он? Все равно:
Везде поспеть немудрено.
Покамест в утреннем уборе,
Надев широкий *боливар*[3],
Онегин едет на бульвар
И там гуляет на просторе,
Пока недремлющий брегет
Не прозвонит ему обед.

16

Hij pakt een paardeslee. Het donkert;
Een zweepslag klinkt, een woeste schreeuw;
En op zijn beverbontkraag flonkert
Als zilvervijlsel fijne sneeuw.
Op naar Talon, waar hij Kaverin
Zoals gebruikelijk zal weerzien.
Er knalt een kurk als welkomstgroet.

XVI

Уж тёмно: в санки он садится.
‘Пади, пади!’ - раздался крик;
Морозной пылью серебрится
Его бобровый воротник.
К *Talon*[4] помчался: он уверен,
Что там уж ждет его Каверин.
Вошел: и пробка в потолок,

[Nederlands]

Bij de Komeetwijn past heel goed
Roast beef sanglant in combinatie
Met truffels (razend populair
Bij jongelui: een culinair
Genot), met als extra tractatie
Limburgse schimmelkaas, *foie gras*
En een *dessert* met *ananas.*

[Russisch]

Вина кометы брызнул, ток;
Пред ним *roast-beef* окровавленный,
И трюфли, роскошь юных лет,
Французской кухни лучший цвет,
И Страсбурга пирог нетленный
Меж сыром лимбургским живым
И ананасом золотым.

17

Al lust hij best nog wel een slokje
Met nog zo'n vette cotelet,
Zijn onverbiddelijke klokje
Gaat af: hij moet naar een ballet.
Theatertijger (maar erg lastig),
Actricegek (maar onstandvastig)
Die heel speciale rechten had
Als hij de kleedkamer betrad -
Van plan om Phaedra uit te jouwen
Of anders wel Cleopatra,
Te klappen voor een *entre-chat,*
'Moi-na!' te roepen ten aanschouwe
Van het voltallige publiek:
Kortom, daar gaat een bühnefreak.

[...]

XVII

Еще бокалов жажда просит
Залить горячий жир котлет,
Но звон брегета им доносит,
Что новый начался балет.
Театра злой законодатель,
Непостоянный обожатель
Очаровательных актрис,

Почетный гражданин кулис,
Онегин полетел к театру,
Где каждый, вольностью дыша,
Готов охлопать *entrechat,*
Обшикать Федру, Клеопатру,
Моину вызвать (для того,
Чтоб только слышали его).

20

Het gonst en schittert. Men stroomt binnen,
Zwermt uit naar loges en fauteuils.
Het schellinkje roept: ‘We beginnen!’
Het doek gaat op met veel geruis.
Onstoffelijk en oogverblindend,
Met de viool haar ziel verbindend,
Staat daar Istomina, omringd
Door een groep nimfen - en zij springt:
Eén been traag in de rondte draaiend,
Terwijl ze op het ander wiegt,
En dan omhoogijlt, en zij vliegt,
Als dons voor Aeolus verwaaiend.
Zij vouwt zich dubbel, recht haar rug,
Klapt met haar voetjes, vlug-vlug-vlug.

XX

Театр уж полон; ложи блещут;
Партер и кресла - все кипит;
В райке нетерпеливо плещут,
И, взвившись, занавес шумит.
Блистательна, полувоздушна,
Смычку волшебному послушна,
Толпою нимф окружена,
Стоит Истомина; она,
Одной ногой касаясь пола,
Другою медленно кружит,
И вдруг прыжок, и вдруг летит,
Летит, как пух от уст Зола;
То стаи совьет, то разовьет
И быстрой ножкой ножку бьет.

21

Applaus. Nu komt Jevgeni binnen.
Hij zoekt zijn plaats langs teen en scheen.
Hij zit, en gluurt om te beginnen
Naar alle vrouwtjes om hem heen,
Om dan blasé zijn blik te richten
Op de balkons. Wat een gezichten,
Wat een kledij! Affreus en dom!
Minzaam werd er geknikt alom.
Door zijn binocle keek hij even
Naar het toneel. Toen gaapte hij
En zei: ‘Hun tijd is toch voorbij!
Kan men ze geen pensioentje geven?
Al dat ballet, ik ben het zat,
Ik heb het helemaal gehad.’

XXI

Все хлопает. Онегин входит,
Идет меж кресел по ногам,
Двойной лорнет скосясь наводит
На ложи незнакомых дам;
Все ярусы окинул взором,
Всё видел: лицами, убором
Ужасно недоволен он;
С мужчинами со всех сторон
Раскланялся, потом на сцену
В большом рассеянье взглянул,
Отворотился - и зевнул,
И молвил: ‘Всех пора на смену;
Балеты долго я терпел,
Но и Дидло мне надоели’[5].

22

Nog gaan er amortjes, harpijen
En griezelmonstertjes tekeer;
Nog wachten snurkende lakeien
Bij de entree op hun meneer;
Nog zit de zaal te joelen, fluiten,
Te hoesten en de neus te snuiten,
Terwijl de schouwburg tot op straat
Nog in een zee van kaarslicht baadt;
Nog staan de paarden kleumend, dampend,
Te trekken aan hun tuig en bit;
Nog staan de voerlui, saamgeklit
Rond vuren, met de voeten stampend,
Te mopperen - als onze held
Om zich te kleden huiswaarts snelt.

[...]

XXII

Еще амуры, черти, змеи
На сцене скачут и шумят;
Еще усталые лакеи
На шубах у подъезда спят;
Еще не перестали топать,
Сморкаться, кашлять, шикать, хлопать;
Еще снаружи и внутри
Везде блистают фонари;
Еще, прозябнув, бьются кони,
Наскуча упряжью своей,
И кучера, вокруг огней,
Бранят господ и бьют в ладони, -
А уж Онегин вышел вон;
Домой одеться едет он.

26

Beschrijf in adequate termen
De hippe outfit van de held!
Ik wil best met mijn kennis schermen
Indien u daar belang in stelt;
Het vergt natuurlijk lef en ijver,
Maar ja, ik ben nou eenmaal schrijver.
Maar pantalon, gilet, jacquet -

XXVI

В последнем вкусе туалетом Заняв ваш любопытный взгляд, Я мог бы пред ученым светом Здесь описать его наряд; Конечно б, это было смело, Описывать мое же дело: Но *панталоны, фрак, жилет,*

[Nederlands]

Bestaan die in het Russisch? Njet.
De tekst is überhaupt al danig
Met vreemde woorden opgesmukt.
Daar gaat mijn pen onder gebukt,
Ik excuseer me onderdanig.
Het Academisch Woordenboek
Levert me zelden wat ik zoek.

[Russisch]

Всех этих *слов* на русском нет;
А вижу я, винюсь пред вами,
Что уж и так мой бедный слог
Пестреть гораздо б меньше мог
Иноплеменными словами,
Хоть и заглядывал я встарь
В Академический словарь.

27

Ik hoor u zeggen: dat gebeuzel,
We hadden het over een bal!
Dat heb je nou van dat getreuzel:
Onegins *droschke* is er al.
De meeste huizen zijn verduisterd;
De straat wordt vrolijk opgeluisterd
Door de lantarens van een rij
Rijtuigen: op de witte sprei
Laten ze regenboogjes glimmen.
Het licht van duizend lampjes brandt
Rond een voornaam en machtig pand;
Achter de vensters flitsen schimmen:
Een dameshoofd, of een koket
Poserend herensilhouet.

XXVII

У нас теперь не то в предмете:
Мы лучше поспешим на бал,
Куда стремглав в ямской карете
Уж мой Онегин поскакал.
Перед померкшими домами
Вдоль сонной улицы рядами
Двойные фонари карет
Веселый изливают свет

И радуги на снег наводят;
Усеян плошками кругом,
Блестит великолепный дом;
По цельным окнам тени ходят,
Мелькают профили голов
И дам, и модных чудаков.

28

Daar komt Onegin voorgereden,
Vliegt langs de deurknecht als een pijl
Over de staatsietrap met treden
Van marmer, brengt zijn coupe op peil,
En gaat zich bij de meute voegen.
De muzikanten staan te zwoegen.
Onder veel herrie en gedrang
Is de mazurka aan de gang.
Hitsige gardeofficieren
Met rinkelende sporen staan
De ranke voetjes ga te slaan
Die pront over de dansvloer zwieren,
En nufjes lispelen kritiek
Bij krijsende vioolmuziek.

[...]

XXVIII

Вот наш герой подъехал к сеням;
Швейцара мимо он стрелой
Взлетел по мраморным ступеням,
Расправил волоса рукой,
Вошел. Полна народу зала;
Музыка уж греметь устала;
Толпа мазуркой занята;
Кругом и шум и теснота;
Бренчат кавалергарда шпоры;
Летают ножки милых дам;
По их пленительным следам
Летают пламенные взоры,
И ревом скрыпок заглушен
Ревнивый шепот модных жен.

35

Onegin liep besmuikt te gapen,
Verliet het bal en sliep al snel.
Maar Petersburg is uitgeslapen.
Reeds slaan de trommels het appel;
Boerinnetjes gaan melk verkopen;
Droog knerpt de sneeuw waar wordt gelopen.
Je ziet de eerste winkeliers
En bij de Beurs een kluit koetsiers.
De dag breekt aan, de stad wordt wakker.
Luiken gaan open, blauwe rook
Stijgt op uit schoorstenen, en ook
De degelijke Duitse bakker,
Zijn koksmuts op, ontgrendelt ras
Het schuifraam van zijn *was-ist-das.*

XXXV

Что ж мой Онегин? Полусонный
В постелю с бала едет он:
А Петербург неугомонный
Уж барабаном пробужден.
Встает купец, идет равносчик,
На биржу тянется извозчик,
С кувшином охтенка спешит,
Под ней снег утренний хрустит.
Проснулся утра шум приятный.
Открыты ставни; трубный дым
Столбом восходит голубым,
И хлебник, немец аккуратный,
В бумажном колпаке, не раз
Уж отворял свой *васисбас*.

36

Jevgeni had de nacht tot morgen
Gemaakt, als levenskunstenaar.
Nu slaapt hij veilig en geborgen,
Verzaligd en volkomen gaar,
Tot in de middag. In essentie
Bedreigde niets zijn existentie
Vol licht en kleur, maar monotoon
En elke dag weer doodgewoon.
Kon men hem wel gelukkig noemen,
Al was hij nog zo jong en vrij
En bij elk feest van de partij?
Al mocht men zijn triomfen roemen,
Werd zo'n bestaan niet afgestraft,
Zo'n hang naar wat genot verschaft?

XXXVI

Но шумом бала утомленный
И утро в поолночь обратя
Спокойно спит в тени блаженной
Забав и роскоши дитя.
Проснется за́ полдень, и снова
До утра жизнь его готова,
Однообразна и пестра.
И завтра то же, что вчера.
Но был ли счастлив мой Евгений,
Свободный, в цвете лучших лет,
Среди блистательных побед,
Среди вседневных наслаждений?
Вотще ли был он средь пиров
Неосторожен и здоров?

37

Jawel: hij werd al gauw gevoelloos.
Hij vond de *monde* maar gedoe,
En zelfs de vrouw scheen hem een doelloos
Object van interesse toe.
Zoals een flirt je afkon matten!
Wat kon men vriendschap overschatten!
Al die champagne, die patees

XXXVII

Но, шумом бала утомленный
И утро в полночь обратя,
Спокойно спит в тени блаженной
Забав и роскоши дитя.
Проснется за́ полдень, и снова
До утра жизиь его готова,
Однообразна и пестра.

[Nederlands]

En die enorme porties vlees!
Dan moest hij ook nog bij het brassen
De leuterkoek voorzien van zout,
Geteisterd door een kop van hout.
Hij leerde op zijn tellen passen,
Was minder driftig en frivool,
Meed ruzie, sabel en pistool.

[Russisch]

И завтра то же, что вчера.
Но был ли счастлив мой Евгений,
Свободный, в цвете лучших лет,
Среди блистательных побед,
Среди вседневных наслаждений?
Вотще ли был он средь пиров
Неосторожен и здоров?

38

Hij kreeg een kwaal onder de leden
Waarmee een medicus geen kant
Schijnt uit te kunnen tot op heden -
Als *spleen* bekend in Engeland.
Kortom, hij werd een hypochonder.
Hij joeg geen kogel door zijn donder,
Goddank, maar vond er niks meer aan
En kreeg de pest aan het bestaan.
Het kon hem allemaal niks schelen;
Hij leek Childe Harold wel. Men kon
Hem nooit meer eens in een salon
Zien roddelen of boston spelen.
Een lieve blik, een stoute zucht -
Dat alles leek nu enkel lucht.

[...]

XXXVIII

Нет: рано чувства в нем остыли;
Ему наскучил света шум;
Красавицы недолго были
Предмет его привычных дум;
Измены утомить успели;
Друзья и дружба надоели,
Затем, что не всегда же мог

Beef-steaks и страсбургский пирог
Шампанской обливать бутылкой
И сыпать острые слова,
Когда болела голова;
И хоть он был повеса пылкой,
Но разлюбил он наконец
И брань, и саблю, и свинец.

44

Opnieuw verzonk hij in een leven
Van ledigheid en apathie.
Toch zocht hij - een lofwaardig streven! -
Het licht van andermans genie
Door stapels boeken te verslinden -
Zonder bevrediging te vinden.
Het een was saai, het ander ziek,
De lijn ontbrak, of de ethiek:
Met licht leek die lectuur te vloeken.
Frisheid was bij de Ouden zoek
En kersvers werk was ouwe koek
Die je maar beter op kon doeken,
Net als de vrouwen... Zwarte taf
Dekte de boekenplanken af.

XLIV

И снова, преданный безделью,
Томясь душевной пустотой,
Уселся он - с похвальной целью
Себе присвоить ум чужой;
Отрядом книг уставил полку,
Читал, читал, а всё без толку:
Там скука, там обман иль бред;
В том совести, в том смысла нет;
На всех различные вериги;
И устарела старина,
И старым бредит новирна.
Как женщин, он оставил книги,
И полку, с пыльной их семьей,
Задернул траурной тафтой.

47

Vaak, tegen middernacht (of later),
Wanneer de zomerlucht zich licht,
Blank, welfde over blinkend water
Waarin Diana haar gezicht
Niet spiegelde (de golven straalden
Van binnenuit), als wij verhaalden
Van onze kleurrijke praktijk
Met Venus, leek de wereld rijk,
Intens en puur, een zielsbeleving;
Wij ademden de milde nacht;
Zoals wie over wordt gebracht
Vanuit zijn cel naar een omgeving
Van groene bossen, droomden wij,
Jong, onbezorgd, gevoelig, vrij.

XLVII

Как часто летнею порою,
Когда прозрачно и светло
Ночное небо над Невою[8]
И вод веселое стекло
Не отражает лик Дианы,
Воспомня прежних лет романы,
Воспомня прежнюю любовь,
Чувствительны, беспечны вновь,
Дыханьем ночи благосклонной
Безмолвно упивались мы!
Как в лес зеленый из тюрьмы
Перенесен колодник сонный,
Так уносились мы мечтой
К началу жизни молодой.

48

Daar stond hij, peinzend, als getuigend
Hoe innig alles hem wel speet,
Over de kademuur zich buigend,
Zoals verbeeld door de poëet.
Soms klonk het sein van een bewaker
Van wet en orde; een fiaker
Kwam ratelend, nog heel erg laat
Opeens uit de Miljoenenstraat;
Een roeiriem spetterde en plonsde,
In diepe slaap lag de rivier;
Ergens ver weg klonk feestvertier,
Een hoorn schalde, een trommel bonsde
Maar er is niets met een magie
Zo zoet als Tasso's melodie.

XLVIII

С душою, полной сожалений,
И опершися на гранит,
Стоял задумчиво Евгений,
Как описал себя пиит[9].
Все было тихо; лишь ночные
Перекликались часовые,
Да дрожек отдаленный стук
С Мильонной раздавался вдруг;
Лишь лодка, веслами махая,
Плыла по дремлющей реке:
И нас пленяли вдалеке
Рожок и песня удалая...
Но слаще, средь ночных забав,
Напев Торкватовых октав!

49

De Brenta zal ik zien en horen;
Het Adriatisch watervlak
Zal me bezielen en bekoren
Met zijn geliefde stem, die sprak
Tot priesters van de zanggodinnen,
En die ook ik leerde beminnen
Dankzij de trotse Britse bard.
Dat gouden land behoort mijn hart;
Daar wil ik met mijn liefje toeven,
Met mijn Venetiaanse schat,
Vanuit een gondel van de stad
Genieten, zwoele nachten proeven,
De taal der liefde op mijn tong,
De taal waarin Petrarca zong.

XLIX

Адриатические волны,
О Брента! нет, увижу вас
И, вдояновенья снова полный,
Услышу ваш волшебный глас!
Ои свят для внуков Аполлона;
По гордой лире Альбиона
Он мне знаком, он мне родной.
Почей Италии златай
Я негой наслажусь на воле,
С венеуианкою младой,
То говорливой, то немой,
Плывя в таинственной
гондоле;
С ней обретут уста мои
Язык Петрарки и любви.

50

Zal ik dat oord wel ooit bereiken?
Ik snak naar vrijheid, naar de zee.
Steeds loop ik naar de lucht te kijken
En lok ik schepen naar de ree.
Wanneer zal ik de woeste baren
Bevrijd van elke dwang bevaren,
Mij van de haat en nijd bewust
Van deze akelige kust,
Zonder berouw en heimwee vluchtend
Over een warme oceaan,
Waar ik, als halve Afrikaan,
Rusland beklagen zal, verzuchtend
Dat ik er liefhad, dof en droef -

Rusland, waar ik mijn hart begroef.

L

Придет ли час моей свободы?
Пора, пора! - взываю к ней;
Брожу над морем[10], жду погоды,
Маню ветрила кораблей.
Под ризой бурь, с волнами споря,
По вольному распутью моря
Когда ж начну я вольный бег?
Пора покинуть скучный брег
Мне неприязненной стихии
И средь полуденных выбей,
Под небом Африки моей[11],
Взлдыхать о сумрачной России,
Где я страдал, где я любил,
Где сердце я похоронил.

Sonnet
Francisco de Quevedo[*]
(Vertaling Erik Coenen)

Ik zie je vlieden, onverpoosde Tijd,
als door de zee een rap verzwindend zeil;
vervliegen als een vogel of een pijl,
die zonder spoor of pad de lucht doorsnijdt;

en toch volhard ik in mijn zondigheid,
bezoedeld en vol schuldbesef, terwijl
mijn smart en tranen smeken om mijn heil
en ik met vrees mijn laatste dag verbeid,

die niet vandaag zal zijn, zo blijf ik hopen,
al is het stervensuur wellicht op til
dat, eerder dan geloofd, zal zijn verstreken.

Heer, blaas uw geest in mij en sterk mijn wil,
reinig mijn ziel en stel me voor u open,
doe mijn hardvochtige gemoed verweken.

[Spaans]

Bien te veo correr, tiempo ligero,
cual por mar ancho despalmada nave,
a más volar, como saeta o ave,
que pasa sin dejar rastro o sendero.

Yo, dormido en mis daños persevero,
tinto de manchas y de culpas grave;
aunque es forzoso que me limpie y lave
llanto y dolor, agurardo el día postrero.

Éste no sé cuándo vendrá; confio
que ha de tardar, y es quizá llegado,
y antes será pasado que creído.

Señor, tu soplo aliente mi albedrío
y limpie el alma, el corazón llagado
cure, y ablande el pecho endurecido.

* *Francisco de Quevedo (1580-1645) - diplomaat, moralist, satiricus, taalvirtuoos en bovenal dichter -, was de grootste vijand van Góngora, die hij lichtzinnig vond en die hij 'beschuldigde' van mooischrijverij en een joodse afkomst. In zijn doodspoëzie worstelt hij met de spanning tussen enerzijds het als rationeel beschouwde vooruitzicht van het eeuwige leven en anderzijds de onmiskenbare doodsangst die hij voelde. Dit sonnet kan als voorbeeld dienen, en laat bovendien zien dat zijn poëzie thematisch soms heel dicht bij die van zijn aartsvijand kon staan, en er zelfs bepaalde beeldspraken mee deelde.*

Drie sonnetten
Pierre de Ronsard
(Vertaling Jan Kal)

Bij 't ochtendgloren

Als mijn godin zich kleedt bij 't ochtendgloren
In gouddracht, die haar tot de hiel omhult,
En 't haarnet, met een blonde pracht gevuld,
De golven honderdvoudig heeft bezworen,

Treedt zij als Venus die, uit schuim geboren,
Ofwel met opgestoken haar, verguld,
Ofwel met los haar, duizendvoud gekruld,
De zee doorkruiste op haar schelp, naar voren.

Haar lachje, loop, gebaren, wenkbrauwbogen,
Noch het gefonkel van haar beide ogen,
Zijn op een menselijke vrouw gegrond.

Daar woont geen rots, geen water en geen bos.
Geen nimf had zó'n wildgolvig mooie dos,
Z¢'n mooie oogopslag, zó'n mooie mond.

Quand au matin

Quand au matin ma Deesse s'habille,
D'un riche or crespe ombrageant ses talons,
Et les filets de ses beaux cheveux blons
En cent façons en-onde et entortille,

Je l'accompare... l'escumiere fille
Qui or' pignant les siens jaunement lons,
Or' les frizant en mille crespillons,
Passoit la mer portée en sa coquille.

De femme humaine encore ne sont pas
Son ris, son front, ses gestes, ne ses pas,
Ne de ses yeux l'une et l'autre estincelle.

Roes, eaux, ne bois, ne logent point en eux,
Nymphe qui ait si follastres cheveux,
Ny l'oeil si beau, ny la bouche si belle.

* *Pierre de Ronsard (1524-1585), Frans dichtervorst van de zestiende eeuw, diende als page bij de Schotse koning James V, maar werd vroeg doof en ontwikkelde zich toen als dichter. Zijn roem is gebaseerd op zijn sonnetten, waarvan de kwaliteit pas in de 19de eeuw werd geëvenaard.*
Dit najaar verschijnt bij Uitgeverij Bert Bakker in de serie 'De mooiste liefdesgedichten' een tweetalige bloemlezing van omstreeks vijftig Ronsard-sonnetten in de vertaling van Jan Kal onder de titel Een boeketje van mijn hand.

Een boeketje van mijn hand

Ik stuur je een boeketje van mijn hand,
Dat ik geplukt heb, o zo fris gebloemd,
Rond vespertijd geplukt, dus niet gedoemd
Om morgen te verwelken op het land.

Laat dit een voorbeeld voor je zijn, frappant,
Dat al jouw moois, waar men de bloei van roemt,
Al snel totaal verlept zal zijn genoemd,
En plots vergaan zal, bloemen zeer verwant.

De tijd vliegt voort, de tijd vliegt voort, mijn Vrouwe.
Helaas! Nee, niet de tijd, wij vliegen voort,
Om straks een steen van onder te aanschouwen.

En van de liefde, nu door ons verwoord,
Zullen we, als we dood zijn, niets meer weten:
Bemin me dus zolang je mooi mag heten.

Un bouquet de ma main

Je vous envoye un bouquet de ma main
Que j'ai ourdy de ces fleurs épanies,
Qui ne les eust à ce vespre cueillies,
Flaques... terre elles cherroient demain.

Cela vous soit un exemple certain
Que vos beautez, bien qu'elles soient fleuries,
En peu de tems cherront toutes fletries,
Et, comme fleurs, periront tout soudain.

Le tems s'en va, le tems s'en va, ma Dame,
Las! le tems non, mais nous nous en allons,
Et tost seront estendus sous la lame:

Et des amours, desquelles nous parlons,
Quand serons morts n'en sera plus nouvelle:
Pour-ce aimez moy, ce pendant qu'estes belle.

Ik geef je eieren

Ik geef je eieren. Een ei, van vorm ovaal,
lijkt op het hemelrond, dat alles kan omschoeien,
De aarde, 't vuur, de lucht, en wat de zee doet vloeien,
Bevattend, onbevat, de wereld in totaal.

Het vlies lijkt op de lucht; het vruchtbare opaal
Lijkt op de zee, de kiem waar alles uit komt groeien;
De dooier is het vuur, dat alles kan doen gloeien;
Het machtige gewicht der aarde is de schaal.

De hemel en het ei zijn met iets wits bekleed.
Ik geef je in een ei 't heelal geheel compleet,
Een goddelijk geschenk: wil het aanvaarden dan.

Perfect als het mag zijn, toch blijft het in gebreke
Bij jouw volmaakte staat, waar niets aan tippen kan,
En waarvan goden slechts gerechtigd zijn te spreken.

Je vous donne des oeufs

Je vous donne des oeufs. L'oeuf en sa forme ronde
Semble au Ciel, qui peut tout en ses bras enfermer,
Le feu, l'air et la terre, et l'humeur de la mer,
Et sans estre comprins comprend tout en ce monde.

La taye semble à l'air, et la glere feconde
Semble à la mer qui fait toutes choses germer,
L'aubin ressemble au feu qui peut tout animer,
La coque en pesanteur comme la terre abonde.

Et le Ciel et les oeufs de blancheur sont couvers.
Je vous donne, en donnant un oeuf, tout l'Univers:
Divin est le present, s'il vous est agreable.

Mais bien qu'il soit parfait, il ne peut egaler
Vostre perfection qui n'a point de semblable,
Dont les Dieux seulement sont dignes de parler.

Twee gedichten

Velibor Vidaković*
(Vertaling Patty Scholten)

Mijn zorgen zijn blij

Overspoeld door zorgen
besloot ik om ze wat te verfraaien
bij de een kam ik het haar in een scheiding
een andere krijgt een bloem achter het oor
een derde een geborduurd vest
om het af te maken doe ik bij allemaal
wat rouge op hun wangen
en een lieveheersbeestje in hun handen
mijn zorgen glimlachen lief naar me
ik kan zien dat ze blij zijn
ze willen geknuffeld worden
al mijn zorgen willen op mijn schoot zitten

Јадима мило

Окружен јадима
кренем да их красим
један зачешљам на раздељак
другом цвет за уво
трећем опет везени лрслук
и свима приде
црвенило на образ
и буба-мару у руку
јади ми се љупко смеју
видим јадима мило
мазили би се
сни би ми јади
сели у крило

* *Velibor Vidaković werd in 1932 in het nu Servische Belgrado geboren. Hij heeft er stedenbouwkunde gestudeerd en woont nu in Nederland. Hij schrijft poëzie en satirisch-humoristisch proza.*

Maanlicht ritselt door het huis

Ik droomde over woede
het fornuis trekt zijn leiding los en vlucht naar de deur
de honderdjarige kast smijt zijn borden weg en stampt erop
het raam dat op de tuin uitkijkt steekt zijn tong uit
de voordeurmat is in een boom geklommen en speelt nest
de vaas gooit haar bloemen weg en zet grote vastberaden stappen
de gordijnen tillen uitdagend hun rok op
maanlicht ritselt door het huis
de late postbode post blanco brieven
agenten bonken op de deur en schreeuwen is daar iemand
op de stoelen liggen dode kranten
de spin heeft een splinter in zijn oog
aan het plafond hangt een gezwollen borst
het hek blaft
het dak kiert om de wind te vangen
de prenten zijn van de muren afgedaald en paraderen voor de spiegel
en ik zit rustig
op de hoek van de badkuip
en gooi mijn vistuig uit

Месечина шушка по кући

Беснило ми се снило
шпорет извук'о шнур и јурн'о на врата
столетни орман изручио посуђе па по њему гази
прозор према дворишту се плази
брисач испред куће
попео се на дрво и хоће да буде гнездо
ваза вади из себе цвеће
и одлучно креће
завесе изазовно дигле реп
месечина шушка по кући
ноћни поштар убацује празна писма

полиција лупа и виче има ли кога
по столицама мртве новине
пауку упао трн у око
са плафона виси набрекпа сиса
капија лаје
кров зин'о да ухвати ветар
слике сишле са зида па пред огледапо
а ја тихо
да ме нико не чује
седнем на ивицу каде
и бацим удицу

Drie gedichten
Nikiforos Vrettakos[*]
(Vertaling Kees Klok en Stella Timonidou)

Het wordt avond

Het wordt avond in de wereld, de ramen gaan dicht,
het licht wordt ontstoken en zo wordt de vreemde kamer
de wereld. De paar boeken die ik heb komen
en gaan, ze doorkruisen de ruimte
alsof het aardige lieden zijn met brood,
water, fruit, medicijnen in hun handen.
En een van hen blijft 's nachts dicht bij me,
geopend op de bladzijden waar mijn ogen zich sluiten,
bovenop mijn deken - een voorovergevallen
beschermengel die luistert naar mijn hart.

Βραδι□ζει

Βραδιάζει στόν χόσμο, τά παράθυρα χλείνουν
ἀνἀβει τό φῶς χαί τό ξένο δωμάτιο γίνεται
ὁ χόσμος. Τά λίγα βιβλία μου πᾶνε
χ᾽ ἔρχονται τότε, διασχίζουν τό χῶρο,
σά νᾶναι πρόσωπα φιλιχά πού στά χέρια τους
χρατᾶνε ψωμί, νερό, φροῦτα, φάρμαχα.
Κ᾽ ἕνα ἀπ᾽ ὅλα τή νύχτα, ἀνοιχτό στίς σελίδες
πού χλείνουν τά μάτια μου, μένει χοντά μου,
στήν χουβέρτα μου πάνω - φύλαχας ἄγγελος
πού ἔπεσε μπρούμυτα χι ἀχούει τήν χαρδιά μου.

* *Nikoforos Vrettakos (1912-1991) was een van de productiefste en belangrijkste Griekse dichters uit de twintigste eeuw. Hij had vele baantjes om in zijn levensonderhoud te voorzien. Lange tijd woonde hij in Piraeus en Athene, maar tijdens de junta (1967-1974) verbleef hij in vrijwillige ballingschap in het buitenland o.m. op Sicilië, waar hij meewerkte aan het Grieks-Italiaanse woordenboek. Na zijn terugkeer in Griekenland vestigde hij zich in zijn geboortestreek, Lakoneía. In 2000 werd in de bibliotheek van Sparta, de hoofdplaats van Lakoneía, het Vrettakosarchief geopend.*
Vrettakos debuteerde in 1932 met de bundel Katevainondas sti sigi ton eonon *(Lopend naar de stilte van eeuwen). Daarna heeft hij een vijftigtal dichtbundels gepubliceerd. Hij was ook actief als literair criticus en columnist. Zjjn poëzië werd diverse malen bekroond.*
Het werk van Vrettakos is in vele talen vertaald, maar is in Nederland tot nu toe vrij onbekend. Slechts één gedicht van hem is te vinden in de Spiegel van de Griekse Poezië *van Hans Warren en Mario Molegraaf.*

De treinen

De treinen nemen mij nu en dan mee en brengen me weer terug,
als een banneling van wie ze niet weten waar ze hem moeten achterlaten,
als een arrestant die ze in geen enkele gevangenis vertrouwen
- een arrestant die zijn misdaad niet kent,
behalve dat droefheid om het leven een misdrijf is, behalve
dat het hart dat liefheeft zijn verstand is kwijtgeraakt.

De seinwachters geven het spoor vrij,
de treinen rijden over de grenzen naar ginds
en over de grenzen naar hier en ik zit altijd aan het raam
terwijl ik reis. De conducteurs controleren mijn
papieren terwijl ze oplettend kijken naar
mijn diepgerimpelde gezicht
vol handtekeningen en stempels: ‘gaat u maar...’
En ik ga verder tot ik weet niet waar, wanneer
en hoe de grote stationschef mijn paspoort inneemt.

Τ□ τρα□να

Μέ παίρνουν χάθε τόσο χαί μέ γυρίζουν τά τραῖνα,
σάν ἕνα ἐξόριστο πού δέν ξέρουν ποῦ νά τόν ἀφήσουν,
σάν ἕναν χρατούμενο πού δέν ἐμπιστεύονται σέ χαμιά φυλαχή
- ἕναν χρατούμενο πού δέν γνωρίζει τό λάθος του
ἐχτός ἄν ἡ λύπη γιά τή ζωή εἶναι φόνος, ἐχτός
ἄν ἡ χαρδιά πού ἀγαπᾶ ἔχει χάσει τή λογιχή της.

Ἀνοίγουν τίς γραμμές οἱ σηματοδότες,
τά τραῖνα περνᾶνε τά σύνορα πρός τά χεῖ,
τά σύνορα πρός τά δῶ χ᾽ ἐγώ βρίσχομαι στό παράθυρο
ταξιδεύοντας πάντοτε. Ἐξετάζουν οἱ ἐλεγχτές τά χαρτιά μου
χοιτάζοντας, προσεχτιχά, τά βαθιά
ρυτιδωμένο μου πρόσωπο, τό γιομάτο
ὑπογραφές χαί σφραγίδες: ‘περᾶστε...’
Καί συνεχίζω, ὡσότου, δέν ξέρω ποῦ πότε χαί πῶς
θά μοῦ ἀφαιρέσει ὁ μεγάλος σταθμάρχης τό διαβατήριο.

De voorbereiding van het lied

Al mijn dagen eindigen zo:
met een glas vol verdriet in mijn hand.
De olie van de machine is het die de kleuren maakt.
De witte wol die de plattegrond van een
stad weeft. De schaar van een engel
die het zwarte zwijgen in oneindige maten
muziek knipt. Die met witte snaren
pentagrammen in de afgrond kerft.

Elke avond worstel ik op de rand
met de dood, bijna hangend, maar toch
rechtop, terwijl ik sta op het scherp
van een scheermes. Het glas in mijn hand
is altijd vol. Mijn hart
werkt op vuur.

□ □τοιμασία το□ τραγουδιο□

Ἡ χάθε μου μέρα ἔτσι τελειώνει:
μ᾽ ἕνα ποτήρι λύπης στό χέρι μου.
Εἶναι τό λάδι τῆς μηχανῆς πού φτιάχνει τά
χρώματα.
Εἶναι τό ἄσπρο μαλλί πού ὑφαίνει τό σχέδιο
μιᾶς πολιτείας. Τό ψαλίδι τοῦ ἀγγέλου
πού χόβει τή μαύρη σιωπή σέ σημεῖα
μουσιχά, ἀτελεύτητα. Πού φτιάχνει πεντάγραμμα
ραβδώνοντας μέ ἄσπρα τέλια τήν ἄβυσσο.

Κάθε βράδυ παλεύω στόν γχρεμνό
μέ τό θάνατο, χρεμασμένος σχεδόν
ἀλλά ἄρθιος, πατώντας στήν χόψη
ένός ξυραφιοῦ. Τό ποτήρι στό χέρι μου, πάντοτε,
εἶναι γιομάτο. Ἡ χαρδιά μου
λειτουργεῖ μέ φωτιά.

Hier wordt met veel zorg vertaald
Robert Walser[*]
(Vertaling Ard Posthuma)

Hier wordt met veel zorg vertaald
het gedicht van Paul Verlaine
waarin regen nederdaalt
op de daken aan de Seine.

Heel Parijs is grijs en grauw,
dat mijn treurnis nooit verdwijne!
Kijk nu toch eens, ik miauw
net zoals ooit Paul Verlaine.

O jij meer dan al te vaak
hervertaalde dichtmigraine,
twintig jaar geleden haak-
te ook ik naar Paul Verlaine.

Sfeervol teemt mijn stemgeluid,
even lijzig als het zijne;
qua vernieuwingsdrift blonk uit
onze papa Paul Verlaine.

Breng een ui, dan ween ik hier;
laat mijn tranen zonder gêne
zoals die van Paul Verlaine
drupp'len op het schrijfpapier.

Hoogste tijd dat zich in scène
zet de dichter Robert Wals
en zich aan ons voorstelt als
een verdietser van Verlaine.

Hier wird sorgsam übersetzt

Hier wird sorgsam übersetzt
das Gedicht von Paul Verlaine,
wo der Regen hat genetzt
jene Dächer an der Seine.

Ganz Paris steht grau in grau,
nach der Sehnsucht ich mich sehne.
Sieh' mal an, ich mach' miau,
ähnlich wie einst Paul Verlaine.

O du mehr als schon genug

* *De 'verdietser' die zich hier aan ons voorstelt is de Zwitserse schrijver Robert Walser (1878-1956), die de laatste 27 jaar van zijn leven in een psychiatrische inrichting sleet. Hier schreef hij talrijke 'microgrammen', met potlood in minuscuul schrift geschreven teksten, waaronder een complete roman, die na moeizame ontcijfering pas in 1985 werden gepubliceerd. Walser haatte grote woorden en verstond meesterlijk de kunst om van olifanten muggen te maken. Het gedicht waarnaar hij verwijst (zonder het te vertalen!) is het fameuze* Il pleure dans mon coeur / Comme il pleut sur la ville *uit Verlaines* Romances sans paroles *(1874).*

übertragenes Gewähne,
einst vor zwanzig jahren frug
ich auch sehr nach Paul Verlaine.

Stimmungsvoll ist zweifellos,
was ich dehne da und dehne,
punkto Neuigkeit war gross
unser Papa Paul Verlaine.

Gebet eine Zwiebel mir,
dass die Träne mir auch träne,
die einst unsrem Paul Verlaine
rinnelt' auf das Schreibpapier.

Höchste Zeit ist's, wie ich meine,
dass nun endlich Robert Wals
sich uns auch mal vorstellt als
ein Verdeutscher von Verlaine.

Drie gedichten
Oscar Wilde[*]
(Vertaling Margriet Berg en Marja Wiebes)

Impression de voyage

De zee was als saffier zo blauw die dag,
De hemel brandde in opalen gloed;
We hesen 't grote zeil; de wind stond goed,
En woei naar 't blauwe land dat oostwaarts lag.
Recht voor de boeg rees Zakynthos, ik zag
Elke olijfgaard, elke kreek erop,
Ithaka's klip, Lykaons witte top,
Arcadië's heuvels met hun bloemenpracht.
't Geklapper van de zeilen in het want,
't Gekabbel van het water langs de ree,
Een meisjeslach die opklonk van de boot,
Was 't enige geluid - toen 't Westen rood
Vergloeide en de zon verzonk in zee,
Stond ik dan eindelijk in Griekenland!

Impression de voyage

The sea was sapphire colored, and the sky
Burned like a heated opal through the air,
We hoisted sail; the wind was blowing fair
For the blue lands that to the eastward lie.
From the steep prow I marked with quickening eye
Zakynthos, every olive grove and creek,
Ithaca's cliff, Lycaon's snowy peak,
And all the flower-strewn hills of Arcady.
The flapping of the sail against the mast,
The ripple of the water on the side,
The ripple of girls' laughter at the stern,
The only sounds:- when 'gan the West to burn,
And a red sun upon the seas to ride,
I stood upon the soil of Greece at last!

* *Bij de verschijning in 1881 van Wilde's eerste dichtbundel (Poems) waren de kritieken verdeeld. Sommige recensenten verweten hem (mogelijk uit persoonlijke motieven) leentjebuur te hebben gespeeld bij Shakespeare, Donne, Byron en anderen. De Amerikaanse pers daarentegen was zo enthousiast dat Wilde werd uitgenodigd voor een lezingentournee door de Verenigde Staten. Vergeleken bij zijn andere werk is Wilde's poëzie, de* Ballade van Reading Gaol *uitgezonderd, ten onrechte onderbelicht gebleven.*

Impression 1 Les Silhouettes

De zee is grijs gestreept vandaag,
De doodse doffe wind fluit vals,
De maan zweeft langs de zandbaai als
Een dorrend herfstblad naar omlaag.

Scherp afgetekend tegen 't zand
Een zwarte boot, en onverstoord
Klimt er een schippersknaap aan boord
Breed lachend en met rappe hand.

En boven land een wulpenvlucht,
Terwijl door 't schemerige graan
De jonge bruine maaiers gaan,
Hun silhouet tegen de lucht.

Impression Les Silhouettes 1

The sea is flecked with bars of gray,
The dull dead wind is out of tune,
And like a withered leaf the moon
Is blown across the stormy bay.

Etched clear upon the pallid sand
The black boat lies: a sailor boy
Clambers aboard in careless joy
With laughing face and gleaming hand.

And overhead the curlews cry,
Where through the dusky upland grass
The young brown-throated reapers pass,
Like silhouettes against the sky.

2 La Fuite de la Lune

Zo vredig als hier alles lijkt,
Dromerig, vredig overal:
Doodstil is 't schaduwrijke dal,
Doodstil is 't waar de schaduw wijkt.

Alleen een schrille kreet klinkt op:
Een kwartelkoning roept zijn maat,
Het antwoord echoot desolaat
Van de in mist gehulde top.

Plots glijdt de sikkel van de maan
Uit de al licht wordende lucht
Als ze haar somber hol invlucht
Met haar geel-gazen sluier aan.

La Fuite de la Lune 2

To outer senses there is peace,
A dreamy peace on either hand,
Deep silence in the shadowy land,
Deep silence where the shadows cease.

Save for a cry that echoes shrill
From some lone bird disconsolate,
A corncrake calling to its mate;
The answer from the misty hill.

And suddenly the moon withdraws
Her sickle from the lightening skies,
And to her sombre cavern flies,
Wrapped in a veil of yellow gauze.

La Mer

Langs 't want drijft mist. De wilde maan
Aan deze kille hemelboog
Gloeit als een toornig leeuwenoog
Onder geel wolkenhaar vandaan.

De stuurman in zijn dikke sjaal
Is slechts een schaduw in de mist; -
In de machinekamer sist
En dreunt het glimmende metaal.

Nog zijn er sporen van de wind:
In 't deinend uitgestrekte ruim
Drijven de gele draden schuim
Op zee als een gerafeld lint.

La Mer

A white mist drifts across the shrouds,
A wild moon in this wintry sky
Gleams like an angry lion's eye
Out of a mane of tawny clouds.

The muffled steersman at the wheel
Is but a shadow in the gloom; -
And in the throbbing engine-room
Leap the long rods of polished steel.

The shattered storm has left its trace
Upon this huge and heaving dome,
For the thin threads of yellow foam
Float on the waves like ravelled lace.

[De Tweede Ronde 2004, nummer 3]

Voorwoord

Dit herfstnummer staat in het teken van Hongarije dat in september begonnen is aan een grootscheeps cultureel offensief hier te lande, met de naam Hongarije aan Zee (muziek in alle soorten en maten, film, ballet en heel veel literatuur). Het literaire deel van het festival gaat van start met dit derde Hongaarse nummer van De Tweede Ronde - na Winter 1984 en Lente 1998 -, dit maal op Hongaars verzoek een Vrouwennummer.

In *Vertaald proza* vier stilistisch en inhoudelijk sterke auteurs, Zsuzsa Forgács, Lívia Mohás, Alaine Polcz en Magda Szabó, van wie vooral de eerste twee schrijven vanuit een feministische overtuiging; Alaine Polcz heeft haar gruwelijke herinneringen aan het Russische leger in 1945 pas veertig jaar later te boek gesteld; Magda Szabó herschreef de legende over Trojes val en de opkomst van Rome (haar Aeneas is Creusa die haar man overhoop heeft gestoken).

In *Vertaalde poëzie* negen dichteressen wier werk uitstekend overkomt in de vertalingen van Mari Alföldy, Györgyi Dandoy, Anikó Daróczi en Ellen Hennink (Anikó Daróczi is tevens gastredacteur van dit nummer). Het gaat om Zsófia Balla, Zsuzsa Beney, Mária Falcsik, Agnés Gergely, Zsuzsa Rakovszky, Anna Szabó T., Magda Székely, Zsuzsa Takács en Krisztina Tóth. Balla, Tóth en Szabó T. komen naar Nederland om op te treden. In *Essay* een beschouwing over vrouwenliteratuur in Hongarije, van Anna Gács, en een stuk van Vera Illés over haar verknochtheid aan de Hongaarse poëzie.

Ook het Nederlandse deel van dit nummer is het werk van vrouwen: voor *Nederlands proza* tekenen Chantal van Dam (Brussel beschermt de makreel), Lisette Lewin (koloniaal leed uit Suriname), debutante Afke Lijzenga (vervreemding rond Halloweenparty) en Monika Sauwer (een levende nalatenschap): hun bijdragen hebben met het Hongaarse proza gemeen dat ze een afgerond deel vormen uit een groter geheel of die indruk wekken. In *Light Verse* één Nederlands-Hongaarse, Erzsébet Tóth, en een stoet van andere vrouwen die voor het eerst aan ons blad meewerken: Inge Boulonois, Jiska Janós, Aaike Jordans, Marjolein Kool en Leonoor Schreurs. Dra P, Tonia Peters en Erzsébet Tóth lieten zich door het Hongaarse thema inspireren. In *Nederlandse poëzie* drie nieuwelingen: Hélène Gelèns, Elisabeth Jansen en Cornelia Stoel, verder Catharina Blaauwendraad, Pleuke Boyce, Cécile Evers, Liesbeth Lagemaat en Mayra Verheyen. Al met al is dit Vrouwennummer rijk aan nieuw talent, mede dankzij een tiental niet eerder in Nederland geïntroduceerde Hongaarse schrijfsters.

Redactie

Nederlands proza

De makreelaffaire*
Chantal van Dam

Er zouden twee inspecteurs van de Europese Gemeenschap op bezoek komen, een Deen en een Engelsman. Ze hadden misschien moeite om Beusberg te vinden, want ze lieten al een kwartier op zich wachten. De dagen ervoor hadden ze controles bijgewoond, de eerste Europese inspectie in Nederland, en ze hechtten aan een evaluatie met mij. Geen gemakkelijke jongens volgens Kees Blauw, de hoofdcontroleur die hen in IJmuiden had begeleid.

Het telefoontje van mijn moeder kwam erg ongelegen, maar ze wilde me per se even spreken. Het ging niet goed met oom Hein. Oom Hein had het gisteren plotseling benauwd gekregen toen ze een wandeling in de duinen maakten, vertelde ze. Zelf beweerde hij dat het een flauwte was geweest, omdat hij te weinig had gegeten.

‘Maar hij eet als een beer, dat weet je, dus daar geloof ik niet in,’ zei mijn moeder. ‘Ik denk dat het zijn hart is. Denk je niet?’

‘Hoe moet ik dat weten? Ik ben geen dokter.’

‘Hij wil niet naar een dokter, dat is nou juist het probleem. Hij wacht liever op de oude-mannenkeuring, zegt ie. Maar dat is voor het rijbewijs, dus of ze dan je hart onderzoeken? Ik heb liever dat hij naar de huisarts gaat.’

‘Ja. Maar ik bel je vanavond terug, goed? Ik krijg zo bezoek.’

‘Hij is nog nooit bij de huisarts geweest. Hij kent die man helemaal niet, Ilse. En we hebben niets geregeld, geen hoe heet het en niets voor het huis. Testament, bedoel ik. Dus als er wat met hem gebeurt...’

Miets van de receptie meldde tussendoor dat er twee heren voor mij waren gearriveerd.

‘Stuur ze maar naar boven,’ zei ik.

‘Wat was dat?’ zei mijn moeder. ‘Ben je d'r nog?’

‘Ja en ik ga nu ophangen, want ik krijg bezoek. Tot vanavond.’

‘Ja, tot vanavond. Niet vergeten, hè, want ik maak mij echt zorgen. Dat vind jij raar, maar als je zo oud bent als wij..., oom Hein wordt dit jaar tweeënzeventig. Tweeënzeventig!’

* *Dit is een hoofdstuk uit een roman die najaar 2005 zal verschijnen bij uitgeverij Nijgh & Van Ditmar.*

Er werd op de deur geklopt.

‘Yes, come in please,’ riep ik. Daar had je ze dan, de gevreesde heren uit Brussel. Het was geen kunst om de Deen en de Engelsman te onderscheiden. ‘I'll be with you in a minute,’ zei ik en gebaarde naar het zitje.

‘O, heb je buitenlanders op bezoek, dan zal ik ophangen,’ zei mijn moeder. ‘Je hebt wel een interessante baan, jij.’ Ik had zin om een langgegerekt gehuil uit te stoten en drukte de hoorn met kracht op het toestel.

De Deen was gaan zitten en bladerde in een oud nummer van ‘Visserijnieuws’. Met schrik bedacht ik dat het geheel aan vlaggetjesdag was gewijd en de minister op het omslag tevreden in een Hollandse nieuwe stond te happen, niet gekweld door zorgen om de Nederlandse quota of de Nederlandse diepvriesvloot, die de lekkernij van de visgronden had geplukt.

De Engelsman slenterde door de kamer en bekeek wat er aan de muur hing. Een plaat met vissoorten, een luchtfoto van een Urker kotter die in verboden gebied was betrapt en in volle vaart aan de haal ging, een ingelijste foto van een heer met hoed op de fiets.

‘Your chief inspector? Or your minister perhaps?’

Nam de Engelsman mij in de maling of meende hij wat hij zei? Yes sir, our minister indeed, op weg naar het haringhappen. U ziet, hij krijgt het niet cadeau, altijd windkracht acht langs onze kust, altijd wind tegen, dus die man heeft zijn quotum wel verdiend. En onze vorstin fietst voor hem uit om het eerste vaatje achterop te binden, dat doet uw Elizabeth haar niet na.

Ik zei dat de heer een voorganger uit de jaren vijftig was en dat ik de foto als curiositeit had bewaard. Ik had hem uit de boedel van Crijns gevist en weer opgehangen, omdat ik het beeld typerend vond voor de bedaagde autoriteiten die de Controledienst van Landbouw en Visserij bij mijn intree bevolkten. Bovendien riep het associaties op met het Nederlandse leger op de fiets aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog. De symboliek kon de Engelsman niet zijn ontgaan. Ik kwam achter mijn bureau vandaan en gaf eerst de Deen een hand. Hij was klein en potig, een ex-visserman, schatte ik. Had waarschijnlijk bij de Deense controledienst gewerkt en was toen voor het elitecorps van Brussel geronseld. Hij droeg een pagekapsel en had een verweerd gezicht, wat hem iets van een oud kind gaf. Zijn Bjørn Pedersen klonk verrassend zwaar. Een stem voor het mannenkoor. Heer leid ons schip met vaste hand, op

uw getij richt zich ons want. Voor een drinklied leek hij me ook wel te porren, maar dat zouden we vanmiddag niet aanheffen. Ik draaide me om en begroette de Engelsman. Even dacht ik dat hij mij een handkus wou geven, maar hij liet het bij een neiging van het hoofd en drukte mij de hand. Peter Dunsley droeg elegante leren schoenen, een slavenarmband en een zijden sjaal. Onvoorstelbaar dat deze dandy van de week nog op de visafslag had rondgelopen en de lossing van een diepvriestrawler had gevolgd, dat hij hoe dan ook iets met vis te maken had. Kreeft eten, ja, met een goede chablis erbij, en dan op naar het casino en de nachtclub. Champagne en zwoele dansnummers. Een man om 'Hey baby' in je haar te fluisteren, zij het niet in het mijne, deze middag in Beusberg.

Hij vroeg of hij aan het andere bureau mocht gaan zitten. De stoel leek hem beter geschikt voor zijn rug. Had hij kou gevat in de haven of zich vertild aan een pak makreel?

'Ja natuurlijk, ga uw gang,' zei ik.

Ik vond dat ik als gastvrouw bij Pedersen moest gaan zitten. Een misvatting, want de stoelen van het zitje leken niet ontworpen om het gesprek te vergemakkelijken, maar om een handgemeen te voorkomen. Ze drukten je hulpeloos achterover tegen de grond, tenzij je als een skischanssspringer naar voren helde. Vanuit die positie keek ik op naar Dunsley die op de bureaustoel vrije figuren uitvoerde, langs het bureaublad rolde, tegen de verwarming wielde om dan plotseling terug te stoten en over het bureau te gaan hangen.

Pedersen deed de introductie. Hij noemde de beperkte visvoorraden in de Europese Gemeenschap, de noodzaak de vangst te beperken en in de vorm van quota over de lidstaten te verdelen, het belang van controle - hier zuchtte hij, berustend, nam ik aan, in de zondigheid van de mens - en de taak van de lidstaten. Zij hielden toezicht op hun eigen vissers, maar gingen helaas nogal verschillend te werk. Zo kwam hij bij Dunsley en hemzelf uit, Europese inspecteurs, aangesteld om de uniformiteit van de controle in de gemeenschap te bevorderen door over de schouder van de nationale controleurs mee te kijken en hun bevindingen aan de Europese Commissie te rapporteren.

'Zodat zij recht kan trekken wat scheef is gegroeid,' viel Dunsley in. Hij lachte aanminnig en bedankte me voor het regelen van een afspraak met, zoals hij hen noemde, 'your men in IJmuiden'. Hij waardeerde het bijzonder dat ik, drukbezet als ik in mijn functie moest zijn, tijd had vrijgemaakt om hen persoonlijk te ontvangen.

Voor mijn mannen niets dan lof. Vaklui, met een open houding en coöperatief.

‘Ja, maar dat hoeft toch helemaal niet,’ zou Oosterveld van de beleidsdirectie mij later voorhouden. ‘Denk je dat ze in Frankrijk alles te zien krijgen? Ben je gek, daar gaan ze uitgebreid met die kerels lunchen en ze gieten ze vol en dan gaan ze toeren, een dolmen hier, een kasteel daar, en kijk eens aan, nog een monument, en dan komen ze eindelijk bij een of andere obscure visafslag die net dicht is.’

Ik vond dat we nu maar eens ter zake moesten komen en zei: ‘U heeft de lossing van de Katwijk 132 bijgewoond, heb ik begrepen.’ Ik had gisteren al een alarmerend verslag per telex van de buitendienst gekregen en gebeld met Kees Blauw. ‘Tja, niks aan te doen,’ zei hij, ‘ze vielen met hun neus in de boter.’

Dunsley noemde de controle van de lossing een tijdrovende geschiedenis, die zo'n anderhalve dag had geduurd.

‘Dinsdag van 12 tot 18 uur en woensdag van 7 tot 17 uur 30,’ preciseerde Pedersen, uit een opschrijfboekje citerend.

‘En er zijn drie man voor nodig om alles bij te houden, dus alleen voor dat schip viereneenhalve mandag,’ zei ik, in de stijl van de directeur, al zou hij op een week controletijd hebben afgerond. Een trawler bevatte ten minste 500 ton vis, die tijdens de reis was diepgevroren en verpakt. Als het schip voor de kant lag en de bemanning van boord was, trad de losploeg aan om de partijen haring, makreel en andere vissoorten op de kade te zetten. Ik had zelf eens een uurtje bij de lopende band gestaan om te zien hoe de controle in de praktijk verliep. Tellen, af en toe een pak openmaken, verifiëren of de code op de doos met de inhoud correspondeerde en dat vijfhonderd ton lang. De dozen werden op pallets gestapeld en naar het vrieshuis van de rederij gebracht. Als men pauzeerde, betrok een controleur de wacht. Onderbrak men de lossing voor langere tijd dan werden de ruimen met plombes verzegeld.

Ik vroeg wat de Katwijk 132 had aangevoerd. Pedersen las de hoeveelheden op die ik van het telexbericht kende: 420 ton makreel, 74 ton horsmakreel en 35 ton blauwe wijting. Hij keek me ernstig aan alsof hij me op een schok wou voorbereiden en ging verder: ‘Maar de schipper had opgegeven 30 ton makreel, 80 ton horsmakreel en 450 ton blauwe wijting.’

‘Een opmerkelijk verschil, nietwaar,’ zei Dunsley, van de ficus

terugrollend naar het bureau. Hij kon een grijnsje niet onderdrukken. ‘Blauwe wijting! Ik zat me al af te vragen, wat moeten ze met blauwe wijting? Matjes van maken?’

‘Maatjes,’ zei ik geïrriteerd. De sarkont. De zaak was zo simpel als wat. De trawlers visten buiten het maatjesseizoen op makreel bij Ierland en Engeland. Voor makreel had Nederland een quotum. Blauwe wijting was niet gequoteerd. Door die soort op te geven probeerde men het kostbare makreelquotum te sparen. Horsmakreel kon ook weinig kwaad, want daar gold een onverdeeld Europees quotum voor. Dunsley wist dat als geen ander. Speelden nationale sentimenten hem parten? Ik herinnerde me een uitspraak van een hoofdcontroleur uit het noorden. ‘Weet u wat wij nodig hebben, mevrouw Versluis?’ zei hij eens, toen hij zich over de toenemende bemoeienis van Brussel zat op te winden. ‘Wat wij nodig hebben is een nieuwe Michiel de Ruyter!’ De Ruyter zou Hollands glorie herstellen, de Noordzee schoonvegen en en passant een stel van die vervelende Engelse marineschepen tot zinken brengen om het opbrengen van onze kotters te vergelden.

Dunsley had zijn gezicht weer in de plooi. Terwijl ze zich met de Katwijk 132 bezighielden, waren er nog drie vriestrawlers binnengelopen, zei hij.

Pedersen las op: de Katwijk 82, de Scheveningen 21 en de Scheveningen 175. Een geolied duo, dat moest gezegd.

‘Uw mannen zagen geen kans ze aan een uitvoerige controle te onderwerpen,’ vervolgde Dunsley, ‘maar zij hebben wel de vangstopgaven ingenomen die, laat ik zeggen, enige reden tot twijfel geven.’

Pedersen somde zonder mankeren de getallen van het telexbericht op. Veel blauwe wijting, wat horsmakreel, nauwelijks makreel. De Katwijk 82, zou 80 ton vis hebben aangevoerd, ondanks een capaciteit van 600 ton. De Scheveningen 21 zou bij de Azoren hebben gevist, een zogeheten vrij gebied zonder quota.

‘Als je nagaat wat vier schepen al kunnen vangen,’ zei Dunsley en hij staarde schuin over me heen, alsof het antwoord op de wand geschreven stond.

Toen ik Oosterveld door de telefoon vertelde dat er Europese inspecteurs in aantocht waren en wij de mogelijke gevolgen inventariseerden, vroeg hij ineens langs zijn neus weg:

‘Kun je de reders niet waarschuwen?’

‘Nee, dat doe ik niet,’ zei ik.

Het bleef een tijdje stil.

‘Jan?’ zei ik. Ik hoorde Oosterveld zuchten.

‘Het is ook mooi geweest,’ zei hij toen.

Dunsley informeerde naar de omvang van de Nederlandse trawlervloot.

‘Zevenentwintig trawlers van acht rederijen,’ zei ik.

‘Ja, dat heb ik ook genoteerd,’ zei Pedersen. ‘Zeventwintig’, en hij voegde er spontaan aan toe dat het Nederlandse makreelquotum voor dit jaar 37.300 ton bedroeg. Hief hij nu maar een psalm aan. Red mij, o Heer, het water stijgt en stijgt.

Ik hoorde Lieske's thee- en koffiekarretje op de gang en stond op om de deur open te doen. Een ongebruikelijk gebaar, dat voor hoffelijk kon doorgaan behalve voor Lieske. Zij voelde zich opgejut. ‘We hebben geen haast, hoor,’ zei ik en vroeg de inspecteurs in afwachting van de thee of zij een prettig hotel hadden gevonden. Pedersen haalde een kaartje uit zijn tas. Een motel in Beverwijk. Hij was er tevreden over, maar één ding moest hem van het hart: men had hun tóng voorgezet..., hij schudde bedroefd zijn hoofd.

‘Tong Picasso zeker,’ zei ik. Ik kon mij voorstellen dat louter de aanblik hun afgrijzen had gewekt.

‘Nee nee,’ zei Pedersen met dramatische dictie. Misschien zat hij ook wel bij het amateurtoneel.

‘Ondermaats?’ vroeg ik, wat voorzichtiger, want dat kon het gesprek compliceren.

‘Nee, slechte kwaliteit. Ongelofelijk,’ zei Dunsley. ‘Dat zou je in Nederland niet verwachten met zoveel aanvoer.’ Ik zag het tongquotum opdoemen en zocht naar een neutraal onderwerp. Het weer? De reisroute? De Keukenhof? Ik kreeg het er benauwd van. De thee, gelukkig. Pedersen hoefde geen suiker, maar kreeg toch een suikerzakje. Hij gaf het terug, waarna Lieske het weer op zijn schoteltje legde. Hij liet het maar zo, bang misschien een lokale traditie van welkomst met voeten te treden. Toen ze weg was, legde ik uit dat Lieske het suikerzakje als rekeneenheid hanteerde om de koffiekas te controleren. Het aantal uitgegeven zakjes moest overeenstemmen met het ingekomen koffiegeld. Een merkwaardig systeem dat niettemin sluitend was. Vergelijk dat eens met de makreeltelling, viel mij in, maar Pedersen zei goedig dat een mens nu eenmaal ezelsbruggetjes nodig had.

Over het bezoek aan IJmuiden waren we uitgepraat. De inspecteurs hadden weliswaar ook op de visafslag rondgekeken en belang-

stelling voor de aanvoer van de kotters getoond, maar Blauw had hen weten mee te tronen naar het kantoortje van de controledienst bij de haven. ‘Ik dacht, niet teveel narigheid ineens,’ zei hij door de telefoon. ‘Dus toen ze de afslag ingingen dacht ik hoho, even pas op de plaats. Alles op zijn tijd, vind je niet?’

‘Ja, we moeten de schade maar een beetje doseren,’ zei ik.

Blauw en ik waren het erover eens dat de situatie in de Nederlandse visserij uit de hand was gelopen. Correctie leek ons even terecht als onvermijdelijk, maar opluchting bracht dat vooruitzicht niet. De belangen waren te groot om geen krachtig verzet op te roepen. Het kon niet anders of er gingen klappen vallen. Onze controleurs in de havens zouden het zwaar te verduren krijgen. Het bezoek van de inspecteurs luidde het démasqué van het Nederlandse visserijbeleid in. De rij dominostenen die sinds de jaren zeventig kunstig was opgezet stond op instorten en de eerste steen viel bij ons.

Ik was niet van plan om de waarheid geweld aan te doen of mij te verlagen tot het leggen van rookgordijnen. Toch had ik overwogen de inspecteurs uit Beusberg te weren. Het onderhoud kon alleen maar pijnlijk worden en ik ben geen held. Wikkend en wegend had ik tenslotte een afspraak gemaakt, minder uit Europese gezindheid dan om mijzelf de schaamte over een slappe smoes te besparen. Op Dunsley's vraag hoeveel trawlers de afgelopen maanden waren gecontroleerd aarzelde ik opnieuw. Waarom zou ik het mijzelf moeilijk maken? Ik kon zeggen dat ik de gegevens niet bij de hand had, dat ze op het ministerie lagen of bij de directeur, ergens in een computer werden ingevoerd, bij justitie in behandeling waren, dat de Europese Commissie andere, formele, wegen openstonden om informatie van de lidstaten te verkrijgen, dat zij als inspecteurs geen bevoegdheid hadden zelf gegevens op te vragen, dat ik hen kortom niet kon helpen. Maar ik zei niets en liet mij achterover zakken. Ik hoorde auto's op de hoofdweg voorbijrijden en diep in het gebouw een boor, de stem van Pluimvee in de kamer naast mij en een lage brom op de gang. Het zoemen van een TL-buis. Het geruis van de verwarming. De wieltjes van Dunsley's stoel. Pedersen kuchte.

‘Is het waar dat de trawlers pas vanaf september vorig jaar in de controle zitten?’ vroeg Dunsley op zachte, bijna tedere toon. Dat wisten ze dus al, maar van wie? Niet van Blauw, want dat zou hij me verteld hebben. Ik knikte.

‘En hoeveel schepen zijn er dan gecontroleerd?’ Weer die toon, als van een hypnotiseur.

‘Je wilt slapen, heel diep slapen,’ zou hij straks fluisteren, ‘je bent weg, ver weg, je weet niets meer, en nu kom je langzaam omhoog, je komt los van de stoel, je zweeft en nu begeef je je naar de archiefkast.’ Ik probeerde mijn zenuwen de baas te blijven en niet om mijn eigen inval te lachen.

‘Dat zou ik moeten nakijken,’ zei ik.

Toen ging de telefoon. Ik liet hem overgaan, niet van zins iemand te woord te staan, maar omdat het bellen snerpend aanhield, werkte ik mij omhoog uit de stoel en nam op.

‘Ja, neem me niet kwalijk dat ik je stoor,’ zei mijn moeder, ‘maar als je vanavond belt, dan moet je wat later bellen, want wij zijn bridgen. In dat restaurant op de Ceintuurbaan, hoe heet het, nou ja, op de Ceintuurbaan, dus we zijn om half twaalf weer thuis. Ik kan jou ook bellen. Zal ik jou bellen? Of ben je weg?’

‘Jezus mens, ik ben bezig,’ zei ik.

‘Ja, maar anders bel je voor niks en dan is het ook weer niet goed. En het is voor oom Hein.’ Ik zei dat ik om half twaalf terug zou bellen en nu verder echt geen tijd had.

‘Hij wil wel naar de notaris, maar niet naar de dokter,’ zei mijn moeder nog gauw, ‘dahag.’ Ik legde de hoorn op de haak.

‘U zou iets nakijken,’ zei Dunsley.

‘Ja,’ zei ik. Dan moest het nu maar gebeuren. In een paar stappen was ik bij de archiefkast, trok een la open en lichtte er een dunne hangmap uit. Ik ging ermee aan mijn bureau zitten en had de neiging mij van Dunsley en Pedersen af te wenden, zodat zij de schamele inhoud niet zouden zien. Het overzicht dat hen interesseerde besloeg één getypt A-viertje.

‘Er zijn vanaf september tot op heden elf trawlers gecontroleerd in de vaste aanvoerhavens Scheveningen en IJmuiden,’ resumeerde ik. ‘Zes controles hebben tot een proces verbaal geleid, vier wegens het indienen van een onjuiste vangstopgave en twee voor het niet indienen van een vangstopgave.’

Pedersen schreef in zijn boekje.

‘En die andere vijf?’ vroeg Dunsley.

‘Geen proces-verbaal.’

‘Dus de opgaven waren correct?’

‘In twee gevallen wel en de andere drie waren...’, ik zocht naar een passende Engelse term, ‘niet aantoonbaar onjuist.’

‘Aaah,’ zei Dunsley, de ogen ten hemel slaand. ‘Niet aantoonbaar onjuist. Zoals je dat zegt, heerlijk. Sorry. En wat betekent dat dan, niet aantoonbaar onjuist?’

‘Dat een vrij gebied is opgegeven. De Azoren of vrij gebied zonder meer.’

‘En daar nemen uw mannen genoegen mee? En het scheepslogboek dan? Daar wordt de reis van dag tot dag in opgetekend.’

‘We doen wat we kunnen,’ zei ik. Ik begon murw te worden, maar de heren waren nog niet met mij klaar. Pedersen wilde weten hoeveel makreel de controles aan het licht hadden gebracht.

‘Alles?’

‘Jô, jô,’ zei hij.

Ik zag mijnheer Fischer voor me, mijn leraar Grieks op de middelbare school, Oostenrijker van geboorte. Jô, jô, en dan schudde hij een beetje met zijn hoofd en lachte verlegen. Na mijn mondelinge eindexamen, dat ik op van de zenuwen had ondergaan, hield hij me in de gang staande en zei: ‘Maar wat is dat dan met jou, Ilse? Dat was doch een machelijk stuk. Eisetai, dat is doch een futuur!’

‘Heb ik een één?’ vroeg ik.

Hij moet bang zijn geweest dat ik mij voor een trein ging gooien, want hij duwde me een leeg lokaal in, sloot de deur en zei: ‘Jij hebt een zes.’

Ik begon aan een opsomming. ‘Negen september, Scheveningen. De Vlaardingen 104. Opgegeven: 380 ton blauwe wijting, 40 ton schelvis, 100 ton horsmakreel. Uitgelost: 462 ton makreel en 83 ton horsmakreel.’

‘Hoeveel makreel?’

‘462 ton. Vijftien september, IJmuiden. De Katwijk 139. Opgegeven: 540 ton horsmakreel, 470 ton blauwe wijting.’

‘Eén moment. Horsmakreel 470 ton, blauwe wijting hoeveel?’

‘Misschien mag je een kopie maken,’ zei Dunsley.

Pedersen stopte met schrijven en knikte. ‘Jô,’ zei hij, ‘jô.’ Hij knikte nog eens en schraapte zijn keel.’ Mag ik een kopie maken?’ Als ik nu een mattenklopper tevoorschijn trok en hem in de hoek zette, zou hij waarschijnlijk niet protesteren.

Ach, wat kan mij het ook schelen, dacht ik, gaf hem het A-viertje en legde uit waar hij het kopieerapparaat kon vinden. Alleen met Dunsley leek het of ik tot bezinning kwam. Het begon tot me door te dringen dat ik een belastend document had afgestaan. Ik had niet alleen uit de school geklapt, ik had een staatsgeheim prijsgege-

ven, een publiek geheim weliswaar in kringen van de Nederlandse visserij, maar vitaal nieuws voor de Europese Commissie.

‘Dit is erg belangrijk voor ons,’ zei Dunsley om het nog erger te maken.

Ik vroeg wat de inspecteurs in de andere lidstaten hadden aangetroffen. Daar was ook niet alles koek en ei, wist ik. Wij beschikten in Nederland tenminste over een uitgebreid arsenaal aan regelingen en instanties om de Europese verordeningen uit te voeren. Zo slecht konden wij niet bij onze mede-Europeanen afsteken. Wat hoopte ik te horen? Dat België een bananenrepubliek, Denemarken een rovershol en Frankrijk een addernest was? Nee, ik geloof dat ik tegen beter weten in verwachtte dat Dunsley mij gerust zou stellen. Zijn antwoord bestond uit nulliteiten, op vertrouwelijke toon gepresenteerd. Het kwam er op neer dat elk land met zijn eigen problemen te kampen had.

‘Ja, dat weet ik ook wel,’ zei ik kribbig. Het stak me dat hij geen opening van zaken wilde geven, terwijl ik dat wel had gedaan. Als ik één ding bij de controledienst heb opgestoken, dan is het dat eerlijkheid niet loont, maar het blijft een kwetsende ervaring.

Bij het afscheid zei Dunsley: ‘U heeft ons geweldig geholpen,’ en Pedersen bevestigde dat. Verbeeldde ik het me of hadden zij opeens haast om weg te komen? Ik borg de makreelmap in de archiefkast en ving onwillekeurig het beeld van de happende minister op. Ik voelde mij een verrader.

Die avond deed mijn moeder me vanaf de slaapkamer nog eens uit de doeken wat oom Hein was overkomen. Ik kon mijn hoofd er niet bij houden. Zolang ik met de Debetsen in het café had gezeten, had ik nergens last van gehad, maar zodra ik buiten stond en in mijn eentje over de Maasbrug naar huis liep sloeg de onrust toe. Ik rook de rivier en voelde de wind, maar het enige wat ik zag was de kopie, die in Brusselse burelen circuleerde, van uitroeptekens en driftige kanttekeningen werd voorzien en binnenkort als bewijs van Nederlands wangedrag bij een oekaze van de Europese Commissie zou opduiken om in Den Haag het alarm te laten gieren. Mijn schuld. De straf zou vreselijk zijn en al kon ik me er geen voorstelling van maken, ik was bang.

‘Luister je eigenlijk wel,’ zei mijn moeder. ‘Is er iets?’

‘Ik heb iets stoms gedaan op mijn werk.’

‘Iets stoms?’

‘Ja, daar moest ik aan denken.’

‘O. Nou, je hoeft het me niet uit te leggen, want dan word je toch maar kwaad, maar jij bent niet stom, Ilse, dat wéét ik. En iedereen doet wel eens iets, iets verkeerds.’

‘Verkeerd was het niet,’ zei ik beslist. ‘Au fond was het eerder goed.’

‘O. Nou, zie je wel,’ zei mijn moeder. ‘Je haalt je teveel in je hoofd.’

Een tactiek om oom Hein naar de dokter te krijgen, konden we niet verzinnen. Bij wijze van tussenoplossing zou mijn moeder zijn vriend de veearts te eten uitnodigen, van wie hij nog wel eens een medisch advies wilde aannemen.

Kerstbrief uit Suriname*
Lisette Lewin

'*Liefste Fransje,*' schrijft plantersdochter Clémence de la Rochelle op 28 oktober 1772 vanuit Suriname aan haar broer François in Leiden, 'in gedachten, want het is onmogelijk dat dit bericht je nog tijdig bereikt, wens ik je van ganser harte een gezegend kerstfeest toe en heil, zegen, voorspoed voor 1773, voor jou, je lieve vrouw en kindertjes. Waren jullie maar hier! Soms kan ik me niet eens meer voorstellen dat ik behalve Papa en Mama nog familie bezit en verbeeld ik me dat ik alleen maar heb gedroomd, dat ik eens een schattig broertje had, met zachte blonde krullen, dat ik optilde en kusjes gaf, met wie ik zat te fluisteren onder in de kast in de strijkkamer. Je zult wel verbaasd zijn een brief van mij te ontvangen. Denk je nog wel eens aan je zusje Clé?

Voor de feestdagen hier in de brandende hitte zou ik graag naar de stad gaan, maar vader kan de roeiers niet zo lang missen. Dat zijn de sterkste slaven die eigenlijk op het veld of in de houtkap moeten werken. Een tocht over de rivier naar de stad duurt twee dagen. Hier op Plantage *Merveilles de la Nature* is het dodelijk vervelend. Het is zo afgelegen dat er bijna nooit iemand komt. Het is trouwens moeilijk om er te komen; vanaf de stad moet je achtereenvolgens een stroomversnelling trotseren, een zandbank en kleine watervallen die in de rivier storten vanaf zwarte rotsen.

In Holland meent men dat de blanken hier in paleizen wonen. Mooie villa's heb je wel in de stad, maar daar wonen de hoge heren, zoals de gouverneur. Arme blanken in het binnenland huizen in een lemen hut met een dak van pinabladeren en sommigen proberen in leven te blijven door te handelen met slaven, of bedelen zelfs bij hen. Wij, zoals alle welgestelde gezinnen van plantage-bezitters of directeuren, wonen in een ruim plantagehuis op "neuten", zoals men de steunpilaren onder de veranda noemt. Welnu, de paardenstal van opa en oma Marmande bij wie we in Oosterbeek logeerden, is heel wat luxueuzer, en hun boerderij is bij ons huis vergeleken waarlijk een paleis. Weet je nog dat we die reis

* *'Kerstbrief uit Suriname' is een fragment uit de roman* De verloren savanne *die Lisette Lewin volgend jaar hoopt te publiceren. Dit verhaal verscheen in december 2003 als eindejaarsgeschenk voor vrienden en relaties bij de Bosbespers in Oosterbeek.*

maakten met Bets, onze oude meid, met de trekschuit naar Utrecht, daarna met de diligence naar Arnhem, waar we in die morsige herberg sliepen? 's Avonds is er nog met messen gevochten en met glazen gegooid. Jij begon te krijsen omdat je niet bij Bets in bed wilde, maar dat kon niet anders. Ik moest er ook in; het beddengoed was nattig en ik kon niet slapen van de stank en omdat ik aldoor tegen die dikke Bets aan rolde, maar jij sliep als een roos. Gelukkig lieten opa en oma ons de volgende ochtend heel vroeg ophalen met de sjees. Wat een zalige vakantie, wandelen, spelen en ponyrijden onder eeuwenoude woudreuzen, zoals ik nooit eerder had gezien.

Onze zwarte huisbediende Gerrit heeft een kapucijneraapje voor mij tam gemaakt. Het beestje loopt me overal achterna, grijpt mijn rokken als ik hem negeer, springt op mijn schoot, al dan niet bovenop mijn borduurwerk, slaat zijn armpjes om me heen, maakt mijn haren los en neemt genadig kusjes in ontvangst. Zijn gezichtje lijkt op dat van een zwart besje, dat hier met blote, rimpelige hangborsten rondloopt, over-overgrootmoeder, met diepliggende oogjes die kijken of ze alles in de wereld al gezien hebben. Het aapje heb ik Fransje gedoopt. Ik voer hem gedopte pinda's. Hij neemt een pinda in ontvangst, ontdoet hem zorgvuldig van het velletje, peuzelt elk van de twee helften zorgvuldig op, denkt even na, kijkt me aan en steekt een droog rimpelig handje uit, voor de volgende. Dat is zo grappig.

Van Gerrit was het heel attent. Het was hem niet ontgaan dat Papa mij had verboden Jaapje, mijn kleine zwarte *foeteboi,* op schoot te nemen en te knuffelen. Zo'n schattige kleine page met zijn krullenbol wordt voordat je er erg in hebt een grote krullenbol, die zijn plaats niet meer weet. Wij vrouwen hebben slavinnen als kameniers, nooit een zwarte man; blanke mannen leven er op los, maar stel je gerust, er is geen sprake van dat een blanke vrouw zich zo zou bezondigen. Het zou onmogelijk zijn zoiets geheim te houden, en dan mag de zwarte onverlaat zijn Goden danken als hij humaan wordt opgehangen of onthoofd zonder marteling. Het is wel eens gebeurd, schijnt het. De blanke dame werd gebrandmerkt, opgesloten en met schande overladen op het eerste schip naar het vaderland gezet; bij een schipbreuk is ze onderweg verdronken; wie weet heeft ze zich in 's Heren Koninkrijk bij haar zwarte geliefde gevoegd.

Met de kolonie gaat het sinds onze laatste brief nog steeds niet

beter, plantages worden verwaarloosd, tot ze droog en bijna overwoekerd zijn, dan voor een habbekrats verkocht, en menige koper lukt het vervolgens het land aan een onwetende op de Hollandse beurs te verkopen. Die nieuwe eigenaar rekent zich rijk met een melkkoe, terwijl het een kat in de zak is. Het beheer over het landgoed hier laat hij vanuit Holland over aan een directeur, die heerst over de slaven als een Romeinse tiran over zijn onderdanen. Thuis in de Republiek waren deze heren rasphuisgespuis, als je het mij vraagt, of in elk geval van het laagste allooi. Nu leven ze in een nieuwe gevangenis, het oerwoud, dat tot op de rand van het erf, de drempel van de deur, steeds bevochten moet worden, zoals in Holland en Zeeland het wassende water. Wel, aan water bezondigen ze zich niet, tenminste niet om te drinken. Ze lopen de hele dag te waggelen van de wijn, de rum en de cognac, vreten zich rond, geven hun slaven bedorven rijst, nemen een jong slavinnetje voor de nacht, en laten hun bastiaan, dat is de negeropzichter, er op los slaan, 's Ochtends laten de plantagebeheerders zich door slaven aankleden en 's avonds uitkleden. Hun kinderen baden in wijn. Een stoet bijna helemaal blote slaven en slavinnen bedient hen aan tafel; wanneer de blanken hun middagslaapje doen, laten ze zich koelte toewaaien, soms de hele nacht. Nou, je begrijpt waar dat op uitdraait, wanneer meneer ontwaakt en een ferme jonge blote boezem boven zich ziet stuiteren.

Zo leven wij niet. Mama en ik laten ons ook wel eens door een van de meiden toewaaieren of masseren, maar 's nachts niet. Ik moet er niet aan denken. Het blijft ellendig dat je bijna nooit alleen bent. Slavinnen sloffen door je kamer, stoffen wat af, aaien met een veger over de grond en grijnzen als je ze aankijkt. Als je eindelijk alleen bent en inslaapt, dan is voor je het weet de ochtend aangebroken en springt de meid, die voor de drempel in haar hangmat lag, al naar binnen om de luiken te openen en je morgenjapon voor je op te houden. Als ik kibbel met Mama staan er zes huisslaven in de kamer te giechelen. Klaas, over wie ik je eerder schreef, is weg. Vorige week op een nacht liep hij met een paar andere sterke slaven, kapmessen en ander gerei ongemerkt het oerwoud in. Tot nu toe was er bij ons geen wegloperij, ik dacht doordat bij ons de slaven goed behandeld worden, maar nu vrees ik, dat het was omdat er in de buurt geen marrondorpen waren. Nu zijn die er blijkbaar wel, ergens in dat geheimzinnige woud. Het schijnt dat het welvarende dorpen zijn, met rijstveldjes, vee en smederijen. Papa en Ma-

ma hebben veel ruzie. Papa leeft er op los en ik vrees voor zijn gezondheid. In Holland hield hij van zijn potje bier en een stevig glas wijn of port, maar hier begint hij al met wijn bij het tweede ontbijt, en 's middags gaat hij op sterkere dranken over, zoals rum, meestal met de blankofficier, zo heet hier de blanke opzichter naar het Engelse *overseer*, Harkema (zijn voornaam weet ik niet eens), een treurige, graatmagere arme drommel, die verderop in een huisje woont, als je dat wonen kunt noemen. Zijn meubilair bestaat uit een hangmat en een muggennet eroverheen. Er hangen een paar versleten kleren boven een pan water om ze tegen ongedierte te beschermen en de grond ligt vol flessen. Als het regent, stroomt het in stralen door zijn dak. Hij beweert dat hij zwarte vriendinnetjes heeft, en ik vroeg hem eens op de man af of ze niet bang zijn met zijn tweetjes uit die aftandse hangmat te tuimelen. “Het gaat het beste als zij er voor staat,” verklaarde hij. Nou lekker voor het meisje, terwijl de ratten over haar blote voeten rennen.

Overdag stuntelt hij in het rond met een vervaarlijke zweep, waarmee hij tegen planten, struiken en bomen mept. Als jonge man van goeden huize die niet wilde deugen is hij door zijn pa hier naar toe gestuurd om fortuin te zoeken; nu hoopt hij, vrees ik, nog steeds plantagedirecteur of zelfs eigenaar te worden, als hij Papa voorgoed onder de groene zoden heeft gezopen. Ik denk dat Papa hem voor de gezelligheid handhaaft, maar hij zal ook wel een zeker nut hebben; hij heeft onder verschillende eigenaren op onze plantage gewoond en onze slavenbevolking kent hij door en door. Ik vermoed dat hij wel heel blij is met zo'n makkelijke baas. Wil ik iets met Papa bespreken, dan moet ik dat 's ochtends doen bij het ontbijt; dan is hij in een humeur om op te schieten maar wel nuchter.

Mama is hier even sikkeneurig als ik, met elkaar kunnen we ook niet goed opschieten; ze klaagt en klaagt maar, vooral over de warmte. Tja, daar is nu eenmaal niets aan te doen en ik geniet van de ochtendlijke en avondlijke koelte. Weet je nog hoe elegant haar gestalte was? Nu waggelt ze als een volgepropte eend, van de eettafel naar haar hangmat onder de manjaboom, die de meeste schaduw geeft. Ze mept om zich heen naar muggen en mieren en zelfs de allerliefste hagedisjes die hier over de muur kruipen haat ze. Zelf griezel ik van de vleermuizen die af en toe, rond en dik als ballen, binnenvliegen.

Bij jullie begint nu de lente; tere blaadjes komen aan de iepen op de grachten, hullen alles in een zachtgroen waas. Hier heeft het de

hele dag geregend, een geratel en geroffel dat elk ander geluid overstemde. Een slaaf of slavin die springend over diepe modderige plassen naar de keuken rende, was binnen een halve seconde druipend nat. Papa en Mama bleven thuis en ik zat maar wat te lezen of deed pogingen Fransje te vermaken, maar die zat te kleumen met de armpjes over elkaar; de kraaloogjes keken me droevig aan. Tegen de avond hield de regen even plotseling op als hij gekomen was en brak heet de zon door om ons te warmen. De slaven kwamen vrolijk aanvaren uit het bos aan de overkant van de rivier, anderen kwamen aanlopen over het veld, kregen hun bekertje dram, plonsden in het water en de vrouwen gingen hun potje koken. Daarna was het in en rond de slavenloods groot feest, met getrommel, zang en dans. Ik luisterde ernaar, eenzaam in mijn kamer, tot het stil werd en ook daar de toortsen werden gedoofd. Daarna deed ik iets gevaarlijks, terwijl het kamermeisje naar beneden was. Ik liep de trap af naar de tuin, langs de rand van het woud. Een kaars durfde ik niet mee te nemen, dat zou opvallen. De diepe duisternis bood geen soelaas, geen maan, geen sterren. Heel vaag tekenden de kruinen zich af tegen de donkere lucht. Het oerwoud, vol geluiden, leek me te observeren met duizenden zwarte, dreigende ogen. Ik dwong mezelf een ogenblik te blijven staan in de warme avond, die weer drukkend was. Als ik nu eens het bos in zou lopen. Ik verborg me tussen twee huizenhoge wortels van de heilige kankantrieboom. Die zijn zo dik, dat niemand je zou horen, hoe hard je ook schreeuwt. Daar kreeg ik een ingeving die me dermate in vervoering bracht dat ik naar huis holde, de olielamp ontstak en de brief aan jou ter hand nam, om die te beëindigen met een verzoek.

Lieve François, wil jij je wanhopige zusje helpen? Ze kwijnt hier weg. Zou jij aan Papa en Mama willen vragen mij naar Holland terug te sturen? Willen jullie mij in huis nemen als gouvernante? Ik ben dol op kindertjes, en van die van jullie houd ik nu al zielsveel, al ken ik ze nog niet. Nu ik het opschrijf, lijkt het zo eenvoudig, dat ik daar niet eerder aan heb gedacht. Ik druk je vrouw aan mijn hart, je kinderen en dan vooral jou, mijn allerliefste Fransje. Of mag ik je zo niet meer noemen? Denk aan mij en schrijf alsjeblieft zo spoedig mogelijk aan

Je liefhebbende zusje Clé.'

Verspreidingsgevaar
Afke Lijzenga

Het lichtje op het antwoordapparaat blijkt te branden. Alsof er iemand binnen is, zonder dat ik het weet, die al heel lang naar me staat te kijken. Het is een groen lampje, een spikkeltje neon, kleiner dan de kraaltjes waar ik vroeger armbanden en kettinkjes van reeg. Ik hield ze wel eens om als ik naar bed ging, omdat ik hoopte dat ze onder de dekens licht zouden gaan geven. ‘Als je dingen verwacht die niet kunnen, moet je niet teleurgesteld zijn als er niets gebeurt,’ zei mijn moeder dan de volgende ochtend.

Zal ik haar bellen en vragen hoe ik me moet voelen als er dingen gebeuren die ik niet kan verklaren? Nog nooit ben ik zoveel thuis geweest als de laatste weken en dat apparaat wordt voortdurend ingesproken, zonder dat ik ooit de telefoon hoor gaan. Op tijden dat ik gewoon in de kamer zat. En dan de boodschappen die worden achtergelaten. Een correct articulerende mannenstem, bijvoorbeeld, verzoekt me steeds dringender om de boeken te retourneren. Als ik ze kan vinden, wil ik ze graag teruggeven, maar aan wie? Ene Jessica, van een onverstaanbaar uitzendbureau, weet elke dag weer een ander grappig baantje voor me. Alles wat van mij wordt verwacht is een beetje enthousiasme en een snelheid van tweehonderd aanslagen per minuut. Maar ik weet zeker dat ik nog nooit ergens een CV heb ingeleverd. Ik heb namelijk niets om erop te zetten, op zo'n CV.

Het is wel erg kinderachtig om het apparaat te negeren. Al die onafgeluisterde boodschappen blijven staan als een negatief saldo op mijn rekening. Maar ik word langzamerhand nogal zenuwachtig van zoveel vreemde stemmen. Het bericht wissen zonder het af te spelen, brengt ongeluk. Heb ik niet eerst nog wat te doen? Mijn rug, bijvoorbeeld, jeukt ontzettend. Ik moet nodig krabben.

Ze zeggen dat het niet goed is voor de huid, om vaak en lang te douchen. Daar zal ik al die jeuk wel van krijgen. Vanochtend heb ik bijna twee uur onder de douche gestaan. Ik kan moeilijk onder het warme water vandaan komen. En ongetwijfeld ben ik toen gebeld. Toen ik in de badkamer was. Dat is het. En het was gewoon Sylvia over de Halloweenparty van vanavond. Deze verklaring bevalt me zo goed dat ik geen zin heb om hem te controle-

ren. Ik ga alvast de pruiken inpakken, zodat ze ingepakt zijn en ik ze straks niet meer hoef in te pakken.

Sylvia neemt de kostuums mee. Ik heb pruiken gekocht, niet met haar, maar met draadjesdunne, zwarte slangetjes eraan. Aan de uiteinden bungelen gespleten tongetjes. Een vondst was het, die pruiken. Maar als ik in de tweede lade van de kast kijk, liggen ze er niet meer. Ook niet in de eerste en de derde en in geen enkele andere lade. En ik wist het toch zeker van die tweede lade. Ik had speciaal een plek uitgezocht om te onthouden, juist omdat ik zoveel kwijt raak de laatste tijd.

Ik maak alles open waar een deksel op zit. Ik til kilo's oude collegedictaten van stoelen, maar daardoor moet ik denken aan tentamens die ik wilde halen en waar ik nooit ben komen opdagen. Ik ga maar op de bank zitten. De takken van de boom buiten zwaaien zachtjes heen en weer.

Mijn moeder vond het fijn voor me, die boom vlak voor het raam. ‘Dan heb je toch nog wat groen, midden in de stad. Levend groen nog wel.’ Levend groen, dood groen, hoe moet ik het groen van het lichtje op mijn antwoordapparaat noemen? Zenuwengroen, net als eerst het groen in die verdomde boom. Als die wortels ook maar enig benul hadden van wat er aan het uiteinde van de takken allemaal gebeurde. Die lenteblaadjes gingen maar tekeer. Voortdurend. Onpersoonlijk. Het was alsof de koningin steeds voor mijn raam stond te wuiven. De koningin weet niet naar wie ze zwaait. Ze ziet de gezichten niet. Ik werd al niet vrolijk van die boom en toen vraten de rupsen hem ook nog eens kaal. Het was een echte plaag, zei de stadsdienst. De boom moest omgehakt voordat de rupsen zich zouden verspreiden. Er staan weliswaar geen andere bomen hier in de straat, maar verspreidingsgevaar schijn je niet genoeg te kunnen overschatten. De onderbuurvrouw vond het allemaal maar wreed en onnatuurlijk. Ze stelde een petitie op om de boom te redden.

De boom is gered, maar waarvoor? Hij is nog steeds kaal. Geen enkele hond heeft de stam meer opgeëist. Misschien moet ik een paar takken meenemen, als wichelroedes voor vanavond. Maar ik kan er toch niet bij. En ik vind die pruiken ook nooit meer op tijd. Als ik verstandig ben, ga ik nieuwe kopen.

In de keuken struikel ik over een lege wijnfles. Heb ik die daar neergezet? Gisteravond heb ik een glas wijn gedronken. Twee glazen. Maar geen hele fles. Zeker geen hele fles. Ook al is het pas een

uur of drie, ik heb geen tijd meer om het uit te zoeken. Ik ga de gang op, doe de deur op slot en loop de trap af. Buiten heb ik het gevoel dat de deur toch nog open is. Ik ga echt niet terug om te kijken, want ik hou de sleutel waarmee ik het slot heb omgedraaid toch in mijn hand?

Ik heb geen geld meer. De rij buiten bij de bank is lang. Wanneer ik aan de beurt ben, moet de man achter me tegen me zeggen dat de automaat al een tijdje vrij is. Ik tik mijn code in, maar het is niet de juiste. Ik toets nog een keer, nu heel zorgvuldig, maar weer verschijnen op het scherm de woorden ‘onbekend, probeer opnieuw.’ Ik doe alsof ik wat uit de gleuf pak en blijf nog even staan tot de tekst weg is. Mijn maag is plotseling te klein voor alles wat erin zit. Hoe ga ik het weekend doorkomen als ik niet kan pinnen?

Een heel eind verderop in de straat komt Sylvia ineens uit een winkel. Ik moet haar maar vragen of ze me wat wil lenen. Het is vervelend, maar ik kan niets beters bedenken. Ik probeer haar in te halen. Ze heeft een vriendin bij zich die ik niet ken. In haar zilvergrijze jas loopt ze als een schaduw naast Sylvia. Misschien heb ik haar toch wel eens op een verjaardag ontmoet, maar ben ik haar naam vergeten. Ze heeft rood haar, net als ik, vastgestoken met een transparante klem. Handige klemmen zijn het.

Ze blijven stil staan voor een grote boekhandel. Sylvia houdt niet van lezen en draait zich bijna onmiddellijk weer om, maar de vriendin blijft in de etalage kijken. Mooie boeken, maar duur. Sylvia is duidelijk ongeduldig. De vriendin zucht. Ik ben inmiddels vlak bij ze, maar blijf staan. Mijn hand gaat naar de klem in mijn haar. Ook toevallig.

Sylvia is een van mijn oudste en beste vriendinnen. Het is belachelijk om ineens zo verlegen te zijn. Ik loop naar haar toe. ‘Hé, Sylvia,’ zeg ik, maar ze reageert niet. De vriendin staat zich af te vragen of ze de biografie van de Brontë-zusjes wel kan betalen. En is het verstandig om die nu te gaan lezen. De Brontë-zusjes hadden een heel akelig leven. De vriendin had haar handen wel even mogen invetten na het douchen. Ze krabt zich ongelukkig op deze manier.

Ik ga recht tegenover Sylvia staan. ‘Hé, Sylvia,’ zeg ik nog een keer. Sylvia kijkt naar me zonder me te zien. De vriendin draait zich ook om en ik sla direct mijn ogen neer. Haar schoenen zijn een beetje kapot aan de randen en ze draagt geen sokken. Het kriebelt onder mijn voeten. ‘Is dat nu echt nodig, jezelf zo verwaarlo-

zen,' zeg ik in gedachten tegen haar. 'Als jullie het nou nog een keer hadden gedaan, maar je weet heel goed dat hij je zelfs nooit heeft zien staan.' Ik kijk haar aan. Ze is bleek. Haar ogen zijn groen. 'Heksengroen,' noemt mijn moeder ze. Ik hoor een klik alsof de koelkast afslaat. 'Kom je nou mee,' vraagt Sylvia. Ze slaat haar arm om de vriendin en ze lopen samen weg. Ik blijf staan.

Ik kan mijn moeder bellen. Ik kan de boekwinkel ingaan en de biografie over de Brontë-zusjes kopen. Dat kan ik niet, want ik heb geen geld. Wat kan ik wel? Ik loop in godsnaam maar in de richting van de studentenflat waar de Halloweenparty vanavond is. Mijn schoenen laten geen afdruk achter in de grond. Dat is logisch, want ik loop over straatstenen. Als ik nu eens door de modder ging lopen? Maar wat als iemand me ziet en het raar vindt wat ik doe? Of erger, wat als niemand me dat ziet doen? Ik weet nu zeker dat de koningin mijn gezicht wel kent. En dat ze me haat.

Ik durf niet aan te bellen bij de flat. Ik wacht tot er mensen naar buiten komen en glip de hal in voor de deur weer dichtvalt. Ik ga op de trap zitten en doe mijn ogen dicht. Ik zou heel graag willen slapen.

Ik heb de petitie voor de boom niet getekend. Mensen projecteren van alles in bomen. Een persoonlijkheid. Verlangens. Een ziel. Behoorlijk irrationeel. Alleen omdat bomen geen tanden en klauwen hebben, niet wild doen en geen ontlasting achterlaten op plekken waar iemand er in kan gaan staan, denken mensen dat ze goede bedoelingen hebben. Althans geen slechte. Maar daar zijn helemaal geen bewijzen voor.

De onderbuurvrouw kreeg veel bijval. Iedereen vond haar maar geweldig. De boom bleef staan en de rupsen, die een wolk vlinders van tropische carnavalskleuren hadden kunnen worden, werden met gif bespoten en afgevoerd in containerzakken. Ik denk dat die boom het weet. Dat ik niet heb getekend. Dat ik het net goed vond dat hij zou worden omgehakt.

Het wordt donker. Boven klinken verkruimelde tonen van muziek. De Halloweenparty is begonnen. Steeds meer mensen komen de flat binnen en gaan de trap op. Sylvia en de vriendin passeren me. Ik sta op en loop achter ze aan, naar het feest dan in godsnaam maar. Ze dragen lange, paarse flodderjurken en Sylvia heeft de slangetjes van haar pruik in twee staartjes boven op haar hoofd vastgebonden. Bijna iedereen komt Sylvia gedag zeggen. De vriendin wacht tot ze klaar is. Ze krijgt een masker en doet het onhandig

om. Sylvia trekt het recht. Het is zilverkleurig, met volle, witte lippen, en bedekt haar hele gezicht.

Sylvia begint midden in de kamer te dansen en de mensen om haar heen bewegen mee. De vriendin staat tegen de muur, haar flodderjurk als een paar banen afgebladderd behang tegen zich aangeplakt, en doet alsof ze naar een jongen luistert. Ze kijkt voortdurend naar de deur. Af en toe schreeuwt ze iets terug. Hij komt niet, en als hij komt, komt hij met iemand anders. Met iemand anders die mooi en interessant is.

De jongen blijft niet lang met haar staan praten. De slangen van haar pruik steken hun gevorkte tongetjes naar me uit. Soms drukt iemand haar een flesje in handen. Ze peutert aan de etiketjes wanneer ze niet naar de deur kijkt. Sylvia trekt haar tussen de dansers. Ze draait voorzichtig rond. Haar schoenzolen zijn glad en ze heeft geen grip op de vloer waar overal bier is gemorst. Er valt een kaars om en ze kijkt toe hoe het vuurtje wordt uitgestampt. Het wordt steeds voller. Langzaam raakt ze uit het zicht. Af en toe flitst haar zilveren masker nog tussen de dansende mensen door. De speciale Halloween-muziek stopt, iemand zet André Hazes op. Iedereen zingt hard mee. Ze is niet meer te zien.

Ik ga het balkon op. Aan de overkant staat de Hogere Zeevaartschool. Het gebouw is helemaal donker. Zitten de toekomstige officieren in een café deel te nemen aan het volle leven, wat dat ook mag zijn, of liggen ze allemaal al in bed, te dromen van de koningin, wier eer ze later over buitenterritoriale wateren zullen verspreiden? Er moeten minstens honderd ramen zijn in die school. Als achter elk daarvan één cadet slaapt, sta ik nu tegenover honderd jonge mannen die mij allemaal in commissie haten. Zal ik mijn moeder bellen? Maar die slaapt vast ook al en droomt van mij. Dat ik op een leuk feest ben om te vieren dat ik alweer een negen heb gehaald voor een tentamen. Temidden van knappe jongens die niets liever willen dan zo snel mogelijk monogaam worden, als ze de kans maar krijgen. Het is werkelijk nogal belastend voor me dat mijn moeder zulke dingen droomt. Ik ga haar bellen om haar te zeggen dat ze niet meer moet slapen.

Ik draai me om en daar staat ze, zo dichtbij dat mijn wang het zilveren masker raakt. Hoe lang staat ze al naar me te kijken? Haar koude hand klampt zich om mijn schouder heen. Ze gaat me naar beneden duwen. Ik kan niets meer terugdoen, ik wil niets meer terugdoen. Ik word overgenomen. Met haar andere hand trekt ze

het masker af. Een rood gezicht met sproeten. Ze plukt de slangenpruik van haar hoofd en slingert hem over de railing. Blond haar. Het is Sylvia. ‘Ik wist wel dat je je zou vermaken,’ schreeuwt ze en probeert me opnieuw te omhelzen. Ik duw haar weg en ren naar binnen. Waar is ze?

In de kamer lost de massa op in mensen die ik ken, maar zij is er niet tussen. Ze is ook niet in de gang. Ik trek haar of mijn jas aan, ik weet het niet meer, en vertel Ed, die ook bij de kapstok staat, een verhaal over inbrekers. Hij biedt aan om mee te lopen naar mijn huis. We gaan naar buiten.

Ik ken Ed niet goed. Ik heb nog nooit lang met hem gepraat. Hij blijkt iets te studeren en ergens stage te lopen. Ik wou dat ik veilig onder een douche stond, in een cocon van stoom, ingesponnen in warm water, en dat ik nooit meer iets hoefde te zeggen. Achter de ramen van mijn huis is het gewoon donker, en ik vraag me af wat ik nu eigenlijk had verwacht. Ed maakt de deur open en loopt meteen de lege fles in de keuken omver. In de woonkamer glanst het lampje op het antwoordapparaat vagevuurgroen. Ik kan even geen adem meer halen en begin te hoesten. Ed doet het licht aan.

Ik wist niet dat ik zoveel papieren had. En zoveel ongeschikte plaatsen om ze neer te gooien. Alle laden en kastdeuren staan nog open. ‘God, nog een inbreker,’ zegt hij. Het duurt even voor hij begrijpt dat ik nogal haast had toen ik vertrok. Dat ik wat kwijt was. Dat ik huishouden niet belangrijk vind. Hij gaat toch maar even in de slaapkamer kijken. Voor de zekerheid.

Ik kan hem natuurlijk laten blijven. Maar al heb ik nog zulke lamentabele redenen goed genoeg gevonden om mannen uit te nodigen waar ik helemaal geen zin in had, bang zijn voor een boom is toch echt wel een beetje te karakterloos, zelfs voor mijn begrippen. Bovendien. Hoe kom ik dan morgen weer van hem af? En als juist blijkt dat hij zelf zo snel mogelijk weg wil, wat heel waarschijnlijk is, ga ik natuurlijk toch weer koortsachtig proberen iets met hem af te spreken, al vind ik hem nog zo vervelend. Dus ik bedank Ed en kijk nadrukkelijk uit naar de volgende keer dat we elkaar misschien weer zien, ooit.

Ik ga naar de spiegel om mezelf te vertellen dat ik hier goed aan gedaan heb. Een grote spiegel in de huiskamer, met een barok versierde lijst. Eigenlijk het enige mooie dat hier in huis is. Ik ben bleek. Mijn haar zit plat. Ik heb geen zin om iets tegen mezelf te zeggen.

De boom staat buiten voor het raam te wachten. Als een lang in onbruik geraakte antenne, die alle verloren en vergeten signalen in de ether in zijn gekromde takken probeert te vangen. Dat kan hij goed, die boom. Wachten. Onbeweeglijk. Tot. Ik trek snel de gordijnen dicht en ga wat te drinken pakken. Als ik weer langs de spiegel loop, springt er een zilveren gezicht achter het glas op. Ik gil. Waar is mijn jas? Waarom is Ed weg? Wie is er nog wakker? Waar kan ik nu nog heen? Ik houd mijn handen zo ver mogelijk van het glas vandaan als ik mijn jas over de spiegel hang.

Slaappillen heb ik niet meer. De dokter vond het verstandiger om niet nog een recept uit te schrijven. Ik ga maar op de bank zitten. Televisie kijken tot het licht wordt. Maar de afstandsbediening ligt op tafel en ik mag niet meer opstaan. Ik word gek van die jas. Hij hangt niet goed over de spiegel, zo meteen valt hij er af. Wat zijn de plooien in het gordijn groot. Ze worden steeds groter. Straks slokken ze alle stof op tot er alleen nog maar schaduw voor het raam hangt.

Ik heb geslapen. Mijn rug doet dan wel pijn van de bank en mijn voeten zijn kouder dan een pak diepvriesspinazie, maar ik heb toch geslapen, op eigen kracht! Een man die zijn angst beheerst, beheerst de wereld, zei Napoleon al, of Frank de Boer, of in ieder geval iemand. Mijn jas hangt als een buitenproportioneel grote schaamlap over de spiegel en ik haal hem er direct af. Ik moet mijn gezicht wassen en opmaken, dat is duidelijk. Ik doe de gordijnen open. Het is een dag waarop charmante mensen een tedere demonstratie gaan houden voor een allerliefst goed doel. Twee meisjes hebben een springtouw om de boom gebonden. Eéntje staat te lieren, de ander stuitert tussen het draaiende touw door.

Ik wil brood en koffie en kaas en een ei en chocoladevla. Op de koelkast zitten dezelfde geruststellende roestplekken als anders. Ik maak hem open en daar staat een fles wijn, nog voor meer dan de helft vol. Die wijn zal wel zuur zijn geworden, maar is vast nog heel lekker. Het ruikt wel raar in de keuken. De onderbuurvrouw houdt erg van wierook, maar het lijkt nu vooral of ze plukken ongewassen haar van de nieuwste goeroe staat te verbranden. Ik ga haar vandaag nog zeggen dat dit niet langer kan. Wie de wereld beheerst, hoeft niet bang te zijn voor een onderbuurvrouw. Ik zet koffie.

Even nog de krant pakken. Op de trap wordt de rare lucht steeds raarder. Dit kan niet van wierook komen. En er staan mensen

beneden in de hal. Agenten. De onderbuurvrouw. Haar vriend zit tegen de muur. De rieten mat voor de deur is zwartgeblakerd. De stank is zo sterk dat hij bijna te zien is. Of me wat is opgevallen vannacht, vraagt een politieman. De heer daar op de grond heeft na een ruzie met de dame daar in de hoek namelijk brand gesticht in de hal. Het is een wonder dat niet iedereen in het pand is omgekomen. Verspreidingsgevaar kun je niet genoeg overschatten. De onderbuurvrouw huilt. ‘Kankerhoer,’ zegt haar vriend.

Ik heb niets gemerkt van ruzie of brand, maar als ik dat zeg word ik toch rood en heb het gevoel dat ik iets verzwijg. De agent kijkt me aan. ‘Weet u dat zeker?’ Zilveren gezichten in barokke spiegels, plooien die de kamer opslurpen en zo steeds groter en leger worden, ja ik weet zeker dat ik hem niets kan vertellen. Hij vindt het goed dat ik de brievenbus openmaak om de krant te pakken. Dat ik verder nog een prettige dag mag hebben. Hij ook.

Boven schenk ik toch maar koffie in. Ik laat het kopje vallen zodra de telefoon gaat. Waarom belt dat ding zo luid? Het is geen sirene. Hij rinkelt nog steeds als ik de koffie heb opgedweild. En ook nog als ik nieuwe heb ingeschonken. Blijkbaar wil iemand me echt spreken. Ik pak de hoorn op. Het is mijn moeder.

‘Ben je nu al op?’ zegt ze. Van alle overbodige vragen die me ooit gesteld zijn, verdient deze toch wel een bekroning. Hoe zou ik anders moeten opnemen en vindt Miss World Achterhaalde Observaties het zelf ook niet een tikkeltje vreemd om te gaan telefoneren als ze niet verwacht dat ik antwoord? Doet ze dat vaker, mensen bellen van wie ze denkt dat ze niet thuis zijn? Geen wonder dat ze nooit ergens tijd voor heeft op die manier. Ik bedoel.

Ze zucht. Ze heeft geen tijd voor verwijten, zeker niet als ze nergens op slaan. Ze moet me wat vertellen. ‘Het schuurtje, waar we alle rommel van vroeger hebben liggen. Jouw pop, die ligt er ook.’ Pop? Over hoe lang geleden hebben we het nu? Een pop van mij die inmiddels rommel van vroeger geworden is?

‘Ze was eigenlijk van je zusje, maar toen je vijf maanden was, pakte je haar vast en wilde niet meer loslaten. Ze was toen groter dan jij, die pop. Je wilde haar altijd bij je hebben. Op de kleuterschool was het elke ochtend huilen omdat ze niet mee de klas in mocht.’ Ze vindt het nog zielig voor me, ik kan het horen. Ze is veel liever dan ik ooit verdien. Dus begin ik haar meteen weer af te bekken. Maar ze is onverstoorbaar.

‘Je noemde haar De Koningin, die pop. Later heb je haar

beschilderd met zilververf en toen wilde je haar ineens niet meer hebben.'

'Wil je dat ik kom opruimen?' vraag ik.

'Dat is het niet,' zegt ze. 'Wat het is, het schuurtje is vannacht afgebrand. Je vader zal wel weer stiekem hebben gerookt. Maar alles in dat schuurtje is dus verbrand. Jouw pop ook. Helemaal niets meer van over.'

Lemon soda
Monika Sauwer[*]

Na dertig jaar was Georgina Wegener terug van weggeweest. Ze had haar geboortehuis nooit bewust gemist, ze had het zelfs lange tijd gemeden als een plek des onheils, maar nu ze er noodgedwongen terugkwam, waren geur en maat meteen weer vertrouwd. Haar voeten kenden de traptreden, haar handen vonden blindelings trapleuningen, deurknoppen en de koude porseleinen trekker van de WC achterin de donkere gang met de marmeren vloer. De hoge ramen en plafonds deden haar rechter lopen en vrijer ademen dan in de stad.

In het smalle bed, tegen de muur van het met planken afgeschutte zolderkamertje, las ze zichzelf in slaap, liet ze zich wekken door koerende duiven in de dakgoot. Lange tijd stond ze naakt voor de wijdopen ramen de koele ochtendlucht in te drinken. Ze keek zo in de boomkruinen die haar aan het zicht van onbekenden onttrokken.

Na wat rek- en strekoefeningen en een warm bad kleedde ze zich half voor de grap in een van haar meisjes-zomerjurken uit de naar kamfer riekende, eikenhouten kast. Omdat BB-ruitjes en millefleurs-stoffen goed in het modebeeld van die zomer pasten, maar eigenlijk omdat ze zo weer in haar vroegere, dunne lijf leek te kunnen terugkeren. Van afstand gezien kon ze met haar kleine postuur en soepele gang op gympjes of teenslippers voor een meisje doorgaan, althans dat hoopte ze. Een meisje, in plaats van het gelooide vogelvrouwtje waarin ze zichzelf door fanatiek fitnessen had weten te herscheppen. In eigen ogen was ze niet dik meer, dat was winst, het voornamelijk denkbeeldige vet en het wel degelijk reële verdriet had ze in de stad achtergelaten, samen met haar ambitie, de antiekwinkel waar een vertrouweling nu de scepter zwaaide. Ze wilde zich hier in dit huis met één dag tegelijk bezig houden, had ze besloten. Het heden niet laten pletten tussen spijt van gisteren en gespannen afwachting van morgen. Ze wilde haar dagen weer kostbaar maken, de dingen in een groter verband zien. De eeuwigheid

* *Monika Sauwers vijftiende boek, de roman* Een onwillige God, *verscheen deze maand bij haar vaste uitgever Contact.*

in en achter haar nachten ervaren. Maar één dag van vroeg tot laat, van uur tot uur in eenzaamheid beleven was een zwaardere opgave dan ze tijdens haar drukke bestaan van veilingen aflopen voor mogelijk had gehouden. Pas na twee warme, drukkende weken in het slaperige schildersdorp kon ze haar gejaagdheid afleggen ten gunste van een zinnelijke landerigheid. Zo paste ze beter bij de mensen hier. De ouderen, wel te verstaan, want alles onder de vijftig was overdag het dorp uit om geld te verdienen. En tot de jongelui met hun tennistassen op het fonkelende fietsstuur had ze geen toegang. Soms probeerde ze een praatje met een loslopend kind of met een hond zonder baas, maar beiden reageerden schrikachtig. Ze roken haar vreemdheid. Een pantserglazen wand versperde de weg naar het verleden, ze werd resoluut teruggewezen. Op een paar oude winkeliers na kende ze hier niemand meer. Al leek haar jeugd in de ruimte vlakbij, met huis en al was ze afgedreven naar een nieuwe, onwerkelijke tijd.

Na het ontbijt met hardgekookt ei en tomaat op twee sneetjes onbeboterd bruinbrood, trok Georgina een overall aan en zette zich aan haar dagtaak. De verwaarloosde tuin om het huis moest aan haar wil onderworpen worden. Tante Addy had er sinds de lente niets meer aan gedaan. In mei was ze ziek geworden en een maand later was ze stilletjes gestorven, net als haar zusje Wies, Georgina's moeder, vier jaar eerder. De meisjes Müller werden ze genoemd, al waren ze allebei getrouwd geweest, tante Addy zelfs twee keer met dezelfde man. Samenwonende oude dames werden weer meisjes, wat ze in hun leven ook uitgespookt mochten hebben.

Eerst met de moed der wanhoop, maar allengs met vastere hand snoeide Georgina wingerd en klimrozen, ontluisde dahlia's en Oost-Indische kers met zeepsop en een oude tandenborstel, zoals ze dat als kind geleerd had. De Oost-Indische kers die nog door tante Addy gezaaid moest zijn. Uit eerbied plukte Georgina een vurig oranje bloem af, zoog aan de punt van de trechtervormige kelk en proefde een bedeesde nectarsmaak.

Ze knipte de taaie ligusterheg tot de blaren in haar handen en de tranen in haar ogen stonden en rukte het kniehoge onkruid uit de borders. Met spijt, want ook onkruid had bestaansrecht.

Het jaar van dagelijkse krachttraining had haar toch nog onvoldoende voorbereid op deze uitputtingsslag: met een botte schaar

een vijftig meter lange, één meter brede en ruim tweeëneenhalve meter hoge ligusterhaag in model te knippen. Ook de grasroller was bot, of het gras was te ver doorgeschoten voor de maaibladen, dat wist Georgina niet. In elk geval moest ze haar pogingen het gazon te rollen al gauw badend in het zweet opgeven. De scharensliep kwam niet meer langs de huizen, net zomin als de schillenboer.

Een blanke zeis had ze nodig om dat gras klein te krijgen, maar vrees om zichzelf van de sokken te maaien weerhield haar van een gang naar de ijzerwinkel. Ze besloot het gras gewoon maar met de heggenschaar te knippen, elke dag een paar vierkante meter. Een saai en onaangenaam karwei dat ze beschouwde als een oefening in volharding. Tuinieren bleek taai ongerief, ze kreeg te maken met slakken, muggen, mieren en wespen. Met afgebroken nagels, lage rugpijn, een eerste aanzet tot zonnesteek, met duizelingen en vooral met verzengende dorst. Ze voerde een thermosfles ijsthee met zich mee op haar langzame verovering van het grote grasveld, maar ze had nog niet gedronken of haar keel was alweer droog. Al zwoegend dacht ze aan haar moeder en tante Addy, het eindeloze gekwek en gekibbel vanuit hun ligstoelen. Over de voor- en nadelen van het plastic margarinekuipje, over koopjes en kleertjes, maar vooral over mannen. Nadat ze de echtgenoten een voor een de deur uit hadden gewerkt konden ze hun meisjesleven weer ongestoord voortzetten. De flirt als kern van het bestaan. Maar hoe hadden hun voorouders dan ooit de tropische regenwouden kunnen ontginnen? Met slaven, was het antwoord, met koelies. Net als haar grootouders in Indië had Georgina nu een groot koel huis met luiken die de felle zon buitensloten, een badkamer, een welgevulde ijskast. Maar geen bedienden.

Haar hoofd zat nog vol onrust, omdat ze zich bleef spiegelen aan haar succesvolle tijdgenoten in de stad, die haar nog steeds te dichtbij was. Zolang ze in de weekends hun feesten en vernissages bezocht, bleven hun vooroordelen en maatstaven voor geluk op de achtergrond van haar gedachten meegonzen. Dus liet ze steeds vaker verstek gaan, hield haar kennissen aan de lijn door hun aan het einde van de zomer een groot tuinfeest te beloven. Met lampions in de bomen, zo stelde ze zich voor, en bramen uit eigen tuin.

‘Waarom neem je in jezusnaam geen tuinman!’ riep een vriendin, die haar een keer was komen opzoeken in haar retraite. Georgina had geen zin gehad om uit te leggen dat haar manier van

tuinieren, met gebrekkig gereedschap en zonder enige kennis van zaken, een edeler vorm van zelfkastijding was dan hardlopen.

‘Je zou hier een filiaal van je zaak kunnen openen,’ werd haar ook nog aangeraden. ‘Hier kunnen je klanten hun auto tenminste kwijt.’

Gaandeweg werd Georgina ongevoelig voor schrammen en insectenbeten. Als het te warm werd, stapte ze uit haar overall en werkte verder in bikini en kaplaarzen zonder sok. Als er niet op ongeregelde tijden een postbode of krantenbezorger het tuinpad kon betreden, had ze net zo goed poedelnaakt kunnen werken, af en toe verkoeling zoekend onder de tuinsproeier. Ze wist zich zo gauw geen groter sensueel genoegen voor te stellen dan een koude tuinspuit op haar gloeiende huid. Haar vriend was al te lang bij haar weg. Sinds hem had ze niemand meer in zich geduld.

Van het huis bewoonde ze voorlopig alleen de grote keuken, de serre en haar oude kamer onder de hanenbalken. De keuken ontvetten en reinigen had haar vijf dagen werk gekost, met het laag voor laag ontginnen van de kamers en de schuur achter het huis wachtte ze nog. Was zij, zoals ooit afgesproken, enig erfgename van haar moeder en tante, of hadden die twee in hun grilligheid op het laatst toch weer anders beschikt? Binnenkort moest Georgina zich door de notaris de weg laten wijzen in het testament van de meisjes Müller, want van het erfrecht snapte ze hoegenaamd niets en wat ze wilde wist ze nog niet. Wou ze het huis op den duur kwijt, haar zoete, maar toch vooral pijnlijke herinneringen met de mantel der liefde bedekken, of wilde ze haar spoken aan het daglicht blootstellen en hen op die manier onschadelijk maken? Vampiers waren het, die overdag schaduw noch spiegelbeeld wierpen, maar 's nachts onverhoeds bij haar binnenslopen en teerden op haar weerloosheid.

In de serre waarin het lichte rieten meubilair en de koperen vaas met pauwenveren en judaspenningen van tante Addy de toon zetten, begon Georgina zich al thuis te voelen. Na een dag van zware lichamelijke arbeid zat ze met de serredeuren wijd opengeschoven naar de tuingeluiden te luisteren. Buiten ritselde de avondwind in de struiken, blaadjes klisten en schuurden zacht langs elkaar, krekels tsjirpten in het gras, huize Vreedenburg deed die avond zijn uiterste best op een Indisch huis te lijken.

Het grote, uitgewoonde buurhuis dat Bel Air heette was onverlicht, het stond te koop. Ze zou er graag eens inbreken, om te kijken hoe het er nu van binnen uitzag. Vroeger was het een pension geweest, waar Ambonezen, Hongaarse vluchtelingen en later Spaanse en Joegoslavische gastarbeiders en Surinamers gewoond hadden. In deze serre hadden haar moeder, oma en tante Addy de vele kinderen getrakteerd op grote glazen lemon soda. En onder hen had zij haar eerste vriendje gevonden. Een donkere jongen, genaamd Boy, twaalf jaar oud en al goed onderlegd in zaken van liefde. Hij kraakte hazelnoten tussen zijn tanden en droeg een vlijmscherp mes bij zich.

Hoe Georgina haar hersens ook pijnigde, Boys gezicht kon ze zich niet meer voor de geest halen. Wel hoorde ze nog zijn stem, zijn rollende r, zijn voortdurende jengelen om haar strandbal, waarmee de jongens van Bel Air op zomeravonden voetbalden op het grote grasveld. Als de zon allang onder was ging het spel verder bij het gele lamplicht dat uit beide huizen straalde. Dan haalde tante Addy ijs voor de hele ‘santemekriek’. Haar voorliefde voor ontheemden zou haar nooit meer verlaten.

Om tien uur 's avonds begon Georgina zo hevig te gapen dat de tranen haar over de wangen rolden. De zware buitenlucht maakte dat ze bijna te moe was om de twee trappen naar de zolderkamer te beklimmen.

Zodra ze tussen de koele lakens was geschoven, knipte ze het nachtlampje uit: de slaap kwam vanzelf, lezen hoefde niet meer.

Een half uur later schrok ze wakker van het piepen van een deur. Meteen zat ze rechtop in bed, hart bonzend in de keel: een inbreker! Het was zover, nu was zíj eindelijk ook eens aan de beurt om bestolen te worden! En ze had geen buren die ze te hulp kon roepen: aan de ene kant grensde de tuin aan een remonstrants kerkje omgeven door een royaal bemeten stuk bosgrond, waar nu geen levende ziel te bekennen was. Het voormalige pension Bel Air aan de andere kant mocht zolang op zichzelf passen.

Zodra het bonzen van het bloed in haar oren bedaarde, luisterde Georgina zo goed ze kon naar het huis. Een oud huis maakt 's nachts zijn eigen, hoogstpersoonlijke muziek. Al is er weinig wind, altijd kraakt en zucht er wel iets. Maar dit kraken leek luider dan anders, regelmatiger ook. Het klonk als voetstappen over de houten vloer van de slaapkamer recht onder haar. Meteen sloegen schrik

en schuldgevoel als vuisten tegen haar borst. Ze hapte naar adem, ze was daarnet glad vergeten de balkondeuren op één hoog te sluiten en het alarm voor de nacht aan te zetten! Naar het balkon leidde een buitentrap, daterend van kort na de oorlog, toen Vreedenburg onderdak had geboden aan twee jonge gezinnen en een oma.

De voetstappen hielden even stil en vervolgden toen al brutaler krakend hun weg. De inbreker ijsbeerde, leek het, dacht na, waande zich blijkbaar onbespied. Wat was er aan buit in de slaapkamer van haar ouders? De koekoeksklok en de doorgestikte beddensprei mocht hij meenemen, de Chinese kimono en de achttien paar pumps van haar moeder ook. En het schilderij van de Borobudur tegen een roze hemel, en de kapspiegel met bamboe lijst... Zo ging ze verstrakt op bed zittend nog even door met haar bezwerend geprevelde aanbevelingen, tot ze opeens de buizen van de aan de ouderlijke slaapkamer grenzende badkamer hoorde zingen. Verrek, de dief nam een bad! Duidelijk hoorde ze nu een straal water in de emaillen badkuip kletteren. Een geluid dat haar vreemd rustig maakte, het veelbelovende kraangeraas van de zondagochtend. In haar jeugd werd er vrijwel uitsluitend op zondagen gebaad.

Een dief die een bad neemt maakt zich wel heel kwetsbaar; ze zou zo de badkamerdeur vanuit de slaapkamer op slot kunnen doen en de politie bellen. Maar een dief die een bad neemt leek haar eerder een zwerver, een dronkeman of een junk. Zo iemand zou gevaarlijk kunnen worden als je hem aan het schrikken maakte.

Ze wipte het bed uit, schoot een badjas over haar blote lichaam aan, trok de ceintuur zo strak mogelijk rond het middel en strikte hem stevig vast. Op haar tenen liep ze de kamer uit, daalde, zich met twee handen vastklemmend, bijna zwevend de zoldertrap af. Ook die kraakte, maar door het aanhoudend kraangedruis zou de insluiper haar niet kunnen horen. Nog steeds op de tenen sloop ze het portaal over naar de ouderlijke slaapkamer. Op de drempel bleef ze staan. Het licht was uit, maar de maan scheen naar binnen. Grauwwit maanlicht vervormde het logge slaapkamerameublement, haar gestalte wierp een doodse schaduw. Op het bed lag een bult die haar de adem benam. Nee, goddank, het was geen mens, maar een levensgrote rugzak.

Abrupt viel de kraan stil. Ook Georgina maakte pas op de plaats. Geklots klonk op uit de badkuip, een lichtkier onder de gesloten deur wees de weg. Ze zette zich schrap, hijgde van opwinding. De rug en billen van de insluiper knoerpten wellustig tegen het email

van de kuip. Hij zat in de val, nu moest ze toeslaan. Vooruit, nu! Ze deed haar drie stappen, betastte de badkamerdeur, tastte nog eens rond in het laffe maanlicht, haar vingers nog steeds ongelovig. Niets! Ze voelde een leeg sleutelgat. Had híj de sleutel?

Ze kon wegrennen, het huis uit, de buitentrap af, hem laten begaan. Wat kon haar de brandkast met het tafelzilver schelen. Maar een nieuwsgierigheid sterker dan angst deed haar de badkamer binnengaan. Ze zag wolken stoom, een beslagen spiegel, een armzalig hoopje kleding op de badkamerkruk. En boven de witte badrand een diepbruin, ingezeept lichaam, een gespierde arm die sierlijk over de badrand hing, ogen met veel wit die haar dodelijk verschrikt aanstaarden.

‘Hallo,’ zei Georgina en keek weg van de man in het bad.

‘Hi,’ antwoordde hij.

‘Wat doet u hier?’ vroeg ze beschaamd. Zíj leek nu degene die stoorde, niet hij.

Hij verstond haar. ‘They gave me this address,’ zei hij. ‘Are you Mrs. Addy Müller?’

Waarom zei ze niet de waarheid: dat Mrs. Addy Müller al een maand dood was, dat zij, Georgina Wegener, niets te maken wilde hebben met de uitgeprocedeerden van haar tante? Waarom zei ze niet dat hij moest opdonderen?

‘Yes, that's me,’ zei ze vlug en reikte hem haar droge hand, drukte zijn grote natte en bood hem toen een badlaken aan.

‘Do you want some coffee?’ vroeg ze. ‘Or lemon soda?’

Nederlandse poëzie

Vier gedichten*
Catharina Blaauwendraad

Voor de wind

Mijn adem gaat daar waar zijn handen gaan
en komt tot staan in vastgeklonken ogen.
Daarna is heel mijn evenbeeld bewogen
en raakt me, ook al raakt hij me niet aan.

Ik heb mijn lichaam dikwijls afgedaan
als bron van overmoed en onvermogen
die ik haast onverschillig op liet drogen.
Maar nu ik het water weer verstaan.

Zo lig ik als een landkaart uitgespreid,
vol leeggezogen aders, naakt en oud,
en wacht tot hij de weg gevonden heeft.

Maar ongelezen wordt het land bevrijd
als hij daarvan een stevig scheepje vouwt
dat zich nu licht aan wind en water geeft.

Verweesd

Ik zal je missen. Al je honderd ogen
en al je monden vragend achterna
zal ik verslagen volgen. En gebogen
waar ik vergeefs de oude gangen ga

zoek ik jouw geur in tijd die mij nog rest,
zoals een teef haar weggegeven nest.

* *Op 29 sept. 2004 verschijnt in de poëziereeks* De Windroos *Catharina Blaauwendraads debuutbundel* Niet ik beheers de taal *bij Uitgeverij Holland in Haarlem.*

Simson

Je tanden zijn getrokken en je haren
gekapt, te kort om houvast aan een vrouw
te bieden, en gekortwiekt je gebaren.
Nu resten nog het onbegrensde staren
en ongeknipte nagels in de rouw.

Je moet met conformerend scheermes snoeien
wat ongezien ontstaat en zichtbaar wordt.
Je mond blijft bijten en je haar blijft boeien
al houden zij van wie je op moet groeien
dat wat een jongen tot een man maakt
kort

Bevatten

Het kind dat de gebeurtenissen kleurt
in tinten die het met de handen vindt
gebruikt een nieuwe kleur voor wat gebeurt:
zo worden de gebeurtenissen kind.

Zo zal ik op de tast mijn woorden zoeken
en klanken pakken die voorhanden zijn.
Ik vind geen zin in de volgroeide boeken;
zo blijft mijn schrijven pasgeboren klein.

Omarm mijn sprakeloze taal, omkleed
haar naaktheid met wat zij heeft losgemaakt.
Zo wordt eenieder die haar niet ontleedt
door onbeholpen handen aangeraakt.

De lindenlaan
Pleuke Boyce

De linden waren
nog maar pas geplant -
om waardigheid te geven
aan de weg
die naar de dodenakker liep -
toen men zich plotseling bedacht,
omdat een nieuwe tijd
zijn intree had gedaan.

Men moest zich snel
kunnen verplaatsen
van hier naar daar,
wanneer men dat maar wilde.

Zo werd er zand gestrooid.
De linden werden omgekapt.
De weg van wieg naar graf
werd afgeschaft.

Twee gedichten
Cécile Evers

Notitie

Joop H. Moesman: Het gerucht (1935-1941)

het verhaal deed de ronde dat ze naakt op de fiets
had gezeten, het werd verteld door mensen die
het konden weten en er schande van spraken

maar mannen die naar ze zeiden haar niet hadden gezien, meenden veel te hebben
gemist

uitdagend, omdat ze vond dat het het daglicht kon
verdragen, leek ze door loodgrijs gereden te zijn,
enge straten voorbij, langs duistere huizen vol waan

schoon meer uit het gezicht scheen ook de viool
achterop aan geen borende blikken ontsnapt

en zo werd zij dan in een andere tijd, op een dag
in die verre jaren dertig van de vorige eeuw
door ene meneer moesman betrapt

Winters

de champagnekleur van de eeuwen vloeit over
in het blauw van het landschap - eerst proeven wij
alleen het oude goud van de prikkelende lucht - het
lijken de *zeer rijke uren* waarover is geschreven

hier heerst weer een kleine ijstijd - sneeuwhoen,
poolhaas - staat nog de hemel in vuur en vlam, dan
klinkt het geluid van schaatsen in het avercamps
landschap, hoe gemakkelijk scheurt het de dag in stukken

wie van de schaatsers doorziet de dubbele bodem?
de winter heeft meer gezichten, de tijd een begin en
een eind als het mes dat aan twee zijden snijdt - het varken
op de ladder heeft geschreeuwd tot de dood erop volgde

Iets anders
Hélène Gelèns

schreef ik mijn gedichten maar niet zo traag
ik zou vertellen hoe een man zegt:
er hangt een rare mevrouw aan mijn kont
ik noem geen namen - ik zou vertellen
hoe de rare vrouw de man in de nek bijt
zich knauwend in hem een weg baant
hoe hij de rare in gezelschap vraagt
zoek je ruzie? en zo haar mond weer lokt

ik zou op tijd vertellen hoe warm
onze ogen stemmen - hoe graag
de nek de mond
ik zou op tijd vertellen hoeveel
liefde in het knauwen - hoe fijn
door jou gelokt
ik zou je op tijd vertellen
dat ik ruzie zoek en het echt meen

maar ik schrijf mijn gedichten traag
en vertel iets anders dan ik je zou vertellen

Twee gedichten
Marjanne van den Herik

De echo van Eva

zijn blik dwaalt van het beeldscherm naar de boekenwand
dit is zijn wereld: kaften, titels, oude namen
als Vondel, Bredero, en tussen de twee ramen
drie eeuwen verder, de voorname Hildebrand

Van Veldeke, de nestor, woont rechts bovenaan
en in het midden Perk die zich, merck toch hoe sterck,
met buurman Potgieter uitstekend kan verstaan
heren *Al wat gij zijt, is der vaderen werk*

voor 't eerst ziet hij ook lege plekken in de muur
van boeken: daar, naast Cats, en daar - schrikt zich dan lam
het beeldscherm vonkt, een pen verschijnt: een gloed, een vlam,
een laaiend vuur van feminiene signatuur

de vrouwentaal die nooit verscheen *mi lanct na di*
hiaten kon zij dichten met haar poëzie

Cardiogram

haar hart heeft tot vandaag nog nooit gesproken
van wat zij mij vertelt in een grafiek
ik lees haar waarheid op computerstroken
ruitjespapier in een polikliniek

kan ik de pieken en de dalen duiden?
- systole van haar liefde en esprit
de diastole van haar rêverie -
waar staat wat zij verzaakte en verbruide?

en daar, pal voor de toegangsdeur naar later
met die verrader op haar bange huid,
weerspreekt zij niet wat er is vastgelegd

op weg naar huis wordt zij steeds obstinater
om 't afscheid van de wereld, maar besluit:
je weet toch dat zo'n onderzoek niks zegt

Passievruchten
Elisabeth Jansen

's Avonds als ik meende dat mijn man vast sliep
ging ik vreemd, moest kunnen, het waren de jaren
zeventig, met een sonnet of ongebonden vers
onstuimig tuimelden we in de diepte
weken later bleek soms dat ik was bevrucht

zonder abortus provocatus of spontaan
stond ik daarna dag en nacht geheel ten dienste
van een onderhuids rijpen, tot met kramp in mijn buik
ik beviel van een zwart, wit of anderszins getint
geesteskindje

de meesten hebben mijn goedbedoeld schaven en polijsten
niet overleefd, hun as verstrooide ik in mijn achtertuin,
een enkeling verliet na verloop van tijd op hoge poten het huis,
wilde, naar eigen zeggen, zonder mijn bemoeienis,
verder als volgroeid gedicht

nooit stuurde een van hen mij voor moederdag een groet

gelukkig heb ik ook nog een dochter en een zoon
van vlees en bloed die, met kanttekeningen en al,
zich mij nog wel herinneren willen

Drie gedichten*
Liesbeth Lagemaat

Civitate Dei

De straten hier van zwerfkei, duizendvoudig
gespleten cement uit handen van
een reus, de Onverschillige (hij bouwde
ooit nog een kasteel, maar brak het af,

in dagen dat verbrokkeling en woeste onrust
hem parten speelden) - de straten van
geluid, kapot gevallen en gebarsten,
versplinterd maar toch nog herkenbaar als

zoemen, ver weg, woensdagochtenden van markt,
huilen van kleuters met hun glinsterhoofd en
glinsterhuid, het ruisen van de banden van
talloze auto's, een stroom die nooit opdroogt,

een zacht halfuitgesproken verhaal, de ondertiteling
van de gewone dagen van de stad maar steeds
een taal die ik nooit echt begrijp, mijn vingertoppen
die lopen langs puntjes en gaten in zwerfkei, cement,

de kasseien. Laat het donker worden en steeds
donkerder, laat deze dag haar ogen sluiten,
laat een blinde wandelaar de stenen voelen en
geloven in roodstenen muurtjes en roodstenen rozen

en roodstenen grootmoeders en roodstenen pannen met
gebakken vis op een roodstenen aanrecht - we houden
een droom in de ijzers, vannacht.

* *Deze gedichten maken deel uit van de bundel* Een grimwoud in mijn keel *die in februari 2005 verschijnt bij de Wereldbibliotheek in Amsterdam.*

Algemeen Burger Gasthuis (Interne portretten)

1

En dan vraag je me of ik het zag. We knikken
naar een lijster die, met een defect oriëntatievermogen,
neerstreek op dit balkon. Ik denk: ‘Hij miste me
vannacht, zijn buik een blanke zeppelin, een vlucht

zonder geluid. Maar daarom sluit ik ook de vensters niet.’
Je zegt iets in een taal die nauwelijks geboren is, woorden van zeewier of misschien
is het de geur
van je adem, hoe zout is de lucht in je keel en hoe

grijs, ik weet het niet. Misschien zijn het de lijnen
op je onderbeen: zachtblauwe aquarel. Je pols,
een antwoord zonder meer. De deur staat open en
je wijst - of ik het zag. Wij kennen deze gang

als een getekende rivier. Erosie aan de oevers
en achter het dove slot van elke deur, de sedimenten
van de oudste mannen, oudste vrouw. Zwijgen,
aartsmoederlijk, de vader barst. Zie hoe de schedel:

steen, een korstmos kleurt de wangen geel.
Dan zijn het de bezoekersogen die onze verweerde
borsten kleden, mij past een nonnenpij, een
alchimistenjas. Geplooid, schering en inslag zat:

geprevelde verwensingen. Je kijkt, je oog vraagt
naar het gras, hoe klinkt het gras? De lucht zo dun
als bloed, als lymfevocht, dit aquarium een paradijs van
mos op deze ruiten, zie hoe de kers: koraal, een

denneboom in slinkse golven, wier op het balkon.
Jouw hersenstam, stamboom in terracottabruin,
mijn lichaam stolde tot icoon, foto van niets dan hier
en nu en geen beweging meer tussen de binnenstenen.

‘Kom, val te pletter,’ spreken morgen de bezoekers-
monden, ‘het gras is om te snijden vandaag,
scheermesjesgroen, waar wachtje op?’

2

Het matglas van je oog. Ik heb gezegd dat
ik niet wilde, zo. Je vingers waren zich allang -
knoesten van schors, hier en daar nog wat
krimpende nerven, de bladgroenkorrels. Verder:

zwijgen. De stilte een hiërarchie van zwijgen
op een sneeuw van zwijgen. Ik heb gezegd
dat ik niet wilde, zo. De wondkorst van je lippen,
pezen trekken duimen: tango op het formica.

Straks komt ze met een beker en een slab, ik
heb gezegd - vermolmde voorhoofdskwabben,
je schedel kan ik lichten met mijn pink maar
nee - salto's van herfst en een enkele ontbladerde

droom. Matglas. In deze dagen wordt slapen
gevaarlijk, wij leven op de kleinste schaal.
Ons ademen drijft plankton uit, algen. Er is een
sneeuw van zwijgen op een sneeuw.

Drie gedichten
Renée van Riessen

Rattenkoning

Dit blijft hetzelfde:
   uitzicht uit een raam,
putdeksel op het erf
   van grootvaders boerderij.

In het beton de scheur
   even grillig als toen.
Die schicht over het erf:
   voorbode van zwartere gaten.

Maar de geur van paarden
   hangt nog in de schuur,
een rat piept in het stro;
   ik sta hier niet alleen.

Hijzelf verschijnt
   die ooit
de rattenkoning ontwarde;

steekt ook nu
   zijn hand uit:
hier ben ik.

De laatste dode

Het was op een zeker moment
voorbij de weemoed, het heimwee
voorbij de voiles van het afscheid,
de beslagen ruit van de laatste auto

dat ik de laatste dode ontdekte.
Hij wilde mij niet zien!
Is het niet beter, fluisterde hij
dat wij ons afzijdig houden,
niet luisteren naar jullie stemmen
en nieuwe muziek?

Zijn glimlach hing in de lucht
als de lach van de Cheshire Cat.
Hij pikte wat bramen van de schaal,
antwoordde op geen enkele vraag

en verdween als vanouds
in een gele taxi
naar het land achter de duinen.

Vlierzolder

Daar is de oude stal:
   de regenput verlaten.
Framboos bleef ongeplukt,
   en kust de zwarte braam.

Vlier groeit de zolder in,
   hier liggen honingraten
vol stof, maar nog van goud.
   Zijn hand haalde ze leeg,

de laatste keer. Toen ging er
   zoetheid van hem uit.
In tongen begon te spreken
   (toch niet dronken?)

duistere woorden op zondag
   de luiken gesloten -
hij, zonderling tussen getrouwen
   (vrouwen natuurlijk).

Iets trok hen aan, sprong op
   als hij sprak, de lezer,
honing en druiven mengde
   met wijngaard en woestijn,

zwarte paarden met bloed,
   regen met sprinkhaan,
hagel, hagedissen en bittere tanden.
   Pijn bracht hij in hun vlees

en onrust in hun geest zodat zij
   prevelden binnensmonds: ‘O jij,
mijn uitverkoren wijngaard,
   hoe ben jij zo verwaarloosd?’

En keken niet naar de braam,
   de verwarde, maar zichzelf
begonnen te geselen, klokgelui te vrezen
   spoken te zien in de wolken

die niet veranderd waren
   die gebleven waren: zameling
geesten uit de lucht
   boven het dorp, voor altijd.

Twee gedichten
Cornelia Stoel

Droomloos

Wij sliepen slecht die nacht, slopen door het huis,
zetten een raam open of sloten het juist,
dronken een slok water, kropen weer in bed
maar bleven wakker, slaap wilde niet komen

de morgen brak droomloos zonder vertrouwen,
zat vol grauwe gaten, wij aten geen brood,
kleedden ons koud, verlieten het huis, zochten
die dag naar wat wij niet konden onthouden.

Thee

Wij dronken thee in een tent op palen,
de kaart was maar kaal, in een schaal voor gebak
lag een kakkerlak, een gordijn van vliegen
wiegde melodieus mee op de wind

kind, zei ik, streek met mijn hand door zijn haar

hij voerde mij peper, mango met mieren,
stinkende doerian - de thee smaakte lauw

achter zijn rug brandden schepen, duisternis
steeg met duizend geluiden, ik huilde heet

het goede woord bleef steken, ik weet ik blijf
in gebreke, weet hij luisterde nauw.

Drie gedichten
Mayra Verheyen

Minnares aan zee

Op de rand van paniek - twee voeten
paria's, verschoppelingen
met de wasbleke glans van bijnadood
aliens ver weg van hem
die daar maar liggen
hem niet dragen, niet sturen, niet willen

In paniek
maakt hij een kom van zijn handen
en kijkt daarin
een kloppend hart, kwetsbaar bloeiend -
schildknaap buiten de strijd
almaar reikend naar
de aanraking van de dingen, en ook naar mij
die hij, bruter, binnen
het net van zijn honger trekt
om de vleugelspanning van de troost
te beproeven, de spankracht van het hart

En wanneer de troost is genuttigd
soms als brood en wijn - een geconsacreerde gave -
kijken wij het liefst
met de ritmeslag van de vleugels nog in ons lijf
recht in het gezicht van de handen
nooit voldaan, maar verzoend

Met ginds
het zweet, het brakke eelt van zeevruchten
gedoopt in de verjongingsbron:
twee paar voeten

Op de terugweg bij vloed
loop ik, minnares op gezette tijden,
naast mijn voetstappen van toen ik kwam
tussen E en B aan Zee
onbevangen en weerbarstig
zijn ze blijven liggen
- een vrouw die in haar ritmische gang
van leven, dood, leven
zichtbaar wordt, dan ineens
niet meer verder kan, een grote stap overslaat -
en in dit openspringen kijk ik nu

De rode avondzon nestelt zich
waar ik uit de kom van mijn lichaam brak
en weldra schuimt daar
de lustig bijtende golfslag

Ogen

Ik ga bij je weg, of jij bij mij
je zwaait welwillend afgepast
ik zwaai terug, meisjes op de gevaarlijke leeftijd
hangend over het hoge herenzadel
door haar zitvlak geschraagd (jij volgt
maar al te graag hoe het zich in beweging zet)
ik zwenk mijn zwaaiplaats af, ogen in de rug
en niemand die mijn begerigheid kent

In plaats van de geharde vrouw die weet
waarheen, een teveel aan meisje nog
met alle tijd, nog lang niet oud
daarom begerend dat uit begerigheid
liefde ongekleed dichterbij wil komen -
ik, als een kind uit op wat het niet kent
en dat dus lokt, zeker dat het genade vindt
zolang het zelf maar doorstaat en bidt, bidt

Het gebed, een straffe streling zonder eind
ruw bad vol verdrinkingsgevaar
en al die tijd de handreiking van
jouw goedgunstige oog
en de schaduwomtrek van een oog
dat met huiver en wellust
mijn gretigheid in negatiefdruk beziet
- hemelwit bed in koolzwart graf -

Wij gaan van liefdeswitte wiegen
naar nog zoveel sterfbedden
het schaduwoog in ons
legt ze stotend naast, op, over elkaar heen
bij iedere aanraking halen we
schokkend adem, baren en verdrinken
- nachtdonker strand, paringsdansskelet
uitgebleekt, al het maanlicht ingeschrokt -

Het andere oog
overziet alles in één groothartig gebaar
slaat ons gade als steeds wisselende patronen
reikt ons, pasgestorven pasgeborenen,
nieuwe verbindingstekens aan -
maar nee, al bedrijven wij samen opnieuw
de wit-zwarte magie van de dans, ditmaal
voor mij geen zwaaiplaats, ik zal niet keren

Onderwaterman

Ga ik je achterna of niet -

Dappere doelloze slenteraar
uit de tijd een ander ruim ingestapt
niet gestuwd door het bloed
van het denken - van het hoge voorhoofd
weg naar een plek in de luwte, in een kom
om van daaruit te schouwen

Ik ken die blik van onder water
het hele spel ontplooit zich daar
in rokken van licht, nooit opgetrokken
het walst en baltst daar in de leegte
van bestaan en niet-bestaan -
jouw luisterend oog een resonantiesnaar

Maar, onderwaterman
hierboven gaat ons narrenschip
gaatje tere wrakke jongensbootje
zonder stormlat
om wanneer het slingert
kopjes en borden op tafel vast te houden

Jij houdt van illusies, zei je nog
maar bedoel je daar of hier
waar gister in het donker een vrouw
op straat om niets is doodgetrapt -
onvermurwbare dromer, jij
zou zeker niet zijn doorgelopen

Ik ken je blik van mededogen toch
zelfs hierboven in onze middelpuntvliedende
zotheid, die slingermolen
weet jij in het stille midden te blijven -
maar waar is ondertussen de losgeraakte rafel
van je narrenkap, die schreeuwlelijke gek?

Lief, ik ken zijn gespleten blik ook

Light Verse

Drie gedichten
Inge Boulonois

Nee, niet weer!

Stupide voorjaar, kolderiek geluid!
Het onkruid schiet gemeen de aarde uit,
mijn grote rozenbed schreeuwt om zijn snoei
en overal drenst speenkruid, schel in bloei.

Het hoge grasveld kijkt mij tergend aan.
Een mol is sarrend door het perk gegaan,
terrassen zitten onder kwelziek mos
en vogels krijsen al mijn weerzin los,

dus van mijn huis met tuin heb ik veel spijt.
In maart reeds baal ik van de wrange plicht
de klussen weer alleen te moeten klaren

en sinds het tieren van de grijze haren
heb ik rond half april steeds spit, wellicht
vandaar dat men ook spreekt van passietijd.

Ganzenmeer

Een popelend toneel: een open plek,
klein meertje, blauwe lucht met grijze vlek

en faungroen gras, een stronk in mezzotint.
Ik zit allang voordat de act begint.

Daar zijn ze! Wiebelend met verenkroon,
witte tutu, een *pas de Basque.* Hoe schoon!

Ik hou mij stil, al jeukt mijn keelgat stug.
Wel foei: hij knalt er loeihard uit, de kuch.

De prima ballerina schrikt en vlucht
met rappe *port de bras* in ijle lucht

en in haar kielzog heel het *corps.* Ik klap,
sta op, waarna ik uit de wegberm stap.

09-02-2004 8:04 uur

Een maandagmorgen start, de zon
logt gelend in op het systeem
van god. Een spin deleet een mot
die hackend in zijn netwerk ragt
en zacht piept streaming audio
die oude background vogel-sound.

Reset ik mij naast bed, de slaap
is snel gewist: ik klik hem weg.
Mijn wizard rolt zich op zijn buik;
hij droomt zich vast de grootste host
van uitgeslapen Nederland.
Een nerd mailt post en spam traag rond.

Wat mieren browsen in een struik;
ze pieren vroeg op groene luis.
De kat speelt klauwend muizen plat
als ik mijn talig maatwerk pak:
ik dicht en hoop maar dat ik blijf
omdat ik nog met vulpen schrijf.

Twee gedichten
Jiska János-Bestebreurtje

Hachee voor twee

Voor Keserü János, mijn man

Kilte. Koken. Fietsvakantie.
Avond. Camping. Boedapest. -
In de pan gaart een substantie
die de naam draagt van Wild West.

Uúúúúúúren duurt zo'n eenpansmaaltijd,
rundvlees, paprika en prei
krijgen zoetjesaan de vaalheid
van doorweekte Zeeuwse klei.

Op ons bord leeg ik de steelpan
en mijn man schuift aan de dis,
kijkt, en zegt: het heeft er veel van
dat dit al gegeten ís.

Een dankbaar volk

Al meer dan anderhalve eeuw
staat pal aan zee en strand
in Vlissingen De Ruyter: Zeeuw,
der Staten rechterhand,
bij ons, maar ook bij de Hongaar,
vanouds bekend als Bestevaer.

Hij redde ooit van de galei
Hongaarse dominees,
van wie eenieder, eenmaal vrij,
hem wenend dank bewees.
Hun nakroost tijgt, nog steeds, elk jaar,
ter beevaart naar de boulevard.

Het brengt de admiraal een groet,
er klinkt: Hij leve hoog!
Het knielt eerbiedig aan zijn voet,
en niemands oog blijft droog...
Nog dagen glinstert het trottoir
van tranen. Van de Magyaar.

Drie gedichten
Aaike Jordans

Stratenmaker

Hij schikt de klinkers in het rulle zand,
geknield, als lag hij voor een heiligdom,
plaveit, voor BMW en voor Trabant,
de weg van huis naar pomp en andersom.

Des zomers wordt door felle zonnebrand
zijn huid gelooid, zijn rug groeit langzaam krom.
En 's winters slaat hij met verstijfde hand
wat tegels vast in de bebouwde kom.

Met vakmanschap, verworven jaar na jaar,
verdwijnen door zijn kundig handenpaar
al de oneffenheden van de straat.

En als ik 's avonds naar zijn kunstwerk staar
bewonder ik het spiegelglad trottoir
waarop ik mijn twee honden schijten laat.

Recycling

Van oude luiers maakt men nieuw papier,
da's nieuws waarvan ik toch wel even opschrik.
Voortaan bedenk ik mij een keer of vier
voordat ik weer eens aan een envelop lik.

Netmeloenen

Ik las het bordje bij de groenteman
en zeg dat men, zelfs na langdurig staren,
ze niet van echte onderscheiden kan,
daar het verdorie net meloenen waren.

Zeven gedichten
Marjolein Kool

Gebakken lucht

‘Waar blijft mijn vliegtuighap?’
Rolronde zakenman
ging in de businessklas
hevig te keer.

Zonnebank-stewardess,
vel-over-been-postuur,
suste met: ‘Dit is een
lijnvlucht, meneer!’

Kringgesprek

‘Een vicieuze cirkel, pap,
wat is dat?’ vroeg Sophie.
‘Zo noemt men in de wetenschap
een continu circuit.’

‘Wat is een continu circuit?’
vroeg toen Sophietje gis.
‘Ik zei toch kind, dat dat een vi-
cieuze cirkel is?’

Handicap

Bij ons op school zit ene Aat,
die altijd vecht en altijd slaat.
Hij mept voortdurend van zich af
en toch krijgt hij nou nooit eens straf.
Want Aatje is een jongen die
zo lijdt aan voedselallergie.
Hij is in wezen zoet en lief,
maar kleurstof maakt hem agressief.
‘Ach, laat hem toch,’ zegt meester dan.
Maar daar word ik allergisch van.

En naast me zit Marie-José,
die schrijft ‘ik loop’ nog met dt.
Van lezen brengt ze niets terecht.
Dat lijkt wel dom, maar meester zegt
dat ze dyslectisch is, de schat.
Nee, vraag haar niet: ‘Hoe spel je dat?’
Bij twintig fouten in dictee
zegt meester nog: ‘Dat valt me mee.’
Maar ik krijg bikkelhard een één
en dat vind ik nou zo gemeen.

Jeroen met water in zijn knie,
mag onder school naar therapie.
Marijke met een keelabces,
mag dropjes eten in de les.
Martijn heeft schimmel, dat is slim,
hij mag niet douchen na de gym.
Als Elsje kliert, dan zegt ze droog:
‘Ik heb een korte spanningsboog.’
En Freek zijn pa is aan de drank,
dus hij mag krassen in de bank.

Maar ik heb niks en dat is naar.
Mijn ouders zijn nog bij elkaar.
Ik heb geen beugel en geen bril
en ik krijg alles wat ik wil.
Mijn vader loopt niet in tutu's.
Ik heb gewoon niet één excuus.
Ik moet als enige, ja echt,
precies doen wat de meester zegt.
Als je niet één gebrekje hebt,
dan ben je zwaar gehandicapt.

Geen facelift

Dames, berust als de jaren gaan stijgen.
Oud zijn is niet wat u vreesde voordien.
Tegen de tijd dat we snorharen krijgen,
zijn we te kippig om die zelf te zien.

Miss-verkiezing

Ze won de miss-verkiezing niet,
geen reis naar Benidorm.
Ze zei toen ze de zaal verliet:
‘Ik was niet zo in vorm.’

Nieuw bed

Mijn man heeft sinds een maand of zo
problemen met het slapen.
Dus kochten we een lits-jumeaux -
de aanblik deed ons gapen -

met zo'n versnellingsbak erbij:
Je kunt met losse handen
omhoog, omlaag, op rug, buik, zij
in zesentachtig standen.

Mijn man slaapt als een roos sindsdien,
dus dat is voor de bakker.
Ik heb de rekening gezien
en nu lig ik dus wakker.

Scheppingsverhaal

Toen God de Heer de aarde schiep,
't is lang, heel lang geleden,
keek hij tot slot omlaag en riep:
‘Zie zo, ik ben tevreden.

Ik zie hoe mens en dier benee
zich door mijn tuintje reppen.
Zo is het goed. Ik stop ermee.
Ik ga een luchtje scheppen.’

Twee gedichten
Marieke van Leeuwen

Camper Casanova's

Ze trekken zich terug uit hun verleden
en vestigen zich op een nieuw terrein,
gescheiden vijftigers die vrijheid willen
alsof zij eindelijk het huis uit zijn.

Op maandag maakt een vrouw de camper schoon,
een rooie poot op zondag coniferen,
een blonde zet een buxus in een pot
en brengt op vrijdag bier rond voor de heren.

De dagen en de nachten zijn gevuld.
Dit vrije leven eist accuratesse:
het scheiden van de vele minnaressen.

De vrouwen tonen engelengeduld.
Het manvolk laat zich al te graag belagen
want vrijheid is een lot dat je moet dragen.

Dansmarieke (villa-nelle)

Die kleine Nelle, voor haar moeder een juweel,
verliet de villa in de buurt van Loon op Zand.
Ze droomde van een zonnegouden luchtkasteel.

Ze droomde van beroemd zijn bij het hoftoneel,
terwijl ze dwaalde door het groene boerenland;
die kleine Nelle, voor haar moeder een juweel.

Ze speelde, zag haarzelf als Florence Nightingale,
of met een mooie prins, te paard of hand in hand.
Ze droomde van een zonnegouden luchtkasteel.

Ze droomde zinnebeeldig, zelden seksueel.
Ze danste rondjes in haar eigen niemandsland;
die kleine Nelle, voor haar moeder een juweel.

Ze had hem niet gezien, de knappe crimineel,
die eensklaps voor haar sprong en haar heeft aangerand.
Ze droomde van een zonnegouden luchtkasteel.

Maar hij vermaalde haar tot bloemig kindermeel,
daar in de korenvelden van het platteland.
Die kleine Nelle, voor haar moeder een juweel.
Ze droomde van een zonnegouden luchtkasteel.

Gedicht
Dra P

De meesten hebben dat niet meegemaakt
Maar voor de oorlog was men hier gewoon
Dat in de horeca veel strijkjes waren

Men kreeg dit muzikale dienstbetoon
(Dat was bekend) niet zelden van Hongaren
Het staat me nog nauwkeurig voor de geest -

Hun meesterschap op toetsen en op snaren
Maar dat is uit de tijd; dat is geweest
Ja, heel veel moois is spoorloos zoekgeraakt

Is die teloorgang werkelijk compleet?
Misschien in Hongarije niet, wie weet

Mooier dan God
Tonia Peters

De meisjes van Verkade en Vermeer,
Suzanne met haar lelieblanke dijen
Zijn evenals mijn lief begerenswaard
Maar mooier is een vrouw uit Hongarije

De oude kunst van het geslachtsverkeer,
Van aangenaam en onbekommerd vrijen
Verandert in een woeste hemelvaart
In nachten met een vrouw uit Hongarije

God schiep de zon, de aarde en het weer
Toen hij tot slot zijn evenbeeld ging kleien
Trok hij zich driftig vloekend bij de baard:
Het leek niet op een vrouw uit Hongarije

Langs wetten van de evolutieleer
Ontstond pas later ongeëvenaard
Zijn ideaal: een vrouw uit Hongarije

Drie gedichten
Patty Scholten

Het pad

Verliefdheid is: het vreemde pad betreden
waarbij geen richting staat. Wel paddestoelen
die waarschuwen voor drijfzand, modderpoelen.
Fata morgana's dienen strikt gemeden.

Je draagt een rugzak van het merk ‘Verleden’,
die zich bij elke stijging zwaar doet voelen.
Een helder beekje om bij af te koelen.
Straks komt een uitspanning: ‘De Hof van Eden’.

Het pad geurt naar jasmijn en oleander.
Alleen heb je de goede bril niet op
(deze is rozekleurig voor de fop).

Maar je loopt niet alleen. Er is een ander,
net zo begoocheld en verdwaasd als jij.
Het pad verbreedt zich: je loopt zij aan zij.

Don Juan

De wereld is vol vlinders en hij doet
als Prikkebeen zijn best om ze te schaken.
Ze dansen dartel om hem heen en maken
hem gek met hun gefladder, vleugelgloed.

De bijnaam Midas past hem evengoed.
Als hij zijn jachtsucces wil vervolmaken
en hij zijn gouden vlinder aan zal raken
wordt zij ineens een vrouw van vlees, en bloedt.

Voort moet hij, voort. Maar steeds wordt hij gefopt.
Hij rent de heuvel op, vol nieuwe plannen.
Eén vlinder zoekt hij, die zich niet ontpopt.

Zo jaagt hij voort en kijkt niet achterom.
Hij is de eenzaamste van alle mannen.
In 't dal ligt klam de mist van ouderdom.

Het zeepaardje

Ik kende hem alleen als sprookjesdier,
gedroogd als broche of voorgoed gevangen
in plastic om je sleutels aan te hangen,
tot ik hem zag in zee, tussen het wier.

Ik was hier tijdelijk een soort gedrocht
met zwemvinnen en vreemd verglaasde ogen.
Het zeepaard stond rechtop, de staart gebogen,
en had als ankersteen koraal gezocht.

Ik dacht: Hij ziet er dood en stoffig uit,
en aaide hem al haast om stof te vegen,
zag toen twee waakse ogen in die snuit

en ook een vinnetje heel snel bewegen.
Maar tussen ons bleef die beslagen ruit,
een dubbelbeeld. Ik ben weer opgestegen.

Weerwerk
Leonoor Schreurs

Met zestien ging ik ieder weekend stappen,
en slechts om één vraag maakte ik me druk:
of ooit die ene droomprins toe zou happen.

Ik zat eens, aan de tapkast, op een kruk
in twiggylook met minirok te pronken,
een zelfverzekerd, onwijs lekker stuk.

Een nerd met rode haren stond te lonken,
maar durfde pas een praatje met me aan
toen hij zich flink wat moed had ingedronken.

Hij bleek meteen in vuur en vlam te staan,
wou kussen en begon brutaal te strelen,
dus ik dacht: ‘Wachtje voor de rode haan.’

Ik gaf hem, want hij bleef me maar vervelen,
een forse knie onder zijn kroonjuwelen!

Twee gedichten
Erzsébet Tóth

Hongaarse geschiedenis

Het oude Hongarije had kastelen
waarin het altijd prettig toeven was.
Men was beschermd door muren met kantelen
en ter vermaak hield men er ridderspelen.
Eerst liet men dan wat boeren vierendelen...
Zo kwam de boerenstand nog mooi van pas.

Het oude Hongarije had ook hoeven
op - zeg maar - het Hongaarse platteland.
Je hoorde er vaak trotse boeren snoeven:
‘Ik wil je, vriend, hier nu niet overtroeven,
maar morgen wil mijn heer mijn wijn graag proeven.
Hij houdt een steekspel... Dat wordt amusant!’

Hongaarse keuken

Het oude Hongarije had gerechten
zoals je die al eeuwen niet meer ziet.
Er waren er die zó aan reiger hechtten
dat men vaak om de botten nog ging vechten.
Soms at men zelfs met rijst gevulde spechten!
Geen paprika's... Die hadden ze nog niet.

Het oude Hongarije had geen leeuwen:
niet in het woud en ook niet voor de grill.
Hun keuken was er een van malse spreeuwen,
in zout bewaard voor als het weer ging sneeuwen,
en klaargemaakt door naakte, jonge weeuwen
waarmee men later... Maar dát houd ik stil!

Essay

Weefsels en flarden
(Inleiding tot het lezen van Hongaarse vrouwelijke auteurs)

Anna Gács
(Vertaling Anikó Daróczi)

Zoals veel vrouwelijke literatuurcritici van mijn leeftijd - tussen de dertig en veertig jaar - ben ik in de afgelopen jaren naar veel forums geweest waar de vrouwelijke auteurs in het middelpunt stonden: naar congressen over vrouwenliteratuur, voorleesavonden van vrouwelijke auteurs, lezingenreeksen georganiseerd voor docenten van de middelbare school; en heb hartstochtelijke discussies van critici gevolgd over de receptie van vrouwelijke schrijvers, en gesprekken op radio en televisie. Langzamerhand kreeg ik wat ervaring en ontstond er in mijn hoofd een steeds duidelijker patroon, een soort script of protocol, volgens hetwelk deze gebeurtenissen zich afspelen. Eerst en vooral: het is duidelijk dat in de laatste tijd instituties die de literatuur in leven houden, namelijk uitgeverijen, boekhandels, de populaire en elitaire media, de tijdschriften, kranten, en de organisatoren van cultuurprogramma's en allerlei cultuurevenementen enthousiast de forums ondersteunen waarop de vrouwenliteratuur ter sprake komt: ze nemen jonge vrouwelijke auteurs graag onder hun bescherming. We kunnen wel zeggen dat het in de mode is om over vrouwenliteratuur te praten, en de vrouwelijke auteurs staan in de belangstelling. Maar de gebeurtenissen zelf, de tijdschriftnummers en de bundels, de programma's en de discussies laten een veel ingewikkelder beeld zien.

Op de forums over vrouwenliteratuur kan men altijd dezelfde rolverdeling merken. Er zijn meerdere mensen - zowel vrouwen als mannen -, die de rol van de duivel op zich nemen: ze twijfelen eraan of het zin heeft om over vrouwenliteratuur te praten, of ze argumenteren dat de literatuur alleen teksten kent en geen geslachten, of ze suggereren dat vrouwelijke auteurs die belang hechten aan het feit dat ze vrouwen zijn, uit pure frustratie spreken. Na een tijdje duikt er altijd een vrouw op die het publiek aanspoort tot een vuriger feminisme, die alle deelnemers van lafheid beschuldigt, en beweert dat ze alleen al door hun aanwezigheid de door de man-

nen opgestelde wetten kritiekloos accepteren. Er is altijd een man die zijn bewondering uitdrukt voor de prestaties van vrouwelijke auteurs en literatuurcritici en hen verzekert van zijn solidariteit in dit moeiljke, maar niet nader te bepalen gevecht; er is altijd een man die hem dit dan weer kwalijk neemt. Er is altijd een vrouwelijke criticus die zich excuseert, en er is er altijd een die gekwetst raakt. Er is altijd tenminste één schrijfster die op een zachte maar vastbesloten toon weigert om over zichzelf als 'vrouwelijke auteur' te spreken, en er is er altijd tenminste één die om de hele zaak van harte lacht.

Ik heb het sterke vermoeden dat het scenario dat ik hier geschetst heb, geen Hongaarse specialiteit is. De vrouwelijke auteur als literatuurkritische categorie en als institutie heeft haar burgerrecht gekregen doordat de twijfel en de onophoudelijke vraagtekens tot haar bestaan behoren, en het is waarschijnlijk juist deze spanning die haar in leven houdt. Wat de Hongaarse situatie toch bijzonder of gevoeliger maakt, is dat een groot aantal processen die in het Westen tientallen jaren in beslag namen, zich in Hongarije met een vertraging van een paar decennia afspeelden, maar dan wél in een zeer korte tijd. Dit is zowel geldig voor de politieke vragen over de gelijke rechten van vrouwen, als voor vragen over de relatie tussen vrouwen en literatuur. Het is bijna een gemeenplaats dat de vrouwenpolitiek van het socialisme een schizofrene situatie heeft gecreëerd. Officieel verspreidde men ideeën over de gelijke rechten van de vrouw, er werden grote inspanningen gedaan om de vrouwen allemaal te laten werken en er ontstonden sociale instituties, zoals crèches en kleuterscholen, waar vrouwen in West-Europa met jaloezie naar keken. Maar aan de andere kant zien we dat de emancipatie, die 'van boven' kwam, de traditionele rolverdeling binnen de gezinnen niet had opgeheven, maar de taken van de vrouwen had vermenigvuldigd. En wat voor ons nu nog belangrijker is: het was onmogelijk dat er een emancipatorisch streven 'van beneden' ontstond. De vrouwenbewegingen die toch al nooit veel spierkracht hadden gehad, verslapten volledig en de vragen over het verschil tussen de geslachten én de gelijke rechten konden noch binnen het gezin, noch in de maatschappij en het culturele leven geformuleerd worden. Dus in tegenstelling tot de westerse maatschappij, waarin sinds de jaren tachtig de vraag naar gelijke rechten van vrouwen steeds meer toenam, waarin feministische bewegingen, een feministische cultuur en kunsttheorieën van de grond

kwamen, en waarin vrouwelijke prestaties steeds meer aandacht hadden gekregen, bleef het in Hongarije de vraag in hoeverre de verschillen tussen de geslachten, de aangeboden rollen en de beelden over onszelf, die zeer diep geworteld waren in onze opvoeding en ons bewustzijn, onze carrière beinvloedden of zelfs onze manier van lezen. Na de regimewisseling in de jaren negentig kwamen deze problemen plotseling naar boven, en dit veroorzaakte meer ongemakkelijke gevoelens en onzekerheden dan in West-Europa en in Amerika het geval was geweest.

Vóór de Tweede Wereldoorlog kwam het thema van de vrouwenliteratuur trouwens nog geregeld ter sprake. En als we een beetje verder teruggaan in de tijd, tot in de 19de eeuw, dan zien we dat er een open discussie met zeer uiteenlopende standpunten gaande was over de prestaties van de vrouw in de literatuur, ook al waren er nauwelijks vrouwen die de pen ter hand namen. De discussie ontstond uit de vraag waarom er in Hongarije zo weinig vrouwelijke schrijvers waren en werd gelanceerd door twee belangrijke literatuurwetenschappers. Onder de meer conservatieve, minachtende meningen waren er een paar die ons, vermoed ik, bekend in de oren zullen klinken: bijvoorbeeld dat door de natuur bepaald werd welke bezigheid bij de vrouwen en welke bij de mannen paste; de vrouwen waren nu eenmaal niet creatief, ze konden niet logisch en abstract denken, ook konden ze geen omvangrijke processen begrijpen en hadden ze geen zelfdiscipline; en als de twee seksen zich met dingen bezighielden die hun vreemd waren, zou het maatschappelijk evenwicht beginnen te wankelen. De argumenten voor de verdediging van vrouwen hadden betrekking op het belang van de vrouwen en de letterkunde. Er stonden bijvoorbeeld maar zeer weinig beroepen open voor vrouwen, ze mochten dus niet ook nog uit het literaire leven verbannen worden. En de letterkunde zelf zou verarmd raken als vrouwen geen bijdrage zouden leveren met hun eigen thema's en hun specifieke gevoeligheden.

Tegen het begin van de twintigste eeuw werd de opvatting sterker dat literatuur een middel én een graadmeter was voor de emancipatie van vrouwen. Het was in de Hongaarse literatuur een periode van radicaal modernisme, en dat ging natuurlijk hand in hand met modernisering op maatschappelijk terrein. Wat de rol van de vrouw betrof: toen werden de eerste vrouwenbewegingen geboren, in die tijd gingen de deuren van de universiteiten ook open voor

vrouwen. De literatuurkritiek begon zich nu pas zonder vooroordelen te interesseren voor het begrip ‘vrouwelijke auteur’, en eindelijk had deze interesse ook een object, want er waren steeds meer vrouwen die met hun manuscripten bij tijdschriften en uitgeverijen verschenen.

De emblematische figuur van dit tijdperk is de dichteres en schrijfster Margit Kaffka die met gejuich door haar tijdgenoten werd ontvangen, niet in de laatste plaats omdat ze, terwijl ze wel de taal van de modernisten sprak, het lot van de vrouw en de kenmerken van de vrouwelijke ervaringswereld met een grote openheid en eerlijkheid onderzocht. Met moderne ogen bekeken kunnen we zeggen dat Margit Kaffka - een tijdgenote van Virginia Woolf - alles tot haar beschikking had waarmee ze een matriarch had kunnen worden van de Hongaarse vrouwenliteratuur, een voorbeeld voor generaties van schrijfsters. De reden waarom dit niet helemaal zo gebeurde was onder andere iets waar ik al naar verwezen heb: de ideologische literatuuropvatting van de decennia na de Tweede Wereldoorlog had de thematiek van het verschil tussen de geslachten verbannen. De canonieke plaats van Margit Kaffka wankelde niet, maar men beklemtoonde andere aspecten van haar werk: in plaats van de problematiek van de geslachtelijke identiteit, het vrouwelijk bestaan, het vrouwenlot, en de rollen van man en vrouw, waardeerde men de manier waarop ze de maatschappelijke spanningen beschreef. Het is interessant om deze opvatting te vergelijken met *The Oxford History of Hungarian Literature* (1984). De auteur van dit boek, Lóránt Czigány, bespreekt Kaffka als een ‘vrouwelijke auteur’, en legt een verband tussen haar oeuvre en de specifieke, culturele en maatschappelijke vragen die de vrouw betreffen, terwijl dit gezichtspunt in Hongarije nog bijna een decennium na het verschijnen van deze literatuurgeschiedenis irrelevant blijft, of tenminste weinig bekend: het boek werd besproken in studies die nauwelijks invloed hadden op het canonisatieproces.

Er mag echter geen misverstand ontstaan: het feit dat het thema van de vrouwenliteratuur vier decennia lang in Hongarije niet besproken werd, betekent helemaal niet dat er geen belangrijke vrouwelijke schrijvers en dichters in deze periode waren. En de keuze die de lezer nu in handen heeft, is hier een pregnant bewijs van: de carrières van Zsuzsa Beney, Magda Szabó, Alaine Polcz, Ágnes Gergely, Magda Székely en Zsuzsa Takács zijn tientallen jaren eerder begonnen.

Het is eerder zo dat er bij ons geen sporen zijn van iets wat veel feministische critici in verband met bijvoorbeeld de Engelse literatuur zeggen, namelijk dat het werk van de schrijfsters in een zich min of meer duidelijk aftekenende, onafhankelijke traditie passen. Natuurlijk zijn er thematische verbanden, maar het ‘vrouwelijke schrijversbewustzijn’ is niet sterk, en we zien geen moederfiguur in schrijfsters van vroegere tijden. Ik noem een voorbeeld om duidelijk te maken waar ik aan denk. Een van de belangrijkste Hongaarse dichters van de tweede helft van de twintigste eeuw is Ágnes Nemes Nagy, een van de weinige dichteressen - en misschien tot de dag van vandaag de enige -, wier positie zelfs in de strengste canon niet wankelt. De visionaire dichtkunst van Nemes Nagy, die het intellectuele en beeldende in een kristalheldere harmonie samenbrengt, had een grote invloed op jonge dichteressen als Krisztina Tóth en Anna Szabó T., die beiden in dit nummer te lezen zijn, en ook op de uitstekende dichteres Mónika Mesterházi. Hun gedichten zijn op vele manieren verbonden met de erfenis van Nemes Nagy; toch kunnen we niet zeggen dat dit verband een sequens vormt binnen een specifieke literaire traditie. Want de ik die in de gedichten van Nemes Nagy naar voren treedt, heeft bijna nooit eigenschappen die naar haar vrouw-zijn verwijzen, haar dichtkunst is ook in haar filosofische thema's geenszins ‘vrouwelijk’ en daarom biedt ze ook geen mogelijkheid voor de jongere generatie om zich in dat opzicht met haar verbonden te voelen. Toch is haar invloed op hen onmiskenbaar.

Het zich thuis voelen in de canonieke traditie is een van de boeiendste kwesties als we over vrouwenliteratuur spreken. Als we de contemporaine dichteressen vanuit dit gezichtspunt bekijken, krijgen we een bijzonder gevarieerd landschap voor ogen. Als we bijvoorbeeld de gedichten van Ágnes Gergely of Zsuzsa Beney lezen, hebben we helemaal niet het gevoel dat voor hen de Hongaarse of de buitenlandse literaire traditie, die overwegend door mannen gevormd werd, te beperkt of te vreemd zou zijn. Dit zijn twee dichteressen die een groot aantal essays hebben gewijd aan de grote figuren van de Hongaarse dichtkunst. Het culturele erfgoed past feilloos in hun gedichten. Ze bewegen zich in deze traditie als een vis in het water. In de gedichten van Ágnes Gergely komt een veelomvattende culturele traditie tot leven, ontelbare stemmen uit de wereldliteratuur en uit de Hongaarse literatuur klinken door in haar rijke dichtwereld, we hebben het gevoel dat de dichteres elke

auteur vanaf de oudheid tot nu toe tutoyeert. In de gedichten van de in Transsylvanië geboren Zsófia Balla krijgt de Transsylvaanse literaire traditie een grote rol, en die verschilt enigszins van de Hongaarse: voor haar zijn zowel de volksdichtkunst en de balladen als de thema's en vormen van de moderne Transsylvaanse literatuur belangrijk.

Maar er zijn ook dichteressen wier verhouding tegenover de canonieke thema's en de literaire taal provocatiefis. Krisztina Tóth speelt bijvoorbeeld in een van haar gedichten een eigenaardig spel: zij keert de meest beroemde liefdesgedichten van de klassieke Hongaarse literatuur binnenstebuiten en ze plaatst zich in de rol van de muze: hier is een vrouw aan het woord die de taal van de grote mannelijke voorgangers spreekt en tegelijkertijd de topoi van de beroemde dichtkunst ter discussie stelt.

Ook aan de thema's van de vrouwelijke auteurs kunnen we zien dat ze uit zeer veel bronnen putten. Ze bewerken vele soorten ervaring, van de grote historische trauma's tot de kleine lastige dingen van alledag. In de bijbelse visies van Magda Székely's schokkende gedichten wordt de ervaring van de Holocaust verwerkt; degene die in deze gedichten steeds opnieuw aan het woord is, is het slachtoffer van de geschiedenis, een mens die van haar herinneringen, haar persoonlijkheid, haar seksualiteit is beroofd. Bij Zsuzsa Beney vinden we een van al het overbodige ontdane, bijna geometrisch geabstraheerde ik-jij relatie, de sporen van een verband, een dialoog tussen een liefdespaar, of een moeder en een zoon, maar misschien horen we het spreken van een zichzelf kwellende, eenzame mens tot God - of de afwezigheid van God.

Naast deze universele ervaringen verwoordende teksten, die los staan van de beperkingen van het geslacht, zijn er talloze voorbeelden van het beschrijven van vrouwelijke ervaringen, van het typische vrouwenlot. In haar laatste dichtbundel besteedt Anna Szabó T. een hele gedichtencyclus aan de geboorte van haar kind, en Rita Abody geeft verslag van dit wonder in een mooi essayistisch verhaal. Een van de succesvolle boeken van de afgelopen jaren was het zwangerschapsdagboek van Noémi Szécsi. Bij sommige schrijvers en dichters hebben we het gevoel dat de vrouwelijke spreekact en het beschrijven van de vrouwenfiguren een vanzelfsprekende zaak is: bij Zsuzsa Takács worden verschillende gezichtspunten en filosofische vragen over de tijd met elkaar vervlochten, in de monologen van Zsuzsa Rakovszky reizen vrouwen van verschillende leeftijden

en nationaliteiten door de parallelle dimensies van de geschiedenis en van hun eigen levensverhaal, in de familieromans van Magda Szabó en Lívia Mohás zijn het de vrouwen die de kennis en de trauma's van oudere generaties erven.

Het komt waarschijnlijk door het generatieverschil en door een ander proces van socialisatie dat bij de jongere schrijfsters die nu tussen de dertig en veertig zijn, stereotiepe geslachtsrollen en vragen over het vrouwelijk bestaan bewuster en provocatiever naar voren komen. Kriszta Bódis is bijvoorbeeld zowel in haar gedichten als in haar proza op zoek naar een taal die de seksuele ervaring van vrouwen geloofwaardig zou maken, en in de bittere novellen van Virág Erdõs worden de vrouwen- en mannenrollen en de gemeenplaatsen in de relaties binnen het gezin steeds weer in twijfel getrokken. Zsuzsa Forgács probeert in haar verhalen een vrouwelijke manier van zien te construeren die de patriarchale beelden over het vrouw-zijn programmatisch en radicaal te lijf gaat.

Hoewel er bijna geen genre is dat niet in de contemporaine Hongaarse vrouwenliteratuur vertegenwoordigd wordt, zou ik hier een paar karakteristieke verschijnselen willen beklemtonen. Het schijnt bijvoorbeeld dat de autobiografisch geïnspireerde familieroman vaak voorkomt bij de vrouwelijke auteurs (Magda Szabó, Livia Mohás, Alaine Polcz), en we treffen in de poëzie een grote variatie van rolgedichten aan zowel bij Zsófia Balla als bij Mária Falcsik. En hoewel de traditionele genres van de elite-literatuur overheersend zijn, verschijnen er ook teksttypen vanuit de marge: de bitterzoete sfeer en de vrijpostigheid van de chansons van Orsolya Karafiáth die hier niet opgenomen zijn, of de sprookjes voor volwassenen van Virág Erdõs. Variaties op fictieve autobiografieën kunnen we lezen bij Kriszta Bódis. Haar roman ‘Harde boter’ is een verhaal vol sociografische details en gaat over een zigeunermeisje dat gedwongen wordt tot prostitutie. Zsuzsa Rakovszky, die vroeger alleen gedichten schreef, heeft twee jaar geleden een mooie roman gepubliceerd met de titel *De schaduw van de slang*, waarin een vrouw uit de 17de eeuw over haar avontuurlijke leven vertelt. Rakovszky heeft hiermee de Hongaarse historische vrouwenroman geschapen, het genre dat in de Angelsaksische literatuur zo populair was.

En we mogen bij het spreken over de verschillende tradities, thema's en genres niet vergeten wat een veelheid aan levenswegen, interesses en rollen deze schrijfsters karakteriseert. Hun ervaringen

en de kennis die ze buiten de literatuur of aan de periferie van het literaire leven hebben opgedaan, geven aan hun kunst een eigen kleur. Vandaag de dag is Magda Szabó een literaire institutie geworden, Zsuzsa Forgács is een van de bekendste feministische publicisten, en ze lokt de meeste discussies uit. Rita Abody is de belangrijkste literatuurcriticus van de generatie van de jaren tachtig, Mária Falcsik werkt als verkoopster in een boekhandel, ze publiceerde haar eerste bundel op ruim veertigjarige leeftijd en kwam meteen in het centrum van de belangstelling te staan. De ervaringen van Kriszta Bódis als regisseur van documentaires vinden hun weerklank in haar sociaalgevoelige literaire themakeuzes. En terwijl Zsuzsa Beney haar literaire studies en gedichten schreef, werkte ze als longspecialiste in een ziekenhuis. De psychologe Alaine Polcz begeleidde stervende kinderen in hun laatste levensfase, en publiceerde een reeks essays over de verwerking van het sterfproces.

Tot het protocol van de forums over vrouwenliteratuur waar ik aan het begin van mijn essay over gesproken heb, behoort dat iemand meedeelt: eigenlijk heeft het geen zin om over vrouwelijke literatuur te praten, want de feiten wijzen uit dat er traditioneel gezien, behalve een of twee belangrijke uitzonderingen, eigenlijk zeer weinig vrouwen actief zijn: in plaats van het optreden van die vrouwelijke auteurs wordt alleen het wachten op hen tot uitdrukking gebracht - zo was het in de negentiende eeuw, zo was het in de twintigste eeuw, en zo is het min of meer ook vandaag. De Hongaarse vrouwelijke auteur is dus geen probleem, omdat ze niet bestaat. Als we in de Hongaarse literatuurgeschiedenissen bladeren, schijnt deze uitspraak onbetwistbaar te zijn: vrouwennamen treffen we nauwelijks aan. In de oudere Hongaarse literatuurgeschiedenis komen vrouwelijke auteurs sporadisch voor, en het zou moeilijk zijn om een zich ontwikkelende traditie te bespeuren. Het heeft nu geen zin om te gaan te onderzoeken in hoeverre hier de socialisatie van de vrouw, het echte gebrek aan prestaties en de canonisatiemechanismen een rol spelen. Maar wat de tegenwoordige tijd betreft, is een klacht over het gebrek aan vrouwelijke literatuur niet op zijn plaats.

Aan het einde van de jaren tachtig zijn er in de literatuur en zijn verschillende instituties veranderingen op gang gekomen die inspirerend kunnen werken voor vrouwelijke auteurs en voor de critici die zich op hun werk richten. Ik denk nu niet aan de inmiddels

gegroeide beroepsmatige en populaire belangstelling voor geslachtsafhankelijke ervaringen of de vraag om gelijke rechten. De status van de literatuur zelf heeft ook een radicale verandering ondergaan. Wie met de geschiedenis en cultuur van Hongarije enigszins bekend is, weet dat hier de literatuur honderden jaren een rol speelde die in West-Europa al een hele tijd niet meer gespeeld hoefde te worden. In Hongarije was de literatuur in verschillende tijdperken van eminent belang bij het vormen en behouden van de nationale identiteit. Na de omwenteling van 1989 hebben de literatuur en andere kunsten zich uit deze rol losgerukt.

Sommigen bekijken dit als een tragische ontwikkeling, want het sociale gewicht van de literatuur is nu veel kleiner geworden. Maar ik persoonlijk ben het eens met degenen die van mening zijn dat de literatuur veel gewonnen heeft door zich te bevrijden van deze last. Zij werd luchtiger, veelzijdiger en speelser. In deze sfeer kunnen vragen, ervaringen en gezichtspunten die vele decennia niet belangrijk leken, meer aandacht en inspiratie krijgen. Zo'n vraag is die naar de vrouwenliteratuur, de ervaringswereld van de vrouw, de manier van zien van de vrouw. Ik denk dat de reden waarom we forums beleggen voor vrouwelijke auteurs niet belangrijk is, omdat we een soort gemeenschappelijke noemer moeten vinden. Integendeel: het is belangrijk om ze te laten zien in hun verscheidenheid: hun verschillende tradities, thema's, opvattingen, hun smaak, hun manieën en geheimen. En dan denkt niemand meer dat de belangrijkste eigenschap van de Hongaarse vrouwelijke auteur is dat ze niet bestaat...

Tot slot zou ik de Nederlandse lezer twee voorstellen willen doen. Het ene is dat men de keuze van dit nummer moet lezen als de weerspiegeling van een emancipatieproces. Hiervoor moet men de stukken in de hand nemen als scherven - nee, liever als narden van stoffen, want het weven is veel meer een vrouwelijke bezigheid -, en als men deze narden gladstrijkt en aan elkaar past, krijgt men er een idee van hoe het weefsel zelf is, men wordt een patroon gewaar: het werk van de vrouwelijke auteurs van een literatuur in een kleine taal.

Deze stof is nu zichtbaarder dan ooit in de geschiedenis van de Hongaarse literatuur. Probeert u dan de flarden in meerdere combinaties bij elkaar te passen, lettend op de verbindende draden, naar de verdwijnende en weer opduikende motieven, naar de stemmen van de vrouwen, de dialogen, de discussies, de getuigenissen

en hun zwijgen. De gekwelde bekentenissen en de provocerende spelletjes. Maar u kunt ook anders lezen, en dit is mijn andere voorstel: u moet helemaal niet nadenken over de aard van de keuze die u in de hand houdt. Leest u iets waar u plezier aan beleeft, dan moet u er even bij stilstaan, sla over wat u niet goed vindt; kijk niet naar wie het geschreven heeft, ook niet waar ze leeft, hoe oud ze is en hoe ze eruit ziet. Probeer samenhangen te ontdekken tussen de teksten - leg verbanden met uw favoriete boeken, films of misschien zelfs met uw eigen leven. Ik denk dat deze teksten - zoals andere teksten - zich het best laten zien als we ze op beide manieren lezen.

Minek nevezzelek
Vera Illés

Jong en verliefd dacht ik wel eens dat ik een dichter was. Maar wat zou je moeite doen als er al zoveel prachtige gedichten bestaan? Alles wat ik voelde, voelde ik nog heviger als ik er het juiste gedicht bij las. Geen verwachting zo hoog, geen liefde zo volmaakt, geen wanhoop zo diep of de dichters hadden het allemaal zelf ook meegemaakt. Ze konden het opschrijven alsof ze precies wisten wat ik meemaakte. Het wonder van de poëzie om allerindividueelste gevoelens algemeen invoelbaar te maken, was aan mij al jong welbesteed.

Ik was natuurlijk niet meteen met liefdesgedichten begonnen. Maar ook niet met kinderrijmpjes zoals andere, Nederlandse kinderen. Ik woonde tot mijn elfde in Hongarije en toen we naar Nederland verhuisden vond mijn aanvankelijk heimwee weerklank in gedichten die allemaal gingen over mijn prachtige en ongelukkige vaderland. Over zijn landschap, zijn roerige geschiedenis, zijn arme en verdrukte volk. De taal waarin ze waren opgeschreven, hun rijm en ritme, klonken mij als muziek in de oren. Beland in den vreemde, omringd door een taal die ik niet kende, werd mijn verdriet nog intenser als ik ze opzei.

De meeste gedichten die ik kende waren van Sándor Petőfi die niet alleen de meest geliefde dichter van Hongarije is, maar een held bovendien, gevallen voor het vaderland in de vrijheidsstrijd van de Hongaren tegen de Habsburgse heersers in 1849. Hij stierf pas zesentwintig jaar oud, zodat hij voor eeuwig voortleeft zoals hij toen is afgebeeld. Een slanke jongeling met donkere haardos en intense ogen, gekleed in een prachtig zwart huzarenpak.

De gedichten van Petőfi had ik op school geleerd, maar ook mijn ouders kenden ze uit het hoofd. Al zijn ze in de negentiende eeuw geschreven, ze klinken nog even fris en vanzelfsprekend als ze voor tijdgenoten geklonken moeten hebben. Ze hebben de tand des tijds en de vele regimewisselingen overleefd en beroeren nog altijd bij jong en oud, stadsvolk en dorpelingen, burgers en communisten dezelfde snaren. Petőfi belichaamt voor alle Hongaren de verbondenheid met hun land en de liefde tot hun taal. Een taal die zo apart en bijzonder is dat anderen jaloers op ons zouden zijn als ze

haar konden verstaan. Maar ja, dat kunnen er maar weinigen en zo delen wij Hongaren met elkaar de lust en de last van uniek en tegelijkertijd miskend zijn.

Vanzelf werd Nederlands de taal waarin ik mij het beste kon uitdrukken. Het heimwee zakte weg en maakte plaats voor de alles overheersende behoefte om mij aan- en in te passen. Mijn liefde voor poëzie was misschien niet uniek onder mijn klasgenoten, maar het drong maar langzaam tot me door dat mijn smaak nogal afweek van het gangbare en dat men mij een beetje een aansteller vond.

Terwijl anderen *Het schaap Veronica* van Annie Schmidt uit hun hoofd kenden, zocht ik naar de mij vanouds vertrouwde poëtische ervaringen. Naar dichters die het vaderland bezongen, helden eerden, het unieke landschap van Nederland schilderden. Ik vond er maar één die mij bevredigde. Vaak en enthousiast heb ik *Herinnering aan Holland* van Marsman voorgedragen. Heimwee, liefde voor het landschap, en ook het aanstippen van de 'eeuwige rampen' van het water spraken mij aan in dit nostalgische en toch sobere gedicht. De regels '*Denkend aan Holland/zie ik brede rivieren/traag door oneindig/laagland gaan* herinnerden mij aan Hongaarse gedichten die ook zo uit het hart gegrepen, maar zonder pathos het beeld van een landschap konden oproepen. Een ander vierregelig gedicht van Marsman met de beginregel '*Volk, ik ga zinken als mijn lied niet klinkt*' echode de verbondenheid van de dichter met zijn volk en taal, die ik uit Hongaarse gedichten kende, maar zelden in Nederland tegenkwam. En heeft Marsman niet, net als Petőfi, zijn eigen sterven geprofeteerd en in een gedicht beschreven?

Volwassenen in ballingschap kunnen vaak twee heren blijven dienen, mijn streven was dat niet. Mijn Hongaars groeide niet mee met mijn Nederlands; alles wat ik na mijn elfde opstak, stak ik op in het Nederlands. Ik leerde de wereld kennen in Nederland, op een Nederlandse school, uit Nederlandse boeken, van Nederlandse leraren. Mijn kennis van de Hongaarse poëzie bleef dan ook beperkt tot de lichte bagage die ik op mijn elfde met me meedroeg.

Toen ik op mijn veertiende of vijftiende toe was aan verliefdheden, was Hongaarse poëzie alleen nog maar een verre, vage herinnering. Ik zocht en vond Nederlandse (en later Franse, Duitse en Engelse) dichters die mijn turbulente gevoelens verwoordden. Ik ontwikkelde een voorkeur voor het directe, het onopgesmukte, voor dichters die het alledaagse in poëzie vertaalden. Ze schieten me

nog wel eens te binnen, de gedichten die mij destijds zo konden ontroeren. ‘Jaap’ van Jacqueline van de Waals - *‘En alle vinken begonnen te slaan.../ Ook in mijn hart ging het zingen aan./ Jaap, Jaap!* Of van Hans Andreus - *‘Ik heb je liever dan brood, al zegt men ook dat het niet kan en al kan het ook niet./ Ik heb je liever dan vrolijkheid of regen,/ liever dan de stilte van drie uur/ in de rustig in- en uitademende nacht.’*

Zoals alle pubers was ik meer verliefd op de liefde dan op de jongens met wie ik uitging en plezier maakte. De gedichten die ik las, gingen helemaal niet over nu, maar over later. Ze hielden een ideaal, een belofte voor de toekomst in, waarin liefde volmaakt en regels zoals deze van Gorter waard zou zijn: *‘Zie je ik wou graag zijn/ jou, maar het kan niet zijn,/ het licht is om je, je bent/ nu toch wat je eenmaal bent.’*

In het Hongaars kende ik geen gedichten zoals dit. Ook geen dichter zoals Vroman, mijn lievelingsdichter, al heb ik nooit een gedicht van hem uit het hoofd kunnen leren. Tegenover de Hongaarse dichtkunst had ik zelfs een vooroordeel ontwikkeld. Ik meende dat die mij te gezwollen, te bloemrijk zou zijn. Dat hing samen met wat ik in Hongarije meemaakte tijdens mijn regelmatige, maar korte bezoeken in de jaren zestig. Ik vond de mensen er pathetisch, nationalistisch, in zichzelf gekeerd. Ik bezocht feestjes waar sombere jongeren van mijn eigen leeftijd zware intellectuele gesprekken voerden. Ze spraken bovendien een taal die ik nog wel verstond, maar die tegelijkertijd ver van mij afstond en niet diep tot me kon doordringen.

Later, toen ik weer een paar jaar in Hongarije woonde, kwam het nog wel enigszins goed, al bleef er altijd een afstand tussen mijn Hongaars en de manier waarop de taal in het land wordt gesproken. Ik bleef een vreemde in eigen land en dat zat hem niet in de grammatica of in mijn ontoereikende woordenschat. Ik sprak correct Hongaars, maar ik drukte mij uit als een Nederlander. Direct, onomwonden, snel tot de kern van de zaak komend. Zelfs najaren tussen Hongaren te hebben gewoond, lukte het mij niet om me hun cultuur van converseren eigen te maken. Hongaren weiden uit, slaan zijwegen in en vinden het van groot belang dat hun eruditie glans geeft aan hun gesprekken. Dat vinden Nederlanders toch allemaal een beetje overdreven? Een tikje gênant?

Uiteindelijk kwam ik tot de conclusie dat er nog andere, fundamentelere verschillen waren. Hebben we het wel over hetzelfde als we praten, vroeg ik mij vaak af als ik in de ogen van mijn Hon-

gaarse gesprekspartners verbazing, onbegrip of zelfs wantrouwen opmerkte. Het moest haast wel zo zijn dat zij en ik andere beelden, andere associaties in het hoofd hadden als we schijnbaar over hetzelfde onderwerp spraken. Opgroeien in een ander land, gevormd zijn door een andere cultuur, had mij tot een vreemde in eigen land gemaakt, mijn moedertaal tot een vreemde taal. Of toch niet helemaal? Mijn gesproken, laat staan geschreven Hongaars bleef, ook na jaren in Hongarije te hebben gewoond, vlak en stroef. Maar mijn ontvankelijkheid voor de rijkdom van de taal en de schoonheid van haar klanken bloeide op. Het verbaasde mij dat ik Hongaarse vertalingen uit het Russisch bijvoorbeeld, maar ook uit het Spaans, veel mooier vond dan Nederlandse. Nog nooit had bijvoorbeeld Tatjana's brief, waarin ze beschaamd en bescheiden haar liefde aan Jevgeni Onegin bekent, mij zo diep geraakt als in de vertaling van Lajos Àprily uit 1953. Of was ik gevoeliger dan anders voor de manier waarop Poesjkin een verliefde vrouw laat spreken, omdat ik zelf weer eens verliefd was? Niet voor het laatst trouwens, maar tegenwoordig is Dorothy Parker de dichter die het best weet wat ik voel. *'Every love's the love before/in a duller dress'* dichtte ze, door ervaring wijs geworden. Tegen beter weten in bleef ze desondanks hopen op die ene die zou bewijzen dat ze misschien toch ongelijk had.

Geen verliefdheid maar een vriendendienst leidde mij terug naar Petőfi. Rudy Kousbroek vroeg een tijd terug of ik een Hongaars gedicht waarvan hij de eerste regel - *Minek nevezzelek?,* 'Hoe zal ik je noemen?' in mijn eigen povere vertaling - in het Hongaars kende, zou kunnen opzoeken en vertalen. Wonderlijk genoeg wist ik direct dat het om een liefdesgedicht van Petőfi ging, al kon ik mij helemaal niet herinneren het ooit te hebben gelezen. De verklaring zal wel zijn dat ik op de een of andere geheimzinnige manier toch deel in de collectieve herinnering van de Hongaren, waarin dit gedicht een belangrijke plaats inneemt. Sinds ik dit gedicht heb opgezocht lees en herlees ik de liefdesgedichten van Petőfi die bij elkaar de spannende geschiedenis vertellen van zijn liefde voor de jonge Julia die hem lang aan het lijntje houdt, maar uiteindelijk toch met hem trouwt. Ondanks de gelukkige afloop - overschaduwd door de wetenschap dat de dichter spoedig daarna zal sterven - zijn hoop, wanhoop, afwijzing en berusting daarover aanleiding tot gedichten die misschien nog mooier en overtuigender zijn dan die waarin de dichter zijn oneindige en eeuwige liefde voor Julia bezingt. Wat

Julia tenslotte heeft overgehaald, is niet bekend, maar het is niet ondenkbaar dat ze begreep dat de dichter niet eeuwig met zich zou laten spelen. Een liefdesroman, kortom, die van alle tijden en alle leeftijden is.

Petőfi's gedichten zijn bij mijn weten niet eerder in het Nederlands vertaald, en zeker niet zijn liefdesgedichten. In het buitenland is hij het meest bekend als de dichter van de opstand in 1848 tegen de Habsburgers. Hierbij, hopelijk als voorproef, de verliefde Petőfi in de vertaling van Hans Boland.

Waar zal ik een naam voor je vinden?

Waar zal ik een naam voor je vinden,
In de schemering mijmerend
Van jouw prachtige ogen, de avondster
In mijn ogen schitterend
Als zag ik ze nu voor het eerst,
In de glans van die ster,
Waarvan iedere lichtstraal
De liefde meevoert, een stroom
Die vervloeit in de zee van mijn ziel -
Waar zal ik een naam voor je vinden?

Waar zal ik een naam voor je vinden,
Wanneer jij mij plotseling aankijkt
Met een blik als een duif, zachtmoedig
En vreedzaam, alsof iedere veer
Een palmtakje meedraagt,
En zo teder wanneer je haar streelt,
Zachter dan zijde
Of de lakentjes van een wieg -
Waar zal ik een naam voor je vinden?

Waar zal ik een naam voor je vinden,
Als jouw stem klinkt, muziek
Die in de winter beluisterd
Door bladloze bomen
Groen loof laat uitbotten
En hoop zaait, dat nu

Minek nevezzelek?

Minek nevezzelek,
Ha a merengés alkonyában
Szép szemeidnek esti-csillagát
Bámulva nézik szemeim,
Mikéntha most látnák elöször...
E csillagot,
Amelynek mindenik sugára
A szerelemnek egy patakja,
Mely lelkem tengerébe foly -
Minek nevezzelek?

Minek nevezzelek,
Ha rám röpíted
Tekinteted,
Ezt a szelíd galambot,
Amelynek minden tolla
A békesség egy olajága,
S amelynek érintése oly jó!
Mert lágyabb a selyemnél
S a bölcső vánkosánál -
Minek nevezzelek?

Minek nevezzelek,
Ha megzendűlnek hangjaid,
E hangok, melyeket ha hallanának,
A száraz téli fák,
Zöld lombokat bocsátanának
Azt gondolván,

[Nederlands]

Het voorjaar gekomen is,
De lang verwachte verlosser,
Met het lied van de nachtegaal -
Waar zal ik een naam voor je vinden?

Waar zal ik een naam voor je vinden,
Wanneer mijn lippen de jouwe
Nabij voelen, een vlammende robijn,
Wanneer wij versmelten in het vuur van een kus
Als de dag met de nacht in het morgenrood,
Terwijl ik geen weet meer heb van de wereld,
Geen weet meer heb van de tijd,
Bedwelmd en verzaligd, geheimzinnig
Gezegend tot in de eeuwigheid -
Waar zal ik een naam voor je vinden?

Waar zal ik een naam voor je vinden?
Jij hebt mijn geluk gebaard en gezoogd,
Van een beeld dat de hemel bestormt
Ben jij de tovenaarsdochter,
En mijn stoutmoedigste hoop
Heb jij, oppermachtig en lichtend, vervuld.
Niets bestaat voor mijn ziel dan jij,
Een grotere schat dan de hele planeet,
Mijn heerlijkheid, schoonheid en jeugd, mijn vrouw,
Waar zal ik een naam voor je vinden?

[Hongaars]

Hogy itt már a tavasz,
Az ö régen várt megváltójuk,
Mert énekel a csalogány -
Minek nevezzelek?

Minek nevezzelek,
Ha ajkaimhoz ér
Ajkadnak lángoló rubintköve,
S a csók tüzében összeolvad lelkünk,
Mint hajnaltól a nappal és az éj,
S eltün elölem a világ,
Eltün elölem az idő,
S minden rejtélyes, dvösségeit
àrasztja rám az örökkévalóság -
Minek nevezzelek?

Minek Nevezzelek?
Boldogságomnak édesanyja,
Egy égbe-rontott képzelet
Tundérlánya,
Legvakmeröbb reményeimet
Megszégyenítő ragyogó valóság,

Lelkemnek egyedüli,
De egy világnál többet éro kincse,
édes, szép, ifjú hitvesem,
Minek nevezzelek?

Pest, 1848. január

Vertaald proza

Tango

Zsuzsa Forgács[*]
(Vertaling Mari Alföldi)

Als ik wat kilo's zou kwijtraken, zou u gegarandeerd verliefd op me worden - wat mij de stuipen op het lijf zou jagen; daarop zou u opdringerig worden, waarna ik uit mijn slof zou schieten; daardoor zou u uiteraard in alle staten zijn en voor drastischer maatregelen kiezen, waarna ik u zou trachten te kalmeren, wat u een tamelijk ongemakkelijk gevoel zou geven, waarvan ik mijn veren overeind zou zetten; dat zou u nogal interessant vinden, wat mij mateloos zou irriteren, en mogelijk zou ik zelfs fysiek worden, waarop u tot zelfverdediging zou overgaan, wat mij behoorlijk zou verontrusten, wat u verschrikkelijk ongeduldig zou maken; daarvan zou ik het weer op mijn heupen krijgen, waardoor u zou denken de touwtjes in handen te hebben, en dat zou met grote waarschijnlijkheid leiden tot het te voorschijn komen van mijn bijtende ironie.

Daarop zou u in een bloeddorstig monster veranderen, wat mijn zenuwen zou bedaren en mijn moordende lach doen losbarsten, die op zijn beurt de weg vrij zou maken voor úw moordende lach en mijn hart met angst zou vervullen, zodat u door het dolle heen zou zijn van plezier, waarna ik zou proberen een aantal gebruiksvoorwerpen in uw woning aan gruzelementen te slaan, waarop u mij zou toewensen dat mijn ranke lijf door de vleesmolen werd gehaald, wat mij het gevoel zou geven dat u mij uitgesproken waardeert.

Dat zou u vernederen, wat weer moederlijke gevoelens in me zou oproepen, wat bij u weer vaderlijke gevoelens ten opzichte van mij wakker zou maken, waardoor ik weer seksuele gevoelens voor u zou gaan koesteren, wat bij u alleen maar de neiging zou versterken om van me af te willen zijn.

Dat zou mij het gevoel geven dat ik een zwakzinnige ben, wat u mateloos gelukkig zou maken; dat zou mij weer doen begrijpen dat

* *Hongaarse schrijfster (1955) van verhalen vanuit een absurdistische kijk op de wereld met een onmiskenbaar vrouwelijk perspectief. Ze woonde een aantal jaren in Amerika. Haar verhalenbundel* Talált nő (Gevonden vrouw), *Budapest, 1996, waaruit ook dit verhaal afkomstig is, leest als een roman door de innerlijke consistentie, met name doordat de hoofdpersoon steeds hetzelfde type vrouw is, een tamelijk neurotisch wezen in een wereld vol absurditeit. Het boek was na zijn verschijnen een bestseller in Hongarije.*

ik serieuze stappen moest ondernemen om ander mannelijk gezelschap te zoeken.

Deze stappen zouden u bij toverslag pathetisch maken, en dat zou voor mij een opluchting zijn, waardoor u mij liefst de ogen uit zou willen krabben, en dat zou mij weer op het rechte pad brengen, maar daarvan zou u in existentiële onzekerheid raken, wat mij met compassie zou vervullen, wat u onmiddellijk zou willen vergelden, hetgeen onweerlegbaar zou bewijzen dat mijn angst voor uw eventuele romantische gevoelens terecht is, waardoor u meteen in zou zien dat er niemand was buiten mij.

En daarvan zou ik het doodsbenauwd krijgen, waardoor u opnieuw in de lach zou schieten, waarop ik aan het rillen zou slaan, wat uw medelijden zou opwekken; dan zou ik me een imbeciel voelen, wat u van mij af zou keren, waarna ik opgelucht zou zijn; daardoor zou u zich eenzaam voelen, hetgeen ik wel zou begrijpen, wat u weer niet zou verdragen.

Dit zou mij duidelijk maken dat ik u op moest geven, wat voor u de simpele waarheid aan het licht zou brengen dat u mij terug moest hebben; daarna zou ik wederom gaan vreten en dientengevolge zo dik worden als een varken, waardoor u zich definitief uit de roulatie zou nemen, waarvan ik heel-heel-heel erg af zou vallen, maar zelfs dat zou u niet meer van uw voornemen afbrengen.

Wat mij zou doen begrijpen dat het spel uit is, en dat zou u weer vermurwen, wat mij ertoe zou noodzaken om u opnieuw te koesteren, hetgeen u ertoe zou aanzetten om uw eerdere mening over mij te herzien, hetgeen mij ertoe zou aanzetten om mijn eerdere mening over u te herzien; dit zou leiden tot een uitwisseling van onze meningen, wat ons zou aantonen dat we niets veranderd zijn, dat we niet beter en ook niet goed zijn geworden.

Daarvan zou ik me moe voelen, heel-heel-heel erg moe. Waarop u mij een aai over de bol zou geven, wat ik heel prettig zou vinden, waarop u me weer een aai zou geven, waarna ik uitgesproken waardering voor u zou beginnen op te brengen, waarvan u acuut zou bijkomen en zeggen dat u naar huis moest.

Daarop zou ik u laten weten dat u eigenlijk al thuis was.

Dit bericht zou u enigszins beangstigen, wat mij zou aansporen om u te liefkozen, waarna u mij mee zou delen dat ik onmiddellijk moest vertrekken omdat uw honden rust nodig hadden en ik hun ruimte in beslag nam.

Waarop ik mijn vuist op de deurpost zou laten vallen, waarvan u

rood zou aanlopen, waarna ik u zou laten weten dat u zich feitelijk gezien in mijn woning bevond en dat ik, als ik de keuze had, u liever buiten zou zien, aangezien daar meer ruimte was voor uw honden. Daarop zou u mij meedelen dat u me spuugzat was, hetgeen me in het geheel niet zou verbazen.

Vol plichtsbesef zou u dan, als een ranke hinde, een elegante sprong maken in de richting van mijn deur, waarna ik achter u aan zou snellen zodat u praktisch uitgesmeerd zou worden over de deurkruk en buiten uw schuld overstelpt zou worden door mijn glanzend witte vlees, hetgeen de relatie tussen ons zo intiem zou maken dat u zelfs een pluisje op mijn schouder op zou merken en het verlangen om het daar weg te blazen niet zou kunnen weerstaan.

Die snel om zich heen grijpende stroomstoring zou u de mogelijkheid geven om u in mijn godinnegeur onder te dompelen en mij ertoe te dwingen om dat zachte warme kuiltje dat u bij voorkeur achter uw linkeroorlel draagt met mijn neusgaten aan een inspectie te onderwerpen. Daarop zou u een poging doen om mijn aangenaam elastische doch strak hartvormige bh te demonteren, en als reactie daarop zou ik met de mij zo kenmerkende discretie op ontdekkingstocht gaan naar de knopen van uw overhemd. Dit zou weer de kiesheid van uw diepvoelende inborst aan de oppervlakte brengen, waardoor u aangemoedigd zou worden om u letterlijk te nestelen in mijn hete en dienoverkomstig dorstige oksels, wat mij met instemmende verwondering zou vervullen, en dus zou ik met mijn gulzige en enigszins ongepolijste tong de exacte hoek van uw mond aan een onderzoek ter plaatse onderwerpen, wat u er feitelijk toe zou brengen om uw andere oor op mijn koortsig op en en neer gaande boezem te drukken als een geobsedeerde hartendokter. Daarop, ik hoef het niet meer te zeggen, zou mijn onderlichaam in een tedere opschudding golvende, tintelende stromen naar het universum uitzenden. U zou dan opschuiven naar mijn navel en hoe ik ook zou proberen u daarvan te weerhouden door mijn lippen aan uw vochtige oogleden toe te vertrouwen, u zou mij dit alleen maar toestaan met de bedoeling om op uw eigen pad terug te keren en uw exploratie voort te zetten in de richting van mijn prachtige dijen, die ik verwachtingsvol om dat vastberaden koppie van u heen had geslagen.

Tegen die tijd zou ik al behoorlijk zwaar ademen en in een poging lieflijk prikkelende woordjes te fluisteren zou mij per onge-

luk de naam van mijn ex-minnaar ontglippen. Daarop zou u verstijven, he-le-maal verstijven. Op dat moment zou ik een wanhopige gil laten horen. Waarop u met een verlamd gezicht langs me heen zou schieten en mijn deur open zou rukken om er met gestaalde woede achter te verdwijnen.

Die gebeurtenissen zouden mij ertoe nopen om een bericht achter te laten op uw antwoordapparaat, waarna u mij dreigend zou laten weten dat ik van uw antwoordapparaat af moest blijven omdat u anders niet voor uzelf in kon staan.

Daarop zou ik tot het inzicht komen dat God niet bestaat, of althans dat de bestaande God deze relatie niet steunt.

Ik zou mezelf uit de roulatie nemen.

Definitief.

Dit zou ons van elkaar afdrijven, met als gevolg dat we elkaar toevallig op straat tegenkomen.

Dit zou mijn hart breken, wat u weer zou ontroeren, waardoor ik u een zeer schuchtere zoen zou willen geven, maar u zou er in het geheel niet zeker van zijn of u daarvan gediend was.

Wat mij met eindeloze tederheid zou vervullen; dat zou weer uw minachting oproepen en u zou me midden op straat laten staan. Daarvan zouden mij de tranen in de ogen schieten, waardoor u zich na een tijdje zou omdraaien om mij uw zakdoek te lenen zodat ik mijn neus kon snuiten. Dat zou ik inderdaad doen, en daarna zou ik weghollen. Maar dat zou bij u geen enkele emotionele reactie oproepen, behalve dat u uw vuisten verveeld in uw zakken stopte, wat mij ertoe zou dwingen om u vanaf gepaste afstand toe te schreeuwen dat u een harteloos monster was. Waarop u te kennen zou geven dat ik mijn mond beter strak dicht kon ritsen. Daarop zou ik een keer niezen, en u zou een blaf geven, hetgeen mij zou verplichten tot de mededeling dat u een blaffende bloedhond bent. Daarvan zou u bloeddoorlopen ogen krijgen, wat mij zou verduidelijken dat het beter was geweest als we elkaar in het geheel niet hadden ontmoet. Dat zou u als de fatale klap beschouwen, en u zou zeggen dat u verschrikkelijke honger had, zonder te denken aan de waanzinnige reserves cynisme in mij, en wanneer die boven water komen, zou u een idiote hoeveelheid ketchup op die vervelende rothamburger van u gooien, waarvan ik in de gordijnen zou klimmen en u op het matje zou roepen, waarop u mij mee zou delen geen idee te hebben wat mij tot het waanidee had gebracht dat u ooit iets met mij van plan was geweest.

Daarop zou ik liefst mijn katjestanden in uw houthakkersnek zetten, waardoor u uiteraard in een overwinningsroes zou verkeren, waarvan ik helemaal week zou worden; mijn lippen zouden trillen en mijn nekwervel zou tintelen, want ik zou rechtstreeks in uw bodemloos diepe ogen kijken, die vers beekwater zouden blijken te zijn dat bij de dageraad van de eeuwigheid majestueus borrelt in de richting van de Melkweg, ogen waarin ik me in mijn meedogenloze onschuld onmogelijk níet kan onderdompelen om er voor altijd te blijven.

De boom van Jesse

Lívia Mohás*

(Vertaling Györgyi Dandoy)

Moeder zal pas in 1955 overlijden, maar het verval in huis begint al ruim vóór die tijd. De muizen vormen een plaag, ook al is er van de overvloed van weleer niets overgebleven. Het landgoed van het aartsbisdom is opgedeeld, er zijn geen leengoedakkers meer, geen erwtenoogsten, geen geurige voorraadschuren, weg is de rijkdom van het maailand. Ook zijn er geen paarden meer. Baba, het paard dat de oorlog heeft meegemaakt, staat nog een hele tijd alleen op stal oud te worden. Alles raakt leeg, de zolder, de kelder, er komt geen vervanging voor de zijden dekbedden die de oude Rus op de tweede dag van de bezetting om zijn knieën heeft gewikkeld. Ah, wat geeft het ook allemaal.

Alles is mager. Toch steken de muizen hun kop weer op. Zoals vroeger, allicht. Marcsó zat op de bakstenen vloer, haar bordeauxrode antilopenleren schoenen staken naar buiten van achter de meelkist, waar de muizenval lag. Ook de geur van kandij trok de muizen aan, ze slopen vanuit de tuin onze kamer in, waar ik met mijn zusje de kandij in de lade van het witte nachtkastje bewaarde. Maar nu het verval heeft ingezet, bewegen de muizen zich opvallend vrij, ze komen in losse draf aanzetten, kijken links noch rechts, doen alsof ze thuis zijn. Ze zijn ook thuis. Moedig zijn ze, alleen wij zijn bang - want wij zijn echt bang. Soms dringen die kleine ellendelingen zelfs tot de kamer door. Vader moet weer tentamens marxisme-leninisme afleggen en hij heeft er een grondige hekel aan. Hij hoort de muizen midden in de nacht afschuwelijk arrogant op zolder rondrennen. Ze zijn hysterisch op zoek naar de welbe-

* *Lívia Mohás (Bogács, 1928) is psychiater en schrijfster. Op beide gebieden houdt ze zich bezig met de man-vrouw relatie, maar haar hoofdthema betreft de vrouwelijke psyche, waarin ze op verschillende manieren, steeds vanuit de Jungiaanse filosofie, inzicht tracht te krijgen. Mohás publiceert fictie, romans en verhalen, maar ook essays en populair-wetenschappelijke werken op het gebied van de psychologie. Voor haar literaire oeuvre kreeg ze diverse onderscheidingen, waaronder de prijs van het 'Boek van het jaar 1998' voor haar essaybundel* De danser, de politicus, de vrouw *en in 2002 de prestigieuze József Attila-prijs. Het gekozen fragment is afkomstig uit haar vorig jaar verschenen, autobiografische elementen bevattende roman* Jessze fája *(De boom van Jesse).*

kende balen graan en mais - de fijne geur van de oogst is er blijven hangen en ze worden gek van de lucht en van de honger. Maar de minister, op zijn weg naar heldendom in zesenvijftig, heeft de zolders al schoon laten vegen - iedereen moet alles tot de laatste korenhalm inleveren. We hebben overigens toch geen oogst, niet alleen de aartsbisschoppelijke akkers zijn genationaliseerd, ook ons lapje grond is opgegaan in het gemeenschappelijke, alleen de wijngaard hebben we nog. Die levert nog wat op, maar binnenkort zal vader ook die worden afgenomen. En het wil er maar niet in bij die kleine schavuiten dat er niets meer is, ze zoeken de roes van de weelde, de geur hangt er immers wel, net als die van fijne parfums in oude badkamers met bidet.

Dan beginnen die verdomde gasten te graven. Ze wroeten met volle overgave steeds dieper in de lemen vloer van de zolder tot ze door het plafond zijn - er gaapt ineens een zwart gat boven ons hoofd in de eetkamer. Een muis kijkt beduusd naar beneden, knippert met zijn oogjes en laat zich vallen. Kennelijk heeft hij het hardst gegraven, nu zit hij op het kleed in de eetkamer als een uitgezakte heer in het casino met de ogen dicht, met bewusteloze sloomheid. Hij bungelt onhandig, op zijn lange staart steunend, een klein, deerniswekkend, walgelijk wezentje.

De glazen van de olielampen knallen de een na de ander kapot. De Zsolnay-porseleinen voet van de lamp in de eetkamer is nog heel, wel is het glas gebroken en de maat is niet meer verkrijgbaar. De buurt wordt geëlektrificeerd, er worden geen lampenglazen meer gemaakt. De lamp in de achterkamer breekt ook, spoedig daarna die in de keuken, we halen de lamp uit de toch al bijna lege stal, die kun je aan de muur hangen, hij is van paars glas, maar hij wordt per ongeluk van de rand van de tafel gestoten. Misschien zou je in Mezõkövesd of Eger nog ergens lampenglazen kunnen opsporen, maar vader doet geen moeite. Hij heeft zijn marxisme-tentamen achter de rug, ons avondmaal is vetspek met ui, we zitten in het donker te eten, hij zegt dat de boeren alleen met augurken ontbijten voor ze het land op gaan om te oogsten omdat ze geen spek meer hebben, brood, augurk en inleverplicht, we staan aan de rand van de afgrond.

Een van de rij honingbomen voor het huis heeft dit jaar niet in bloei gestaan. De honingboom wordt in deze streek ook wel kantenboom of Hongaarboom genoemd. Misschien moeten ze binnenkort allemaal gerooid worden. Dan wordt het huis kaal. De ijzer-

houdende verf ontbloot zijn roodheid op de okerkleurige muur.

Ook de taal gaat achteruit. In het openbaar en op marxisme-tentamens passen we ons aan het intellectuele niveau van de ongeletterden aan. Onuitgesproken bevel. Semantische armoe. We moeten een nieuwe taal leren; we ondergaan de verandering, want onder de stolp van angst en geweld lukt het ons wel om hem te leren. De intuïtie heeft zich in onze ingewanden genesteld, armoedige taal is een kans om te overleven, als we die niet gebruiken, worden we sneller de grond in getrapt. Het walgelijke van deze afgebladderde taal is dat ze alles slechts oppervlakkig aanraakt, dat ze tot niet meer in staat is dan een schematische afschildering van de primaire werkelijkheid. De ziel raakt door onkruid overwoekerd en verkrampt. De krampachtigheid blijft zelfs wanneer de engel de edele barbaar de mogelijkheid schenkt om zich te verheffen.

Aan moeder is een vreemde verandering waar te nemen. Ze doet geen pogingen meer om zich van het leven te beroven. Sinds de oude orde is vergaan en het huis en de geest zijn verarmd, lijkt ze tot rust gekomen. In onze contreien is zelfmoord een dwalen buiten iedere orde om van de dood, anders dan in Japan. Daar, in Misjima's ethisch bestel, is de hoogste straf inherent aan het falen bij de uitvoering van de zelfvernietiging, want alleen de dood is een uitweg uit het vuil van het leven en als de poging mislukt, dan blijft men in de drek zitten. Maar hier, en dan met name bij streng katholieke families, lijkt het op moord. Degene van wie de zelfmoordenaar hield wordt erin meegezogen. Het geheime verlangen achter de zelfmoord is om de enige, aanbeden man, de bedrieger samen met zijn dochters, af te maken - een soort Medea-complex. Alleen moeder zou dochters ombrengen, de ziel, en geen zonen - de kinderen van Jason en Medea zijn jongens. Maar Marcsóka houdt op met zelfmoord.

Het verleden, de bloemen, de minuscule objecten, de wezens, de lichamen, de beker melk, de streling, de glimlach - als je er maar sterk genoeg naar blijft verlangen, blijft alles bewaard. Het gebed kan veel uitmaken, ik zag Marcsó bidden na haar thuiskomst uit de zenuwkliniek van Gyöngyös, o, wat druk ik me tactvol uit: zenuwkliniek. Terwijl het heus wel de krankzinnigenafdeling is. Als ze daarna weer thuis is, sluit ze vrede met de wereld.

Het is dus toch niet de eerste dag van de bezetting die het dieptepunt van haar leven is, zoals ik altijd dacht, maar het krankzinni-

gengesticht is dat. Voor ze daar belandt, wordt ze door een razende furor gegrepen, ze breekt los uit haar gelaten vrede, haar stille eenzaamheid; ze maakt ruzie, smijt met dingen, beschuldigt de dienstmeid van diefstal en sodomie en al dat soort onzin, haar zachtheid verandert in het tegenovergestelde. Bözsike, een engel van een huishoudster, die altijd goed voor haar is geweest, is allang naar Canada vertrokken om te trouwen. En ik zit in Boedapest. De zoon, mijn kind, heeft een moeilijk karakter en ik ben voortdurend aan het rennen, geld verdienen, bang en constant slaperig. De man, de kampioen, heeft zijn hart diep in zijn binnenste verstopt, hij houdt niet echt van mij, alleen oppervlakkig. Ook ik heb het moeilijk, maar zij is echt eenzaam daar in de verte, door iedereen verlaten, alle meiden rennen weg, het okerkleurige huis raakt vervallen. En als er toch iemand bereid is in dienst te treden, dan krijgt ze weer zo'n uitbarsting van haar waanidee dat ze bestolen wordt. Het komt in een mum van tijd op, als een bui, en ze is inderdaad bestolen, ja, bestolen door het lot en niet door Piros of Teri - die op de vlucht slaan.

Vader zoekt in die netelige situatie eerst hulp bij Ödön, zijn broer. Ödön is ooit griffier geweest, rijk, maar na de sovjetbezetting is hij afgegleden en nu werkt hij als beheerder op de zenuwkliniek in Gyöngyös, daar wordt Marcsó dus heen gebracht. Medicijnen krijgt ze niet. Ik loop met Ödön de trap op in de kliniek in Gyöngyös, de deurkrukken ontbreken aan de deuren, we lopen steeds verder naar boven. Maar waarom zijn er geen deurkrukken? Ödön haalt een deurkrukachtig stuk ijzer uit zijn zak tevoorschijn, steekt het in de deur, doet open, trekt de deurkruk er weer uit en steekt hem terug in zijn zak. We blijven doorlopen, omhoog. Op de hoogste verdieping liggen gesedeerde patiënten, gekken, te slapen in hun met netten overspannen bedden, als ze wakker worden, beginnen ze te tjilpen als vogels, sommigen slaken kleine gilletjes of kakelen in het rond. Marcsó ligt in een spijlenbed met schotten aan weerszijden. Ödön wijst op zijn voorhoofd, tikt een paar keer met zijn vinger. Schoft, denk ik, laat je me zien dat Marcsóka gek is, o, het zijn alleen de ingesleten manieren van de dame in mij dat ik Ödönke niet onmiddellijk in elkaar schop, wat eigenlijk nog wel gunstig is want dat rund zou alleen maar zeggen dat ik een hysterische aanval heb en dat hij de patiënt niet aan een hysterica mag uitieveren. Ik ben bereid haar onmiddellijk mee te nemen, maar de patiënt mag alleen met haar voogd, en dat is mijn vader die haar

hier heeft gebracht, het instituut verlaten, zegt Ödönke, het is zijn verantwoordelijkheid om daarop toe te zien, en dat ik me erbij moet neerleggen; nooit, zeg ik, Marcsó kan niet praten, ik buig me, mijn oor bij haar mond, en versta eindelijk iets van het gebrom, ze geven me mijn medicijnen niet, ze krijgt haar gewone medicatie niet toegediend, ze mist haar Belladonna, de pilletjes die haar in staat stelden om haar noodzakelijke zaken zelf te regelen; op de Belladonna slofte ze naar buiten en weer terug, langzaam, tergend langzaam, ze gebruikte papier, waste netjes haar handen, zakte weer op bed terug; hier, zonder die pillen, is ze maar een verzameling botten, een lappenpop, nat van haar urine en fecaliën op het spijlenbed, de zuster komt de bedpan brengen, verstaat niet wat ze wil; in de zomer van 1954 bestaan er nog geen zachte sedatieven, ze kijkt me aan van achter de spijlen vandaan, van de gekken vandaan, de stank is het ergste.

Uitzinnig van woede stuur ik vader vanaf het postkantoor in Gyöngyös een telegram of hij direct een schriftelijke machtiging op mijn naam wil sturen zodat ik Marcsó uit het gekkenhuis mag halen; hetzelfde schrijf ik hem nog een keer en iets uitgebreider in een expresbrief, letters als mussenkoppen en stekelige, boze hanenpoten wisselen elkaar af, waarna ik tijdens de hele reis blijf huilen tot Boeda, de Béla király út, waar ik woon en waar het terras net zo vierkant is als in Eger, in het huis van mijn tante Aranka.

De kampioen, de vader van mijn zoon die ik niet zo lang hiervoor bijna doodgegooid heb met die fles sterke drank, ik ga dat zo vertellen, en die ik nog steeds graag om zeep zou willen helpen, wellicht om Marcsó's uitgebleven moord op haar man te compenseren, als correctieve sociale daad, we horen immers de nalatigheden van onze voorouders te herstellen, mijn man dus, in het algemeen een koude klootzak die zijn hart diep in zijn binnenste verstopt heeft en geen enkel teken van zachtheid tot de oppervlakte toelaat, die koud is als een ingevroren schapebout in een Engelse detective, deze man zegt nu: laten we Marcsó onmiddellijk bevrijden. Dat ik haar onmiddellijk hierheen moet brengen en dat ik direct naar de buren moet om te bellen, wij hebben namelijk geen telefoon, om een lange-afstandtaxi te bestellen. Of een ambulance. We nemen Marcsó desnoods zonder toestemming mee, we tillen haar gewoon op van dat spijlenbed, wat nou, twee potige verplegers kunnen ons toch niet weerhouden, deze man, deze koude man, hoewel, toen ik hem naar zijn hand vroeg, deed hij zich niet

zo koud voor, omdat ik hem zo graag wilde hebben, nou, dan moet hij me nu maar dragen, deze kampioen is dus wat zijn voorvaderen betreft een nazaat van de vrije heidukken* uit de provincie Békés. Zoals bekend waren het de heidukken die in de middeleeuwen het vee lopend naar Wenen brachten, dwars door de Alföld vol gevaren, rovers trotserend. Ze hadden eerbied voor de wet, maar op hun eigen manier, dus oppervlakkig: wie hen staande hield, sloegen ze geheid neer, niet zo verbazingwekkend, want als ze door veerovers of andere ongure misdadigers waren aangevallen, konden ze de gendarme natuurlijk niet bellen. Vrije heidukken zijn trots en zonder scrupules. Wat kan zo'n Ödönke hen aandoen? Dit is hun kracht: ze duwen, als het moet, het hele gekkenhuis van hun weg. Dat ik mijn werk maar moet laten voor wat het is, ik moet mijn moeder thuis verplegen, zegt de man die ik bijna het hoofd had verbrijzeld, hij gaat ons wel onderhouden, ook Marcsó, dat spreekt vanzelf, laat ik Marcsó maar meenemen naar de Béla király út, en laten we een grote voorraad belladonna inslaan.

Vader laat dit niet toe. De volgende dag belt hij naar de buren dat hij mijn telegram heeft gekregen, zegt hij, en dat hij al een ambulance heeft besteld, hij staat al op het punt te vertrekken om moeder op te halen, hij neemt haar mee naar huis, hij gaat zich uitsloven, ik moet dat niet doen, zegt vader, de ridder. Toen kregen beide mannen, voor de rest allebei klootzakken, maar op dat moment gaf dat niet, toen kregen ze dus beiden voor eeuwig een plaats in mijn hart. Dit was hun eer, deze steun. Op dat moment belastten ze zich met Marcsó, zonder weerzin hadden ze haar op hun schouders gedragen als het nodig was geweest, in haar bevuilde toestand, badend in de urine en de stront, de lappenpop in aftakeling. Dit zijn echte mannen. Mijn vader, de ridder en mijn man, de kampioen. Vader is sneller, als ik met de interlokale bus in Gyöngyös aankom, komen al twee verplegers kakkestoelemeiend met Marcsó naar beneden, ze wordt in de ambulance gedragen, vader staat er beschermend bij, als ridderlijke steun, moeder slaat haar ogen neer, ze kijkt niemand aan.

O, die trots van vrije heidukken! Ödönke en de hele krankzinnigenafdeling uit de weg ruimen als het moet. Hij belast zich met Marcsó. Hiermee redt hij zijn huid! Hij is dus echt een kampioen! Laat ik van de eerste keer vertellen dat ik hem bijna doodsloeg.

* *Stropende soldatenbendes in opstand tegen het Turkse gezag.*

Ik was toen in opstand gekomen tegen de mannelijke ontrouw, vaker en sterker dan arme Marcsóka het ooit had gedaan. Ik kan het me veroorloven, ‘het is maar een meisje, maar heel sterk!’ riep de vroedvrouw mijn vader toe, die liever een zoon had gehad en in de donkerblauw behangen eetkamer stond te ijsberen toen ik geboren werd. Hij werd in dat jaar tot ridder geslagen. In Boeda, op het Vérmezõ. Hij kreeg slechts een dochter, maar wel een sterke, ik kon me de rebellie dus veroorloven, en omdat ik geen multiple sclerose heb, zoals Marcsó, kan ik, als ik wil, net zo hard werken als vader, en als ik die bewuste nacht in de silo heb doorstaan, gillend en vloekend weliswaar, maar toch, en ook alle onzekerheden daarvoor, de dreiging om uit het huis gezet te worden, de met bakstenen geblindeerde muren, het verlies van mijn baan - dan heb ik toch niets meer te vrezen. Behalve de ÁVH misschien. De zwarte limousine die op een willekeurige nacht bij elk huis kan stoppen - maar daar is ieder weldenkend mens met reden bang voor, of hij nu in de Partij gelooft of er juist door wordt achtergesteld.

De kampioen koestert een simpele opvatting over vrouwen. Voor de rest is hij wel slim, geniaal zelfs, maar toch, of juist daarom, zijn zijn denkbeelden over vrouwen eenvoudig: een vrouw moet een goede echtgenote zijn en goed voor haar kind zorgen. Seks is slechts een doelmatige handeling die snel en streng dient te worden uitgevoerd, als speerwerpen, en waar Eros nooit bij komt kijken. Wil je anders, dan ben je een hoer, zegt hij, en projecteert het masker op mij van een protestantse boerin uit de Alföld. Er schuilt niets achter het masker, ik nog het minst, en al zat er iets achter verborgen, dan nog zou de kampioen het buiten beschouwing laten, want hij zou er vermoedelijk toch niets van snappen. Aan het oppervlak van de spiegel lijken we op een gezin. De kampioen is echter een steenvrucht, onze schimmen noch onze zonden raken elkaar, ook onze vloeken of angsten of geluk niet, nooit hebben onze neigingen of bitterheden, onze dromen of onze fantasieën ook maar iets gemeenschappelijks. Het is allemaal één kloteleegte. Ik doe wat pogingen door mijn vrouwelijkheid in de strijd te werpen, loop zelfs een keer bij hem weg en verhuis naar de bank van tante Irene. Dit zou hem toch moeten schokken. Maar uiteindelijk kruip ik weer bij hem terug om het kind, dat kind dat in de silo geboren werd, en dat maar tussen ons heen en weer blijft spartelen in deze situatie die om een Salomonsoordeel roept. Wij willen hem allebei, maar één van ons moet loslaten, anders scheurt hij in

tweeën, dus kruip ik bij de kampioen terug. Alles is vergeefs, de steenvrucht en ook zijn kilte en ontrouw blijven onveranderd.

Op een van mijn rebelse momenten draag ik een prachtig, bordeauxrood mantelpak dat ik voor de winter heb gekocht. Er vallen woorden, om die uitdrukking maar eens te gebruiken, waarop de kampioen me vastgrijpt aan die prachtige, zachte, bordeauxrode stof zoals je een puppy aan zijn vel vastpakt, de knopen springen van het jasje zodat ik het naar de kleermaker zal moeten brengen om het te laten repareren, hij tilt me op en smijt me neer op de keukenstoel. Dan doet hij lijkbleek een paar stappen naar achteren, want ik pak een dikke jampot beet, een zware glazen pot, door de Russen, of misschien de Bulgaren barstensvol gevuld met bramenjam en richt, zoals het hoort in de atletiek, met naar achteren getrokken schouder in een door de elleboog onder controle gehouden beweging, precies op zijn voorhoofd. Ik zweer het op de lieve God dat ik wel nauwkeurig mik, zoals ik het later nog met het bronzen beeld van de Harpiste wilde doen, midden op zijn voorhoofd, en de kampioen weet het ook, want hij trekt wit weg. Ik mik op zijn voorhoofd, op het midden, hooguit op de neusbrug. De kwartslag is ongewild, bij speerwerpen draait de schouder niet weg, maar komt het bovenlichaam recht naar voren om de speer of in mijn geval de dikwandige, gevulde jampot, nog meer kracht te geven, mijn doel is immers helder: het voorhoofd. Maar op het moment van het werpen draait iemand me zachtjes naar links weg.

In plaats van het voorhoofd wordt het glas van het dubbele raam doorboord. Als door een kanonskogel. Het spat dus niet uit elkaar, maar er komt een heus gat in zowel het binnenste als het buitenste glas. Ik heb die draai niet gemaakt, ik werd gedraaid. Godverdomme. Degene die me verdraaid heeft, beweegt miljoenen keren sneller en heeft elektromagnetische trillingen in zijn handen. Het moet een kolossale actie van een of andere engel zijn geweest. Kijk uit als je een engel op bezoek krijgt, hij laat zijn sporen achter.

Wie anders zou zo'n gat in het glas kunnen boren, en nog met een jampot bovendien? Al is die tot de nok gevuld met bramenjam.

De tweede poging tot vernietiging.

De kampioen zit in de schelpvormige fauteuil. Op de boekenplank achter hem staat de Dansende Schaapherder, een prima kopie in brons van het beeld van Miklós Izsák, samen met het andere beeldje, de Harpiste. Beide heb ik gekregen ter gelegenheid van tante Irma's verzoening met haar man, ze stonden op de grond

naast de twee grote koffers in haar eerste woning, in de enorme, lege villa. De kampioen is me weer aan het bedriegen, net zoals vader steeds met Marcsó deed, en wanneer in mijn blikveld boven het hoofd van de kampioen de twee beelden verschijnen, wordt het onweerstaanbare, zoete verlangen geboren. Als de kampioen in slaap valt, pak ik de Dansende Schaapherder van de plank en houd ik het beeld precies boven zijn voorhoofd. Of moet het de Harpiste worden, en dan boven de neusbrug? Nee, het voorhoofd is beter, zo'n groot oppervlak mis je niet zo gauw. Misschien kan ik het beeld simpelweg laten vallen. In gedachten ben ik de beweging al aan het plannen. Slaan is misschien overbodig, ik hoef alleen maar het beeld te laten vallen of, als dat onvoldoende blijkt, dan nog een keer optillen en wat kracht geven zodat het weer loodrecht naar beneden komt. Een keer, twee keer. Een derde keer hoeft niet. Twee keer moet genoeg zijn. Laaghartigheid wakkert het verleden aan en frist het geheugen op, ik verlang naar de dood van de kampioen, mijn fantasie neemt een vlucht door de opgewonden walging, ik hunker ernaar die schandelijke daad te begaan en als ik het niet doe, dan droom ik er tenminste over. Wat moet ik ook anders nu het verlangen bezit van me heeft genomen, terwijl mijn aantrekkingskracht verloren is gegaan aangezien ik totaal waardeloos geworden ben in zijn ogen. Hij kijkt de andere kant op en pronkt. Organische behoefte. Voorbereidingen op de wraak.

Ik informeer bij de man van een collega die advocaat is, hoeveel jaar er staat voor iemand die haar echtgenoot doodt. Ik moet mijn motieven in ieder geval goed uitwerken en de zaak handig presenteren in de rol van de berouwvolle, zwakke vrouw. Ik maak een schatting van het vonnis van de rechter als dat een van de bedrogen echtgenotes is, zoiets komt wel vaker voor. Of hoeveel jaar het me gaat kosten als de rechter een patriarchaal ingestelde vent is, wellicht een vrouwenhater. Ik had het allemaal al in gedachten toen ik de kampioen op een haar na op zijn voorhoofd trof met de pot jam, maar mijn arm tegen mijn wil in verdraaid werd door een engel. Ik gooide die stomme Bulgaarse pot met de dikke wand door het gesloten raam zomaar naar buiten, met de knal van een kanonskogel. Toen dacht ik maar oppervlakkig aan de jaren in de gevangenis. Maar nu kom ik er steeds op terug in mijn overwegingen. Hoe oud zou het kind zijn als zus of zo, als ik dan en dan vrijkom. Maar dan deins ik terug. Het is niet fijn om het kind te zijn van een misdadige moeder.

Toch stel ik me elke dag de val van de Dansende Schaapherder voor, de doffe klap van het bronzen voorwerp, het gekraak van de schedel, oh, kon ik maar vrij zijn, terwijl de kampioen nog steeds verwondering in me wekt, een soort met woede vermengde, stille eerbied omdat hij me nog steeds verblindt. Laat er maar een einde aan komen, zo kan ik tenminste het martelaarschap en de tekortkomingen van Marcsóka, haar machteloze goedheid, vereffenen. Het lijkt allemaal op de razernij van de beeldenstormer, alleen verloopt het stil. Ik blijf naar het beeld staren, de kampioen blijft in de schelpvormige fauteuil zitten.

Het verlangen laat me lange tijd niet los. En komt later nog keer op keer terug. In mijn wellustige droombeelden komt het soms voor alsof het gebeurd is. Ik ben degene die eindelijk het verlangen loslaat, laat die stomme wraak maar zitten, omwille van het kind. Later, op een onbewolkte zomerse dag, breng ik het beeld naar de lommerd. Met het geld koop ik een paar bordeauxrode schoenen met naaldhakken en trakteer mezelf in restaurant Berlin op een portie voortreffelijke varkenspoot.

Het andere beeld staat echter nog steeds op de boekenplank. De Harpiste, eveneens van brons. Alles is weer onzeker. Ik vergeef nooit.

Maar dan zorgt de engel opnieuw voor een draai in mijn lot en laat Marcsóka opnemen op de krankzinnigenafdeling. Om het wat alledaagser uit te drukken: vader laat haar via oom Ödön naar het ziekenhuis in Gyöngyös brengen. Ik zak huilend in elkaar, maar de nazaat van vrije heidukken staat klaar om haar te bevrijden en neemt de zorg voor de lappenpop op zich. Voortaan heeft hij een vaste plaats op een tak van de boom van Jesse, hij kan er in ere vertoeven in gezelschap van wijze mannen, de benen onder zijn lichaam getrokken, met in de ene hand een speer, in de andere de Bulgaarse jampot met bramenjam.

Marcsóka wordt in de kinderkamer opgebaard. De vrouwen hebben alle meubels naar buiten gedragen, de boekenkast met het fraise gordijn voor het glas en met de sprookjesboeken, Kipling, de liefdesbrieven van de puberjaren in een gele doos en de Geschiedenis van Hongaarse krijgsgevangenen. Ze hebben de twee witte bedden en de nachtkastjes met de laden waarin we de kandij bewaarden waarvan de zoete geur de muizen uit de tuin naar de kamer lokte naar buiten gesjouwd. Ook de witte tafel hebben deze vrouwen, de Bözsikes en de Rezsinkes en de Katalins naar buiten

gebracht, hoewel de eerste Bözsike al ruim tien jaar in Canada woont, de eerste Rezsinke in het kamp omgekomen is en de eerste Katalin al tweehonderd jaar geleden tot stof is vergaan, maar ach, de tijd, wat geeft het ook.

Wat geeft het ook, nee, de tijd geeft niets, bovendien is het ronduit fijn dat Marcsókas' droefenis eindelijk ophoudt. Ik sta naast haar, de kinderkamer is een uitdijende ruimte waar zij in het midden ligt opgebaard, al gewassen door de nazaten van de Bözsikes, de Rezsinkes en de Katalins, de in zwarte doeken gehulde boerinnen, haar gezicht is schoon, zacht en rustig, omhuld door haar ravenzwarte haardos, waarin maar een enkele zilveren haar te ontwaren valt. Vijfenvijftig jaar. In de tijd dat ik vanuit Boedapest hierheen ben gereisd hebben de nazaten van de Bözsikes haar zelfs al in een witte zijden lijkwade gehuld, die tot de grond reikt, en haar gekleed in de prachtige zijden jurk die ze in de witte kast vonden en die mijn zuster voor mij had gestuurd uit Hollywood. Die jurk heeft interessante, plissé ruches bij de hals; wellicht had mijn zus zoiets in gedachten, een sterfgeval, toen ze hem in het pakket gooide, maar de jurk is veel te mondain voor hier, het dorpje Bogács, voor een vrouw met multiple sclerose. Of misschien toch niet. Het gezicht en de hals zijn ivoorkleurig. Haar handen houden een gebedenboek vast waarin ik ooit als kind gekliederd heb, tussen de bladen is ook een mirtetak gestoken bij wijze van boekenlegger, de bloem van de bruidegom, het symbool van vader, vader, de unieke liefde, de nooit gehate man. Maar ondertussen! Je had hem best mogen haten, Marcsó, misschien was je daar meer mee opgeschoten. Hier ligt Marcsó, de mooie, zwarte bruid.

Langs de muren van de leeggemaakte kamer staan stoelen, ook de eetkamerstoelen met de hoge rugleuningen waarop de kaartende dames zaten toen de vrouw van de ingenieur vertelde dat joden geen toegang meer hadden tot het casino. Nu zitten de vrouwen van Bogács erop, ook de jongeren zien er oud uit met hun diep in het gezicht getrokken zwarte hoofddoeken, ze prevelen gebeden afgewisseld met rankende gezangen en als ze even ophouden, wordt de ruimte met een levende, schone, zachte stilte gevuld. Marcsó glijdt steeds verder weg. Nu heb je bereikt waar je zo naar verlangde, Marcsó, je bent dood. ‘Jij, Luchtige, Wankele,’ ik stapte na je laatste zelfmoordpoging je kamer in en ook toen hebben we je gered, ik stapte bij je binnen, maar eerst haalde ik alle kasten in het huis overhoop want we zouden jou net naar Eger te brengen voor

een onderzoek bij de dokter en ik probeerde jouw kleren bij elkaar te zoeken. Ik wroette in je verschrikkelijk bescheiden, armoedige garderobe, je hebt geen hoed, nog niet eens een zachte vilten hoed, laat staan een elegant, kleurrijk, gedurfd stuk, misschien had je er ooit één gehad, van zwart fluweel, in de tijd dat ik in je grote gebedenboek had gekliederd, mijn God! Heb je in 1955 - op je begrafenis - nog steeds hetzelfde gebedenboek? Arme ziel van mij, Luchtige, Wankele, je kunt nou echt niet zeggen dat je liefde je erg verwend heeft. De walging en de woede jegens vader, die mooie kerel, proppen zich op in mijn keel en ik haat hem zoals jij, Marcsó, dat nooit hebt gedaan. Het schiet me te binnen: ooit heb je ook een witte hoed gehad, een strohoed met zijdeglans, met een zwart lintje. Moge God elke man vervloeken die zijn geliefde niet met prachtige hoeden overlaadt! Tijdens het wroeten in de kasten barstte ik dus in tranen uit. Ik loeide als een kalf dat naar de markt wordt gebracht, stond in de hal met mijn voorhoofd tegen de kast gedrukt, ik mocht krijsen, je hoorde het toch niet, de arts had je kalmeringsmiddelen gegeven na je poging en ik hield pas op met janken toen ik mijn oude, vale, bruine zwempak in handen kreeg. Daarmee stapte ik je kamer binnen, je gezicht straalde rust uit in je slaap, net als nu in je dood, en ik begon woest met dat waardeloze badpak tegen je bed te slaan, het was de tijd dat ik me begon te realiseren dat ik bekeken werd, dat mannen naar mijn lichaam keken, op het strand in Síkfõkút, bij het meer en ik kreeg er rillingen van, zon en water en gezien worden en rillingen, en ‘dit is een afschuwelijk lelijk badpak omdat vader een vrekkige klootzak is en geen nieuw voor me koopt en moeder uit elkaar gevallen op bed ligt en nog niet eens voor zichzelf kan opkomen, laat staan een man verplichten om een nieuw badpak voor me te kopen.’ Je lag je roes uit te slapen, maar toen keek je ineens op en je stem klonk zuiver en je ogen schoten vuur toen je boos tegen me riep, godverdomme, het is wéér niet gelukt, waarom halen jullie me nou elke keer terug? Het was als een slag in mijn gezicht, nauwkeurig en krachtig, goed zo. Met mooi afgeronde woede voegde je er nog aan toe: jullie zitten alleen maar aan mij te trekken, waarom laat je me niet uitstappen? Ik was een beetje verbaasd. Toegegeven, je hebt nooit grover taal gebezigd en ook vader vloekte nooit overmatig - ik daarentegen kan wel vloeken als de beste, razen en tieren en er de lieve God bij betrekken, dat hij de hemel moet laten neervallen op alle verdomde hoerenneukers en nog ergere dingen, uiteraard alles stil, in

mezelf, bij de nonnen kreeg ik een glad masker op mijn gezicht en een bit in mijn bek, maar vanachter het masker vandaan kan ik hemel en aarde nog evengoed vervloeken. Als je tussen je kussens vandaan op zachte toon, op je eigen manier de wereld ligt te vervloeken, kan ik mijn lachen niet bedwingen, moeder, zeg ik, je praat over de dood alsof het ging om een verbrande kersentaart hierop barst je in tranen uit, begrijp het nou, ik wil dood, en je zegt het met zo'n diep verlangen, hunkerend, als een klein bedelaarstertje voor de etalages rond kerstmis. Het lachen vergaat me.

Je hebt bereikt, Marcsó, waar je altijd naar hebt verlangd.

> Naar bleke woestenijen, zwijgzame
> Oorden leidt jouw weg,
> Het spel is ten einde.

Maar ik heb ook bereikt wat ik wilde, dat je in de ruimte van de kinderkamer ligt in sneeuwwitte en zwarte zijde gehuld, je gezicht straalt reinheid en rust uit want je bent geroepen, lief, dus nu mag je gaan, het is echt niet zo dat je zomaar de handdoek in de ring mag gooien. Zo ben je een overlever geworden. Ja, ik trok je terug want ik gruwde van de gedachte dat je door je eigen hand zou vergaan. Ik rende naar de dorpsarts en je maag werd gespoeld. Nu weet ik wat er achter zat: ik kon niet uitstaan dat wat ik in je liefheb, de streling, de glimlach, het glas melk, in zelfmoord uitmondt. Je kunt niet van me willen dat ik een afkeer krijg van de melk, van de glimlach, van de velden. Godverdomme. De melk en de honing en de glimlach en de streling mogen nooit hun geldigheid verliezen. Marcsó, zwijgzame moeder. Ik strooi mijn vloeken uit op je witte lijkwade, hoe denk je dat ik je had kunnen laten gaan, je kon toch de melk en de muziek, zoals je ernaar luisterde, niet met je meenemen, ook het beeld was kapotgegaan als je een zelfmoordenaar was geworden, het beeld van de Madonna in de Sixtijnse kapel, het beeld als venster naar de wereld, al zeggen de Romeinen dat de zelfmoordenaar een goddelijk bevel nakomt, ik heb schijt aan de Romeinen! als iemand eenmaal moeder is geworden, dan moet ze maar weigeren aan het bevel te gehoorzamen, laat ze maar marchanderen met die beroemde en beruchte hemelse krachten, laat ze maar in discussie gaan, vloeken, smeken, krijsen, op de fiets springen, wat kan het me schelen, een goddelijk bevel! Geloof me, de goden weten zelf ook niet altijd wat ze willen. Eigenlijk moet je

ze een beetje in goede banen leiden. Hoewel je dit van daarginds wellicht al ziet.

De oude vrouwen zitten te bidden op de stoelen met de hoge rugleuningen. Zou je het lichaam met een microscoop bekijken, dan zou je de veranderingen in de cellen al kunnen waarnemen, de lijken zijn waarachtig, en van hun waarheden moeten we voor altijd afscheid nemen. Voor de rest blijf je uiteraard eeuwig.

Vrouw aan het front (fragmenten)

Alaine Polcz[*]
(Vertaling Hedvig Csikós-Vargha)

Het duurde lang voor ik insliep. Met een zwaar gemoed werd ik 's ochtends wakker. De eerste dag van het kerstfeest! Dit was altijd mijn geluksdag, vol van vreugde en gelach met mijn broers en zusters. Ik hield me met moeite in. We gingen ontbijten. Er werd geen woord gesproken.

Die ochtend zal ik nooit vergeten. Ik droeg een lange, rode satijnen peignoir omdat het feest was. Ik smeerde honing op mijn brood en keek naar buiten. Het sneeuwde hevig met grote vlokken. Opeens zag ik twee ruiters naderen, gehuld in camouflagejassen met een capuchon over hun hoofd. Het leek wel een visioen!

Ze zagen er totaal anders uit dan Duitse of Hongaarse soldaten. Misschien kwam dat door hun besneeuwde capuchon waar hun bontmuts met een ster onderuitstak - misschien waren hun gezichten ook anders. Ik sprong overeind en wees naar buiten: 'De Russen...' Uit de andere kamer kwamen Förstner en de twee Fransen aangehold.

Het volgende moment werd de deur ingetrapt. Er stond een besneeuwde man in de deuropening met zijn geweer in de aanslag. Zwijgend richtte hij de loop op ons, om de beurt. Ik keek niet naar de loop van het geweer, maar naar de gezichten waar de loop beurtelings op werd gericht. Ieders uitdrukking veranderde, de een had zijn ogen wijd opengesperd, de ander had ze juist samengeknepen... maar dat was niet alles. Er was nog veel meer. (Al spoedig zou ik vaker in de gelegenheid zijn om het spel van de angst op gezichten te observeren.)

Na een moment van dodelijke stilte vroegen ze eindelijk iets in het Russisch. We begrepen het niet.(...)

* *Alaine Polcz (Kolozsvár, Roemenië, 1922) studeerde onmiddellijk na de Tweede Wereldoorlog psychologie en werkte in een kinderziekenhuis in Boedapest. Ze is psycholoog, thanatoloog en oprichter van de Hongaarse Hospice Stichting. Haar boeken over de dood en het rouwproces gelden als handboeken. Ze schreef essays en novellen, autobiografische werken, en werd met een aantal literaire prijzen bekroond.*

Het is erg moeilijk weer te geven hoe de situatie was. Er was nooit een moment van rust en stilte. De mensen gingen het huis in en uit als in een overvolle tram. Wij sliepen allemaal onregelmatig, 's nachts, overdag, zittend op de grond met onze ruggen tegen elkaar, maar nooit echt.

Dag en nacht liepen de soldaten in en uit. De troepen wisselden elkaar ook af. De dagen vloeiden ineen in een vreemde wazige mist.

De waterput droogde uit. De Russen kookten in gesmolten sneeuw. Voordat ze zelf dronken, gaven ze eerst de paarden water. We leden samen met hen. We wasten ons al lang niet meer. Er was geen plaats voor, geen water, geen gelegenheid. We aten wat zij aten. We verkeerden altijd in een roes, zelfs wanneer we sliepen. Er ontstonden ruzies, soms gepaard gaande met enorm geschreeuw.

Steeds kwamen er nieuwe troepen. Sommigen waren heel grof. Elke dag hoopten we dat ze zouden verdwijnen en we van hen verlost zouden zijn. Opeens, onverwachts, was het huis leeg geworden. Ik maakte de kamer schoon en we installeerden ons opnieuw. Toen kwamen er Roemeense soldaten. Zij vielen me huilend om de hals en kusten mijn handen toen ik hen in het Roemeens aansprak. Ze voelden zich ontredderd tussen al die ruwe mensen, de Hongaarse en Duitse troepen waartegen zij moesten vechten.

Ze smeekten om voedsel. Nog steeds voel ik me schuldig omdat ik ze alleen broodkorsten heb gegeven. Maar zelfs daarvoor bedankten ze huilend. Aan alles hadden we tekort en de verstopte voorraad durfde ik niet tevoorschijn te halen.

In de beginperiode van onze aankomst hadden we ergens in het bos tussen de rotsen een grote ton reuzel ingegraven - als noodvoorraad.

Aan het eind van de oorlog probeerde ik vaak terug te gaan om naar die reuzel te zoeken toen er hongersnood was.* We verlangden onuitsprekelijk naar de vrede. (De Russen niet, die wilden Berlijn hebben. Zij waren overwinnaars en genoten van het gevecht.)

De Russen hadden een simpele manier om ons hun taal bij te brengen. Op een ochtend toen ik naar buiten keek, zeiden ze: ‘Zima’. Ik keek hen niet begrijpend aan, toen pakte een soldaat me beet, bracht me naar buiten, stopte een handvol sneeuw in mijn nek en zei: ‘Zima! Rozumisj?’ (Koud, begrijp je?). Toen begreep ik

* *Deze belevenis werd later de kern van een drama van Miklós, getiteld ‘Bunker’.*

het en nog steeds weet ik dat het koud betekent. Of sneeuw? Het maakt me niet uit: ‘Zima’ betekent voor mij koude sneeuw in mijn nek.(...)

Het gebeurde op een avond toen de mannen in de kelder kaart zaten te spelen en de vrouwen zich daar ook schuil hielden, dat ik met Janos boven was gebleven. János had pantoffels aan, zijn laarzen waren voor reparatie bij de schoenmaker, hij droeg een colbertje. We zaten op de grond op een matras aan het voeteneinde van het bed van de Joegoslavische priester, naast me zaten de drie honden. János stond op en ijsbeerde door de smalle, kleine kamer. We luisterden naar de harde knallen buiten. ‘Gott sei Dank, heute ist ganz Ruhe,’ zei de priester. Hij was zo doof, hij hoorde niets. We lachten en kropen naar het voeteneinde om veilig te zijn voor rondvliegende splinters wanneer het huis getroffen zou worden. Plotseling sloeg de deur open. Russische soldaten stormden naar binnen. Een van hen greep me bij mijn pols en trok me overeind, een andere deed hetzelfde met János. De honden begonnen luid te blaffen en de soldaten brulden. Ze namen János mee, zonder iets op zijn hoofd, in zijn colbertje en op zijn pantoffels. Ik rende achter hem aan. Aan het eind van de gang kwamen we de andere mannen tegen die uit de kelder kwamen. Alle mannen werden meegenomen.

Uit de me toegesnauwde woorden verstond ik iets als ‘in de ochtend’. Het was vreselijk. Het is onbeschrijfelijk wat ik toen voelde, eenvoudigweg onbeschrijfelijk.

In de kelder zei ik tegen Mami en de andere vrouwen: ‘Boven is alles stil, blijven jullie maar hier om te slapen, want elk ogenblik kan het schieten beginnen. Wij passen met de mannen op het huis.’

Ik legde een kussen op mijn hoofd en drukte de zijkanten tegen mijn oren om de knallen niet te horen. Met mijn voorhoofd tegen de ruit gedrukt keek ik naar buiten, naar de door de maan verlichte nacht. Zo wachtte ik tot het ochtend werd.

Ik voelde met mijn hele zenuwstelsel: ‘Nu’ heb ik János verloren. Mijn God, wat gaat er met hem gebeuren. Waarschijnlijk was het een voorgevoel van wat ons te wachten stond.

Ik dacht: dit is de ergste nacht van mijn leven.

's Morgens kwamen de vrouwen naar boven, ze huilden en ik werd overladen met verwijten, waarom had ik hun niet gezegd wat er gebeurde. ‘Wat hadden jullie dan kunnen doen?’ vroeg ik. Niemand mocht immers naar buiten, het was tot de ochtend spertijd,

en wie had er trouwens naar buiten durven te gaan in de nacht, waarheen en waarom?

Toen ging ik alleen op stap. Ik deed een hoofddoek om en begaf me naar de commandopost. Daar zaten al velen op hun beurt te wachten. Onder hen bevond zich een klein meisje, haar hoofd bloedde en ze miste een pluk haar. Ze zag er miserabel en wanhopig uit. ‘De Russen zijn over haar heengegaan,’ zei haar moeder. Ik snapte het niet. ‘Met een fiets?’ vroeg ik. De vrouw keek me woedend aan: - ‘Bent u gek? Weet u dan niet wat de Russen met vrouwen doen?’

Ik luisterde naar de verhalen om me heen. Over bij wie de Russen de rugwervels braken, wie haar bewustzijn verloor, wie zo hevig bloedde dat het niet gestelpt had kunnen worden, welke man die zijn vrouw wilde verdedigen, was doodgeschoten...

Opeens werden mijn ogen geopend voor de ellende waar we ons in bevonden. Het was ons duidelijk dat we daar in de pastorie, met een Russische soldaat voor de deur, slechts kennis hadden gemaakt met enkele Sovjetsoldaten die gemoedelijk binnenwandelden, ons eten opaten, wat stalen, maar zich koest moesten houden. We wisten niets van wat er zich buiten allemaal afspeelde. Zou János het soms geweten hebben en ons niets hebben gezegd?

János moest het geweten hebben. De Hongaarse soldaten waren in de Russische dorpen geen haar beter geweest, alleen misschien wat minder woest. Nu viel het Oosten het Westen binnen.

Ik kan me niet meer herinneren wat de commandant zei.

Later, toen de pastoor werd vrijgelaten, kwamen we te weten dat de Russen gedacht hadden dat we spionnen waren, want precies na het luiden van de kerkklok had de Russische commandopost een voltreffer gekregen waarbij veel doden waren gevallen. Ze dachten dat wij een sein hadden gegeven vanuit de pastorie.

Vergeefs probeerden we ze uit te leggen dat de kerkklok met een vaste regelmaat sloeg, dat het een ongelukkige samenloop van omstandigheden was. Veel dingen waren hun trouwens onmogelijk uit te leggen. Ze leefden in een andere wereld, ze hadden andere ervaringen. Hun logica was ook anders. Ze hadden nog nooit een uurwerk in een toren gezien. Een uurwerk noemden ze ‘tjsasi’, daar waren ze altijd naar op zoek. Ik denk dat er na het vertrek van de Russen niet veel horloges meer in Hongarije zijn overgebleven.

De pastoor was verontwaardigd dat hij grof was behandeld, op zijn hoofd werd geslagen, dat zijn hoed werd afgepakt en er tegen

hem werd geschreeuwd. Hij vertelde, dat de anderen waren weggevoerd en waarschijnlijk gefusilleerd.

Op een dag - de pastoor was misschien nog niet thuis, de dagen vloeiden ineen - kwamen er veel soldaten binnen en ze doorzochten alles. Eén van hen trok me opzij en liet me een foto zien. János stond erop in uniform. Of beter gezegd, het ging niet zo simpel. Hij liet me eerst een foto van mij zien en wees naar mij: ‘Dat ben jij.’ Daarna liet hij me een andere foto zien van János in burgerkleren en vroeg: ‘Is dat jouw man?’ Ik beaamde dat. Toen liet hij me nog een keer de eerste foto zien waarop ik samen met János in officiers-uniform stond; daar kon ik niets op zeggen. Hij schreeuwde in het Russisch: Spion, verrader, Duitser, officier, soldaat! Hoe ik die woorden geleerd had? Dit waren de eerste woorden die wij leerden. Ook uit zijn gezichtsuitdrukking kon ik veel opmaken.

Ik had net een ingemaakte sperzieboon in mijn mond en voelde dat ik hem niet kon doorslikken. Ik deed een stap opzij en spuugde hem uit. De soldaat gebaarde: hij krijgt de kogel, ‘twoj moez’ (‘jouw man’). Toen begon hij te glimlachen en wenkte me dat ik met hem naar de kamer moest gaan. Ik ging mee, ik wist wat hij wilde. Hij zette de foto's op het nachtkastje en legde me op het bed. Ik was bang dat hij me de foto's niet terug zou geven. Toen hij klaar was, pakte hij de foto's en liet ze me zien. (Ik was nog steeds bang, dat ik de foto's niet terug zou krijgen). Ik droeg een geruit bloesje met een zakje aan de voorkant. Hij maakte de knoop los, stopte de foto's in het zakje, deed de knoop weer dicht, streelde de plaats waar de foto's zich bevonden en ging.

Ik kwam weer tevoorschijn. Mami keek me aan. Ik denk dat ze precies wist wat er gebeurd was, maar we wisselden geen woord.

De tweede of derde dag kwamen er mensen uit het naburige dorp en vertelden ons dat onze mannen allemaal waren doodgeschoten. Ze hadden eerst hun eigen graf moeten graven en moesten op de rand gaan staan, waarna zij in hun nek werden geschoten. Drie mensen uit hun dorp hadden de kuil weer dicht moeten harken. (In bijna alle oorlogen gaat het zo - de slachtoffers moeten hun eigen graf graven.)

‘Het is niet waar,’ zei ik tegen Mami, ‘ik “weet” dat het niet waar is.’ Ik was verschrikkelijk bang, trilde, maar diep in mezelf voelde ik dat het niet waar was of misschien wilde ik het gewoon

niet geloven. Ik weet niet meer hoe het verhaal precies ging, alleen dit: dat het niet waar kon zijn, niet waar, herhaalde ik binnensmonds.

Na het wegvoeren van de mannen was het duidelijk, dat er in het dorp grote problemen waren, de bewaker voor de deur verdween. (Ik smeekte de vrouwen om met z'n allen boven in een kamer te schuilen en daar samen de nacht door te brengen, dat zou veiliger zijn. Ze wilden niet, sommigen wilden hun bezittingen mee naar boven sjouwen en daardoor was er niet genoeg ruimte voor iedereen.)

Ik had een klein, fijn, licht metalen kistje, de buitenkant was beplakt met gekleurd papier, zoals theebusjes van nu. Hierin bewaarde ik mijn gouden juwelen die ik als huwelijksgeschenk van mijn tante en verdere familie had gekregen; prachtige Transsylvaanse edelsmeedkunst, honderd á honderdvijftig jaar oud. Ik bewaarde er ook een paar edelstenen in, zware goudstukken en dergelijke, drie kopjes en schoteltjes van Chinees porselein, die ik van János gekregen had, door hem meegebracht of opgestuurd van het Russische front. De porseleinen kopjes lagen bovenop ingepakt in zachte stroachtige spullen.

Een paar dagen nadat de mannen waren verdwenen, verzamelden de vrouwen hun kostbare spullen en probeerden ze te verbergen... zilver lieten ze in de waterput zakken, andere kostbare dingen werden onder de mesthoop verstopt en de juwelen bewaarden ze in hun bed; ik weet niet wat ze nog meer deden. Ik heb mijn kistje onder het bed van de zieke priester geschoven; ik ging vaak naar hem toe, omdat ik hem verpleegde.

De vrouwen wilden niet samen in een kamer slapen, dus ging ieder haar eigen weg. Het begon avond te worden. Ik zat met Mami boven in onze kamer en was bang. Het vuur brandde in de kachel, het was stil buiten, er werd niet geschoten.

Drie Russen kwamen binnen en in het Roemeens vroegen ze of ik met hen mee ging. Ik wist precies wat ze wilden, ik weet niet hoe, maar ik wist het.

Ik zei tegen Mami dat ik naar het ziekenhuis moest om zieken te verplegen. Mami keek me aan en smeekte: ‘Ga niet weg, kindje, ga niet weg alsjeblieft! Ze willen je kwaad doen.’ Ik zei tegen de Russen dat mijn moeder (ik wilde geen schoonmoeder zeggen) me niet liet gaan. De soldaten wezen op de hoek van de ijzeren kachel-

deur en zeiden dat ze Mami's hoofd zouden inslaan als ik niet meeging. (Als ik mijn ogen dichtdoe, zie ik nog steeds die kacheldeur.) En ik zei tegen Mami in het Hongaars dat ik moest gaan, dat er veel gewonden waren.

Ik trok mijn laarzen aan, knoopte een hoofddoek om en maakte die weer los, knoopte hem weer om, maakte hem weer los om tijd te winnen. Terwijl ik daar zo stond hoorde ik iets tegen de vloer tikken, het waren de hakken van mijn laarzen, zo trilde ik.

Ik omhelsde Mami, kuste haar en zei dat ik zou blijven zolang het nodig was. Ik zei dat ze aan de zieken moest denken. Mami keek me aan en begon te huilen.

We liepen door de L-vormige gang. Ongeveer halverwege begon ik zonder een woord te zeggen uit alle macht te schoppen en te slaan, maar binnen een seconde lag ik op de vloer. We vochten zonder een kik te geven. Ze sleurden me naar achteren de keuken in en smeten me zo hard op de vloer - waarschijnlijk wilde ik me opnieuw verdedigen of aanvallen - dat ik mijn hoofd aan de rand van een kist stootte. De kist was uit hardhout gemaakt, zoals het hoort in een pastorie. Ik verloor mijn bewustzijn.

Ik kwam bij in de kamer van de pastoor. De ruiten waren kapot, de vensters waren met latten dichtgetimmerd. Er was niets op het bed behalve een planken bodem, waar ik op lag. De ene Rus lag op me. Boven vanaf het plafond leek een vrouwenstem neer te dalen: ‘Mami! Mami lief!?’ hoorde ik. Toen realiseerde ik me dat het mijn eigen stem was, dat ik het was die schreeuwde.

Toen dat tot me doordrong, hield ik op en bleef stil, bewegingloos liggen. Ik voelde niets, alsof ik verstijfd of bevroren was. Ik zal het ook wel koud gehad hebben in die raamloze onverwarmde kamer met mijn blote onderlijf. Ik weet niet hoeveel soldaten er over mij heen zijn geweest, ook niet hoeveel het er waren voordat ik mijn bewustzijn verloor. Pas toen het licht begon te worden lieten ze me rust. Ik stond op, kon me nauwelijks bewegen, alles deed me pijn. Ik had hoofdpijn, mijn hele lichaam deed zeer en ik bloedde hevig. Ik had niet het gevoel dat ik verkracht was, maar dat ze mij lichamelijk pijn hadden gedaan. Dit had niets te maken met een omhelzing, niets met seks. Gewoon - nu ik bezig ben dit op te schrijven schiet me het juiste woord te binnen - bruut geweld. Dat was het.(...)

Op een andere nacht kwam er een heel regiment binnen, ik werd

op de vloer gelegd, het was donker en koud, en er werd geschoten. De volgende beelden bleven me bij: acht of tien Russische soldaten hurkten om me heen, om de beurt gingen ze op me liggen. Ze bepaalden de tijd per persoon. Ze keken naar een horloge, van tijd tot tijd lichtten ze bij met lucifers, ook had iemand een aansteker, en zo namen ze de tijd op. Ze spoorden elkaar aan. Eén vroeg: ‘Dobre robota?’ (Doet ze 't goed?).

Ik bewoog me niet. Ik dacht dat ik dit niet zou overleven. Natuurlijk overleef je het. Behalve als een van je ruggewervels wordt gebroken, maar zelfs dan ga je niet onmiddellijk dood.

Hoe lang het heeft geduurd en hoeveel er waren, dat weet ik niet. Tegen de schemering begreep ik wat een ruggewervel breken betekende. Het gebeurt zo: je voeten worden naar achteren tegen je schouders gedrukt, de soldaten zakken op hun knieën, zo nemen ze je. Als iemand dit met kracht doet kan de wervelkolom van de vrouw breken. Niet dat ze dat willen, het komt door de brute kracht. De in een slakkenhuis gedraaide vrouw wordt op een ruggewervel naar voren en naar achteren geduwd en ze merkt niet eens dat hij breekt. Ik dacht ook dat ik in hun handen dood zou gaan. Mijn wervels werden beschadigd, maar ze braken niet. Doordat ik op een van mijn wervels heen en weer werd gerold, raakte mijn rug verwond. Mijn hemd en mijn jurk kleefden vast aan die wond omdat hij bloedde, wat ik pas later ontdekte. Op dat moment deed alles mij zo hevig pijn dat ik het niet eens merkte.

(Vaak peinsden Mina en ik erover hoeveel minuten het duurde, hoeveel soldaten er die nacht waren. Met haar deden ze hetzelfde in een andere kamer. En waarom altijd op de vloer?)(...)

Toen we luizen kregen in de kelder, heb ik mijn kleren uitgetrokken om ze te zoeken. Een vrouw achter me slaakte een kreet. Bij het uittrekken van mijn onderjurk had ik de wond op mijn rug opengescheurd. Vol afgrijzen ondervroeg de vrouw mij: ‘Heb je niet gemerkt dat je een wond op je rug hebt? En heb je niet gemerkt dat je hem openscheurde?’ De mensen snelden toe om naar de wond te kijken. (Die wond had ik opgelopen toen ik met mijn benen tegen mijn schouders gedrukt werd en zo verkracht). Daarna genas de wond op de een of andere manier, maar wie maakte zich daar druk over?

Daarna kregen we schurft. De notaris van Gyúró feliciteerde iemand: ‘Mevrouw, wat u daar tussen uw vingers heeft is geen uit-

slag, maar schurft, die heb ik ook.’ Ik had al verstand van luizen en ik wist wat de vrouwtjes en wat de mannetjes waren, welke er drachtig waren, welke al genoeg gegeten hadden en welke er nog honger hadden... Ooit zal ik de luizen beschrijven. Maar nu in het kort: er zijn hoofdluizen, luizen die in je kleding schuilen en er zijn platjes. De platjes zitten onder je oksels en tussen je schaamhaar. Als je ze alledrie hebt, is het kansloos ze te bestrijden, je wordt overal gebeten. We kregen het advies om ons met petroleum in te smeren. Dat deden we. De luizen werden er niet door afgeschrokken en de petroleum stak nog erger en stonk nog op de koop toe. Er was geen enkele mogelijkheid om ons te wassen.

In het begin praatten we erover dat we uit onze monden stonken, want we konden onze tanden niet poetsen. Later dachten we er helemaal niet meer aan, we merkten het niet eens. Ook niet dat we ons niet wasten. In de kelder bevonden zich tachtig mensen. Er was zelfs niet genoeg drinkwater en na een paar dagen hadden we er geen behoefte meer aan om ons te wassen. Maar het was vreselijk dat we zo vaak bloedden en geen schone onderbroek hadden om aan te trekken. In de loopgraven bevroor het bloed, 's nachts werd het week, daarna stolde het weer en schuurde het slipje onze dijen kapot. We roken naar bedorven bloed.

Trouwens, alles om ons heen rook naar bloed.(...)

Er kwam een Russische soldaat binnen terwijl ik sliep. Hij boog zich over me heen en maakte me wakker. De jonge vrouw die de wond op mijn rug had gezien vertelde later dat mijn gezicht eruit zag als dat van een paard - van schrik. Mijn neusvleugels trilden en sperden zich wijd open, de aderen in mijn slapen zwollen, en mijn pupillen werden merkwaardig groot. Het duurde maar een paar minuten. Ik sprak tegen hem in het Roemeens, de andere aanwezigen smeekte ik in het Hongaars om naar de vlakbij gelegen commandopost te gaan om hulp te halen! Of om een kind te laten gaan, iedereen weet dat kinderen nooit door de Russen worden lastig gevallen. Maar nee, niemand verroerde zich. Tachtig mensen luisterden naar mijn smeekbede zonder in beweging te komen. Ik liet hun zien dat hij niet zou kunnen schieten omdat ik de loop van zijn geweer met mijn handen bedekte. De mensen bleven bang en lieten toe dat ik voor hun ogen en die van hun kinderen werd verkracht.

Hoe konden deze mensen dit met hun geweten in het reine

brengen? En hoe kon ik het met mijn geweten in overeenstemming brengen als ik geen hulp bood omdat ik ook bang was? Vaak heb ik zelf ook niet geholpen...

Nog steeds ontwaak ik uit mijn diepste slaap als ik buiten iemand hoor schreeuwen. Ik ren dan naar het balkon, kijk zoekend rond om te zien wat er gaande is en overweeg om iets naar beneden te gooien, een vaas of een bloempot, want er moet iets gedaan worden, omdat iemand hulp vraagt en ik weet dat er niemand uit de huizen zal komen. Toen ik om hulp vroeg, is er ook niemand in beweging gekomen. (De angst - niet de liefde - overwint alles.)

Het wapen en de man
(Uit de roman 'Het ogenblik')
Magda Szabó[*]
(Vertaling Anikó Daróczi en Ellen Hennink)

Of hij ook als jongeman zo was, daar sprak niemand over. Ik betwijfel het, want dan had hij de belangstelling van de godin nooit kunnen wekken. Een ding is zeker: sinds ik Anchises kende, was hij altijd bang geweest. Zijn gezicht vertrok van angst als Hecuba hem erop betrapte dat hij iets had verzuimd, als men zag dat hij een hap nam van het eten dat door de dokter verboden was, als hij wegdutte tijdens een staatsvergadering of als hij een officiële gast ontving met een sacherijnig gezicht in plaats van de verplichte koninklijke glimlach. Hij en ik konden het wel met elkaar vinden, ik denk dat ik als kind al medelijden met hem had. Hij was immers zo zwak, hij schrok van alles, hij was net een kleine schooljongen in een benauwende situatie, een kind wiens lichamelijke kracht en geestkracht niet in verhouding stonden tot wat het leven van hem verlangde. Hij vond het vast ook heel erg als een belangrijke buitenlandse gast onze hofmeester Capa vroeg of hij de schitterende jonge herder van voorheen zou mogen ontmoeten die de godin van de liefde haar aandacht waard had bevonden. Anchises verzette zich dan vergeefs, zeggend dat hij geen vreemden wilde en kon verdragen, dat men hem niet moest vertonen als een spektakel. Toch lieten we hem altijd in zijn stoeltje naar de gast duwen. Hij had een gouden stoel, de rug en de armleuningen versierd met de cultische tekens van de Frygische koningen: sfinx, tijger, liggende leeuw. De stoel had vier wieltjes en er was een po onder de zitting verborgen. De

* *Magda Szabó (Debrecen, 1917) studeerde letteren en promoveerde in Latijnse Filologie. Ze werkte enkele jaren in het onderwijs en vestigde zich na de Tweede Wereldoorlog in Boedapest. Tot 1950 werkte zij bij het Ministerie van Cultuur en Onderwijs. In 1947 en 1949 publiceerde ze twee dichtbundels. Ze kreeg in 1949 een publicatieverbod dat negen jaar duurde. In haar romans behandelt ze vaak diepgaande generatieconflicten, waarin de relatie tussen het individu en de geschiedenis sterk naar voren komt. Ze heeft behalve haar vijftien romans en gedichten ook toneelstukken en essays gepubliceerd. Haar werk werd in meer dan veertig talen vertaald. Ze heeft zeer veel onderscheidingen en prijzen gekregen, waaronder de meest prestigieuze Kossuth-prijs in 1977. In 2003 werd haar roman* De deur *(die ook in het Nederlands verschenen is) met de Franse Prix Fémina bekroond. In dit eerste hoofdstuk van* Het ogenblik *zijn enkele coupures aangebracht.*

tong van Cicus, de slaaf die hem moest duwen, had men bij zijn komst uitgerukt, maar zijn neus had men laten zitten, en ook de reukorganen van de bezoekers konden niet buiten werking worden gesteld; de arme Anchises maakte onder de persende druk van zijn verzet en zijn schaamte bijna altijd gebruik van de po, want hij kreeg diarree bij de gedachte dat men hem zou bekijken en de onmiskenbare stank van de po-inhoud vermengde zich dan met de geur van de wierookvaten aan de wand en de geuren waarmee de hofhouding zich had besprenkeld. Misschien had ik door deze ervaring geleerd hem nooit serieus te nemen als hij met zijn stok verbitterd naar me sloeg of me uitschold. Om een zuigeling die het in zijn broek doet, spartelt en gilt, glimlachen immers de volwassenen.

(...)

De arme drommel werd zwaar beproefd door de belegering en het bewustzijn van zijn eigen onmacht, hij was lastiger en geagiteerder dan anders.

‘Hij begint weer met z'n circus,’ zei de vrome Aeneas toen hij bij me binnenstormde in die laatste nacht, terwijl de agonie van Troje haar einde naderde. ‘Hij begint weer, de ellendeling. Sinds de laatste berichten blijft hij verklaren dat hij het nieuwe vaderland niet wil en dat hij wenst te sterven.’

‘Je moet er niet op letten,’ antwoordde ik zenuwachtig; mijn hoofd barstte bijna van het lawaai van de strijd, huizen stonden in brand en stortten in en het gegil van de bewoners kon je zelfs door de dikke, hoge muren van het paleis heen horen. Wie kon zich nog bekommeren om het verzet van Anchises, hij was allang niet meer in de gelegenheid om iets te willen of niet te willen, het was toch duidelijk dat zo'n statussymbool als de vader van Vader Aeneas, uitverkoren om te overleven en een nieuw vaderland te stichten, niet mocht ontbreken op het schip van de vluchtelingen.

‘Hij wenst hier te blijven in de kelder,’ zei de vrome Vader Aeneas klagerig.

Ik vond het een schitterend idee, ik vroeg me af hoe lang de arme man deze oplossing in zijn gedachten had gekoesterd. In de kelder, alleen, met de slaven - ach, laat maar! Het afgesproken hoornsignaal dat de uitverkorenen opriep om de stad te verlaten, zou binnen een paar minuten klinken. Caieta en ik hadden alles al ingepakt, alleen Aeneas was nog bezig met zijn gebeuzel in plaats van zijn eigen officiële bagage in te pakken, de rekwisieten nodig voor het stichten van het nieuwe vaderland: de goden van Troje en

een paar kunstschatten, rariteiten om cadeau te doen en dingen die misschien geschikt waren om mensen om te kopen, spullen dus uit de onmetelijke rijkdom die deze nacht in handen van de Grieken zou vallen. Hij moest zich haasten, zei ik tegen hem, hij moest eindelijk de richting wijzen, hij moest de heilige beeldjes in een zak stoppen en zijn eigen bagage brengen; het kon ook geen kwaad als hij even door de poort naar buiten keek en zich afvroeg hoe hij zich de stoet voorstelde met een verlamde oude man en een kind van twee jaar.

Natuurlijk stapte hij de drempel niet over, hij stuurde Cicus naar buiten, zeggend dat hij nu niet de aandacht mocht trekken. Cicus kon daarentegen veilig een paar stappen buiten de muren zetten. Zodra hij zijn tongloze mond zou openen voor een Griekse soldaat die langs scharrelde, zou de vijand begrijpen dat hij te doen had met een vriend; verminking was geen Griekse traditie, dus als men hem zo had toegetakeld, was Cicus geen vriend van de Trojanen. Ze konden hem ook niet aanzien voor de priester van Cybele, want hij had een slaventeken op zijn hoofd. Aeneas de held ging dus niet naar buiten, ook eerder was hij niet vaak op het bastion te zien geweest. Hij loog dat de geest van Hector hem dat in een droom had verboden, alsof die arme Hector naar hém toe zou komen. Hij zou, als dat kon, naar zijn moeder en zijn vrouw rennen en niet op zoek gaan naar Aeneas die hij zijn hele leven al had gehaat. Cicus keerde snel terug en liet ons weten, met gebaren die hij van Capa had geleerd, dat het overal gevaarlijk was, welke route we ook namen. De vrome Aeneas zuchtte, keek naar de godenbeeldjes en tilde er een paar op; ik brak me er het hoofd over waarom hij zo kreunde; hij riskeerde toch niets, het Noodlot waakte over hem en zelfs als hij dat niet zou willen zou hij de tempel van Demeter bereiken en het nieuwe Frygische rijk stichten ergens in het Westen. Ik had hem willen knijpen, hem een schop geven, de vrome Aeneas bracht soms de ergste kwajongensstreken in mij naar boven, maar ik beheerste me; het had geen zin hem boos te maken, wat zou ik ermee bereiken? Hij was doodsbang voor de Grieken, zelfs bij duizendvoudige goddelijke bescherming, en misschien ergerde het hem dat hij bij mij geen spoor van angst zag. Ik was goed in zwaardvechten, had waarschijnlijk een heel bijzondere aanleg; ik kon kalm en intuïtief vrijwel altijd berekenen wat de volgende beweging van mijn tegenstander zou zijn, onze schermmeester had

me er vaak om geprezen. En trouwens, waar moest ik als vrouw van Aeneas bang voor zijn, ik stond immers op de lijst van de favoriete kinderen van het Lot? Toen maakte het al bijna niets meer voor me uit, ik wist dat in het paleis iedereen dood was die voor mij belangrijk was geweest. Ik wilde Troje zo gauw mogelijk de rug toekeren, maar de tijd moest nog komen dat ik eindelijk op een veilige plaats in alle rust zou kunnen rouwen om Hecuba of mijn vader.

De tijdverspilling was al pijnlijk en zinloos genoeg, want ik had het huispersoneel en onze slaven naar de kelder gestuurd zodra duidelijk werd dat Ilium vóór de dageraad zou ophouden te bestaan, en namens Aeneas stonden alleen Cicus en zijn gezellin Caieta op de lijst van overlevenden. Caieta was de voedster van Aeneas geweest; dat ze met ons mee mocht, bewees opnieuw dat het Lot haar voor een bijzonder leven had uitgekozen, bijna elke koninklijke voedster verdween immers van het toneel, maar door de beslissing van Doroe was zij boven haar eigen lot verheven. De vrome Aeneas was op de kleuterschool zo hysterisch geweest zonder zijn voedster dat Caieta gestuurd werd om in de nabijheid van de juf te blijven; naast de vele soorten privileges die golden voor Aeneas kon het er nog wel bij dat Caieta ingeschakeld werd voor onophoudelijke dienstverlening. Tegen de tijd dat Aeneas genoeg van haar kreeg, was het niet meer mogelijk Caieta af te danken, om politieke en bestuurlijke redenen, want het volk was doordrongen van het beeld dat die twee bij elkaar hoorden, de prins en de Frygische tempeldienares - dat was Caieta óók, aanvankelijk alleen maar dat. Intussen waren ze levende, tastbare sprookjesfiguren geworden; elke boer, elke soldaat had als kind ontroerende verhalen gehoord over het eeuwige verbond tussen die twee, over de trouw zonder bloedverwantschap. Het volk herkende de figuren van zijn eigen legenden in deze twee personen, en daarom konden Caieta en Aeneas niet van elkaar scheiden, zelfs niet toen de waanzinnige bezitsdrang van Aeneas in afkeer veranderde en Caieta zijn puberale streken steeds moeilijker kon verdragen; toen hij haar uit pure nieuwsgierigheid ook nog verkrachtte, begon Caieta hem te haten. Caieta had elke episode van haar leven aan mij verteld; als Hecuba de ster was boven mij en het zwaard in mijn hand, dan was Caieta de aarde die me opving als ik neerviel en waarop ik uit kon rusten; ze was de stok die als wapen diende maar waar ik ook

op kon steunen. Gelukkig hield ze niet alleen van mij maar ook van Julus, en in de weekends bracht ze hem mee naar huis uit de kleuterschool voor kinderen van het koningshuis.

Vandaag had ze de spullen van het kind al ingepakt en ze was hem net aan het aankleden; ze had hem zijn soldatenkleertjes aangedaan: het jongetje droeg een klein pantser en een helm met weelderige verenbos. Ik stuurde Caieta om Anchises te halen, want we zouden spoedig vertrekken. Ze stuitte blijkbaar op ernstige weerstand, want ze riep uit de andere kamer dat ze het niet voor elkaar kon krijgen. Intussen klonk het eerste hoornsignaal, het teken dat de tijd van voorbereiding ten einde was. Het was een dissonant geluid, maar hoe had het anders kunnen zijn? Het was een langdurig, verschrikkelijk geloei als het trompetteren van een gewonde olifant; ik huiverde terwijl ik me naar de kamer van Anchises haastte. Het kind zat daar op zijn knieën, ik zette het overeind en smeekte Anchises samen met Caieta om zich niet zo te laten bidden. Hoeveel tijd dacht hij in vredesnaam dat we hadden? Julus trappelde, hij was opgewonden, aan zijn kleine gepantserde arm hing een kleine ronde mand met daarin een afgeleefd katje dat aan zijn laatste uren bezig was. Ik dacht dat ik mijn schoonvader wel tot rede kon brengen, maar ik vergiste me, Anchises wilde inderdaad niet vertrekken, hij ging niet, zei hij, nee, nee en nog eens nee. Hij glimlachte en schudde zijn hoofd; voor het eerst in mijn leven zag ik iets kwaadaardigs op zijn gezicht. Zijn glinsterende ogen zeiden: maken jullie je maar zorgen om mij, wat mij betreft mag Ucalegon op zijn hoorn blazen tot zijn longen barsten, nu ben ik degene die commandeert. Mooi was het begin van het leven, laat ook het einde mooi zijn, waardig, en jullie die me in een stoel op wielen naar banketten duwen en me vertonen als een gevangen beest, om mijn hoofd te buigen voor oosterse heersers en belangrijke geïnteresseerden, zouden het niet mee moeten maken dat ik in Italië een omgevallen po achterlaat. Binnen een paar minuten zal het dak op me neerstorten, de vlammen lekken al langs de huizen in de buurt. Deze nieuwe Anchises is een onverwacht verschijnsel, nietwaar? Deze lamme die hier tegen jullie zit te glimlachen en zich verzet.

Ik rende terug naar Aeneas die intussen blijkbaar de moed verzameld had om door de kleine poort naar buiten te gaan; terwijl we met zijn vader overlegden, had het volgende hoornsignaal geklonken. Aeneas holde onmiddellijk het paleis weer in en liet brullend zijn arm zien, waar een gloeiend stuk hout op was gevallen.

‘Mijn mummetje,’ zei hij en streelde de huid boven zijn pols. ‘Mijn mumpie is verbrand.’*

Ik dacht dat ik zou ontploffen, de stad was een vuurzee, een stroom van bloed, en zijn mumpie deed pijn. Er viel een asregen en hij stond daar aan zijn brandblaar te likken.

‘Zal ik er een strik om doen?’ schreeuwde ik. ‘Ga als de weerlicht naar je vader, bij het derde signaal moeten we vertrekken en Anchises is dol geworden. Geef hem het bevel deze moeilijke zaak niet nog erger te maken, je hebt toch je beproefde methoden om iemand te laten doen waar hij geen zin in heeft?’

Cicus keek belangstellend toe hoe de situatie zich ontwikkelde en onderzocht de spaken van de wielen van de stoel. Aeneas begon tegen hem te bulderen, maar intussen pakte hij snel de babyzalf van de plank en probeerde zichzelf te helpen. Hij bekommerde zich nergens om, behalve om zijn mumpie. Caieta en ik keken elkaar aan, het jongetje sloop verlegen naar zijn vader toe. Julus had altijd al een goed hart gehad, nu hij zag dat de altijd sterke volwassene pijn leed, reikte hij hem het afgeleefde katje aan, misschien zou die het verdriet verzachten. Zijn vader merkte het niet eens, hij rouwde om zichzelf: wat een grote brandblaar, wat een ramp. Zo zou hij aan boord moeten gaan, met zo'n beschadigd mummetje, en bovendien haatte hij schepen omdat hij op zee altijd moest kotsen. De kat reutelde, de vrome Aeneas stond zijn wond in te smeren, en Anchises sloeg met zijn stok op de kop van de sfinxen aan de gouden versiering van zijn stoel en deelde opnieuw mee dat hij nergens naartoe ging. Intussen gingen de Grieken al tekeer in de straten vlakbij, de explosies van de strijd waren van steeds dichterbij te horen. Ik dacht dat ik de vrome Aeneas ter plekke dood zou slaan, en Anchises net zo goed. Caieta en ik keken elkaar dus aan en ik wist dat ze hetzelfde dacht als ik: als Hecuba er nog was zou hier een grote stilte heersen, maar mijn moeder leefde toen niet meer. Hecuba had kunnen vluchten, maar dat wilde ze niet. Tevergeefs leidde er vanuit het paleis een geheim pad naar de andere kant van de stad, ze maakte er geen gebruik van, het was haar eigen keus geweest dat men voor haar geen wachtwoord op metaal had gegraveerd. Anchises bewaarde het zijne natuurlijk in

* *De woorden ‘mummetje’ en ‘mumpie’ komen uit het* Frygisch woordenboek, *een lijst met woordverklaringen die Magda Szabó aan haar boek heeft toegevoegd. Er worden menselijke ledematen mee aangeduid.*

een zak om zijn nek om te voorkomen dat hij achtergelaten zou worden. (...) Daarom was het zo onbegrijpelijk dat hij zich op het laatste moment verzette.

De situatie was nu niet alleen pijnlijk maar kritiek, want Ucalegon liet het derde signaal horen en dit was de laatste waarschuwing. Ieder die op de lijst van overlevenden stond moest vertrekken. We moesten Ucalegon roepen om met de oude te praten, misschien kon Cicus hem gaan halen, stelde ik voor. Aeneas begon te brullen, hij was beledigd dat die idiote invalide hem, de zoon van de godin, niet gehoorzaamde. Ik was al bang dat de slaven die naar de kelder waren gestuurd naar boven zouden komen. Dan zouden er nog meer problemen ontstaan, want ze vermoedden al dat hun laatste uur geslagen had; maar wat zouden ze doen als bleek dat het niet voor iedereen gold? Tenslotte kwam Caieta met de oplossing. Terwijl ze het ongeduldige kind probeerde te kalmeren en voor hem neergeknield zijn gezicht streelde, sprak ze fluisterend, zomaar terloops, de reddende zin uit: hier kon alleen de moeder van de vrome Aeneas helpen, anders kwamen we nooit bij de haven. Dit was zo waar dat Aeneas het potje met zalf neerzette en Anchises verstijfde, zelfs zijn stok werd stil. Cicus lachte naar ons met zijn tongloze mond, zo liet hij merken dat hij Caieta's intellect op prijs stelde. Inderdaad, waar bleef die godin toch in zulke moeilijke ogenblikken, waarom lette ze er niet op of de zaken die ze in verband met haar zoon bedacht had volgens plan verliepen.

‘Roep je moeder,’ schreeuwde ik. De vrome Aeneas viel op zijn knieën voor het standbeeld van zijn moeder en brulde tegen ons: *‘Procul estote,’* in het Latijn, want dit was de rituele tekst waarmee hij Venus aanriep en bij deze woorden moest iedereen onmiddellijk uit de nabijheid van de biddende persoon verdwijnen. We verlieten allemaal de kamer en duwden ook het karretje van mijn schoonvader weg; de oude trok zijn nek in, zijn weerstand was gebroken, hij voelde dat weer anderen de baas over hem zouden zijn, dat hij zich vergeefs zou verzetten. *‘Procul estote,’* deze woorden sloten elke discussie uit, de arme man begon om zich heen te tasten. Caieta begreep wat hij wilde en reikte hem zijn gebedsdoek aan. Anchises sloeg die om zich heen, als iemand die zich voor het leven, voor de dood en welke handeling dan ook wilde afschermen.

Ik had willen gooien en smijten, waarom kwelden we ons toch, waarom verzetten we ons en wilden we de dingen verklaren? Iedereen wist immers dat hetgeen voorgeschreven was en verplicht,

niet af te wijzen viel. Het zat me tot hier, al wist ik dat de echte beproeving voor ons pas zou komen als de vlucht was begonnen. Zelfs het grootste gevaar zou draaglijker zijn geweest dan deze situatie: om ons heen was de strijd volop aan de gang en wij stonden daar maar. Waar bleef die goddelijke moeder toch, hoe lang moest ik het langgerekte brullen van Aeneas nog aanhoren, *Procul estote, procul estote*: ga weg van hier, ga weg van hier. Wie zou er in godsnaam bij hem willen blijven terwijl hij zich met Venus onderhield, wie hield er van zulke dingen? Ik wilde dat ze eindelijk kwam, maar de godin was laat, het kind begon verveeld weer aan het katje te trekken. Cicus, de eeuwige optimist, leegde voor alle zekerheid de po, we moesten met schone rekwisieten op reis gaan. Ik trilde al van woede, het leek alsof de vrome Aeneas daarbinnen tevergeefs aan het smeken was. Was die vrouw soms doof geworden dat ze maar niet kwam, wat hield haar tegen, was ze misschien op het bastion bezig waar haar collega's aan het manipuleren waren, Neptunus, Apollo, Juno en die heilige Pallas? Mijn vaderland was allang hun slagveld, het was de privé-Olympiade van de machtigen van deze wereld en de inzet was het prestige van de goden, niet de ondergang of redding van Troje.

Er hing een afschuwelijke lucht na het schoonmaken van de po; ik kneep mijn neus dicht, maar plotseling mengden de bittere stank van verbranding en de scherpe stank van de po zich met een walgelijk zoete en bedwelmende luchtstroom; de lucht werd eerst rose, toen blauw en tenslotte oranje, alsof ze zelf aan het experimenteren was: als ze rose bleef, zouden we denken dat we het vuur zagen buiten, als ze blauw bleef, zouden we denken dat het de rook was, dus werd ze oranje als de sluier van een bruid. Eindelijk klonken uit de andere kamer de nieuwe rituele woorden van Aeneas: *Numen adest.* We verstijfden, want dit betekende dat degene die aangeroepen werd eindelijk was verschenen, zodat alles op gang zou komen. Caieta goot vers water in de veldfles van het kind, raapte de godenbeeldjes van Troje en van onze familiegoden bij elkaar die Aeneas overal had laten slingeren en stopte ze in een leren zak. Als het aan mij had gelegen, had ik ze niet meegenomen; waarom zou ik, slecht functionerende ambtenaren hield men toch ook niet aan? (...) Intussen walmde de naar rozen geurende, saffraankleurige wolk, we konden nauwelijks iets zien; de wolk irriteerde Julus die begon te huilen, maar toen werd er als antwoord een signaal gegeven, een wonder, zoals het hoorde. Hoe ze het voor elkaar gekregen had,

was haar geheim, maar plotseling verschenen er vanuit de richting van de zuilengalerij die naar het brandende paleis van Ucalegon leidde, boven de rookwolken, twee duiven, ze koerden en begonnen elkaar te liefkozen.

‘Dit kon niet op een beter moment, zo vlak voor de reis,’ zei Caieta. ‘Zodra de godin weg is, draai ik hun nek om; op het schip kan ik ze voor het kind braden.’

Anchises trok zijn gebedsdoek geschrokken van zijn hoofd en smeekte haar om deze uitspraak meteen terug te nemen, ze moest de heilige vogels van de godin niets aandoen, want anders zou ze wel zien wat voor ramp er gebeurde. Daarna begon hij te huilen, het kind sprong op en neer, hij wilde de duiven vangen voor zijn afgeleefde katje en ik voelde dat de hele vlucht nonsens was. Het liefst zou ik in de lichtkring van mijn ouders willen stappen, we waren nog niet eens vertrokken en ik was al doodmoe. Ik ging even naar de binnentuin, waste mijn gezicht bij de fontein, stapte daarna, zonder te weten wat me voortdreef, de wenteltrap op en klom naar de toren die in ons paleis nog overeind stond, om nog één keer, voor het laatst, zij het van boven en in vlammen, maar als één geheel, te zien wat ik nooit zou vergeten. Zelfs wanneer het grootste rijk ter wereld zou worden gesticht, het zou nooit dit Troje zijn. Ik raakte zonder problemen boven, ook de omgang was nog onbeschadigd en beneden waren de mensen zo bezig met moorden dat aanvankelijk niemand een pijl op me afschoot. De stad was één grote vlam, het gegil van de stervenden brak door het razen van het vuur heen, ik sloeg alles koninklijk gade, zoals Doroe het ons geleerd had: Zie, we zijn er geweest, dacht ik, maar we waren er ooit wel; er waren eens een land en een volk en van die twee is er nu één werkwoordstijd overgebleven, het perfectum logicum in de grammaticaboeken, maar dit is zo sterk dat we er niet meer zijn en nooit meer zullen zijn, nooit meer hier, zoals we waren. Ergens anders wel en op een andere manier, maar altijd in de schaduw van een werkwoordstijd.

Beneden merkte iemand me blijkbaar toch op, want hij schoot een pijl op me af. Gelukkig trof die me niet, maar eindelijk kwam ik bij zinnen; ik moest daar niet voor ieders ogen blijven staan, ik rende terug en wel langs de kortere weg, via de achtertrap, hopend dat Venus en haar vrome zoon tegen die tijd klaar waren en we eindelijk konden vertrekken. De achtertrap maakte een bocht bij de muur juist naast de kamer waar Aeneas zijn moeder had opgeroe-

pen en als ik niet mijn naam had gehoord, was ik niet blijven staan. Ik kon mijn schoonmoeder niet uitstaan, ik begreep nooit waarom ze zo trots was op zichzelf. Ik was al drie jaar haar schoondochter maar ze vond me nog steeds geen persoonlijke ontmoeting waard, hoewel we niet alleen door mijn man maar ook volgens mijn eigen stamboom familie van elkaar waren. Ik zou niet zijn blijven staan, maar de naam ‘Creusa’ viel en daarom was ik nieuwsgierig. Misschien had ik me vergist en vond ze me toch iets waard. Misschien had ik het altijd verkeerd ingeschat.

‘Helaas,’ klonk de stem die niet op die van een mens leek en begeleid werd door het klinken van belletjes en vogelzang, van nachtegalen misschien, zeker niet van de twee duiven, want die had Caieta intussen vast en zeker afgemaakt. ‘Creusa gaat niet mee, het kan niet, mijn zoon. Onmogelijk.’

Aeneas hoestte zenuwachtig, hoewel ze beslist naast elkaar stonden in de geurwolk die de godin om zich heen verspreidde, als in een glazen bol. Hij kon toch geen last hebben van de bittere rook van de brandende huizen rondom.

‘Hoezo?’ vroeg hij.

‘Je hebt het gehoord, Aeneas. Jij gaat, Julus, je vader en de voedster. Klaar.’

Er viel een grote stilte, ik wachtte. Het mag vreemd lijken, maar wat ik hoorde, wekte in mij eerder belangstelling dan pijn.

‘En wie komt er dan in de plaats van Creusa?’ hoorde ik hem na een tijdje vragen. ‘Doroe?’

‘Nee,’ zong de godin. ‘Er gaat niemand in de plaats van Creusa, trouwens, Cicus blijft ook, hij is niet decoratief met zijn lege mond en zijn gebaren, ik heb hem van de lijst afgevoerd. Jij zult je vader op je schouders dragen, het zal een wondermooi tafereel zijn als je hem heldhaftig torst.’

‘Ja, maar mijn mumpie doet pijn,’ klaagde Aeneas. ‘En vader wil trouwens niet gaan.’

Er was een tedere klank te horen, alsof iemand op iets blies. Natuurlijk ging ze nu met haar goddelijke adem het mumpie genezen, hoe kon de arme Aeneas zo'n last anders dragen. Hij vroeg iets, heel zacht, ik kon pas horen wat het was toen hij het herhaalde.

‘En waarom Creusa niet?’ hoorde ik hem vragen.

‘Omdat je opnieuw gaat trouwen. Alleen als bruidsgeschenk kun je Italië krijgen.’

Ik vouwde mijn handen vlakbij mijn hart, het gebaar waarmee

men een spreeuw vasthoudt, alsof ik onze levens met mijn handen wilde beschermen. Mijn lichaam noch mijn ziel was op Aeneas gesteld, maar ik kende hem vanaf mijn geboorte, hij was mijn man geworden en zelfs het slechtste huwelijk was een huwelijk. Het gezicht van Julus is boven zijn neus het mijne, eronder het zijne, en daar verandert niets aan, zelfs niet dat hij mij nu aan de dood overliet.

'Goed, moeder,' zei mijn man. 'Maar je moet Anchises commanderen, want hij wil niet toegeven en in deze chaos hebben we jouw kracht nodig.'

Waarom dacht ik dat hij voor me zou vechten? Ik liet mijn gevouwen handen zakken. (...) We hadden niet de gewoonte om flauw te vallen; ik denk dat ik niet eens verbleekte, al had de godin over mijn leven beslist, zelfs meer dan dat, over de manier waarop ik de dood zou vinden, want ik zou worden achtergelaten in de brandende stad waar niemand me zou herkennen. De Grieken zouden me afslachten nadat ze zich een beetje met me hadden vermaakt of, als ze beseften wie hun gevangene was, zouden ze me verloten en zou ik als slavin terechtkomen in de huishouding van een van de helden. Ik had weg moeten rennen, ik had moeten vluchten uit dit afschuwelijke paleis dat mijn thuis was geweest, maar waar moest ik naartoe? Mijn familieleden waren of dood of gevangen, waar moest ik heen? Het huis van Priamus was er niet meer, dit was de enige plaats waar ik kon blijven als ik niet in handen van de belegeraars wilde vallen; hier moest ik blijven, waar mijn toekomstige moordenaar met zijn moeder onderhandelde. Van beneden, vanuit de kamer van Anchises hoorde ik lawaai, de oude gilde, Cicus siste, Julus huilde. Anchises riep: 'Wonder! Wonder!'

'Je vader is geen probleem meer,' zei mijn schoonmoeder in de kamer van Aeneas. 'Op het hoofd van het jongetje zijn kleine vlammetjes verschenen als een goed teken, van hier kun je het zien, en er staat nu een ster boven het paleis, straks gaat het ook nog donderen. Let op! Je vader kent de tekens wel.'

Het donderde hevig. Ik had mijn huwelijk nooit als een echt verbond beschouwd, dacht ik bij mezelf, maar wat ik voor Aeneas voelde, zou in de komende paar ogenblikken duidelijk worden. Inderdaad, ik had gelijk. Het werd duidelijk.

'Wat moet ik doen, moeder?' vroeg de vrome Aeneas. Hij vroeg het op eenvoudige toon alsof hij wilde weten hoe laat het was.

‘Let op wanneer jullie vertrekken, want de volgorde is nu belangrijk. Vooraan ga jij, je draagt je vader, en de hand van het kind laat je niet los. Creusa sluit de rij.’

‘En de goden?’ vroeg de vrome Aeneas. Hij was zenuwachtig, maar alleen voorzover men zich bekommerde om de godenbeelden die een nieuw rijk zouden beschermen. ‘Ik heb niet zoveel handen.’

‘Anchises zal de goden dragen. Haast je zo snel als het voor het kind maar kan en kijk niet één keer achterom. Creusa zal in de mist verdwijnen.’

‘En wie heb je als haar opvolgster in je hoofd?’ hoorde ik hem vragen. Voor een rouwtoespraak waren deze tien woorden nogal zakelijk. Ik wist niet op wie Venus zinspeelde toen ze antwoordde: ‘Het pampeke* van de koning van Latium.’ Ik stond daar maar en plotseling merkte ik dat iets warms mijn nek aanraakte, het was iemands adem. Ik keerde mijn hoofd om en keek in het smalle, olijfkleurige gezicht van Caieta; ik zag er geen medelijden op en geen verrassing, maar ook geen genade. In haar handen hield ze de twee zopas gedode duiven. Misschien was ze naar mij op zoek gegaan toen ze de tekens zag, in ieder geval had ze me gevonden en merkwaardig genoeg was ik daar helemaal niet blij om. Ik schaamde me voor haar, alsof het een zonde was, mijn zonde, dat ik het offerdier voor een toekomstig rijk was geworden. Het is vreemd, maar in die onwerkelijke minuten bedacht ik zelfs hoe ongeschikt de leeftijd was waarop wij op school de mythologie moesten leren, we hadden als kind nog geen enkele levenservaring. Het zou later hebben gemoeten, als er al het een en ander met ons gebeurd was en we het zinvol vonden wanneer de vrouwen van een heros hun eigen kinderen opdienden voor het middagmaal of aan de geliefde die hen verlaten had een vleesetend hemd stuurden als geschenk voor hun huwelijksnacht.

‘Schiet op,’ hoorde ik Venus zeggen. ‘Als je te laat bent, kan ik niet meer helpen, Juno vermoedt nu al iets.’

Juno, natuurlijk, de eeuwige vijand. Caieta pakte mijn hand en rende met mij over de achtertrap naar beneden. Ze zei geen woord voordat we beneden waren, ze had de duiven onder de stof van haar bovenlijfje gestopt. Het is toch merkwaardig dat ik er steeds aan bleef denken wat voor gevoel het moest zijn om twee vogellijkjes tussen je borsten te hebben, en niet dat we straks moesten ver-

* *Het woord ‘pampeke’ wordt in het* Frygisch woordenboek *verklaard als ‘ongetrouwde dochter’.*

trekken, dat ik achter moest blijven en sterven. Caieta zei maar één keer iets, voor we de kamer van Anchises binnengingen: ‘Laat het aan mij over.’

We kwamen bijna tegelijk met Aeneas bij de oude aan. De vrome Aeneas luisterde bedaard naar wat zijn vader meedeelde, dat al zijn twijfels waren verdwenen en dat hij bereid was te vertrekken. Hij opende zijn mond om een bevel te geven, maar ik wendde mijn blik niet van hem af en hij durfde me niet aan te kijken. Toen ging Caieta naar hem toe, met grote tederheid streelde ze zijn mumpie waar trouwens niets meer aan te zien was en zei dat het onmogelijk was voor de vrome Aeneas om de oude heer in zijn armen te nemen, met de afschuwelijke wond die hij net had opgelopen. Hij kon trouwens niet zonder zijn po; wij zouden hem in zijn karretje tot de Dardaanse stadspoort duwen en daarna zou Cicus hem dragen zoals gewoonlijk. Aeneas kon de goden ook in het karretje stoppen en hij moest de kleine jongen bij de hand nemen. Julus had vandaag nog nauwelijks geslapen, bovendien voelde hij dat er iets aan de hand was; Aeneas moest zijn hand vasthouden, daar zou hij rustig van worden, kindergehuil was ongewenst bij het vluchten. Voordat Aeneas bij zinnen kwam, deed Caieta de deur van het huis al wijdopen en duwde mij als eerste naar buiten; ze riep dat ik voorop moest rennen omdat ik toch geen bepakking had en ook geen verantwoordelijkheid, ik zou immers door mijn lieve man gered worden. Aeneas staarde verbaasd voor zich uit, want in plaats van achter hem aan te lopen, rende ik voor hem uit door de brandende stad; achter mij tippelde Cicus met het karretje van Anchises, en hij, Aeneas, was de laatste met het zacht huilende kind dat voortdurend wilde blijven staan omdat de kat blijkbaar moeilijk tegen het snelle lopen kon; helemaal achteraan, waar mijn plaats had moeten zijn, liep Caieta met het merendeel van de bagage. Ik weet niet wanneer Aeneas zich had omgekleed, misschien had zijn moeder zijn harnas op hem getoverd, en zijn helm waar zo'n enorme veer op zat, als een vlag. Het was een onvergetelijke tocht, Venus, die moordenares, had de kwade machten om ons heen inderdaad uitgeschakeld, niemand kwam ons nabij. Temidden van de vernielingen zagen we eruit als een mop: vooraan een hollende vrouw, ik die werd achtervolgd door een perverse oude heer in een karretje dat door een sissende idioot geduwd werd, achter hen een huzaar met een enorme rode struisveer, een heros, met een schild zo groot als een badkuip, een dorpsgek; aan zijn vrije hand een

rennend klein kind gekleed als generaal, aan de arm van de generaal een mandje, waaruit de oren staken van een kat die met alles en iedereen afgerekend had. En bij de oude sater die achter de jonge vrouw aankwam, lagen ook nog hebbedingetjes, zijn karretje was vol met een hoop bedenkelijk riekende pakjes, want behalve de goden en de kostbaarheden had Aeneas alles wat hij nog had kunnen grijpen om zijn vader heen gestapeld. Helemaal achteraan kwam de aanvoerder, een lange, magere vrouw met de blik van een sibylle, haar gezicht als van steen. Niets klopte, dit was niet wat zijn moeder hem bevolen had, maar de vrome Aeneas kon de leiding niet van Caieta overnemen, hij kon alleen maar hopen dat Venus nog een keer zou opduiken om de boel in orde te brengen. Maar tevergeefs riep hij haar met zijn woordenloos gebed, Venus vermaakte zich allang op de bastions met de rest van die monsterachtige hemelbewoners, ze was zo onverantwoordelijk dat ze zelfs niet in staat was haar eigen rozekleurige en helderblauwe misdaden feilloos uit te voeren. Ik keek niet om, ik rende zo snel dat mijn hart uit mijn lijf sprong, ik wilde alleen maar het strand bereiken; die sadistische goden moesten zich maar zonder ons met elkaar vermaken, zoals ze altijd hadden gedaan.

Eén ding moet ik toegeven, er was iets waar geen precedent van was in een oorlog, namelijk dat er geen vechtenden te zien waren bij de Dardaanse stadspoort, niet eens een slenterende Griekse soldaat; dit had de goddelijke moeder in ieder geval goed geregeld. Op de wegen naar de stadspoort werd natuurlijk zwaar gevochten, maar het strategisch genie van Caieta werd onmiddellijk duidelijk, want in plaats van ons onzichtbaar te laten sluipen, renden we tussen de zwaardvechters door en intussen riep ze in haar harde, feilloze Grieks: ‘Hier rent het circus, de troep Parel van de Oriënt, we zoeken de eerwaarde Agamemnon en Ulysses, we gaan ze bij het feestelijke avondmaal laten zien hoe de overwonnen, lamme Trojaanse goden in een karretje op de vlucht zijn!’ Natuurlijk konden we ongestoord verder rennen, degenen die ter plaatse waren, hadden niet veel te zeggen, want ze lagen dood op de grond of ze werden door hun doodsstrijd in beslag genomen, en als ze nog enigszins bij hun positieven waren, namen ze vast en zeker een dissonant beeld mee naar de Onderwereld als ze ons hadden herkend. (...)

Het feit dat het plan blijkbaar veranderd moest worden, bovendien spontaan maar drastisch, werd voor Aeneas pas bij de poort

duidelijk, op het ogenblik van onze schijnbare bevrijding. Het was tot hem doorgedrongen dat hij het niet zou redden zonder persoonlijk ingrijpen, want ik was niet verdwaald; als er ergens mist was waarin ik had moeten verdwalen, dan had Venus die op een verkeerde plaats getoverd, niet rond mij. Hij dacht dat het Caieta was die alles op z'n kop zette en als hij niet had toegegeven aan het voorstel van de voedster, maar op zich had genomen zijn vader met zijn onverdragelijke stank en de bepakking door het in brand staande Troje te slepen, dan was alles anders gegaan, maar tenslotte was het karretje wel handig en hij was toch geen acrobaat om al rennend een volwassen man in zijn armen te dragen die bovendien miljoenen pakjes bij zich had, en ook nog zijn vermoeid, tegenstribbelend kind bij de hand te houden. Hij had al beseft dat het plan van zijn moeder onuitvoerbaar was en dat hij zelf met mij moest afrekenen; het was aan zijn ogen te zien dat hij dit begreep en dat hij alleen nog nadacht over de manier waarop. Toen ik me om-keerde, wist ik ook wanneer hij het besloten had: toen ik dat kleine klikje hoorde. Tot de stadspoort rende hij namelijk met geopende helm, maar nu liet hij de zilveren voorklep zakken, als iemand die niet wilde dat men zijn blik zag. Toen hij begon te spreken klonk zijn stem alsof hij keelpijn had. Hij beval Cicus om met het karretje door de poort te rennen tot de tempel van Demeter, waar men op ons wachtte; hij moest de bepakking en zijn baas aan boord brengen, Julus moedigde hij aan door te zeggen dat er buiten de poort versierde pijlen te vinden waren; als hij er zoveel zou verzamelen als hij maar kon dragen en tot het schip liep, dan hoefde hij zijn katje hier niet achter te laten. Cicus, Anchises en Julus verdwenen, we bleven met z'n tweeën bij hem achter: Caieta en ik. Hij keek ons aarzelend aan en vroeg de voedster om naar het kind te lopen en het te helpen bij het verzamelen van de pijlen. Maar Caieta schudde stilletjes haar hoofd; ik verroerde me ook niet, ik keek naar hem en de huzaar met zijn rode veren, de held van het circus, slikte alleen en keek van voren naar achteren; hij wachtte op zijn moeder, maar er kwam niemand en toen bewoog hij zijn hand heel langzaam en pakte zijn zwaard, haalde het uit de schede, keek ernaar en bewoog zijn vingers over het lemmet als iemand die probeert of het scherp genoeg was.

‘Er is geen mist, vrome vader Aeneas,’ zei Caieta tegen hem. ‘Je moet iets anders bedenken. Misschien moet je je zwaard in haar steken, haar vermoorden. Het bevel van de godin was duidelijk genoeg.’

De heros liet zijn zwaard vallen. Caieta pakte het op en gaf het hem beleefd terug; ze keek om zich heen, want ik had geen wapen; ze vond naast een lijk een onbeheerde Griekse sabel. Ergens in de verte bewogen er figuren, ik wist niet eens of het de onzen waren of de vijand, maar niemand lette op ons, iedereen was die nacht aan het moorden of lag te sterven, wat maakte het uit dat een in het groen geklede vrouw, die zich zeer onvrouwelijk gedroeg, na een kort gevecht met een volgens de regels van de zwaardschool uitgevoerde houw iemand die rode veren droeg, neerstak? Dat de moeder of zuster of wie dan ook het lijk uitkleedde, het met zand bestrooide en een kort gebed uitsprak - want orde moest er zelfs in de meest kritieke omstandigheden zijn - en dat de vrouw die de ster van het circus had neergestoken daarna diens kleren aantrok? Wat ze tegen elkaar zeiden, kon niemand horen. Maar ze praatten wel.

‘Voor nu zijn we klaar,’ zei Caieta, alsof ze me voor een receptie had aangekleed. ‘Haast u, mevrouw, want Anchises wordt onrustig.’

Mijn handen en voeten trilden, ik werd bevangen door afgrijzen dat zich tijdens het gevecht niet had doen voelen. Voor de eerste keer in mijn leven had ik iemand gedood.

‘Creusa, als we hier niet verdwijnen, komt die hoer van een schoonmoeder van je langs en dan sterven we allemaal. Ze hield niet van haar zoon, Venus kan niet liefhebben, maar Aeneas stond wel op haar lijst, dus ze laat zoiets niet toe. Als ze merkt wat er gebeurd is, vertrekt het schip nergens heen.’

Het schip en het rijk dat we moesten stichten! En mijn schoonmoeder die mij levend zou verbranden of wie weet wat zou bedenken. En de hele verdomde situatie. Was ik waanzinnig geworden dat ik Caieta toestond mij de kleren van Aeneas aan te trekken? Wie zou geloven dat ik Aeneas was, alleen een beetje veranderd tijdens de belegering? En wat moest ik tegen het kind zeggen? Al mijn krachten verlieten mij, ik ging naast de poort op een steen zitten.

‘Verman je, Creusa!’ riep Caieta tegen mij. ‘Hecuba heeft ons bevolen het volk naar een nieuw vaderland te leiden, je kunt er niets aan doen dat je door de Grieken vermoord werd en de leider tot vrouw werd omgetoverd, een godin kan nog wel grotere wonderen verrichten om haar zoon te beschermen. Als iemand hieraan twijfelt, dan vermoord je hem meteen, dat zal iedereen overtuigen. We moeten nu eindelijk vertrekken, want de godin is hier ergens in

de buurt van de brandende stad en tegen Venus valt voor ons stervelingen niet te vechten. Haar kun je niet doodsteken.'

'Het kan me niet schelen,' zei ik en voelde zo'n vermoeidheid dat ik nu niet eens begrijp waarom ik niet toeliet dat Aeneas me neerstak, ik had immers kunnen weten dat het zonder Aeneas onmogelijk was te vluchten, de val was dichtgeklapt.

'Ga, Caieta, blijf jij tenminste in leven. Achates zal het volk leiden, hij kent het draaiboek en hij was altijd al duizend keer geschikter dan mijn man. Pas op het kind, ik ga naar huis, naar Hecuba.'

'Hecuba is er niet,' antwoordde Caieta droogjes. 'Je weet best dat niemand in het paleis het heeft overleefd. Je gaat niet terug, maar door de poort, en je stapt aan boord.'

Ze verschikte mijn helm, aan de onderkant was het bloed van de vrome Aeneas al bijna droog, maar mijn huid voelde de nattigheid nog. Een eindje verderop raakten er weer een paar mensen slaags en de mist die eerder had moeten komen, daalde nu pas neer, maar niet op de juiste plaats, hij was in de verte te zien, hij was dik en grauw als bedorven melk, eronder kletterden de zwaarden en men kon het doodsgereutel horen.

Vertaalde poëzie

Vijf gedichten

Zsófia Balla*

(Vertaling Anikó Daróczi en Ellen Hennink)

De glorie van mijn moeder op de brandstapel ten tijde van haar heerschappij en haar weduwschap

Watervlam van eenzaamheid likt al aan haar voeten,
en zo staat ze daar, in haar verleden gevangen,
onder haar de zee, aangewakkerd door de wind.
Als ze losbreekt uit haar ketens, vliegen
haar verstarde haren in lange banden rond haar.
Een standbeeld met gesperde blikken is ze,
heen en weer geworpen door de tijd.
Ze rijst vanuit de diepten en vindt het lege schip.

Anyám megdicsõülése a máglyán uralkodása és özvegysége idején

Magány vízlángja nyaldossa már a lábát,
s õ múltjához kötözve áll;
míg a szél a tengert alatta szítja.
Ha elszabadul kötelékeibõl,
hosszú pántlikában száll megdermedt haja;
dobálja az idõ tágszemû szoborként.
Felszáll a mélybõl s üres hajóra lel.

* *Zsófia Balla (Koloszvár, Roemenië, 1949), studeerde muziekpedagogie. Haar eerste gedichten verschenen in 1965 in een Hongaars literair tijdschrift, in 1968 gevolgd door haar eerste bundel. In de jaren tachtig werden haar een reisverbod en een gedeeltelijk publicatieverbod opgelegd. Sinds 1993 woont ze in Boedapest. Ze heeft tien dichtbundels gepubliceerd. Haar werk is vertaald in het Duits, Engels en Frans. Ze werd onder andere bekroond met de Attila József-prijs.*

Aan de randen

Ik sta aan de rand van het tapijt, er treden lange
slanke koningen, verliefde dode vaders naderbij
om me te omvatten. De muziek ontbloeit,
er flitst een ijle bliksem zachtjes achter mij,
in het langzaam suizen sta ik daar, met overgave.
Wie niet tot hier wil komen om me te bereiken,
verliest me voorgoed. Dit is het einde van het Eiland,
van hier moet ik op het ijzige cement treden, op blote voeten.

Széleken

A szõnyeg szélén állok, elém járulnak
Derekamat átfogni magas, karcsú királyok,
Szerelmes, halott apák. Virágba borul
A zene s villámlik vékonyan, halkan
Mögöttem - a lassú sustorgásban
Megadón állok. Örökre elveszíthet, ki nem jön
Értem idáig, ez már a Sziget vége, innen
Fagyos cementre keil lépnem, meztelen talppal.

Rondedans in de herfst

De doffer draait om het vrouwtje heen,
De maan draait om de aarde heen,
koerend, wiegelend, hoffelijk vleiend,
de aarde draait om de zonne heen.

Bladeren dwarrelen van de bomen,
rood zijn ze, heet, ze vallen te vroeg,
een roodwitte doffer draait steeds maar rond,
en onder voetstappen kringelt de grond.

Grootmoeder kijkt, in ovale omlijsting,
uit haar hete dood terug.
In draaiende tijden vergaande, luister:
vergeten doen het oog, de aarde,
vergeten doen de honing, de kalk.

De rouw vervult je, hij stroomt daarbinnen
langs de wand van je lichaam dat baadt in het herfstlicht.

Binnen omlijstende takken kolken
gevleugelde bladen in wervlende stromen
in diepblauwe, herfstige, hemelse tuin,

nieuwe, draaiende bruiloftsliederen,
verliefde planeten fladderen rond.

Õszi körforgás

Galamb forog a hölgy körül,
A Hold forog a Föld körül,
búg-billeg, udvarok a Föld,
forgolódik a Nap körül.

Pereg a fákról a levél
pirosan, forrón, túl hamar,
pirosfehér galamb forog,
lépéstõl pördül az avar.

Nagyanyám tojásdad keretben,
forró halálból visszanéz.
Forgó idõkbõl mállik, hallszik,
hogyan felejt a Föld, a szem,
hogyan felejt a mész, a méz.

Betelsz a gyásszal, bent csorog
õsz-fényben fürdõ test falán.

Az ágak közti képkertben,
a mélykék, õszi, égi kertben
pörgõ levélszárny-áradat,
körforgó, újult nászdalok,

udvarló bolygok szállanak.

De aanbidding van het beeldscherm

Daar, in die oorlog
werden er -
tweehonderdvierenzeventigduizend vijfhonderdachtenzestig
Christussen gedood.
Men trekke hiervan
dertigduizend zeshonderdeenennegentig af -
degenen, die zelf ook gedood hebben.
Er blijven nog
tweehonderddrieeënveertigduizend achthonderdzevenenzeventig,
dus 243877.

Kijk het na.
Kom er achter wanneer zij geboren werden.
Op al die dagen is het Kerst.

De Heer
heeft zijn veelgeboren zoon -
godvergeten veel van zijn zonen
aan ons geschonken.

A képernyõ imádása

Ott, abban a háborúban
megöltek -
kétszázhetvennégyezer ötszázhatvannyolc
krisztust öltek meg.
Vonjunk le ebbõl
harmincezer hatszázkilencvenegyet -
azokat, akik maguk is öltek.
Marad
kétszáznegyvenháromezer nyolcszázhetvenhét,
azaz 243877.

Nézzetek szét.
Tudjátok meg, mikor születtek.
Az mind Karácsony.

Az Úr
sokszülött fiát -
istentelenül sok fiát adja

Het derde verhaal

Verdacht is elk nageslacht. Ook de stilte is niet anders
dan het verdachte zijpad der ontkenning.
Na de antieke sagen en de Bijbel
is je Heilige Schrift de rook van de verwoesting.

Tweeduizend jaren zijn weinig voor het weten.
Job heeft het met de doden in je bot geprent.
Dodende kogels razen in de ether.
Verklaren doet het Boze. God bestemt.

Zij wegen je, zij die vernietigd werden.

Bitterzout je liefde. Er is geen bevrijding
in een ander lichaam - in deze beklemming
wordt hartstocht nooit vervuld: je moet blijven waken
als een naakte spiegel. Dromen die jou raken
mogen hun levens niet bedelven. Mis hun tekens niet.

Ook jij kunt niet vluchten. Vergeefs kwam je later.
Het is blind geluk als je leeft zonder zonden.
De ramp is gladde olie over mij gegoten.
God spreekt met mij alleen over de spoken,
over niets anders. Sterven zou Hij om de dood te doden.

A harmadik történet

Gyanús minden utókor. A csend is csupán
gyanús mellékútja a tagadásnak.
Az ókori regék s a Biblia után
e pusztitás fustjeit látod szent írásnak.

Mi történt? Megtudnod két ezredév kevés.
Csontig felrótta Jób. Örökölték a holtak.
Az éterben kereng minden talált lövés.
Isten elrendel. Csak a gonosz indokolgat.

Ök mérik súlyodat, akik megsemmisültek.
Szerelmed keserû só. Nincs szabadság
a más testben - soha nem teljesülhet
szorongásban szenvedély: virrasztani kell
meztelen tükörként, hogy ne takard el
álmoddal létüket. Jelü k ne vétsed el.

Te sem menekülhetsz, hiába vagy utód.
Ha bûntelen, tudod, az vak szerencs.
A botrány sík olaj - eláraszt és befen.
Csak róluk, mindegyre róluk beszél velem
az Isten. Életét adná, hogy a halált elejtse.

Vijf gedichten
Zsuzsa Beney[*]
(Vertaling Anikó Daróczi en Ellen Hennink)

Op de tenen

Zachtjes weggaan, op de toppen van je tenen.
En daarvoor zwijgen. Niet voor de laatste
maar nu voor de eerste keer de aarde zien,
de golven van de wijnkleurige zee.

Bij de klank van de scheepshoorn niet eens beven.
Achter in de rij gaan staan, als was het *die* rij.
Langzaam voortschrijden door de resten
van de tijd, met een last ontdaan van zijn gewicht.

Weten: dit is de enige plicht
die nog wacht, de enige die je nog
moet vervullen, om daarna vrij te zijn.
De enige die je niet zelf zult vervullen.

Lábujjhegyen

Csöndesen, lábujjhegyen menni el.
És elütte hallgatni. Nem utólszor
hanem most látni elöször a földet,
a borszínú tenger hullámait.

A hajókürtre meg sem rezzenni. Beállni
a sor végére, mint aa sorba.
Lassan araszolni át az idő
maradékán, már súlytalan teherrel.

Tudni: ez az egyetlen feladat
amely még vár, ez az egyetlenegy
amit teljesítened kell, hogy majd szabad légy.
Egyetlen, amit nem te teljesítsz.

* *Zsuzsa Beney (Boedapest, 1930) werkte tot haar zeventigste als longspecialiste, daarnaast publiceerde ze literaire essays, twee romans en tien dichtbundels, en doceert nog steeds literatuur op de universiteit. Beney wordt door critici de dichteres van één gedicht genoemd: in elk van haar gedichten probeert ze de pijn om een gebrek (van een kind, van de geliefde, van God) op een zo objectief mogelijke toon te verwoorden en de begrensdheid van het woord open te breken naar het transcendentale. Ze werd bekroond met enkele prestigieuze literaire prijzen.*

Het schittert, maar verdwijnt (uit de cyclus met dezelfde titel)

In de wereld die men niet meer aan kan spreken, zwijgen de dingen in spinsel geweven.
Zonder halo en zonder gewicht, dicht staan ze,
diep in de mist gedreven.

Er rollen in hen geen rimpelende golven
om de grens van hun materie uit te laten dijen.
Geen oog kan zien dat meer en donker
in elkaar verdwijnen.

Waterglas-ijs vult elke kloof rondom.
Langs de rand van het landschap vlaagt geen wind.
Er is geen dichtbij, geen ver weg. In de zuivere ruimte,
op haar aangewezen plaats, blind

zit de ziel, zwijgend, als een huiverende vogel.
De ijsspiegel-stilte treedt in. In het verschiet
geen kreet van wilde eenden die haar kan doorbreken.
Wie roept, hoort zijn eigen roepen niet.

Csillog, de eltűnik

A már meg nem szólítható világban
álszövedékben hallgatnak a tárgyak.
Udvar nélkül, súlytalan, tömören
mély ködben állnak.

Fodrozó hullám bennük nem iramlik,
az anyagnak nem duplázza szegélyét.
Szem nem látja a tó és a sötétség
egymásbamerülését.

Vízüveg-fagy tölt minden hasadékot.
A táj szélén nem lendül a szél -
nincs közel és távol. A tiszta térben
ül kijelölt helyén

mint didergõ madár, vakon a lélek.
Nesztelen - a csönd jég-tükre beállt.
Nem töri át vadlúd-hang jajgatása.
Ki felkiált, nem hallja hogy kiált.

Donker

Weer in het blinde donker, weer in het grensgebied
van het moeras, alsof ik zelf degene ben
die er niet is. Met gestrekte armen probeer ik
de klappen van de boomstammen

te ontwijken, de lage takken, ik laat
mijn voeten glijden in de gladde klei om de kuilen
te vermijden, het modderige water
waarin ik zal verdrinken als ik val.

Dit is het dode landschap van het ongeloof.
En toch, voor die onzichtbare schittering,
voor de hoop, verzoek ik zelfs het water
in de diepe bron van mijn wanhopige ik.

Sötétség

a vakhomályban, újra a láp
határövezetében, mintha én magam
lennék az aki nincs. Nyújtott karokkal
próbálom kikerülni a fatörzsek

ütését, az alacsony ágakat,
lábam csúsztatva síkos agyagon
a gödröket, sárral kevert vızet
melyben, ha elesem, megfulladok.

A hitetlenség holtvidéke ez.
Mégis: a láthatatlan csillanásért,
a reményért reménytelen magam
mélyén megkísértem a kút vizét is.

Het omhulsel

De miljarden, ontelbare kleuren,
geuren van het heden, en alles wat geen
geur en beeld is, maar als een andere
werkelijkheid, ruw onze huid schuurt;

wat zo veel is dat we het niet meer merken -
dit alles bouwt eindeloze schotten
tot grens tussen ons en de wereld - zal dit dan
met ons tot stof vergaan als we sterven?

Of groeit het niets juist uit deze stof,
de verleden tijd die onze aarde omringt?
Uit de versleten draden van de wolken
weeft het bestaan zijn spinneweb.

A burok

A jelen milliárd, számlálhatatlan
színe, szaga, és mindaz, ami nem
szag és nem látvány, hanem mint más valóság
durván súrolja bõrünk, az, ami

olyan sok, hogy már észrevehetetlen
mind az én s a világ közt épiti
végtelen rekeszeit e határnak
mindez velünk vész el ha meghalunk?

Vagy épp ennek porából nõ a semmi,
az elmúlt idõ mely körülveszi
földünket? Felhõk foszlott fonalából
szövi pókhálóját a létezés.

De boom

Elk jaar sterft hij en wordt hij geboren,
maar zijn bestaan sterft niet in de winter.
En toch is hij sterfelijk: zijn takkenkroon
zal ooit verbrokkeld worden door de wind

die nu nog nergens is. Zijn stam zal gekliefd worden
door een bliksem die nog slaapt in de tijd.
Zoals zijn vergaan in het bestaan,
zoals het pulseren van winter en lente

in hemzelf. Zoals het weten van zichzelf in de heelheid
van de stilte. Het is meer dan het suizen
van bladeren vallend door het net van de woorden.
Een schepsel, niet in de tijd geworteld.

A fa

Minden évben meghal, megszületik,
de létezése nem hal meg a télben.
És mégis halandó: ág-koronáját
egyszer majd széttöredezi a szél

mely még sehol sincs. Törzsét széthasítja
egy villám, mely még alszik az idõben.
Ahogy elmúlása a létezésben,
ahogy õbenne a tél és tavasz

lüktetése. Ahogy önmaga tudása a csend
teljességében. Több mint a szavak
hálóján áthulló levelek surrogása.
Nem idõben gyökerezö teremtmény.

Twee gedichten

Mária Falcsik[*]

(Vertaling Anikó Daróczi en Ellen Hennink)

Kinderkamer

We hadden een kachel als een klein dik hondje
en men moest hem ook op die manier verzorgen
hij opende hongerig zijn fiere kleine deur
om zijn buik met kranten op te laten vullen
met gewelfde handen beschermden we de vlam
geleund tegen elkaar kijkend of hij brandde
en 's nachts loerden we angstig hoe het gloeide
vanachter het rooster viel een rode schaduw
van buiten wierp de lantaarn flakkerende vormen
uitgerekt renden ze over het plafond
aan de overkant verzetten zich de bomen
boos waren ze de wind sloeg ze heen-en-weer
in hun kroon de monsters bij hun stam de wolven
vergeefs de verdieping ze vliegen naar boven
vergeefs onze grote dichte poort beneden
ze komen al zwemmend als die bundels licht
en als ze niet komen zwemt de angst naar binnen
dat ze elk ogenblik naar binnen kunnen komen

Gyermekszoba

olyan kályhánk volt mint egy kis kövér kutya
és úgy is kellett gondoskodni róla
peckes kis ajtaját éhesen nyitotta
hogy tömjük újsággal hordóhasát
boltíves kézzel védtük a gyufa lángját
egymásnak hajolva lestük megfogant-e
éjjel meg riadva bámultuk hogy izzik
nyitott rostélyból rõt árnyék vetült
ingó ábrát hintált az utcalámpa
plafonra kintrõl nyúlós árny szaladt
szemközt a fák dühödten tiltakoztak
pofozkodó szél cibálta õket
lombjukban rémek tövükben farkasok
hiába emelet könnyen fölrepülnek
nagykapunk ott lenn hiába zárva
jönnek beúsznak mint a fénynyaláb is
s ha mégsem jönnek hát akkor beúszik
a félelem hogy bármikor jöhetnek

* *Mária Falcsik (Boedapest, 1956) studeerde letteren. Vanaf 2001 begon ze gedichten te publiceren in verschillende literaire tijdschriften, en pas in 2004 verscheen haar eerste dichtbundel* (Chanson in moeilijke tijden) *die onmiddellijk groot succes had. Zij gelooft dat eenvoud, heldere vormen en het verwoorden van de voor iedereen geldende menselijke problemen de poëzie terug zal brengen in het alledaagse leven van de mensen.*

Wie was je

Wie was je dat je zelfs dit meegebracht hebt
dat zonder jou de wind zo heftig huilde
dat op vreemde muren van andere kamers
het oude huis zich afgetekend heeft

wie kon je zijn je was toch niemand voor me
je was een huis muur raam en stil tapijt
het zware blad van onze eiken tafel
met duizend krassen allemaal bekend

het huis was je het smalle ouderhuis
je was het bed met de vertrouwde kuil
je was mij immers de bekendheid zelve
je was de buurjongen mijn oude broer

je was de schuur de plek van kameraadschap
waarvan we ooit eens zouden gaan vervreemden
nu zou je wet zijn streng en om te schenden
verbroken een verlaten schapenstal

Ki voltál

ki voltál te hogy még ezt is te hoztad
hogy nélküled a szél is úgy üvöltött
hogy más szobáknak idegen falára
fölrajzolódva állt a régi ház

ki lettél volna nem voltál te senkim
ház voltál és fal ablak néma szõnyeg
nagy tölgyfaasztal szép vastag falapja
tükrén ezer karc mind-mind ismerõs

igen a ház az édes szűkös otthon
az ágy voltál a jól ismert gödörrel
hiszen magad voltál az ismerõsség
voltál a báty a szomszéd kisfiú

voltál a pajta pajtásság tanyája
ahonnan újra el kell majd vadulni
ma törvény lennél fojtó megtörendõ
elárult eskü elhagyott akol

Acht gedichten
Ágnes Gergely[*]
(Vertaling Mari Alföldy)

Jacht in 2000

Een reebok aan de oever.
Verhalen sterven uit.
Het gras spreekt in de greppel
sleetse gebeden uit.

Alle lijnen verwijzen
naar gerafelde tijd.
Ook geweerloop en venster
zijn daarop gericht.

De haveloze daken
moet eerst vaarwel gezegd,
als laatste der Hettieten
stevent hij daarna weg.

Vadászat 2000-ben

Egy özbak jár a parton.
A történet kihal.
Az árkot fö borítja
elnyütt imáival.

A perspektíva csúcsán
a szétfeslö idö.
De egyformán mered rá
ablak vagy puskacsö

Torzonborz háztetökröl
kell még búcsúznia.
És elnyilall, miként az
utolsó hettita.

* *Ágnes Gergely (1933) is dichteres, schrijfster en vertaalster. Na een jeugd vol beproevingen in een joodse familie die ze grotendeels verloor tijdens de Tweede Wereldoorlog, mocht ze na de middelbare school niet onmiddellijk gaan studeren, omdat ze door het nieuwe politieke systeem opnieuw tot een ongunstige sociale groep behoorde. Daarom werkte ze tussen 1950 en 1952 in een fabriek als metaalbewerker. Uiteindelijk kon ze toch Hongaarse en Engelse literatuur studeren en werd ze lerares op een middelbare school. Vanaf de jaren zestig werkte ze bij de Hongaarse Radio als reporter, bij verschillende literaire tijdschriften en bij een belangrijke uitgeverij. Vanaf 1992 doceert ze op de Eötvös Loránd Universiteit (literaire vertalingen en de poëzie van Yeats). Als vertaalster is ze vooral bekend door haar vertalingen van Yeats, Joyce, Dylan Thomas, en van Afrikaanse en Russische dichters. Ze publiceerde tien dichtbundels en vier romans.*

Variatie op een ballade

Alleen een vedelboog gaat heen en weer
aan de horizon. Een sneeuwwolk hangt
boven de brug. In het laatste huis
is de lampenpit opgebrand.
Donker gezang klinkt,
een stoet mieren. Het steegje
houdt plotseling op. Dominus
vobiscum. Van het dak
staart een kat, geribbeld
flakkert de kaars. De luiken zijn dicht.
De vedelboog gaat heen en weer.
De toren bereikt de maan.
Voor het salvo vraagt de sergeant
wie de grootste droom heeft gehad.

Változat balladára

Egy szál nyirettyü ide-oda
jár a szemhatáron. Hófelhö
csüng a híd fölött. A lámpabél
az utolsó házban is végigégett.
Valahol sötéten énekelnek,
hangyaszerü vonulás. A sikátor
hirtelen végetér. Dominus
vobiscum. Macska mered
a háztetöröl, recésen imbolyog
a gyertya. Zárt spaletták.
A nyírettyü ide-oda jáár.
A torony eléri a holdat.
Az örmester a sortüz elött
megkérdi, ki álmodott nagyobbat.

Londen
met Héda, 1968

‘Hier hoef je niet te fluisteren.
Je wordt niet afgeluisterd.’
We waren op vijf minuten afstand
van het British Museum, in die uiterst
intellectuele buurt waar zelfs de cake
door boeken wordt omringd
en waar je vergeet dat je boeken
in de oorlog geroofd en na de oorlog
zoekgeraakt zijn in de krochten
van huurkamers en gedeelde flats. ‘Hier hoef je
niet te fluisteren.’ Hier is alles gemaakt
van marmer en trots. Op de begane
grond van het museum schittert
het hoofd van Ramses de Tweede
door de hele gang als het ongelede
Lot. Alles is gaaf. In plaats van Latijnse
vrolijkheid en Germaanse orde
stralen de muren integriteit uit
als een witte schaduw voorbij
het verval van het rijk. ‘Je wordt

London
Hédával, 1968-ban

‘Nem kell halkan beszélned.
Itt nincs lehallgató készülék.’
Öt percre voltunk a British
Museumtól, abban a nagyon
intellektuális negyedben, ahol
a cukrászsütemény is könyvek
közé ékelödik, s az ember elfelejti,
hogy a háború alatt elrabolták
a könyveit. A háború után meg
elkallódtak az al- és társbérletek
vizenyöin. ‘Nem kell halkan
beszélned.’ Itt minden márványból
van és büszkeségböl, a múzeum
földszıntjén II. Ramszesz fej-
szobra végigsugárzik a föutcán,
akár a tagolatlan Sors. Minden
egészben van. Latin derü és
germán rend helyett mint fel-
fehérlö árny döl a falakból
az integritás, a birodalom

[Nederlands]

niet afgeluisterd hier.’ Niet nodig.
Het nachtelijk getier van de hoer
die pest en kanker gilt is allang opgezogen
door de stinkende stoeptegels van de schilder
en de slapeloze, woeste wijk van de dichter;
haar levenloze baby maakt evenzeer deel uit
van het geheel als de bibliotheek,
de markt, de gardisten en de politici.
De buitenkant van de woorden is steeds hetzelfde.
Je kunt gerust de waarheid zeggen.
Je hoeft niet te fluisteren -
Maar ook niet te schreeuwen. Niemand hoort je.
Het woord klinkt niet door tot Ithaka.
Op de boot kun je het goed gedocumenteerde
verhaal van de omzwervingen lezen.

[Hongaars]

széthulltán túlnövekvö. ‘Itt nincs
lehallgatókészülék.’ Minek.
A festö büzhödt járdakövei
s a költö álmatlan, vad város-
negyede rég felszívta a dögvészt
siköltó utcalány éjszakai átkait,
félholt csecsemöje éppúgy része
a Teljességnek, mint a könyvtár,
a piac, a gárdisták, a politikusok.
A szavak burka folyvást ugyanaz,
nyugodtan lehet igazat mondani.
Nem kell halkan beszélned -
de hangosan sem. Nem hallják.
A szó nem hallatszik Ithakáig.
A hajón elolvashatod a vándorlás
kitünöen dokumentált történetét.

Avond aan het meer

Het schiereiland. Het schiereiland.
Aan herfstdraden hangt de avondtover.
Een duik in het meer. Naakt. Het water
raakt je aan en geeft wortels.
In de plooi van de heuvel een kudde schapen.
De bellen luiden. Waar luister jij.
Sindsdien volg ik je spoor,
hangend aan herfstdraden, avondtover,
kudde, meer, schiereiland
ze zijn er ook voor mij, schaapskooi, korenbrand,
roeiboot, kroegdrempel, zwempartij
in het meer, om middernacht, voor altijd -
mijn zegenende vier vingers houd ik boven je hoofd
op het schiereiland, in het water en in de kroeg
tot in de dood.

Kései fürdözés

A félsziget. A félsziget.
Ökörnyálon hintál az esti bövölet.
Fürdés a tóban. Meztelen.
Kit víz érintett, nem lehet gyökértelen.
A dombhajlatban nyáj halad.
Ábel terelt Káin földjére nyájakat.
‘Kolomp szól.’ Merre hallgatod -
azóta is a lábnyomodban baktatok,
ökörnyálon hintálok, esti büvölet,
a nyáj, a tó, a félsziget,
s hogy nekem is szól juhakol, üszög,
lélekvesztö és kocsmaküszöb,
fürdés a tóban, éjfélkor, örökre -
áldó négy ujjam ott tartom fölötted,
félszigeten, vízen, kocsmában is,
holtodban is, holtomban is.

Depressie

De grindgroeve komt de berg niet op.
De grindgroeve is een schande voor de berg.
In de groeve wordt het pas licht
als iemand er met een lamp binnenkomt.

De berg heeft zijn verleden. Kloof en rots.
Staf waarmee de rechterhand water slaat.
In tijden van wonderen dondert de groeve -
berg en groeve zijn eender van stof.

Niemand bezoekt hem. Zelfmoord of misdaad
drijft wie er ten slotte komt.
Zijn duisternis beperkt de horizon.
Tot zover komt de berg wanneer hij stort.

Depresszió

A kavicsbánya nem jut föl a hegyre.
A kavicsbányát szégyelli a hegy.
A bányában csak akkor van világos,
ha valaki lámpával odamegy.

A hegynek múltja van. Szakadék, szikla.
Vesszö, jobb kéz, ha kell, vizet fakaszt.
Csodák idején feldörren a bánya -
mint a hegyé, anyaga ugyanaz.

Nem keresik. Öngyilkossággal, bünnel
van verve, aki végül odamegy.
Sötétje határt szab a horizontnak. -
És hegyomláskor eddig jut a hegy.

Druïden

In het park een lange rij. Angst
om niet mee te mogen doen.
‘We overleven het,’ gebaart de priester.
Een oceaan vol maanlicht. Waar je ook gaat
verloochen hem nooit...!
Roeispanen. Hemel met eiken. Hoe zou ik
hem verloochenen? Hij is van mijn bloed.
De kust is tweemaal acht minuten.

Druidák

Honti Máriának

A ligetben a hosszú sor
A szorongás, kihagynak.
‘Túléljük’, int a föpap.
Holdfényes óceán. Bárhová

mégy, sose tagadd meg...!
Evezösor. A tölgyes ég. Hogy
tagadnám meg? Véremböl való.
Kétszer nyolc perc a part.

De Japanse zee bij schemering

En welk masker hij ook opzet,
hij is het eerste creatuur,
welk masker hij ook opzet,
hij was de eerste.

En waar de woeste slagen
van de bijl ook klinken
de bijlslag vormt een omweg
voor de bomen.

En hoe vaak de avond ons ook overvalt,
die vogel zit daar op de klip
en weg vliegt hij, geheel en al,
die klip.

Maar hoe groot het sterrennet ook is
dat alle geluiden vangt,
in het net klinkt altijd weer
dat kiezelgeluid.

Want waar je zijn beeld ook hebt gelaten,
hij omringt je, theeblaadjes in een hol van klei,
waar hij ook is, hij blijft hier,
als de damp van thee.

Japán-tenger, sötétedéskor

És akármilyen maszkot ölt,
ö az elsö istenteremtmény,
akármilyen maszkot ölt,
ö volt az elsö.

És akárhonnét hallani
a vad fejszecsapásokat,
a fák kerülöútjai azok
a fejszecsapások.

És akárhányszor ránk esteledik,
ott a madár a sziklazátonyon,
és mindenestül elrepül
az a zátony.

De akármekkora csillagháló
fogja be a hangokat,
a hálóban felütödik mindig
az a kavicshang.

Mert akárhová tetted a képét,
körbefog, teafü agyagüregben,
akárhová tetted, ittmarad,
akár a tea göze.

De verlenging van het teken

Misschien praten ook schoenen
in zichzelf zoals de graven buiten
of de mensen op straat.

Gisteren huilden orthopedische schoenen
dat niemand ze droeg. Niet de dingen waren verdwenen
maar de kennis om ze te gebruiken.

Ze kunnen als versiering dienen. Ze kunnen
in de vitrine staan, naast een tandeloze pop en
twee kopjes. Verder past er niets.

Geen plaats voor krukken en zwachtels,
de ziektestaat is er ook niet bij, de zalf
wordt ranzig, alles wordt bruin.

Op de ansichtkaart staat met potlood:
Groeten uit Varad, we zijn er op het bal
van de houtwerkers en denken veel aan U.

A jel meghosszabbodása

Talán a cipök is magukban
beszélnek, mint a sírök odakinn,
vagy az emberek az utcán.

Tegnap egy orthopéd cipö sírdogált,
nincs, aki elhordja. Nem a tárgy szünt meg,
hanem a használni tudása.

El lehet fogadni dísznek. Ott állhat
a vitrinben, egy ritkafogú baba és
két csésze mellett. Más úgysem fér el.

Kimarad a mankó, a fásli,
a leletek is kimaradnak, a kenöcs
megavasodik, minden elbarnul.

A képeslapon ceruzával az írás:
Üdvözlet a váradi fások báljáról.
Egész este Magát emlegetjük’

Vier gedichten
Zsuzsa Rakovszky[*]
(Vertaling Györgyi Dandoy en Rogi Wieg)

Eenrichtingsverkeer

Maar wat is geweest, komt nooit meer
terug. Tijd is een straat met eenrichtingsverkeer.
Voortdurend giet het van het heden, en voortdurend
steken we het met droge voeten over: het verleden zuigt het
heden in een oogwenk op. Met de voeten naar voren
duikt geen schoonspringer terug op de duikplank, en wordt het
gebrokene nooit meer gaaf, het bevlekte nooit meer schoon,
maar mocht het mogelijk zijn, dat je door een spleet,
door de wormgaten in de kosmos,
omhoog zou vallen, tot je het punt bereikt
waar alles is misgegaan, om het breiwerk van het verleden tot
aan de verkeerde steek los te halen, opdat het anders zou gaan,
niet zoals het was,
om de tiran in zijn wieg te wurgen, of

Egyiráanyú utca

De ami volt, az nem jön vissza többé
soha. Az idő egyirányú utca.
Örökké zuhog a jelen, s örökké
száraz lábbal kelünk át rajta: a múlt fölissza
szempillantás alatt. Lábbal előre vissza
nem szökken a műugró a trambulinra, és nem
lesz már a csorba ép, a foltos újra tiszta,

de ha mégis lehetne, hogyha valami résen,
a kozmosz féregjáratain át
zuhannál fölfelé, míg eléred azt a pontot,
ahol elromlott minden, hogy fölfejtsd a hibás
szemig a múlt kötését, másként legyen, ne mint volt,
bölcsőjében fojtsd meg a zsarnokot, vagy
kivándorlásra bírd tulajdon nagyapádat,

* *Zsuzsa Rakovszky (Sopron, 1950) studeerde Hongaarse en Engelse literatuur. Ze was bibliothecaresse en redacteur bij een literaire uitgever. Sinds het verschijnen van haar gedichtenbundel* Tovább egy házzal (*Een huis verderop*) *bij de gerenommeerde uitgeverij Magvető in 1988, legt ze zich volledig toe op het schrijven en vertalen. Haar poëzie kenmerkt zich door de contemplatieve rust waarmee ze aangrijpende ervaringen verwerkt. Hoewel ze maar weinig publiceert - de eisen die ze zichzelf stelt zijn dermate hoog dat ze zelfs in tijdschriften verschenen en goed ontvangen gedichten uit een bundel weglaat - heeft ze al verschillende onderscheidingen, waaronder de prestigieuze József Attila-prijs. In 2002 verscheen haar eerste roman,* A kígyó árnyéka (*De schaduw van de slang*), *waarvoor ze de Prijs van de Hongaarse literatuur ontving.*
Rakovszky was in 1998 te gast op Poetry International in Rotterdam. Bij die gelegenheid zijn o.m. de gedichten Eenrichtingsverkeer, Dialoog over de tijd *en* Lied over de tijd *vertaald.* Zwaartekracht *verschijnt hier voor het eerst in Nederlandse vertaling.*

[Nederlands]

om je eigen grootvader over te halen zijn land te verlaten,
of om gewaar te worden: je bent ineens terug
in je eigen kinderjaren, het is net zondag-
middag, de bouillonsoep wordt over de borden verdeeld,
en in je glanzende ruimtepak loop je, met je bolle, glazige ogen
gericht op hen, jij, afgestoten embryo van
de toekomst, met stijve knieën in hun
richting, of je bent maar een stem, lichaamloze opgejaagdheid
of een verbod naast hen, je fluistert: ‘Doe het!’ of ‘Doe het niet!’
- maar zelfs dat zou tevergeefs zijn. Het is onmogelijk
slechts één draad los te halen, zonder alle andere,
zo dicht is het weefsel van het verleden geweven.
Als een bulldozer duwt het totaal van wat
geweest is het daarop volgende voor zich uit,
wat eenmaal was, krijgt nooit een einde,
schuldige of slachtoffer: jij vergeet niet, ik vergeet niet,
gekwetstheid baart gekwetstheid, de wond
zou verwonden, en er is niemand die uit het verleden kan stappen
als iemand die zich ontdoet van een tot op de enkels gevallen rok,
en dan zou zeggen: ‘Ja, dit heb ik met jou gedaan,
zoals anderen met mij: vergeef me dit!’
En als het mogelijk zou zijn, als degene toch terug zou komen,
die nooit meer, dan zou hij weer over gasrekeningen spreken,
over lekkende kranen, en ook jij zou hetzelfde antwoorden
als toen, en zou niet zeggen: ‘Ga nog niet!
De helft van mijn leven neem je mee, als je me verlaat!’

[Hongaars]

vagy azon vedd magad észre: egyszer csak ott vagy
saját gyermekkorodban, épp vasárnap
dél van, most merik szét a húslevest,
s te fényes űrruhádban, dülledt üvegszemed
rájuk emelve, a jövendő elvetélt
embriója, merev térdekkel lépegetsz
feléjük, vagy csak egy hang, testetlen sürgetés
vagy tiltás oldaluknál, súgod: ‘Tedd!’ vagy ‘Ne tedd!’
- az is hiába volna. Nem lehet
csak egy szálat kıhúzni, ha nem az összeset,
olyan szorosra szőtt a minták szövedéke.
Mint bulldózer tolja maga előtt
a voltak összessége a rákövetkezőt,
ami volt egyszer, annak nincsen sohase vége,
vétkes vagy áldozat: nem felejtesz, nem felejtek,
a sérelem sérelmet szül, a seb
sebezne, és nincsen, ki mint bokára ejtett
szoknyából vetkező, a múltjából kilépne,
s azt mondaná: ‘Igen, én ezt tettem veled,
ahogy mások velem: bocsáss meg érte!’
És ha lehetne, ha mégiscsak visszatérne,
ki már soha, megint csak gázszámlákról beszélne,

csöpögő vízcsapokról, s te is csak azt felelnéd,
amit akkor, s nem mondanád: ‘Ne menj még!
Fél életem viszed magaddal, hogyha elmégy!’

Dialoog over de tijd

A: Het verleden komt nooit ten einde. Het heden
- dat is ook het verleden, vermomd.
Roestige wasteil aan de voet van de nog bladloze
vlierbessenstruik, papieren zak, in de lucht geblazen
door de vochtige winden van de vastentijd, zwart weefsel
van takken zich vastklampend aan de hemel,
hun tweelingbroers, de wortels in de grond -
dezelfde lente sinds tien jaar, veertig jaar:
nooit komt een einde aan wat ik lief heb gehad.

B: Maar de tijd valt als een guillotine omlaag.
Tussen verleden en heden is er het in bloed
glijdend lemmet. Het shirt, door de wind weggewaaid,
en dat nu onder de seringenstruik ligt,
vliegt niet weer terug naar de waslijn.
En als iemand een sigaret aansteekt dichtbij
de lekkende gasleiding,
is er geen weg terug vanuit het brandende heden naar het verleden,
twee losstaande continenten zijn het ‘niet meer’ en het ‘nog niet’.

Párbeszéd az időről

A: A múltnak sosincs vége. A jelen
- az is a múlt, álöltözetben.
Rozsdás lavór a még levéltelen
bodzabokor tövében, vizes böjti szelekben
fölszárnyaló papírzacskó, az égbe
kapaszkodva az ágak fekete szövedéke,
földmélyi ikreik, a gyökerek lenn -
ugyanaz a tavasz tíz éve, negyven éve:
soha nem múlik el, amit szerettem.

B: De az idő, mint nyaktiló, lesújt.
Múlt és jelen közt ott a vérben
sikló penge. A póló, amit a szél lefújt,
s most ott hever az orgonabokor tövében,
nem röppen vissza a kötélre újra.
S ha valaki cigarettára gyújt a
szivárgó gázcső közelében,
a lángoló jelenből nincs visszaút a múltba,
két külön kontinens a ‘már nem’ és a ‘még nem’.

[Nederlands]

A: Zoals de landmijn veertig jaar lang wacht
in het woeste onkruid
op de hand die zijn ziel, de ontploffing, ontketent,
zoals dode lente spookt in nieuwe lente,
tientallen jaren in ijsschotsen opsluitend,
zo blijven haat, liefde wachten
tot er een nieuw mes zeurt in de oude wond:
nooit gaat de liefde voorbij,
net zomin als haat voorbij kan gaan.

B: Donkere wormen in het stof, zoals vroeger: notenbloesem.
Maar dit is niet hetzelfde stof, en niet die notenboom.
De spin die hier op en neer rent op de wand
van het bad, en de spin die net in de gootsteen is afgevloeid,
zijn hetzelfde, maar niet dezelfde.
Geen list van de genen brengt je dode moeder
terug, hoogstens de droom.
Wat het donker van de gevoelens één lijkt te maken
is vreemd en velerlei in het daglicht.

A: Maar wat bij daglicht vreemd is,
wacht op je in het donker, sinds de eeuwigheid bekend.
Buiten schuimt, kookt de tijd weg, maar binnen
kan iets zich onmogelijk veranderen,
nooit. Boven de tuin van de ouderdom
schijnt de maan van de kindertijd steeds helderder,
er is niet eens een heden, alleen vermomd verleden:
de oude wond zal nooit genezen.
Ik houd van degene van wie ik altijd heb gehouden.

[Hongaars]

A: Ahogy az akna negyven éven át
ott vár a sűrű gazban
a kézre, mely kioldja lelkét, a robbanást,
ahogy a holt tavasz kísért az új tavaszban,
jéglapba zárva évtizedeket
kivár a gyűlölet, a szeretet,
amíg új kés sajog a régi sebben:
soha nem múlik el a szeretet,
ahogy nem múlik el a gyűlölet sem.

B: Sotét hernyók a porban, mint rég: dióvırág.
De ez nem az a por, és nem az a diófa.
A pók, amelyik itt rohan le-föl a kád
falán, meg amelyik lefolyt a lefolyóba,
ugyanolyan, de nem ugyanaz mégse.
Halott anyád a gének semmilyen cselvetése
nem hozza vissza, legfeljebb az álom.
Amit egynek mutat az érzések sötétje,
idegen és sokféle napvilágon.

A: De ami napvilágnál idegen,
ott vár rád a sötétben, öröktől ismerősen.
Kinn habzik, elforr az idő, de benn
valami nem bír megváltozni mégsem
soha. A vénkor udvara felett
a gyerrnekkor holdja minel fényesebb,
nincs is jelen, csak múlt álöltözetben:
soha nem gyógyul be a régi seb.
Azt szeretm, akit mindig szerettem.

Lied over de tijd

Kam in de grond, onder water een horloge,
vogellijk onder de sneeuw...
Een kerstkaart, honderd jaar oud
in een door een bom geraakte lade.
Een pak met foto's: wie nergens meer is,
staat aan de waterkant, buigt zich over een kind,
zijn donkere haar wordt door de zomerwind uiteengewaaid.
Scherven komen onder de ruïne van een huis vandaan,
afgebrand in het vuur van de tijd.

Het doffe licht van een zaklantaarn spant zich in
om maar iets uit de nacht te kunnen redden.
Om wat er niet is, met zijn schijn een leenbestaan te geven.
Tot as geworden decennia van het verleden
zouden opflitsen in een scherf van een gebroken spiegel.
Zoals het schuim kolkt op de steen,
zoals de ring zich verspreidt op het geluidloze water -
uiteindelijk blijft het rimpelloze niet-zijn,
alsof er nooit iets zou zijn geweest.

Dal az időről

Fésú földben, karóra víz alatt,
madártetem a hóban...
Száz év előtti karácsonyi lap
a bombatalálat érte fiókban.
Fényképcsomag: aki már nincs sehol,
vízparton áll, gyerek fölé hajol,
sötét haja lobog a nyári szélben.
Szilánkok egy ház romjai alól,
amely leégett az idő tüzében.

Fakó zseblámpafény erőlködik,
hogy kimentsen az éjből valamit
Kölcsön-létre lobbantsa, ami nincs.
A múlt kihamvadt évtizedeit
villantaná törött tukordarab.
Ahogy a kő fölött beforr a hab,
ahogy a gyűrű széfut a hangtalan vízen -
a végén ránctalan nemlét marad,
mintha sosem lett volna semmi sem.

Zwaartekracht
Vertaling: Györgyi Dandoy

voor Rinke Teer

Voor het eerst stoken: de geur van verschroeide stof.
Uit de warme kamer kijk ik naar de krimpende maan:
hoe de rode schaduw in de gladde snee zich langzaam
voortplant en zich volvreet met de ivoorwitte straal.

Na een winderige nacht ligt de tuin vol
walnoten, door een groengeel mozaïek van
bladeren raakt de put verstopt. De zwaartekracht
trekt aan een lijn en alles begint aan de terugreis,

alles wat door de magneet in de zon
naar boven getrokken werd, ijlt nu klapwiekend
of zwevend omlaag. Alles wat uit elkaar
gescheurd was, streeft naar eenheid

in de zachte schoot van de modder, waar in de regen
de delen zelf tot zwarte modder verdikken.
Wanneer de lokkracht van de toekomst verzwakt,
krijgt de magneet van het verleden de overhand.

Gravitáció

Első fűtés: megperzselt por szaga.
Meleg szobából nézem a holdfogyatkozást.
ahogy csúszó karéjban lassan fölfalja a
terjedő voros árnyák a csontszín villogást.

Szeles éjjel után reggel merő dió
a kert, diólevél zöld-sárga mozaikja
tömi el a csatornát. A gravitáció
megránt egy pórázt, és elindul újra vissza

mınd, amit fölfelé húzott a nap
mágnese, s most kopogva és lebegve
igyekszik lefelé. Ami csak kiszakadt
egymásból, most törekszik újra egybe

puha keblén a sárnak, ahol majd az esőben
maguk is sűrű sárrá feketednek.
Amikor a jövő vonzása már erőtlen,
mágnesként kezd el vonzani a kezdet.

Vier gedichten
Anna Szabó T.[*]
(Vertaling Anikó Daróczi en Ellen Hennink)

Experiment met wijn en kaars

Het halfvolle wijnglas zet ik
voor een kaars: het is donker,
het ruikt naar kaars - ik heb de andere
kaarsen net uitgeblazen, opdat de
waarneming preciezer wordt, foutloos en gaaf.
Kijkend vanuit de as van het glas zie ik
twee kaarsen, of beter gezegd een
kaars met twee pitten, ze belichten
de honingkleurige wijn van twee kanten,
in het midden is er niets dan vingerafdrukken,
contouren van gedroogde waterdruppels,
hoewel de kaars er staat, de wascilinder
is te zien op zo'n halve spanbreedte
achter de steel van het glas.
Als ik mijn hoofd langzaam ophef, groeit de
cilinder, en de punt van de vlam verschijnt achter
de oppervlakte van de wijn, en nu branden er
drie vlammen al, twee aan de kanten en een

Kísérlet borral és gyertyával

A félig tele borospoharat
egy gyertya elé állítom: sötét van,
gyertyaszag - épp az elõbb fújtam el
a többi gyertyát, hogy az észlelés
még pontosabb legyen: hibátlan, ép
A pohár tengelyébõl nézve két
gyertyát látok, vagy pontosabban egy
gyertyát két kanóccal: kétfelõl
világítják be a mézfényû bort,

s középen semmi sincs, csak ujjnyomok,
felszáradt vízcseppek körvonala,
pedig a gyertya ott van, látható
a viaszhenger a pohár üveg-
szára mögött, tán félarasznyira.
Ha fejem apránként felemelem,
a henger megnõ, és a láng hegye
felbukkan a bor felszíne mögött,
s már három láng ég: kétoldalt, középen.

* *Anna Szabó T. (Kolozsvár, Roemenië, 1972) woont sinds 1987 in Hongarije. Ze studeerde Engelse en Hongaarse taal-en letterkunde en is ook literair vertaalster. Haar gedichten zijn precieze, diepgaande beschrijvingen van beelden en bewegingen, hun drijfkracht schijnt vaak de vergankelijkheid te zijn. Haar poëzie is diep geworteld in de traditie van de Hongaarse dichtkunst, ze gaat met dit erfgoed op een vanzelfsprekende manier speels en vernieuwend om. Ze heeft vier dichtbundels gepubliceerd.*

[Nederlands]

in het midden. De steel van het glas projecteert
een scherpe, heen-en-weer wiegende lichtbundel

op het witte blad waarop ik schrijf,
en als ik het glas dichterbij duw,
breidt de streep zich uit tot een bevende kegel,
en op de ronde oppervlakte verschijnt
het beeld van de opbrandende kaars, het glas
wordt met een levende vlam gevuld: een
tulpvormig geel gloeien, mijn ogen
worden erdoor verblind.
Opeens werpt zich
het negatief van de vlam zwartend
voor het licht: er is roet over het glas
gewolkt toen de vlam het aanraakte.
Met mijn nagel kras ik er een luie
spiraal in. Ik ben moe geworden. Waar
zijn woorden goed voor? Immers, terwijl
ik dit schreef, werd de kaars kleiner, ik heb
een slok van de wijn genomen, ik zou opnieuw
moeten beginnen met het schrijven: nacht,
glas wijn, kaarsvlam.
(En de tijd.
Die verandert de slotsom altijd.
Er is toch geen slotsom.)
Het geeft niet. Ik drink
de wijn uit - hij is licht, zurig -, ik spoel
het glas om en ik ga naar bed,
de kaars zal vanzelf wel doven.

[Hongaars]

A pohár szára ide-oda ingó
széles és éles fénypászmát vetít
a fehér lapra, amin írok, és
ha a poharat közelebb tolom,
a sávja rengõ kúppá szélesül,
megjelenik a kerek felszínen
a fogyó gyertya képe, s a pohár
megtelik eleven lánggal: tulipán
formájú sárga izzás, a szemem
belekáprázik.
Hirtelen a láng
negatívja vetõdik feketén
a fény elé: korom futotta el
az üveget, ahogy a tûzhöz ért.
Körömmel lusta csigavonalat
karcolok rá. Elfáradtam. Mire
elég a szó? Hisz amíg írtam ezt,
a gyertya kisebb lett, a borba is
belekortyoltam - kezdhetném megint

a leírást elölrõl: éjszaka,
pohár bor, gyertyaláng.
   (És az idõ.
Mindig módosít a végösszegen:
nincs is végösszeg.)
   Nem baj. Megiszom
a bort - könnyû, fanyar - és elmosom
a poharat, és aludni megyek,
a gyertya úgyis kilobban magától.

Gemakkelijker

Het zou gemakkelijker zijn van een beertje te houden,
van een klein hondje, van een plastic pop.
Alles is gemakkelijker dan deze koortsige,
donkerwoeste ogen, bliksemend van woede.
Ik zou met hem onder het bed gaan kruipen,
hem daar sussen in een stoffig hoekje,
hij zwijgt, hij roert zich niet, is warm.
Zijn oren en zijn neus zijn al vol tranen.
Ik sluit mijn ogen, hou hem vast, het is stil,
hij leeft, ik lig, ik ben er niet.

Könnyebb lenne

Könnyebb lenne szeretni mackót,
kiskutyát, múanyag babát.
Minden könnyebb, mint ez a lázas,
sötét, düh tajtékozta szem.
Ágy alá bújnék, ott ölelném,
csitítgatnám porszagú zugban,
hallgat, nem mozdul és meleg.
Csurom könny már a füle, orra.
Szorítom lehunyt szemmel, csend van,
õ él, én fekszem, nem vagyok.

Dit heb je gisteren geschreven

Je laat een boodschap achter op je apparaat
en een minuut later luister je het af:
jij bent het die spreekt, zo acht, tien steden verder.
Men neemt een foto van jou, zo een digitale -
geen film, geen papier - een moment is genoeg:
meteen zit je daar vruchtensoep te eten,
op de laptop, aan de tafel in de tuin -
op het beeld staan: de tafel, jij, de laptop.
En dit alles op één dag. Jouw bestaan
laat sporen achter in het fijne zand van de minuten.
De eb en vloed van uren is tot rust gekomen,
je kunt het geheime schrift van je tijd lezen.
Je buigt en kijkt erin, als in een toverspiegel:
je ziet jezelf - en dit betekent vast wel iets.
'Ik kom aan met de trein van straks, van even later.'
Tuin, huismuur, tafel, beeldscherm en een lepel.
Je verleden staat open, is binnen handbereik.
Het betekent niets. En je raakt steeds verder -
terwijl het water je sporen overspoelt.

Ezt tegnap írtad

Üzenetet hagysz saját rögzítõdön,
s egy perccel késõbb visszahallgatod:
te beszélsz, nyolc-tíz városnyira innen.
Lefényképeznek, digitálisan -
nincs film, papír - elég egy pillanat:
máns ott eszed a gyümölcslevest
a kerti asztalra tett laptopon -
a képen kerti asztal, te s a laptop.
És minden egy napon. Nyomot hagyott
a percek finom homokján a léted.
Megcsendesült az órák árapálya,
hogy idõd titkosírását elolvasd.
Feléhajolsz, mint jóstükör fölé:
agad látod - ez valamit jelent.
'A késõbbi vonattal érkezem.'
Kert, házfal, asztal, képernyõ, kanál.
Kitárva múltad, karnyújtásnyira.
Nem jelent semmit. Máris távolodsz -
és talpad nyomát elönti a víz.

Fotograferen van meeuwen

Eerst en vooral de windrichting. Het tijdstip.
Of de lucht klaar is, mistig of bewolkt,
is het water lichtend ofwel golvend,
het riet roestig rood, groenblauw gestreept
of blauwigzwart de hemel, het meer,
en hoe is de overkant, en zijn de stenen,
de gebrokkelde rotsen nat aan de kant,
en liggen er plataanbladeren tussen,
of gebroken rietstelen of slijmige algen,
en of we genoeg stukjes brood hebben
meegenomen die we kunnen breken
om ze omhoog te gooien, en of we ze
hoog genoeg kunnen gooien, en hoeveel
vogels zijn er, en hebben ze honger,
of is hun buik vol, en zullen ze de kruimels
al pakken als ze omhoogvliegen of pas
als ze omlaagvallen, zullen ze bliksemsnel
voortflitsen of zullen ze hangen op gespreide
vleugels, wachtend op het werpen,
hun koppen zenuwachtig bewegend -
dit alles is heus niet om het even, om maar
van de kwaliteit van ons apparaat en die
van de film te zwijgen, en vooral
van het problem dat we maar twee handen hebben:
we kunnen of gooien, of fotograferen.

Sirály-fényképezés

Elõször is a szélirány. A napszak.
Felhõs, ködös vagy tiszta az idõ,
csillámlik-e a víz vagy fodrozódik,
rõtvörös-e a nádas, sávosan
zöldeskék-e vagy kékesfekete
az ég, a tó, a túlpart, nedves-e
a víz szélén a sziklatörmelék,
és közein hullott platánlevél
vagy nádtörek, vagy nyálkás alga gyûl,
és hogy vittünk-e magunkkal elég
morzsolgatható és hajítható
kenyérdarabkát, és hogy a dobás
elég magas röpívû-e, és a
madarak hányan vannak, éhesek
vagy jóllakottak, és vajon a prédát
felszálltában vagy hulltában vagy épp
elmerülõben érik, sebesen
villannak el vagy kitárt szárnyukon
függeszkednek, s ideges fejük
meg-megrándítva várják a dobást -
mindez nem mindegy, sõt, nem is beszélve

a szögrõl, vagy a gépünk és a film
minõségérõl, és különösen
arról a gondról, hogy csak két kezünk van,
és vagy dobálunk vagy fényképezunk.

Drie gedichten
Magda Székely[*] (Vertaling Anikó Daróczi en Ellen Hennink)

Dagen

Steeds verder weg Er is niets meer
geen ander teken
als ik omringd word zou het gewicht
me niet meer breken

maar opnieuw is het en machtig
en zo anders
de lucht de bomen en de hand
geheel en al een wonder

Napok

Már távolodva Ennyi csak
nincs más jele
ha bekerít a nehezét
elbírom-e

De újra és hatalmasan
annyira más
a levegő a fák a kéz
csupa csodálkozás

* *Magda Székely (Boedapest, 1936), is de auteur van acht dichtbundels en een prozawerk over haar herinneringen aan de oorlogstijd. In haar metafysische, filosofische poëzie is het Holocaustthema bijna overal aanwezig. Maar haar soms enigmatisch geformuleerde gedichten zijn geenszins onbenaderbaar of moeilijk te begrijpen: ze gebruikt speelse, soms zelfs lied-achtige vormen en heldere structuren. Ze werd onder andere met de Attila József-prijs bekroond.*

Juli

Want elk gebaar boven de aarde
boven de hei
grote nachten, witte dagen
brengen je dichterbij

Steeds dichterbij brengen je de grote
witte dagen
degene wie jij bent wie ik ben
die komt nu nader

Július

Mert minden mozdulat a föld
színe felett
nagy éjszakák fehér napok
hoznak mind közelebb

Mind közelebb hoznak a nagy
fehér napok
közeledik az aki vagy
aki vagyok

Het licht

Als ooit neerdaalt wat slechts as is,
breekt het licht zich los uit mij,
en verspreidt zich zonder grenzen,
buiten mij groeiende, vrij.

A fény

Ha majd lehull ami hamu
kiszabadul a fény belőlem
és kiterjed korlátlanul,
nélkülem is növekedőben

Drie gedichten
Zsuzsa Takács[*]
(Vertaling Györgyi Dandoy)

Ik kom afscheid nemen, zeg ik

Ik kom afscheid nemen, zeg ik. Hij zit aan de lange tafel,
de rug naar mij gekeerd, temidden van een groot gezelschap.
Hij draait zich een kwartslag om, trekt me tegen zich aan, zijn

schouder raakt mijn borst. De krimpende afstand, het groeiende
gewicht, de snellere stroming van het bloed, de warmte
die al mijn cellen verhit, het zelfverlies,

het kloppen van de aderen door het inhouden van de
adem, het verlangen om tot rust te komen
op een willekeurige horizontale plek. Ik word duizelig

van de belofte van concrete, rauwe bewegingen.
Ik ben bang dat herrijzenis wel bestaat, de geliefden
leven weer en gaan door waar ze ooit zijn opgehouden.

Búcsúzni jöttem, mondom

Búcsúzni jöttem, mondom. Háttal ül nekem
a hosszú asztalnál, népes társaságban.
Megfordul kicsit, magához húz, vállához

ér a mellem. A csökkenõ távolság, a növekvõ
súly, a vér gyors áramlása, a minden
tagomat elöntõ meleg, az önfelejtés,

a visszatartott lélegzettõl kitáguló
erek lüktetése, a megpihenni-vágyás
bármilyen vízszintes helyen. A konkrét,

nyers mozdulatok ígéretébe beleszédülök.
Én attól félek, hogy van feltámadás, a szeretõk
újra élnek, és ott folytatják, ahol abbahagyták.

* *Zsuzsa Takács (Boedapest, 1938) publiceert sinds 1970 met grote regelmaat gedichtenbundels en poëzievertalingen uit het Spaanse en Portugese taalgebied. Door de intellectuele toon waarmee ze in haar werk existentiële vraagstukken verwerkt, wordt zij vergeleken met de grote meesters van de naoorlogse Hongaarse poëzie, Ágnes Nemes-Nagy en János Pilinszky. Takács' dromerige beelden krijgen door de ruimte die ze voor het onbewuste laat een raadselachtig en soms zelfs grimmig karakter.*

Ik ben bang dat herrijzenis wel bestaat

En er zijn ook jaargetijden. De anderen zijn al
aan elk spektakel gewend, maar - in hun gevoeligheid -
geven zij af op elke verandering.

Goed, de Donau is buiten zijn oevers getreden, zeggen ze, en sleurt
afgebroken takken met zich mee, rugleuningen, gevlochten manden,
verzegelde kisten waarin uitgedroogde poppen

heen en weer rollen. Maar waarom is hij vuilgeel? Goed, zeggen ze, we gaan akkoord,
als het moet, laat de lente maar komen!

Maar waarom is hij zo ijzig koud? Hij kijkt ons
argwanend aan. Alsof hij geen woord van
ons gelooft en onze donkerste gedachten kan lezen.

Én attól félek, van feltámadás

És évszakok is vannak. A többiek megszoktak
minden látványt, de õk - érzékenységükben -,
minden változásba belekötnek.

Jó, árad a Duna - mondják letört ágakat
sodor magával, széktámlát, háncskosarat,
bezárt ládát, benne elszáradt bábuk

görögnek fel-le. De mért piszkossárga?
Rendben van, mondják, beleegyezünk,
ha jönnie kell, hát jöjjön a tavasz!

De mért olyan fagyos? Milyen gyanakvó
tekintetet vet ránk. Mintha nem hinné egyetlen
szavunkat sem, és olvasna sötét gondolatainkban.

De gast met kerstmis

De vreemdeling, een jaar of dertig en nogal tenger,
komt met de taxi en is verlaat. We
nodigen hem elk jaar uit voor het kerstdiner.
Hij is onze vader ver van het vaderland; ofwel:
onze verloren dochter die haar inkomen
voor deze reis bij beetjes bijeen heeft geschraapt,
die met haar sjaal om haar hals zit
temidden van vrouwen in brokaat en mannen
met zegelringen, sterke verhalen vertelt
en haar vingers in de aspergesaus laat weken.
Deze dag stelt het familiegeduld op proef,
zoals je de pudding toetst door hem te eten.
Onze haren vallen uit, onze knieën worden slap,
maar onze feestelijke glimlach blijft ongeschonden, hoewel
de naar binnen rollende tranen veel te
zout zijn, onze ademhaling te snel,
en we zijn bang dat het vergeefs is geweest de verlorene
weer te zien. Maar wie zou een geluid
zonder de samenhang van geluiden verstaan?
Hij, zij, die ons naar tafel bracht
ruimt af, wast de vaat en de vloer.
De rest deelt zij, hij, in driehonderdvijfenzestig
delen, en vertrekt zonder groet.
Zij is de zondebok, aan wie depressie en onenigheid
te wijten is. Hij is het offerlam, hij laat
ons witte tafelkleed met bloed bevlekt achter.

A karácsonyi vendég

A harminc körüli, vézna idegen
taxival jön és késve. Õt
hívjuk meg minden karácsony ebédre.
õ távolba szakadt apánk; vagyis:
rossz útra tért lányunk, õ aki
keresetét erre az útra kuporgatta,
akı nyakán átvetett sállal ül
a brokátruhás nõk és pecsétgyûrûs
férfiak között, vaskos történeteket mond
és ujjait a spárgamártásban áztatja közben.
Türelmünk családi próbája ez a nap,
ahogy a puding próbája az evés.
Hajunk kihull, megrogynak térdeink,
de ünnepi mosolyunk töretlen, bár
befelé csorgó könnyeink túlzottan is
sósak, lélegzetvételönk túl szapora,
s félönk, újra látnunk az elveszettet,
kár volt. De ki értene egy hangot
a hangok összefüggése nélkül?
Õ, aki asztalhoz vezetett minket,
asztalt bont, elmosogat, felmos.
A maradékot háromszáz hatvanöt részre

osztja, és köszönés nélkül távozik.
Õ a bûnbak, depressziónk és viszályunk kiváltó oka. Õ az áldozati bárány, fehér abroszunkon otthagyja vére pecsétfoltjait.

Zes gedichten
Krisztina Tóth[*]
(Vertaling Mari Alföldy)

De slang

Op de avond van de verdrijving
(een en al verleiding, zo'n warme zomer)
hief de tuinslang door de plotselinge
druk als een cobra
zijn kop omhoog

en niets had meer zijn oude loop
- die trouwens ook geen goede was -
die nacht verdorde het gras
dat wij beiden
vergeefs hadden doorweekt.

A kígyó

A kiüzetés alkonyán
(meleg nyár volt, merö kisértés)
a kerti locsolócsö a hirtelen
nyomástól mint egy kobra
tartotta föl fejét,

és többé semmi sem folyt úgy ahogy
- mellesleg rossz mederben -
azelõtt: hiába
áztattuk szét mind a ketten, aznap
éjjel a fü kiszáradt.

* *Krisztina Tóth, Hongaarse dichteres (1967) die verschillende bundels publiceerde en een aantal prijzen in de wacht sleepte, waaronder de* József Attila-díj *(Attila József-prijs). In 2004 vertegenwoordigt ze Hongarije bij het Haagse poëziefestival Dichter aan Huis. Ze vertaalt zelf uit het Frans in het Hongaars en buiten haar literaire werk houdt ze zich bezig met glas-in-lood.*

Mappen

Deed het geen pijn? Luister je wel?
Ik luisterde niet. Ik lag op mijn rug op de bank
en keek naar het licht dat door de gekleurde rondjes
schemerde als in een kerk, geel, blauw, rood
glas-in-lood: nooit zoiets in een woonhuis gezien.
We hadden haast, om vijf uur kwam zijn moeder.
Met zijn broek omlaag hupte hij achter me aan,
ik zat gehurkt in bad en hij stond bij de kraan.
Ja, ik vond het ook fijn. De ochtend is de mooiste tijd.

Ik was zestien, zestien jaar later
stond hij naast me in bus zeven:
... het glas-in-lood, je weet wel, tussen de eetkamer
en de woonkamer, dat hebben jullie toch wel laten zitten?
... welnee. Dat had mijn vader nog gemaakt
gekleurde mappen tussen de twee ruiten,
van het werk meegenomen...
... ik ga er hier uit, ik moet met de metro.

Waarom verliezen wonderen altijd hun glans.
Sinterklaas. De ooievaar. Nu dit.

Dosszié

Nem fájt? Figyelsz egyáltalán?
Nem figyeltem. Néztem hanyatt a kanapén,
hogy
süt át a fény a színes karikákon:
mint egy templomban, sárga, kék, piros
ólomüveg: lakásban ilyet sose láttam.
Sietni kellett, ötre jött az anyja.
Letolt gatyában ugrált ki utánam,
a kádban guggoltam, õ a csaphoz állt.
Szerintem is klassz. Reggelenként a legszebb.

Tizenhat voltam, eltelt még tizenhat,
mellettem állt a piros hetesen:
... az ólomüveg, tudod, az ebédlõ
és a nappali közt, azt ugye meghagytátok?
...dehogy hagytuk. Azt még apám csinálta,
színes dossziék a két ablak között,
a vállalattól hozta haza õket...
...én most leszállok, metróval megyek.

Mért vesztik mindig fényüket a csodák.
Mikulás. Gólya. Most meg ez.

Handjesgras III

Wat is het stil, de krekels zwijgen.
De geur van geraniumkopjes stijgt op.
Het uur van het wakker liggen is voorbij,
je moet naar binnen, je moet opstaan,
je blijft op het terras staan, plukt even
aan de droge kopjes, je kijkt naar de tuin,
het gras slijt, waar was het begin,
vraag je je af, het mos met de hand
weghalen, denk je, kan niet meer, het groeit te hard,
nu zie je het pas: de stoep is bemost,
de zonnige delen door vogelmuur ingenomen,
halfweg de zomer is alles al verdord.
Ga nog maar even liggen, zeg je tegen haar,
ben je gek geworden, zegt ze gapend.
Hoezo, zie jij niet dat die vlek blijft groeien,
dat handjesgras alles overwoekert?

Csillagpázsit III

Milyen csönd lett, hogy hallgatnak a tücskök.
Száll az illat a muskátlifejekbõl.
Az óra, mikor éberen feküsztök,
most múlik el, be kéne menni, kelj föl,
megállsz a teraszon, csipkedm kezded
a száraz fejeket, a kertre nézel,
kopik a fû, hogy hol is volt a kezdet,
azon tûnõdsz, hogy kitépkedni kézzel
már a mohát, úgy terjed, nem lehetne,
most látod csak, csupa moha a járda,
a napos részeket a tyúkhúr vette
birtokba, és hogy már nyár derekára
minden kiég. *Feküdj még vissza,* szólsz rá,
te megõrültél, mondja, nagyot ásít.
Mért, te ne nem látod nõni ezt a foltot?!
Hogy mindent elborít a csillagpázsit?!

Allerzielen

Het werd lente, we schuifelden tussen de graven
een grijzende heer liet ons voorgaan in de rij.
De menigte drong dichterbij
alsof ze op de prijsuitreiking wachtte,
de hoofden gebogen alsof de datums
op hun schoenen waren geschreven.

Ik stelde me voor aan de dochter van de dode op de video is het alsof ik haar
gelukwens.

Laat in de zomer hadden we weer een begrafenis.
Tijdens de grafrede zat een sprinkhaan
op mijn kraag als een groene broche.
Terwijl de kist de grond in zakte liep hij
langzaam langs mijn hals omhoog, hij boog zich
als een boodschapper naar mijn oor toe

en vloog toen op. Er waren al platanen
geel, hoewel de zon nog brandde.

Mindenszentek

Tavaszodott, araszoltunk a parcellák közt,
egy õszes úr elõre engedett a sorban.
A tömeg közelebb akart furakodni,
mintha várná az eredményhirdetést.
Számháború a dátumokkal: mindenkı lefelé
tartotta homlokát. Megtudtuk, ki esett ki.

Az elhúnyt lányának bemutatkoztam.
olyan a videón, mintha gratulálnék.

Nyár vége volt, hogy újra csak temettünk.
A gyászbeszéd alatt a galléromra
telepedett egy sáska, mint egy zöldszínû bross.
Ahogy leszállt a koporsó a mélybe,
ment a nyakamon lassan fölfelé,
és mint egy hírnök, a fülemhez hajolt,

aztán felröppent. Némelyik platán
lombja fakult már, bár tûzött a nap.

[Nederlands]

Als bedelende handen lagen de verschrompelde bladen
op de weg bij het derde afscheid.
De holle urnenkerk leek een onderaards station
waar we met neergeslagen ogen onze broeder
als een te bewaren stuk bagage
inleverden tot de Verrijzenis.

Met onze ogen zochten we het perron. Op weg naar buiten
legde ieder een muntstuk op het schaaltje.

We liepen fluisterend de trap op
toen ik hem zag: in de andere, verre wereld
waren we als kind ooit even oud.
Ik herinner me zijn bezwete haren.
Zijn ogen zijn de oude, maar zijn lichaam! Zijn lichaam
is vreemd en vormeloos. En sterfelijk.

Hij zag mij ook. Ik hield mijn pas in, hoefde zo
zijn niet-groeten niet te beantwoorden.

[Hongaars]

Pöndör levelek kéregetõ kezével
volt már tele az út, amikor harmadjára
mentünk búcsúzni. A kongó urnatemplom
egy pályaudvar alagsorát idézte, ahová
testvérünket megõrzendõ csomagként, földre szegzett
szemmel betettük a Föltámadásig.

Forgolódtunk, hogy hol van a peron.
Kifelé mindenki bedobta a pénzt.

Ahogy suttogva haladtunk a lépcsõn,
megláttam Õt: egy másik, távoli
világ gyerekkorában egyszer egyidõsek
voltunk. Emlékszem átizzadt hajára.
A szeme a régi, de a teste! A teste
idegen, formátlan és halandó.

Fölismert õ is. Lemaradtam, ne kelljen
fogadnom a nemköszönését.

De droom van de Minotaurus

Ik ken jou als de lege handschoen de beweging.
Terwijl zijn vingers op de tafel blijven staan.
Jij trommelt in me, scherp bewustzijn in een hol lichaam.
Nee, helemaal niet, of plotseling wel, en helemaal.

Ik ken jou als de vlinder het koortsig cirkelen rond de lamp.
Als de geknotte acacia op de stoep het ruisen van zijn blad
Ronde tunnel, huis zonder ogen en mond.
Waar moet ik beginnen, kun je daar verdergaan?

Er was eens, lang geleden, de kindertijd, niemandsland.
Wegloze nacht in de tuin tussen de volgeschreeuwde struiken.
Later ook de droom, sneeuwdrab in de stilte, niemandsland.
Bevriezend, ontdooiend, vallend, klonterend seizoen van eeuwige winters.

Luister. Wat ik nu vertel is ook in jou altijd al af geweest.
Lang en onbegaanbaar, want zo is het verzonnen.
Onderbreek me niet als in een uitgetrokken handschoen een hand die zweeft.
Als de droom van de Minotaurus zal het zijn, bochtig en donker.

A Minotaurosz álma

Ismerõs vagy nekem, mint levetett kesztyûnek a mozdulat.
Ahogy üresen is megállnak ujjai az asztalon.
Dobolsz bennem, mint kongó testben a figyelõ tudat.
Hogy nem, egyáltalán, vagy hirtelen mégiscsak és nagyon.

Ismerõs vagy pedig, mint lepkének az esti lámpaláz.
Vagy csonkolt akácnak üres járdán a lombzaj.
Körkörös alagút, szem-száj nélküli ház.
Honnan is kezdjem el. Tudnád folytatni onnan?

Volt egyszer, hol nem volt, volt a gyerekkor senkiföldje.
Telekiabált kert bokrai közt az úttalan éjszaka.
Késõbb az álom is, csöndes, hókásás senkiföldje.
Az állandó telek fagyó, fölengedõ, lehulló, összeálló évszaka.

Figyelj. Amit most elmesélek, kezdettõl benned is kész.
Hosszú és járhatatlan is, mert így lett kitalálva.
Ne szakíts félbe majd, mint levetett kcsztyûben a lebegõ kéz.
Kanyargós lesz, sötét, mint a Minotaurosz álma.

Een glimlach gestuurd

Laatst in de metro keek ik je in een vreemd gezicht in de ogen.
Er zijn van die dagen dat alles herinnert.
Iemand aan iemand, je stapt uit, passeert hem, toch niet.
Maar dit is een ander jaar wat voorbij is gaat niet door.

Een oude klasgenoot kwam ik ook tegen, nog net zo'n kind.
Anders had ik nooit geloofd dat wij ook ooit.
Mijn god, wat wilde ik graag naast je.
Daar sta je in de metro en bent pats-boem oud.

Ik denk wel eens wat zouden onze lijven van elkaar vinden.
Hoe zou je geur nu zijn ongetwijfeld anders.
Zouden de lijven elkaar iets te zeggen hebben.
Waar mijn zoon geboren is daar is nu een dun sneetje.

Mijn heupen worden ook breder ik weet niet wat dat is.
Dit alles maakt me niet gelukkig maar ook niet moe.
Het was vreemd om in dat andere gezicht te kijken.
Zag je met je vreemde ogen mijn vreemde mond?

Küld egy mosolyt

Múltkor a metrón egy idegen arcban a szemedbe néztem.
Vannak ilyen napok amikor minden úgy emlékeztet.
Valaki valakire leszállsz elébekerulsz mégsem.
De ez egy másik év ami múlt folyton nem létezhet.

Egy régi osztálytársam is szembejött ugyanúgy még gyerekként.
Különben sose hittem el hogy mi is egyszer.
Istenem mennyire mennyire szerettem volna meiléd.
Ott állsz a metrón és puff egyszercsak megöregszel.

Szoktam gondolni rá mit szólna egymáshoz ez a két test.
Hogy milyen lehet az illatod biztos ma már más.
Hogy vajon tudna-e szólni egymáshoz ez a két test.
Ahol a kisfiam született van egy vékonyka vágás.

Valahogy szélesedik a csípõm is nem tudom mıre vélni.
Ezt az egészet nem boldogít igazán nem is fáraszt.
Különös volt abba a másik arcba belenézni.
Idegen szemeiddel láttad ugye idegen számat.

[De Tweede Ronde 2004, nummer 4]

Voorwoord

Het jaar 2005 zal in het teken staan van Hans Christian Andersen, wiens tweehonderdste geboortedag internationaal wordt herdacht met congressen, symposia, essaybundels en verzameluitgaven. *DTR* loopt hierbij voorop met een Winternummer 2004 dat niet één sprookje bevat, maar wel de onbekendere kanten van de sprookjesdichter belicht met een selectie uit zijn verhalend proza: een romanfragment over Venetië, passages uit dagboeken en brieven en twee hoogtepunten uit zijn reisbeschrijving van Spanje - met opvallend onsentimenteel commentaar op het stierengevecht, dat volgens Andersen zijn langste tijd gehad had.

De beide gastredacteuren van dit nummer, Annelies van Hees en Edith Koenders, versterken het Andersen-gehalte met eigen inbreng, respectievelijk een stuk over Andersens drie autobiografieën en een serie recepten, op de sprookjes geënt, voor delicatessen als ‘gebakken kindervingertjes’. Inge Cohen Rohleder vergelijkt in *Essay* het Deense oorlogsverleden met het Nederlandse en introduceert daarbij de Deense verzetsdichter Morten Nielsen. Ook afgezien van Andersen betreft het vertaalde deel van dit nummer het Deense taalgebied. In *Vertaald proza* drie auteurs, van wie er twee (Ida Jessen en Jørn Riel, de ‘Groenlander’) eerder in ons blad stonden; de derde, Peter Adolphsen, is een meester op de korte baan. In *Vertaalde poëzie* vier dichters, van wie Henrik Nordbrandt buiten de eigen grenzen het bekendst is.

Veel kopij voor *Nederlands proza* en *Nederlandse poëzie* was, vanwege thematische nummers, blijven liggen. Vandaar dat de rubrieken in dit nummer overvol zijn: vijf verhalen, van debutante Inge Cohen Rohleder, Hans Plomp - na lange tijd terug in ons blad -, Sana Valiulina, Atie Vogelenzang en L.H. Wiener. In *Nederlandse poëzie* werk van negentien dichters. Wij begroeten speciaal Frans Pointl, die niet eerder poëzie bijdroeg, Jean Pierre Rawie met nieuwe sonnetten, en twee debutanten, Alexis de Roode en Harry van de Vijfeijke. In *Light Verse,* tenslotte, speelt Denemarken de hoofdrol. Daarnaast is er een speciale sectie over de Nieuwe Bijbelvertaling, die de geamuseerde spot oogst van onze meest bijbelvaste plezierdichters.

Redactie

Nederlands proza

Ouverture
Inge Cohen Rohleder

In de zesde klas van de lagere school werd de sfeer plotseling onrustig. Het was een speciale school met hoge idealen, die hun uitwerking niet misten. Enkele raddraaiers daargelaten, die van andere scholen kwamen, waar men ook niets meer met ze kon beginnen, hadden we een kalme klas met eenvoudige regels. Meisjes moesten mooi zijn en jongens sterk. Maar dit najaar telden opeens andere zaken en na schooltijd schuifelden regelmatig bedrukte ouderparen het kamertje van het schoolhoofd in en uit. Nog vóór kerst werd besloten wie naar het gymnasium zouden gaan en wie naar hbs, mms of mulo. Mijn ouders hoefden zich niet ongerust te maken. Natuurlijk ging ik naar het gymnasium.

Het mooiste meisje van de klas heette Anja Wessels. Ze was klein en had golvend, donkerblond haar dat door plastic diademen, versierd met bloemen of dierfiguurtjes, in model werd gehouden. Haar hartvormig gezichtje drukte vooral uit dat ze lief was, zacht, zoals meisjes horen te zijn; ik vond haar nogal dom. Dat had ik me een keer laten ontvallen, waarop de juffrouw me streng had aangekeken en met een stem die kraakte van verontwaardiging had gezegd: ‘Maar Anja kan bééldig dansen,’ met zoveel nadruk op dat ‘beeldig’ dat ik heel goed begreep dat zij Anja eigenlijk ook wel dom vond - en ik nam de repliek zwijgend in ontvangst.

Toen de voorbereidingen voor het kerstspel begonnen, stond eigenlijk van te voren al vast dat Anja de Mariarol zou krijgen. De hoofddoek zou haar hartvormige zachtheid nog vergroten en haar kleine handen zouden het kindje met precies de juiste mengeling van schroom en tederheid vasthouden. Met haar dunne stem verdeelde de juffrouw de rollen terwijl ik ondertussen naar buiten keek. Het was eind november, de twee populieren die ik net kon zien als ik me naar de hoek van het grote raam boog waren kaal. Ze bewogen hun spitse toppen heen en weer in de harde wind.

‘En de engel Gabriël is....’ Plotseling viel mijn naam. Ik schrok. Gewend aan zwijgend figureren, meestal als boom, wanneer dat zo uitkwam, was ‘engel’ een enorme promotie, mogelijk voortkomend uit de ruime hoeveelheid rekenboekjes die ik tijdens het eerste semester had doorgewerkt. Direct daarop was mijn enige gedachte:

hoe moet dat dan met de bril. Sinds ik, op tweejarige leeftijd, een ochtend bij het ontwaken zo scheel naar mijn ouders had gelachen dat ze me meteen naar de oogarts brachten, was de bril een onwankelbare scheidsmuur tussen mij en de andere meisjes, een niet op te heffen verschil tussen ‘tof’ en ‘suf’ en die bril was net zo suf als mijn saaie kleren van de huisnaaister. De anderen stonden tijdens de pauze in een kringetje, dat werd aangevoerd door Anja Wessels, en oordeelden onder elkaar wat precies ‘tof’ was en wat ‘suf’ - een meisjesorde waarvan de toegang voor mij afgesloten zou blijven tot op het moment waarop ik, als mijn ogen eindelijk waren uitgegroeid, contactlenzen zou dragen, waarna ‘toffe’ kleding, waarvan de criteria me nu nog verre van duidelijk waren, vanzelf zou volgen.

Bij het uitspreken van mijn naam had de hele Anja-bank zich naar mij omgedraaid. Een engel met een bril op, dat kon niet. Een loensende engel evenmin, de bril aflaten was ook onmogelijk. Ik keerde me naar het raam en schoof het dilemma voor me uit in de roes van een echte rol - de tekst kreeg ik na school mee naar huis om in vier weken uit het hoofd te leren. Het kostuum, inclusief vleugels, diende thuis te worden vervaardigd. Deze opdracht leidde als vanzelf weer naar de huisnaaister, want mijn moeder kon heerlijk koken en prachtig zingen, maar van naaldvakken had ze geen verstand en met school bemoeide ze zich zo min mogelijk.

De naaister heette mevrouw Dits en was een patiënt van mijn vader, een uiterst menslievend arts die de gewoonte had zijn geneeskundige activiteiten uit te breiden tot het terrein van algemene liefdadigheid. Op dinsdag- en donderdagavond hield hij een overvol ziekenfondsspreekuur waar hij zo goed als niets mee verdiende. Hij kwam bezweet, vermoeid en onder de vlooien weer thuis. Van de meest armlastige ziekenfondspatiënten zocht hij ondertussen uit hoe ze aan de kost kwamen en hij droeg mijn moeder en mij op bepaalde goederen en diensten alleen bij hén te betrekken, een vorm van gedwongen winkelnering die wij beiden verafschuwden: het betekende eindeloos omlopen voor een schoonmaakmiddel, een doos wijn, een nieuw kraanleertje, schriften en pennen. Zelfs verjaardagscadeaus dienden te worden uitgezocht bij een speelgoedzaak die ‘De Bromtol’ heette, een karig voorziene winkel in de morsige hoofdstraat waar ook het gebouwtje van de polikliniek stond.

Mevrouw Dits was één van zijn beschermelingen en geen echte huisnaaister want ze kwam niet aan huis, je moest dáárheen, mét de lap stof, die uiteraard ook van een van de geprotegeerde firma's kwam. Daarop volgden vele waarschijnlijk goed betaalde bezoeken, waar ontworpen, getekend, geknipt, geregen en gepast diende te worden. Voor mijn moeder was de ons opgedrongen ambachtsvrouw, in tegenstelling tot de overige objecten van mijn vaders filantropie, een buitenkans. Ze was dol op handgemaakte kleding en bestelde dure modellen uit Franse collecties in het prettige bewustzijn haar man een plezier te doen met het plaatsen van zoveel mogelijk opdrachten. Toen ze het briefje van school had gelezen, zei ze:

‘Dat komt dan goed uit, je nieuwe jurk voor de muziekavond moet je ook nog passen. We gaan er morgenmiddag heen.’

Met een opgewekte, snelle zwenking van de wielen parkeerde ze de volgende dag haar kleine Austin in een diepe plas bij de uitrit van een lang geleden failliet gegaan autobedrijf, zette de ruitenwissers uit, deed haar brilletje af en zei:

‘Zo, we zijn er!’

De naaister woonde op driehoog, aan een zijkanaal van de brede rivier die de stad in tweeën deelde: een goede en een slechte buurt. Dit was de slechte buurt. De deur vloog met een ruk open, een touw glom vettig aan haken onder de afgebladderde leuning en een benauwde walm sloeg ons tegemoet. Het was een mengeling van vochtig hout, gebakken vis en bleekwater, een geur die ik al meende te ruiken nog vóór we de brug over waren. Ik sjokte naar boven, achter mijn moeder aan, steeds dieper die verstikkende atmosfeer in, totdat we de derde overloop bereikten. Hier was definitief geen weg terug meer naar de frisse regen langs de kade. Eenmaal binnen wachtte mij, terwijl ik vergeefs probeerde mijn adem in te houden, een andere verschrikking: de gestalte.

De gestalte zat altijd op dezelfde plek in een armstoel die bij het raam was geschoven. Ik begreep niet waarom, want de grote zwarte bril betekende dat hij blind was en wat moest een blinde met daglicht en uitzicht? Ongeknipt grijs haar viel in slierten over de kraag van een vaag groen gestreepte kamerjas; de kleine, roze handen rustten in de schoot of leken iets te kneden. Uit de armstoel, waar ik me onder het ‘passen’ voortdurend naar omdraaide, zodat mij een geïrriteerd ‘Sta stil!’ werd toegesnauwd, klonk zo nu en dan

een laag, onverstaanbaar gebrom.

‘Wat zeg je, Joop?’ vroeg mevrouw Dits zenuwachtig tussen de spelden door, die uit haar mond staken. De gestalte bromde verder, toen was het even stil. Plotseling klonk, op een heel andere, bijna smekende toon, het woord: ‘Ouverture’. Een woord, dat bij roze handen hoorde, een woord dat ik kende, want mijn ouders gingen regelmatig naar de opera.

‘Ik kom er zo aan,’ antwoordde mevrouw Dits. Ze zette haar speldendoos weg, liep naar het kastje dat onder het raam stond, haalde een grammofoonplaat uit een hoes met een groen heuvellandschap en legde hem op de draaitafel. Een melodie zette heel zacht in, kroop eerst aarzelend, later vastbesloten omhoog langs een vreemd, pijnlijk akkoord. De gestalte, die dus gewoon Joop heette, luisterde met gebogen hoofd, zodat ik aan weerszijden van de zwarte bril de smalle uitlopers van zijn omhoog gevouwen mondhoeken zag. In zijn schoot lag het kleurloze voorwerp dat hij had zitten kneden.

‘Ach, nee toch, nu ben ik door mijn rijgdraad heen. Heeft u even geduld, mevrouw, ik ren naar Jonkers op de hoek en haal nieuwe.’

‘Ik amuseer me wel met de bladen,’ zei mijn moeder. Ze stortte zich gretig op de modetijdschriften met hun deftige Franse titels.

Ik hoorde de voordeur beneden dichtslaan en keek af en toe naar de gestalte, die roerloos naar de muziek luisterde en zelfs niet bewoog toen vanaf de straat luid geschreeuw klonk van een ruzie.

‘Vind je het mooi, kind?’

Ik schrok. Hoe kon hij weten dat ik meeluisterde?

‘Kom maar hier op het bankje zitten,’ zei hij, ‘dan hoor je het beter, hier, naast de luidspreker.’

Zijn stem klonk rustig en vriendelijk - het huilerige middenregister bewaarde hij kennelijk voor zijn vrouw - en ik sloop dichterbij.

‘Vertel eens, wat hoor je in die muziek? Het is muziek met een verhaal.’

‘Een bootje op de golven,’ zei ik op goed geluk. Ik kende dit soort vragen van muziekles op school. Wind, water, zonsopgang - een antwoord in die trant was meestal goed. Hij knikte.

‘En nog meer?’

Het vreemde akkoord was er weer, harder, ondersteund door blazers. Ik dacht aan het groene landschap op de hoes, dat wel bij de muziek zou horen, en stelde nog een andere interpretatie voor.

‘Iemand die ver van huis is en nooit meer naar zijn groene land

terug kan... en nu heeft hij heimwee.'

'Ver weg, ja, een groen land, heimwee,' herhaalde hij. De handen begonnen weer met kneden.

'Ik ken alleen het wóórd groen,' zei hij na een tijdje, 'ik weet niet hoe het eruit ziet. Toen ik klein was hebben ze geprobeerd me uit te leggen wat kleuren zijn. Bij iedere kleur speelde mijn juf een melodie, of een akkoord. Zo begreep ik een beetje waar het mee te maken had. Een blauw akkoord, een gele melodie. Alleen zwart, dat hoefden ze niet te zeggen. Dat is wat ik om me heen heb.'

Hij kent geen kleuren, dacht ik. Hij weet niet hoe rood het haar van zijn vrouw is. Gelukkig maar.

'Je hebt het goed gehoord. Muziek is heimwee. Naar iets dat je nog nooit gezien hebt. Je kent het en toch weet je niet wat het is, en je kan ernaar verlangen, zó erg dat het uit zichzelf naar je toe komt...'

Het leek of hij in zichzelf praatte en ik wist niet of ik antwoord moest geven. Wat kwam er naar hem toe? Was hij toch niet helemaal goed snik? Ik probeerde muziek in verschillende kleuren naar mij toe te laten komen: de kleine melodie herhaalde zich in tinten, die steeds droeviger en donkerder werden. De strijkers en blazers vroegen elkaar wat het allemaal betekende en antwoordden dat het steeds hetzelfde verdriet was, dat maar doorging en doorging. Heimwee.

Plotseling overviel meneer Joop een zware hoestbui, hij schokte heen en weer, de zwarte bril zakte naar het puntje van zijn neus waardoor ik de vreselijke, dode ogen zag die met een wit waas overtrokken waren, als de matglazen deur van de wachtkamer thuis. Zo snel ik kon ging ik weer bij mijn moeder zitten en op dat moment kwam de naaister binnen, stoof naar het raam en begon haar man over zijn rug te wrijven tot het hoesten minder werd en hij met een laatste, gierende zucht tot rust kwam. De plaat was inmiddels afgelopen en werd weer in zijn heimweehoes geschoven. Mevrouw Dits knielde aan mijn voeten om de vastgespelde zoom te rijgen, haar vuurrode kapsel glom van de lak en ik moest me inhouden om niet te schoppen. Ze was lang bezig en toen ze zich oprichtte, was haar bolle gezicht ook rood geworden. Toen ging de bel en mijn moeder keek vragend op.

'Mijn volgende cliënt,' zei de naaister en probeerde haastig de voorlopige jurk over mijn hoofd te trekken. 'Steek je armen eens wat verder omhoog, zo gaat het niet, kind.'

‘Nog niet opendoen,’ zei ik en wurmde me uit de lichtblauwe zijde, die een stukje openscheurde bij de schouders. ‘Verdakke,’ liet Dits zich ontvallen. Maar mij interesseerde deze jurk ‘voor de muziekavond’ weinig, ik was gekomen voor mijn kerstspelkostuum.

‘En de engeljurk, Mama, daar moet ze nog aan beginnen.’

‘“Ze” is mevrouw Dits,’ zei mijn moeder streng. ‘We komen volgende week weer. Tijd genoeg.’

Bovenaan de trap klonken nu voetstappen. Een grijsharige dame met een druipende paraplu trad binnen en juist toen mevrouw Dits zich spoedde om haar deze uit de hand te nemen en hem op de overloop te zetten, klonk vanuit de armstoel bij het raam opnieuw een gierend gehoest en gefluit. Mijn moeder pakte me bij de hand, groette kort en we liepen zo snel we konden de drie verveloze trappen weer af, het natte herfstweer tegemoet.

‘Die is goed ziek,’ merkte mijn moeder op, terwijl ze met trefzekere, snelle bewegingen de auto keerde en koers zette naar de in dichte regenvlagen gehulde rivier.

Het liep nu tegen Kerstmis en noch de muziekavondjurk noch het engelenpak waren af, we hadden wekenlang niet kunnen passen. Uit gesprekken tussen mijn ouders had ik opgevangen dat meneer Dits, die geen patiënt van mijn vader was maar van de longarts, ‘een slechte prognose had’. Wat dit betekende wist ik niet precies, maar dat het weinig goeds voorspelde was wel duidelijk. In de drukte van de kerstspelrepetities op school vervaagde het beeld van meneer Joop, dat ik eerst niet van me af had kunnen zetten: de grijze sliertharen, de groene heimwee-ouverture en de witte, matglazen ogen. Zonder kostuums, van het papier lezend, repeteerden we onze rollen. Anja Wessels nam de bemoedigende boodschap over haar blijde verwachting, die ik haar voordroeg, met geroutineerde vanzelfsprekendheid in ontvangst. Zelf had ze bijna geen tekst, op een paar instemmende woorden na, gericht tot haar echtgenoot. Ze moest vooral zwijgen en hemels kijken.

's Avonds, bij het licht van mijn bedlampje, reciteerde ik steeds opnieuw mijn rol totdat ik hem snel achter elkaar kon opzeggen terwijl ik aan heel andere dingen dacht, bijvoorbeeld aan het applaus dat op mijn spel zou volgen, of aan de schalen met krentenbollen en mandarijntjes, het traditionele schoolkerstmaal. Maar op de laatste maandagmiddag vóór de vakantie, vier dagen voor het kerstspel, informeerde de juffrouw opeens hoe ver iedereen was

met de kostuums. Onder het eten vroeg ik mijn moeder mevrouw Dits te bellen, die nu, zieke man of niet, moest maken dat ze opschoot met haar werk. Mijn vader fronste zijn wenkbrauwen.

‘Ik wil niet hebben dat jullie haar opjagen.’

Mijn moeder keek me onderzoekend aan.

‘Had jij geen hekel aan passen?’

‘Mijn engelenpak moet af,’ zei ik terwijl het zweet me uitbrak. Mijn ouders keken elkaar aan en overlegden kort. Tenslotte belde mijn vader zelf voor een afspraak waarbij hij eerst uitvoerig naar de toestand van meneer Dits informeerde en vervolgens voorzichtig de dringende situatie uitlegde. We konden komen, mijn moeder en ik, als we genoegen namen met een haastig gemaakte pij uit een oud laken, zonder vleugels, die moesten we maar op een andere manier regelen. Ik had me er bij voorbaat bij neergelegd. Een gebrilde engel kan net zo goed een oud laken om. En het ging tenslotte om de tekst.

Opstijgend in de chloorachtige vislucht hoorde ik in het trappenhuis al de wonderlijke akkoorden van de ‘ouverture’ die wellicht de hele dag gedraaid werd om het leven van de blinde zieke te veraangenamen. De muziek werd zachter gezet zodra we binnen waren. Hij zat op zijn gewone plaats bij het raam, de bril hing zwart en veel te groot voor zijn gezicht, dat ingevallen en grauw was geworden. Het slierthaar had men geknipt in een poging hem ietwat te soigneren; van mevrouw Dits daarentegen was het bolle, rood geverfde permanent uitgezakt en vertoonde aan de schedel een smalle, grijze streep. Ze hield een wit, zakkig geval met wijde mouwen in haar handen en kondigde aan dat ze een half uur de tijd had, dan moesten ze met een taxi naar het ziekenhuis voor een onderzoek. Het was niet uitgesloten dat ze meneer Dits daar zouden houden, want het ging niet goed met hem. Boven de zachte akkoorden uit klonk zijn piepende ademhaling. Ik durfde me niet om te draaien. Maar het engelenpak moest af en ik zou mij door de zweterige manipulaties van mijn tijdelijke bondgenote heen moeten slaan.

‘Het geeft niet van de vleugels,’ zei ik, ‘misschien kan een andere moeder uit de klas ze maken. Als de jurk maar af is, het kerstspel is al op vrijdag.’

Mevrouw Dits gaf geen antwoord en haar handen waren deze keer nog minder vast dan anders. Voortdurend werden verkeerd aangebrachte spelden langs mijn schouder en onder mijn oksel van

hun plaats getrokken en elders ingestoken. Uit de vingers wasemde nerveuze warmte en ik wist dat de mouwen vrijdag niet langer wit maar beduimeld en viezig zouden zijn. Mijn moeder dacht niet aan Kerstmis maar verdiepte zich alvast in de nieuwe voorjaarsmode. Zo nu en dan keek ze op, met een wantrouwende blik naar het gezwoeg naast haar.

'De coupenaadjes moeten even opnieuw, mompelde mevrouw Dits. Het grote naar haarlak riekende hoofd en de fel gestifte mond waar de spelden recht naar voren uitstaken kwam zo dichtbij dat ik de zweetdruppels op het voorhoofd kon tellen. Vol afkeer draaide ik me om, ik wilde haar niet meer zien, ik wilde de blinde zien. Zijn gezicht was wit en onbeweeglijk, met zijn oren hoorde hij kleuren. Zou hij zijn platenspeler mee mogen nemen naar het ziekenhuis? Op hetzelfde moment prikte er iets in mijn borst, ik riep hard 'Au.' Dits deinsde achteruit.

'Sta toch eens even stil, kind, dit is een precies werkje. Als de coupenaadjes scheef worden is je hele jurk scheef, en dan ben je een scheve engel, dat wil je toch niet?'

Het was een wonder hoe de rode mond woorden kon uitspreken terwijl de spelden gewoon bleven zitten. Een zwetende, pratende egel, dacht ik.

Toen klonk boven de muziek uit een diepe, melodieuze zucht.

Ik draaide me weer abrupt om. Terwijl ik zag hoe het hoofd van meneer Dits opzij gleed en zijn mond steeds verder open zakte, voelde ik één van de onhandig gestoken spelden in mijn zij dringen.

'Kun je dan geen moment stilstaan?' De stem klonk bitser dan ooit. Mijn moeder keek weer op, met een boze blik.

'Meneer Joop,' zei ik zachtjes, 'er is iets met meneer Joop.'

Het einde van de ouverture naderde, blazers en strijkers verloren zich in een machtig crescendo. Het vreemde, pijnlijke akkoord kwam terug, de trombones klonken boven alles uit, terwijl de zwarte bril wegzakte en de mondhoeken in een spiertrekking even omhoog wezen, naar de dode ogen. Toen ging door de nu wijd geopende mond de laatste, moeilijke adem van meneer Joop - de laatste, langzame maten van zijn ouverture achterna. Even was het stil. Er klonk een zacht geroffel, daarna de klik van de arm die zich van de plaat verhief. Mevrouw Dits liet de doos met spelden vallen en holde struikelend naar het raam.

Achterin de aula stond een grote, met gekleurde lampjes versierde

sparrenboom. Twee kleine boompjes waren aan weerszijden van het podium gezet. Er stonden lage houten banken voor de leerlingen die niet meededen en, verder naar achteren, stoelen voor ouders en leerkrachten. Even gluurde ik door de kier in het bruinfluwelen gordijn dat de levende kerststal afschermde van de toeschouwers. Mijn ouders zag ik duidelijk zitten. Mijn vader had zijn best gedaan om de witte jurk, die door mijn moeder met onregelmatige steken verder in elkaar was geregen, van een paar acceptabele vleugels te voorzien door op gebogen ijzerdraad, uit een voorraad die hij bij een faillissement had opgekocht, wit gaas te spannen. Met mijn armen moest ik ze in gespreide stand houden.

‘Niet je armen laten zakken,’ had hij gezegd, ‘dan klappen ze om. Het draad is eigenlijk niet stevig genoeg.’

De herders, vier kleine jongens uit de derde, gniffelden toen ik van achter het kamerscherm het ‘huis van Maria en Jozef’ inliep - niet meer dan een afdak, versierd met sparrentakken, dat in het tweede bedrijf tot geboortestal werd getransformeerd. Mijn armen deden pijn en ik had op advies van de juffrouw besloten het armspreiden en het, tijdens het opzeggen van de boodschap aanbevolen lichte klapwieken, tijdelijk maar te laten voor wat het was.

Het duurde lang voordat alles gereed was om te beginnen. Iedereen liep door elkaar, negeerde bevelen of volgde ze juist op, de voorgeschreven fluistertoon regelmatig opvoerend naar een nerveus laag stemgeluid. Te midden van dit alles zat Maria onaangedaan op haar stoel, een zwaar boek (het met blauw crèpe-papier overtrokken exemplaar van ‘Mens en dier in hun domein’, dat het dikste boek uit de schoolbieb was) in haar schoot rustend.

Opeens was het zover. De gordijnen schoven uiteen, de zaal werd stil. Drie seconden later was het al mijn beurt om op te komen en de tekst van Gabriël luid en duidelijk ten gehore te brengen. Ik deed een stap naar voren en hief mijn armen op. Aan de rechterkant klonk een korte knak, daar hing de vleugel, als een losgeslagen zeil aan een gebroken giek. Ik hoorde één van de herders weer giechelen. Vanaf haar zetel keek Anja Wessels me aan met koude, afwachtende ogen, terwijl het in mijn oren begon te suizen.

Achterin de zaal lichtten de kleurige lampjes van de boom op, het suizen leek nu op een vreemd, pijnlijk akkoord vol heimwee en in het dennengroen zag ik de omhooggevouwen mondhoeken van meneer Joop en de zwarte bril die omlaag gleed. Op dat moment keek ik recht in de dode ogen, die opeens niet meer vreselijk waren.

Met een zwaai van mijn rechterarm greep ik het uiteinde van de gebroken vleugel, tilde hem op, haalde diep adem en begon: ‘Wees gegroet, begenadigde...’

Op koninklijk bezoek
Hans Plomp

We willen naar de overkant van de reusachtige Mahanadi-rivier, die hier een halve kilometer breed is. Bruggen zijn er niet, maar in de verte zien we een jeep drijven op een houten vlot, dat met behulp van lange stokken in onze richting wordt gemanoeuvreerd. Dat is dus de pont.

Onze auto wordt op het vlot geduwd en rustig naar de overzijde gepunterd. Daar ligt een slaperig stadje waar weinig te zien valt, behalve de ruïnes van een paleis. De minst bouwvallige vleugel is in gebruik als lokale vestiging van de Bank of India, maar zelfs daar is geen leven te bespeuren. We willen alweer verder reizen, als er een jongeman komt aanslenteren die ons erop attent maakt dat de koning en de koningin nog steeds in deze bouwval wonen. De jongeman zelf blijkt de kroonprins te zijn. Hij verzoekt ons dringend even te wachten en verdwijnt door de gammele poort naar binnen.

Even later verschijnt een imposant maar mottig livrei met een lakei erin, die ons meedeelt dat de Raja en de Rani ons verwachten. Met kloppend hart betreden we het spookhuis. De lakei leidt ons door schemerige gangen, waar vale wandkleden ritselen in de tocht. Of ritselt er iets anders?

We worden in een halfdonkere zaal achtergelaten, waar een twintigtal stoelen op ongezellige wijze langs de muren staat opgesteld.

‘U zitten,’ zegt de lakei. ‘Waar land?’

‘Wij zijn gekomen uit de Nederlanden,’ antwoord ik onwillekeurig plechtig.

Als we ons op de stoelen laten zakken, stijgen er stofwolken op, terwijl er een jammerlijk gekraak klinkt: ik zak onmiddellijk door de totaal vermolmde zitting. De lakei doet net of hij niets merkt en verwijdert zich. Wij besluiten te blijven staan. Met behulp van een aansteker proberen we de fletse familiefoto's aan de muur te bekijken. Men heeft hier duidelijk betere tijden gekend. De meeste foto's tonen imposant opgedofte gezelschappen gegroepeerd rond dode tijgers.

Dan klinkt er een kreet in de verte: ‘The Netherlands?’

Voetstappen snellen naderbij en een heer verschijnt in de deur-

opening. We houden onze adem in. Het is duidelijk dat de naam van ons land een heftige reactie oproept, maar of deze negatief of positiefis, weten we niet.

‘Vrienden uit de Nederlanden, eindelijk bent u gekomen!’ roept de man, terwijl hij ons hartelijk en langdurig de hand schudt.

‘Ik ben de Raja, de koning begrijpt u. U bent meer dan welkom. Ik houd van Holland, het koninkrijk der Nederlanden. Ik houd van uw koningin Wilhelmina, ja, ja, ja, ik houd van haar!’

We zijn enigszins verbouwereerd door de koninklijke geestdrift, durven hem niet te attenderen op het feit dat Wilhelmina tientallen jaren geleden is gaan hemelen.

De Raja legt zijn armen om de schouders van mijn vriendin en mij, in een allerhartelijkst maar hoogst on-Indiaas gebaar. Tussen ons ingeklemd begeleidt hij ons naar de grote keuken, die nog redelijk intact blijkt. Hier dringt daglicht door en er branden bovendien een paar neonbuizen, die voortdurend aan- en uitflikkeren. Niemand schijnt zich eraan te storen. We kunnen onze gastheer nu beter zien. Hij is een kleine, slanke man van een jaar of vijfenveertig, in westerse kledij.

‘Mijn vrouw de koningin is zich aan het klaarmaken. Ze zal zich spoedig bij ons voegen.’ We kijken de keuken rond. Een paar vrouwen doen alsof ze bezig zijn met onduidelijke werkzaamheden, maar in werkelijkheid staan ze nieuwsgierig te ginnegappen. Opeens valt me op dat de koning mijn reisgenote van terzijde opneemt, waarbij hij duidelijk likkebaardt. Onwillekeurig moet ik denken aan het ‘jus primae noctis’ van middeleeuwse heersers, het ‘recht’ om de eerste nacht door te brengen met iedere vrouwelijke onderdaan waarop hij zijn zinnen had gezet. Ik kan niet laten hem de vraag voor te leggen of dat recht ook in India heeft bestaan.

De koning krijgt een begerige trek in zijn ogen en stuurt op overdreven barse toon de vrouwelijke bediendes weg, hoewel ik niet de indruk heb dat ze Engels verstaan. Het doet me goed om te zien dat het personeel niet bang is. Ze blijven giechelend op de gang staan, waar ze ons nog steeds kunnen gadeslaan.

De koning buigt zich naar ons over, waarbij hij zijn neus bijna tussen de borsten van mijn reisgenote steekt. Op samenzweerderige toon fluistert hij: ‘Voor een absolute heerser als ik is natuurlijk alles mogelijk. Maar wij zouden niet gauw een vrouw van een lagere kaste aanraken, tenzij...’ Nu pas ziet hij de nieuwgierige blikken van de dienstmeisjes.

‘Weg daar jullie!’ sist hij.

De dames giechelen nog harder en verplaatsen zich hoogstens een halve meter.

‘Natuurlijk zijn uitzonderingen mogelijk,’ gaat de koning verder. ‘Vooral als het buitenlandse dames betreft. Zijn jullie getrouwd?’

Mijn vriendin werpt me een veelbetekenende blik toe en ik lieg:

‘O ja, absoluut.’

‘Hoeveel kinderen?’ wil de koning weten.

‘Niet een. Wij haten kinderen,’ antwoordt zij met een uitgestreken gezicht. Geschokt deinst de Raja opzij, bij haar vandaan.

‘Hoeveel kinderen heeft u?’ vraag ik.

‘Ik heb één zoon. Wij zijn westers georienteerd.’

‘Wij zijn oosters geoccidenteerd,’ probeer ik een grapje. Hij vat het niet en er dreigt een communicatiestoornis. Gelukkig verschijnt op dat moment de koningin. Ze is tweemaal zo omvangrijk als haar echtgenoot en draagt een indrukwekkende uitstalling aan sieraden op haar traditionele sari. Ze bijt de bediendes iets toe, die zich meteen weer in de keuken storten en voortgaan met kwasi-bezigheden als het wegpoetsen van vlekken die toch nooit meer verdwijnen. Tegenover ons is ze intens beminnelijk en ze staat genadiglijk toe dat ik haar hand kus.

‘Mijn man en ik zijn dol op westerse gebuiken,’ zegt ze kirrend.

‘Ja, dat zijn we,’ bevestigt de koning.

‘Wij eten alleen westers voedsel weet u. Honigsoepen uit uw land, het koninkrijk der Nederlanden.’ Hij trekt een grote kast open, die tot onze verbazing is volgestouwd met honderden pakjes Honigsoep!

‘Uw koningin stuurt ons elk jaar duzend pakjes Honigsoep,’ legt de koning uit.

‘Die komen aan in Calcutta, waar ik ze laat ophalen door mijn bediende. Kom.’ Hij opent de deur naar een andere ruimte, die inderdaad vol staat met lege kisten met Nederlandse opdruk.

‘Mijn vrouw en ik eten elke dag twee pakjes Honigsoep. Wat we niet opeten, geven we aan mijn broer, de Maharaja van Rambha. Als we daar gaan logeren, nemen we altijd soep mee. Hij is heel rijk, weet u, want hij heeft zijn water verpacht aan garnalenkwekers. Als we bij hem logeren eten we kilo's en kilo's garnalen met Honigsoep. Ik heb vier smaken, ziet u wel?’

Met enige moeite leest hij voor: ‘Gro-ente-soep, kip-pe-soep, os-se-staart-soep, championsoep.’

‘Geweldig!’ roep ik, zo enthousiast als ik kan. Als ik ergens een hekel aan heb, is het aan soep uit een pakje. ‘Welke smaak vindt u het lekkerst?’

‘Ik heb het liefst championsoep, die is voor kampioenen. Maar mijn vrouw wil altijd os-se-staart-soep.’

Ik zeg hem maar niet dat ossestaartsoep koeienvlees bevat, om hun plezier niet te vergallen. Koeienvlees is volstrekt taboe voor hindoes.

‘Als u in uw koninkrijk bent teruggekeerd, kunt u misschien vragen aan uw koningin of ze voortaan alleen championsoep en os-se-staart-soep wil sturen. Wel duizend pakjes graag. Vijfhonderd van elk. Mijn broer, de Maharaja van Rambha, houdt het meest van kip-pe-soep. Hij kent de championsoep nog niet, want die eet ik allemaal zelf op.’ De koning glimlacht bij de gedachte dat hij op soepgebied zijn broer te slim af is. Een grote pan water op een butagaspit is blijkbaar warm genoeg.

‘Laten we aan tafel gaan. Welke smaak prefereert u?’

‘Mijn vrouw en ik vinden ze allemaal even lekker,’ zeg ik zonder blikken of blozen.

‘Ja, en in Nederland hebben we zelfs nog meer heerlijke smaken,’ valt mijn vriendin me bij. De koning en de koningin staan paf. Dan stampvoet ze even en zegt:

‘Wij moeten die andere smaken hebben.’

Ook de koning verliest nu even zijn kalmte en zegt ijzig: ‘Ik begrijp niet dat uw koningin ons dat niet heeft laten weten.’

‘De vier smaken die Hare Majesteit u stuurt, zijn absoluut de lekkerste,’ probeer ik de zaak te redden. Ze klaren op.

‘Aha, dat verklaart alles. Koninklijke smaak is koninklijke smaak, overal ter wereld. Welke smaak wilt u?’

‘Doet u mij maar koninklijke smaak,’ grap ik. Ik weet niet of ik ze een plezier zou doen door een favoriete smaak te kiezen, of juist de soepen die ze niet graag lusten.

‘Laten we de speciale mix maken,’ stelt de koningin voor. Ze geeft een streng bevel in de lokale taal en loopt dan naar de kast om vier pakjes Honigsoep uit te zoeken, van elke smaak een. De koning zelf knipt plechtig de zakjes open en schudt de inhoud in het warme water.

‘Wij doen dit altijd zelf,’ licht de koning toe. ‘Je kunt het personeel tegenwoordig niets meer toevertrouwen.’ Een bediende doet het deksel op de pan, de koning begint rustig in het Engels te tellen.

Als hij bij honderdtachtig is, roept zijn vrouw: ‘Klaar!’

Nu raken de bediendes in rep en roer. Er worden vier borden op tafel gezet, met de pan in het midden. Een meisje tilt het deksel van de pan, maar brandt daarbij haar vingers en laat het deksel op tafel vallen. De koningin ontsteekt in woede en trekt haar keukenmeid gemeen aan haar vlecht. De andere personeelsleden giechelen onbesmuikt.

Intussen schept de koning onze borden vol met de grijzige, waterige substantie. De soep is verkeerd klaargemaakt en zit vol glibberige, muffe klonten. Maar het excentrieke echtpaar slurpt zichtbaar genietend het ene bord na het andere naar binnen. Ook wij doen ons best, maar ik heb in India nog nooit zoiets smerigs gegeten. We eten zo langzaam mogelijk, maar kunnen niet voorkomen dat onze borden tot driemaal toe worden volgeschept.

Na het eten volgt een rondleiding door kamers en zalen van de bouwval. Vooral de foto's van schaars geklede Westerse vrouwen, die de Raja overal heeft opgehangen, vallen op. Ook heeft de koning een ballpoint met een vrouw in badpak. Als je de pen omdraait, zakt het badpak omlaag, wat hij mij steeds opnieuw demonstreert. Er is ook een slingerklok met een buikdanseres, die bij iedere beweging van de slinger haar heupen verleidelijk wiegt.

‘U kunt zien dat wij van het westen houden,’ zegt de koning trots.

Nadat we de draagbare telefoon en het draagbaar televisietoestelletje bewonderd hebben, gaan we naar de binnenplaats. Daar staan, in wat ooit de stallen waren, twee auto's met hetzelfde nummerbord: het koninklijk wapen en het cijfer 1.

Mijn gezellin zet haar lichtpaarse zonnebril op, waarop de Rani in extase raakt.

‘Oh, such marvellous goggles,’ roept ze. Zulke goggles heeft zelfs de schatrijke Maharani van Rambha niet. Ze wil de bril proberen en zet hem niet meer af.

‘Mijn schoonzuster wordt gek van afgunst als ze deze goggles ziet,’ glundert de koningin.

Natuurlijk moeten we blijven logeren, er is al een kamer voor ons in gereedheid gebracht. ‘Morgen gaan we jagen,’ zegt de koning tegen mij. ‘Onze zoon is ook verzot opjagen. Dieren schieten.’

Mijn vriendin en ik wisselen weer een blik. Koortsachtig overwe-

gen we allerlei smoezen, totdat zij de reddende inval heeft.

‘We moeten vanavond in Sambalpur zijn. Een vriend van ons is gegrepen door een krokodil en ligt zwaargewond in het ziekenhuis. Hij verwacht ons.’

‘We hebben daarover gehoord,’ zegt de koning. ‘Ik zal het ziekenhuis bellen om te zeggen dat jullie morgen komen.’ Hij klinkt nu als iemand die gewend is gehoorzaamd te worden.

‘Wij zouden dat enorm graag willen, maar onze vriend is zo zwaar gewond dat we bang zijn dat hij de ochtend niet zal halen,’ overdrijf ik. Ze blijven aandringen, maar we zijn onvermurwbaar en moeten het gastvrije echtpaar teleurstellen.

De nieuwe baan
Sana Valiulina

Vanochtend werd ze wakker door gebonk. Ze trok de deken over haar hoofd en bleef wachten. Er was niemand te zien, maar het bonken hield niet op. Ze stak haar hand naar buiten, greep haar kamersleutel, die op het nachtkastje lag, en hing het touwtje om haar nek. Nu konden ze niet binnenkomen. Voldaan ging ze overeind zitten en zette haar voeten op de grond.

Toen haar blik op haar verfomfaaide tenen viel, moest ze even nadenken wat haar nu stond te doen. Na enig aarzelen tastte ze met haar voeten onder het bed en schoof er een soort telraam onder vandaan. De versleten rose en blauwe balletjes herkende ze meteen. De voeten erop en maar wrijven, zo hard ze kon, om haar versteende voetzoelen weer tot leven te wekken. Het vertrouwde gepiep en gekraak van de balletjes verdreef niet alleen het gebonk, maar voerde haar terug door de tunnel van de voorbije tijd naar een punt waar nog orde, standvastigheid en eenheid heersten en dan verder, voorbij de grenzen van het gekraak, toen ze 's ochtends, na uit bed te zijn gesprongen, nauwelijks haar voeten kon bijhouden, zo snel vlogen ze door de dag, en waar alles nog glad, soepel en gaaf voelde.

Als hoger honing lijmde het gekraak van het voetmassage-tel-raam de uit elkaar gerukte onderdelen van haar wereld met hun warrig uitstekende ijzeren draadjes en springveren weer aaneen, en herstelde voor een paar ogenblikken de verwaaide, zoete harmonie. Ze ging er zo in op, haar hoofd steeds lager voorover buigend om zo dicht mogelijk bij het telraam te komen, dat ze even haar evenwicht verloor en haast omviel. De schrik verbrak de betovering en ze bevond zich weer in het wit geverfde kamertje waar het tafeltje, het televisietoestel, het dichtbundeltje van Blok, de donkerblauwgouden mokken en enkele gezichten in de fotolijstjes haar niet geheel onbekend voorkwamen. De rest, inclusief de lichtbruine klerenkast, zag er vreemd en volkomen onnodig uit.

‘Ontbijt om negen uur!’ riep iemand achter de deur. De grote klok aan de muur wees halfnegen.

De oude vrouw stond op, bekeek zichzelf en ontdekte dat ze een nachtpon droeg. Er hingen wat donkere kleren over een stoel. De

klerenkast lokte. ‘Wie zou hier wonen en van wie zouden die spullen zijn?’ vroeg ze zich verwonderd af, terwijl ze de kastdeur opende en die beschaamd meteen weer dichtdeed. Een keurige, goudeerlijke dame doet zoiets niet, in andermans kasten snuffelen. Zelfs in de oorlogsjaren toen ze het alleen met brandnetelsoep en brandnetelkoekjes moesten doen en ze zelfs de doden hadden benijd, omdat die geen honger meer voelden, was het nooit bij haar opgekomen om iets van een ander te pakken. Zo waren ze nou eenmaal opgevoed.

De kleren op de stoelleuning moesten wel van haar zijn: de zwarte trui met grijze driehoekjes paste precies, de blauwe trainingsbroek had de juiste lengte en ook de zwartpluchen pantoffels zaten als gegoten. Toch was ze niet helemaal tevreden. Er ontbrak nog iets, iets heel belangrijks, waarzonder het absoluut onmogelijk was om je naar buiten te begeven; het was nog erger dan met ongekamde haren, dat wist ze zeker, en die wetenschap over iets waarvan ze niet wist wat het was, vervulde haar met wanhoop. Ze keek naar haar handen, aan de ringvinger van haar linkerhand droeg ze twee trouwringen, nee, dat was het niet. Om haar heen was niets te bespeuren. Ook vanaf het raam bezien gaf de kamer geen enkele aanwijzing. Ze schuifelde naar het gangetje waar in de linkermuur een deur was. Een seconde later stond de oude vrouw in de badkamer. Met gefronste wenkbrauwen en ingehouden adem stak ze haar hand uit naar een wit plastic doosje op een plank. Haar gezicht klaarde op toen ze er een kunstgebit uit tevoorschijn haalde, dat ze onmiddellijk in haar mond stopte. Niets verhinderde haar nog om de wereld tegemoet te treden.

Ze deed de deur op een kier en gluurde naar buiten. Er was niemand, maar ergens in de gang hoorde ze stemmen galmen. Ze was hier dus niet alleen. Zodra ze voor de glazen deur stond, die op slot bleek te zijn, schoot iemand op haar af.

‘Heb ik je niet honderd keer gevraagd om antwoord te geven als ik je 's ochtends wakker maak?’

Een klein gezet vrouwtje in een korte witte jas en een witte broek stak haar handen in haar zij en keek haar met vermoeide woede aan.

‘Waarom is deze deur op slot?’

‘Heb ik je niet honderd keer verteld dat er hier mensen wonen die weg kunnen lopen en verdwalen? Waarom geef je me 's ochtends geen antwoord?’

‘Waarom zou ik een volslagen vreemde antwoord moeten geven?’

‘Voor de tweehonderdste keer - ik doe het niet voor mijn lol, het is mijn verantwoordelijkheid, doe mij een lol, laatje stem horen!’

‘Waarom zou ik?’

‘Zodat ik weet dat je nog leeft, natuurlijk, heb ik dat ook al niet honderd keer gezegd?’

De oude vrouw stopte haar oren dicht. ‘Waarom praat u zo met mij, terwijl ik u niet ken, en wat heeft u met mijn dood te maken, doet u de deur open, ik wil hier weg.’

‘Ik werk hier, snap je, het is mijn werk.’ De vrouw opende de deur en verdween weer.

Heftig ontdaan liep de oude vrouw door de volgende gang. Ze passeerde een kamer met een wijdopen deur en kwam in een lichte lege hal.

‘Komt u niet ontbijten?’ riep iemand haar achterna.

‘Natuurlijk, ontbijt om negen uur,’ zei ze en liep weer terug naar de lichte ruimte waar een vrouw met een witte muts de borden aan het opscheppen was.

‘Goedemorgen,’ zei de oude vrouw en ging op haar plaats zitten, naast twee andere oude vrouwen - ééntje met zorgvuldig gekapte grijze haren in naoorlogs model, een vette gelige huid en een grote hoornen bril, de andere met zorgvuldig gekapte grijze haren, een pruimemondje en zonder bril. ‘Goedemorgen,’ zeiden ze en richtten hun ogen weer op hun met griesmeelpap gevulde borden.

De oude vrouw bekeek de witte glibberige substantie in haar bord en verroerde zich niet. ‘Eet smakelijk,’ zei het pruimemondje en knipperde met haar kleine vergeet-me-niet oogjes.

Onder tafel wreef de oude vrouw zenuwachtig in haar handen, die elkaar met hun verstrengelde vingers stevig vasthielden, die niet gescheiden wilden worden, maar ze had niemand aan wie ze zich zo kon vastklampen in deze vreemde kamer, temidden van al die vreemde gezichten.

‘Of bevallen onze nationale gerechten u soms niet?’ het was de hoornen bril wier huid door het eten nog meer was gaan glimmen.

‘Ik heb geen eetlust,’ mompelde de oude vrouw.

‘En waarom heeft u geen eetlust? Het ontbijt is als altijd heerlijk,’ zei het pruimemondje op licht verwijtende toon. Een oude man met zorgvuldig achterover gekamde grijze haren zweeg met een besmuikt lachje. De oude vrouw hield het niet meer, ze moes-

ten 's weten hoe ze leed. ‘Ze zei dat ik dood zou gaan, terwijl ik haar niet eens ken!’

‘Maar u woont hier allang en er is geen nieuw personeel bijgekomen.’ De hoornen bril klonk duidelijk verbaasd. ‘En dan, lieve schat, u denkt toch niet dat u onsterfelijk bent?’

‘Ik zag haar voor het eerst, des te ontactvoller is het van haar kant om over zulke nare dingen te beginnen! Ik ben ook een levend wezen met een ziel en alles!’

‘Daarom gaat u ook dood,’ merkte de oude vrouw met het pruimemondje op. Ze was klaar met haar pap en nu bezig om het kanten kraagje van haar witte blouse recht te trekken.

Plotseling trok een grimas over haar lichtroze, mollige gezicht en ze siste: ‘Iemand heeft weer mijn plakje kaas gejat.’ Met de scherpe gelakte nagel van haar wijsvinger priemde ze één voor één naar de kaasplakjes op haar schoteltje, haar uitgerekte wangen trilden. ‘Kijk, kijk, er waren er drie, en nu zijn er maar twee. En zo gaat het hier altijd, gisteren miste ik een plakje salami, eergisteren - leverworst!’

De oude vrouw pakte haar lepel en begon in de pap te roeren.

‘Een actiecomité,’ zei ze beslist. ‘Dát moeten we doen. Al ben ik hier nieuw, ik zie dat er veel misstanden zijn... We gaan een petitie schrijven naar de directeur! Werkelijk, ze hebben niet het recht!’ De oude vrouw voelde zich helemaal in haar element. ‘Iedereen die over de dood praat, moet op staande voet ontslagen worden!’

‘Kijk eerst goed onder je jarretelgordel, Lea.’ De oude vrouw met de hoornen bril haalde geconcentreerd haar tong over haar tandvlees. ‘Misschien vind je daar wat interessants.’

Het pruimemondje bloosde en haalde een witkanten zakdoekje tevoorschijn waarin ze een paar keer deftig en geforceerd hoestte.

‘Anton is dood,’ liet opeens de oude man die schuin tegenover de oude vrouw zat zijn stem horen. ‘Ze hebben hem vanochtend in de kelder gevonden.’

‘Waarom lag hij niet gewoon op zijn kamer?’ vroeg de vrouw met het pruimemondje verontwaardigd. Ze was klaarblijkelijk over de kaasaffaire heen.

‘Ik zag hem gisteren nog rondjes lopen in zijn anorak,’ zei de hoornbril. ‘Brrr... net een spook. Heeft iemand hem ooit zonder capuchon gezien?’

‘Zesennegentig jaar,’ sprak de man weer.

‘Nette mensen horen niet in de kelder te sterven,’ zei het pruime-

mondje. De oude vrouw wikkelde sneetjes brood in een servetje, haar handen trilden.

‘De dood heeft hem om de tuin geleid, hij was verdwaald, kwam in de kelder terecht, raakte in paniek en.... basta.’ De oude man haalde onverhoeds met zijn hand een haal over zijn adamsappel. De oude vrouw griste het servetje met brood van tafel en schuifelde haastig de zaal uit.

‘Middageten om één uur!’ riep iemand haar achterna.

De hal waar ze nu terecht kwam, was leeg en wit, met één beschilderde wand waarop mensen en engelen door een wolkenlandschap om elkaar heen vlogen. Terwijl ze voorzichtig over de gladde vloer liep, probeerde ze zich uit alle macht te herinneren wat ze hier aan het doen was, en waarom. Dat ze niets met die gevoelloze, botte, valse mensen te maken had, stond buiten kijf, maar toch - wat deed zij hier?

‘Vijfenzestig jaar heb ik gewerkt, vijfenzestig jaar heb ik geld moeten verdienen, het begon in de oorlog, ik was toen veertien, ik moest de wegen sneeuwvrij maken met grote spaden, daarna werkte ik in de keuken en in het staf-kwartier omdat ik zo goed Duits sprak, later op een boerderij, toen was ik al een wees, dan als typiste en secretaresse. Ook tijdens mijn studie moest ik werken, daarna veertig jaar op school en avondschool, altijd twee banen gehad, alles heb ik zelf bereikt door altijd maar werken, werken, onafgebroken, trouw, eerlijk, gewetensvol...’ mompelde ze en stopte opeens, getroffen door een ingeving. ‘Maar natuurlijk,’ dacht ze verrukt, ‘ik ben hier aan het werk, het is mijn nieuwe baan, buiten, in het groen, omdat het zomer is, in de herfst ga ik weer terug naar de stad, waar mijn leerlingen op mij wachten.’

Haar gebogen rug werd vanzelf recht, met vaste pas liep de oude vrouw naar de balie bij de voordeur. ‘Goede morgen,’ zei ze vriendelijk maar gedecideerd en stak haar hand uit naar een man van middelbare leeftijd. ‘Ik ben Wilma Kass, ik ben hier net aangesteld. En wat is uw naam?’

‘Tomas,’ zei de man terwijl hij zijn schouders ophaalde en de andere kant opkeek.

‘Beste Tomas, heeft iemand al naar mij geinformeerd?’ De oude vrouw wees met haar ogen naar de telefoon. ‘Nog niet? Ik verwacht belangrijke telefoontjes. Wilt u zo vriendelijk zijn en mij waarschuwen als iemand naar Wilma Kass vraagt? Dank u wel.’

Ze wandelde de hal uit, drukte direct op de rode knop en stapte

in de lift. Op de eerste verdieping was het halfdonker en praktisch leeg, op een paar kromme figuren na die zich, aan de muren vasthoudend, traag voortbewogen. Wilma Kass liep helemaal tot het eind van de gang om niets van haar nieuwe werkplek te missen. Iedereen die ze tegenkwam, dubbelgevouwen of in een rolstoel, begroette ze met een welwillende hoofdbuiging. De wit gestucte muren, het glanzende vinyl op de vloer, de lichte stoelen en tafels in de ruimte bij de lift konden zonder meer haar goedkeuring wegdragen; er hing hier weliswaar een muffe lucht, maar dat was een kwestie van één keer behoorlijk ventileren, besloot ze, en ze begaf zich naar de volgende etage.

Met genoegen constateerde ze dat daar de lucht een stuk frisser was, voor de rest was het hetzelfde, behalve dat ze maar één collega tegenkwam, een hele dikke vrouw die niettemin iets van een spin weg had, daar ze haar omvangrijke lichaam als het ware uitgespreid had over haar krukken en zodoende de hele gang in beslag nam. Beleefd drukte Wilma Kass zich tegen de muur om de spinvrouw met al haar poten door te laten.

De leegte en de stilte vond ze een goed teken, het betekende dat hier hard werd gewerkt en niet geouwehoerd en koffie gedronken.

Beneden aangekomen ontdekte de oude vrouw dat ze in een servetje gewikkelde sneetjes brood in haar hand hield. Ze spitste haar oren en liep een stukje terug, op een naderend gerammel af. Bij de deuropening zag ze een karretje met pannen, ernaast een vrouw met een witte muts en een opscheplepel.

Wilma Kass betrad de zaal en nam haar plaats in. Twee oude vrouwen met zorgvuldig gekapte grijze haren en een oude man waren al iets aan het vermalen.

‘Eet smakelijk,’ zei Wilma Kass, pakte haar lepel en begon te eten.

‘Het smaakt u goed, zie ik,’ verbrak de oude vrouw met de hoornen bril de stilte.

Wilma Kass lachte minzaam. ‘Wie hard heeft gewerkt, krijgt vanzelf een gezonde trek.’

Ze voelde zich onaantastbaar bij de aanblik van de welverdiende borden koolsoep, aardappelpuree met gehaktbal en in de melk drijvende rozige puddingklodders.

‘Voor Anton is de trek in ieder geval voorgoed afgelopen.’ De oude man nam het woord. ‘Hij wordt binnenkort zelf voer.’

De vrouw met de lazuren oogjes depte haar pruimemondje met

een servet. ‘Gelukkig kunnen ze niet zo makkelijk een gehaktbal jatten.’

Maar niets kon nu het humeur van Wilma Kass verpesten. Ze at de rozige klodder en lepelde de melk op, tot het laatste druppeltje, waarna ze luidkeels een denkbeeldige kok bedankte, met haar handen op haar bovenbenen klapte en de kamer verliet.

De hal was zonovergoten. Er zaten wat mensen langs de glazen muur voor zichzelf uit te staren. Wilma Kass wou eerst naar buiten gaan maar bedacht dat er binnen nog van alles moest gebeuren en zeeg neer op een bankje dat tegen de glazen muur stond, waarachter zich het witgekalkte vierkant van het buitenterras uitstrekte. Op deze strategische post kon niets wat zich in de hal afspeelde aan haar scherpe blik ontsnappen. Na een tijdje zo gezeten te hebben draaide ze haar hoofd opzij en schrok zich wezenloos. Wat ze achter de glazen wand ontwaarde, was niet alleen ronduit afstotelijk en choquerend, maar ook volstrekt onbegrijpelijk en ontwrichtend... een regelrechte catastrofe. Op een brancard aan weerszijden waarvan stangen stonden met daaraan bevestigde zakken vocht, lag een mummie te zonnen. Bij nadere inspectie bleek het een man te zijn wiens schaamte slechts met een minuscuul lendendoekje was bedekt. Zijn gebeente en zijn schedel waren omspannen door een glimmend bruin vel dat eerder op perkament leek dan op mensenhuid. Hij deed zijn ogen open, keek Wilma Kass een ogenblik aan en sloot ze weer.

De oude vrouw schuifelde zo snel ze kon naar de balie.

‘Ik ben Wilma Kass, ik ben hier net aangesteld.’ Het kostte haar moeite om die woorden waardig uit te spreken. Met bevende hand wees ze naar het terras. ‘Wat doet híj daar?’

De man van middelbare leeftijd keek met haar mee. ‘Hij zal hier wel werken, mevrouw Kass, net als u.’

‘Nee, nee, dat kan niet, ík werk hier, niet hij...’ Ze draaide zich om en liep langs de roze-blauwe engelen en de mensen, passeerde de lege bankjes, dan de lift, en sloeg rechtsaf, terug naar de gang, onderwijl op haar buik tastend om de bungelende sleutel te pakken te krijgen.

In haar kamertje zette ze meteen de televisie aan, ook het radiootje dat op haar nachtkastje stond, en ging op het bed zitten. Met haar beide handen greep ze haar hoofd vast, maar het was te laat - iemand had het al als een kopje omgekeerd zodat alle inhoud eruit was gevloeid in de oeverloze rivier Amnesia, met de meanderende

zijarmen Paramnesia, Cryptomnesia en Confabulatie, onstuimig bij de bron, met nog hier en daar opduikende spaanders van herinneringen en verrot drijfhout van de rede; doodkalm, troebel en ondoorgrondelijk bij de monding, vanuit de lucht gezien hermetisch zwart, als een kolossaal graf.

Het gegons uit de electrische toestellen omlijstte de leegte van Wilma Kass, hield die als het ware bijeen. Ze zette ze harder en bleef met haar hoofd op haar borst op de bedrand zitten, totdat haar vingers waarmee ze de rand omklemde, zo moe werden dat ze van houding moest veranderen.

Haar blik gleed langs de stoel, het tafeltje en omhoog naar een vel papier op de muur, waar keurige, onder elkaar geschreven rijen cijfers prijkten. Ze stond op, pakte de hoorn en begon langzaam de bovenste rij te kiezen, de cijfers tegelijkertijd uitsprekend.

‘Met je moeder,’ zei ze en haar gezicht nam een wilskrachtige en koppige uitdrukking aan. ‘Waar hebben jullie mij gestopt, het is hier net een kleuterschool, wat moet ik temidden van die oudjes? Nee, ik herinner me helemaal niets van die afspraak... Hoezo, ben ik hier beter af, wat wil je daarmee zeggen? Ik kan me uitstekend redden, als je dat soms bedoelt, ik ben altijd onafhankelijk geweest en dat wil ik blijven. Hoezo, geen sprake van, ben je mijn dochter of niet, ik vrees dat het laatste het geval is, nu begrijp ik waarom je man ervandoor is gegaan...’ Wilma Kass legde de hoorn neer om die terstond weer op te pakken en de tweede rij in te toetsen.

‘Je moeder hier,’ zei ze met droevig gezicht. ‘Ik heb net een buitengewoon onaangenaam gesprek gehad met je zuster, je zou het niet geloven, maar ze beweerde dat ik hier voor altijd zou moeten blijven. Heb ík haar zo harteloos opgevoed? Wat vind jij daarvan? Ik kan me niet voorstellen dat je het ermee eens kan zijn... Nee, nee, dat is het niet, het zijn geen kwade mensen, maar ze missen een ziel... Ik wil naar huis, waar ik samen met je vader vijftig jaar heb gewoond, waar ik hem nog in elk hoekje zie. Besef je wel, hoe ongelooflijk wreed het is om mij hierheen te brengen? Hoezo, was ik het ermee eens? Ik hoor het voor het eerst. Vergeten? Ik heb altijd een excellent geheugen gehad, wees zo lief, praat met je zuster, zeg dat ik hier doodga, en bel me onmiddellijk terug, beloof je dat? Ik zal op je telefoontje wachten.’

Daarna volgde de derde cijferrij. ‘Hallo, met Wilma... nou, wat kan ik je vertellen, het is hier niet slecht, het eten is overvloedig, nou ja, dat moet ook, met al dat werken. Ik denk dat ik hier toch

tot het einde van de zomer blijf. Het voelt een beetje als vakantie, met al die zeelucht... al moet ik natuurlijk hard werken, maar je weet, daar ben nooit bang voor geweest. Waarom zou iemand hier op bezoek komen? Ik neem zelf de bus en ga naar de stad wanneer het me zint, hoor... Hoe weet je dat, je bent hier toch nooit geweest? Of toch wel? Oh ja, dat is waar ook... hoe dan ook, het is hier tot de herfst best uit te houden... Ik bel je nog.'

Bij het toetsen van de cijfers uit de vierde rij keek ze bijna sereen. 'Hier Wilma... Hoe is het met jou? En de familie? Met mij? Wat kan ik je zeggen na één dag? Het is hier rustig en sommige gasten zien er beschaafd uit, maar ik voel me nog erg onwennig. Ja, een kamer met een balkon en een groot bed, zeker, er kan nog best iemand bij... Nee, ik heb nog geen aardige heer gezien, ik zit hier net, en dan, wie kan nou aan mijn Edgar tippen? Er is hier een prachtige tuin, trouwens, met een terras, kom eens op bezoek, dan kun je alles met eigen ogen aanschouwen... Oh, je weet al hoe je hier moet komen? Goed dan, we bellen nog.'

Voordat Wilma Kass met een energieke uitdrukking aan de vijfde en laatste cijferrij begon, had ze die eerst grondig vergeleken met de krabbeltjes in een opengeslagen schrift op het tafeltje.

'Dag, je tante Wilma hier.' Ze articuleerde nu overdreven duidelijk - geen enkele klank van haar boodschap mocht verloren gaan. 'Ik zoek iemand met een auto. Mijn persoonlijke spullen kan ik zelf vervoeren, maar het tafeltje, de tv en de stoelen moeten met een wagen... en liefst zo snel mogelijk, morgen of overmorgen, op zijn laatst. Zie je, er komt hier binnenkort iemand anders wonen en de kamer moet vrij. Ik reken op je, bel me onmiddellijk terug, als je een auto hebt gevonden. De groeten aan je moeder.'

Ze zette de tv uit en ging er voor zitten, met haar handen op haar knieën, als een klein meisje, met haar ogen als twee verlaten mijnschachten.

Toen een korte gezette vrouw in het wit Wilma Kass voor het avondeten kwam halen, schuifelde ze met gebogen rug achter haar aan, haar sleutel stevig in haar hand geklemd, alsof ze bang was dat die afgepakt zou worden. In de eetkamer keek ze niet op of om, verorberde haar portie en begaf zich naar haar kamer. Daar liep ze rechtstreeks naar het raam toe en staarde naar buiten - het parkje was al in schemer gedompeld en het geboomte begon zijn kleur prijs te geven.

Het waren de bomen uit de parken van haar kindertijd - plui-

zende junipopulieren, vlammende oktoberahorns, herfstberken die met hun ontelbare gouden muntjes ritselden, tere lentelinden met hun naieve, hartvormige blaadjes - die nu allemaal met as leken bestrooid, de as van de verbrande jaren op de brandstapel van het leven. Tussen die grauwe bomen zag ze mensen ronddwalen - mannen en vrouwen, soms een kind, van wie ze niet wist aan welke tijd en plaats ze toebehoorden en hoe ze met haar waren verbonden. Het maakte haar ook niet uit, zolang de wereld om haar heen bevolkt bleef, door levenden of door spoken, want dan kon ze zich nog tegen de leegte verweren. De herinneringen aan het verre of nabije verleden, hoe vervagend, verwarrend ook - dat waren haar enige wapens tegen de leegte die altijd op de loer lag, met zijn immense toverhoed in de aanslag, en zodra Wilma Kass even verslapte, gooide hij die behendig over haar heen. En iedere keer verzoop er in die onverzadigbare hoed weer een stukje van haar leven, zodat het ooit vertrouwde landschap om haar heen steeds kaler werd, vreemder, en beangstigender.

Intussen was de avond de kamer ingeslopen, maar de oude vrouw wou de spoken niet aan het schrikken maken en bleef in het donker staan. Liefst wou ze zich ook bij die schimmen voegen, bij hun onbekommerde, lichte gang, gevrijwaard van angst en verwarring en zwevend boven de afgekoelde, ontvolkte aarde, maar haar uitgedijde, logge lichaam hield haar nog aan de grond, haar pijnlijke, misvormde voeten zakten weg in het moeras van alledag en vertraagden haar reis.

De oude vrouw haalde het kunstgebit uit haar mond, bekeek het met vorsende blik en schuifelde naar haar voorlopige bestemming, de badkamer.

Huisbezoek
Atie M. Vogelenzang[*]

Net als gisteren werd er niet opengedaan. De rouwbrief zat in mijn jaszak en ik overwoog om die dan toch maar door de brievenbus te doen. Ik had ook al ingesproken op een antwoordapparaat. De stem die zei welk nummer ik had gekozen, leek op die van mijn broer. Maar vijftien jaar is een hele tijd.

'Boudewijn... ben jij het? Met... je zus. Met Barbara. Misschien kan het je niet meer schelen, maar pappa is overleden. Een lang verhaal. Ik zou zo graag weer eens met je praten. Gaat het goed met je? Bel je terug? Alsjeblieft?'

Waar ik rekening mee hield, gebeurde. Hij belde niet.

'Boudewijn was altijd al lastiger dan jij. Je zou niet zeggen dat jullie broer en zus zijn,' snikte mijn moeder terwijl ze haar kunstgebit met een bruistablet in een glas water liet zakken. Als ze moest huilen, deed ze altijd haar tanden uit. De laatste dagen had ze de prothese vaker uit dan in.

'We willen toch niet dat Bouw het in de krant moet lezen?' Ik probeer het morgen als mamma haar dutje doet gewoon weer, dacht ik en had spijt dat ik het onderwerp Boudewijn had aangeroerd.

Tegelijk met de rouwbrieven van de drukker was er een Mercedes met ouderlingen gearriveerd. Ze hadden aktentassen onder hun arm en hielden hun hoeden op. Hun jassen droegen de geur van vrieskou de huiskamer binnen.

'Doe toch even uw jas uit, broeders, anders hebt u er straks buiten zo weinig aan.'

Ze bleven stokstijf staan.

'Koffie dan. Mijn dochter heeft het zo gemaakt.'

Ik verzette geen stap.

'Wij zijn diep teleurgesteld dat u niet op het voorstel bent ingegaan,' zei de een.

* *Atie M. Vogelenzang vormt samen met Wendela D. de Vos het schrijfduo Tupla Mourits. 'Huisbezoek' is een bemerkt fragment uit hun roman 'Vrouwelijk Naakt'. De roman zal mei 2005 verschijnen bij de Arbeiderspers.*

Het viel me meteen op dat hij ons geen ‘zuster’ noemde. Ik ging tussen hen en mijn moeder in staan.

‘U wilde mijn vader uit het ziekenhuis ontvoeren.’

‘Alles was geregeld. Er stond een auto klaar, een rolstoel, broeders en zusters om hem al onze liefde te geven,’ zei de ander.

‘Mijn vader had bloed nodig.’

‘De artsen hielden erg aan,’ zei mijn moeder.

‘Dat doen ze altijd. Maar alleen wij hadden hem kunnen redden,’ zei de eerste weer en snoot zijn neus.

Ik zag voor me hoe onze broeders de slangen uit de neus van mijn vader trokken, de beademing uitschakelden en zijn uitgeteerde lijf in een rolstoel zetten. Ik was blij dat ik eens een keer niet geaarzeld had. Wij waren misschien verdoemd, maar vader had tenminste nog een laatste kans gehad, al mocht het dan niet baten.

‘Titus 3, vers 10.’ De zakdoek werd weggestopt.

Mijn moeder wierp zich op de knieën. Zelf hoorde ik de uitdaging in mijn stem, toen ik vroeg ‘U beschuldigt ons van ongehoorzaamheid? U weet het moment wel te kiezen. Wij zijn in de rouw.’

‘Maak het nou niet erger, Barbara. Luister niet naar haar, broeders. Mijn dochter is in de war. Ze bedoelt...’ Ze schudde aan de zwarte jassen en kroop kermend rond de tafel.

‘U was het er toch mee eens, moeder?’

‘Ik weet niet...’

‘U kent de consequenties.’

De ban was binnen een minuut over ons uitgesproken. Er was geen weg terug. Ik smeet de deur achter ze dicht en negeerde mijn moeder die jammerde dat het plekje in het paradijs nu verkeken was.

Van de stapel rouwkaarten nam ik een exemplaar voor Boudewijn, de rest kon meteen bij het oud papier. Niemand van onze vroegere broeders en zusters zou er nog iets mee te maken willen hebben.

Op weg naar het huis van Boudewijn keek ik in etalages. Als ik eens een televisietoestel kocht? De gedachte voelde alsof ik op het punt stond het deksel op te lichten van een lang vergeten doos op zolder. Ik liep snel door.

Wat zou Boudewijn hier allemaal van vinden? Zou hij blij zijn om mij weer te zien? En net zo opgewonden als ik?

Sinds gisteren was er niets veranderd. Op het pad naar de deur lag een opgevroren laagje sneeuw waarin alleen mijn eigen voet-

stappen te zien waren en voor het raam stond, open en bloot voor iedereen te kijk, Boudewijns kerstboom. Mijn broertje had het goed voor elkaar: een hoekwoning met een tuin in een goede buurt. Twee namen stonden er op de deur. Hij was dus getrouwd. Of hij woonde in zonde samen. Nog steeds dwars.

Toen ik bij het buurhuis aanbelde, bewogen de gordijnen. Ik was voorbereid op de blikken van de mongool die me gisteren minutenlang had aangestaard en toen het raam begon te likken. Binnen klonk geblaf en na gemorrel met sleutels in het slot zwaaide de deur open. *Doris en Fred* stond er naast de bel.

Wat de buurvrouw van Boudewijn zei, kon ik nauwelijks verstaan. Een langharig hondje met klitten en een kaal achterwerk cirkelde rond haar voeten en kefte hysterisch. Onwillekeurig deed ik een stap achteruit.

De vrouw sloeg de deur niet meteen weer voor mijn neus dicht, zoals ik meestal gewend ben. Ik mocht binnenkomen. De hond maakte een salto van drift en plaste op de grond. Hopelijk beet hij niet. De vrouw sloot hem gelukkig op in de keuken. Ik snoof de geur van gebraden vlees op. Het water liep me in de mond.

‘Ik had u nog niet verwacht.’

‘O...’

‘Mijn man is nog niet thuis.’

‘Ik...wij hadden geen afspraak. Ik kom alleen even iets vragen over de buren. Ik ben al voor de tweede keer hier. Weet u misschien wanneer ze terug zijn?’

De glazen in haar bril vergrootten haar ogen tot waterige blauwe vlekken. Ze staarden me perplex aan. ‘U komt niet vanwege Jakob?’

Het scheen haar op te luchten dat ik niet was wie ze had gedacht.

‘Mijn zoon is aangemeld voor uithuisplaatsing. Er zou iemand komen kennismaken,’ zei ze.

In de keuken rammelde een deksel op een pan. Ze trok zich er niets van aan. Dat was anders met de bonkende geluiden die uit de woonkamer kwamen. Ze kwam snel in beweging en liet mij staan.

Aan de muur hing een overvolle kapstok. Op de grond stond een mand met afgekloven stokken, hondenballetjes en botjes. De binnenkant van de voordeur was volgeplakt met stickers van pretparken. Ik hoorde haar praten. Het gebonk verstomde.

‘Waar hadden we het ook al weer over?’

‘De buren.’

‘Familie?’ Ze keek me onderzoekend aan.

Ik aarzelde even en knikte.

‘Ja, nou je het zegt. Je lijkt als twee druppels water op je zuster. Op Rita.’

De duivel fluisterde dat ik beter niets kon zeggen. Misschien had hij voor een keertje gelijk. Zwijgen was geen liegen. Ik voelde dat ik een kleur kreeg.

‘Ze zijn op vakantie. Hebben ze dat niet gezegd? Ik schenk even een sapje in voor Jakob. En ook iets voor ons. Gezellig.’ Ze opende de keukendeur behoedzaam tot op een kier. De hond stond al klaar om zich erdoorheen te wringen. Met haar voet duwde ze hem terug. Ik hoorde de ijskast open en dicht gaan. Het deksel werd van de pan gelicht. Ze mompelde iets afkeurends tegen de hond, die geen kik meer gaf.

Toen ze terugkwam liep ik aarzelend achter haar aan de kamer in. Een klamme, naar poep ruikende lucht deed mij abrupt stilstaan. Er stond condens op de ramen.

De jongen die Jakob heette, keek niet op of om. Hij droeg een morsige trui boven een wegwerpluier. Blote, harige benen. Aan zijn voeten Noorse sokken. Hij speelde met een sleutel waaraan een sleutelhanger hing. Hij zat vastgebonden in een groot formaat kinderstoel, waarvan de hoeken waren gepolsterd met schuimplastic, net als de deurposten en de hoeken van de tafel.

Jakobs mond vertrok in een grijns toen zijn moeder hem de tuitbeker gaf.

‘Ik weet wel wat jij lekker vindt, schurkie.’

Hij had een helm op. Op de bovenkant zat een gat waar zijn haar in pieken uit stak. Sap en kwijl liepen uit de mondhoeken zijn hals in. En hij stonk. Naar een volle luier. Ik overwoog de appelsap ergens neer te zetten, maar omdat Doris naar me keek, nam ik beleefd een slokje uit de plastic beker. Ik vermeed om al te nadrukkelijk naar Jakob te kijken. Toen ik hem voor het raam had gezien, had ik gedacht dat hij een volwassen man was. Maar van dichtbij leek hij me jonger. Zestien, zeventien hooguit. Op zijn wangen een uitbarsting van jeugdpuistjes.

De poeplucht was niet te harden. Ik probeerde niet door mijn neus te ademen. Doris scheen het niets te kunnen schelen. Ze was bezig hem de beker te ontfutselen. Jakob protesteerde, blafte op precies dezelfde wijze als de terriër dat had gedaan en probeerde

toen te bijten. Ze trok op tijd haar hand weg.

Ik zocht een opening om weer over Boudewijn te beginnen.

‘Kijk uit,’ waarschuwde ze. De beker vloog rakelings langs mijn hoofd. Jakob grijnsde en stak zijn hand ernaar uit. Probeerde toen te gaan staan. De poten van de stoel kwamen heel even vrij van de vloer. Ik hield mijn hart vast.

‘Ik heb hem vandaag geen medicijnen gegeven, omdat hij er zo suf van wordt. Maar eerlijk gezegd is het geen doen. We kunnen Jakob eigenlijk niet meer thuis hebben, hè jochie?’

Jakob begon te jammeren. Zijn hoofd schokte alle kanten op. Ik dacht dat hij een toeval kreeg. Maar Doris glimlachte door haar frons heen.

‘Hoor je pappa? Ik hoor hem ook. Luister.’

De voordeur viel met een dreun in het slot en er kwamen voetstappen snel onze kant op. Jakob produceerde het geluid van een sirene. In de keuken hoorde ik de hond keffen. De kamerdeur ging open.

‘Ouwe stinkerd van me.’ Energiek stapte de man mij voorbij, zijn ogen gericht op de loeiende Jakob. Ondanks de protesten van zijn vrouw gespte hij de jongen uit zijn stoel los. Jakobs vuisten maaiden door de lucht.

‘Fred, Fred, we hebben bezoek, 't Gaat over de buren. Familie van Rita. Haar zus. Twee druppels water, vind je niet?’

‘Hallo. Ik ben Fred.’ Zijn ogen gingen even vragend heen en weer tussen mij en zijn vrouw. Hij droeg een uniform. Donkergrijs met een groene bies rond de mouwen en de revers.

‘We zijn elkaar door omstandigheden een tijd uit het oog verloren,’ zei ik de duivel zijn leugentje na.

‘Nou, dat is me ook wat,’ lachte Fred. ‘Ze hadden de sleutel deze keer door de brievenbus gegooid. Maar op de een of andere manier heeft die rakker van ons kans gezien om hem te pakken te krijgen. Waar-is-de-sleutel, Jakob?’

Jakob reageerde heftig op het woord sleutel.

‘En wat deze knaap eenmaal vast heeft, laat ie niet meer los. Ze krijgen nieuwe van me. Misschien kunt u ze dat vast zeggen.’

Ik had geen idee waar hij het over had.

‘Het zijn maar guppen. We lopen de deur niet bepaald bij elkaar plat. Maar Rita is een best mens.’

Fred had de jongen op schoot genomen. Zijn broekspijpen schoven omhoog en lieten sokken met strepen zien, dezelfde kleur als de

biezen. Hij gaf zijn zoon klopjes op de luier.

‘Ze zijn vriendelijk, we groeten en we letten op elkaars huis, hè Fred? Niet dat wij zo vaak weg zijn natuurlijk. Daar komt ook verandering in als Jakob niet meer thuis woont.’

‘Maar hij mag de weekends naar huis,’ zei Fred. ‘Wordt het niet eens tijd dat je je gaat aankleden, knul. We moeten opschieten als we na het eten nog naar de sportschool willen...’

‘We hebben van alles geprobeerd om Jakob over te halen. Maar hij vindt die sleutelhanger zo mooi. Hij raakt erg emotioneel als je hem iets afpakt,’ fluisterde Doris.

‘Bedankt voor de appelsap.’ De warmte en de stank werden me teveel. De duivel kletste maar door, steeds harder. Hoe kreeg hij het toch voor elkaar om het een onweerstaanbaar idee te laten lijken om die sleutel af te pakken van zo'n stakker? Desnoods met geweld? En wat moest ik er mee? Het huis van mijn broer binnengaan? In de keukenkastjes kijken? De lichtjes van de kerstboom aandoen? Op Boudewijns bank gaan zitten? Wat mankeerde me?

‘Ik laatje even uit,’ zei Doris.

‘Zeg maar “dag mevrouw.” Fred tilde Jakob's arm op om samen te zwaaien. Jakob gromde en rukte aan het haar van Fred. ‘Au, au. Zachtjes, jongen. Zachtjes.’

‘Dag mijnheer. Dag Jakob,’ zei ik met een droge keel.

Jakob blafte.

‘Wat een aardige mevrouw is dat, hè?’

Doris liep met me mee naar de voordeur. Ze knipte het buitenlicht aan.

‘Het is al zo vroeg donker. Ik kan me nu al verheugen op het voorjaar. Onze bollen zitten er al in. Je lijkt echt sprekend op je zus. Jammer dat ik niet weet waar ze naar toe zijn. Heb je haar lang niet gezien?’

Ik haalde mijn schouders op. Nog een leugen en ik zou een haan horen kraaien.

‘Hoe lang is je zus al met deze man?’

‘Het huwelijk is van voor mijn tijd.’

‘'t Wordt tijd dat iemand zich ermee bemoeit.’

‘Wat bedoel je?’

‘Familie is in zo'n geval het beste. Ik wou niets zeggen waar Fred bij was, want hij vindt dat het ons niets aangaat. Maar die zwager van je, die Boudewijn...’

‘Ja?’ Mijn mond werd ineens kurkdroog.

‘Dat huwelijk van die twee...’ Haar stemvolume daalde. Ze mimede ‘veel ruzie.’
‘Ruzie?’

Doris leek zich ergens overheen te moeten zetten. Haar ogen ontweken me toen ze zei: ‘De avond voor ze weggingen was het nog bal. Hij schreeuwen. Zij huilen. Onze slaapkamers grenzen aan elkaar.’ Doris kreeg een kleur. ‘Ik zeg je maar gewoon hoe het is. Hij heeft last van losse handjes.’

‘Wat zeg je?’

‘Hij slaat je zus.’

Terwijl Doris zo over Boudewijn sprak, kreeg ik het gevoel alsof er een steen op mijn borst werd gelegd die me naar adem deed happen.

‘Je zus, Rita, is een lieverd. Het ligt aan hem, als je het mij vraagt. Ze zijn toen ze hier pas woonden een keer op bezoek geweest. Fred is gek op spelletjes. Dus hij gooide gelijk kaarten op tafel. Toepen, pesten, rikken, alles is best. Maar die Boudewijn kon absoluut niet tegen zijn verlies. Hij begon net niet te stampvoeten, maar hij werd wit van nijd. Fred probeerde er nog een grapje tegenaan te gooien.’ Doris schudde haar hoofd.

Had ze het echt over onze Boudewijn? Over mijn broertje, die ondanks het verbod in het geheim verjaardagcadeautjes voor me had gekocht? Of me met Sinterklaas een chocoladeletter toestopte? Boudewijn, die bekken trok onder bijbelstudie en zijn arm om me heen sloeg als we op huisbezoek aan de deur werden uitgescholden of weg gevloekt? Ik kreeg het gevoel dat ik stikte.

‘Sommige mensen nemen alles zo persoonlijk. De avond begon hartstikke gezellig, maar voor we het wisten, wilde Boudewijn al naar huis en moest Rita per se mee, ook al was ze net bezig om een recept voor me te noteren. Iets met bessen. De andere dag deed ze het door de brievenbus. Ik maak het nog wel eens. Jakob vindt het heerlijk. Hij houdt van zoet. Maar ze zijn nooit meer op bezoek gekomen. Hij zal niet blij zijn als hij het merkt van zijn vissen. Heb jij enig idee hoe lang die zonder voer kunnen?’

Ik haalde mijn schouders op.

‘Jammer. Maar ja, je kan toch moeilijk een ruit inslaan voor een paar guppen.’

De vrieskou deed Doris zichtbaar huiveren. Ik snoof de frisse lucht gretig op.

‘Sterkte met...’ Ik zocht naar woorden. Maar het enige dat me te

binnen wilde schieten was de boodschap die ik huisbewoners probeerde te brengen als ik van deur tot deur ging. En ik begon te praten zoals ik dat de afgelopen jaren honderden keren had gedaan. Halverwege bedacht ik dat ik beter kon stoppen, maar Doris knikte en leek ieder woord in zich op te zuigen. Toen ik begon over vergeving, de Lieve Here Jezus en zijn mededogen met de zwakken, zag ik tranen in haar ogen.

‘Wat ben je laat. Ik zit hier maar,’ klaagde mijn moeder. Haar ogen waren rood opgezwollen, maar ze had haar tanden in. ‘Heb je Boudewijn gesproken?’

Ik schudde mijn hoofd. ‘Het was hem niet. Er woonde iemand met dezelfde naam op dat adres.’

Plankenkoorts
L.H. Wiener

Iemand die onderhevig is aan plankenkoorts is niet ziek en heeft ook geen koorts. Het woord plankenkoorts is op de keper beschouwd dan ook misleidend. Het woord *podiumangst* zou veel beter aanduiden waar het bij plankenkoorts om gaat en het Engelse woord *stagefright* komt dan ook dichter bij de essentie van dit onnuttige fenomeen dan de geaccepteerde Nederlandse vertaling ervan.

Nu geeft het woordenboek naast het begrip *koorts* als ‘verhoogde lichaamstemperatuur bij verscheidene ziekten’ ook de navolgende figuurlijke betekenis: ‘toestand van innerlijke opwinding of woeling’, met een verwijzing naar het begrip goudkoorts, dat omschreven wordt als ‘koortsige begeerte naar goud’, maar op zoek naar de zuivere betekenis van het woord *plankenkoorts* geraken wij zo almaar verder op een dwaalspoor, want een toestand van innerlijke opwinding of woeling onderhoudt met de notie van angst geen enkele oorzakelijke relatie en het verschijnsel plankenkoorts omschrijven als ‘een koortsige begeerte naar planken’ zou nog wel kunnen gelden voor een over-enthousiaste timmerman, maar allerminst voor de gemoedstoestand van een acteur die met droge keel en knikkende knieën over het toneel strompelt. Bovendien is innerlijke opwinding in de meeste gevallen eerder aangenaam dan beklemmend, eerder verlokkelijk dan beangstigend, eerder stimulerend dan verlammend. En zoekt men bij Van Dale het adjectief ‘opwindend’ op dan vindt men als betekenis zelfs: ‘seksueel of erotisch prikkelend’.

Nu is het scala van eroties prikkelende confrontaties bij mensen onderling schier onuitputtelijk en bestaan er vele seksuele varianten waarbij een gevoel van beklemming, of van kwelling of zelfs van angst als aangenaam, verlokkelijk en stimulerend wordt ervaren, maar een minnaar die in het toneelstuk der liefde lijdt aan plankenkoorts zal vermoedelijk maar weinig opwinding of woeling genereren, net zo min als een acteur met plankenkoorts ooit de rol over het voetlicht zal kunnen brengen waarvoor hij is geëngageerd.

Plankenkoorts is geen aangeboren gebrek. Het is een conditie die men ontwikkelt, of beter nog: een geconditioneerdheid, die vermeden had kunnen worden. Een opgelopen psychiese storing, zoals

stotteren of nagelbijten. Een redenaar met plankenkoorts kan het spreekgestoelte maar beter mijden en een volksmenner die stottert staat weldra voor lege stadions.
Zalig zijn de stotteraars en de plankenkoortsigen, want zij zullen nimmer een wereldoorlog ontketenen.

Ikzelf ben op vijfjarige leeftijd, door mijn eigen moeder, ongetwijfeld onopzettelijk maar niettemin onverbiddelijk, op de nominatie geplaatst om slachtoffer te worden van een virulente vorm van plankenkoorts. Het was in de herfst van het jaar 1950, toen in het toenmalige theater Monopole, door de Zandvoortse Operettevereniging de operette Nellie werd opgevoerd, waarin mijn moeder de hoofdrol vertolkte. Nu heette mijn moeder zelf ook Nellie en men zou dus kunnen beweren dat deze rol haar op het lijf geschreven was. Dat zij zo, maar mij niet, want ik had op vijfjarige leeftijd reeds een gruwelijke hekel aan operettes, een afkeer die voortkwam uit de onaflaatbare stroom oefenriedels en al of niet gelukte aria's waarmee mijn moeder al wekenlang voor de uitvoering ons gezin teisterde. De Operette Nellie speelde zich afin een oud-Zandvoorts vissersmilieu en toen mijn moeder het ook nog in haar hoofd haalde om mij als extra attractie, als visserskind, ten tonele te voeren, kwam ik voor de eerste maal in de gevarenzone. Hoe ik het wel vond om mee te mogen doen werd mij geenszins gevraagd en zo stond ik dan plotseling in een zwarte kniebroek, een rode buis en een zwart petje, aan de hand van mijn moeder in de donkere coulissen te wachten tot ik met een onverwachte, harde ruk aan mijn arm de schijnwerpers in werd gesleurd. Let wel, ik had in de handeling van het stuk geen enkele functie, hoefde niets te zeggen en was in feite slechts een over het toneel rondgetrokken rekwisiet.

Jazeker, dit kwam hard aan, al besefte ik dat toen nog niet, want ik had deze avond, middels de stortkoker van de verdringing, rechtstreeks naar mijn onderbewustzijn afgevoerd, maar acht jaar later, in de eerste klasse van het Lorentz-lyceum te Haarlem, toen mij ongevraagd de eer te beurt viel om dat jaar bij het traditionele bezoek van Sinterklaas aan de school als Zwarte Piet te fungeren, maakte een onbestemd gevoel van onwil en angst zich van mij meester. Ik was toen nog beleefd en gedwee en weigeren kwam niet bij mij op en zo vervoegde ik me op een vrije woensdagmiddag bij een leraar Nederlands aan huis, die mij in zijn muffe Haarlemse

werkkamer een zelfvervaardigd gedicht van zestig lange regels overhandigde, waarin het krioelde van onbegrijpelijke termen als ‘hovaardij’, ‘verschiet’ en ‘penitentie’. Of ik die tekst, als welkomstwoord in een afgeladen aula, met de stramme hoofden van alle docenten op de eerste drie rijen, na binnenkomst van de goedheiligman, maar even wilde reciteren. Ik kreeg opnieuw een kniebroek aan, alsmede een buis, maar het zwarte petje werd vervangen door een soort van protserige theemuts met een pluim.

Ik wil niemands gemoed belasten met een beschrijving van het verloop van mijn optreden toen, in die gymnastiekzaal van dat vermaledijde Lorentz-lyceum, aan het Santpoorterplein te Haarlem, maar wat het betekende om ‘de Zwarte Piet toegespeeld te krijgen’ wist ik reeds nog voordat die uitdrukking bestond en vanaf die ochtend, op 5 december 1957, zou ieder publiekelijk optreden mijnerzijds geblokkeerd worden door een obsessionele vorm van plankenkoorts, die zijn weerga niet kent. Alleen de schrijver Bob den Uyl schijnt mij in dit opzicht naar de kroon te hebben gestoken. Ik heb hem eenmaal ontmoet, in het literair theater Branoul te Den Haag, een beminnelijk man, met een vast geloof in de zegeningen van het Koningswater, maar van zijn voordracht heb ik derhalve niets verstaan.

Men heeft van plankenkoorts niets te vrezen indien men alle uitnodigingen om in het openbaar te verschijnen stelselmatig van de hand wijst, maar het schrijverschap uitoefenen in een uit angst verkozen vacuüm, dat zou op lafheid gelijken en had de grootste schrijver die de wereld ooit heeft voortgebracht, William Shakespeare is zijn naam, niet zelf gezegd: *All the world's a stage.* Het was welhaast zijn blazoen. En in die context zou het woord *stagefright* neerkomen op angst voor de wereld, wereldvreemdheid. Het werd nu menens, besefte ik.

‘Zelf psychiator worden’ werd mijn devies en toen ik in de herfst van het jaar 2000 een uitnodiging ontving van de VPRO-radio om te komen voorlezen in het programma *Music Hall,* vatte ik die invitatie op als een uitdaging, als een mogelijkheid tot zelfgenezing. En ik ging.

Het was in een studio aan de Amstel, waar langs de wanden een fotogalerij te zien was van vele bekende radio- en televisie-prominenten: schrijvers, dichters, programmamakers en journalisten. Die ambiance stelde mij niet gerust, maar men kon er gratis drinken.

Op een podium stond een houten stoel bij een eenvoudig tafeltje, met daarop een halogeenlampje en een in een zwarte schuimrubberen bal verpakte microfoon. Meer heeft men niet nodig om de tranen der zenuwen tappelings langs zijn ruggengraat te voelen biggelen.

Een beschrijving van dat eerste optreden ga ik liever uit de weg en ik wil volstaan met de bekentenis dat een hernieuwde uitnodiging mij verbaasde, maar ik vermande mij en toog andermaal ter slachtbank en merkte toen op dat er schuin boven het podium een foto hing van de schrijver W.F. Hermans. Hij keek mij strak en streng aan, want hij kon niet anders, maar uit zijn blik sprak geen hoon, zag ik, of minachting, eerder een sardonies soort van vermaak. Ik trok mijn wenkbrauwen vragend op en zag dat hij hetzelfde deed. Verbeelding wellicht, maar ik las die avond beter. De keer daarop maakte ik, vlak voordat ik het schavot betrad, een korte buiging in zijn richting en leek hij te glimlachen. En ik kan mij vergissen, maar eenmaal op een avond dacht ik dat ik hem zag knipogen. En het was op dat moment in de tijd dat de koorts voor altijd week.

Inmiddels is de studio aan de Amstel, om diverse moverende redenen, verlaten en wordt het programma *Music Hall* uitgezonden vanuit theater Desmet aan de Plantage Middenlaan. Foto's hangen daar niet, W.F. Hermans is verdwenen, evenals de stemmen in mijn hoofd, het water in mijn handen en de beving in mijn stem.

Nederlandse poëzie

Twee gedichten
Bernd Bevers

[1]

Een doos met oude brillen.
Ik open het deksel, voorzichtig als de deur
van een ziekenzaal. Binnen heerst zwijgen,
bleek daglicht. Binnen liggen de hopeloze gevallen.
Elk paar ogen is op mij gericht, grote, lege,
hulpeloze ogen die iets van me verwachten.
Maar ik ben geen arts.
Wat moeten ze niet hebben gezien,
al die uit de gratie geraakte modellen
met hun gedoofde blik en gebroken ledematen.
Ik haal ze een voor een uit de doos
om ze tegen het licht te houden.
Een wereld van krassen.

Fossiel

Als een wenteltrap krullend
blankgepoetst trappenhuisje van steen.
Van de eerste tot de laatste tree
duistert stilte achter de deuren,
speelt de wind in lege brievenbussen.

Op de achterkant twee namen en een jaar:
Haarlem, ver na het Pleistoceen.
Bij koffie en sigaretten, ooit tussen twee
vredesverdragen in getekend, want de mensen
kenden al vlag en wiel, maar geen
bestendigheid, zoals gelogen in de boeken
vanaf het begin.

Sleet op de tijd
Leo Dooper

In beeld de oogopslag van
een stralende weduwe, in haar
kielzog zwarte herinneringen aan
die ene liefde. Op blote voeten wacht
haar dochter op een Mona-toetje.

Aan de tafel rekenen barse woorden
op antwoord betreffende familieaangelegenheden.
Onderliggende gevoeligheden klieven spaanders
van elk hoofd.

Zo te zien verdwijnen zuinige monden
als eerste uit het perspectief.
Waar de een zich uitslooft
de hersenholte met rode lampionnen te versieren,
maakt de ander zich zorgen over gebarsten
adertjes op de neusvleugels.

De foto wijst op achterdocht der
geportretteerden. Binnen dat kader eindigt
elke blik in staren.
Ogen met veel lichtjaren herkennen
sleet op de tijd, ontdekken:
bijna winnen is verlies.

Het andere
Cécile Evers

de eerste strofe van het lied is licht
als aanmaakhout dat aanstonds vlam vat,
warmte verschaft en lampenzwart verdrijft

wanneer de koele wind niet voortijds waait,
die zwenkgras neerslaat, warkruid zaait, deeltjes
as doet haperen in de luchtstroom om ons heen

verbleken zal de volzin, het duidelijk gebaar,
de ruwe schets, de harde lijn bij het andere dat
voordien niet mocht bestaan of onbenoembaar scheen:

bladgouden dampen hier, en daar
een diafaan verhaal, ongrijpbare figuren in
een schimmenspel, verzen uit glaspapier

Twee gedichten
Kees Hermis

Spraakmakend

Er slaapt een stem onder een steen,
een stem van iemand die zichzelf
niet meer zal navertellen

Stemhebbend blijft de naam die in
de steen staat uitgeschreven maar
meer nog in de geest van hem of
haar die leest, ter sprake brengt en
wakker maakt leven dat is geweest

Op schrijfijzers

Je zou kunnen beschrijven de lege
witheid van papier die je aanstaart
voordat je er je pen op zet

zoals een schaatser uitkijkt over
een maagdelijk dichtgevroren meer
en zich de tocht voorstelt alvorens hij
zijn ijzers richt op het gestolde water

je zou die tocht vervolgens over
het witpapieren ijs van a tot z
kunnen beschrijven

om terug te lezen wat er gebeurde
onderweg, of je de overkant haalde
en hoe dat vast te leggen was

elke beweging zwart op wit
in iets dat neigt naar vorm en
inhoud van een gedicht, als dit

Twee gedichten
Klaas Jager

Spiegel van de werkelijkheid?

In het onalledaags verlangen komt
de wereld, zover ik hem ken, bijeen
als gewoon achtergrondtafereel in
een spiegel tussen een strakke lijst.

Daarin heeft het plaats, terwijl het
al kijkend naar zichzelf verwijst, maar
hoe langer ik kijk, hoe afweziger ik schijn.

Houden van het imperfecte

Mits met hart en ziel doen alsof
het werkelijkheid wordt; waarheid
pas gevoeld mits er gemalen glas in
het brood zit en mond en ingewanden
openrijt, het lijf doet verkrampen.

Wie van het imperfecte houdt, zwelgt
in lange bijzinnen, maakt een omweg,
hij slaat het murw, zoals een Portugese
poëet zijn inktvis op de ruwe flank van
een rots, tot het malse vlees door de harde
laag naar buiten puilt, de inhoud vermorst.

Observeer, is het
Henk van Kerkwijk

een schilderij? Stel je het dan voor: dit verloren
Renaissance-stuk van onbekende
Italiaanse meester. Geen wedergeboorte te zien,

slechts een oude, stervende man; met - onbetrouwbaar
in de schaduw - de vorst die hem troost. Hem,
Machiavelli, Giulio. Ooit een denker hooguit half

zo betrouwbaar als zijn advies. Wat de prins

wel degelijk heeft ervaren. Toch ondersteunt hij nu
het hoofd van de oude republikein met beide

handen. Een piëtà in olie en vernis. De robijnen
aan zijn ringen gloeien als fosforescerende zweren. Zijn
glimlach is al even ingetogen. Intussen biedt de adem

van de oude geen woorden meer ter overweging.
Wat rest is een knipoog verwarrend als zijn logica.
Dan de laatste zucht. Een geluid nauw verwant

aan geritsel in een emmer grof zaagsel.
Alleen kijkt hier geen cavia op uit de vlokken.
Het experiment immers is geslaagd.

Het uitgangspunt van de theorie bewezen.

Drie gedichten
Liesbeth Lagemaat

Pelgrim

Niet geschraagd, met de stammen gesteund
op het licht dat in scherven de bladeren breekt

en wat vorm is, ontdoet van een klankkleur.
Geluid tot in stilte uitgewist. Niet gesteund maar

betredend, tredend met voeten. Elke stap een
veelheid van stappen, vernietigend het marmeren

water van zwijgen, een koele middag die
de schedel streelt, een willoos uur.

Onmogelijk niet verder te gaan in de dwaalhof
van stammen en basten, de vingers tastend

het vocht op de boomhuid, breken de tijd.

Heerser

Aan de rand van het strijdperk: één zetel en verrader is
het perspectief: duim in de aanslag, het linnen bemorst -
kruipt een slang van draad, roestrood?

Neeneenee, we spitsen de koker, zijn lens dus
onzichtbaar voor wie. Gevaarlijk gespeel van schimmen,
uit het stof staan contouren op en laten zich vallen,
schermutseling is: een herschikken. De dans monotoon.

Scherp de kijker de kijker aan, we zijn de inzet kwijt.
Een slang van draad vloeit onophoudelijk, de toga kleurt.
En stille wajangs in het zand. De duimen. Ze wijzen.

Queeste

Stilte trok een lichte schil, lijn van grafiet waarbinnen -

je voeten behoedzame dieren, een trilling van lucht wasje vinger.
Het oog werd opgetild, in een gondel gelegd, de pupil vloeide samen
met kleur die nog onbegonnen was van kleur,
vorm die, ongeplooid, nog nauwelijks richting bekende.

Als het luchtdunste hemd was je adem,
je huid had haar omtrek verloren, met de stilte was je één golf.

Toen brak het wit dat je was, en je schedel werd hard:
een burcht voor je pijn en geluiden: granaatscherven, stemmen
van vaders met handen en moeders: een tong als een klauw.

Het licht trok zich terug op de kliffen, jankte.

Twee gedichten
René van Loenen

Conserven

Je loopt op straat, laat je hond uit.
Iemand tikt tegen het raam van een café
en nog iemand. Jansen en Janssen.

Tijd voor nieuwe ontberingen.
Je gaat scheep om de woestijn te
doorkruisen in heldere kleuren.

Op een dag kom je weer thuis.
Je laatje hond uit. Je vindt een tas
op een bankje in het park.

Opnieuw de tijd om te spelen
met je leven. Jaren verstrijken.
Maar jij, geen haar van je hoofd.

Pantheon

Stemmen gaan op in gemurmel.
Godsbeelden vullen monden en alom-
tegenwoordig is het grote niets.

Niets is teveel voor wie haast
niets verwacht, zoals een hand die zwaait
tussen de wolkenvelden.

Zo richt ons oog zich altijd weer op
gaten in het doek van het heelal.
Maar hij komt binnen door de achterdeur.

Winter
Frans van Mastrigt

Ze zeggen dat de winter wanhoop brengt,
maar in december als oostenwinden waaien
schijnen sterren helderder
dan in de tuinen van augustus.

Vergeet niet kindermonden
die gaten blazen in bevroren bloemen.

Ondanks de dode boom,
het uitgebluste feest,
de uren en minuten die
van de schaduw eten,
dromen zij van pap en balsem,
torens, witte vergezichten
in wolken poedersneeuw.

Drie gedichten
Ton Peters

Kermistijd

Vannacht zag ik mijn vader weer
het kermisgoud, de grote beer
de noorderzon
en in de geur van zijn tabak
de schiettent waar hij met gemak
een troostprijs won

Hij loodste me de hemel in
van carrousel en suikerspin,
de zoete beet
waarna hij weer tot held verklaard
als ridder op een houten paard
de nacht uit reed

Alleen de vrouw die toekomst las
uit handen of een bol van glas
ontbrak dit keer:
door overvloed aan eeuwigheid
was voor haar goktent van de tijd
geen ruimte meer

Zin

En elke dag opnieuw dezelfde vragen
naar waarom en het begin van alle dingen
en wat het nut van slagers is of moeders
of helden of een hoed of halve varkens

Terwijl je niets meer bent dan zomaar deze zin
ontstaan ter hoogte van een mooie etalage,
die aangenaam oudbruine waar men hoeden
en ook de kwaliteit met hoofdletters en zo

Dus net voorbij de slager, de zeer zwierige
die met halve varkens over zijn schouder,
die speelt dat hij de held speelt in een film
waarin men meiden achteloos laat slingeren

Dat doen ze trouwens alleen voor de camera,
die meiden, denk ik, en dat de helden dagen
droog met halve varkens oefenen en tussendoor
sigaretten draaien of met hun moeder bellen

Hallo moeder, hier is uw zoon de filmheld,
ik ben gelukkig doodgewoon gebleven,
heel goed mijn zoon, we hebben je zeer lief
en bovendien het gras vandaag gemaaid

Maar dit terzijde want het zijn geen slagers
of filmhelden of eigenaars van hoedenwinkels
en evenmin hun moeder of terloops de straat
die weten waarom deze zin vandaag opeens begon

Natuur

Ik heb vandaag maar tot natuur besloten,
onder bomen komt de eeuwigheid dichtbij
en waar geen bos is bieden vergezichten
vreugde en de aanblik van toevallig vee

Eerst nog voor de zekerheid een winkel,
een fles wijn, ja doe maar in een zak
want waar veel bomen zijn heerst algemeen
gebrek aan drank en deugdelijke kroegen

Dan op de fiets het laatste huis voorbij,
mijn God wat is uw schepping groot
en dan de voorkeur die U had voor horizon
daarboven blauw en verder domweg groen

En dat er sprake is van vlagen tegenwind
voordat ten slotte eindelijk het bos
en ja hoor, daar was eeuwigheid met paden
die steeds hetzelfde naar voren en terug

Steeds hetzelfde naar voren en terug
al voor de laatste bank de wijnfles leeg,
een wel zeer grote mus voorbij zien vliegen
en dan dezelfde paden weer naar voren

en terug binnen de grenzen van de stad
vermeld ik in een onvoorziene kroeg
dat ik dus even in de eeuwigheid vertoefde,
dat is een deftig woord zei men en dronk bier

Krommenie 1943
Frans Pointl

herinnering
altijd meer of minder
dan geleefd
zoals kikkers en salamanders
een slootje met kroos
een wit houten bruggetje
de geur van mest
een blauwe autoped uit Heemstede nog
met massieve banden
verwoed steppen op die smalle weg
tussen weilanden

lopen met het hondje van een boer
(zonder die kleine fletse foto
was het nooit teruggekomen)
mijn vierkante meter tuin
waarin ik tuinkers zaaide
de oorlog die ik nauwelijks begreep
die uit gemompelde antwoorden bestond
ver weg onduidelijk woedde
een schommel en een wip
vriendjes zonder gezicht
een moeder die vervaagde

een drukdoende man
een vreemde
met een fototoestel
die op bezoek kwam
foto's maakte van mij
en de anderen
ik ben je vader zei hij
gaf me een kleurig doosje
deksel open
en er klonk muziek

alles verwarrend
geen zekerheden
toch niet ongelukkig
soms tokkelend
op de gezinsmandoline

Het laatste oordeel
Theo Raats

Alles wat zijn plaats heeft, hooguit
even ritselt of beweegt,

wordt met woeste vlagen
ongedaan gemaakt. In het tuinhuis vallen gaten.

Een hark schiet in een tomeloze val
omhoog. Niet dat het onverwachts gebeurt.

De herfst ligt al langer op de loer.
en zuil van blaren kolkt naar boven.

Wij doen er het zwijgen toe.
Ook als wolken met flarden van haat

angstig vluchten voor de storm
en we met nietsontziende blikken

de schutting naar de buren zien vertrekken.
Terwijl de apocalyps zich schitterend voltrekt

gaat de bel en doe ik open.
‘Kom binnen,’ zeg ik. ‘Het gaat beginnen.’

Twee gedichten
Jean Pierre Rawie

Moeder

‘Het naarste is dat ik de meeste dingen
niet meer zo goed begrijp de laatste tijd.’
Veel valt haar moeizaam: data, rekeningen,
de klok, het nieuws, de nieuwe munteenheid.

Mijn moeder raakt het leven langzaam kwijt
en vult de leemtes met herinneringen
die, ongehinderd door verband en feit,
het hier en nu geleidelijk verdringen.

Van vaak al lang geleden bloedverwanten
word ik in monologen tijdgenoot;
een zuster krijgt de trekken van een tante.

Mijn weerwoord is van elke zin ontbloot.
Tussen bewegingloze kamerplanten
wacht zwijgend een bewegingloze dood.

Schijn

Ik zie met nauwelijks bedwongen schrik
steeds schrijnender de waarheid onder ogen,
de jaren die mij zomaar zijn ontvlogen,
de schijngestalten van mijn eigen ik.

De tijd waarover ik misschien beschik
tegen de tijd die weg is afgewogen,
doordringt mij enkel van mijn onvermogen;
het einde schuilt in ieder ogenblik.

De afgelegde wegen overziende,
al wat er was aan vrouwen en aan vrienden
en al waarmee lichtvaardig werd gespeeld,

wat bleef er over van de stoutste dromen,
dan dat ik tot het inzicht ben gekomen
dat ik mij veel verlangen heb verbeeld?

Uren
Alexis de Roode

Het zoemen van luchtmachines
in andere huizen
aan de rand van de nacht.

Ruisen, kabbelen, ruisen.

De lakens verschuivend
van vochtig naar koel.

Het steeds weer tasten van je hand
naar wat stevig en zacht is.
Je witte vogelklauwtjes.

Strelen, slapen, strelen.

Het witlicht van de ochtend
op je huid.

De adertjes.
De zacht gesloten luiken.
De zacht gesloten luiken
die openklappen.

Het tere blauw van je morgen.

Het zien.
De verrukking van het zien.

Gedicht
Thom Schrijer

Winter, men keert zich in,
schuwt zijn omtrek,
gaat van vuur tot vuur,
van zoetig brood naar winterkost,
vermijdt de tuin met kraakdood
bloemgewas, de kleine stad
in ijs en as, men rondt de
smalle dagduur af met wijn,
het onverstoorbaar glas,
de hoge kandelaar, leest in
ontkrommen van het licht van
bericht tot nader bericht.
Men blaast zijn kleumend zelfbeeld
warm en blijft van maan tot maan
bewegen naar elkaar.

Drie gedichten
Jaap Tempelman

Boom

Hij staat er vanmorgen weer bij als wil hij hier nooit vandaan
Een boom van een boom van een man die aan zijn wortels hecht
Hij maakt iedere nacht geruis om in verhalen weg te reizen
Hoewel van alles in hem beweegt houdt hij stand

In de winter is hij helemaal zichzelf alleen
Een man van een boom steekt zijn machtige armen
retorisch de lucht in tot een monument een teken
dat vraagt wat in 's hemelsnaam jou nog beweegt

In de herfst brengt hij zijn afgedragen kleren weg
ten bate van een kringloopwinkel in seizoenen
Een boom houdt enkel vast aan zijn eigen houten bast
Kou grijpt hem aan maar hij zwijgt hoog naakt hard

Maar nu hoor hoor hij praat naar alle kanten honderduit
Een boom vol wind en wolken zwaait zich heen en weer
Zijn stam lijkt haast te breken van moed en levenskunst
Je volgt hem met je blik en duizelt van zijn woorden

Zwanen

Ze maken van de sloot een waterpartij
met brugjes en fonteinen, zomerzicht,
dames en heren in zwart/wit, matrozenkragen,
de dingen die er waren, toen

Van een warande roept een moeder namen,
blote benen komen vliegensvlug aangerend,
aardbeiroomijsgejuich, een Schubertfantasie
op een valse vleugel door lachen overstemd

Een buiten verder drijven, het maagdelijk dons
op maagdelijk dons in spiegelbeeld, de hals
gestrekt en licht gebogen, de bek op scherp,
de vlerken klaar om klappend op te wieken

Overal herfst, het water maakt zich zwart,
de spiegel valt aan stervend blad ten prooi,
dit zijn de oude wonden van november,
sneeuw, ontferm u over ons

Clown

Het verrukkelijkst voor ons allen is vandaag
zorgvuldig zorg te dragen voor herinneringen

Daarom heb ik na dagen van verdovende hitte
de regen uitgeschreven waarin we konden dansen

Mijn kleinzonen met hun volmaakte lichaam zacht
en glad sprongen verdwaasd om mij juichend rond

Mijn bleke lijf droop van water zweet en tranen
toen ik schreeuwend van geluk deze regel zong

Halleluja voor de regen Halleluja voor de regen
Halleluja ----------

Later kijken zij achterom en zien mij poedelnaakt
een clown oud en gek maar niet meer uit te wissen

Twee gedichten
Hans Vaders

De banneling

Soms dacht ik dat ik
de jonge jezus was.

Maar christus, wat is
mij nu nog gebleven
na het ontluisterd paradijs,
eens het mijne, enig bewijs en
middel van bestaan?

Ogenschijnlijk wijzigt niets zich,
in een hemel bezaaid met
vers gestrooid sterrengruis
en nog steeds en voor niemendal
danst de zondebok met de zwarte
clerus in vers gekerstende velden.

Wanneer de oude banneling rust
in naaldpulp zo kil en koud,
paren bange bosdieren schielijk,
balkend en licht ontstemd,

en kan hij, de wezenlijke,
de echte verlosser in exil,
slechts in staccato stamelen,
de gezwollen liefdeslippen praalziek
getuit van smart en koortsig paars:

María, ik had je lief, zo lief was je;
omarmden toch je roomblanke dijen
mijn naaktheid, mijn schuldig lichaam niet
onder het mij zo dierbaar bloedend hout?

Hotel Maracaibo

Toen... ja toen in korte
weemoedige nacht,
verrot klokhuis vol genot,
tijd stilstond als de kapotte klok
in berucht hotel Maracaibo
en de immer heilige madelief Magda,
in besloten misdienst devoot
en langdurig werd bezeten;

in tempu di su ten,
tijd van weleer en toch weer geleend,
zijn sterren vluchtig en transparant,
wijde wijnzakken vol fijn gewreven
kristallen luchters.

Weer overvalt een wassende maan
de zwevende wereld, de kwetsbare
buik van een stad vol ingewijden.

Hotel Maracaibo is berooide haven,
het uitgelezen testament van korsakov
met zijn bruid, de volle bruine fles,

voor de barbier met geslepen mes
en tang om tand en tijd te slijten;

voor de bruut met zijn bijvrouw,
die hij bedreigt en zeer berouwt.

Elk drinkt rum en slaapt
met zijn favoriete meisje.

Maar waarom dan toch
die universele kilte,
gehuiver in flinterdunne dracht?

Een glimlachende geisha,
die niets heeft en alles wil bezitten,
grijpt warmbloedig naar onwillig bot.

In klamme kamers, waar
kakkerlak matroos regeert
op vele potsierlijke poten,
wordt oude zonde opgerakeld
tot traag vuur uit een vochtige tak,
een nat spoor uit zee.

Herinnering vervluchtigt slechts,
een bij voorbaat verloren vuile oorlog,
tot luie lucht in de dolende ziel,
wanneer zij door vervlogen tijd
wordt ontmaskerd en ontleed.

Dwingende herinnering knaagt
alom aan het nabije verleden;
de hongerige rijstrat knaagt gestaag
aan het verboden kruid.

Verdrongen historie wordt
onverwacht opgeklopt tot heden.

Wie niet leeft, bestaat niet meer.

Wie zijn verleden vergeet,
keert nooit weer,
nooit weer naar het eiland,
niet naar de havenstad,
niet naar het hotel aan de kaai.

Vier gedichten
Harry van de Vijfeijke

Waar de witgeschilde berken

Waar de witgeschilde berken het uitgillen
in hun bladerwolken, geel, een plas,

waarop ik voor het eerst mijn smalte
overwon en op ijzers uithuizig
comfortabel was.

De zwarte vloer, vijver van verre dagen.
Nu mijn vader sterft en ik nog
wat blijf, ga ik mij vast terug
op de vroege vlakten wagen.

Het toebuigen lokt

Het toebuigen lokt, de vroege dreigers
komen, lijkt het, nader.

Totdat het leven om mij - even ingebed -
fel stokt. Ik zal sterven als mijn vader.

Zijn oorlog was de mijne niet.
Zijn wederopbouw hield mij mak.

Zijn noodzaak moest ik heruitvinden, mijn
naoorlogs ongemak.

Ik ruik mijn doden een voor een

Gedrukte regels op de vensterbank
en achter mij
de klank van stuwende violen.

Mijn lezend luisteren is aan het raam.
Ik zie ook, en ik bezin mij op het vele,
de roodgele vlinder staan.

Ik snoeide hem een dag of wat voorheen,
en of hij leeft.
Mijn zinnen zingen in een grenzeloze herfst.

Horen en zien vergaat mij eens.
Ik ruik mijn doden een voor een.

Mijn vader horen kraaien

Uit op strelen, schuren, wangen,
luchten willen,
in de wolken vrouwenvel, gemaakt
van schapenbillen.

Mijn moeder zien, mijn vader horen kraaien
met stuiterende stem. Ik lijk op hem.

Stof in de strot, stro vertalen
geler dan het is,
het oog op oogsten, zelfbinder zijnd,
geregeld klem.

En geen gedachten laten maaien,
het schrijfmachien paraat,
opdat wie wij zoal waren, gebonden staat.

Vier gedichten
Nico Weber

Het Huis Lauernesse

De wind beweegt het snoer tegen een kast,
de stekker tikt de maat. Een deur klapt dicht.
De houten vloeren werken in de hitte.
Er is iets dat in dit vertrek niet past.

Gordijnen wapperen; een knipperlicht.
De cactus bloeit, woestijnbrandkleuren prikken.
Een slak glijdt langs een Shaeffer, pennelikker.
De rookfauteuil wordt sleets, een voorzitter.

Op tafel ligt een wijnrood kleed. Bordeaux.
De flessen zijn het glasgraf ingegaan.
De slak ontwijkt het rijmwoord escargot.
De plaat draait door, ontroering in de erker.

Een lied huilt na het eind, voor het begin.
Het snoer zoekt naar de stereoversterker.
De vulpen slingert naast de tegenzin.
Wat klopt er niet en waar komt het vandaan,

het ongeluid, het geengerucht. Te horen
valt rust na laatste zuchten, ademdood,
en dat dan ook nog eens achterstevoren.
Een woning is een helse huisgenoot.

Loosdrecht

We trokken aan het water tot het strak was,
rechthoekig. Bomen werden steunpilaren.
De bodem kreeg de juiste tint,
de brug de hoogte die we wensten.
Zo zagen wij elkaar net voor de zoen:
jij in de spiegel, ik als kind.

Lied voor mijn dochter Marianne Weber

Schrijf me nooit geen mooie brieven meer.

Ik heb een plukje haar van je gestolen,
dat heb ik naast de smartlappen gelegd -
de tranen bij een foto. O vader lief,
toe drink nog meer. Laat ons bezopen worden,
het glas versplinteren, een prent verbranden.
Leg ons nog duizend kussen in de handen.
Muziek erbij. Schenk ons zoete violen,
van oude ansichtkaarten avondzon.
En ook een paar te vaak bezongen stranden,
en een gedragen, zwarte trouwjapon.

Hello goodbye

Een reiger langs de Vecht van Wenckebach,
het oog op mij gericht. Dag oude man,
wat staan je grijze veren elegant.
Ik kwam hier ieder najaar met mijn vader

kastanjes rapen - liefst nog in de bolster.
Ik deed het jaren niet. Op deze ochtend
herneem ik dat wat ik heb nagelaten.
Als jij de lucht ingaat, groet dan van boven

mijn vader aan de paarse overzijde,
voorbij de molen en het koepelhuis.
Hij woont vlak bij het land met korenschoven

en beukebomen waar hij mee kan praten.
Groet ook mijn moeder, want zij is er vaak
en wordt bijna voorgoed binnengelaten.

Light Verse

Twee gedichten
Hendrik Jan Bosman

Anders

Hetzelfde rotweer, wereldwijd vermaard
Dezelfde mooie vrouwen, blond behaard

Eenzelfde muntsoort, taal en steil humeur
Toch mist het wel heel pijnlijk de grandeur

Van fjord en fjell, van zon bij middernacht
Van zingend bos, van sneeuw op elandsvacht:

Een zeemeermin die naar de verten staart
Een keizer dromend van een jas vol kleur
Een eendje dat op zwanenveren wacht

Sprookje

Er was eens, in een heel ver land,
Een lief en wonderschoon prinsesje
Met prachtig gouddraad op haar hesje
Veel prinsen dongen naar haar hand

Hoe velen deelden niet haar nestje
Hoe ruim was niet haar ledikant!
En ging het soms wat langs de rand
Wist zij een heel discreet adresje

Zo bleef zij keurig en op stand
Toch leerde zij nog wel haar lesje
Ik dicht hier namelijk een mesje
Dat in haar hartstreek werd geplant

Mijn lezers mochten eens gaan zeuren
Dat ik maar alles goed zou keuren!

Dag boek!
Inge Boulonois

In dit millennium kwelt mij de vraag
waarom wat is geschreven nog als boek
bestaat. Wanneer nu eindelijk het doek
valt voor dat lor met ezelsoor, die plaag

van vet en snel losbandig woordenvat.
En van die slappe dweil de paperback,
vol kwijl en shag, ja zelfs met luis en crack.
Ik ben het spuugzat, al dat gore blad!

Goddank, het lezen kan nu digitaal;
zo schendt geen derrie nog een schoon verhaal.
Dus: weg die lorren, bij het oud papier!

We houden er een paar als souvenir,
voor leesmusea. Achter klemvrij glas
ligt straks te kijk hoe vies u vroeger las.

Smølpaap
Gé van den Bovenkamp

Een ingelegde-haring-variant,
wat sneetjes smørrebrød, frivool gesneden...
Nooit smaakt er something rotten in dit land

waar ‘vers’ als een religie wordt beleden
en waar men bier (Deens: øl) als volksdrank ziet.
In Kopenhagen knort de buik tevreden!

Versmaad dus ook de frikadellen niet
en deze glaasjes met... (M'n kop gaat gloeien!
Hoe heet dit spul ook weer? Het rijmt op ‘iet’!)

Zelfs Tivoli weet culinair te boeien:
vaak koop ik er een dikke suikerspin
om die met Tuborg Export te besproeien.

Geen Deens gerecht wekt ooit mijn tegenzin
maar 't liefste eet ik kleine zeemeermin!

Zes gedichten
Frits Criens

21 december

Ziekmakend jaargetij
Zelfhulp en bijgeloof
Wee de depressie die
Heden begint

Dapper bestrijd ik mijn
Melancholiefantoom
Iedere dag met de
Geest van absint

Kerstmis volgens Brinkhorst

Maar goed dat Hij met Kerstmis is geboren
Er was tijd zat voor drank en feestpartij
Het volk had immers net twee dagen vrij
Dus ging er toen geen arbeidsuur verloren

Oudejaar

Kostelijk knalfestijn
Stunten of stuntelen
Gillende strijkers
En potten vol bier

‘Geef me de vijf’ is na
Oudejaarsavondlol
Te vaak versimpeld tot
‘Geef me de vier’

Sprookjes van Andersen

1. Ode

Sterkte uit tegenslag
Hoed af voor Andersen
Lelijke eendje werd
Statige zwaan

Heeft er een schrijver op
Ambassadeursniveau
Meer voor zijn vaderland,
Danmark, gedaan?

2. Uitspraakverandering

Dekbed-matrassenproef
Tongval of spraakgebrek
Worwt haawr de weg naawr
Het hof nog verwsperwt?

Nee, want een edele
Hypewrgevoeligheid
Zegt haawr: je ligt deze
Nacht op een erwt

3. Kleerscheuren

Vleierig eerbetoon
Hoonlach en leedvermaak
Nooit werd de pronkzucht
Des keizers geremd

‘Weefjonkers’ zongen een
Mooipraterijduet
Zetten de ijdeltuit
Naakt in zijn hemd

Amsterdam-Assens (Denemarken)
Jiska János-Bestebreurtje

Het werd voor mij per bus een zware reis,
beroofd van pinpas, geld, vervoersbewijs...

Vertwijfeld bel ik manlief per mobiel -
een dove, uitgesproken imbeciel.

Ik leg hem driemaal uit hoe 't met me staat,
maar niets daarvan verstaat mijn kameraad;

hij kakelt er doorheen, zegt wéér iets stoms:
‘Waar zit je, schat? In de problemen soms?’

Steeds vinniger, steeds scherper wordt mijn toon,
verzenuwd brul ik door de telefoon,

als echo op de woorden die hij sprak:
‘Ik zit in zak en as in Assens, zak!’

Vikingen
Kees Jiskoot

't Kwam door Sont en Kattegat
aangeroeid, gehelmd met hoornen;
uitgeroeid werd Dorestad,
in de as gelegd Oostvoorne.

Kustvolk bad van Burgh aan Zee
tot Lugdunum Batavorum:
'Libera nos, Dornine,
a furore Normannorum!'

En dat hielp. Na duizendvier
zou geen Deen zich hier meer wagen.
(Gek, dat men dat jaartal hier
niet herdacht heeft dezer dagen).

Vredig werd de woeste Deen,
vredig - Seeland, Jutland, Fünen;
Vikings zie je nog alleen
Bij EK's, op de tribune:

Voetbalfans uit Helsingør.
Loopt daar ook geen streepje dør?

Twee gedichten
Drs. P

[1]

U zult me zelden vinden in een kerk
Ik kom er dan plichtmatig als toerist
Alleen de Grundtuigskirke, Kopenhagen -

Gelukkig dat ik die niet heb gemist!
De sfeer is welgemoed en toch gedragen:
Geen religieus, opzichtig kunstvertoon

Maar baksteen overal; ik moet gewagen
Van 't ongekunsteld sierlijke patroon
Dit interieur is mooi, discreet en sterk

En elders in de stad... wel sapristi!
Wat zien we daar? Het pretpark Tivoli

[2]

Toekomend ligt niet altijd in 't verschiet
‘Dat zal wel!’ - daar zit geen voorspelling in
De spreektaal rommelt gaarne met de tijden

Een kinderspel (‘Ik was de koningin -
Jij was de zwijnenhoedster’) kan verblijden
't Verleden evenwel speelt hier niet mee

‘Nou, kom ik daar Den Helder binnenrijden
En zie ik...’ Is dit tegenwoordig? Nee
Terwijl men zulks vertelt, gebeurt het niet

Grammatica zegt knorrig: ‘Incorrect!’
Voorbijgaand aan 't stilistische aspect

Nieuwe Bijbelvertaling

Valsheid in de Schriften
Jaap van den Born

1. De recrutering

De twaalf die hij aanstelde [...] en Jakobus, de zoon van Zebedeüs, Johannes, de broer van Jakobus (aan deze twee gaf hij de naam Boanerges, wat 'zonen van de donder' betekent) [...] en Simon Kananeüs en Judas Iskariot.
Marcus 3:16

Heel mooi vertaald, maar toch net niet genoeg
Iskariot was Judas' achternaam
Dat kun je als 'de dolkman' goed vertalen

En Simon had ook als Barjona* faam
Een woord voor vogelvrije illegalen
Die in de bergen vochten: dus 'rebel'

En dan ook nog die beide donderstralen!
En zo begrijp ik dan ook wonderwel
Dat men dit bij 't vertalen oversloeg

Verbeeld je, zeg, dat men de waarheid las:
Dat Jezus' clubje niet zo vreedzaam was!

* *Mattheüs 11:17*

2. De machtsgreep

Hosanna! Gezegend hij die komt in de naam van de Heer. Gezegend het komende koninkrijk van onze vader David.
Marcus 11:9

Heel mooi vertaald maar weer net niet genoeg:
‘Hosanna! klonk het vrolijke geroep
Toen Hij Jerusalem kwam ingereden’

Nee: ‘Red toch!’ riep de uiterst boze troep
Een strijdkreet uit hun bloedige verleden
Psalm 118 wordt hier geciteerd:

‘De heidenen omringden onze steden
Ik heb Gods naam geprezen, Hem geëerd
Toen ik ze met mijn zwaard aan stukken sloeg’

Zo'n meute in een overvolle stad?
Daar heeft een heftig oproer plaatsgehad!

3. Het verraad

Judas dan kwam daar, die een afdeling soldaten tot zijn beschikking had gekregen en dienaars van de overpriesters en de Farizeeën, voorzien van lantaarns, fakkels en wapenen.
Johannes 18:3

Heel mooi vertaald, maar nu net iets te veel
Waardoor er iets heel slim verdoezeld wordt
Zo leest u hier ‘een afdeling soldaten’

Een afdeling? De grondtekst zegt cohort
Dat heeft de lezer zo niet in de gaten
Die denkt hier aan een peloton M.E.

Maar dat we over duizend mannen praten
(Met tempelwacht) daar in Gethsémané
Lijkt mij hier in de tekst wél essentieel

Voor één persoon is dit zwaar overbodig
Maar bij een oproer heb je ze wel nodig

4. De nasleep

...Je hebt kunnen zien, broeder, dat ook vele duizenden Joden het geloof hebben aanvaard, en allen leven vol overtuiging volgens de wet. (oude vertaling: ...allen zijn ijveraars voor de wet.)
Handelingen 21:20

Heel mooi vertaald, maar weer net iets te veel
Zo lees je over iets belangrijks heen
Want ‘ijveraars’, dat waren de zeloten

Die kwamen in die tijd vaak op de been
Om hun gedachtengoed te gaan promoten
En sloegen er dan met het zwaard op los

Door deze religieuze idioten
Was heel het land niet lang daarna de klos
Dat woord in deze tekst is essentieel

Want uit die aanhang blijkt heel expliciet:
Zo vreedzaam waren Jezus' volgers niet

Vier gedichten
Hendrik Jan Bosman

Prediker 1:2

Voor de hofpredikers. Op de wijs van Drie Oude Ottertjes. Een psalm.

Die NBV verkoopt natuurlijk grif,
Zij leest zo vlot als haar reclameborden
Maar deert het Jan Modaal dan echt geen spaan
Dat ‘ijdelheid’ tot ‘leegte’ is verworden?

Ons draait de maag om, en het middenrif!
Kijk, ‘zonen Israëls’ die niet meer ‘morden’,
Vooruit dan, soit. Maar hoe kan het bestaan
Dat ‘ijdelheid’ tot ‘leegte’ is verworden?

En ons is niets gevraagd, nee. Maar *what if...*
Wij telden niet, bij die vertalershorden
Zo kwam er ontaal, zo is het gegaan,
Dat ‘ijdelheid’ tot ‘leegte’ is verworden!

(Zo spuien zij hun alsem en hun gif
En zo ook tonen zij *de facto* aan
Dat ijdelheid tot leegte is verworden)

Genesis 1:2

Dat was me schrikken, zeg!
Ligt er nu duisternis
‘Over de overvloed’?
Wat een verschil!

Maar uit de grondtekst blijkt
Ontegenzeggelijk:
Koningin Beatrix
Moet aan een bril*

Alle dingen nieuw

U zegt: ‘Ik heb de Statenbijbel lief,
Neem mij mijn talig monument niet af!’
Ach, wilt u een vitrine, een archief
Zo onbeweeglijk als des Zwijgers graf?
Al breekt u over dogma's graag de staf
En noemt u zich verlicht en atheïst,
De kérk moet van u stilstaan, star en straf
Opdat u weet dat u zich niet vergist
Daarom, mijnheer, noem ik u fundamentalist

* *Bij de presentatie van de Nieuwe Bijbelvertaling las koningin Beatrix abusievelijk ‘overvloed’ in plaats van ‘oervloed’.*

Prachtuitgave

Zo'n pronkcassette! Die vergulde banden
Met uiteraard de prenten van Doré!
De ware boekengek zal watertanden:
Dat was bij Dante al zo'n goed idee.

Pathetisch woelen golven, woeden branden
En kronkelen er lijven. Wat een pre,
Zo'n pronkcassette, die vergulde banden
Met uiteraard de prenten van Doré!

Een kind kan inzien, met dit boek in handen,
Dat voor de frisheid van de NBV,
Zo wars van romantiek en elk cliché,
Je vlug in juiste sferen zult belanden
Met - uiteraard - de prenten van Doré...

Bijbelvertaling
Gé van den Bovenkamp

Ophef in Nederland
Kribbe wordt voederbak
Nieuwe vertaling klinkt
erg geforceerd

Zelf had ik liever het
(Godwelgevalliger?)
woord dioxinentrog
uitgeprobeerd

Retro GSUS
Quirien van Haelen

De Heer werkt aan een stevige comeback
Hij kiest moderne marketingsystemen
Een jaar terug kreeg hij nog nergens plek
Maar nu heeft hij aan groupies geen gebrek
Hij wil door hip te doen zijn plaats weer claimen

En zijn succes lijkt constant toe te nemen
Men vindt zijn nieuwe gsus-wear[1] te gek
En ook zijn paasfilm[2] vol geweldsextremen
Zijn Elf Geboden[3] (bundel met poëmen)
En vers vertaalde bijbel zijn in trek

Nog liever laat ik mij als zondaar kisten
Dan dat men mij begraaft als retrochristen

1 *gsuss: trendy kledingmerk*
2 *The Passion of the Christ, paasfilm*
3 *Elf Geboden, light-versebundel (uitgeverij Liverse, 2004)*

NBV, proficiat!
Kees Jiskoot

't Hijgend hert, der jacht ontkomen,
kan zelfs Nimrod niet meer vinden;
daarvoor in de plaats gekomen
is een uitgehijgde hinde.

Lucht en leegte, ach, vervangen
ijdelheid der ijdelheden;
Jezus, aan het kruis gehangen,
heeft geen smart, maar pijn geleden.

Wegvertaald zijn schuldenaren
uit ons fraaie Onzevader.
‘Kruisig,’ klinkt uit commentaren,
‘de vertaler als verrader!’

Onzin! mooi verdietst, de Schriften!
Zegen uw vertalers, Here,
roei hen uit die muggen ziften
en onheus hun werk kleineren!

Olleke
Drs. P

Oude verkondiging
Gloednieuwe uitgave
Dus de gelovigen
Staan voor de keus

Statenvertaling of
Contemporainversie?
Kijk niet naar mij:
Ik ben a-religieus

Essay

Een krijger zonder wapen
Inge Cohen Rohleder

1.

Er is een bizar verschil tussen het lot van de Nederlandse joden en dat van de Deense tijdens de bezetting door de nazi's in de tweede wereldoorlog. Onze vaderlandse gemeenteambtenaren brachten hun vrije tijd door met het opsporen en aangeven van nog niet geregistreerde joden. Tot 's avonds laat waren ze op pad in de grootstedelijke jodenbuurten met hun lijsten, dit tot grote tevredenheid van de bezetters. In Denemarken daarentegen werd de koning zelf als eerste met een jodenster gesignaleerd op zijn ochtendrit te paard door Kopenhagen. Hij was er namelijk nog, deze koning, omdat hij het niet passend had gevonden de benen te nemen na de Duitse inval. Koning Christiaan kende zijn Andersen: hoe ondermijn je de boze bedoelingen van een merkteken, of dat nu op een deur of een mens gezet wordt? Door alles direct van hetzelfde merkteken te voorzien - zie het sprookje ‘De Tondeldoos’.

Begin september 1943 deed de Reichsbevolmächtigter voor het bevriende Germanenvolk der Denen, Werner Best, een voorstel om over te gaan tot de oplossing van het Deense jodenvraagstuk. In de nacht van 1 op 2 oktober werden de eerste razzia's gehouden. Ondertussen reden boerenkarren langs de donkere weg naar Elzeneur met, goed verborgen onder ladingen aardappels en bieten, de voornamelijk uit de hoofdstad afkomstige joodse families. In de kustplaatsen aan de Sont verstopten de vissers hen in hun strandhuisjes en bij maanloze nacht werden ze overgezet naar Zweden. Van de 7684 joden in Denemarken zijn er in totaal 464 uiteindelijk gepakt en vermoord. De rest van de gemeenschap kwam na de oorlog terug en hervatte het dagelijks leven. De nazi's hadden ook in ander opzicht weinig plezier van hun optreden: de realiteit van het regime was hiermee tot in alle lagen van de bevolking doorgedrongen en het verzet, voornamelijk in de vorm van kleinschalige sabotage, kwam op gang.

Waren de Denen dan zulke superhelden of koele kikkers? Hun verleden geeft weinig aanleiding tot dit oordeel. Noch de strenge prin-

cipes van de Reformatie, noch de grote idealen van de Franse Revolutie en Verlichting hebben ooit zóveel losgemaakt en in werking gezet dat de Deense vaderlandse geschiedenis heroïsche hoogtepunten heeft gekend. Geen heldhaftige Alkmaarse Victorie of Goejanverwellesluis, geen persoonlijke offers omwille van godsdienstvrijheid, onafhankelijkheid en democratie. Zowel de protestantse hervorming in de 16de eeuw als de grondwet van 1849 werden in Denemarken door een kleine elite met een minimum aan bloedvergieten, eigenlijk van bovenaf, ingevoerd, terwijl de bevolking het gelaten over zich heen liet komen, zwoegde voor het dagelijks brood en niets liever wilde dan eten, een dak boven het hoofd en het spreekwoordelijke ‘fred og ro’: vrede en rust.

Voorzover het lutheranisme van de Deense staatskerk zijn stempel op cultuur en psychologie van het Deense volk heeft gezet - en er is alle reden om aan te nemen dat dit in belangrijke mate het geval is - ligt verzet tegen van hogerhand gegeven autoriteiten niet in de lijn. De hele bevolking, door alle klassen heen, is tot ver na de afschaffing van de absolute koningsmacht gevoelig geweest voor nationalistische en autoritaire denkbeelden, iets dat in de jaren '20 en '30 van de vorige eeuw bij velen uitgroeide tot een predispositie voor fascistische denkbeelden. Denen houden van hun mooie, natuurrijke land, hebben een traditie van vlaggen en zingen ter ere van de nationale gedachte en zijn over het algemeen van een goedmoedig conservatisme. Ook de intellectuelen hebben zich meestal kunnen vinden in een monarchistisch ideaal, waarbij de koning, gesteund door een ploeg sterke mannen, het heft in handen houdt. Wie rijk, machtig en gestudeerd is, moet regeren en wie arm en ongeletterd is, moet gehoorzamen - dan gaan de dingen zoals het behoort. Het Pruisisch ideaal stond hiervoor model, tot de nederlaag tegen deze erfvijand in 1864, waarbij een deel van Jutland door de Pruisen werd veroverd. Toen was het opeens niet meer politiek correct om zich aan Duitsland te spiegelen, maar de affiniteit werd er niet minder om. De latere verzetsheld en predikant Kaj Munk was tot het uitbreken van de tweede wereldoorlog voorstander van een (zelfbedacht) monarchistisch-religieus getint fascisme. Zowel Munk als de schrijfster Karen Blixen met haar anachronistische ideaal van een aristocratische elite, heeft vanuit nazi-Duitsland reisreportages geschreven die, zelfs in het licht van de toenmalige verhoudingen, op zijn minst dubieus overkomen.

Aan de andere kant zorgt een aardse, stevig gewortelde zintuiglijkheid - wellicht de andere kant van de lutherse medaille - voor een tegenwicht van gezond verstand en een diepe afkeer van bedrog en gesjoemel. Iets dat te maken heeft met bossen en beesten, (maar niet met Blut und Boden) met viskotters op hoge golven, met wind en vrijheid. In deze positieve opvatting van het nationaal bewustzijn heeft God Denemarken speciaal voor zijn Denen geschapen, en het met een hartelijke groet cadeau gedaan. ‘Wees er zuinig op, niet iedereen heeft zo'n mooi land. En wees zuinig op elkaar, niet alle mensen zijn zo aardig en waardevol als jullie.’

Het duurt kennelijk lang voordat de gemiddelde Deen vindt dat de grens van dit onnadrukkelijk normenstelsel overschreden is. Maar in dat geval is er ook geen discussie meer. In Denemarken bestond overigens weinig antisemitisme: joden werden in principe beschouwd als Denen met een ander geloof, mits ze hun trouw aan het vaderland in woord en daad bewezen. Waar elders in Europa de joodse assimilatie een wassen neus bleek te zijn op het moment dat de vervolgingen begonnen, was in Denemarken van beide kanten een geslaagd evenwicht opgebouwd dat stand hield in het uur van de waarheid. Behoudens enkele uitzonderingen reageerde de bevolking met een fatsoen dat genoeg heeft aan zichzelf, zonder grote woorden als: ‘Een volk dat voor tirannen zwicht, zal meer dan lijf en goed verliezen. Dan dooft het licht...’, enzovoorts.

De bassen van de mannenbroeders uit het Nederlandse verzet waren een echo van heldendaden uit die andere oorlog, tegen de Spanjaarden. Voor de calvinistische protestanten was (en is) men goed of fout, zwart of wit - iets anders bestaat er niet. Verzet tegen de naziterreur was een Gode welgevallig werk, en een handjevol stramme strijders heeft zijn best gedaan. Een kleine minderheid.

2.

De mislukte Endlösung van Werner Best had het algemene verzet op gang gebracht, maar voor een aantal kunstenaars en schrijvers was de situatie, ondanks het gemaskeerde karakter van een aanblijvende regering onder toezicht, duidelijk geweest vanaf het begin van de bezetting. Er ontstonden groepjes van met name studenten, waarin, aanvankelijk aarzelend, werd gediscussieerd over afwijzing. Zonder een traditie van verzet probeerde men te komen tot defini-

ties en analyses die een handelingsperspectief zouden bieden. Een van deze jongeren was de dichter Morten Nielsen, geboren in 1922 in een onderwijzersgezin in Aalborg, aan de Limfjord in het noorden van Jutland. Hij had zijn eindexamen gehaald en zich in het voorjaar van 1940 ingeschreven aan de letterenfaculteit van de universiteit van Kopenhagen, waar hij in contact kwam met literatuurstudenten uit de kring van rijke, oude families. Op hun literaire avonden schokte hij zijn nieuwe vrienden met een complete ongeïnteresseerdheid in Italiaanse nachten en rozengeur, maar een hartstochtelijke belangstelling voor de catastrofe van de bezetting, die alle toekomstplannen op losse schroeven had gezet.

Dat voorjaar van koorts en kou
klonken laarzen als regen
schraal, onzalig en grauw
langs de wegen

De gezelligheidsbijeenkomsten werden de opmaat tot het formeren van een verzetsgroep. Morten Nielsen raakte, naast een gepassioneerd dichterschap, steeds dieper geïnvolveerd in de illegaliteit. In 1944 kwam hij om het leven door een ongeluk met een verdwaalde kogel. Zijn kleine oeuvre getuigt van de angst en onzekerheid die zijn keuze meebracht, maar ook van een diepe, zinnelijke levenslust.

Een handvol verzen. En de dunne kou van dit jaargetij.
Lege banken. En stijve bomen;
vertakt duister in een winterschemer
tegen het groene sterrenschijnsel van de tramlichten.
En mijlenwijde werelden om mij heen:
een huurkamer, de aarde die draait
mijn koffers die klaar staan
en om mijn schouders
het verre suizen van de ruimte.

Het gevaar opgepakt te worden confronteerde hem op een totaal nieuwe manier met de dood:

Hij wacht, voor altijd, bezijden de dingen
onzichtbare schaduw van aderen van stenen van bomen.
Hij maakt alles rijker met nieuwe seconden
en pijnlijker. Altijd is hij mij nabij.

Maar gesprekken voeren we niet, samen,
niet in het daglicht en niet bij de kudde sterren.
Wij weten alleen van elkaar dat de ander er is,
meer is niet nodig. Wij zien elkaar nog.

Morten Nielsen noemde zichzelf en zijn generatiegenoten, voor wie de oorlog een breuk met de toekomst en een existentialistisch geworpen-zijn betekende, ‘krijgers zonder wapen’. Het was ook de titel van de enige dichtbundel die hij zelf heeft geredigeerd en van een kort voorwoord voorzien. Een krijger zonder wapen is iemand die niet goed weet hoe hij moet vechten. Hij heeft geen duidelijk, vastomlijnd wereldbeeld, kent woede en verontwaardiging maar geen absolute tegenstellingen; hij voelt, schrijft en leeft genuanceerd. Hij kan niet gehersenspoeld worden en zijn ‘ik’ kwijtraken voor de goede zaak, hij kan niet zover afstompen dat hij blindelings orders opvolgt. Hij kan niet martelen en ook geen martelingen verdragen. Hij is geen gehoorzame soldaat maar iemand die zich inleeft in de tegenpartij en zichzelf vragen blijft stellen. Morten Nielsen schreef onder meer een lang en treurig gedicht over het lot van de dikste jongen van de klas, die altijd werd vernederd en uitgelachen - vooral natuurlijk door de meisjes ‘wanneer in het voorjaar de bomen lichtten over hun zachte haar.’ De gekwelde vetzak, die ten slotte zijn kans greep, het bruine uniform aantrok en eindelijk, eindelijk zijn plek onder de zon kreeg:

Nu neem je wraak! Nu loopje rond met laarzen en koppel,
heft een arm, en het bleke blauw van de ogen glanst,
want haat en hoon en dreiging, dat kan een mens verdragen
maar nooit, nooit: dat ze je uitlachen.

Nu ben je iemand, dikke! Man en partijgenoot.
En als wij eens voor de muur staan, dan is je hand klaar
om een boksbeugel mijn mond in te rammen,
want, dikke, al die wrede jaren - je rekent voorgoed met ze af.

Van Morten Nielsen bestaat één portret uit zijn laatste levensjaar. Een wat kalende jongeman, een vierkant gesneden gezicht met blond achterovergekamd haar, heldere, vriendelijke ogen en een licht ironische bijna-glimlach. Uit zijn mond steekt een pijpje. Een aardige boerenjongen die zich geen knollen voor citroenen laat verkopen, leest en schrijft en dol is op het grotestadsleven:

Ik ben de gloed van sigaretten
het ritme van jazzmuziek
snel, licht - met een ondertoon
van dood.

Een held van Denemarken.

15 mei 2004

De drie autobiografieën van Hans Christian Andersen
Annelies van Hees

Deze Deense schrijver, die leefde van 1805 tot 1875 en die niet alleen 156 sprookjes schreef, maar ook romans, een satirisch epos, poëzie en toneelstukken, heeft niet minder dan drie autobiografieën op zijn naam staan. Er zijn zelfs mensen die beweren dat het er negen zijn, omdat hij zijn biografen in Denemarken, Frankrijk en Duitsland bij de hand placht te nemen of op de vingers te kijken, maar de echte autobiografieën zijn er drie in getal..

De eerste schreef hij al op zevenentwintigjarige leeftijd, toen hij in 1832 op zijn eerste buitenlandse reis zou vertrekken. Dit 'Boek van mijn leven', *Levnedsbogen,* was aanvankelijk niet voor publicatie bestemd en is ook lange tijd als verloren beschouwd. Pas bijna honderd jaar later, in 1926, dook het weer op. Wel herinnerde hij er in menige brief naar huis aan dat het boek, als hij plotseling zou sterven, gedrukt moest worden.

In 1844 werd Andersen door zijn Duitse uitgever verzocht om een inleiding bij zijn sprookjes te schrijven. Hij stond toen op het punt weer een reis te gaan maken, naar Duitsland, Italië en Spanje, en schreef het boek dat allereerst in Duitse vertaling verscheen onder de titel *Das Märchen meines Lebens ohne Dichtung* (1847). 'Mijn eigen sprookje zonder verzinsels' zou de Nederlandse titel kunnen luiden. De tekst stuurde hij eerst naar zijn Deense 'broer', Edvard Collin, die hem moest corrigeren op de vele, onvermijdelijke spelfouten en overbodige komma's, maar die er vooral onbetamelijkheden jegens anderen uit moest halen. Als dank schonk hij Collin het manuscript, maar in de brief waarin hij dat deed, vroeg hij het meteen weer te leen. Dit wijst erop dat hij toen al het plan koesterde om een 'echte' Deense autobiografie te schrijven, die *Mit Livs Eventyr* ging heten ('Het sprookje van mijn leven') en die in 1855 zou verschijnen. Het is deze laatste autobiografie die de Nederlandse lezer vooral kent. De eerste is nooit in het Nederlands vertaald, de tweede is direct uit het Duits vertaald.

De Deense Andersen-kenner Topsoe-Jensen heeft in drie porties over de autobiografieën geschreven, twee dikke delen die respectie-

velijk het tweede en het eerste werk betreffen, terwijl de ‘definitieve’ autobiografie in een tweetal artikelen aan de orde is gekomen. Het spreekt vanzelf dat mijn uiteenzetting zwaar op deze voorganger zal leunen, vooral waar het de filologische feiten betreft. Hij heeft een zorgvuldige vergelijking gemaakt van de drie werken onderling en daarnaast heeft hij de weergave in de autobiografieën vergeleken met andere bronnen, geleid door de vraag die iedere eerste onderzoeker van een autobiografie zich altijd stelt, namelijk: is dit echt gebeurd? Omdat dit werk dus al gedaan is, is er ruimte om een andere vraag te stellen, namelijk de vraag naar het zelfbeeld dat Andersen in deze teksten construeert. En zoals bij het navertellen van een droom de minieme verschuivingen van de ene naar de andere vertelling het meest onthullend zijn, zo zullen we ook bij deze autobiografieën op zoek gaan naar verschuivingen, in tijd, plaats in het vertelde, maar ook naar talige verschuivingen op woord- en zinsniveau.

Andersen was de zoon van een arme schoenmaker in Odense, op het Deense eiland Funen. Omdat hij zich als zogenaamde vrije schoenmaker had gevestigd, genoot hij niet de sociale steun die het gilde verschafte en kreeg zijn weduwe na zijn dood in 1826 ook geen financiële ondersteuning. Hij was negen jaar jonger dan zijn vrouw, met wie hij kort voor de geboorte van Hans Christian pas trouwde. Zijn vrouw had al een buitenechtelijk kind uit een eerdere verhouding.

Wellicht zijn deze omstandigheden de aanleiding tot de speculatie van Jens Jørgensen dat Andersen in werkelijkheid de zoon was van de kroonprins, de latere koning Christiaan VIII. De moeder zou een Deense gravin zijn geweest. Om een schandaal te vermijden zou het kind aan de schoenmaker en zijn vrouw zijn toevertrouwd. Inmiddels is dit verhaal ontkracht, doordat is aangetoond dat de buitenlandse reizen van de jonge kroonprins en de gravin een ontmoeting ten tijde van de verwekking onmogelijk maakten. Daar komt nog bij dat alleen een doorhaling in het doopregister van de Domkerk te Odense als bewijs voor de voorname afkomst van Andersen diende. Hij had weliswaar een talent om de groten der aarde voor zich in te nemen en werd ook later een graag geziene gast aan het hof, maar veeleer dankzij zijn sociale talent en zijn zelfingenomenheid dan vanwege zijn hoge afkomst.

Andersen maakt zijn jeugd idyllischer dan zij was, door zijn schildering van dat ene kamertje, werkplaats, woon- en slaapkamer

ineen. Hij geeft een beeld van blankgeschuurde vloeren en propere witte gordijntjes, die de trots van zijn moeder waren. Maar uit de boedelbeschrijving na de dood van zowel haar eerste als haar tweede jonge echtgenoot, blijkt alleen een ontzettende armoede: versleten kleren en dekens en geen spoor van witte gordijnen.

Zo verfraait Andersen zijn leven in zijn geschriften en herhaalt zijn constructies net zo lang tot hij er zeifin gelooft.

Een andere constructie is die van de ongelukkig verliefde jonge dichter. Feit is dat hij nooit trouwde en waarschijnlijk ook nooit een seksuele relatie heeft gehad. Op latere leeftijd bezocht hij wel eens een bordeel, maar gaf dan in zijn dagboek dezelfde avond een roerend beeld van zijn onschuld door te vertellen hoe het lichaam van de vrouw in kwestie hem opwond, maar dat hij haar niet durfde aanraken: ‘Ik ben nog zoals ik was toen ik werd geboren.’ Na een dergelijke ervaring staan er gegarandeerd kruisjes in zijn dagboek, symbool voor masturbatie.

Een andere hardnekkige mythe doet de ronde over onze dichter, zijn homoseksualiteit. Het is duidelijk uit daden en geschriften dat Andersen homo-erotische neigingen had, maar die al evenmin in daden omzette. Er was aan het eind van zijn leven een innige vriendschap met de balletdanser Harald Lander, waarbij rijkelijk veel geknuffeld werd, maar tot meer kwam het ook daar niet.

Wat zijn liefde voor vrouwen betrof, was het typerend dat Andersen pas verliefd werd als hij hoorde dat de jongedame in kwestie verloofd was of dat binnenkort zou zijn. De in dit feit gelegen afwijzing deed zijn liefde pas echt ontbranden. Zo ook bij de eerste, Riborg Voigt uit Faaborg, de zus van zijn schoolvriend die hij in de zomervakantie bezocht. Toen hij 's avonds in de herberg hoorde dat Riborg Voigt verliefd was op haar buurjongen, die haar ouders niet goed genoeg voor haar vonden, schreef hij: ‘Ik kon het niet laten aan haar te denken...’ Toch vluchtte hij, hoewel iedereen erop aandrong dat hij nog een paar dagen bleef:

> De tijd vloog om voor ik het wist, ik voelde me een heel ander wezen, maar als ik er in de herberg over na wilde denken, kwam er geen resultaat, alleen een wonderlijke angst; ik voelde me zo goed hier en toch snakte ik ernaar om weg te komen, ik moest en ik zou weg - en ik bepaalde mijn vertrek op de volgende middag. - Toen ik de volgende ochtend het gezin mijn besluit meedeelde, vroegen ze me heel vriendelijk mijn verblijf te verlengen,

> maar ik voelde een wonderlijke onrust in mijn ziel, die ik zelf niet begreep.

Deze *Liebesflucht,* want iets anders kun je het moeilijk noemen, zou zich in Andersens leven nog vaak herhalen, maar altijd onder vreselijk lijden. De ambivalentie waarvan dit overhaaste vertrek blijk geeft, wordt geformuleerd in een liefdesbrief, die model kan staan voor alle latere liefdesbrieven van zijn hand:

> Juist het feit dat onze wensen met moeilijkheden gepaard gaan, maakt ze ons vaak des te liever. Bemint u hem het diepst van al? Wel, moge God u beiden volgen! Moge u zo gelukkig worden als ik het met mijn hele hart wens! Denk dan niet aan deze regels, beschouw dit als een poëtisch gedicht dat ik u in broederlijk vertrouwen heb getoond, maar bemint u hem niet zo diep als God en de eeuwige zaligheid, bent u er niet helemaal zeker van -? Maak mij dan niet ongelukkig!

In dit verlangen van Andersen naar ‘anderswo engagierte’ dames zou men een psychisch oedipale organisatie kunnen lezen, een herinnering aan de liefde voor de moeder, die natuurlijk al een man had. Maar er zit meer achter dan dat, er spreekt een vroegere binding uit, aan een pre-oedipale moeder, met wie de losmaking, de separatie, niet helemaal gelukt is. Daaruit komt de ambivalentie voort.

Andersen noemt zichzelf bij herhaling naïef, kinderlijk en onschuldig. Dat was hij ook, trouwhartig en goed, en zelfs bereid om bij het eerste vriendelijke woord een gezworen vijand in de armen te sluiten. Maar ijdel en lichtgeraakt was hij ook, cultiveerde ieder negatief gekleurd woord in een recensie, telde in een jubelende schouwburg hoeveel mensen er afkeurend floten en onthield alleen het laatste.

Uit de eerste vijfentwintig jaar van zijn leven die hij in het *Boek van mijn leven* beschrijft, straalt het optimisme de lezer tegemoet. Het was toch geen gemakkelijk leven geweest, vol armoede en onzekerheid. Als hij als berooide veertienjarige in de Deense hoofdstad aankomt, vraagt de lezer zich of hoe dat moet gaan. Maar Andersen had toen al het talent om de groten der aarde op te zoeken en vond dus snel zijn weg naar de primaballerina van het

Koninklijk Theater en naar de zangmeester die hem een jaar lang in zijn huis ontving en hem gratis zanglessen gaf. Daarna werd hij aangenomen op de balletschool van datzelfde theater en toen hij daar als zeventienjarige - een bonenstaak van een puber met de baard in de keel - van af werd gestuurd, arrangeerde de latere directeur Jonas Collin dat hij op kosten van het hof naar school kon. De jonge dichter had namelijk een toneelstuk ingestuurd, hoewel hij niet kon spellen en graag plagieerde, uit pure bewondering voor de meesterwerken van anderen. Inmiddels had *le tout* Kopenhagen van deze aankomende dichter gehoord en men was het er al over eens dat hij veel poëtisch talent bezat, maar dat het hem aan *dannelse* ontbrak, de zo noodzakelijke *Bildung.* Na een schooltijd die hij als een lijdensweg beschrijft, deels omdat het hem verboden was te dichten en deels omdat de rector, bij wie hij in huis woonde, een onevenwichtig man met merkwaardige ideeën over pedagogiek was, ging hij op reis. De aankomende dichter - propedeuse op zak en met succes gedebuteerd - kreeg een reisbeurs van de koning die het hem mogelijk maakte twee jaar in Duitsland, Zwitserland en Italië rond te reizen.

Eenmaal terug had hij succes met de roman die de neerslag was van zijn Grand Tour, *De Improvisator.* Tegenwoordig kennen we van Andersen alleen de sprookjes, maar in zijn eigen tijd was hij geliefd om zijn romans, die - om een voorbeeld te geven van zijn populariteit - in Amerika op stations verkocht werden.

Al op drieëndertigjarige leeftijd kreeg Andersen een jaarlijkse dichtergage van de staat en bij tijd en wijle vroeg de koning hem persoonlijk of het bedrag niet te laag was, een vraag die hij uit bescheidenheid met nee beantwoordde. Uiteindelijk bedroeg de jaarlijkse steun echter wel 1000 rijksdaalders.

Hij was kind aan huis bij de Kopenhaagse hogere burgerij, waartoe ook de kunstenaars behoorden, en al gauw werd hij aan het hof ontvangen. De koning verdubbelde zijn jaargeld, zijn boeken werden herdrukt en opmerkelijk goed betaald. Zo bood de Duitse uitgever Brockhaus hem al in 1850 3000 rijksdaalders (ca. 30.000 euro) voor de herdruk van zijn verzameld werk tot dat moment. Op zijn vijftigste kreeg hij de titel professor, op zijn zestigste die van staatsraad en bij zijn dood bleek hij miljonair te zijn.

Zelfs in Nederland werd hij op straat herkend en overal werden banketten voor hem gegeven en kwamen studenten hem serenades brengen. Kleine jongetjes schudden hem op straat de hand en de

Kalverstraat was bij zijn bezoek aan Nederland versierd met portretten van hem.

Een geslaagd schrijversleven, welzeker.

Maar hoewel de latere twee autobiografieën beginnen met de zin ‘Mijn leven is een mooi sprookje,’ wordt de toon steeds somberder. Hoe komt dat?

Daar zijn, zoals Martin Lotz in zijn psychoanalytische studie heeft aangetoond, heel fysieke, concrete redenen voor. Bij de eerste twee autobiografieën was Andersen op reis in Italië en Frankrijk en was het de bedoeling dat hij een korte, autobiografische inleiding zou schrijven bij een Duitse uitgave van de sprookjes. Maar het werk groeide onder zijn handen. Het laatste deel dat de reis beschrijft waar hij op dat moment mee bezig was, werd het meest uitgebreide deel. Voor het eerst gebruikte hij het manuscript van *Het boek van mijn leven,* zodat veel scènes, met optimisme en al, daaruit terugkeren. Over de niet toevallige afwijkingen zal ik het nog hebben. Voor de tussenliggende periode had hij eigenlijk zijn dagboeken en almanakken nodig die in Kopenhagen waren achtergebleven. Dat gedeelte reconstrueerde hij op basis van herinneringen. Inmiddels weten we hoe onbetrouwbaar het geheugen is, maar dat wist Andersen niet. Hij geloofde heilig in zijn eigen constructies, ook de aantoonbare vervalsingen werden onveranderd in de derde autobiografie overgenomen. Uit de jaren 1830-1833 herinnerde hij zich alleen de smaad, iedere pijnlijke opmerking, ieder negatief gekleurd bijvoeglijk naamwoord. Het is of hij alle erkenning, die hij in veel hogere mate ontving, totaal was vergeten. Want hij had succes, met toneelstukken en gedichten die dat in onze ogen niet verdienen. Kierkegaard wijdde een heel boek - zijn debuut, waarover overigens in Kopenhagen werd beweerd dat de enigen die het hadden uitgelezen Andersen en Kierkegaard zelf waren - aan hem.

Heiberg liet hem optreden in zijn Inferno, het toneelstuk *Een ziel na de dood,* waarin hij een hel schilderde die leek op Biedermeier-Kopenhagen en waar de zielen werden gestraft door op één avond de *Mulat* en *Het Moorse meisje* te moeten zien, twee stukken van Andersen, het eerste een succes, het tweede het tegendeel. Andersen vernam dit nieuws in Parijs, zonder details, en wond zich er zo over op dat de tekst, toen hij die uiteindelijk onder ogen kreeg, hem nog bleek mee te vallen. Volgens Lotz nam het schrijven van de autobiografie Andersen zo in beslag dat hij minder van zijn reis genoot dan gewoonlijk. Daar komt bij dat het zomer was, een uit-

zonderlijk hete zomer, en dat hij de hitte van Rome en Napels niet verdroeg. Hij vluchtte naar de Pyreneeën om vandaar zijn reis naar Spanje, het beloofde land, voort te zetten. Maar iedereen waarschuwde hem dat het daar nog heter zou zijn. Teleurgesteld moest hij het plan opgeven en hij liet het boek eindigen met zichzelf ‘in de rol van Mozes op de berg die het beloofde land aanschouwt zonder het te mogen betreden’ (Lotz). In werkelijkheid schreef hij dat gedeelte pas in Duitsland, op de terugweg. De zo negatief beschreven periode 1830-1833 is ontstaan in Frankrijk, op het moment dat hij besefte zijn reis niet voort te kunnen zetten. Teleurgesteld en ziek als hij was, wilde hem niets positiefs te binnen schieten.

Het is opvallend hoe vaak Andersen op reis ging en hoe ellendig hij zich dan vaak voelde: de postkoetsen, de diligences, te warm, te vol, het eten, slapeloosheid, hitte, geen post van thuis, wel post van thuis, eeuwige angst voor water, vuur, claustrofobie, angst om zijn paspoort te verliezen of zijn koffers en kredietbrieven.

Pas tijdens de laatste reizen, toen hij overal als een vorst werd binnengehaald en daadwerkelijk alleen nog in paleizen en op landgoederen logeerde, klaagde hij niet meer. Kortom, hij voelde zich niet zo lekker en verlangde naar Denemarken. Dat verlangen uitte hij echter in haat. Het lijkt op een afweermechanisme, dat bestaat in ontkenning van gevoelens door het tegendeel. Martin Lotz wijst op het daar nog bijkomende besef dat zijn laatste verliefdheid, die de zangeres Jenny Lind gold, al zijn mogelijkheden op het gebied van de liefde definitief afsloot.

Door zijn gekleurde voorstelling van zaken heeft Andersen naast zijn echte sprookjes veel sprookjes in het leven geroepen die een al even onsterfelijk leven leiden.

Zo begint hij al zijn levensbeschrijvingen met de mededeling dat het echtelijke bed van zijn ouders getimmerd was uit de planken van de baar waarop kort daarvoor een gestorven graaf had opgebaard gelegen. Hij maakt het verhaal aanschouwelijk door mee te delen hoe er nog zwarte linten op de planken zaten gespijkerd: ‘in plaats van een dode graaf omgeven door rouwfloersen en kandelaars lag hier op 2 april 1805 een levend, huilend kind.’ Niet alleen het mooie chiasme, maar ook de rest is fictie. Er blijkt in 1805 of daaromtrent helemaal geen graaf gestorven te zijn in Odense of omgeving. Misschien een neiging tot compensatie van de arme schoenmakerszoon. Dat wordt waarschijnlijk door het latere ver-

haal over hoe hij zich op school aangetrokken voelde tot het enige meisje in de klas, dat hem kuste en aan wie hij vertelde dat hij in werkelijkheid een verwisseld rijkeluiskind was en hoe de engelen hem 's nachts kwamen kussen. Het meisje reageerde in zijn ogen niet adequaat door te zeggen dat hij net zo gek was als zijn grootvader, waarna het gedaan was met de liefde. Andersen kan toen hoogstens zes zijn geweest, want in 1811 werd het schooltje gesloten. In de latere autobiografieën vertelt hij niet meer over de vriendschap en de kussen, alleen de smadelijke opmerking van het meisje is blijven staan.

Hij vertelt over de ambitie van zijn vader, die een poëtische geest was en voor het kind een poppentheater maakte, hem Holberg voorspeelde en verhalen vertelde. De vader had eigenlijk naar de Latijnse school gewild, wat ook gebeurd zou zijn als zijn grootmoeder niet bij haar rijke familie in Kassel was weggelopen. Dat laatste verhaal is ook niet waar, maar het kan wel deel hebben uitgemaakt van de familiefolklore. Wat wel waar is, is dat de zoon later poogt de ambitie van de vader waar te maken door toneelspeler te willen worden. Lotz zegt hierover dat de zoon zich niet zozeer met de vader identificeert als wel met diens Ideaal-ik.

Daarbij kwam dat hij als enig kind werd verwend door zijn moeder en grootmoeder, aan wie vader had laten weten dat ze het kind niet mochten dwingen tot iets dat hij zelf niet wilde. Toen hij na de dood van de vader in de leer werd gedaan bij een kleermaker, bleef hij daar maar net zolang tot hij allerlei toneelscènes had opgevoerd en zijn liederenrepertoire had gezongen. In zijn volgende baantje, op een tabaksfabriek, hield hij het nog geen dag vol.

Bij zijn confirmatie, waarvoor hij godsdienstonderricht moest volgen, meldde hij zich aan bij de proost van de Domkerk van Odense, hoewel de proost alleen de jongens van de Latijnse school, dat wil zeggen de kinderen van de hogere burgerij, aannam.

Toen Andersen als 27-jarige zijn eerste herinneringen opschreef, aan de vooravond van zijn Grand Tour, was dat omdat hij meende een nieuw leven te beginnen, en zijn oude naïeve zelf achter te laten. Maar ook toen al droomde hij van onsterfelijkheid en wilde hij de wereld zijn testament nalaten, een testament dat hij nog vaak zou herschrijven. Hij had de fantasie dat hij op deze reis zou sterven en schreef dan ook naar huis: ‘Als ik dood ben, moeten jullie mijn herinneringen drukken.’

Topsøe toont aan hoe deze herinneringen een weerspiegeling

zijn van de memoires van de romantische schrijver Oehlenschläger, die hem voor zijn 27ste verjaardag een exemplaar van zijn autobiografie cadeau had gedaan. Omdat hem al vaak was verteld dat hij Oehlenschlägers opvolger zou worden, benadrukte hij de parallellen in hun beider ontwikkeling: hun bescheiden achtergrond, hun late schoolgang, beider pogingen om toneelspeler te worden. Ze lazen zelfs dezelfde Shakespeare-vertaling. Hierdoor wordt ook de compositie van *Het boek van mijn leven* duidelijk: het is die van Oehlenschlägers *Levnet.* Het overgeleverde manuscript van Andersens werk houdt op midden in de brief van een andere romanticus, Ingemann, maar Topsøe's veronderstelling dat het vertrek voor de buitenlandse reis nog had moeten volgen, zodat het boek een volstrekte parallel met Oehlenschläger zou worden, is waarschijnlijk. Waar dit boek slordig, vlot en optimistisch van toon is, is het volgende daarentegen minder zorgvuldig gecomponeerd, omdat het, zoals gezegd, onderweg uitdijde. Maar *Het sprookje van mijn leven* is wel met meer zorg geschreven. Zijn zelfbeeld is in twaalf jaar veranderd van de arme jongen die op allerlei manieren vooruit wordt geholpen en daar in diepe verwondering en dankbaarheid bij stilstaat tot dat van miskend genie. Later verschoof het enigszins naar het beeld van de profeet die niet werd geëerd in eigen land, ook door toedoen van een artikel van de Duitse uitgever Brockhaus in diens encyclopedie. Brockhaus introduceerde Andersen als volgt: ‘Hans Christian Andersen, einer der talentvollsten jüngere Dichter Dänemarks dessen Ruf in Deutschland jedoch anerkannter ist als in seinem Vaterlande...’, een zin die zo vaak herhaald is dat ze waar is geworden en tot op de dag van vandaag nog als waarheid beschouwd wordt.

Maar er is ook een andere waarheid, namelijk dat Andersen masochist was, dat hij zelf graag stilstond bij narigheid. Ook dat erkende hij in een lucide ogenblik, waar hij schrijft dat hij er soms zelf om vroeg om geplaagd te worden. Terwijl hij de neiging heeft om het lot en de herinnering naar zijn hand te zetten als het om negatieve ervaringen gaat, doet hij dat met positieve evenzeer.

Bij een bezoek aan Berlijn werd hij uitgenodigd door de koning en de koningin van Pruisen, samen met Alexander von Humboldt. Volgens zijn dagboek zat het koninklijk paar op de sofa, terwijl er verder nog twee tafeltjes in het vertrek stonden, eentje met enkele hofdignitarissen, eentje voor Humboldt en Andersen. Maar in *Het sprookje van mijn leven* zijn de hofdignitarissen in bedienend personeel

veranderd en zitten Humboldt en Andersen aan tafel met het koninklijk paar. Het is slechts een kleine verschuiving, maar wel een symptomatische.

Zo vertelt hij ook dat hij aan het sterfbed van koning Christiaan VIII werd geroepen, die hem zei: ‘Vaarwel, Andersen, we zien elkaar spoedig weer.’ Toen diezelfde Christiaan lag opgebaard en de hele stad toestroomde om hem de laatste eer te bewijzen, was Andersen bang last van zijn claustrofobie te krijgen, zodat hij een bezoek achterwege liet. Naderhand kreeg hij echter spijt en, hoewel lang na sluitingstijd, mocht hij nog even langskomen. Dit laatste verhaal is wel waar en bewijst hoe belangrijk Andersen in eigen land werd geacht.

Hij liet ook niet na om om ridderordes te vragen en als hij ze kreeg, tegelijk diep vereerd en ongelukkig te zijn omdat ze te laat kwamen.

Als de erkenning zo vorstelijk en zo algemeen is, dan moet de afwijzing minstens zo diep en volkomen zijn. Andersen was een narcist, met een te groot Ideaal-Ik, ten diepste onzeker, hunkerend naar steeds nieuwe bewijzen van zijn genie. Als die uitbleven, moest de mislukking ook totaal zijn. Een ander voorbeeld waar hij de geschiedenis een handje helpt, is dat van de beroemde illuminatie van Odense dat nog steeds in iedere tekst over Andersen wordt aangehaald. U kent het ongetwijfeld ook. Welnu, zo ging het in het echt:

> Bij mijn ouders kwam soms een oude vrouw uit het gasthuis op bezoek. Ze kreeg de restjes van onze armzalige tafel; dit oudje stond erom bekend dat ze de toekomst kon voorspellen en zelfs kon heksen, ze speelde vaak orakel voor mijn moeder. ‘Hij krijgt meer geluk dan hij verdient,’ zei ze boos, ‘dat wordt een wilde vogel die hoog, groots en voornaam zal rondvliegen in de wereld - eens zal heel Odense voor hem geïllumineerd worden!’

De Fransman Marmier, die de eerste biografische beschrijving van Andersen publiceerde, in *Revue de Paris* in 1837, verschuift het tijdstip van deze voorspelling naar het moment van Andersens vertrek uit Odense, alsof zijn moeder met het oog daarop een waarzegster raadpleegde, terwijl het waarschijnlijk gewoon een onschuldig tijdverdrijf was geweest dat plaatsvond toen Andersens vader nog leefde, dus vóór de elfde verjaardag van de dichter. Brockhaus nam

Marmiers versie over voor zijn encyclopedie en Brockhaus werd op zijn beurt talloze malen gekopieerd, zodat het verhaal tenslotte Denemarken bereikte. Andersen gebruikte de Marmier-versie, die immers meer dramatische kracht bezat, in de latere versies van zijn autobiografie. Alleen in *Het boek van mijn leven staat* het nog correct. Maar dat hijzelf best wist hoe het zat, blijkt uit een brief aan Henriette Hanck van 24 april 1838, die eindigt met de ironische opmerking: ‘Nu kunnen ze welhaast niet anders dan een kaarsje in het raam zetten als ik ooit arriveer!’ Pas in 1867 was het zover; de stad Odense benoemde Andersen tot ereburger. Hij werd groots onthaald, maar de stad werd niet verlicht, moeten we tot haar schande bekennen. Er was wel een fakkeloptocht en, zo schrijft Andersen ‘dat kun je welhaast illuminatie noemen’. Een fakkeloptocht was in de negentiende eeuw veel gewoner dan nu en Andersen had er op dat moment al heel wat meegemaakt, voor Oehlenschläger, Ingemann, de beeldhouwer Thorvaldsen, voor Jenny Lind en voor hemzelf, toen hij nog vrij jong was, door de studenten in Lund. Maar nu bracht de stad Odense hem die ultieme eer waar hij al vijftig jaar op wachtte. En wat gebeurde er? We geven tenslotte Andersen zelf het woord:

> Wat was ik gelukkig, en toch - tot echt hemelse hoogten mag de mens niet stijgen; ik moest en zou voelen dat ik slechts een arm mensenkind was, gebonden door de zwakte van de wereld. Ik leed aan een ontzaglijke kiespijn die zich door de warmte en door de gemoedsbeweging tot ondraaglijke hoogte verhief; toch las ik een sprookje voor mijn kleine vrienden. Toen kwam de deputatie van de verschillende verenigingen van de stad die met fakkels en zwaaiende vaandels door de straten het raadhuis had bereikt. Ik zou nu de voorspelling zien uitkomen die de oude vrouw had gedaan toen ik als jongen mijn geboortestad verliet. Ik ging naar het open raam; alles straalde in het schijnsel van de fakkels, het plein stond vol mensen. Er klonk gezang naar me op, ik was tot in mijn ziel overweldigd, ik was lichamelijk aangegrepen, ik kon niet echt van dit hoogtepunt van geluk in dit leven genieten. De kiespijn was ondraaglijk, de ijskoude lucht die me tegemoet stroomde, liet hem opvlammen in hevige pijn en in plaats van echt te genieten van de gelukzaligheid van deze minuten die nooit terugkomen, keek ik naar het gedrukte lied, hoeveel verzen er nog over waren voordat ik wegkon uit de kwelling die

de koude lucht mij via mijn kiezen liet ondergaan. Dit was ook het hoogtepunt van de pijn, toen de vlammen van de fakkels die in een vuur bijeen waren gelegd, uitdoofden, doofde ook de pijn.

Literatuur

H.C. Andersen, *Levnedsboq,* pâny udgivet af H. Topsøe-Jensen, Kopenhagen 1971.
H.C. Andersen, *Mit eget Eventyr uden Digtning,* Efter Forfatterens Manuskript udgivet of H. Topsøe-Jensen, Kopenhagen 1942.
H.C. Andersen, *Mit Livs Eventyr,* Revideret Tekstudgave ved H. Topsøe-Jensen. Med Noter af H.G. Olrik og Udgiveren I-II, Kopenhagen 1951.
H.C. Andersen, *Hoe Andersen zijn leven vertelt,* Vertaling van *Das Märchen meines Lebens* en van een uittreksel uit *Mit Livs Eventvr,* Leeuwarden 1858.
Jens Andersen, *Hans Christian Andersen. Liv og Voerk,* Kopenhagen 2004.
Jens Jørgensen, *Hans Christian Andersen. En sand myte,* Aarhus 1987.
Martin Lotz, *Eventyrbroen. Psykoanalytiske essays om H.C. Andersen,* Kopenhagen 1988
Helge Topsøe-Jensen, *Omkring Levnedsbogen. En Studie over H.C. Andersen som Selvbiograf (1820-45),* Kopenhagen 1943
Helge Topsøe-Jensen, *Mit eget Eventyr uden Digtning. En Studie over H.C. Andersen som Selvbiograf,* Kopenhagen 1940
Jackie Wullschläger, *Hans Christian Andersen. The Life of a Storyteller,* London 2000.

Hans Christian Andersen 1805-1875

Dagboek en brieven*
(Vertaling Edith Koenders)

Uit het dagboek

Dinsdag 24 december 1833 [Rome]

[...] Om elf uur zijn *Thorvaldsen* en een paar van de ouderen weggegaan, ik ging ook mee. Toen de poort van Rome niet bij het eerste kloppen werd opengedaan, klopte ik. 'Chi è?', werd er gevraagd. 'Amici!' antwoordden wij en toen werd er een luikje geopend waar we doorheen kropen. Het was heerlijk zacht weer! 'Ja,' zei Thorvaldsen, 'dat is anders dan bij ons, mijn mantel wordt me heus te zwaar.' Palin en Carlsberg liepen wild voor ons uit; Fearnley sprak er met Thorvaldsen over dat ik verleid moest worden, over mijn onschuld. Ondertussen luidden de klokken onophoudelijk en de mensen gingen naar de S. Maria Maggiore, ik ging naar huis om te slapen.

Maandag 6 januari 1834 [Rome]

Ben, net als gisteren, bij Küchler geweest om geschilderd te worden; terwijl ik poseerde kwam er een jong model van zestien jaar binnen met haar moeder, Küchler zei dat hij wilde zien hoe haar borsten eruitzagen. Het meisje leek wat beschroomd omdat ik er was, maar de moeder zei: 'Onzin!', maakte haar jurk los en trok die samen met haar hemd naar beneden tot op haar middel; daar stond ze dan, halfnaakt, met een iets donkere huid, iets te magere armen, maar met mooie ronde borsten. Terwijl de moeder haar ontblootte, voelde ik dat mijn hele lichaam begon te beven, Küchler zag me verbleken en vroeg of ik me niet goed voelde. [...] Er was een brief van vader Collin en een van Edvard, de laatste met vermaningen, en wel op een zeer harde, belerende toon vol passie. Hij verkondigde de dood van mijn eer. *Agnete*[1] zou wanhopig mismaakt zijn, een middelmatig samenraapsel. Het schokte mij tot diep in mijn ziel, ik was zo verpletterd dat ik als verdoofd was,

* *Een selectie van de dagboeken en brieven van Hans Christian Andersen zijn in 1998 als nr. 225 van de serie Privé Domein verschenen bij de Arbeiderspers onder de titel* Nooit rijk, nooit tevreden, nooit verliefd. *Het boek is bezorgd, vertaald, van noten en een voorwoord voorzien door Edith Koenders. Voor dit nummer van DTR zijn nieuwe fragmenten gekozen.*

mijn geloof in God en de mensen verloor, de brief maakte mij wanhopig. Bødtcher probeerde me te troosten, maar hoe zou hij dat kunnen.

Zondag 23 februari 1834 [Napels]

Vannacht stormde het zo dat de balkondeuren van mijn kamer opensprongen en mijn deken bijna van me afgeblazen werd. In Villa Reale gewandeld en zag in de verte de golven schuimen; bracht juffrouw Mathiesen een bezoekje en wandelde door de Via di Toledo, liep toen de kleinere straatjes in waar de huizen van zes verdiepingen hoog elkaar bijna met hun daken raken. Mijn bloed in heftige beroering. Heel erg zinnelijk en in gevecht met mezelf. Is het werkelijk een zonde om deze hevige lust te bevredigen, dan zal ik ertegen vechten; nog ben ik onschuldig, maar mijn bloed brandt, in mijn dromen kookt mijn hele innerlijk. Het Zuiden eist zeker zijn tol! ik ben half ziek. - Gelukkig is hij die getrouwd is, verloofd is. O, was ik maar gebonden met sterke banden! - Maar ik wil! ik wil deze zwakte bestrijden. [...]

Donderdag 24 november 1870 [Kopenhagen]

In de bespreking over *Nyt dansk Maanedsskrift* en *Den nye Almanak* van Mads Hansen in *Dagbladet* worden diverse bijdragen naar voren gehaald maar niet één van mijn sprookjes. Evenmin is er iets over mij geschreven in de bespreking van Casino, die haar 25-jarig bestaan viert. Mijn buste is nog steeds niet teruggeplaatst in de Studentenvereniging. Ik erger me en zou willen dat ik rijk genoeg was om nooit meer een literaire handeling te hoeven verrichten. Ik zal spoedig vergeten zijn en weggeblazen worden door de nieuwe generatie. Uit, uit en zo gaat het met alle verhalen[2]. [...]

Dinsdag 29 november 1870 [Kopenhagen]

Voel mij verbitterd en boos vanwege de kritiek op *Klaas Vaak* in *Foedrelandet.* Ik heb zin om op te houden met schrijven, als ik rijk en jong was, zou ik het leven omhelzen. De vreugden van de geest zijn niet groot! - 'Het lijf doet ook mee[3]!' [...] Vandaag kwam er op straat een jong meisje op me af dat vroeg: 'Bent u de schrijver Andersen, wilt u een verhaal voor me schrijven over het paard van de tram. Het is een oud wit paard, u kunt hem zien staan op Vesterbro, hij kan de tram niet meer trekken en toch heft hij zijn hoofd en loopt hij mee. -

Zaterdag 24 december 1870 [Kopenhagen]

Nog steeds trillerige benen, maar het werd toch beter toen ik uitging; heb er met Theodor over gesproken, hij meent dat ik in het geniep meer naar de vrouwtjes ga dan goed voor mij is op mijn leeftijd, hoe misplaatst dom! [...]

Uit de brieven

Aan Edvard Collin Odense, 28 juli 1835

Beste vriend!

[...] Op sommige momenten betreur ik het dat ik dichter ben. Het brengt helemaal geen geluk! Ik zou een welgestelde landheer willen zijn met vrouw en kinderen, het leven is er om te leven - ik heb nog helemaal niet geleefd! [...] Ik vertrek naar Lykkesholm, waar ik al geweest ben maar iedereen verlangt naar mij en ik krijg er beter te eten en te drinken dan in Odense, heerlijke room en karnemelk, warm middageten en diner, en Lieve God, dat is toch ook belangrijk! [...] Denk nu aardig en broederlijk aan

de dichter

Aan Henriette Hanck Kopenhagen, 25 november 1837

[...] Mevrouw Laessøe beschouwt *'t Was maar een speelman* als mijn beste roman! [...] Ik verlang ernaar te horen wat *u* ervan vindt. Ik ben voor het eerst voorgesteld aan prinses C., maandag ga ik met Moltke en Møsting naar de prins, ik houd helemaal niet van dergelijke visites, hoewel ik al aangekondigd ben en het zo voorbij is; ze willen dat ik met deze roman zal smeden als het ijzer - heet is, nu moet er eens iets geregeld worden, zegt mijn goede vriend Ørsted; Collin schudt ondertussen zijn hoofd, zelf hoop ik nergens op en ik ben er volkomen van overtuigd dat alles wat Rantzau-Breitenburg heeft gezegd louter complimenten waren, hij lijkt vast, zoals al dat

soort lieden, op de graaf die ik beschreven heb in mijn roman. Stel nu eens dat ik het even ver bracht als professor Høyen en Hertz, 400 rijksdaalders per jaar; ja, dat zou een groot geluk zijn! en toch - het is niet genoeg om echt gelukkig mee te worden, ik moet 1000 per jaar hebben voordat ik verliefd durf te worden en 1500 voordat ik durf te trouwen en als het zo ver is dat dit min of meer onmogelijke gebeurt, is het jonge meisje verdwenen, ontvoerd door een ander en ben ik een oude, uitgedroogde vrijgezel geworden; dat is een treurig vooruitzicht. Dat ik hierover begin komt enkel en alleen doordat Louise Collin me onlangs plaagde met een van Kopenhagens zogenoemde schoonheden met wie de jonge heren dwepen, en op wie ik verliefd schijn te zijn omdat ik kortgeleden haar tafelheer was en mijn best deed haar te vermaken; zodoende breng ik mijn slechte vooruitzichten en mijn besluit om nooit verliefd te worden ter sprake in deze brief. Nee, ik zal nooit rijk worden, nooit tevreden en nooit - verliefd! - [...] Als u werkelijk beseft hoeveel waarde ik aan uw brieven hecht, dan schrijft u me spoedig; ik heb er behoefte aan opgevrolijkt te worden, ik ben niet echt blij, mijn fantasie raakt verstrengeld met de werkelijkheid en daardoor ontstaan grillen en zorgen, was ik tien jaar jonger dan zou ik in lyrische gedichten lucht geven aan mijn bewogenheid, nu kan ik dat niet, en word ik oud! Drie romans zijn ook een duidelijk teken voor de leeftijd van een schrijver. O, was ik nog maar vierentwintig jaar! - De groeten voor iedereen,

uw trouwe toegenegen H.C. Andersen

Aan Henriette Wullf Kopenhagen, 18 oktober 1843

Mijn lieve zusterlijke vriendin!

Dit briefje vergezelt u op zee, zo ben ik dicht bij u, reik ik u nog eenmaal de hand ten afscheid! [...] We zien elkaar vast terug in Lissabon, in Denemarken - of bij God, dat zijn immers reizen die gezwind gaan, vooral de laatste! Mocht u te horen krijgen dat ik gevlogen ben of dood, zoals ze het ook wel noemen, dan moet u vriendelijk glimlachen - want beter kan ik het niet hebben, ik ben te eenzaam en te zonderling in het Noorden, overal elders heb ik

het beter. - We zullen elkaar echter op aarde terugzien over een jaar of twee - God, hoeveel kan er in die tijd niet gebeuren! U wacht een kalm en gezellig leven, in de warme zon en bij milde gezichten. Ik daarentegen ga de woelige wateren van het leven op en zal mijn eigen kapitein en scheepsjongen moeten zijn! Ik zou het liefst spoedig weten hoe het sprookje van mijn leven zal aflopen! - Van Jenny Lind[4] heb ik nog geen brief gekregen, ze wordt in Stockholm elke avond verafgood en gehuldigd, het ene na het andere feest wordt ter ere van haar gegeven. Ik zit in een klein kamertje in Kopenhagen en eet net als arme studenten af en toe bij een paar families! [...] U moet weten hoe 'een van de gelukkigen' zoals de mensen me noemen, zich voelt. Het is ons allen zwaar te moede! Vaarwel! Vaarwel!

Uw broeder!

Eindnoten:

1 *Toneelstuk van Andersen.*
2 *Citaat van de slotzin van het sprookje Het denneboompje.*
3 *Vrij citaat uit het sprookje* Springfyrene *[De springers].*
4 *Andersen was verliefd op de Zweedse zangeres Jenny Lind*

Uit de roman *Improvisatoren* *(Vertaling Annelies van Hees)*

Venetië

In de vroege ochtend kreeg ik haar witte gebouwen en torens in het oog, ze leken op een rij schepen met bolle zeilen; links strekte het Lombardische rijk zich uit met zijn platte kust, de Alpen leken een bleekblauwe mist aan de horizon. Wat was de hemel hier weids! De halve hemelbol spiegelde zich hier in je hart.

De ochtendbries verzachtte mijn stemming wat: ik was rustiger. Ik dacht aan de geschiedenis van Venetië, de rijkdom en pracht van de stad, haar zelfstandigheid en superieure macht, de machtige doges en hun verbintenis met de zee. We naderden de stad, ik kon de afzonderlijke gebouwen al onderscheiden over de lagunes heen, maar ze hadden geelgrijze muren, niet oud, niet nieuw, ze schenen niet vriendelijk; de toren van de San Marco had ik me ook hoger voorgesteld. We voeren tussen het vasteland en de lagunes, die als kromme aarden wallen de zee instaken, de stad binnen. Wat was alles plat, de kust leek nauwelijks een duim hoger dan de waterspiegel. Een paar armzalige huisjes noemden ze een stad[1]; af en toe stond er een struik, verder niets dan het vlakke land. Ik dacht dat we al heel dicht bij Venetië waren, maar het lag nog een mijl verderop[2], en er lag nog een vieze, modderige plas met brede eilanden van slijk tussen ons en de stad, een vogel kon er zelfs geen houvast vinden, geen grasprietje groeide er. Door het hele meer heen waren er diepe vaargeulen gegraven en grote palen in de grond geheid als om aan te geven waar de weg lag. Ik zag de eerste gondels, smal, lang, pijlsnel, maar ze waren allemaal pikzwart geverfd. De kleine cabine in het midden was overtrokken met zwart doek, het was een zwemmende lijkwagen die ons pijlsnel voorbijgleed. Het water was niet meer blauw als in open zee of dichtbij de kust van Napels; het had een vuilgroene kleur. We voeren voorbij een eiland waar de huizen uit het water leken te groeien of op een wrak geplakt te zijn; hoog op de muur stond een Madonna met kind over deze leegte uit te kijken. Op enkele plaatsen was het wateroppervlak een beweeglijke groene vlakte, een soort kroos tussen het

diepe water en de zwarte eilanden van zacht slijk. De zon scheen over Venetië, alle klokken luidden, maar het zag er toch doods en eenzaam uit. Er lag maar één schip op de werven, ik zag nog geen mens.

Ik stapte in een zwarte gondel en voer een dode straat in, waar alles water was, geen plaats om te lopen. Wel grote gebouwen, open deuren, met een trap tot aan het water; het water liep als een gracht de grote poorten in, en de binnenplaats zelf leek slechts een vierkante bron, die je in kon varen, maar waar je je gondel nauwelijks zou kunnen draaien. Het water had zijn groene slijm op de muren achtergelaten, de grote marmeren paleizen schenen in te storten; in de brede ramen waren tegen de vergulde halfverrotte balken ruwe planken getimmerd. Stukje bij beetje leek de trotse reuzenmassa te vervallen; het geheel had iets angstigs. De klokken zwegen en, behalve het gespetter van de riemen op het water, was er geen geluid te horen, ik zag nog geen mens, een dode zwaan lag op de golven van het prachtige Venetië. We draaiden andere straten in, kleine smalle gemetselde bruggen hingen over het water; nu zag ik mensen die over me heen sprongen, tussen de huizen door, of de muren zelf in, want ik zag geen straten behalve waar de gondel doorheen gleed. ‘Maar waar loop je?’ vroeg ik mijn gondelier en bij de bruggen wees hij me op smalle steegjes tussen de hoge huizen; overburen konden elkaar over de straat heen op de zesde verdieping de hand reiken; misschien konden drie mensen elkaar passeren, daar waar geen zonnestraaltje kon doordringen. - Onze gondel was voorbij en alles was weer doodstil.

‘Is dit Venetië? De rijke bruid van de zee, de heerseres van de wereld?’

Ik zag het prachtige San Marcoplein. ‘Daar is het levendig!’ zei men. Hoe anders was Napels, en zelfs Rome op de levendige Corso; en toch was het San Marcoplein het hart van Venetië. Winkels met boeken, sieraden en platen sierden de lange gewelfde gangen, waar toch niet genoeg leven was; een groep Grieken en Turken in bonte kledij, met lange pijpen in hun mond, zat stil voor de koffiehuizen. De zon scheen op de gouden koepels van de San Marco en op de machtige bronzen paarden boven het portaal; rond de rode masten van de *Cyprus,* de *Candia* en de *Morea* hingen de vlaggen bewegingloos, een troep duiven vulde duizendvoudig het plein, trippelend op de brede plavuizen.

Ik bezocht de *Ponte Rialto,* de slagader die van het leven sprak en

weldra had ik het beeld van het verdriet van Venetië, de afdruk van mijn eigen ziel, begrepen. Ik leek nog op zee te zijn, alleen van een klein op een groter schip overgestapt, een zwemmende ark.

Eindnoten:

1 *Fusina.*
2 *Met een mijl wordt hier een Deense mijl bedoeld, ca. 7,5 km.*

In Spanje*
(Vertaling Annelies van Hees)

Barcelona

In de vroege ochtend werd ik gewekt door muziek; een regiment soldaten marcheerde breeduit over de Ramblas. Ik was al gauw op de lange promenade die de stad in tweeën deelt, vanaf de Puerta del Mar, de muurpromenade langs de haven, tot aan de Puerta Isabel Segunda, waarachter het station voor de richting Pamplona ligt. Het was nog te vroeg voor het flaneren, het was veeleer tijd om zaken te doen, het was er een drukte van stadsmensen en mensen van buiten, kantoorlui te voet, boeren op muilezels, zware volgeladen wagens, lichte wagens zonder lading, karren en omnibussen, geroep en geschreeuw, geknal van zwepen, gerinkel van bellen en koperversieringen van paarden en muilezels. Alles bewoog door elkaar heen, met veel lawaai, je wist echt dat je in de grote stad was. Grote, schitterende cafés stonden te pronken, alle tafels op het terras waren al bezet, verzorgde kap- en scheersalons schaarden zich naast de cafés; er werd ingezeept, geschoren en gefriseerd. Houten kramen met sinaasappels, pompoenen en meloenen deden een stapje naar voren op het trottoir, waar nu eens een huis, dan weer een kerk was behangen met stuiversprenten, roversverhalen, liedjes en versjes ‘in dit jaar gedrukt’. Er was veel te zien, er was geen begin en geen eind aan op de Ramblas, de boulevard van Barcelona.

Toen ik vorig jaar voor het eerst Turijn bezocht, had ik het gevoel dat ik in het Parijs van Italië was: hier bedacht ik dat Barcelona het Parijs van Spanje is, er waait echt een Franse wind. Een van de nauwe straatjes in de buurt was speciaal druk, winkel aan winkel, vol bonte dingen: manta's, mantilla's, waaiers van papier en linnen pronkten, staarden en verleidden, daar moest ik heen, ik liep er op goed geluk op af. De zijstraatjes werden nog nauwer, de huizen nog afkeriger van de zon, ze houden niet van veel ramen, maar van dikke muren en er was zeildoek over de binnenplaats gespannen tegen

* *Uit: Reisimpressies uit Spanje en Portugal (1866).*

de zon. Toen kwam ik op een pleintje, er klonk een trompet, mensen dromden samen, een paar straatartiesten in tricot, gekleurde zwembroek en het gevoel kunstenaar te zijn, bestemd om in theaters op te treden en niet op straat, spreidden een groot kleed uit op het plaveisel om hun kunsten te vertonen.

Een klein kind met zwarte ogen, een Mignon van het Spaanse land, danste en sloeg op de tamboerijn en liet zich door zijn halfnaakte papa ondersteboven houden en in de knoop draaien. Om het beter te zien was ik een paar treetjes op geklommen voor de ingang van een oud huis in Moorse stijl met slechts één groot raam; twee hoefijzervormige bogen werden ondersteund door slanke, marmeren zuilen; achter me stond de poort halfopen; ik keek naar binnen, rond een stoffig waterbekken groeiden hoge hagen van geraniums, een machtige wingerd overschaduwde de helft van de binnenplaats, die er verlaten en uitgestorven uitzag; de houten luiken hingen gammel aan hun ene scharnier in de vensters zonder ramen; binnen leek het of alleen de schemering met haar vleermuizen er woonde.

Ik liep verder, slenterde een straat in die nog nauwer was, met nog meer volk dan in de straat waar ik vandaan kwam. De straat van de kerkgangers zal ik die noemen. Daar ligt, ingeklemd tussen hoge huizen, de Dom van Barcelona, zonder indruk te maken, zonder grootheid, je kunt hem voorbijlopen zonder hem op te merken; je moet eerst, net als bij veel opmerkelijke persoonlijkheden, aan je mouw getrokken worden om hem op te merken. Hier trok het gedrang aan mijn mouw en sleepte me mee, het poortje door, de open zuilengang in die met een rij altaren tegen de kerk aan ligt en die een sinaasappeltuin omsluit die er geplant is toen er nog een moskee stond. Nog spettert het water in de grote marmeren bassins, waar de muzelmannen voor en na het gebed hun gezicht wasten. Een klein bronzen beeldje van een ruiter op zijn paard is prachtig gemaakt: het staat vrij op een metalen buis in het bassin, het water spuit voor en achter uit het paard. Er zwemmen goudvissen tussen sappige waterplanten en achter het hoge traliehek zwemmen ganzen, liever had ik zwanen gezegd, maar, wil je als reisboekenschrijver origineel zijn, dan moet je je aan de waarheid houden. Een fonteinruiter en levende ganzen zijn niet geschikt om in een plechtige stemming te komen, maar er was zoveel ander zwaar kerkelijk geschut voorhanden. De mensen knielden devoot voor de altaren in de zuilengalerij en uit de grote, open kerkdeur

geurde de wierook, klonk het orgelspel en het gezang. Ik trad binnen onder de machtige gewelven, er heerste ernst en grootsheid, maar Gods zon kon niet door de gebrandschilderde ramen schijnen, er heerste een halfduister dat door de wierook versterkt werd, mijn gedachten aan God voelden zich erdoor bezwaard. Ik had behoefte aan de open hal waar de lucht het plafond vormt, waar de zonnestralen glansden als sinaasappelbomen en kabbelend water; daar waar de vromen knielden, droegen de zachte, volle tonen van het orgel mijn gedachten naar God; dit was mijn eerste kerkgang in Spanje.

(...)

Het volksvermaak in Spanje dat alle klassen en standen het meest aanspreekt, zijn de stierengevechten; ieder zichzelf respecterende stad heeft daarom haar Plaza de Toros; de grootste, denk ik, is die van Valencia. Negen maanden per jaar is dit schouwspel het zondagse vermaak. In Barcelona zouden we de volgende zondag een stierengevecht te zien krijgen, het ging weliswaar maar om een paar jonge stieren en eigenlijk zouden we geen echt gevecht voorgeschoteld krijgen, zei men, maar het zou ons niettemin een indruk geven van hoe dat schouwspel kon zijn.

Op de Ramblas ging men in de omnibus of in een fiacre zitten en stormde de lange weg af naar de Plaza de Toros, een groot cirkelvormig stenen gebouw, niet ver van de spoorweg naar Gerona. De grote arena is bedekt met zand en daaromheen verheft zich een drie el hoge, houten wand, met daarachter een lange, open gang voor toeschouwers met staanplaatsen; als de stier op het idee komt om over de schutting te springen, zit er niets anders op dan de arena in te springen en als de stier daar dan weer is, gauw weer je plaats op te zoeken. Daarachter verheffen zich rondom in een amfitheater stenen trappen voor het publiek; boven bevinden zich nog een paar houten galerijen, loges met banken of stoelen. Wij namen een plaats beneden om midden in het volksleven te zitten. De zon scheen over de helft van de arena, waaiers met pailletten schitterden, verblindden je zelfs en leken op vogels die met hun glanzende vleugels sloegen. Het gebouw heeft ongeveer plaats voor vijftienduizend mensen; zoveel waren er nu niet, maar het was goed bezet. Men had ons van tevoren verteld over de vrijheid en volkse eigenzinnigheid die er heersten en gezegd dat je moest oplet-

ten niet de aandacht te trekken met je kleding, want anders kon je gemakkelijk het voorwerp van de volkse humor worden; iemand kwam dan op het idee om te roepen: weg met die glacé handschoenen! Weg met die chique witte hoed! En als er dan een grap bij werd gemaakt, dan was het spel gaande, dan werd geen talmen geaccepteerd, het koor van stemmen zwol aan, handschoenen moesten uit en hoeden moesten af, was het niet goedschiks, dan kwaadschiks.

Oorverdovend en hels klonk de muziek toen we binnenkwamen, de mensen riepen en schreeuwden, het leek wel een dolgedraaid carnaval. De heren gooiden zakjes en worstvellen met meel over elkaar heen en raakten de dames daarbij net niet; hier vlogen sinaasappels in het rond, daar een handschoen of een oude hoed en dat alles onder vrolijk geroep. De glimmende waaiers, de bonte manta's en het verblindende zonlicht sloegen op je ogen, zoals het lawaai op je oren, je had het gevoel in een levende maalstroom te zitten. Toen bliezen de trompetten de fanfare, een van de poorten naar de arena ging open en de optocht van de stierenvechters kwam eraan. Voorop reden twee in het zwart geklede mannen met een grote witte kraag en een staf in hun hand. Ze werden gevolgd door vier picadores op oude, magere paarden, met gecapitonneerd onderlijf, om geen schade te ondervinden als de stier ze aanviel. Ze hadden een lans om zich mee te verdedigen, maar door hun lagen vulling zouden ze volstrekt hulpeloos zijn als hun paard ten val kwam; toen kwamen er een stuk of tien banderillos, mooie, in figaro van fluweel en goud geklede jonge mannen. Achter hen liep in zijden kleren, blinkend van het goud, de espada; zijn bloedrode mantel over zijn arm, de fraai gesmede lans waarmee hij het dier de doodssteek moest geven, hield hij in zijn hand. Vier muilezels sloten de optocht af, versierd met veren pluimen, koperen plaatjes, bonte kwasten en rinkelende bellen; zij moesten in galop, onder luide muziek, de gedode stier en de doorboorde paarden de arena uitslepen.

De optocht ging de hele arena door, bleef toen staan voor de loge waar de hoge magistratuur zat; een van de twee in het zwart geklede voorrijders, ik geloof dat ze alguazilen heten, reed naar voren en vroeg toestemming om het schouwspel te beginnen. De sleutel die de poort van de stierenstal opent, werd nu naar hem omlaaggegooid. Recht onder een gedeelte van de toeschouwersplaatsen zijn de arme stieren opgesloten om daar zonder eten of

drinken de nacht en de halve voormiddag door te brengen. Ze worden met behulp van twee afgerichte tamme dieren de stad ingelokt en gaan goedgelovig mee om in de arena te doden en gedood te worden; vandaag zouden ze zelf geen bloedbad aanrichten, ze waren onschadelijk gemaakt, omdat hun hoorns waren omwikkeld; slechts twee zouden er vallen voor de lans van de espada. Vandaag was alles zoals gezegd een spel, dat geen echte liefhebber van stierenvechten graag bijwoonde; daarom begon het schouwspel ook met een komische scène, een gevecht tussen Moren en Spanjaarden, waarbij de eersten natuurlijk de rol van lafaards hadden en de Spanjaarden de manhaftigen waren.

Een stier werd losgelaten, zijn hoorns zo omwikkeld dat hij niet kon doden, maar in het ergste geval alleen je ribben breken; er werd gevlucht en gesprongen, gegrapt en gegrold. Toen volgde het eigenlijke stierengevecht; een heel jong dier stormde naar voren en stond meteen stil in de arena; het zonlicht, de bonte manta's en de druk bewegende menigte verblindden hem, de wilde kreten, het trompetgeschal en de schetterende muziek kwamen zo onverwacht dat hij beslist hetzelfde moet hebben gezegd als Jeppe, toen die in het bed van de baron wakker werd: ‘Wat is dit voor iets? Wat is dit voor iets?’[1] Maar hij huilde niet als Jeppe, hij zette zijn hoorns in het zand; ook zijn achterpoten bleken de krachtproef te doorstaan, het zand stoof op, maar daarmee was alles gezegd; het dier was door al dat wilde lawaai en geschreeuw helemaal ontdaan en wilde weer naar buiten, tevergeefs plaagden de banderilleros hem met hun rode mantels, tevergeefs hielden de picadores hun lans geheven, de lans die ze niet mogen gebruiken voordat het dier hen aanvalt; dat gebeurt bij echte stierengevechten ogenblikkelijk, zoals ik later zal vertellen; dan komt het voor dat de stier het paard met ruiter en al optilt, zodat ze tegelijkertijd vallen, en dan moeten de banderilleros het razende dier naar de andere kant van de arena zien te drijven, terwijl ruiter en paard overeind worden geholpen voor een nieuwe aanval; het ene oog van het paard is afgeschermd en hij kan zo opgesteld worden dat hij zijn tegenstander niet ziet en niet schrikt; vaak jaagt de stier bij de eerste botsing zijn spitse hoorns in het paard, zodat de darmen eruit stulpen, ze worden weer teruggestopt, de scheur wordt dichtgenaaid en het ongelukkige dier kan zijn ruiter weer een paar minuten dragen. Vandaag wilde de stier helemaal niet vechten, duizenden stemmen riepen: el ferro! De banderilleros kwamen aanzetten met grote pijlen die versierd

waren met fladderende linten en vuurpijlen en, terwijl de stier ze wilde aanvallen, maakten ze een sprongetje, waarbij ze er met een bijzonder lichte elegantie in slaagden iedere pijl in de hals van het dier te krijgen; de vuurpijl knalde en ontbrandde, het beest werd wild en schudde tevergeefs zijn nek en zijn kop, het bloed stroomde uit zijn wonden. Toen kwam de espada om de doodssteek te geven, maar het lemmet moest op één bepaalde plek in de hals naar binnen. Meerdere malen waren de sneden fout of te ondiep en liep de stier rond met de degen in zijn nek. Er volgde een nieuwe poging. Het bloed spoot uit de mond van het dier; het publiek floot de onhandige espada uit. Eindelijk drong de degen het dodelijke plekje binnen en ogenblikkelijk zeeg de stier ter aarde, waar hij als een vod bleef liggen; een schetterend 'Viva' klonk uit duizenden kelen, tegelijk met fanfare en paukenslagen. De muilezels met hun belletjes, vaantjes en pluimen vlogen in wilde galop de arena rond, de gedode stier achter zich aan slepend; het net gevloeide bloed werd met vers zand bedekt en een nieuwe, al net zo jonge stier werd binnengelaten na bij het allereerste begin een plaagstoot met een scherpe ijzeren piek te hebben gekregen. Deze stier was in het begin moediger dan de eerste, maar al gauw werd ook hij angstig, de mensen riepen om vuur, de vuurpijlen werden in zijn hals gestoken en na een kort gevecht viel hij voor de degen van de espada.

'Beschouw dit niet als een echt Spaans stierengevecht!' zeiden onze buren tegen ons, 'het is maar een grap!' Met grappen en grollen zou het geheel eindigen. Ze lieten het publiek, wie er maar wilde, over de afzetting springen, de arena in; oud en jong zag je aan deze pret deelnemen; toen werden er twee stieren met dik omwikkelde hoorns binnengelaten. Het werd een geren en gespring; zelfs de stieren sprongen met het publiek over de afzetting naar de toeschouwers die daarachter stonden; het was een en al gelach, geschreeuw en hoerageroep, totdat de empressario, de leider van het stierengevecht van deze dag, vond dat er genoeg gedold was en de twee tamme beesten liet halen, die meteen door de beide aanvallers de stal in werden gevolgd. Er was geen paard gedood, alleen het bloed van twee stieren had gevloeid, dat was eigenlijk niks, maar wij hadden de hele gang van zaken en de vrolijkheid van de mensen die tot hartstochtelijke hoogtes was gestegen, meegemaakt.

In deze zelfde arena in Barcelona brak in 1833 de revolutie uit nadat ze in Saragossa de monniken hadden vermoord en hun kloosters in brand gestoken. De volksmassa in de arena schoot op

de soldaten en die schoten weer op het volk; de beweging ging brandschattend door het land.

(...)

Een van de laatste dagen dat ik in Barcelona was, had het 's nachts hard geregend, het regende nog steeds toen ik in de ochtendstond naar mijn bankier ging. Het water stroomde niet weg, het kwam tot over je overschoenen; kletsnat was ik toen ik thuiskwam en toen ik bezig was met omkleden, werd er gemeld dat er een overstroming was op de Ramblas en dat het erger werd. Het was er een geschreeuw en geren; ik zag vanaf het balkon dat ze hopen gruis voor het hotel stortten en dat er aan weerszijden van het hoger gelegen wandelpad een stroom golfde die geel was als koffie verkeerd; de geplaveide delen van de Ramblas werden overspoeld door een stijgende watermassa. Ik haastte me naar beneden. De regen was zo goed als opgehouden, maar het ongeluk nam toe; ik zag een verschrikkelijk tafereel, de gevreesde macht van het water.

In de bergen was de regen zo hevig dat de kolkende stroom water de kleine rivier die langs de rijweg en het spoor loopt, al gauw had gevuld; vroeger was er, behalve de monding in zee, nog een uitweg; het bruisende water stroomde in de stadsgracht van Barcelona, maar die was in recente jaren gevuld met gruis en steen, omdat de stad bouwgrond nodig had voor haar uitbreiding. Nu was deze afvoer dichtgestopt, het water zwol aan, de rivier bleef stijgen, stroomde over en brak door iedere hindernis heen; weldra stond het spoor onder water, de rijweg leek wel ondergraven, ieder hek gebroken, bomen en aloë's meegesleurd door de heftige vloed die door de stadspoort binnenkwam en bruiste als een molenbeek, koffiegeel, aan weerszijden van het wandelpad; pompoenen, sinaasappels, tafels en banken dreven weg, zelfs een uitgespannen wagen, volgepakt met porselein, werd door de stroom meters ver meegesleurd. In de winkels kwam het water de mensen tot aan hun heupen; de sterkste mannen spanden touwen over het water tot aan de bomen op het hoger gelegen gedeelte van de Ramblas zodat de vrouwen zich eraan konden vasthouden, terwijl ze door de wilde stroom liepen; een vrouw zag ik toch meegesleurd worden, twee kerels achter haar aan, ze kregen haar in bewusteloze toestand op het droge. Het was een geschreeuw, een gejammer en zoals het op de Ramblas was, was het in de aangrenzende nauwe straatjes die omlaag liepen. Het water kreeg vaart, bruiste als uit een gebroken

dam, verhief zich in hoge golven, die tegen de onderste balkons van de huizen sloegen; balken en oude deuren werden voor de ingang en de ramen gelegd, zodat het water erop zou breken en dan met minder geweld de kamer in zou storten, waar het overigens alles vernielde. Men had geprobeerd de grote afdekstenen van de riolering uit het plaveisel te tillen zodat het water daarin kon wegstromen, het hielp niet erg, maar leidde daarentegen tot meer ongelukken, ik hoorde het later, verscheidene mensen waren deze kolken in gesleurd en in de afgrond verdwenen. Nooit eerder had ik de macht van het water zo gezien, het was verschrikkelijk! Het stroomde al over het hoger gelegen wandelpad, de mensen vluchtten, jammerden en schreeuwden. Balkons en daken stonden vol mensen. In de straten dreven bomen en meubels; de gendarmes waren buitengewoon actief met helpen en de orde bewaren. Het water scheen nog steeds te stijgen. Men vertelde dat in de kerk bij de Ramblas de priesters tot hun middel in het water de mis stonden te celebreren.

Na een uur nam de overstroming af, het water daalde, in de zijstraten dromden de mensen samen om de vernielingen te zien; ik erachter aan door dik, geel slijk, het was moeilijk vooruitkomen. Er werd water uit ramen en deuren gegooid, je werd nat en modderig. Eindelijk bereikte ik het plein waar meneer Schierbeck woonde; hij had geen idee van wat er gebeurd was; in de vele jaren dat hij hier woonde, was er vaak regen gevallen, maar die had nooit zo'n overstroming en wanorde veroorzaakt. We liepen samen door de diepe, modderige stegen, die eruitzagen als riolen. Op de Ramblas lagen nog omgevallen kramen, omgekieperde wagens, tafels en karren. Buiten de poort nam de wanorde alleen maar toe. De weg was op verscheidene plaatsen doorbroken, het water stroomde en vormde de ene waterval na de andere, wagens met mensen van buiten stonden in een rij; ze moesten uitstappen als ze de stad in wilden. Over de velden lagen balken van een nabijgelegen timmerwerkplaats verspreid, zoals in een krab-je-neus spel.[2] Klauterend over omgevallen bomen en neergevallen balken bereikten we met grote omwegen het station. Dat zag eruit als de woning van een bever, half in het water en half op het land; er lag een echt meer onder het dak; de rails lagen diep in het gele water. De terugtocht was al even lastig als de heenweg; we moesten in kuilen springen en uit de natte modder klimmen; weg en pad werden doorsneden door nieuwe beddingen; we liepen door diep slijk en kwamen gesausd terug in Barcelona.

Ik had geen idee van de macht van zo'n bergstroom. Ik dacht aan Koelebron in het sprookje ‘Undine’. Ik dacht aan het sprookje dat je over deze bergstroom zou kunnen vertellen, gewoonlijk slechts een beek, omringd door aloë's en cactussen; haar nimf was een spelend kind, maar het is waar dat de meisjes van Spanje in een oogwenk volwassen jongedames worden en nu was de jongedame met haar energieke willetje naar de grote stad gegaan om bij haar en haar bewoners een bezoek af te leggen, hun huizen en kerken te bekijken, ze op de promenade waar alle vreemdelingen komen, te bezoeken; vandaag was ik getuige geweest van haar intocht.

Malaga

Het leek of de hele stad naar de Plaza de Toros stroomde toen we daar 's middags heen wandelden. Dames in hun zwartzijden japonnen en mantilla's zweefden op mooie, kleine voetjes door de straten die te smal zijn om rijtuigen door te laten. Madammen en meisjes met bontgekleurde zijden shawls haastten zich; keurig uitgedoste boerenknechts in fluwelen jak en broek, kunstig uitgevoerde beenkappen en hoed met brede rand kwamen langs flaneren met een sigaar in hun mond; ze gedroegen zich zo dat het wel leek of de jonge beau monde in kostuum op weg was naar het carnaval. Buiten het Stierenplein stond de cavalerie met getrokken sabel, de paarden waren onrustig, hinnikten en steigerden; de limonadeverkopers, fruithandelaren, zwervers in vodden en bedelaars vergrootten het gedrang; de zon brandde op de witte muren.

Eindelijk waren we in het amfitheater en kregen een plaats in de schaduw; de duizenden die in de zon zaten, vochten ertegen met waaiers en parasols. De gang van zaken bij het stierengevecht was zoals we dat in Barcelona hadden gezien, maar hier kregen we het in al zijn rauwheid en afschrikwekkendheid te zien.

Twaalf stieren moesten om de beurt de arme, halfverblinde paarden aanvallen. De eerste stier stootte meteen zijn spitse hoorns in de buik van het paard en reet die open zodat de ingewanden eruit stulpten; een paar mannen stopten de darmen er weer in; het dier doorstond nog een aanval, strompelde nog een paar minuten rond en verloor in de arena letterlijk stukken darm van wel een el lang. Het volgende paard verging het niet veel beter, het kreeg een

hoorn van de stier in zijn achterhand, zodat het bloed over de afzetting spoot; hij deed nog slechts een paar stappen voor hij instortte. Het derde paard werd met ruiter en al hoog de lucht in gegooid; de banderilleros slaagden er maar ternauwernood in de ruiter te redden. Het paard werd door de razende stier meegesleurd en opengereten; dat was een bijna onverdraaglijke aanblik. Het water stond in mijn handen. Het ene paard na het andere lag als aas in de arena, en pas toen de stier, onder gejuich van het publiek, de doodssteek had ontvangen van de espada, kwam het koppel paarden en werden de gedode dieren, onder luidruchtige muziek, de ring uitgesleept. Een paard dat nog niet dood was, zag ik in de vaart zijn hoofd met de klapperende tanden optillen; ik werd er bijna beroerd van, maar het stierengevecht verlaten, dat ik nu eigenlijk voor het eerst en misschien wel voor het laatst te zien kreeg, kon ik ook niet. Er lag iets interessants en verleidelijks in de soepelheid en kracht, het vaste oog en de behendigheid waarmee de banderilleros en de espada zich door de arena bewogen; het was een ingestudeerd spel, een dans op het toneel. Eén keer werd er hoog over de stier heen gesprongen, toen die wild kwam aanstormen. Alle banderilleros waren welgeschapen jonge mannen, prachtig gekleed in zijde en goud. Vaak hadden ze moeite om de hulpeloze, van beschermende kleding voorziene picador te bevrijden als die onder een paard lag dat viel nadat de stier het bij de eerste aanvaring met zijn hoorns hoog optilde; het was nog niet dood, maar wel zo gewond dat het, terwijl het bloed eruit spoot, weer viel terwijl men het uit de ring wilde leiden. Een vierde stier zag ik druipend van het bloed over de afzetting tussen de toeschouwers op de staanplaatsen springen die zich toen in de grootste haast over de afzetting heen zwaaiden en weer terug, toen de stier weer de arena instormde. Hij kreeg een paar onhandige stoten met de degen van de espada, het bloed stroomde uit zijn mond, het publiek floot; de espada had van de eerste stier al een stoot in zijn kuit gekregen, die bloedde, opzwol en hem deed hinken, dat nam men niet; een grapjas rukte een kruk van een kreupele toeschouwer die hij vol hoon naar de hinkende espada wierp, die, toen er een nieuw gevecht begon, niet meer werd getolereerd, maar onder gejoel en gefluit de arena moest verlaten.

Een andere, bijzonder geliefde espada, Bocanegra genaamd, werd met gejuich begroet; hij slaagde er ook in om met één steek de stier te vellen; die zeeg neer en bleef als een vod liggen. Het oor

van de stier sneed hij af om het naar het publiek te werpen, dat juichte en alles wat er maar te gooien viel teruggooide, hoeden, waaiers en sigarettenkokers.

De volgende stier die binnen werd gelaten, reet bij de eerste aanvaring een van de paarden open; het zag er slecht uit voor de picador die eronder lag. De stier stond klaar voor een nieuwe aanval, maar Bocanegra greep hem bij zijn staart, hij had hem zo stevig vast dat de stier bijna verbaasd bleef staan, zijn kop omdraaide, hem aankeek en toen naar de overkant van de arena stormde, zodat de picador en zijn paard weer overeind geholpen konden worden.

Een stuk of twintig paarden en vijf stieren waren er gedood, er moesten er nog zeven vechten, maar ik had genoeg gezien, was er zo vol van en zo onder de indruk dat ik de arena verliet, waar het gevecht later nog bloediger en interessanter zou worden, zoals men zei, en doorging tot er twaalf stieren gedood waren.

Het is een rauw, afschuwelijk volksvermaak! Dat hoorde ik ook van verscheidene Spanjaarden, die zeiden dat het niet veel jaren meer zou duren en dat er in de afgelopen periode een verzoek aan de Cortes was gedaan om deze gevechten af te schaffen.

Eindnoten:

1 *Holbergs toneelstuk* Jeppe op de berg, *waarin de hoofdpersoon bij wijze van grap in het bed van een baron wordt gelegd.*

2 *Een spel met ivoren figuurtjes die op tafel geworpen worden en vervolgens worden opgetild zonder de andere aan te raken; de verliezer wordt zachtjes met één van de figuurtjes - meestal de zaag - over zijn neus gekrabd.*

Sprookjeskookboek*
Edith Koenders
Naar: Hans Christian Andersen

Gebakken kindervingertjes

Midden in de elfenheuvel was de grote zaal flink opgepoetst. De vloer was met maneschijn geboend en de muren waren met heksenvet opgewreven zodat ze glansden als tulpenbladeren in de zon. De keuken stond vol met kikkers aan het spit, ringslanghuid gevuld met kindervingertjes en salades van paddestoelenzaadjes, natte muizensnuitjes en dollekervel, bier van het moerasvrouwtje, schitterende salpeterwijn uit de grafkelder. Wat je noemt degelijke kost. Roestige spijkers en kerkraamglas waren de knabbels.

Elfenheuvel

In de elfenheuvel wordt een groot feest voorbereid. De heuvel wordt opgepoetst en er is veel lekker eten. Er komen voorname gasten want twee dochters van de elfenkoning moeten trouwen met de zoons van de trollenkoning. Alle zeven elfendochters laten de trollenkoning zien wat ze voor bijzonders kunnen. Het zevende meisje kan verhalen vertellen en de oude trol wil haar zelf als

* *Aansluitend op het internationale culturele project Hans Christian Andersen 2005 verschijnt bij Uitgeverij Pereboom te Bussum* Geluksperen, roverballetjes en paradijskoekjes (werktitel), het Hans Christian Andersen sprookjeskookboek, *geschreven door Edith Koenders en geïllustreerd door Adriaan van der Hoeven en hun vijf kinderen.*
Het Sprookjeskookboek *is een boek voor het hele gezin, zoals Andersen zijn sprookjes ook voor het hele gezin schreef. Het is geschreven voor kinderen, maar op een manier die ouders en andere volwassenen ook wat te bieden heeft. Het boek is rijk geïllustreerd met kleurige en aanstekelijke tekeningen waarin ook de gevoelige kinderhand zichtbaar is.*
Fragmenten uit bekende en minder bekende sprookjes vormen de inspiratie voor dertig gevarieerde recepten. Elk fragment wordt aangevuld met een korte samenvatting van het sprookje. Dit is bedoeld als geheugensteuntje en tevens als smaakmaker, zodat de sprookjes (her)ontdekt zullen worden door de lezer. De gerechten hebben grappige en poëtische namen die verwijzen naar de sprookjes of elementen daaruit, zoals Gretige makreel, Duitse bloedsoep met roverballetjes, Prinsessensnert en *Zingende aardappels.*
Het boek verschijnt in een omvang van ca. 96 bladzijden, gebonden, voorjaar 2005.

vrouw hebben. Zijn zoons hebben helemaal geen zin in trouwen en gaan op tafel liggen slapen. Het feest is voorbij, maar de oude trollenkoning heeft een nieuwe moeder voor ze gevonden.

Voor 4 personen heb je nodig

ongeveer 300 g verse kabeljauw- of scholfilets
8 eetlepels bloem en misschien nog een beetje
zout en peper
1 ei
8 eetlepels paneermeel of verkruimelde beschuit

Zo maak je het

Verwarm de oven voor op 190 °C.
Vet een bakplaat in met olie of leg er bakpapier op.
Snij de vis in reepjes van ongeveer 1 cm dik en 5 cm lang.
Doe de bloem op een bord en meng er een halve theelepel zout en een beetje peper door.
Sla in een kommetje het ei stuk en klop het los met een vork.
Doe de paneermeel op een ander bord.
Haal de visreepjes eerst door de bloem, dan door het ei en ten slotte door het paneermeel.
Leg ze daarna op het bakblik.
Zet de ‘kindervingertjes’ midden in de oven en bak ze in ongeveer 15 tot 20 minuten bruin en knapperig. Lekker met zingende aardappels en sla.

Groeitoetje

In Engeland zaten een klein jongetje en een klein meisje met een appel te spelen. Ze schudden hem heen en weer, en hoorden de pitjes rammelen. Ze sneden de appel doormidden en kregen ieder een helft. Ze verdeelden de pitjes en aten ze op, op eentje na, die moest in de grond gestopt, vond het jongetje. ‘Dan zul je eens zien wat daaruit zal groeien!’ zei hij. ‘Daar heb je geen idee van! Een echte appelboom wordt het! Niet meteen, hoor!’ zei hij, want hij

was niet dom. En het pitje stopten ze in een bloempot, ze werkten allebei even hard mee. Het jongetje maakte met zijn vinger een gaatje in de grond, het meisje legde het pitje erin en samen deden ze er wat aarde overheen.

De appel

Een jongen en een meisje stoppen een appelpitje in een pot. Na jaren is de plant uitgegroeid tot een echte boom, maar het meisje heeft hem nooit zien bloeien want ze is jong gestorven. De jongen is alles vergeten. De boom wordt oud, en op het laatst hangt er nog maar één appel aan. Juist op dat moment komt er een oude man voorbij, het is de jongen die de boom geplant heeft, maar dat allang vergeten is. Hij kijkt naar de appel die valt, en een raadsel is eindelijk opgelost. De oude man is Newton, die de zwaartekracht heeft ‘ontdekt’.

Je hebt nodig voor 4 grote of 6 kleine eters

1 kg beetje zure appels (of een grote pot appelmoes)
ongeveer 1 dl water
100 g suiker
100 g paneermeel of fijngestampte beschuit
100 g boter
2½ dl slagroom

Zo maak je het

Schil de appels, snij ze in stukjes en doe ze met het water in een pan.

Kook de appels tot moes en roer er de helft van de suiker door. Laat afkoelen.

Smelt de boter in een koekenpan en roer er de overgebleven suiker en het paneermeel door. Bak dit mengsel zachtjes goudbruin. Dat duurt maar twee of drie minuten. Laat ook afkoelen.

Als de appelmoes min of meer koud is, kun je de slagroom gaan kloppen. Daar kun je als je wilt nog drie theelepels suiker doorheen roeren.

Neem dan een schaal (liefst een doorzichtige zodat je de verschillende laagjes kunt zien) en doe er een laagje appelmoes in. Strijk er dan een dun laagje van het paneermeelmengsel over en vervolgens slagroom. Herhaal dit tot alles op is. Eindig met slagroom.

Eet er veel van, dan zul je zien hoe hard je groeit!

Honinghartjes

‘Er lagen twee honingkoeken op de toonbank,’ zei hij. ‘De ene had de vorm van een jongeman met een hoed op, de andere van een jongedame zonder hoed, maar op haar hoofd zat een beetje bladgoud. Ze lagen met hun gezicht naar boven en van die kant moest je ze ook bekijken. Niet van de achterkant, en dat geldt trouwens voor alle mensen. De jongeman droeg links een bittere amandel, dat was zijn hart, de jongedame bestond uit louter honingkoek. Ze lagen voor de sier op de toonbank, al een hele tijd en ze hielden van elkaar, maar de een zei het niet tegen de ander en dat moet wel als je wilt dat het iets wordt.’

Onder de wilgenboom

Knud en Johanna spelen als kinderen veel onder een oude wilgenboom. Als er markt is, staat er altijd een man met honingkoeken die hele mooie verhalen kan vertellen. Johanna verhuist naar Kopenhagen en wordt zangeres. Knud mist haar en zoekt haar jaren later op. Hoewel hij een arme schoenmakersjongen is, wil hij met haar trouwen. Maar Johanna houdt alleen van hem als van een broer. Verdrietig trekt hij de wereld in. Hij ontmoet haar jaren later in een ver land waar ze heeft opgetreden als zangeres, maar ze herkent hem niet. Dan wil Knud naar huis terugkeren, uitgeput gaat hij onder een wilgenboom zitten en daar droomt hij van Johanna. De volgende dag vinden de mensen hem doodgevroren onder de boom.

Je hebt nodig

75 g honing
75 g donkere basterdsuiker
65 g roomboter
1 ei
½ theelepel gemalen kruidnagel
½ theelepel bakpoeder
225 g bloem
4 eetlepels poedersuiker
klein beetje water

Zo maak je het

Smelt de honing, suiker en boter op een zacht vuur in een steelpan. Laat het mengsel afkoelen tot het lauw is.

Doe de bloem met de kruidnagel en het bakpoeder in een kom en maak een kuiltje in het midden. Sla de eieren stuk in het kuiltje.

Giet er een beetje van het honing-suiker-botermengsel bij. Roer met een lepel en voeg steeds wat van het mengsel toe. Als roeren niet meer lukt, ga je kneden met je handen.

Het moet een soepel deeg zijn. Is het te plakkerig, doe er dan nog wat bloem bij. Is het juist te droog, dan helpt een scheutje melk.

Pak het deeg in folie in en leg het een paar uur in de koelkast. Het is wel 2 dagen houdbaar.

Verwarm de oven voor op 175 °C. Vet een bakblik in of leg er bakpapier op.

Strooi wat bloem op de tafel of het aanrecht. Rol het deeg uit tot een plak van een halve cm dik.

Steek er met een koekjesvormpje hartjes uit. Je kunt ook zelf poppetjes bedenken. Let erop dat armen en benen niet te dun zijn.

Bak de koekjes in ongeveer 15 minuten bruin. (Dat is bij elke oven weer anders.)

Maak ondertussen het glazuur door een papje te maken van de poedersuiker met een klein beetje water.

Laat de koekjes afkoelen en doe er dan met een klein lepeltje stipjes of streepjes glazuur op. En als je poppetjes gemaakt hebt, geef je die een gezichtje.

Vertaald proza

Vier (ultra) korte verhalen
Peter Adolphsen[*]
(Vertaling Edith Koenders)

Iotyn

Op een planeet omhuld door gassoorten bij de kern van de melkweg ontstonden ruim twee miljard jaar geleden denkende wezens die geen lichaam in de eigenlijke zin van het woord bezaten; het waren een soort onzichtbare gaswolken waarvan de grootte en beweging door hun bewustzijn gestuurd werden. De maximale omvang was drieëntwintig kubieke kilometer, het minimum lag op atoomniveau, ze accelereerden in een nanoseconde van nul tot de snelheid van het geluid, ze konden geen vaste materie penetreren of op een andere manier hun omgeving beïnvloeden, ze namen geen voedsel tot zich, scheidden geen afvalstoffen uit, verouderden niet en plantten zich niet voort. Elk van de kleine drie miljoen individuen bezat een eigen bewustzijn, maar hun herinnering was collectief.

Ze noemden zichzelf ‘Iotyn’.

Een kleine miljard jaar geleden maakten de door nieuwsgierigheid gedreven Iotynen een reis door de Melkweg. In het Krijt arriveerden de eersten op aarde en kort nadat de kleine blauwe planeet in de Gordel van Orion hun herinnering was binnengetreden, werd de aarde een attractie voor de Iotynen uit de hele Melkweg: ze hadden eerder leven gezien maar nooit op zo'n hoog organisatieniveau.

Na ruim honderd jaar op aarde kwamen de Iotynen erachter dat ze zich in een zoogdier konden nestelen door het eitje in te glippen meteen nadat de zaadcel binnengedrongen was en een gat in het vlies van het eitje had achtergelaten. De Iotyn was daarna verenigd met het organisme van het zoogdier zolang dat leefde: een gastheerschap waarvan het dier niets merkte en dat ophield bij zijn dood,

* *Peter Adolphsen (1972) debuteerde in 1996 met de bundel* Korte verhalen *(Små historier). In 2000 volgde* Korte verhalen 2 *(Små historier 2). In 2003 verscheen zijn eerste roman,* Brummstein *die onder de titel* Bromsteen *zal verschijnen bij uitgeverij Cossee in het voorjaar van 2005.*

waarna de Iotyn vrijkwam in zijn oorspronkelijke, lichaamloze gedaante. Het tastbare universum was een revolutionaire ervaring en het werd populair om zich in aardse organismen te nestelen.

Een miljoen jaar geleden vond er nog een sprong in hun geschiedenis plaats, toen twee Iotynen gelijktijdig een eitje binnengingen en samen in hun gastheer verbleven, en er bij diens dood geen twee Iotynen opvlogen maar slechts één. Hun bewustzijn was vanaf dat moment verdubbeld in diepte en intensiteit, maar niet in zijn wezen. De samensmeltingen escaleerden, waarna de fusie van meer dan twee om zich heen begon te grijpen, drie, vier en meer Iotynen smolten samen tot een bewustzijn van duizelingwekkende dimensie.

Deze ontwikkeling ging door tot het absolute eindpunt: de oorspronkelijk drie miljoen Iotynen zijn nu verenigd in één reusachtig bewustzijn dat zich op dit moment in een ruwharige teckel uit Neder-Saksen bevindt.

Madeleine
Korte trieste roman

Marie Madeleine werd gehaald met een keizersnee, in een tijd waarin deze ingreep gelijkstond aan de dood van de moeder.

Als meisje rende ze over de velden en het water drong haar veterschoenen binnen, en het meest van al hield ze van aardrijkskunde.

Later verkocht ze bloemen op een station en werd ze orkaanachtig verliefd op een soldaat die op weg was naar de oorlog.

Ze meldde zich aan als verpleegster. Op een winternacht werd de soldaat die ze gezien had na een gifgasaanval de lazarettent binnengedragen. Hij werd bij een opening in het tentdoek gelegd om zijn mishandelde longen lucht te geven, en terwijl er zich rond zijn hoofd een bergje sneeuw vormde, zocht Madeleine tevergeefs naar woorden.

Daarna stal ze een fles morfine en werd hoer in een havenstad. Aan het eind van de pier zat een Belg te vissen zonder haakje. Hij knoopte het aas aan het snoer en zei dat als de vissen naar boven wilden, ze zich maar moesten vasthouden.

De politiearts behandelde haar voor syfilis met arsenicumzalf.

Ze werd zwanger en bij de geboorte besloten ze het hoofd van het kind te verbrijzelen omdat het te groot was, het kind naar alle

waarschijnlijkheid aan syfilis leed en een hersenbeschadiging had door de verslaving van de moeder. Madeleine werd psychotisch toen ze het krakende geluid hoorde.

Ze belandde in een gekkenhuis en dáár lag ze, vastgebonden, gedesinfecteerd met carbolwater en zo goed als gelukkig.

Het moorddadige verhaal over Ingolf Zilverfluit

Het verhaal over een man met de bijzondere naam Ingolf Zilverfluit was in 1985 de oorzaak van de moord op een leerling-secretaresse uit Brøndbyøster die Karen Skjødt Larsen heette. De laatste persoon die Karen levend had gezien, de vermoedelijke moordenaar, was een jonge dichter die Asger Nygaard heette; op het tijdstip van de moord ingezetene van een vochtige kelderruimte in Vesterbro.

Karen had het verhaal van Ingolf Zilverfluit in één ruk geschreven tijdens een winterse nacht, toen ze door een hypnotiseur in een tv-programma in een toestand van diepe trance was geraakt. Een paar dagen later stuurde ze het in het net geschreven verhaal naar een damesblad, dat het retourneerde met de opmerking dat de novelle boeiend was, maar niet in hun interessesfeer lag, en ze adviseerden haar om het naar een ‘literair tijdschrift’ te sturen.

Zulke tijdschriften kende Karen niet, dus ging ze naar de bibliotheek en kreeg op haar aanvraag een heus boekwerkje aangereikt: *Smart en Samenleving, Tijdschrift voor literatuur.* Het leek het juiste tijdschrift. Karen stopte het verhaal over Ingolf Zilverfluit in een envelop en gooide die in de brievenbus.

Er verstreken twee maanden zonder dat ze iets hoorde, maar op een avond werd er ineens op de deur geklopt. Het was een jonge man met een zenuwachtige uitstraling en vet haar, die zich voorstelde als Asger Nygaard, redacteur van Smart en Samenleving. Karen nodigde hem ontredderd binnen en vroeg of hij een kopje koffie wilde, maar hij antwoordde kortaf dat hij liever iets met alcohol erin wilde en toevallig had ze nog een halfvolle fles Cubaanse rum. Ze schonk twee kleine glaasjes in, vooral voor de gezelligheid.

Zonder een woord te zeggen en met een nurks gebaar haalde hij het verhaal over Ingolf Zilverfluit uit zijn binnenzak en smeet het op tafel. Daarna leegde hij in één keer zijn glaasje, schonk zonder te vragen nog eens in, dronk ook dat leeg en schonk toen een derde

in. Karen bevond zich zo langzamerhand op de grens van paniek.

Pas toen keek hij op en siste: ‘Het verhaal over Ingolf Zilverfluit heb ík verdomme geschreven! Ik! Van begin tot eind! Hoe kom je er in godsnaam aan, vervloekte heks?!’

Wat er daarna is gebeurd, is onbekend.

Bij de sluis van Højer

In Højer, het sluisdorpje in het zuidwesten van het Jutse drasland, stond, juist op het moment dat de zee door de dijken brak tijdens de stormvloed van 1976, waarbij honderden schapen verdronken, een Zuidjutse jongeman genaamd Alfred Erling Larsen, bij de oven in de bakkerij waar hij als leerling was aangesteld, op het punt zich te verhangen. De bijzondere reden om heer en meester te spelen over zijn eigen lot was een klein voorval: zijn verloofde, Karen Margrethe Nielsen, de dochter van de bakker, had diezelfde middag een tafeltennisballetje ingeslikt, waarin ze was gestikt. Hij legde de strop om zijn nek en rechtte zijn rug om een paar laatste, weloverwogen woorden te zeggen, maar hij kon niets bedenken, hij dacht lang na, maar geen enkel woord leek hem waardig genoeg om zijn laatste te worden. Dit geaarzel gaf het water in de bakkerij de tijd om te stijgen en aldus zijn leven te redden.

Ongedierte

Ida Jessen[*]

(Vertaling Edith Koenders)

's Nachts lichten de eilandjes Vaerholmene grijs op. Het is juni, en mijn raam staat op een kier. Ik snuif een indringende geur op. Wilde kervel, rode pek-anjers en paardebloemen, een zoete, weeë mengeling die zich met de zeemist door het open raam wringt en neerdaalt op ons drieën in het bed.

Bruno ligt als een bult dekens naar de muur gedraaid. Zijn ademhaling is rustig. Als hij slaapt, dan slaapt hij. Zo is Bruno.

Tussen ons in ligt de kleine Eva en als ik mijn oor tegen haar mondje leg, trilt de lucht nauw merkbaar. Zo teer is haar ademhaling.

Ze slaapt.

Alleen ik ben wakker. Alleen ik zie het slapende kind. Bruno en het bed, het grijze licht en de spiegel boven de wastafel doen er niet toe, ik ook niet. Wat is het wezenlijke: Eva's mondje.

Soms beweegt ze, ze rekt zich uit met haar kleine knuistjes gebald boven haar hoofdje en miauwt met haar rode mondje. Ze wordt niet wakker.

Ik streel met een vinger over haar donkere haar en leg mijn mond tegen haar oor.

Wie had er gedacht dat de tijd verstreek? De grijze nacht duurde zo lang. Maar nu zie ik het dan toch. De waas buiten verdwijnt. Het licht wordt wit en schraal. Het is dag geworden en nu gebeurt er iets. Bruno draait zich om in bed. Ergens hoor ik het motorgeronk van de snelle boot als een ergerlijk insect in de verte. De meeuwen schrapen over het dak en ja, het eerste autoportier wordt al dichtgesmeten. Een nieuwe dag begint. En ik heb geen zin. Geen zin om op te staan, geen zin om me te wassen en aan te kleden en te eten. Heb in elk geval geen zin om mijn haar te kammen. Dat is uitgesloten.

Misschien moet ik me kaal laten scheren?

* *De Deense schrijfster Ida Jessen (1963) heeft naast verhalen ook romans geschreven waarvan* Het waterpaleis *en* Leugenaars *in het Nederlands zijn verschenen. Hetzelfde geldt voor een aantal van haar jeugdromans. Het verhaal 'Ongedierte' komt uit de verhalenbundel* De andere kant van de zee (Den anden side af havet).

Bruno kreunt en opent zijn ogen. Ik doe de mijne ijlings dicht.

‘Tot straks’, fluistert hij. Hij buigt over Eva heen en kust haar teder gedag. Zijn trui strijkt langs mijn arm als hij overeind komt. Hij gelooft warempel dat ik slaap. Dan is hij weg, en ik doezel opnieuw in terwijl ik naar Eva kijk en kijk. Het is alsof ik droom.

Hoe weet ik niet, maar even later heb ik me losgerukt uit de babywarmte en sta ik met blote voeten en in alleen een onderbroek op de afschuwelijk koude keukenvloer waar de droge broodkruimels mijn voetzolen kietelen. Hier moet ik vandaag zijn. Lieve hemel, dat is wat ik moet.

Eva heeft gedronken en we zitten god mag weten hoelang in de leunstoel als Britta, mijn beste vriendin, ineens in de kamer staat. Ze heeft Christine van anderhalf jaar bij zich. Ze vraagt hoe het met de Matador gaat, op die manier groet ze me het afgelopen jaar sinds mijn vader is verdronken en ik de Vaerholmene geërfd heb, die drie verwaaide eilandjes ten westen van de kust. Daar heb ik genoeg van. Het lijkt alsof iedereen die eilandjes belachelijk vindt, ook Bruno.

‘Wat wil je er in godsnaam mee doen?’ vraagt hij vaak. ‘Je moet er alleen maar belasting over betalen.’

Britta wil alle kleertjes van Eva zien, waarna ze over Christine begint te praten.

‘Leg je haar nog steeds niet buiten te slapen?’ onderbreekt ze zichzelf ineens.

‘Nee,’ zeg ik alleen maar, misschien een beetje kortaf en ze werpt me een van haar ergste blikken toe.

‘Ik vind het gewoon niks,’ zeg ik dan. ‘Niet nu ze sinds kort het afval naar het vasteland varen. De ratten krijgen binnenkort honger. Vergeet niet dat ze al sinds kerst geen eten meer hebben gehad.’

‘Ach,’ ze wuift mijn bezwaar weg. ‘IK heb er in elk geval nog geen één in de buurt van ONS huis gezien.’ Ze zwijgt even en voegt er dan aan toe: ‘En je weet toch wel dat frisse lucht gezond is voor die kleintjes.’

‘Heb je zin in een kopje thee?’ vraag ik in plaats van te antwoorden. Britta kan soms zo betweterig zijn.

‘Ja, graag.’ Ze laat zich in een stoel vallen en stuurt Christine naar een hoek. Even later kom ik terug met voor elk een mok en dan beginnen we over onze domme mannen te kletsen.

Maar nu mag ze zo wel weer vertrekken. Ze kan hier toch niet de hele dag rondhangen. Haar grote, klunzige kind heeft net Eva's speeldoosje stukgemaakt. En zelf vult ze de kamer met haar schunnige praatjes. Ik wil niets horen over de rode haren in Bents vette spleet. Ik kan er niet tegen! En dan vraagt ze of ik mee ga wandelen met de kinderwagen. Flaneren, zoals ze het noemt. Nee! Geen sprake van!

Eva en ik laten haar uit tot aan de trap. Dan weten we zeker dat ze weggaat.

'Leg haar toch in de kinderwagen,' dringt ze aan en ze trekt bovendien de kinderwagen onder de ruimte onder de trap vandaan.

'Nee,' zeg ik.

'Jawel,' zegt ze en ze slaat het dekentje opzij. Om van haar af te zijn, leg ik Eva in de kinderwagen.

Dan vertrekken ze. Als ze naar de oprit loopt, kijkt Britta verschillende keren om. 'Je kunt er toch een gaas overheen leggen,' roept ze de eerste keer. De tweede keer is het iets over dat Eva vast beter zal slapen. Alsof ze niet al goed genoeg slaapt. Ik heb geen zin om te antwoorden.

Hèhè. Daar gaan ze. Over de weg. Een grote dikzak en een kleine dikzak. Hun billen wiegen in de maat. Rechts, links, rechts, links. Ze draaien zich om en zwaaien.

Ik blijf met blote voeten in het hoge gras staan. De geuren van Britta verdwijnen en dat is goed. Het wemelt hier van de paardebloemen. Lange grassprieten en gele bloemen. Dat past goed bij elkaar. Bruno klaagt over het onkruid, maar ik hou ervan. Al deze weelderigheid brengt iets overdadigs in mijn ziel. Ik zal vechten voor mijn paardebloemen!

Ik loop naar het schuurtje aan het water. Het is lang geleden dat het weer zo heerlijk was als vandaag, jaren geleden volgens mij. Het is een graad of vijftien, zestien, en er staat geen zuchtje wind. De zee is fonkelend blauw, en westwaarts liggen mijn eilandjes als een luchtspiegeling. De houten planken onder mijn voeten zijn warm. Ik ga op de steiger liggen en kijk omhoog naar de hemel. Die is zo blauw. Zo blauw.

Ik geloof dat ik hier een poosje wil liggen. Misschien wel tot Eva wakker wordt. De afwas loopt niet weg - zoals ik altijd zeg - hoewel ik heel goed weet dat Bruno zulke opmerkingen helemaal niet grappig vindt.

O, dat huishouden.

Over het algemeen doe ik wel wat ik doen moet. Over het algemeen is het hier schoon en netjes wanneer hij thuiskomt. Maar die enkele keer dat het niet zo was, werd hij boos.

‘Je hebt toch niks anders te doen dan een beetje voor je uit te staren,’ zegt hij dan. Ja, dat is waar. Ik staar ontzettend veel. En toch steekt het. Alsof kritiek het ergste is van alles. Daarom betekent de dagelijkse schoonmaakbeurt op een bepaalde manier ook alles voor me. Je zou kunnen zeggen dat de dagelijkse schoonmaakbeurt tussen mij en Bruno is komen te staan. Soms is er even een gevoel van verbondenheid, zoals je dat ook bij je schoonmoeder zou kunnen voelen, in onze vreugde over Eva. In een flits. Ik zie zijn hoofd als hij zich over haar heen buigt.

Hoog in de lucht vliegt een zeearend. Ik volg hem met mijn blik. Hij hoeft nergens heen. Zweeft gewoon langzaam rond en kijkt neer op mij, een vrouw die ligt te denken. Aan van alles en niets. Maar het meest aan Bruno, die eens mijn geliefde was.

Mijn geliefde, ja.

Hij kwam me vooral in het voorjaar halen. Wanneer het donker, nee zwart was geworden buiten, dan kwam hij. Zodra de witte koplampen door het keukenraam gleden, rende ik de gang in en pakte gauw mijn jas en geweer. De deur viel met een klap achter me dicht.

In de auto voelde ik eerst zijn mond, hard, en zijn armen, maar dan rukten we ons los, en reed hij achteruit de oprit af. We waren onderweg.

We wisten nooit of we de eersten zouden zijn. Wanneer we het kerkhof naderden, deed hij de motor en de koplampen uit. Bijna geluidloos, met slechts het lichte geknars van het grind onder de banden stuurde hij de auto in de vrijloop behoedzaam door een ondoordringbare duisternis langs het kerkhof naar de plek waar de weg een knik maakte, en zo kwamen we op de vuilstortplaats.

Het kon zijn dat we de eersten waren. Maar even zo vaak waren er al drie of vier anderen. Dan parkeerden we op ons plekje in de rij en luisterden in het donker naar de andere auto's die een voor een stilletjes kwamen aanrijden, tot we er allemaal waren. We draaiden de raampjes naar beneden en de donkere zeelucht vulde de auto's. Niemand zei een woord. Iedereen zat klaar. Gespannen als een veer waren we.

Dan schoot plotseling een wit licht door het donker. Dat was het signaal waarop we allemaal wachtten. Op hetzelfde moment baadde de omgeving in het licht van zes, acht, tien paar koplampen - soms nog meer.

Dan zagen we ze. Ze gingen flink tekeer. Ze scheurden de zwarte vuilniszakken open, boorden zich in de conservenblikjes, in de resten van onze tafels, onze keukens, onze vuilnisbakken. O, wat hadden ze het druk, wonderlijk druk.

En dan schoten we. Half uit het auto raampje hangend hielpen we ze om zeep, de een na de ander, terwijl ze krijsten en piepten en ervandoor renden om dekking te zoeken. En dat lukte ze. Plotseling waren ze weg, allemaal. Wat achterbleef waren de lijken van een stuk of dertig, veertig ratten.

Er was altijd wel iemand die geen zin had om op de volgende ronde te wachten. Maar de anderen namen hun posities in het donker weer in. Dat fantastische moment waarop het licht door de duisternis sneed en ons een wereld toonde die we anders niet te zien zouden krijgen. Dat was waar Bruno en ik op wachtten. De echo's dreunden tegen de rotswand. De walgelijke lijfjes vallen tegen schroot en slijk.

Daarna gingen we naar mijn huis of dat van Bruno. Bruno was trots op me omdat ik het enige meisje was dat kon schieten. Ik was op een bepaalde manier de koningin van het stel. Ja, de koningin. De anderen, Britta en de rest, werden immers onderhouden. Om halfdrie 's middags spoedden ze zich naar huis om in de buurt van de telefoon te zijn voor als de mannen (‘Schipper’ zoals Britta zei!), voor het geval de mannen zouden bellen en verordonneren dat het eten zo op tafel moest staan, want ze waren onderweg. Godallemachtig. En vaak was het al wel halfzes of zes uur voor ze klaar waren met het afleveren van de vangst bij de visafslag, en in al die tussenliggende uren draaiden hun vriendinnen om het fornuis uit angst dat het eten zou verbranden of afkoelen. Want elke seconde kon de Schipper binnenstormen. Je wist nooit precies wanneer. En die warme maaltijd was alles, ALLES wat de Schipper van je vroeg. Meer had hij niet nodig om tevreden te zijn. De meisjes hoefden niet mooi, slim of vrolijk te zijn. Integendeel. De Schipper kon zich maar op een, nee twee dingen tegelijk concentreren: de kabeljauwquota, en ‘nu wil ik een lekkere warme hap’. Zwaar van autoriteit laat hij zijn achterwerk op de beklede keukenbank zakken. Dat is het vreselijke, belangrijke moment van de dag.

God, wat veracht ik ze. Allemaal. Hun hectische, zelfingenomen schoonmaak, hun hersendode gezwets en die afschuwelijke vissen.

En Bruno?

Hij is bezig om net zo te worden. Nog niet onmiskenbaar, maar het komt eraan. Elke dag zie ik kleine tekenen aan de wand. De dag waarop hij me gaat uitschelden als het eten niet op tafel staat op het heilige moment dat hij zijn voet over de drempel zet. De dag waarop al mijn doen en laten erop gericht is om de Schipper tevreden te stemmen.

En ik weet ook wel dat het op een bepaalde manier mijn eigen schuld is. Een poging tot innige goedheid. Een innige goedheid, ja, van mijn kant. Want ik dacht dat we goede ouders zouden zijn, dat we alles zouden delen. Dus maakte ik veel plaats in mijn hart en riep hem: Bruno, kijk, hier is plaats voor ons alledrie. Maar Bruno is niet beleefd, hij neemt wat hem wordt aangeboden.

Daar loopt de eerste boot binnen, met een wapperende, onrustig gekleurde wolk krijsende meeuwen erachteraan. O, wat zijn ze pinnig, gestresst, bezeten, bezeten en belust op een beetje ingewanden. Een paar vinnen.

De boot glijdt door het water en legt aan bij de vishal. Boven mijn hoofd cirkelt de zeearend. Rond en rond en rond. Dan verlaat hij de cirkel en zweeft naar de vishal waar hij met woedende kreten wordt begroet door de zwerm meeuwen. De zeearend stijgt, maakt een draai. Hij vlucht, en wordt achtervolgd door een verzameling krankzinnige meeuwen. Ze vliegen boven de zeearend, omsluiten hem, en dan beginnen ze naar hem te pikken. Ze duwen hem naar beneden. Telkens als hij probeert te stijgen, zijn ze er met hun gepik. En ze krijsen de hele tijd. Een verscheurend koor.

Ze dwarrelen naar beneden naar het wateroppervlak. Naar beneden, naar beneden pikken ze. De zeearend verdwijnt onder water. Dan komt hij weer boven, maar de zwerm bestaat uit duizend snavels en krijsende kreten, en hij verdwijnt weer onder water. Ik sluit mijn ogen. Ik wil het niet zien. Ik wil het niet zien.

Zo. Het is weer stil geworden. Ik open mijn ogen. De zee is onveranderd - diepblauw, ja, en erg diep. De meeuwen hebben hun heil gezocht op de rotsen voor de vishal. Daar zitten ze keurig netjes, met distinctie op het eerste afval te wachten.

Boven mij is de blauwe, blauwe hemel.

Ik voel me zo zwaar in mijn rug en lichaam. Vraag me af of er iets belangrijk genoeg kan zijn om voor in de benen te komen.

Nee, vast niet.

Het ligt zo heerlijk op planken die door de zon verwarmd zijn en met het geluid van de zee onder je. Dan kun je zo goed nadenken.

'De matador,' zegt Britta. Misschien heeft ze gelijk. In elk geval zijn de Vaerholmene mijn enige kapitaal, mijn weerstandsvermogen zo gezegd. Dat wil ik gebruiken. Ik wil voor mezelf beginnen. Ik wil beginnen met vikingschapen. Die kunnen het hele jaar door buiten lopen en hun wol is dicht en fijn. Ze zullen het goed hebben op Vaerholmene. Ik ben ernaartoe geweest, alleen in mijn jol. Ik heb gezien dat er gras, heide en kraaiheide groeit. Opa kan me helpen, hij heeft verstand van schapen.

Stel je voor, dat bedenk ik zomaar terwijl ik hier lig. Op dit moment. Een heldere en schone gedachte. Vrij van koffiedik en ongedierte.

Op hetzelfde moment hoor ik een geluid, of misschien is het niet eens een geluid, bij de kinderwagen. Ik kom overeind, draai me om en zie het. De kinderwagen schudt op een manier die ik nooit eerder heb gezien. En daar, boven op de kap kruipt iets - iets - en ik slaak een kreet. Ik ren, hol het pad op, grijp mijn geweer dat om de een of andere genadige, onbegrijpelijke reden tegen de muur staat, leg het tegen mijn wang en schiet.

De rat valt. Want het was een rat.

Ik werp het geweer van me af en ren naar de kinderwagen. Dáár ligt Eva. Ze is ongedeerd. Met haar kleine handjes houdt ze het lakentje vast. Zo kalm, zo ongedeerd dat ik begin te huilen.

Kleine dierbare, dierbare Eva. Je bent met niets te vergelijken. Met niets op de hele wereld.

Ik til haar uit de kinderwagen en ze zendt me een van haar verzonken blikken, waarin ik machteloos verdwijn.

Oline's zeehondenolie

Jørn Riel*

(Vertaling Edith Koenders)

Er was eens een vrouwtje in Sardloq. Een kleine Groenlandse die Oline heette. Ze woonde in een huisje met een raam dat uitkeek over de fjord en een deur die openging aan de bergzijde. Daar had ze als kind, als jonge vrouw en als vrouw van middelbare leeftijd gewoond en daar woonde ze nu als oude vrouw.

Oline was klein, dun en krom van reuma en ouderdom. Maar ze hield haar fabriekje, dat zich in een schuur naast haar huis bevond, op een voorbeeldige manier draaiende. Ze kookte zeehondenspek uit dat ze in vloeibare vorm in blikjes goot die ze voorzag van een handgeschreven etiket dat op een hectograaf gedrukt was.

Oline's Zeehondenolie

stond er, een gewild en geliefd product op heel Groenland. De vader van Oline was net als zijn eigen vader traankoker geweest, dus het ambacht dat Oline al jong had geleerd, was er eentje met traditie.

De blikjes waren een nieuwe uitvinding. Ze verzamelde ze op de vuilstort van de nederzetting, waste ze grondig schoon in de rivier, vulde ze vervolgens met olie en soldeerde de deksels zorgvuldig vast met een soldeerbout die ze boven de primus verwarmde.

De damp van de kokerij was sterk en onmiskenbaar. De damp rolde over de berghelling naar beneden en vormde een stinkende, onzichtbare mist rond de ambtswoning van de bestuurder van het gehucht, wat nogal vervelend was voor hem en zijn vrouw. Daar-

* *Jørn Riel (1935), Deens schrijver van romans en verhalen. Hij heeft ruim tien jaar op Groenland gewoond, maar ook lange tijd - als VN-functionaris - in het Midden-Oosten en Pakistan. Zijn debuutroman* Een verhaal waar je een mooi gezicht van krijgt *is het enige boek van hem dat in het Nederlands is verschenen. Wel zijn de verhalen 'Een feestelijke begrafenis' en 'Toen de luitenant getemd werd' eerder gedrukt in* De Tweede Ronde, *lente 2001 en zomer 2003. 'Een absolute voorwaarde' is gepubliceerd op internet in het online tijdschrift voor literatuur en poëzie* De Gekooide Roos. *Deze verhalen komen uit de bundel* Den kolde jomfru (De koude maagd).

om besteedde deze bestuurder, Mikkelsen, veel tijd aan het napluizen van verslagen en verordeningen, circulaires en reglementen op zoek naar een paragraaf waarmee hij de fabriek voorgoed zou kunnen sluiten. Op een dag had hij beet.

Hij lichtte zijn assistent Hansen direct in over het fortuinlijke resultaat van zijn langdurige onderzoek en stuurde hem de berg op om de oude vrouw op de hoogte te brengen van het onfortuinlijke besluit.

Oline woonde al jaren afgezonderd op de berg boven de bestuurderswoning. Pas toen Bjørken hoog op de berg zijn Bjørkenborg II bouwde met uitzicht naar alle kanten, ontstond er een beetje leven rond het huis van Oline.

Om Bjørkenborg II te bereiken moest je haar huisje namelijk op een armlengte afstand passeren omdat het pad smal was en langs de steile berghelling omhoog kronkelde. De klim naar Bjørkenborg II was 's zomers praktisch ongevaarlijk, aangezien het pad dan droog en stevig was. Maar al in de herfst, wanneer de eerste sneeuw was gevallen, moest je het pad met de nodige voorzichtigheid betreden. Bij winterdag was het pad levensgevaarlijk, want dan bestond het uit aangestampte sneeuw en werd het spekglad.

Toch bezocht menigeen Bjørkenborg II, want Bjørken stond bekend als een gastvrije en interessante man en zijn zelfgestookte drank was sterk en smakelijk. Om conflicten over een vergunning te vermijden, noemde Bjørken zijn huis geen café, een woord dat de overheid altijd pijn doet in de oren. Hij noemde het ‘Het Cultuurhuis’, wat mooi en aantrekkelijk klonk en trouwens niet ver bezijden de waarheid was. Want in Bjørkenborg werd alles besproken wat zich afspeelde tussen hemel en aarde, ook cultuur, een groot en veelomvattend begrip.

Bij grafelijk bezoek discussieerde men over eten en wijnzaken. Volmersen droeg zijn steentje bij door de aanwezigen de kunst van het sigaren rollen te leren. Oline hield op een avond een lezing over het borduren met parels en de kunst van het naaien van *avigtat*[1]. Herbert las voor uit het verzameld werk van Anton en de consul-generaal, die vanuit Sarnaq de reis ondernam om aan de informatieve avonden deel te nemen, hield een levendige lezing over de kunst om vrouwen zo te behandelen ‘dat je er het meest aan hebt’, zoals hij het uitdrukte. Minimaal één keer per week

kwam men in Bjørkenborg II bijeen om een voordracht bij te wonen van een plaatselijke of regionale gastspreker.

Na de lezing zat iedereen gezellig bijeen met een glaasje of wat en in de loop van de nacht verlieten de gasten in opperbeste stemming ‘Het Cultuurhuis’.

De afdaling naar het gehucht was een halsbrekende toer. Vervuld van cultuur en brandewijn gingen de gasten op het pad onderuit en gleden de berg af. In volle vaart raakten ze stuk voor stuk met een flinke bons het huis van Oline, goddank, want als er geen huis had gestaan waren ze over de bergkant verder gegleden en zo de wijde wereld in.

Oline werd altijd wakker van dit hevige gebons. Dan stond ze op, trok haar *kamiit*[2] aan en ging naar buiten om de ongelukkigen op de been te helpen en ze de weg te wijzen naar het huis van de bestuurder. Buitensporig verdoofde gasten nam ze mee naar binnen, gaf ze koffie en een scheepsbeschuit en stond de helft van haar brits af omdat ze vond dat ze te dronken waren om hun weg over het pad te vervolgen.

Bjørken was erg blij met Oline als buurvrouw en de sluiting van haar kokerijtje stemde hem bitter.

Zoals gezegd: Bjørkenborg II lag helemaal bovenaan. Halverwege lag Olines huis met de traankokerij en helemaal beneden, een meter of vijftig vanaf het pad lag de woning van bestuurder Mikkelsen.

Mikkelsen was, zoals Bjørken het uitdrukte, een ongelukzalig product van circulaire-samenstellende domkoppen van het Ministerie en genetisch belast met grootheidswaanzin. Het was een tenger mannetje dat snel en schokkerig bewoog en in staccato sprak. Zijn hoofd was groot in verhouding tot de rest van zijn lichaam, zonder echter, aldus Bjørken, iets van betekenis te bevatten. Er was slechts één grote, onbenutte leegte. Zijn kruin was kaal, en rond zijn oren en nek zat een staalgrijze monnikentonsuur. Mikkelsen had vier krijtwitte stifttanden die fraai verdeeld waren over zijn bovenkaak en die zijn afgetakelde smoel nog wat opfleurden.

Het ministeriële besluit om het hermetische fabriekje te sluiten was een ramp voor Oline. Haar hele leven lang had ze zich dankzij haar uitstekende product kunnen bedruipen en dat had ze willen volhouden tot de dag waarop ze in haar *kamiit* zou omvallen. In-

eens raakte ze haar inkomsten kwijt en moest ze het genadebrood van de gemeente eten, waarvan de smaak en hoeveelheid door de bestuurder werden bepaald.

Het geschreven bevel werd door de handelsassistent afgeleverd, die het allemaal zeer spijtig vond en die snel terugkeerde naar het gehucht. Oline, die niet kon lezen, bevestigde ijzers onder haar *kamiit* en liep naar Bjørken om de geschreven woorden te laten duiden.

Het woord razend is ontoereikend om de reactie van Bjørken uit te drukken. Hij trok wit weg en ijsbeerde heen en weer op de pasgebouwde commandobrug van het wrak van de Velsemari. Er kwam een laag gegrom uit zijn keel en zijn grote handen gingen gevaarlijk open en dicht. Maar hij zei niets. Hij voerde de oude vrouw naar de beste stoel in huis, schonk koffie voor haar in en gaf haar vijf klontjes suiker om te dopen. Oline dronk koffie van haar schoteltje en zat stilletjes op haar stoel te huilen.

In de loop van de middag bracht Bjørken een bezoekje aan dr. Mankepoot en legde hem het kwalijke besluit voor. De mankepoot bonkte opgewonden met zijn kunstbeen op de vloer.

‘Die man moeten we tegenhouden,’ zei hij hees. ‘Oline is een vlijtig en spaarzaam vrouwtje dat nog nooit een vlieg kwaad heeft gedaan. En nu wil hij dat ze een steuntrekker wordt. Dat is schandalig. Hij zal haar vast en zeker naar het bejaardentehuis in Sarnaq sturen om geklets te voorkomen. Hij moet onschadelijk gemaakt worden en het liefst ons gehucht uit worden geschopt.’

Bjørken knikte bevestigend. Onder zijn grote schedeldak borrelden verschillende ideeën omhoog. Hij trommelde met een vinger op zijn grote, kromme neus en dacht zo hard na dat de aderen in zijn voorhoofd opzwollen en als dikke regenwormen tussen zijn rimpels door kropen. Eindelijk zei hij: ‘Ik heb net een plannetje bedacht.’ Hij staarde een poosje naar het plafond en liep zijn plan nog een keer door.

‘Ja, het is een uitstekend plan dat zeer effectief zal zijn.’

Dr. Mankepoot knikte. Hij schroefde de walruspenis los en zette die tegen de tafel. Terwijl hij aan zijn stomp krabde, zei hij: ‘En wat mag dat plannetje dan wel zijn?’

‘We richten een zangkoor op,’ zei Bjørken. ‘En we roepen het symfonieorkest bijeen.’ Hij lachte gemeen. ‘Bij westenwind branden we steeds een stuk spek voor zijn huis. Bovendien gaan we

trommelwedstrijden houden en we dienen klachten over hem in bij het Bestuur. Ladingen klachten. Er zijn mogelijkheden genoeg.'

Toen brak er een tijd aan die buitengewoon vermakelijk was voor de inwoners van Sardloq, maar minder vermakelijk voor bestuurder Mikkelsen en zijn vrouw. Op initiatief van Bjørken werd er een koor opgericht in het Vrijgezellenhuis, dat binnen gehoorsafstand lag van de bestuurderswoning. Het koor bestond uit de vrijgezellen, Bjørken, Mankepoot en de Beheerder. Ze oefenden elke avond onder leiding van dr. Mankepoot.

Bjørken zorgde ervoor dat de stembanden soepel bleven en ze begonnen altijd met het driestemmig oefenen van de toonladders. De zangrepetities duurden van negen uur 's avonds tot drie uur in de ochtend. Na een uur toonladders gingen ze over op volksliederen, vervolgens werden vrolijke drankliederen ingestudeerd en pareltjes uit het Noordoost-Groenlandse zangboek. En ze sloten de avond af met dat wat dr. Mankepoot de toonladderoefening noemde, waarbij iedereen het recht had om naar eigen behoefte te schreeuwen om zijn stem te ontwikkelen. Dit alles werd uitgevoerd met de ramen open aan de kant van het huis van de bestuurder.

Al na twee dagen zangrepetitie begon Mikkelsen te klagen. Hij ging naar dr. Mankepoot toe en vaardigde een verbod op het koor uit, een verbod waarvoor hij echter in zijn regelgeving geen enkele grond had gevonden. Bjørken zond meteen een telegrafische klacht naar het Bestuur waarin hij bestuurder Mikkelsen beschuldigde van het saboteren van het culturele leven in Sardloq dat zowel oude Groenlandse ambachten (Olines traankokerij) als literatuur en muziek omvatte.

Een paar dagen later toen de wind uit het westen kwam, stak de Beheerder, geholpen door Oline, vier lappen zeehondenspek aan op het strand. Mikkelsen gelastte dat het spek ogenblikkelijk gedoofd moest worden. De vettige rook werd naar zijn huis geblazen, kroop door alle gaten en kieren naar binnen en verspreidde, nadat het spekvuur gedoofd was, nog dagenlang een penetrante lucht.

Dezelfde avond kwamen alle trommelaars van het district voor een wedstrijd bijeen, een cultureel evenement dat veel toeschouwers trok en veel lawaai veroorzaakte omdat iedereen die dat wilde naar hartelust kon meezingen en mee trommelen.

Opnieuw klom Mikkelsen in de pen. Hij hield het deze keer bij een verordening over luchtverontreiniging in de gehuchten en verzocht om een ministerieel verbod op de verbranding van spek in het algemeen. Bovendien eiste hij dat de bewoners van Sardloq 's avonds om tien uur stil waren, ongeacht de arrangementen die de Vereniging voor Cultuur op het programma had staan.

Wederom kwam er per telegraaf een rapport met klachten van Bjørken. Hij noemde het gevoel voor netheid van de bewoners van Sardloq en hun uitzonderlijke behoefte om de smeerboel op te ruimen die de bestuurder al jarenlang had toegestaan. En hij wees erop dat bestuurder Mikkelsen de enige in het gehucht was met een eigen vuilstort, op het bejaardentehuis na, dat een overheidsinstelling was. Hier was sprake van een enorme willekeur, een vorm van discriminatie die men niet kon laten passeren. En de culturele trommelzang was een eeuwenoude traditie, de ouderen moesten juist aangemoedigd worden om die aan de jongere generatie door te geven. De Culturele Raad in Sardloq kon zich onmogelijk voorstellen dat het Bestuur een verbod zou uitvaardigen op een zo onschuldig vermaak met zo'n rijke traditie dat stamde uit de tijd ver voor de Denen het bestuur van de Groenlandse samenleving overnamen.

De plaatselijke bestuurder leed. Nog meer leed zijn vrouw, the first lady van het gehucht die zichzelf verheven achtte boven alle andere uitgezondenen, en hemelhoog verheven boven de plaatselijke bevolking. Ze hitste Mikkelsen op tot een hysterie die aan krankzinnigheid grensde. Hij rende het dorp rond en sprak met alles en iedereen. Hij bracht ook een bezoekje aan Bjørken, bij wie hij echter niet in grote woede kon ontsteken omdat Bjørken erg voorkomend was en een soort wapenstilstand voorstelde. Het zangkoor zou voortaan repeteren in ‘Het Cultuurhuis’ Bjørkenborg II, de vetverbranding zou verplaatst worden naar de noordkant van het eiland, mits Oline toestemming zou krijgen om haar fabriekje voort te zetten. Ze wilde echter overstappen op gesneden en gezouten zeehondenogen en gepulveriseerde zeehondenpenis, producten die met een beetje geluk naar China geëxporteerd konden worden. De bestuurder zegde toe over de kwestie na te denken en mompelend over zijn eigen zwakte verliet hij ‘Het Cultuurhuis’.

Het geschiedde zoals Bjørken had bedongen. Oline stapte over op een ander product, en het zangkoor, dat toch bijna dagelijks bij

Bjørken op bezoek kwam oefende ijverig in ‘Het Cultuurhuis’. Natuurlijk was dat in de bestuurderswoning te horen en natuurlijk stond de bestuurdersvrouw erop dat er een verbod op het zingen van smartlappen kwam.

Was Mikkelsen soms niet de baas van het gehucht? Kon hij dan niet alles verbieden wat hij wilde zolang het maar volgens de regels was? Mikkelsen knikte en knorde en hij bleef zoeken in kennisgevingen en mededelingen van Groenland, de wetgeving voor de Kolonie en andere gewichtige boeken. Maar nergens stond iets over een verbod op zangkoren. In de zaak van Oline had hij iets gevonden over luchtverontreiniging, maar hij kon niets vinden over geluidsverontreiniging.

Op een zaterdag kwam het voltallige symfonieorkest bijeen. En die avond werd er een openluchtconcert gehouden, dat vroeg om veel brandewijn, want het was bijtend koud. Eerst gaf het orkest een paar uur lang lichte kost ten gehore. Toen zong het koor drankliederen en volksliederen en daarna werden er een paar moeilijker stukken voor koor en orkest uitgevoerd. De bestuurder had watjes in zijn oren gestopt, wat maar een beetje hielp, omdat de zaag van Doe overal doorheen sneed. Zijn vrouw begon hysterisch te schreeuwen en jammerde dat haar hoofd uit elkaar knalde, wat misschien door Oline kwam die lid van het orkest was geworden en de bekkens speelde met twee grote pannendeksels. Aangezien ze zelf hardhorend was, sloeg ze de deksels met hkse kracht tegen elkaar en Bjørken beweerde met een lach dat haar slagen vast helemaal tot in Sarnaq te horen waren.

Buiten Bjørkenborg daalde de sneeuw neer en bedekte de wegen en paden. Uit het huis boven op de berg stroomde prachtige muziek die de stille witte wereld vulde met haar schoonheid. In de bestuurderswoning aan de voet van de berg lag mevrouw Mikkelsen in haar bed krassende geluiden uit te stoten als van een baltsende sneeuwhoen, afgewisseld met korte hysterische kreten en gevolgd door een opgewonden getrommel van knokkels tegen het hoofdeinde van het bed.

Om vijf uur in de ochtend pakten de orkestleden hun instrumenten in en na een laatste hartversterker daalden ze de berg af naar het Vrijgezellenhuis.

Alleen dr. Mankepoot met zijn walruspenis, die bedekt was met een laagje ijs, kwam zonder te vallen beneden. De rest donderde in

de gebruikelijke volgorde omlaag over het spekgladde pad dat naar Olines huis voerde. Het huis dat ze geraakt zouden hebben als Bjørken geen wal van zeehondenspek had neergelegd die de gasten met een bocht om haar huis leidde en regelrecht naar de voet van de berg tot aan het huis van de bestuurder. Daar landden ze met zo'n enorme klap dat het huis trilde alsof er een aardbeving plaatsvond.

De woede van mevrouw Mikkelsen bereikte een hoogtepunt. Ze sprong uit bed en liep zo naar buiten waar ze energiek in de sneeuw begon te stampen. Ze schreeuwde iets wat niemand kon verstaan en schopte als een bezetene naar de koorleden die het dichtstbij lagen. Niemand merkte echter iets van deze minne geweldsdaad, want ze waren allemaal verdoofd door de valpartij, de felle kou en al het andere. Iedereen was bovendien nog vervuld van de vrolijke en cultuurrijke avond. Een voor een stonden ze op, gingen elkaar ondersteunend in een kring om mevrouw Mikkelsen heen staan en zongen meerstemmig, terwijl de ijsmist uit hun mond rolde, onder leiding van dr. Mankepoot nummer 33 uit het Noordoost-Groenlandse gezangboek, een van de prachtige ballades van Haldur.

Net toen de laatste noten wegstierven, slaakte mevrouw een indrukwekkende gil die volgens Doe de hoge E evenaarde, waarna ze bewusteloos op de grond viel. Moses en Valfred tilden haar voorzichtig op en onder het zingen van de treurmars van Schubert voor zaag en mannenkoor werd ze het huis binnengedragen en languit op de bank gelegd.

Bestuurder Mikkelsen hoorde overigens niets van dit droevige stuk. Hij was bezig met het uitwerken van een verzoek voor onmiddellijke overplaatsing naar een andere plek op Groenland, zo ver mogelijk van Sardloq verwijderd.

Buiten het kleine kantoorgebouw groeiden de sneeuwduinen gestaag en boven Sardloq lag een deksel van zware, grijze wolken die oneindig langzaam naar het noordoosten dreven terwijl ze een witte cape van sneeuw over land en zee trokken.

Eindnoten:

1 *Gekleurde stukjes zeehondenleer waarmee Inuitvrouwen hun kleding versierden.*
2 *Laarzen van zeehondenbont*

Vertaalde poëzie

Twee gedichten
Poul Borum[*]
(Vertaling Annelies van Hees)

Heinrich Schütz, *Geistliche Konzerte*

Deze witgekalkte protestantse kerkruimtes
waar hygiënische eisen van de muren druipen
en de twaalf kinderen van de dominee alle stemmen van het koor vormen
met hun moeder aan de toetsen, overdadig, zuiver
een toestand van genade die naar de zomerblauwe hemel opklinkt
buiten de kleine, maar zonverlichte raampjes ter hoogte van het orgel
deze bruinbrood- en zoetemelksstemmen
met hun licht van verzoening bijna snijdend
deze boventonen van bovenruimte en bovenziel
deze zekerheid aan gene zijde van geloof

Heinrich Schütz: Geistliche Konzerte

Disse hvidkalkede protestantiske kirkerum
hvor renhedskrav siler ned ad vaeggene
og sognepraestens tolv børn er alle stemmerne i koret
med deres mor ved pulpituret, overflydende og ren,
en nådestilstand der lyder op mod den sommerblå himmel uden for de små men
sollysende vinduesglugger højt oppe i orgelhøjde
disse rugbrøds- og sødmaelks-stemmer
med deres forsoningslys naesten skaerende
disse overlyde af overrum og oversjael
denne vished hinsides tro

* *Poul Borum debuteerde in 1952 in het gezaghebbende poëzietijdschrift* Hvedekorn. *Hij was lange tijd gehuwd met de bekende Deense dichteres Inger Christensen. Zijn eerste bundel* Livslinier (Levenslijnen) *verscheen pas tien jaar later. Hij ontving vele literaire prijzen, o.a. Gyldendals Boglegat, Adam Oehlenschläger Legatet, en Johannes Ewalds Legat. Andere titels van deze dichter:* Rinkesten *(1964),* På denne side *(1971),* Andethed *(1978). Hij schreef ook filmscenario's en literatuurkritiek. Borum was de oprichter van de eerste Deense schrijvers-school. Hij stierf in 1996.*

Mazurka van Chopin

Hier zit ik dan met 50 blauwe BIC balpennen -
hoe kan ik nu weten welke het kreunende losgelaten
ei van de poëzie zal penetreren?

Hier zit ik dan met 50 gedachten en 50 gedachteloosheden -
hoe kan ik nu weten welke twee elkaar vannacht
zullen vinden?

Ik weet niets en alles vloeit door elkaar en de balpennen
dansen in een weids patroon
omkranst door gedachten en niet-gedachten.

Het geluk bestaat:
het juiste woord.

Chopin-mazurka

Jeg sidder her med 50 blå Bic kuglepenne -
hvordan kan jeg nu vide hvilken af dem der vil penetrere
poesiens stønnennde udstødte aeg?

Jeg sidder her med 50 tanker og 50 tankeløsheder -
hvordan kan jeg nu vide hvilke to der vil finde hinanden
i nat?

Jeg ved ingenting og det hele flyder og kuglepennene
danser i et stort mønster
omkranset af tanker og utanker.

Og lykken findes:
det praecise ord.

Twee gedichten
*Jørgen Gustava Brandt**
(Vertaling Annelies van Hees)

Overgang

De grote grijze drempels, de stad.
Een scala van schemerende witte en
zwarte velden. En de hemel
blauw als viooltjes.
Het is heel laat en vroeg,
stil, leeg, afwachtend
in de vage geur van roest en kopergroen.
De stenen wallen. De gracht.
Het kleine licht.

Overgang

De store grå taerskler, byen.
En skala af mørknende hvide og
sorte felter. Og himlen
blå som viol.
Det er meget sent og tidligt,
stille, tomt, ventende
i luftens vage lugt af anløb og irr.
Stensiderne. Kanalen
Det lille lys.

* *Jørgen Gustava Brandt (1929) debuteerde in 1949 met* Korn i Pelegs mark (Koren op het veld van Peleg) *en schreef in totaal meer dan veertig werken, waaronder ook romans. Brandt maakte deel uit van de literaire coterie rond de bekende schrijfster Karen Blixen. Hij woonde als kind in het centrum van Kopenhagen, waaraan veel van zijn gedichten zijn gewijd. Hij is, in tegenstelling tot de beide andere, hier opgenomen dichters, de dichter van de beschrijving en van het concrete, wat waarschijnlijk de reden is van zijn populariteit. In 1999 verschenen, ter gelegenheid van zijn zeventigste verjaardag, zijn verzamelde gedichten in drie dikke delen.*

In Denemarken, mijn land

Met de groeten aan capitaine Alexandre

In Denemarken, mijn land, kijken we naar de wisselende jaargetijden en de gebeurtenissen van alledag als iets dat je overkomt, we bezien het met zelfbeheersing en een open mind.

We vernemen het nieuws van de dageraad: dat de wereld bestaat, de bries ruist in het lover, zacht en onaangedaan. En hoewel onze ogen niet altijd schoongewreven zijn, zijn we wakker en meestal vol aandacht. We heten de vreemdelingen welkom met het beste dat we te bieden hebben, en luisteren naar ze.

Van reizigers die de grote bedreiging kennen, kun je altijd iets goeds leren. En het beetje dat we ze kunnen lenen, zullen ze ons met rente terugbetalen.

In Denemarken stellen we geen indringende of dreigende vragen aan mensen die zeer geëmotioneerd zijn.

I mit land Danmark

med hilsen til Capitaine Alexandre

I mit land Danmark ser vi hen til de skiftende årstider og hverdagens haendelse som en vederfarelse, vi tager imod med fatning og åbent sind.

Vi vejrer morgenrødens nyhed: at verden er til, brisen suser i løvet, bhdt og uanfaegtet. Og selvom vore øjne ikke altid er pudsede, er vi vågne og gerne opmaerksomme. Vi byder de fremmede velkommen med det bedste, vi kan yde, og lytter til dem

Af de vandrende, der kender den store udsathed, kan man altid laere noget godt. Og den smule, vi kan låne dem, vil de give os tilbage i langt større mål.

I Danmark stiller vi ikke naergående eller truende spørgsmål til mennesker, der er i stor bevaegelse.

[Nederlands]

Laat niemand zeggen dat Denemarken geen goed toevluchtsoord is. We zijn er dankbaar voor dat we nog bruikbaar zijn. We weten immers dat zout en zuurdesem ongevraagd komen.

Daarom zou een gereserveerd, conventioneel welkom Denemarken zo slecht passen.

Geen schaduw van leedvermaak kleeft aan ons en raakt de vluchtelingen die in onze bescheiden decentrale centra wonen, we zijn op dezelfde wijze gevangen en vrij als zij.

We doen alles om het juiste evenwicht te bewaren en vinden rust in ons geloof, - dat berust op de diepste twijfel over wat wij en het onze zijn.

God moge Denemarken bewaren!

[Deens]

Det skal aldrig hedde sig, at Danmark ikke også er et godt refugium. Vi takker for, at vi endnu kan bruges. Vi ved jo, at det, der ukaldet kommer, er saltet og surdejen.

Derfor er en reserveret og konventionel hilsen så upassende i Danmark.

Ingen skygge af skadefryd vokser på vores rødder og rammer de flygtninge, der bebor vores beskedne udsteder, vi er på samme måde både frie og fangne, som de.

Vi gør alt for at holde den sande ligevaegt og finder hvile i troen, - der beror på den dybeste tvivl om, hvad vi og vort er. Derfor takker vi de fremmede, der banker på døren.

Gud bevare Danmark!

Twee gedichten
Pia Juul[*]
(Vertaling Annelies van Hees)

[1]

het absurde
synchroonzwemmen
waar twee mooie
meiden dezelfde
mooie dingen doen
voor hetzelfde
niet mooie publiek

Ze balanceren ze
zwemmen ik
droom me in
de synchronie
en word symmetrisch wakker
badend
in het zweet dat stinkt
naar tweedehands uniformen
van Lou Lap
op de hoek
Ze woont om
de hoek en
wordt wakker
uit dezelfde nachtmerrie
in dezelfde stank en
schreeuwt dezelfde
absurde schreeuw

[Deens]

Den dødssyge
synkronsvømning
hvor to skønne
tøser gør de
selvsamme skønne
ting for det samme
uskønne publikum

De balancerer de
svømmer jeg
drømmer mig ind
i synkroniteten
og vågner symmetrisk
badet
i sveden der stinker
af brugt uniform

* *Pia Juuls debuutbundel* Levende og lukket (Levend en gesloten) *uit 1995 baarde meteen veel opzien. Juuls poëzie is tegelijkertijd direct, alledaags en cryptisch. Inmiddels zijn er zes bundels, twee romans, een kinderboek en enkele hoorspelen, tezamen goed voor zeven literaire prijzen en legaten, van haar hand verschenen.*

fra overskudslageret
henne på hjørnet
Hun bor på den anden side
af hjørnet og vågner
af samme mareridt
i samme stank og
skriger det samme
dødssyge skrig

[2]

Als je met
zekerheid wist
dat dit uitzicht sneeuw was
wat zou er gebeuren op het
moment dat ze je vertelden
dat het mist was
Niets, je twijfel is
bruikbaar, een last, een
genoegen, je verliest jezelf
in gelijkenissen verteld door
Onze Lieve Heer misschien, de
mond van een beminde man
heeft het op een ochtend in
je oor gefluisterd, toen je
je wakker lag te wrikken vast
geklonken onder zijn gewicht je
zegt: sneeuw, dan zeg je:
mist, en hij knikt
zich duizelig en gelooft
dat jij hem buiten zinnen
hebt gebracht. Zo is het met
alles, jullie houden elkaar voor de gek
en zijn er even gelukkig om

[Deens]

Hvis du vidste
med sikkerhed
at denne udsigt var sne
Hvad ville der ske i det
øjeblik du fik fortalt
at det var tåge
Ingenting, din tvivl er
brugbar, en last, en
fornøjelse, du fortaber dig
i lignelser fortalt af
vorherre måske, en
elsket mands mund har
hvisket det i dit øre en
morgen, du ligger og
vrider dig vågen låst
fast under hans vaegt du
siger: sne, så siger du:
tåge, og han nikker
sig svimmel og tror det
er dig der har gjort ham
ør. Sådan er det med det
hele, I narrer hinanden
og er lige lykkelige for dét

Zes gedichten
Henrik Nordbrandt[*]
(Vertaling Annelies van Hees)

De catamaran

Je wees op iets in het water
tamelijk ver uit de kust, voorbij het wier
bij het vliegveld. Een catamaran
zei je, maar ik merkte op
dat hij door de afstand veel te groot
zou blijken om dat te kunnen zijn.

Iedere keer dat we stopten voor rood licht
bekeken we het verschijnsel opnieuw.
En later, in de schemering, in de stad
waar je het niet meer kon zien
praatten we er opnieuw over:
jij hield eigenwijs vast aan je catamaran.

Katamaranen

Du pegede på noget, der lå ude på vandet
temmelig langt ude, ud for landtangen
ved lufthavnen. En katamaran
sagde du, men jeg bemaerkede
at den på grund af afstanden ville vise sig
at vaere alt for stor til at kunne vaere det

Hver gang vi standsede for rødt lys
gav vi os til at betragte faenomenet.
Og senere, i tusmørket, inde i byen
hvorfra det ikke kunne ses
fortsatte vi med at diskutere det:
Du holdt staedigt på din katamaran.

* *Nordbrandt debuteerde in 1966 en werd de belangrijkste jonge dichter van de jaren '70. Maar hij onttrok zich al vlug aan het Deense literaire wereldje en woonde vele jaren in Turkije, Griekenland en Italië. Zijn poëzie is doordrenkt van de landschappen en klimaten van de mediterrane wereld. Na ruim twintig dichtbundels kreeg hij in 1999 de prestigieuze prijs van de Noordse Raad. Zijn poëzie is die van de afwezigheid, de leegte en het gemis. In 2000 verscheen een keuze uit zijn gedichten in Nederlandse vertaling van Gerard Rasch.*

[Nederlands]

Zo waren onze discussies, nietszeggend
als die van de meeste mensen. Niettemin:
toen ik in het vliegtuig heel duidelijk kon zien
dat het niet was wat jij beweerde
voelde ik midden in de pijn om het afscheid
een soort triomf: Jij met je catamaran!

Ik belde je zo gauw ik kon
en vergat je te vertellen
over wat bepaald geen catamaran was.
‘Het is ook niet zo belangrijk,’
zei ik naderhand bij mezelf.
‘Dat kan ik altijd nog wel eens zeggen.’

De volgende keer had ik een lijstje klaar:
De catamaran stond bovenaan.
Je nam niet op, hoorde ik later,
omdat je een paar uur daarvoor was gestorven.
Gisteren vloog ik weer over dat zwarte ding op het water.
Ik wilde vallen, maar het vliegtuig wilde niet.
Jij met je catamaran!

[Deens]

Sådan var vores diskussioner, ligegyldige
som de flestes. Ikke desto mindre:
Da jeg oppe fra flyet helt tydeligt så
at det ikke var det, du havde påstået
følte jeg midt i afskedssmerten
en slags triumf: Du med din katamaran!

Jeg ringede til dig så hurtigt som muligt
og glemte at fortaelle dig
om det der bestemt ikke var en katamaran.
‘Det er jo ikke så vigtigt’
sagde jeg bagefter til mig selv.
‘Det kan jeg altid fortaelle.’

Naeste gang havde jeg en huskeseddel parat:
Katamaranen stod øverst.

Du tog ikke telefonen, erfarede jeg senere
fordi du var død nogle timer før.
I går overfløj jeg igen den sorte ting på vandet
Jeg ønskede at falde, men flyet ville ikke.
Du med din katamaran!

Ugur, Asaf, Behçet

De avond dat ik, kapot, aankwam
bij het stamcafé
en vertelde over de dood van mijn geliefde
een dag eerder
waren ze er alledrie:
Ugur, die bloemen ging kopen
en me vroeg om die mee te nemen
als ik ooit naar de plaats
waar het gebeurd was, zou gaan,
Asaf, die me later een tekening gaf
en Behçef, de psychiater,
die aanbood me te helpen
met wat ze ‘rouwen’ noemen.
Toevallig waren ze er die avond, die drie
die twee jaar later werden vermoord,
verbrand in de naam van God
door een schare fanatici.

De gedroogde rozen
liggen in de bagageruimte van mijn auto
Asafs tekening
vergeelt in een lijst aan de muur.
Wat het rouwen betreft
verbaast het me, dat ik dat woord
zoveel jaren geleden
geleerd moet hebben
toen wat mij het ergste dwarszat
verveling was.

Ugur, Asaf, Behçet

Den aften jeg ankom, knust
til stambaren
og fortalte om min kaerestes død
dagen før
var de der alle tre:
Ugur, som gik ud og købte blomster
og bad mig om at tage dem med
når jeg engang rejste
til det sted, hvor det var sket
Asaf, som senere gav mig en tegning
og Behçet, psykiateren,
som tilbød at hjaelpe mig
med det der kaldes for ‘sorg’.
Ved et tilfaelde var de der faktisk
den aften, de tre
som to år senere blev draebt
braendt i Guds navn
af en skare fanatikere.

De tørre roser

ligger i bagagerummet på min bil
Asafs tegning
gulner i sin ramme på vaeggen.
Hvad sorgen angår
undrer det mig, at jeg kan have laert
dette ord
for så mange år siden
da det som plagede mig vaerst af alt
var kedsomhed.

Drie bloemengedichten

1

Toen ik opkeek, was de regen opgehouden.
De zon raakte een tak met witte amandelbloesem
zodat ik verblind werd
en mijn koffie over de onbeantwoorde brieven goot.

2.

Witte bloemen en zwarte kikkers
verdelen de voorjaarsnacht:

Ik kan niet slapen
en omdat ik niet kan slapen
kan ik niet slapen.

Om dezelfde reden
kan ik ook niet vliegen
en jou dus
ook niet

de bloeiende tak brengen
voordat hij groen is.

Dat dezelfde maan
bovendien niet op dezelfde manier
op jouw stad schijnt
als op de mijne

weet je nu, waar je hem
ziet schijnen als hier.

Tre blomsterdigte

1.

Da jeg så op, var regnen standset.
Solen ramte en gren med hvide mandelblomster
så jeg blev blaendet
og haeldte kaffen ud over de ubesvarede breve.

2.

Hvide blomster og sorte frøer
deler forårsnatten mellem sig:

Jeg kan ikke sove
og fordi leg ikke kan sove
kan jeg ikke sove

Af samme grund

kan jeg heller ikke flyve
og således
heller ikke bnnge dig

den blomstrende gren
før den er blevet grøn.

At den samme måne
desuden ikke skinner
ned på din by
på samme måde som den gør på min

ved du nu, hvor du ser den
skinne som her.

[Nederlands]

3.
De lichtregen van de appelbloesem
stolde als tin

en de zee werd vlak.

Na de langzame jaren
kwamen de haastige.

Ik opende een la
en werd bedroefd.

[Deens]

3.
AEbleblomsternes lysregn
størknede som tin

og haven blev flad.

Efter de langsomme år
kom de hastige.

Jeg åbnede en skuffe
og blev ked af det.

Leugens

Het is gelogen wat ik schreef in de brief die ik heb verbrand
dat ik de hele tijd aan je denk.
Maar ik denk het grootste deel van de tijd aan je.

Het is ook gelogen dat ik niet kan slapen:
ik slaap uitstekend en droom bovendien
van andere vrouwen.

Maar als ik wakker word, denk ik meteen aan jou.

De mooie vrouwen die ik op straat zie
kleed ik met mijn ogen uit, terwijl ik probeer
niet aan jou te denken.

En ik adem hun geur in tot het me duizelt.

Maar alle vergelijkingen vallen in jouw voordeel uit
en in mijn eenzaamheid.

Løgne

Det er løgn, hvad jeg skrev i det brev, jeg
at jeg taenker på dig hele tiden.
Men jeg taenker på dig det meste af tiden.

Det er også løgn, at jeg ikke kan sove:
Jeg sover udmaerket, og drømmer desuder
om andre kvinder.

Men når jeg vågner, taenker jeg straks på [...]

De smukke kvinder, jeg ser på gaden
klaeder jeg af med øjnene, mens jeg forsøg
ikke at taenke på dig.

Og jeg indånder deres duft til det svimler

Men alle sammenligninger falder ud til di[...]
og min ensomhed.

Droom over deurwaarder

De deurwaarder kwam met een politieagent en een arts
en een onhandig apparaat waarvan ik pas langzaam
begreep dat het een draagbare operatietafel was.
Ze verdoofden me niet, daar was geen geld voor, zeiden ze.
Iedere keer dat ze iets uit me sneden, werd er een streep
gehaald door een van mijn schulden op hun lijst.
De ogen waren voorlaatst. Toen restte enkel het hart.
‘Het spijt me zeer,’ zei de deurwaarder;
ik verbeeldde me dat ik in zijn stem
iets van medelijden bespeurde, ‘u bent nog heel wat schuldig,
dus we zijn genoodzaakt ook het hart eruit te halen.’
Die pijn is de ergste die ik ooit heb gevoeld
een pijn waarvan je niet dacht te kunnen dromen.
Het deed me net zo'n pijn als wanneer ik aan je denk
en word gegrepen door razende, zieke jaloezie zonder object.

Drøm om pantefoged

Pantefogeden mødte op med en politibetjent og en laege
og et klodset apparat, som jeg var lidt laenge om at fatte
var et transportabelt operationsbord.
De bedøvede mig ikke, det var der ikke råd til, sagde de.
Hver gang de skar noget ud af mig, blev der sat en streg
over en af mine gaeldsposter på listen, de havde medbragt.
Øjnene var det naestsidste. Så var der kun hjertet tilbage.
‘Jeg beklager meget,’ sagde pantefogeden
og jeg bilder mig ind, at jeg i hans stemme kunne spore
noget der mindede om medlidenhed, ‘men De skylder endnu
en hel del, så vi bliver nødt til at tage hjertet.’
Den smerte er den vaerste jeg nogensinde har oplevet
en smerte man ikke skulle tro, man kunne føle i drømme.
Det gjorde lige så ondt, som når jeg taenker på dig
og bliver grebet af rasende, syg, genstandsløs jalousi.

Droom van goud

In plaats van inkt gaven ze me goud
en ik moet zelf betalen
desnoods met mijn leven
dus ik heb eigenlijk
al te veel gezegd:

op grond van deze woorden
zit ik in een klein prieel in het bos.
En zoals je kunt zien aan de manier
waarop het goud glanst
is het najaar, schijnt de maan en glijden de wolken.

Ik had deze dingen zo graag
met jou willen delen
en je heel mijn ziel gegeven
nu krijg je de glans
en mijn hoofd

Drøm om guld

I stedet for blaek gav de mig guld
og jeg skal selv betale
om nødvendigt med mit liv
så jeg har faktisk
allerede sagt alt for meget:

På grund af disse ord
sidder jeg i et lille lysthus i skoven.
Og som du kan se på den måde
guldet skinner
er det efterår, måne og drivende skyer.

Jeg ville så gerne have delt
disse ting med dig
og givet dig hele min sjael
nu får du afglansen
og mit hoved